

Det här verket har digitaliserats vid Göteborgs universitetsbibliotek.
Alla tryckta texter är OCR-tolkade till maskinläsbar text. Det betyder att du kan söka och kopiera texten från dokumentet. Vissa äldre dokument med dåligt tryck kan vara svåra att OCR-tolka korrekt vilket medför att den OCR-tolkade texten kan innehålla fel och därför bör man visuellt jämföra med verkets bilder för att avgöra vad som är riktigt.

This work has been digitised at Gothenburg University Library.
All printed texts have been OCR-processed and converted to machine readable text.
This means that you can search and copy text from the document. Some early printed books are hard to OCR-process correctly and the text may contain errors, so one should always visually compare it with the images to determine what is correct.

GÖTEBORGS UNIVERSITETSBIKLIOTEK

100161 7303

5:1

MEDICINSKA
HÖGSKOLEN
GÖTEBORGS
UNIVERSITETS
BIBLIOTEK
Blomedicinska biblioteket
a 15345

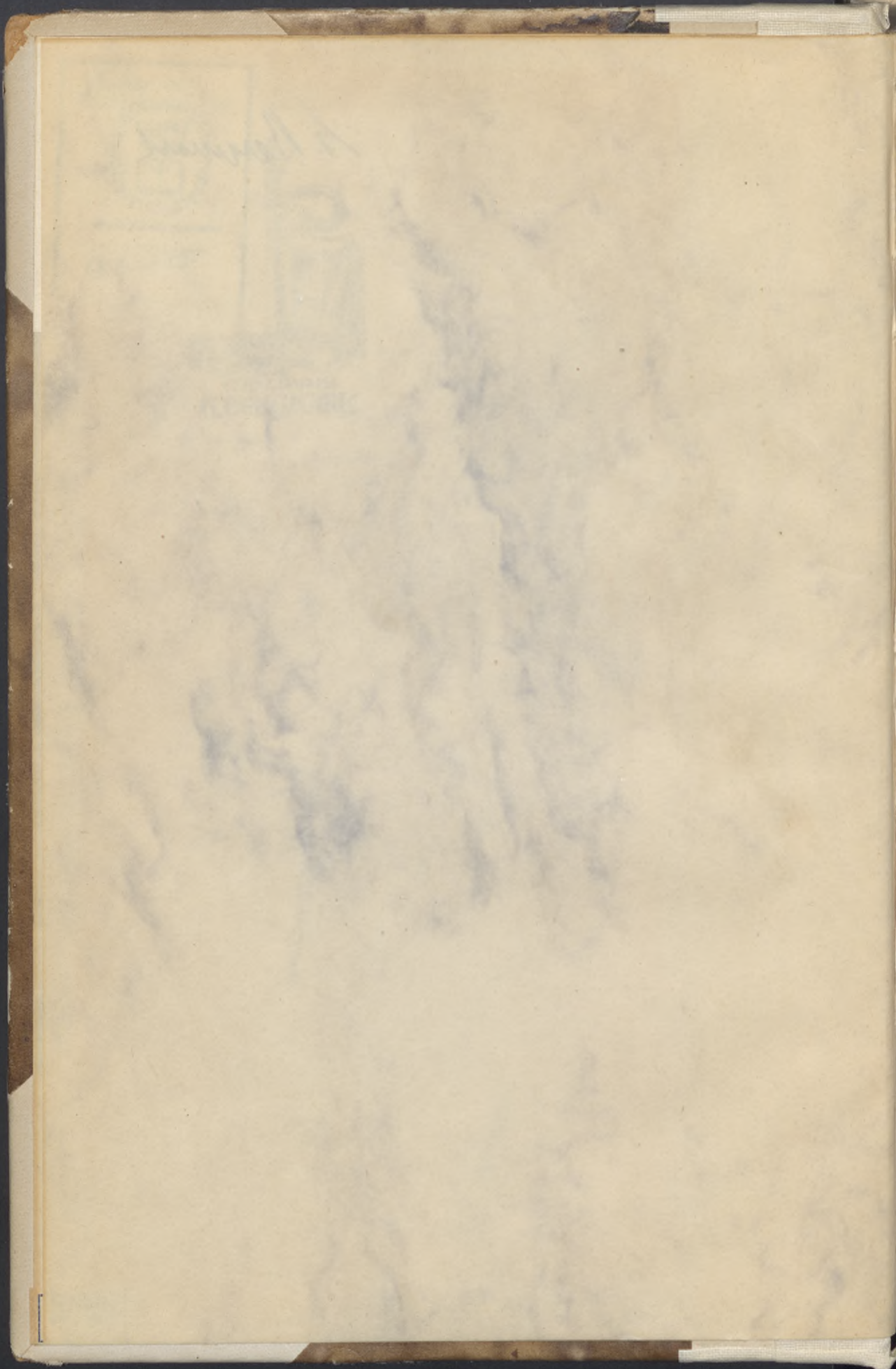
EX LIBRIS
G. BERGMARK

* 52. 719.

JOHANSSONs
BOKBINDERI
UPSALA

D. 45.

A. Bergmark

B

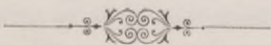
SVENSKA OCH FINSKA
MEDICINALVERKETS
HISTORIA

1663—1812

AF

OTTO E. A. HJELT.

FÖRSTA DELEN.

HELSINGFORS,
HELSINGFORS CENTRAL-TRYCKERI,
1891.

SVENSKA OCH FINSKA

MEDICINALVERKET

HISTORIA

1663—1812

OTTO E. A. HJELT

FÖRSTA ÖFVER

HELSINGFORS

HELSINGFORS

Förord.

Ett lands medicinalväsende står i nära och innerligt sammanhang icke mindre med statslifvets, än med den allmänna kulturens och den egentliga vetenskapens framsteg. En hvar, som äger intresse för kändedomen om sitt lands och sitt folks öden, en hvar, som vill förstå de förhållanden, hvilka inverkat på dess utveckling, skall otvifvelaktigt finna, hurusom framställningen af landets medicinalväsende, dess sanitära anordningar, läkekonst och läkarebildning, farsoter, hälsovård, sjukvårdsanstalter, apoteksväsende o. s. v. i flera hänseenden är egnad att sprida ljus öfver länkarna i den kedja, som sammanhåller de olika skedena i dess inre historia. Läkarevetenskapen, så vidt den tillämpas i ett lands förvaltning och lagstiftning, träder i så omedelbar beröring med de allmänt menskliga förhållandena, att den ingår, som en viktig faktor i samfundslifvet och dess historia blir upplysande för samhällets egen utveckling. Skildringen af ett lands medicinalväsende kan därför icke stödja sig blott på bekantskap med det medicinskt-vetenskapliga åskådningssättet under skilda tider. Den måste hemta innehåll och färg jämväl ur nationens ekonomiska, sociala och kulturhistoria under olika tidevarf. Till alla dessa sidor af nationens lif måste oafvisligen en framställning af dess medicinalväsende och sundhetsvård sträcka sig. Med dem alla står omsorgen om och arbetet för nationens hälsa och lif i ständig vaxelverkan.

Vid sysselsättningen med historiska uppgifter af denna art är det lärorikt att se, hvilka uppoffringar, hvilken möda, hvilken hängifvenhet

erfordrats, för att bringa hvarje fråga till dess nuvarande ståndpunkt och man skall öfvertygas derom, att hvarje redligt arbete, egnadt fosterlandets tjänst, icke varder fruktlöst. Huru lärorikt det alltid för fackmannen måste vara att lära känna den historiska utvecklingen af bestående förhållanden och institutioner, torde ej behöfva påpekas!

Ledd af dessa synpunkter, har författaren under en följd af år sysselsatt sig med utarbetandet af „Svenska och Finska medicinalverkets historia 1663—1812“. Emedan detta arbete nästan uteslutande grundar sig på arkivstudier, har författaren ansett lämpligt införa en mängd ämnet upplysande aktstycken in extenso eller i utdrag. Derutöfver har författaren ofta nog, för att gifva framställningen mera lif och åskådlighet, tillåtit sig använda de gamla handlingarnas egna karakteristiska och originella uttryckssätt. De talrika enskilda bref författaren är i tillfälle att meddela, torde icke heller vara utan intresse för uppfattningen af tidens tänke- och åskådningssätt.

Bland de källor författaren för sitt arbete begagnat må nämnas: i k. medicinalstyrelsens arkiv *collegi medici* protokoll 1691—1812, samlingen af derstädes förvarade k. bref, en mängd inkomna och utgångna skrivelser, sundhetskommisionens protokoll och emottagna k. bref, serafimerordensgilletts protokoll 1788—1812 m. m.; i k. riksarkivet *collegii medici* skrivelser till Kongl. Maj:t, handlingar rörande *collegium medicum* före 1719, sundhetskommisionens-, kirurgiska societetens-, särskilda kommissioners och direktions skrivelser, riksdagshandlingar m. m.; k. vetenskapsakademins bibliotek *Bergianska* brefsamlingen; i k. biblioteket samlingen af svensk medicinsk litteratur och särskilda brefsamlingar; i k. karolinska institutets bibliotek *Bäckska* manuskriptsamlingen, kirurgiska societetens handlingar, särskilda brefsamlingar och den rika småtryckslitteraturen; i Upsala universitets bibliotek *svensk medicinsk litteratur*, *P. v. Afzelii* manuskriptsamling, *Is. Svenssons* samling af k. bref, äfvensom särskilda brefsamlingar; i k. kammararkivet *collegii medici* räkenskaper 1797—1812 (äldre saknas), samt *C. Sandbergs* äldre och nyare samling; i k. statskontoret den s. k. *personalstaten*; i k. krigsarkivet dess stora samling af årstryck, äfvensom särskilda handlingar, samt slutligen medicinska fakultetens i *Upsala* arkiv, protokoll och handlingar.

Under dessa forskningar och studier har författaren af tjenstemännen vid respektive embetsverk, arkiv och bibliotek fått åtnjuta det mest välvilliga tillmötesgående och ett aldrig tröttnande biträde, hvar för han redan här frambär sina varmaste tacksägelser.

Den första anledningen till detta arbete gaf ett besök i Karolinska institutets bibliotek under naturforskaremötet i Stockholm 1880. Dåvarande bibliotekarien, doktor F. V. Broberg visade mig vid detta tillfälle en af framlidne arkiatern Abr. Bäck's arfvöningar till biblioteket skänkt manuskriptsamling. Vid ett flygtigt genomgående af densamma anträffades från olika samtida läkare till Bäck skrifna bref och den tanken låg nära till hands, att man ur dem kunde vinna upplysningar rörande medicinska förhållanden i Sverige under den långa tid Bäck var ordförande i collegium medicum. Emedan tiden icke tillät att då närmare undersöka denna vidlyftiga samling, öfverreste jag hösten 1881 till Stockholm, för att noggrannare genomse densamma, sedan den af bibliotekarien godhetsfullt ställts till mitt förfogande. Under denna sysselsättning uppstod hos mig planen att, om tillräckliga källor kunde sammanbringas, utarbete en hittills saknad framställning af det svenska och finska medicinalverkets historia.

Redan sedan längre tid tillbaka hade jag under min tjenstverksamhet, såsom bland annat ledamot af det finska collegium medicum, lifligt erfårit behövet af en närmare kännedom om så väl eget lands, som det svenska medicinalväsendets utveckling och det sätt, hvarpå en mängd dithörande frågor tid efter annan blifvit lösta. En från ungdomen närd kärlek till historiska studier gjorde denna plan så mycket mera tilltalande, som den tillika lofvade att vid snart uppnådd emeriti ålder gifva en lämplig och mer än tillräcklig sysselsättning i landtlifvets lugn. Allt detta, jämte andra omständigheter, förmådde mig att, så snart det blef möjligt, draga mig tillbaka från min dittills varande verksamhet, för att kunna ostörd egna mig åt utarbetandet af detta verk, hvares första del nu öfverlemnas åt offentligheten.

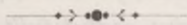
Under hvarje af de närmast följande åren 1882—1885 vistades

jag derefter längre och kortare tid i Stockholm, upptagen af forskningar i dervarande arkiv och bibliotek. Detta tidskifte i mitt lif, då jag, ostörd af andra göromål, i sällskap med min nu bortgångna, oförgätliga maka fick egna mig åt denna sysselsättning, hör till min lefnads ljufvaste hågkomster. Mångtaliga äro de afskrifter hennes flitiga hand lemnat mig till erinran om denna vår vistelse i den svenska hufvudstaden, — äfven de, minnen af ett långt gemensamhetslif, hvars värde för mig icke kan med tidens måttstock mätas.

Sysselsättningen med detta arbete, hvilket ytterligare kräfde arkivstudier i Sverige åren 1888 och 1889, har ju längre det lidit blifvit för den ensamme ett kärt, nästan oundärligt sällskap. Af allt hjerta tackar jag Gud, som i min ålders höst gifvit mig en sådan arbetsuppgift och låtit mig utföra densamma. Honom tillhör ära och tack!

Träskända, Lepola den 15 december 1891.

Otto E. A. Hjelt.

Första delens innehåll:

I. Collegium medicum.

	Sid.
Inledning.	
1. <i>Medicinalordningar och collegii medici organisation.</i>	9.
Den första medicinalordningen af den $16/5$ 1663. — K. brefven af den $4/8$ 1680 och $17/9$ 1684. — Yngre läkares förslag till befordrande af collegii verksamhet. — Apotekarenes anmärkningar vid collegii medici förslag till ny medicinalordning. — Medicinalordningarnas stadfästelse den $30/10$ 1688 jemte Kongl. Maj:ts förklaring af den $1/8$ 1698. — Medicinalordningarnas hufvudsakliga innehåll. — Instruktion för collegium medicum af den $21/6$ 1763 och den $29/7$ 1774. — Förberedelser till collegii medici omorganisation. — Förnyad instruktion för collegium medicum af den $23/1$ 1797. — Medicinalkomitén 1810 och dess förslag. — Sundhetskollegiets inrättande 1813.	
2. <i>Collegii medici ordförande, ledamöter och öfrige tjänstemän.</i>	44.
Collegii medici «Patronus». — Collegii medici ordförande. — Upptagande af ledamöter i collegium. — Strid om erhållande af säte och stämma i collegium. — Antalet ledamöter bestämmes. — Nya strider om assessorsplatserna i collegium. — Riksens ständer besluta 1766 och 1770 om inkallandet af sjelfskrifne ledamöter i collegium. — Ytterligare nya sjelfskrifne ledamöter. — Utländske och inländske hedersledamöter. — Collegii öfrige tjänstemän.	
3. <i>Collegii medici rangställning, ordningsregler, embetslokal och aflöningsstat.</i>	72.
Collegii anspråk att erkännas som ett kongl. Collegium. Etikettfrågor. — Rang för collegii ledamöter och deras assessorstitel. — Rangtvister och strid om plats i collegium medicum. — Ordningsregler för collegium 1680. — Collegii embetsrum och svårighet att erhålla hyresbidrag. — Collegium afbryter sin verksamhet i	

- Sid.
- brist på embetsrum. — Collegium erhåller hyresanslag och embetslokal. — Aflöningsfrågor och löneanslag 1763. — Afslag på collegii anhållan om löneförhöjning 1778. Gustaf den III:s bref af den $11/5$ 1778. — Collegii medici stat 1764—1813.
4. *Läkares examen inför collegium medicum.* 106.
- Villkor för erhållande af examen. — Beskaffenheten af sjelfva förhöret. — Föregående tentamina införas. — Examensafgifter och betygets form. — Afläggande af trohets- och embetsed. — Beviljandet af inskrifning i collegium utan föregående examen. — Johan Rothmans skrifvelse af den $15/8$ 1674 angående medicinska fakultetens i Upsala uppfattning af collegii fordran på examen. — Examen inför collegium med läkare i Estland och Lifland. — Befrielse från examen och försummelse att aflägga den. — Förslag om afskaffandet af examen inför collegium. — Vid inrikes universiteter promoverade läkare befrias från afläggande af ytterligare examen inför collegium. — Läkares tjänstgöring vid collegium. — Colloquium familiare inför collegium.
5. *Collegii medici makt och befogenhet med afseende å handhafvandet af medicinalförfattningarna.* 130.
- Kringresande operatörers berättigande att utöfva praktik. — Collegium anställer förhör med dem och råkar i delo med en och annan. — Klagomål öfver dessa »empirici» och »circumforanei» samt deras medikamenter. — Kringresande »oculister» och ögonläkare. — Åtal mot qvacksalvare. — Svårighet för collegium att kunna inför domstol beifra förseelser mot medicinalordningarna. — Förslag att utverka åt collegium domsrätt i medicinska mål. — Sundhetskommisionens skrifvelse till Kongl. Maj:t angående denna fråga. — Frågans behandling vid riksdagen 1756. — Senare bemödanden i detta hänseende 1757, 1759 och 1787. — Rättighet för enskilda personer att behandla yttre skador och använda utvärtas medel.
6. *Riksdagarne och collegium medicum under frihetstiden.* 155.
- Riksdagen 1751—1752. — Collegi medici betänkande öfver dödligheten i riket. — Riksdagen 1756 och dess åtgöranden. — Sekretä utskottets betänkande vid riksdagen 1761—1762. — Riksdagarne 1765—1766 och 1769—1770.

	Sid.
7. <i>Collegii medici förhållande till medicinska fakulteterna och dess vetenskapliga verksamhet.</i>	165.
Collegii medici inflytande på besättandet af läkaretjenster. — Collegii önskningsar med afseende på de medicinska studierna och examina. — Förhållandet emellart collegium och Linné. — Skriftvexling emellan collegium och medicinska fakulteten i Upsala 1808. — Ansats till vetenskaplig verksamhet. Urban Hjärne. Skrifter, utgifna af collegium medicum. — Af collegium understödda vetenskapliga tidskrifter. — Censur af svenska medicinska skrifter.	
8. <i>Collegii medici förhållande till Öfverståthållaren i Stockholm.</i>	183.
Collegii medici strid med Chr. Gyllenstjerna. — Nils Gyldenstolpe blir collegii patronus 1704. — En undersökningskommission 1703.	
9. <i>Strider inom collegium medicum.</i>	192.
10. <i>Särskilda collegii ekonomiska förhållanden.</i>	199.
Kontributioner. Lösen och sportlar. Collegii samlingar. Collegii protokoll.	
Finland. Finska collegium medicum.	

II. Kirurgiska societeten.

1. <i>Societetens organisation och reglementen.</i>	215.
Societetens uppkomst och första privilegier. — Inspektion af militärbarberarene (fältskärerne). — Fältskärernes förhållande till barbarerne. — Frihet från kontributioner. — Barberarembetet i Stockholm blir en öfvervakande myndighet öfver rikets samtliga fältskärer och får examensrätt. — Reglemente för barberarembetet af den $\frac{17}{8}$ 1686. — Äldermannen erhåller titeln af «Direktor» 1680. — Instruktion för «Direktören af kirurgien» 1717. — Societetens reglemente af den $\frac{16}{1}$ 1755. — K. resolution rörande kirurgiska societeten af den $\frac{15}{8}$ 1768. — Fältskärsgesäller och lärlingar. Latinskt fältskärsbref. — Föreslagna förändringar af kirurgiska societeten.	
2. <i>Societetens direktor.</i>	254.
3. <i>Examina inför kirurgiska societeten.</i>	259.
Collegium medicum anställer på k. befallning en «kirurgisk discours». — Klagomål öfver uraktlåtenhet att underkasta sig examina inför societeten. — Föreläsningar för fältskärer. Litterära ansatser.	

	Sid.
— Undervisningssättet inom kirurgiska societeten. Examensfordringar. — Kirurgiska resestipendier.	
4. <i>Societetens förhållande till collegium medicum.</i>	285.
Collegii medici bref till medicinska fakulteten i Paris 1749. — Societetens förslag om bildandet af ett kirurgiskt embetsmannastånd, anställandet af provinsialfältskärer, inrättandet af ett kirurgiskt collegium och medicinalfondens delning vid riksdagarne 1756, 1761—1762, 1765—1766 och 1769—1770. Ytterligare klagomål 1770—1772. — Fråga om ett riksarkiaters embete. — Stridsskrifter emellan collegium medicum och kirurgiska societeten 1761 och 1762. — Förberedelser till kirurgiska societetens upplösning 1797.	
5. <i>Strider inom societeten.</i>	315.
Roland Martins val till medlem af societeten. Olof Acrels och M. Ramströms klagomål hos Kongl. Maj:t. — Kirurgiska societetens strid med J. G. Acrel. — Societetens missnöje med öfverdirektören Daniel Théel's reformplaner.	
6. <i>Klagomål öfver kirurgernes praktik.</i>	326.
Underhandlingar emellan collegium medicum och kirurgiska societeten. — Kongl. Maj:ts förklaring af den $30/5$ 1691. — Anmälanden hos Kongl. Maj:t och myndigheterna om fältskärens obehöriga praktik.	
7. <i>Barberare-samfund i Malmö och Reval.</i>	336.
III. Sundhetskommisionen 1737—1766. 339.	
Ett «sundhetscollegium» bildas 1721. — Dess verksamhet och upplösning. — Sundhetskommisionen inrättas 1737. — Dess verksamhet och inflytande på medicinalangelägenheterna samt förhållande till collegium medicum. — Sundhetskommisionen upplöses den $18/11$ 1766. — Kommisionens medlemmar.	
IV. Serafimerordensgillet. 351.	
Inseendet öfver det nyinrättade sjukhuset i Stockholm uppdrages åt tvenne serafimerriddare 1751. — Åt dem anförtros äfven vården om barnhusen och hospitalen i riket 1773. — Ett generaldirektörsembete öfver lasaretten inrättas 1776. — Serafimerordensgillet instiftelse 1787. — Dess olika förvaltningsområden. — Gillets tienstemannapersonal och verksamhet. — Förändrin-	

gar i gilletts embetsbefogenhet. — Serafimerordensgilletts upplösning 1876.

Sid.

V. De under collegii medici inscende stående professionerna i Stockholm.

I. Professionen i anatomi.

1. *De första spåren till anatomiska öfningar i Stockholm.* 363.
2. *Offentliga anatomiska demonstrationer i Stockholm.* 365.
Skildring af anordningarna och tillgången vid desamma.
3. *Undervisning i anatomi och inrättandet af en anatomie profession i Stockholm.* 372.
Magnus Bromelius utnämnes till professor i anatomi 1716. — N. M. Ramström erinrar om nödvändigheten att införa undervisning i anatomi 1746. — Collegii medici åtgärder och förslag i samma syfte 1747. — Abr. Bäck nämnes till professor i anatomi 1749. — Vid riksdagen 1752 väckes fråga om befordrande af anatomins studium. — K. brefven af den $10/8$ och $31/10$ 1752.
6. *Sökande till professionen i anatomi.* 382.
Bref af J. G. Hallman, J. Sidrén, J. G. Wahlbom, L. Balk och R. Martin rörande professionen. — R. Martin utnämnes till professor i anatomi och kirurgi 1756.
5. *Anatomie professors lön.* 392.
6. *Instruktion för professorn i anatomi.* 394.
Strid derom emellan R. Martin och kirurgiska societeten. — Instruktionen utfärdad den $28/6$ 1768.
7. *Anatomie prosektorstjensten. Strid om dess till sättande. Aflöning. Instruktion.* 398.
Om denna lönlösa tjänst uppstår en häftig och långvarig strid emellan collegium medicum och kirurgiska societeten 1761. — Anatomie prosektorns instruktion. — Anatomie prosektorns lön utfaller slutligen 1778. — En extra ordinarie eller andre anatomie och kirurgie professor tillsättes i Stockholm 1785.
8. *Lokal för de anatomiska öfningarna. Dissektionsmaterial. Kirurgiska societeten och dess anspråk.* 412.
Stadens åliggande att tillhandahålla lokal för de anatomiska förevisningarna. — Svårigheter vid och ombyte af den anatomiska loka-

	Sid.
len. — Åtgärder för anskaffande af dissektionsmaterial. — Kirurgiska societetens anatomisal.	
9. <i>Anatomiska samlingar.</i>	422.
A. J. Hagströms donation.	
10. <i>Kirurgiska operationsöfningar. Bandager.</i>	425.
11. <i>Anatomiska inrättningens inkomster och utgifter.</i>	425.
II. Professionen i naturalhistoria och farmaci.	
1. <i>Inrättandet af en profession i dessa ämnen.</i>	428.
P. J. Bergius' memorial till collegium medicum. — Professionens inrättande genom k. brefvet af den ²² / ₁₂ 1761.	
2. <i>Instruktion för professionen. Professorns åligganden.</i>	431.
Undervisning i botanik och farmaci. Odling af officinella växter. — Professorns och botanices demonstratorns lön. — Förening af botanices demonstrators tjensten med notariebefattningen i collegium medicum.	
3. <i>Förändring af professionen. Ny instruktion.</i>	436.
Professionen blir numera en lärostol i medicin och farmaci. — Instruktion för denna förändrade profession 1791. — And. Sparrman begär afsked 1803. — J. Berzelius nämnd till professor i medicin och farmaci 1807. — Bergianska professionen vid k. vetenskapsakademien 1791. — Ny instruktion för professionen i medicin och farmaci.	
VI. Läkarenes allmänna skyldigheter och rättigheter.	
1. <i>Praktisk medicinsk undervisning i Stockholm.</i>	445.
Upsala universitets konstitutioner. — Klinisk undervisning i Upsala vid «Nosocomium Upsaliense». — Införande af medicinska konsultationer i Stockholm. — Obligatorisk tjenstgöring vid k. serafimerlasarettet. — Praktisk undervisning af fältskärselever i Karlskrona. — Införande af klinisk undervisning i Stockholm 1802. — Reglemente för kirurgiska undervisningen 1797 samt deraf föranledda förändringar i «kirurgernes» studier och examina. — «Colloquium medicinale» och kirurgie magisterexamen.	
2. <i>Medicinsk doktorsgrad.</i>	462.
Rättegång emellan en medicine doktor och en «oculist». — Rekommendationsbref till utländskt universitet för vinnande af medicinsk grad.	

- Sid.
3. *Medicinska doktorspromotioner vid de svenska universiteterna.* 466.
- Upsala universitets konstitutioner. — Collegii medici skrivelser om medicinska promotioner 1699 och 1734. — Den första medicine doktorspromotionen i Upsala den $^{10}/_5$ 1738. — Föreskrifter rörande de medicinska promotionerna.
4. *Medicinsk doktorsgrad, vunnin i Greifswald.* 474.
- Svenske fältskärer vinna medicinsk doktorsgrad i Greifswald. — Collegii medici klagomål deröfver. — Collegium medicum fordrar examen af läkare, promoverade i Greifswald. — Gustaf III:s bref af den $^{14}/_6$ 1774 rörande medicinska gradens utdelande. — Fortfarande klagomål öfver fakulteten i Greifswald. — Medicinska förhållanden i Pommern.
5. *Förening af medicinska och kirurgiska studier.* 487.
- P. Hamnerins förslag i detta syfte. — Särskilda utlåtanden i frågan. — Behovvet af kirurgiska studier gör sig mer och mer kännbart bland läkarene. — Förberedelser till sammanslutning af den medicinska vetenskapens särskilda delar. — Linnés bref till Abr. Bäck af den $^{20}/_4$ 1765.
6. *Anställande af läkare som lektorer vid gymnasierna.* 496.
- Förening af provinsialläkaretjenst och lektorat i Wexiö. — Inrättandet af ett medicinskt lektorat i Hernösand. — Fråga om inrättande af lektorater i fysik och medicin vid rikets gymnasier. — Collegii medici åtgöranden i detta syfte. K. brefvet af den $^{21}/_8$ 1786. — Förening af medicinskt lektorat i Strengnäs och provinsialläkaretjenst.
7. *Medicinska stipendier och reseunderstöd.* 511.
- Arkiater G. Lohremans skrifvelse 1694. — Stipendier för kirurgie studerande 1797. — De förra kirurgiska resestipendierna höjas. — Medikoteologiska stipendier. Förslag, utlåtanden och användning. — Föreläsningar i pastoralmedicin. — Stipendier för medicine studerande i Upsala och Åbo.
8. *Rättighet att idka medicinsk praktik.* 528.
- Collegium medicum fordrar för dess beviljande vunnin medicinsk doktorsgrad. — Tolkning af medicinalordningarna. — Collegii medici påminnelser om läkarenes inskrifning som membra collegii. — Tillstånd för icke legitimerade personer att utöfva läkareyrket. — Läkares plikt att tillkalla själasörjare.

	Sid.
9. <i>Läkareed.</i>	532.
10. <i>Besättande af medicinska statstjenster.</i>	535.
Särskilda myndigheters rättighet att föreslå och kalla läkare. — Läka- retjensters ledig anslående och kungörande.	
11. <i>Ackordsystem och pensionsväsende.</i>	539.
Läkares uttalanden derom. — Åtgärder för bildande af en pensions- inrättning för civile tjenstemän. — Pensionskassa för civilstatens enkor och omyndiga barn.	
12. <i>Läkares rang, bevilningar och politiska rättigheter.</i> 546.	
Läkares rang- och titelsjuka. — Läkares bevilningsafgifter under olika tider. — J. L. Odhelius' memorial 1769 om politiska rättig- heter för läkare.	
13. <i>Läkaretaxa.</i>	556.
Medicinalordningen af 1688. — Förslag till ny medicinaltaxa 1776. — Kirurgiska societetens fordringar. — Anmärkningar mot taxan.	
14. <i>Läkarenes ekonomiska villkor.</i>	562.
Bref af särskilde läkare rörande dessa förhållanden.	

I.

COLLEGIUM MEDICUM.

1. Introduction	1
2. General Principles	10
3. The History of the Art	15
4. The Principles of the Art	20
5. The Principles of the Art	25
6. The Principles of the Art	30
7. The Principles of the Art	35
8. The Principles of the Art	40
9. The Principles of the Art	45
10. The Principles of the Art	50
11. The Principles of the Art	55
12. The Principles of the Art	60
13. The Principles of the Art	65
14. The Principles of the Art	70
15. The Principles of the Art	75
16. The Principles of the Art	80
17. The Principles of the Art	85
18. The Principles of the Art	90
19. The Principles of the Art	95
20. The Principles of the Art	100

COLLEGIUM MEDICUM

Inledning.

När man vid skildringen af det svenska medicinalverkets historia söker en utgångspunkt för framställningen, behöfver man icke gå längre tillbaka än till medlet af sjuttonde seklet. Det är först vid den tiden man skönjer den första begynnelsen af ett ordnadt medicinalväsende i Sverige. Härmed är icke sagdt att ju icke redan derförinnan funnits personer, hvilka, efter att i utlandet hafva mer eller mindre fullständigt inhemtat den medicinska vetenskapens elementer, sysselsatte sig med läkekonstens utöfning och vunnit erkännande för insikter i detta yrke. Ända från Gustaf I:s tid anträffa vi i Sverige läkare, antagne dels i hofvets eller den rika adelns tjänst, dels anstälde vid militären. De voro likväl med ytterst få undantag inflyttade eller inkallade utlänningar, hvilka kommo och gingo. Utan samband sins emellan och ännu mindre underordnade en gemensam myndighet, voro de fullkomligt beroende af förtroendet och gunsten hos dem, i hvilkas tjänst de stodo. De voro främmande för statens intressen, de betraktades såsom enskilde personers tjänare och voro i sjelfva verket intet annat, till det högsta ansågos de såsom yrkesmän, hvilka, i likhet med andra handverkare, representerade fackinsikterna inom sitt särskilda skrå.

Denna uppfattning berodde på läkekonstens ringa utveckling och de vetenskapligt bildade läkarenes fåtal. Under tidens lopp hade dock bland den till sig sjelf hänvisade befolkningen uppstått en mängd personer, hvilka sysselsatte sig med botandet af sjukdomar och kroppsskador.

Den s. k. folkmedicinen, en sällsam förening af enkla huskurer med de mest vidskepliga medel, fann i tidens fördomar och vantro en gynnsam jordmån. Utgången ur behovet och erfarenheten, utvecklade den sig efterhand till allmän sed, som länge tillfredsställde folkets enkla behof och gjorde den vetenskapliga läkekonsten i viss mån umbärlig, åtminstone för den fäkunniga mängden.

De ende, som åtnjutit något slags undervisning i läkekonsten och ända in på sjuttonde seklet i större antal utöfvade den som ett skildt näringsfång, voro de s. k. «bardskärarne» eller «balberne», barberarene, så kallade, emedan det var vanligt, att personer, hvilka egnade sig åt behandlingen af sårskador och yttre åkommor, tillika sysselsatte sig med hårklipping och rakning. Att desse personer, antagne och erkände som ett slags officielle läkare, äfven rådfrågades vid vården af inre sjukdomar, var vid det ringa förtroende den vetenskapliga medicinen kunnat förvärfva sig sjelffallet. Desse «bardskärare» utbildade sig sålunda till ett slag af medicinske yrkesmän, hvilka i motsats till de «lärde läkarene» (doctores medicinæ) utgjorde ett slutet skrå, «bardskärareembetet». Genom den manuela färdighet de förvärfvat sig och sin användbarhet vid operativa åtgärder, funno de lätt ingång hos hög och låg. I den mån den egentliga kirurgin utvecklade sig och öfvergick i bardskärarenes händer, blefvo de mer och mer oundärlige, framför allt som militärläkare.

Under sådana förhållanden kan man icke förundra sig, att till och med hofvet, ännu mot slutet af 16:de seklet, tidtals saknade läkare och konungarne voro tvungne att för sitt behof af läkarevård införskrifva utländingar. Man har visserligen trott sig kunna antaga att redan Gustaf I för att skaffa landet vetenskapligt bildade läkare, låtit svenske ynglingar i utlandet studera medicin och beviljat dem för detta ändamål reseunderstöd, men någon nämnvärd frukt synas dessa bemödanden likväl icke hafva burit, alldenstund konungen sjelf under sin sista sjukdom vårdades af kyrkoherden vid Storkyrkan i Stockholm magister Johannes, biträdd af konungens barberare mäster Jakob och apotekaren mäster Lukas¹⁾. Ja, mot slutet af 16:de seklet saknas hvarje spår deraf att

¹⁾ P. J. Bergius, *Om Stockholm för 200 år sedan. Inträdestal*. Sthlm. 1758 s. 50 ff.

någon läkare funnits i Sverige, hvarför Pehr Brahe d. ä. kunde 1681 yttra «Här uthi Sverige fattas både Apoteek och Doctores». Sverige förblef derefter ännu i ganska lång tid med afseende å sina få läkare hänvisadt till utlänningar, hvilka med mer eller mindre tvetydiga kunskaper der sökte sin lycka.

Man kan fråga, gafs det då icke inom eget land tillfälle till undervisning i läkekonsten? Till besvarande af denna fråga, må det tillåtas oss att i största korthet nämna några ord om den medicinska undervisningen i Sverige vid den tid, då de första spåren till ordnande af landets medicinalväsende skönjas. Visserligen blef universitetet i Upsala stiftadt år 1477, men först genom hertig Karls förordnande af den 15/3 1595 blef en lärostol i medicin derstädes inrättad. Af brist på lämpliga personer stod professionen ledig till år 1613. Redan 1617 inrättades åter en profession i de s. k. medicinska institutionerna (praktisk medicin), ehuru äfven den besattes först 1624 med en extraordinarie lärare. De, som begagnade sig af den medicinska undervisningen, voro likväl fortfarande ytterst få. Orsaken dertill att få eller ingen studerande «hugfäldes för den medicinska vetenskapen» uppgafs, vid rikskanslern Axel Oxenstjernas besök i Upsala 1627, vara den att «den här i landet gaf en ringa förtjenst». Detta fann väl rikskanslern troligt, men ansåg dock «att någre studenter änteligen måste slå sig till detta studium, ty bredevid praxis medica kunde de väl bekläda andra syslor»¹⁾.

Under det att sålunda medicinens studium på 1640-talet nästan upphört i Upsala, finner man att en af drottning Kristina från Frankrike inkallad lifmedicus, Gregoire François Du Rietz, erbjöd sig att i Stockholm 1642 öppna en medicinsk undervisningsanstalt. Denne Du Rietz hade strax efter sin ankomst till Sverige förstått tillvinna sig d. v. akademikanslern J. Skyttes synnerliga förtroende, så att han försäkrade honom vara «in omnibus medicinæ partibus, ad miraculum usque versatus, acutissimus philosophus et extemporalis facundia cumulatus»²⁾,

¹⁾ J. G. Acrel, *Tal om Läkarevetenskapens grundläggning och tillväxt vid rikets äldsta lärosäte i Upsala*. Sthlm 1796 s. 16.

²⁾ J. Skyttes bref, dat. «ex insula et ædibus Grenssianis (Gränsö) d. 21/10 1642 till öfverhofpredikanten dr Joh. Mathiae i *Svenska Mercurius* Oct. 1758.

medan Archenholz yttrar om honom «il etoit savant, mais hableur et grand comedien, faisant parade de ce que d' autres avoient inventè avant lui». Du Rietz åtog sig nu att, om regeringen ville skicka lärjungar från Upsala till Stockholm, undervisa dem i allt hvad till vetenskapen hörde och försäkrade «att han på en kort behaglig tid ville göra dem så färdiga, som han sjelf är». I detta ändamål anlände äfven sex studenter från Upsala och understöddes tillika med stipendier. Mer än två år synes likväl denna skola icke hafva fortfarit. Den upphörde lika hastigt, som den uppkom, utan att lemna några varaktiga spår af sin verksamhet. Här må nämnas att Du Rietz, som qvarstannade i Sverige, sedermera blef det nybildade Collegii medici förste præses.

Medicinska studierna kunde icke heller vid saknaden af alla praktiska undervisningsmedel tillvinna sig ungdomens intresse. Efter många betänkligheter blef den första anatomiska dissektionen i Upsala verkställd först år 1640. Sjukhus saknades ännu helt och hållet. Äfven den teoretiska undervisningen blef icke sällan helt och hållet afbruten derigenom att lärostolarne under en längre tid stodo obesatte. Först genom de akademiska konstitutionerna af den 27 juni 1655 blef den medicinska undervisningen närmare ordnad, då det bestämdes att professorn i praktisk medicin borde föreläsa dietetik, medicinsk terapi, kirurgi och farmaci, den andre professorn fysik, anatomi, fysiologi, patologi, botanik och kemi. En medicinsk adjunktur inrättades för anställande af enskilda vetenskapliga öfningar efter fakultetens bestämmande. Till denna plats utnämndes Olof Rudbeck, som i början ifrigt hängaf sig åt sitt lärarekall och genom sin flit och sitt tillmötesgående förmådde för den tiden ovanligt många ynglingar att egna sig åt medicinens studium. Härom skriver han den 24/10 1659 till då varande öfversten, sedermera riksrådet, grefve Pontus Fredr. De la Gardie:

«Uthi facultate medica haffver för en jagh hjtkom aldrih varit mera än en eller 2 medicinae studiosi, men nu likvel sedan jagh 3 collegier them dagelighen håller uthan någhon vedergälningh, så haffver jagh til en 15 styckyn läckat til studium medicinae, men the äro alt för unga att en kunna någhot utretta, och veett jagh att jagh inthe länge varder många aff them behollandes, ty the lockas icke allenast ther ifrån uthan och

kan man inthet vinna åt them H. K. Majestet stipendium her vidh Aca-
demien uthan stort förtreet och arbete¹⁾.

Dessa bemödanden att skapa en inhemska läkarebildning buro endast långsamt frukt. Ytterst få voro fortfarande de, hvilka vågade egna sig åt medicinens studium. Äfven desse kunde icke inom eget land slutföra detsamma. Det ansågs ovilkorligen nödvändigt att hafva besökt åtminstone ett utländskt universitet, vanligen ett holländskt eller franskt, och att der hafva erhållit den medicinska graden. Först detta utrikes förvärfvade intyg på vunnen skicklighet, gaf den svenske läkaren rätt att erkännas som sådan. Om han äfven i hemlandet erhållit sin egentliga utbildning, återstod det dock alltid för honom att vid en främmande högskola vinna det offentliga erkännandet af sina kunskaper. Endast detta ger en förklaring, hvarför medicinska doktorspromotioner så ytterst sällan förekommo i Sverige under senare hälften af 17:de och ännu i början af 18:de seklet. Den första skedde nämligen den 4 december 1689 vid akademien i Lund och den 10 maj 1738 förrättades en sådan äfven i Upsala. Den djupt inrotade fördomen att den svenske läkaren borde i utlandet vinna sin medicinska grad, kunde icke annat än verka i hög grad förlamande på de inhemska medicinska studierna och kvarhålla dem i ett ständigt omyndighets tillstånd. Den hindrade tillika uppkomsten af en inhemska medicinsk litteratur, som derigenom länge förblef inskränkt till en och annan populär folkskrift af mer eller mindre tillfälligt betydelse. Först när den inhemska vetenskapliga medicinen erkändes jemnbördig med den utländska, kunde den uppträda som en vigtig länk i den fosterländska odlingen och landets egna söner i växande antal egna sig åt dess studium. Endast derigenom kunde den svenska läkekonsten skapa sig en erkänd ställning och betrygga sin framtid.

Innan den svenska läkarebildningen hunnit till denna grad af utveckling, blef, såsom redan nämndes, landets behof af läkare, så vidt det gjorde sig gällande, nästan helt och hållet fylldt af utlänningar. De fleste af dem voro icke annat än äfventyrare och quacksalfvare, hvilka hoppades vinna en riklig och lätt förvärfvad utkomst i det främmande

¹⁾ P. J. Bergius, a. a. sid. 131.

aflägsna landet, der hvarje ansats till ett ordnad medicinalväsende ännu saknades. Anmärkningsvärd är den mångfald af benämningar, som den tidens handlingar begagna för dem, hvilka utan någon kontroll uppträdde som läkare och antingen vandrade omkring i landet eller bosatte sig på någon ort. Det talas den tiden om empirici, agyrtæ, circumforanei, ariolatoes, oculister, bräck- och stensnidare, badare, chirurgur, kryddkrämare och materialister.

I Stockholm funnos dock redan vid slutet af 17:de seklet någre dels inländske, dels vid hofvet anstälde inkallade utländske män med vetenskaplig läkarebildning, hvilka insågo omöjligheten att låta ett sådant sakernas oordnade tillstånd fortfara. Till införande icke mindre af ordning och enhet bland landets läkare, än till höjande och befastande af läkekonstens anseende, var det första steget att åt dess idkare utverka ett offentligt erkännande. Någre af de i Stockholm vistande läkarene, inlemnade därför till Kongl. Maj:t en ansökan, att i likhet med hvad i flere af de större kulturländernas städer redan länge varit öfligt, få bilda ett så kalladt «Collegium medicorum». Jemte bifall till denna förening, beviljades densamma tillika enligt tidens sed vissa privilegier genom k. brefvet af den 16/5, 1663. Arkiater Gregoire François Du Rietz, lifmedicus dr Bernhard Below, då varande stadsfysikus i Stockholm dr Zacharias Wattring och amiralitetsmedicus dr Peter Schallerus (Gripenflycht) voro de män, hvilka stälde sig i spetsen för denna förening, afsedd till ömsesidigt stöd och motarbetande af de oordningar, hvilka så länge hämmat läkekonstens framsteg i Sverige. Från denna tid kan man räkna det svenska medicinalväsendets historia och från denna ursprungligen enskilda krets af läkare utvecklade sig småningom den myndighet, som det tillkom att öfvervaka läke- och apotekskonstens utöfning i landet.

Ryktet om denna sammanslutning af hufvudstadens läkare till befordrande af gemensamma intressen, väckte inom medicinska fakulteten i Upsala misstroende och oro. Minnet af de bemödanden, som några årtionden förut gjorts att öfverflytta den medicinska undervisningen till Stockholm, lät denna förenings syften framstå i en misstänklig dager.

Härom vittnar Olof Rudbecks bref till Upsala akademkanslern greve Magnus Gabriel De la Gardie, af den $\frac{3}{3}$ 1663¹⁾:

«Derhoos är min underdåniga begäran till E. G. Excellens emedan som jagh förnam genom D:m Hofvenium min Collegam, som var för 2 dagar sedan till Stockholm och discurrerade med D:r Scallero, at medici i Stockholm vilia begära at the motte haffva macht att holla en Facultet, wilket är i sigh själff wackert, men vidare at ingen motte i Stockholm eller i Swärie haffva loff att practicera, utan the äro aff dem approberade, sedan att the moga i Stockholm publice läsa medicinam, och der få ett Nosocomium, wilket allt skulle vara största ruin för faculteten och academien och hon derigenom förringas, ty i hela Europa äro inga collegia eller faculteter à part, som icke hänga aff academiens grund eller till ringaste äro dem til prejudis, hvarför är til E. G. Excellens min underdåniga begäran at therest Herrar Medici i Stockholm skulle medh sådant fortfara och begära aff höga öfverheten confirmation på sådane saker E. G. Excellens då ett nådigt anseende til academien och medicinska faculteten haffva ville. Der E. G. Excellens något vidare haffver migh att befalla, gör jagh efter yttersta förmoga».

1. Medicinalordningar och Collegii medici organisation.

Det af ofvannämnde läkare till regeringen ingifna förslag hänförde sig närmast till ordnande af läkarenes praktiska verksamhet och beredande af läkarevård åt allmänheten, framstälde nödvändigheten af en farmakopé samt innehöll föreskrifter rörande handeln med gifter, läkares ersättning, uppsigt öfver barnmorskor m. m. Vid de inför kollegium anställande examina borde tillika «en lärd man af magistraten sigh finna låta» och magistraten dessutom deltaga i uppgörandet af läkare- och

¹⁾ Då detta arbete icke utgör en urkundssamling, ehuru det hufvudsakligen stöder sig på arkivstudier, har förf., till undvikande af ständigt återkommande noter och citater, icke velat för hvarje skrifvelse, bref eller annat meddelande anför den special samling, ur hvilken de äro hemtade. Författaren må endast nämna, att han för sitt arbete begagnat k. svenska riksarkivet, medicinalstyrelsens i Stockholm arkiv, kongl. biblioteket, svenska vetenskapsakademins, karolinska institutets och Upsala universitets bibliotek, medicinska fakultetens i Upsala arkiv samt en mängd särskilda handlingar i k. kammarkollegium, krigsarkivet och statskontoret. Närmare uppgifter om de begagnade källorna komma att ingå i företalet.

medicinaltaxan. Kongl. Maj:ts resolution i 12 §§ är utfärdad den 16/5 1663 och underskrifven af drottning Hedvig Eleonora. Hittills icke tryckt, må densamma, såsom det svenska medicinalverkets grundläggande urkund, här i sin helhet införas ¹⁾.

1.

Hans Kongl. Matt är j nåder benögdh med dhen omvårdnat och bekymber som dess trogne Undersåthare Doctores Medicinæ j denne hufwudh Stadhen Stockholm hafve sigh påtagit att afhjelpa och betaga den oordning och missbruuk, som j käre Fäderneslandet och serdeles denne Stadhen in arte Medica och dess praxi är härtill iblandh föröfvat och derføre sigh emoth dem nådigst förklarar som föllier.

2.

Till att behörligen afskaffa äfvanbem. oordning och betaga den skada och olägenhet som medh mängens förderf, till hällsa och till äfventyrs Liifwet med, af oförsigtigheet kan förorsakas, hafwer Kongl. Maj:t nådigt bewilljat, att ett Collegium Medicorum uthan præjudice, af dhet som facultatibus Medicis widh Universiteterna till står, warder oprättat, bestående aff probatis et promotis Medicis som på andre Orther brukeligt är, Wällförståendes, att the personer, som j många åhr, som Doctores Medicinæ hafva giordt nögachtigt prof eller reda, beklädha profession widh Academies, Hwilke medh promotis Doctoribus kunne lijka räknade warda, icke uthslutas, uthan pro probatis och håldhne blifva.

3.

Desse skole när swåre Siukdomar och Casus infalla och derwijdh nödige consultationer betarfwas, uthan excusation tillsamman träda och förtrolighen medh hvarandra communicera och öfwerläggia efftersom Den Siukas tillståndh åstundan och begäran fordrar. Och der så wore att någon ankomme; som för Medico sigh angåfvo och j Denne Stadhen Medicinam practisera Wille eller elliest warandes j detta Collegio commembrerat wille sigh detta tädan antingen för afwundh owänskap, arbete eller hvariehanda annan respect Undandraga, så att när någon morbi casus Medicorum opem och consultation requirerade, wille sigh absentera, den skall ifrån Detta ordentlige Collegio Medico som allenast till Det gemena bästa ansedt är, söndras och för een Empirico räknadt warda.

¹⁾ Riksregistraturet 1663. Pars II. fol. 34.

4.

Och på det att detta Collegium må så mycket rictigare sitt Embete förrätta, tillståås, att jempte Archiatrum eller Decanum en Syndicus af bem:te Doctoribus Collegij åhrligen blifwa tillsadt then på heela Collegij wegnar noga opseende hafwer in Empiricos, Agyrtas, Circumforaneos, Ariolatos, såsom och Apothecare och deras officinam, Bardskärare, Chymister, Oculister, Bruch- och Steensnidare, Badare, Kryddekrämare och Materialister eller flere dessliike, som uthan åthskillnadt af något rätt betänckiande eller wetskap ingifwa them Siukan inwärtes Medicijn, jämwäll och the som lägga handen widh uthwärtens krankheter, hvilke hafva store och fahrlige accidentier medh sigh, förorsakade aff någon Siukeligh inwärtens kropsens indisposition, uppå dhem alle skall bem. Syndicus hafva inseende, så att dhe medh Magistratens och Collegij autoritet der-till hållas, att the sigh ifrån sådane curationer draga. Chirurgis efterlåtes doch deras wundh drickar ingifwa, Hwaruthi Lijkwäll Medicus Undertijdhen billigt consuleras.

Andre som komma at öfwa sine operationer chirurgicas skole sine testimonia widh sin första ankomst mehrbem:te Collegio Medico förethee och dher dhe finnas eller pröfwat beqwehme sedan tillåtes at ijdka den konst dhe lärdt hafva.

Elliest dhem som göra profession af någon Uthwärtens Medicijn eller remedijs Empiricis dem må tillåtit warda medh Magistratens goda willja oppå Theatren allenast låtha sig höra af gemene Man och kännas för sådanne som the äre, ther försällia thes remedier så framt the godhe och duglige befundne warda.

5.

Så må och ingen Doctor Medicus af hvad helst fremmande Nation, provincia, Districtu eller Landskap, titull eller Tienst antingen herres eller Förstes han få wara kan, häreffter practicera in Medicina uthi Denna Residentz Stadhen, Huruwäll han med Doctoris titulu hedi at år, för än han först sigh och sitt Doctorats breff hoos åfvanbem. Collegium presenterar och medh gode Documenter bewijsar så wäll sine Studiers wissheet widh bekante Academier och Universitäter, Såsom och framteer ett sådant testimonium det han till det ringaste Sex åhrs tijdh, antingen här i Riket eller annorstädes sin praxin medicam tillförne föröfvat hafwer, Skall doch een hwar som annan undergifwin wara Collegii Medicorum examini publico practico, hwarhoos tillijka een Lärth Man af Magistraten skall sigh finna låta. Under denna examen sortera lijkwäll icke the som till förrende

lika som Doctores Medicinæ, under Sweriges Chrono j någre åhr bort-
 åth medicinam practiserat hafva. Om nu den som examineras effter ett
 sådant prof till Collegij Medicij Satisfaction finnes och skattas capable
 och tienligh, så skall han tå först till praxin Medicam här j Stadhen
 admitteras och till förbem: Collegium antagas. Men der han icke profwet
 ståår, tå må han ej för Medico erkännas eller admitteras, uthan till dhe
 orter der han dogmata Medica nogare kan fatta och lära åther remitteras.

6.

Ingen Chirurgus eller Pharmacopæus må och inträngia sikh till
 någre Mediciniske öfningar i sitt embete förr än han ett Examen publicum
 uthstått hafwer och det in presentia Doctorum Medicorum som aff mehr-
 bem:te Collegio ther till förordnade åhro.

7.

Skall och detta Medicum Collegium en serdeles Pharmacopæiam
 förfärdiga, hwareffter alle Medicamenter wäll och redeligen, som det sikh
 bör, till Landzens och Stadzens aldrabästa bequehmlicheet præparerade
 warda hvilke af Apothecare Uthsällias skole effter den Taxa och prijs,
 som Magistraten (:hvilken Stadzens besvär bäst åhre bekände:) medh
 Collegij Medici och Apothecares ihopastämmande finner skäligast och rätt-
 mätigt. Elliest skole och Apothecarne medh sine Geseller widh Edz plicht
 tillhåldne Warda, att dhe sitt Ämbete troligen och wäll förrätta skohla,
 Såsom och Medicamenterne effter Medicorum ordination, Uthan någon
 förwexling (Medico owitterligit) tillbörligen medh egen handh, så wijda
 möjjeligit är, præparera och dhem till hvariom och enom Uthan Confusion
 och försumelse som wederbör at extradera och tillställa så kärt dem är
 j wijdrigit fall till behörligit swar at stånda.

8.

Såsom och detta till det gemene bästa och sielfve Doctoribus Me-
 dicinæ i deras praxi till större nytta länder, att hvar och een må wetta
 hvadh han en Doctori Medico för hvar gångh han honom besöker och
 något förordnar gifva bör, Så är och Kongl. Maj:t willie att detta Colle-
 gium medh sammanstämmande aff Magistraten der på ett wist skeligit
 och drägeligit förordnar, effter som annorstädes deslikest brukeligit är
 och sådant här sikh bäst wärckställa låther, på det at icke någon som
 till praxin medicam sikh angifwer må sikh öfver mätton dyrka låta och
 hvar och een som Medicorum Consultation, Underwijsning och hjelp be-
 höfva och offtare dhem och deres Collegium ålijta måge så mycket drijs-

tigare och Doctores Medici sielfve så mycket wissare om dheras remuneration och inkomst wara.

9.

Efftersom Venena och fahrlige Medicamenter kunna större olägenheeter förorsaka om dhe medh behörigh præwoijance icke hanteras, Ty skole Apothecare och kryddekråhmare hafva dhem sielfve j sin förwahrung ther ingen annan tillkommer och icke tillstädia att föllia låta till obetänckte, obekandte, eller misstänckte personer, ynglingar, poikar eller pijgor något sådant, hvarigenom stoor fahra för mångom kan förorsakas, Uthan på det härefter medh så mycket större försigtighet denne må omgås, skall een aff Stadzens Magistrat förordnas, som tillijka med Collegij Syndico till Apothecarne och kryddekråhmare theras zedlar meddela skall, således at när sådane Venena och fahrlige Medicamenter uthi arte et cura Medicorum betarfwas, skall dhen som dhem behöfver adressera sigh till det Åhretz Syndicum och taga af honom zedell, Skulle och sådane Venena till annat betarfwas, tå må den som sådant behöfver taga af Stadzens förordnade Man zedell och testification, uthan hwilkens wittnesbördh Apothecarne eller Kryddekremerne intet sådant skole föllia låtha, förwarrantes samma zedell till förswar och bewijs om så derefter skulle omträngja.

10.

Skulle det och hända att Gudh allzmächtig Fäderneslandet och denna Stadhen någon förgiftigh eller pestilentisk Siukdom wille öfverhängja låta (den doch Gudh, för sin store nåde och barmhertigheet längie afwända wille;) Så på det att Landzens och enkannerligh denne Stadz inwånare må under ett sådant tillständh icke warda af Medicis destituerade, Ty skall detta Collegium betänckt wara wisse Doctores Medicos att förordna som wijdh så siucklige tijder icke draga sig sitt Ämbete Undan uthan effter theres nödh och begäran som dhem behöfva, tillhanda gå och alle giörlige medell använda at smittesamma och farlige Siukdomar måge afstyrde blifva hvar till och hörer at the som the siuke under sin curation hafva icke genom Umgenge med helsosamme huus smittan wijdare uth sprijda och uthwidga.

11.

Deth skulle och tjena Medicinæ studij practici werkliche anfordran om the medicamenter som nu medh omkostnadt och risico ifrån fremmande landh inbringes och elliest här j Landet waxa och till fångs äre måtte här anskaffas och elaboreras hvarigenom omkostnadt bespares och

Landzens egne wahrer cultiveres. Hwarföre drager Kongl. Maj:t till detta Collegium, den nådige och trogne tillförsicht, att dhett warder sikh sådant anbefallandes och medh Stadzens Magistrats medhwärkan och hielp till seher huruledes Botanicum studium här hemma i landet bättre excoleras kan och the personer dertill befordras som till sådant fallne äro och medicinæ practicæ medh örters tillskaffande kunna handen räckia.

12.

Detta Collegium Medicum skall och opsicht draga att the som sikh willia för hiordegummor och barnemorskor bruka låta, äro förståndige och widh sådant werck wahne, at icke någre sikh derföre uthgifva som liuga och folk bedraga och medh obillige prætionier sikh dyrka låta, uthan att Gudhfruchtige, Ehrbare och försichtige qvinnor dertill brukas och the andre derifrån billigt stängias och hållas. Här effter skole sikh alle som wederbör hörsamligen rätta.

Ofvanstående privilegier blefvo på collegii medici anhållan bekräftade af konung Karl XI den $\frac{4}{8}$ 1680 och äro i hufvudsak lika lydande med de förra. I magistratens ställe inträdde öfverståthållaren såsom öfvervakare af vissa kollegii åtgärder. Äfvenså utsattes böter för öfverträdelser af dessa stadgar, sålunda att «den, som dermed beträdes, böte första gången 50 dal. smt, halfparten till Collegii medici fiscum och det öfriga till de fattige, beslås någon andra gången dermed vare fallen till dubbelt och blifve derjemte exemplariter afstraffad». Kirurgerne skyldigkändes att «der någon farlig skada under deras händer kommer, då tillhållas de att söka någons medici af Collegio råd». Personer, som handlade med läkemedel till yttre bruk, fingo endast på marknader föryttra dem, «så framt de goda och dugelige befundne varda af Collegio medico», men så snart marknaden var slut, «bör sådant folk ur staden resa och icke längre lidas. De må icke heller understå sig att besöka någon sjuk eller skicka honom något medicament vid straff och de förbenämnde böter». Ingen apotekare borde numera antagas eller tillåtas idka apoteksrörelse, förr än han aflagt den ed, som af öfverståthållaren och collegium skälig pröfvades. Af stor framtida betydelse var det i slutet af 1680 års privilegier införda stadgandet: «isynerhet hafve Wij härmed Wär Öfverståthållare i Stockholm nådeligen welat committera

och anbefalla att han mehr bemälte Collegio medico wid ofvan specificerade privilegier krafteligen maintenerar och beskyddar; och så ofta det om hans handräckande i een eller annan måtto ålitandes varder, behörigen och i anledning af sjelfva privilegierna samma Collegium är assisterligh och behjelpeligh». Kollegium vardt sålunda underordnad öfverståhållaren och stäldt i beroende af honom. Att detta förhållande i framtiden blef för collegium ödesdigert, hämmade dess utveckling och i flere hänseenden hindrade detsamma att göra sin exekutiva myndighet gällande, skola vi längre fram finna.

Den 1680 stadfästade medicinalordningen kunde likväl icke med ens afhjelpa de djupt inrotade gamla missbruken. Det af ålder herskande qvacksalfveriet och det vanliga utprånglandet af medikamenter bland allmänheten forfor. Isynnerhet i Stockholm fanns en mängd obehöriga personer, särskildt utländingar, hvilka genom sitt uppträdande beredde de inhemska läkarene mångahanda obehag och icke skydde att i allmänhetens ögon kasta en oförtjent skugga på deras åtgöranden. Sålunda hade klagomål, ehuru utan grund, framförts till och med till konungen deröfver att collegii ledamöter vägrat vårda en sjuk «för en fremmande doctors skull, som föregafs hafva besökt honom». Collegium fann sig deraf 1684 föranlåtet att hos Karl XI förklara sig genom nedanstående skrifvelse:

«Och som Wij städse hafva önskat att kunna uppmuntra de infödde svenska på allt sätt, att Eders Maj:ts undersåtare måge på redeligt wijs ett stycke bröd vinna. Altså om nya Doctare ifrån fremmande orter, som ej annorstädes practiserat hafva, ej heller stort achtade ähro och deras fundament icke så wäl lagt som de infödde, skola här få begynna practisera, skulle hoopen blifwa för stoor och de infödde afskräckas efter dem betages deras studiers frucht medelst fremmande praxin; men om lärde män, hvilka af långlig praxi stoor förfarenhet förwärfvat hafva antingen genom Eders Majestäts vocation eller elljest tillkomma, vore sannerligen för de svenske nya Doctare en stoor uppbyggelse och önskeligt för Collegio, ty af slika kunde något läras medelst consultationer och dhe sjukas med dem idkesamma besökande och större nytta dem tillväxa, äfven om dhe någre åhr widh academierna tillbracht hade. Här ähr dessutan ingen mangel på doctare, uthi Collegio ähro 6 förutan Doctor Below

alla här i staden, dhe alt hwad här till giörandes ähr nogsam t kunna bestrida».

«Wi önska och intet högre ähn att Eders Kongl. Maj:t i nåder behagade behiarta den åhåga och försorg wij draga vårt embete rätt att förrätta och att intet annat måhl oss är föresatt än att hielpa de sjuka och främja en så god ordning uti läkiarekonsten att ingen må deraf skada taga, utan alla efter mögeligheten till helsan hielppas».

För att ytterligare inskräpa vigten af gällande stadganden och öka collegii medici anseende, utfärdades nu k. brefvet af den 17/9 1684.

«Såsom Wi med stoort missnöje en och annan gång förspörja, huruledes icke allenast åtskillige fremmande dhe der gifva sig ut för doctorer uti facultate medica, utan och andre uti läkarekonsten helt okunnige såsom qvifolk och qvacksalvare understå sig tvert emot våre så wäll år 1663 som a:o 1680 gjorde förordningar och Eder meddelte privilegier med många människors skade och fördärf till helsan och sjelfwa lifsspillan att besöka sjuka och att öfva operationes medicas och chirurgicas här i Wår kongl. Residence stad, och det likväl åligger Eder att hafva bekymmer och omvårdnad at sådant missbruk hämmas och att vid alla krankhetens curer må gå alt riktigt, wäl och ordenteligen till och ingen tillåtas besöka dhe sjuka och sig med någon medicinsk praxi att befatta, som icke är intagen med uti Colleg. medico och af Eder der till godkänd; Altså ärom Wi billigt föränlätne vordne Eder sådant att föreställa och vår nådiga willia veta låta, att denna skadeliga oordning bör med all flit och alfar förekommas, och ingalunda någon fremmande medicus, den Wi icke sjelfve hit inföskrifvandes warde, tillåtas här i staden at lägga handen vid dhe sjuke, på det våre infödde, som redan till stoort antal hafva lagt sig på studium medicinæ, och dehls vistas utom riket, dehls och här hemma vid Våre Universiteter sökia till att giöra deruti god förkofring, måge uppväckas med så mycken större ijfver och flijt att traitera dessa studier och så medelst i lengden obehindrade komma till att niuta fruchten deraf, skattandes Wi dhe fremmandes praxin och curer nu så mycket mindre nödig, som förutan Våre professores medicinæ vid academierna och i åtskilliga städer bestellte medicis, här i staden äro förutan doct. Below sju som Collegium medicum består utaf och haa Vårt nådiga tillstånd at practisera medicinam dhe der wäll kunna bestrida alt hwad här är til at giöra. Skulle någre flere komma okallade hit och villia intränga sig och Eder uti eder lofliga näring præjudicera, så måsta I strax låta säga dem hwad Wår nådiga willia och förordning är i detta

målet och der någon skulle sig deremot sätta, hafva I att sökia Wårt Råds och Öfverståthållares handräckning, som icke lärer wägra sig vid det straff och poen som uthi privilegiernes 4 § förmåhlt står att skaffa dem af vägen, förnämligast och för all ting måsta I låta Eder angelägit wara at icke några käringar och quacksalvare måge härutinnan förgripa sig och öfverträda Wära befallningar och dhe Eder förunta privilegier, i förmågo af hvilka äfven wäll Apothecare och barberare skole förbiudas och åtvarnas at dhe icke lägga handen vid invärtets krankheter både för den fara och skadeliga consequence som deras curer pläga förorsaka, som och för det ingrep som eder uthi Ehr profession så medelst skeer, williandes Wij dem som beträdas med fehl och förseelse här emot efter privilegiernes innehåld plichta låta. Wij willia och at I skole draga försorg derföre att dhe andre städerna här i Wårt rike blifwa med capable infödde svenska promotis medicis försedde, till hvilken ända och magistraten i dhe stoorä städerna skola, när dhe villia antaga någon medicum, sådant af Eder och icke ifrån fremmande orter begiära och der någon på annat sätt skulle inkomma eller antagen blifwa, densamma williom Wij hvarken lijda eller vid beställningen confirmera och handhafva, hvilket I kunne dhe städer, som nödigt pröfvas, kungöra och eder redebogenhet i sådan dheras angelägenhet dem offerera. Wij efterlätom och eder den friheten at vid examen doctorum recipiendorum så och apotekens visiterande samt andra slika tillfällen at adjungera eder sådana personer, som I sjelfve finna skickelige, antingen af magistraten eller andra lärda ståndspersoner.

De privilegier eller, om man så vill kalla dem, de statuter, hvilka beviljades den nybildade föreningen, hade sålunda i vissa grunddrag antydt det syfte, i hvilket det nya kollegiet skulle verka för den inhemska läkekonstens utbildning.

Till de första spåren af det nyvaknade intresset för läkarevetenskap och läkekonst, hvilket säkerligen var en följd af collegii medici bildning och utan dess stöd sannolikt snart hade slocknat, måste otvifvelaktigt räknas ett af någre yngre läkare i Stockholm gjordt anbud att äfven för sin del medverka till framgången af de syften den nya medicinalordningen angifvit. Olof Bromelius, Johan Martin Ziervogel, Samuel Skragge och Lars Micrander inlemnade nämligen den $23\frac{1}{2}$ 1686 ett märkligt andragande till collegium¹⁾, i hvilket de föreslå flere

¹⁾ I Bergianska brefsamlingen XV. 767.

viktiga åtgärder till befordrande af läkekonstens förkofran och framsteg i Sverige, samt förklara sig beredde att sjelfve lägga hand dervid. De yttra i denna till collegium ställda inlaga:

«Fördenskull hafwe wij som juniores äro uti Collegio, hvilkom bäst anstår, som dee den bästa tijden hafva till sådane studier, här igenom welat insinuera Regio Collegio medico et lijtet memorial på åtskillige nödige sakers företagande, hwilcke Wij gierna excolera och här efter åth fortsättia åstunda skulle. — Till den ändan, willje Wij effterfölliande puncter föreställa, frijwiljandes påtagandes oss et sådant arbete som

1:o att wij åhrligen wid beqväm tijdh wilja anställa någon sectionem anatomicam corporis virilis et feminei, publice, således som allerede förleden winter skiedt är. Men på det man så mycket mehra tillfälle månne hafwa at exercera sikh uti samma studio, skulle Wij önska de Högtährade Herrar behagade intercedera för oss hoos öfverheeten at man så wäll uti Barnhuset, som Hospitalerne finge niuta den frijheten at öppna dee kroppar, som der döde blefvo, hälst af deesamme som af någon singulier siukdomb woro afledne, på det man derigenom eendehls finge exercera sikh, eendehls kunde man också komma öfver någre observata anatomica practica, som högnödige woro. Sedan skulle man gerna begära af dhe gode Herrar isynnerhet, det täcktes hvar och en af dem låta sig wara angelägit, der någon patient af någon sälsam siukdomb eller och så af hwad för siukdomb det wara wille, skulle genom döden afgå, at man om möjeligit woro, finge beqväma folket der till hälst de af mindre condition, at man dem ypna finge, til at ransaka effter causas morbi, som det gjörligit är. Skulle det också behaga H. Stadz-Physico, at unna oss den frijheten och få wara til städes wid besichtningar, skiedde oss der igenom en stoor tjenst, på det således icke det ringaste tillfälle måtte förbijgå, at continuerligen öfwa oss uthi den dhelen af Medicina. I lijka måtto skolom wii befljta oss at komma öfver allehanda slagz subjecter af åtskillige diur, af hwilcke man kunde bereda någre sceleta, der med vårt theatrum anatomicum at bebryda. Och på samma sätt också sökia at conservera och preparera på allehanda curieust maneer åtskillige partes animalium, embryones, och hwad mehra lända kunde till prydna och gagn, intet twiflandes, at man ju snart nogh lærer bekomma et deputerat rum til alt sådant».

Bland öfriga önskningsmål, hvilka framställes till Collegii medici behjertande, finna vi ytterligare:

2:o att det färdigt utarbetade «Dispensatorium Holmense» blefve tryckt. «Allenast önskade man att derjemte finge bifogas en reasonable taxa, som woro för medicorum arbete, emädan som ingen ting wanligare är ibland folket, än at illa, eller alzintet bethala medicos för dheras möda».

3:o att experimenter i fysik och mekanik blefve anställda och nödige apparater för detta ändamål anskaffade.

4:o att anmärkningsvärda iakttagelser inom medicinens och kirurgins område blefve samlade och offentliggjorda. «På det alt sådant måtte blifwa kunnigt uti werlden och eij mindre heder hvarjom och enom authori isynnerheet deraf mände tillväxa, än heela Collegio medico, på det wij i lijka måtto som andre förnåma societeter mände gifva tillkänna, hwad praxis medica hafwer med sig för nytta och hwad för nya, rara experimenter här ibland oss måtte förfalla». I detta arbete kunde äfven de af dr Hjärne på hans laboratorium utförda kemiska experiment meddelas.

5:o «Uthi studio botanico stodo fuller nogsampt arbete at giöra, men så som dertill erfordras stoore medhell och sumptus, dherest man skulle vilja inrätta någon Hortum, hvilken eljest woro en stoor pryddo för Collegio, så wille wij åt minstone tilbuda wårt arbete, dherest någon apparence wore på någett sätt att öfverkomma sådane medhell som der till erfordras. Åtminstone wele wij tilsee om icke skulle kunna beredas et herbarium vivum af alle dee swänske örter, som till fångz äro, hwilket Herbarium skulle höra Collegio medico till». Derjemte borde ett medicinskt bibliotek anläggas.

6:o att «effter såsom numerus medicorum mycket ökas dagh från dagh, at dhe högtährade Herrar täcktes intercedera för en dheel hoos Konungen, at provincerne finge blifwa försedde med medicis, i så måtto at de finge der jempte bekläda någon annan tjenst; hvarigenom då ingen staat kunde blifwa graverat».

I det här meddelade andragandet finna vi redan några af de viktigaste önskningsmål uttalade, hvilkas fullbordan det blef kollegium förbehållet, att först i en långt aflägsen framtid vinna och hvilkas utveckling i det följande skall närmare skildras.

Sedan den år 1663 utfärdade medicinalordningen lagt grunden till ett ordnadt medicinalväsende och man började spåra inflytelsen af kollegii verksamhet, befanns det efter någon tid att detta förstlingsförsök till lagstiftning på ett förut obanadt fält behöfde i vissa afseenden «modereras och förbättras». Konung Karl XI anbefalde derfor kollegium att

inlemna ett nytt förslag till instruktion. Vid utarbetandet af dessa «constitutiones medicæ» synes collegium hufvudsakligen hafva följt den Brandenburgska medicinalordningen, äfvensom de i Riga, Stralsund, Maintz och Frankfurt am Main antagna medicinalstadgarna. Det af collegium inlemnade förslaget till «medicinalordningar eller privilegier, som Kongl. Maj:t förunnat Collegium medicum», blef af konungen stadfäst redan den 3^{10} 1688.

Ehuru apotekarene i Stockholm under särskilda öfverläggningar med collegium medicum godkänt en af detsamma utarbetad och af behofvet länge påkallad medicinaltaxa, i hvilken alla deras billiga anspråk blifvit tillgodosedde, synas öfverdrifna rykten om den nya författningens stränga bestämmelser väckt hos dem fruktan och oro. Under det denna nya medicinalordning ännu var under tryckning, inlemnade apotekarene till konungen en skrift, hvaruti de besvära sig öfver dessa förordningar och kalla dem «medicorum projecter, som äro uthwärdade per male narrata af partialitet och afwogheet, genom eensidigt föredragande och jalousie till apothekarnes præjudice och förfång och till at förökia medicorum inkombster, görandes för vinning skuld alt det, som i all annorland är obrukeligt, williandes medici derigenom kulkasta apothekarnes förra privilegier». Ehuru apotekarenes till konungens kansli ingifna skrift var både odaterad och oundskrifven, gaf den likväl anledning dertill att tryckningen af den nya medicinalordningen afbröts och skriften remitterades till collegii förklaring. Då äfven barberarembetet anhöll, att dess fordringar måtte beaktas, resolverade konungen den 3^{11} 1691 «att förr än något anten af den ena eller andra societeten i trycket utgår, dess Cantzlie Collegium genomlöper och uti noga öfvervägande tager så de privilegier och resolutioner, hvilka Collegium medicum sig tid efter annan uthverkat, som hvad barberarembetet och apothekarene dervid hafva att andraga till deras derunder verserande rättigheets bibehållande efter erhållna resolutioner, privilegier och å andra orter öflig praxi».

Orsaken till det ovanligt långa dröjsmålet med den revision af medicinalordningarna, hvilken sålunda skulle för sig gå i kanslikollegium, är svår att utröna. Ur collegii medici handlingar framgår, att detsamma i sina skrivelser tidt och ofta klagade deröfver att medicinalordningarnas

stadfästade dröjde. Sålunda nämnes i collegii protokoll den 16/9 1696, att konungens lifmedicus Johan Martin Ziervogel slutligen i augusti s. å. förmått utverka en skrifvelse till «K. Cantzlij Collegium, hvaruti allvarligen bjudes att företaga constitutiones medicas till öfverseende på det desamma sedermera till hvars och ens efterrättelse måge kunna publiceras». Både præses Urban Hjärne och dr Ziervogel «lofvade vara tillstädes vid conferencerna uti K. Cantzlij och försvara constitutiones medicas emot apothekarnes otillbörliga påthalan». Apotekarenes klagoskrift, hvaröfver collegii medici yttrande inforrades, kom collegium till handa den 2/12 1691. Oförklarligt är det, hvarför collegii utlåtande om deras besvär afgafs först den 14/10 1696. Detta yttrande innehåller:

«at apothekarom ej vidkommer, at klandra och tadla något på dessa konungens constitutioner, sedan dhe genom konungens underskrift reiterato äro publicerade, för god erkiende och befallte at tryckias, och derföre ej mehra böre considereras som Collegii medici projecter, utan som een stadfäster konungens lagh, hvilken som oftast reviderad är af K. Cantzlij Collegio neml. år 1663, 1680, 1688 och derföre nu bör vara frij för apothekarnes beskyllningar, liika som deesamma wore uthfäste dem til prejudice, der dock ingen undersåte wedkommer at scrupulera uti konungens förordningar; emedan konungen äger macht och rätt at statuera lagh, utan communication af undersåtarene, och derföre ej kunna considereras som någon causse decisio inter partes litigantes coram lege, utan som en blott konungens declaration och befallning, som ingen undersåte wedkommer mehra at tadla uppå än på sielfwa laghen»¹⁾.

Med anledning häraf blefvo apotekarene i Stockholm uppkallade till kanslikollegium och tillfrågade

«om de uthaf den genom apothekaresocieteten för några år sedan inlagde skriften hade någon kunskap. Hvertill de enhälligen nekade med begäran at dem ej måtte tilräknas hwad fehl deras antecessores dervid kunna hafva begångit, aldenstund dee een sådan skrift hafva hvarken underskrifvit eller underskrifwa wela och icke den ringaste del uthi densamma taga, utan anhålla deremot dät dem måtte efterlätas att komma

¹⁾ Ur Canzli Commissionens handlingar angående Collegium medicum och apothekarne. Finnes under rubrik «Direktioner för sjukvård» i svenska riksarkivet.

med Collegio medico uthi sämia öfverens, och om dät som å ett och annat ställe uti mehrbesagda 1688 åhrs förordning syntes vara något otydeligit, inhämpta deras oförgripeliga mehnig och närmare förklaring om däss rätta förstånd.

Ett sådant gemensamt sammanträde af Johan Martin Ziervogel, såsom ombud för collegium medicum, och apotekarene ägde rum inför kanslikollegium den $24/10$ 1696. Det var i synnerhet i frågan om handköp och förnyandet af recepter, som apotekarene ansågo medicinal-taxan kunna gifva anledning till missförstånd. Härtill lemnades nu den förklaring, att apotekarene må tillåtas «att vid handköp och om de sjuke uthi ringare och hastiga tillfällen hos dem rådgöra öfver några små, barn- eller andra krämpor fritt använda goda usual- och vählexperimenterade medel, men at apotekare, där medici finnas, willia sig påtaga heela kurer at förrätta, det är ingalunda deras profession». Hvad förnyandet af recept vidkommer, «skulle de, när en medicus hafwer någon patient uthi cur, icke få utan dess willia reitereras, men om en patient will af egit godtycke låta förfärdiga ett eller annat honom recenderadt recept eller ock et sådant hvaraf han sig tillförene wähl har befunnit, stånde det honom med sin egen fahra fritt at giöra».

Apotekarene förklarade sig derefter beredde att aflägga den ed, som för dem och deras medhjelpare blifvit föreskrifven och hvilken de hwarken förut aflagt eller velat underkasta sig. Apotekarene i Stockholm, fem till antalet, nämligen Casp. Ziervogel, Chr. Molitor, G. Fichtelius, G. F. Strobel och Sam. Ziervogel, blefvo ytterligare uppkallade till öfverläggning med collegium medicum vid ett dess sammanträde den $11/11$ 1696 och gäfvo sin tillfredsställelse med beslutet till känna.

Vid det frågan om «privilegerne» sålunda ånyo förekom inom kanslikollegium, anhöll J. M. Ziervogel å collegii medici vägnar att uti ett författningen bifogadt tillägg måtte, utom hvad redan öfverenskommet blifvit, ännu införas vissa bestämningar, hörande till läkare- och apotekareyrket. Bland annat borde införas:

1) den öfverenskommelse, som den $18/5$ 1691 blifvit ingången emellan läkarene och barberarene, rörande rätta förståndet af § 30 i medicinalordningarna, beträffande kirurgernes praktik. Härom anhöll collegium

särskildt att, ehuru efter medicinalordningarnas stadfästade «några irringar hos barberarene opväxt, hvilka dock sedermera dem betagne äro och vi alldeles med hvarannan ense, mände den förklaring Kongl. Maj:ts behagat göra öfver constitutionernas 30 § angående barberarene, af k. Canzlij Collegio så författas och rangeras, som sig bör, på det wi densamma bifoga kunna de öfriga constitutionerne». Wi återkomma härtill längre fram vid frågan rörande fältskärernes praktik.

2) Att den ersättning, som tillkommer läkaren för lemnad sjukvård och apotekaren för förskjutna medikamenter, må godtgöras framför all annan gäld, näst begrafningskostnaden.

3) Att kryddkrämarna måtte förbjudas, «som det alla redan mehr- endels är skiedt uthi apothekarenes privilegier af den $\frac{10}{4}$ 1675 och uthi § 31 af medicinalordningen 1688, att de sig ej inmänga med medicinske och andra fahrlige sakers försäljande, det vare medicamenta simplicia eller composita, chymica eller galenica, som egentligen höra till apotheken».

4) «Om icke Collegium medicum till bestridande af sine utgifter, måtte hafva tillstånd att niuta någon lindring erkäntzla vid utfärdande af deras attester, resolutioner m. m. af private personer, lijka som skier i andre Collegier».

Efter denna förnyade granskning af en af konungen redan underskrifven författning, hvilken granskning måste förutsättas hafva skett med hans begifvande och samtycke, erhöles slutligen den $\frac{1}{8}$ 1698 Kongl. Maj:ts stadfästelse af den nya medicinalordningen. Härom och om den föregående skriftvexlingen med apotekarene och barberarene heter det i kollegii protokoll den $\frac{15}{8}$ 1698 «om alt detta har den kongl. Cantzlij Commission gjort en kort och fundamental relation till konungen, hvaraf en copia ligger ad acta Collegii medici, hvarutaf heela sakens sammanhang så mycket nogare kan hämptas och posteritas see med hvad flit och åhuga Collegium medicum velat regulera alla medicinska saker och afböja alla oordningar, fast enom många hinder äro Collegio i vägen lagde, deremot änteligen det goda wärk fullkombnat och Collegium öfver alla besvär eluceterat».

Denna, man kan säga, grundlag för Sveriges och Finlands medicinalväsande, hvilken i sina hufvuddrag ännu äger gällande kraft, bär, eget

nog, icke datum efter sin slutliga stadfästelse, utan offentliggjordes med den tio år äldre dagteckningen för den första ursprungliga upplagan eller den $30/10$ 1688. Den med apotekarene afslutade öfverenskommelsen och de af Ziervogel fordrade tilläggen stadfästades tillika genom «*Kongl. Maj:ts resolution och förklaring den 1 Aug. 1698 ang. några mål beträffande Collegium medicum, apothekare-societeten och barberare-embetet*».

Ännu återstod emellertid — tryckningen af medicinalordningarna. Äfven den hade sina svårigheter. Derom heter det i kollegii protokoll den $3/11$ 1698:

«Taltes om eftersom det studsar med Constitutionernes aftryckande, om man icke skulle at befordra sådant wärk, förähra något äth Hr Secr. Smedeman, den der haft mycket omaak för dem i Cantzlij Collegio. Resolv. at man af Collegii medhel skulle gifva honom fyratio rdr specie à 6 dal. och dervid bedia honom at trycket mände skyndas med. Dagen efter gafs honom sådane penningar och läfvade han alt godt».

De föregående underhandlingarna om de «*medicinska konstitutionerna*» hade icke heller aflupit utan kostnader, man kunde säga driftkostnader. Bland utgifter från den gemensamma kassan anträffas nämligen i kollegii protokoller följande egendomliga poster:

«31 juli 1694 förteert efter Collegii samtyckio och tracterat Cantzlie Collegium, såsom och dr Fischer, det förre för våra constitutioner skuld och den andra för det han Collegium så magnifice tracterat 187 dal. 28 öre» (kpmt?);

29 aug. 1696 på Kongsöhr, då som Kongl. Maj:ts brev utwärdades till Cantzlij Collegium angående wåre constitutioner, några små omkostningar 15 dal.»;

«23 okt. 1696 tracterat hos Langenberg Canzlij Collegij commission, som reviderat constitutiones 58 dal. 11 öre»;

«att conferera om några Collegii ärenden präsentibus Hjärne, Ziervogel et Vallant hos Langenberg förteert med en Cantzlij man 8 dal.»;

«1698 efter Collegii resolution af den $11/4$ gifvit äth de, som luppit Collegii ärender härtill 72 dal.»;

«15 aug. 1698 i fråga «*hvad för recompens_gifwas skulle äth desamma, som haft omak för Collegio uti Kongl. Cantzlij, resolverades:*

Det skall gifwas af Collegii medel till hr N. N. 20 specie rdr och till hr N. N. 12 rdr.» (= 192 dal. smt.)

Förordningen utkom följande år under titel «*Kongl. Maj:ts i Nåder uthgifne sidste Medicinal-Ordningar af trycket utgångne åhr 1699*» (med latinsk och tysk öfversättning), Stockholm 4:o. Dertill finnes bifogad ofvannämnda k. resolution af den $\frac{1}{8}$ 1698 likaledes på svenska, latin och tyska samt en «Apotekaretaxa,» utfärdad af collegium medicum den $\frac{8}{11}$ 1699 under titel «*Catalogus et Valor medicamentorum in officinis pharmaceuticis Stockholmiensibus prostantium* (äfvenledes på svenska och tyska).

Dessa medicinalordningar, hvilka icke blott lemna föreskrifter för Collegii medici verksamhet och befogenhet, utan tillika innehålla bestämmingar rörande apotekares, kirurgers (barberares) och barnmorskors skyldigheter, utgöra den grundval, hvarpå Sveriges och Finlands medicinalväsende under följande tider utbildat sig. En kort redogörelse för deras hufvudsakliga innehåll är därför påkallad. Främst fästes vår uppmärksamhet vid den nya titel collegium tillagts eller «Collegium regium medicum», en benämning, som vi böra taga fasta på. Längre fram skola vi nämligen finna, att det var på detta konungaord, som collegium, under kampen för sin tillvaro, åberopade sig, när det gälde att försvara sin ställning i förhållande till andra rikets embetsverk.

Collegium borde bestå af «*probatis et promotis medicis*» «väl förståendes, att de personer, hvilka redan bekläda profession vid akademierne icke uteslutas» (§ 1). Göromålen skulle handhafvas af en arkiater eller dekanus och en vald syndikus. Denne borde på collegii vägnar hafva «noga uppseende på empiricos, agyrtas, circumforaneos, ariolatores, hvilka skola ifrån land och rike afhållas (§ 2), äfvensom på apotekarene och deras officinas, chirurgos, oculister, bräck- och stensnidare, badare, kryddkrämare och materialister» (§ 8). Det var hvarken svenske eller utländske läkare längre tillåtet att idka medicinsk praktik i Stockholm «förrän de hos collegium framtett sitt doctoratsbref» och undergått examen practicum inför collegium (§ 3). Äfvenså borde det ingalunda tillåtas «någon medicus af fremmande nation» att till förfång för inhemske läkare «lägga hand vid de sjuke» (§ 4). Landsortsstäderna borde

förses med infödde svenske promotis medicis och magistraten i de stora städerna ålades att, när de ville antaga någon medicum, begära honom af collegium medicum och icke från främmande orter (§ 5). De som sökte blifva provinsial- eller stadsläkare borde underkasta sig examen publicum practicum inför collegium, förr än de kunde erhålla tienst. Alla medici uti uppstäderna och provinserna hörde till collegium medicum och voro dess membra (§ 6).

Till befordrande af medicinens studium skulle ett «anatomihus» inrättas, der sektioner borde af collegii medlemmar verkställas (§ 9). Äfvenså borde botanikens studium uppmuntras och inhemska örter odlas, för att såsom succedanea användas i stället för utländska (§ 11). Ytterligare innehåller medicinalordningen i § 12 vissa grunder för den ersättning läkarene kunde påräkna. För första sjukbesöket tillkomme läkaren en riksdaler, för de följande, så länge sjukdomen varade, en karolin o. s. v. Härom säger sig collegium «opsatt på betalningen för vår möda en skälig och mycket lindrig taxa, hvarefter medicis tillegnas skall en renumeration för deras möda, på det de sig ej alltför mycket måge låta dyrka och hvar och en, som medicorum hjelp behöfver, ej heller må draga sky och afskräckas för dess stora omkostnad, jemväl ock medici så mycket vissare om deras vedergälningh och inkomst vara måge.»

Utöfver de bestämningar, hvilka närmast hafva afseende på läkarene och deras ställning, innehålla medicinalordningarna, såsom nämndes, viktiga föreskrifter rörande apoteksväsendet, hvilket från och med denna tid fortfarande stått under collegii tillsyn. Apotekarene borde hädanefter, stadgas det, examineras inför collegium (§ 16) och deras apotek årligen visiteras (§ 14). En mängd föreskrifter rörande apotekens behöriga vård lemnas i §§ 13, 15, 17—29. — Kryddkrämaren förbjudas att, såsom hittils skett, till salu hålla medikamenter (§ 31).

Vidkommande förhållandet emellan läkare och kirurger, hvilket sedermera gaf anledning till vidlyftiga fejder, förbjöds det kirurger eller barberare att å de orter, hvarest medici äro tillstädes «låta bruka sig uti invärtes krankheter,» hvarjemte de borde vara ombetänkte att vid svåra tillfällen påkalla läkare, som äfven ägde närvara vid alla svåra

kirurgiska operationer (§ 30). Denna inskränkning i kirurgernes (fältskärernes, barberarenes) sjelfständiga verksamhet hade framkallat ett motstånd, som likväl till det yttre redan blifvit bilagdt medelst den ofvanföre nämnda öfverenskommelsen emellan collegium och barberarembetet af den $18/5$ 1691. En närmare framställning häraf lemnas i skildringen af kirurgiska societetens verksamhet.

Ehuru en ordnad barnmorskeundervisning ännu saknades i Sverige, ställer § 32 i medicinalordningarna dem, «som sig vilja för jordegummor och barnmorskor bruka låta», under collegii tillsyn och i närmaste beroende af stadsfysikus.

Dessa äro grunddragen af 1688 års svenska medicinalförfattning. Utgången ur det vaknade behovet att till ett helt sammanfatta de för läke- och apotekskonstens utöfning mest nödiga föreskrifterna, var det författningens viktigaste syfte att motarbeta och afskaffa de från äldre tider djupt inritade missbruken. I många afseenden ännu sväfvande i sina uttryck och lätt utsatt för misstolkning, røjde den nya medicinalförfattningen sin största brist deruti, att den icke gaf collegium medicum tillräcklig makt att verkställa sina beslut och rätt att tillämpa lagens straffbestämmelser i § 19. Saknaden af denna myndighet förlamade i hög grad collegiets verksamhet och fördröjde i väsentlig mån utvecklingen af landets medicinalväsende. Collegii åtgärder strandade icke sällan mot den exekutiva maktens liknöjdhet eller bristande insikt och collegium nödgades vanligen stanna vid vanmäktiga försök att vinna rättelse af missbruken eller bestraffning af de öfverklagade förseelserna.

Det outvecklade skick, i hviket den medicinska bildningen i Sverige ännu befann sig, lät icke heller collegium finna något stöd hos dess egentliga målsmän i fakulteterna. De stodo fullkomligt främmande för den nödvändiga vaxelverkan emellan vetenskapens och det praktiska lifvets behof. Emellan undervisningsanstalterna och den administrativa myndigheten, om man så kan kalla collegium, fanns icke någon förbindelse. De medicinska fakulteterna hade ännu icke fattat det som en af sina viktigaste uppgifter att till statens och fäderneslandets beh of uppfostra praktiskt bildade läkare, hvilka genom sina insikter voro egnade att förverkliga det mål, hvartill ett ordnadt medicinalväsende syftar

En viktig beröringspunkt i vetenskapligt hänseende, som i sig innebar fröet till fortsatt utveckling å hvardera sidan samt derigenom äfven kunde framkalla en närmare gemenskap och inbördes täflan, fanns likväl och det var medicinalordningens antydningar att äfven collegium medicum skulle i sin mån bidraga till läkarebildningens befordran. Förhållandena tilläto likväl icke, åtminstone i början, collegium att utöfva något större inflytande i detta afseende, men vi skola finna att det dock var collegium medicum, som steg för steg arbetade på införandet af en mera praktisk undervisning inom medicinens olika grenar och för dem öppnade nya rikare utvägar.

För att gifva de nya medicinalordningarna så mycket mera eftertryck och motarbete den på många håll rådande uppfattningen att de endast voro afsedda till efterlefnad för de i Stockholm sysselsatte läkarene, nödgades collegium särskildt anhålla om deras bekantgörande öfver hela riket. I skrifvelse af den $24/3$ 1699 begärde collegium att konungen måtte «medicinalordningarna hos alla domare och executores uti riket och dess provincier, isynnerhet hvarest medici och apothekare vistas, låta publicera.» Härtill biföll Kongl. Maj:t den $28/3$ s. å.

Det dröjde länge innan man klart fattade att med utfärdandet af dessa «medicinska konstitutioner» en ny länk införts i statsförvaltningen. Föreställningen att äfven läkekonstens idkare utgjorde ett skrå, en slutna förening, hvars viktigaste uppgift vore att försvara och bibehålla de en gång för alla gifna «privilegierna» låg djupt rotad i tidens åskådningssätt. Endast detta sakförhållande förklarar, hvarför collegium öfverlade, huruvida det vore nödvändigt att vid thronombytena, i likhet med vissa andra privilegierade samfund, såsom t. ex. kirurgiska societeten, begära konungens stadfästelse af den redan utfärdade medicinalordningen. I skrifvelse af den $8/1$ 1731 begärde collegium att Kongl. Maj:t ville konfirmera «de Collegium förundte medicinalordningarne» och tillåta detsamma att framdeles inkomma med betänkande «öfver de måhl, hvaruti Collegii medici constitutiones någon rättelse, ändring och tillökning kunde behöfva.» Konungen lemnade i bref af den $17/2$ s. å. tillstånd «det I till oss insända de kongl. medicinalförordningar, hvilka I åstunden af oss

få konfirmerade och att eder för öfrigt lemnas frihet att inkomma med hvad I vid edra constitutioner i underdånighet hafva att påminna.»

Collegium medicum vidtog äfven förberedande åtgärder och beslöt «att de frånvarande Collegii membra, så vid universiteterna som i provincierna, borde härom få kunskap och tid att inkomma med sitt betänkande öfver hvad af medicinalordningen förbättras kan.»¹⁾

Någon förändring af densamma kom likväl icke till stånd. Först sedan medicinalangelägenheterna blifvit föremål för riksens ständers öfverläggningar och uppmärksamheten riktats på gagnet af en ändamålsenlig, allmännare läkarevård i landet, särskildt till förekommande af farsoter och smittosamma sjukdomar, «hvilka så märkeligen försvaga folknummern till rikets känbara afsaknad uti all dess rörelse och näringar», insände collegium medicum den $30/3$ 1763 förslag till instruktion för sin verksamhet. Denna «*Instruction för Kongl. Maj:ts Collegium medicum såsom nödig tilläggnig uti 1688 års medicinalordning*», utfärdades af konungen den $21/6$ 1763. Instruktionen, som synes blifvit uppgjord «i anledning af de vid sidstledne riksdag hos Kongl. Maj:t gjorde underdåniga erhindringar till medicinalwärbets uphjelpande i riket,» berörde egentligen endast sådana förhållanden, hvilka under tidens fortgång blifvit föremål för styrelsens åtgärder och kollegii omvårdnad. I denna instruktion tilldelades kollegium rättighet att upprätta förslag till de läkaresysslor, hvartill kollegium undfått Kongl. Maj:ts tillstånd eller och att på anmälan af vederbörande, som eljest hade förslagsrättighet till sådana, yttra sig öfver de sökandes kunskaper och skicklighet. Kollegium tillhörde vidare att aflemna betänkanden öfver folködande sjukdomar, «utröna och i trycket utgifva, hvilka de s. k. okända sjukdomar äro, som isynnerhet bortrycka allmogens barn», vårda sig om koppypningen, den allmänna sjukvården, den veneriska sjukdomens förekommande och hämmande, undersöka orsakerna till osundheten i vissa trakter, handverk och näringsfång o. s. v.

Vidare tillkom kollegium att sprida kändedomen af och öfvervaka vården om landets hälsobrunnar, omarbete efter behof farmakopén och apotekaretaxan samt uppmuntra till anläggning af medicinalträdgårdar,

¹⁾ Collegii medici protokoll den $21/10$ 1732.

»underrätta sig om alla i riket befintliga barnhus och sjukhus, hospitals och baraquers tillstånd till utrönande af sjukdomar och deremot tjenliga anstalter, uti hvad som rörer sjukdomar, medikamenter och betjening, och dervid med de bästa råd och författningar gå armén och flottan tillhanda», äfvensom befordre veterinärmedicinen. En ytterst viktig bestämning var den, att collegium skulle årligen författa «behöriga relationer om ärendernas aflopp med de dervid förefallande hinder, som böra och kunna afhjelpas» (§ 14). Emellertid afgaf icke collegium under förra seklet egentliga årsberättelser, men väl utkommo under frihetstiden s. k. riksdagsrelationer af collegium medicum, afgifna åren 1756, 1761, 1765 och 1769, omfattande öfversiktliga redogörelser för dess verksamhet.

Kort efter Gustaf III:s tillträde till regeringen erhöll collegium medicum åter ny instruktion. För egen del icke någon vän af läkekonsten, fordrade hans konungsliga pligt att icke alldeles å sido sätta denna del af rikets förvaltning och ehuru han vid särskilda tillfällen lät så väl collegium medicum, som läkarene i allmänhet, erfara sin brist på förtroende till dem, vidtogos dock under hans regering i några afseenden för landets helsovård betydelsefulla åtgärder. Sålunda erhöilo provinssiäläkarene högre aflöning, barnmorskeväsendet befordrades, hospitalen förbättrades m. m. Den njugghet, som i den nya medicinalstaten af den 21/7 1773 och den 15/3 1774 gjorde sig gällande med afseende på särskilda viktiga ändamål, beredde collegium mycket obehag och många svårigheter, såsom af det följande nogsamnt skall framgå. Här må endast antydningvis påpekas, att collegium medicum upprepade gånger, men alltid förgäfves, hemställde om vidtagandet af kraftiga mått och steg till hämmande af den veneriska smittans utbredning och nödvändigheten att för detta ändamål nödiga medel blefve anslagna. Till och med den af rikens ständer 1772 för vid makt hållandet af landets medicinalväsende åtagna bevillningen tillföll icke, såsom ske bordt, oafkortadt medicinalfonden och collegium begärde förgäfves att för de dermed afsedda ändamål få använda de uppkommande besparingarne deri. Gustaf III fann det lämpligare att, medan någre af collegii medici tjemstämän tåligt väntade på de dem utlofvade lönerna, låta ur medicinalfonden utbetala extra anslag och pensioner åt sina påhofstaten uppförda läkare.

De många förödmjukande afslag på sina framställningar collegium nödgades emottaga och det godtycke, som mer än en gång gaf sig till känna vid afgörandet af medicinskt-administrativa ärender, läkarenes tillbaksättande för andra tjenstemän o. s. v. gjorde, att Gustaf III icke var omtyckt af läkarekåren eller åtnjöt dess förtroende. Detta djupa missnöje sökte sig sedermera, isynnerhet efter konungens död, ofta nog uttryck i offentligheten.

Den i sammanhang med de af Gustaf III vidtagna anordningarna i medicinalväsendet utgifna instruktionen för collegium medicum är utfärdad den 29/7 1774. Genom denna instruktion vann collegium rätt att uppgöra förslag till alla provinsialläkaretjenster i riket och ålades tillse att den fattiga allmogen och städernas innevånare blefve, isynnerhet vid härjande farsoter och venerisk sjukdom, med läkarevård och fria medicamenter försedde. För vården af obemedlade sjuke i Stockholm anställdes särskilda af staten aflönade s. k. «fattigmedici.» Den veneriska smittans utbredning skulle collegium söka förekomma och bota. Reglementena för de lasarett, hvilka i länen inrättades, borde collegium delgifvas och ägde detsamma att vid farsoter utsända läkare emot arvode och resmedel ur den s. k. medhjelparefonden. Collegium tillhörde att «underrätta sig om alla i riket befintliga koppypnings-, accouchements-, sjuk- och barnhus, hospitals och baraquers tillstånd, till utrönande af sjukdomar och deremot tjenliga anstalter,» hvarom vederbörande läkare borde sina berättelser årligen inlemna. Äfvenså borde collegii yttrande afgifvas rörande blifvande militärsjukhus och dess utlåtande inhemtas af krigs- och amiralitetskollegierna — en bestämning, som dock synes ytterst sällan blifvit tillämpad. De för veterinärkonstens utöfning antagne läkare komme att af collegium pröfvas och erhålla instruktioner, äfvenså skulle intendenterne vid de privilegierade helsobrunnarne af collegium utses. Farmakopén borde efter behof af collegium omarbetas, apotekaretaxan öfverses, försäljning af arcana förhindras och odlingen af medicinalväxter befrämjas. Såsom synes, voro de åligganden, som denna nya instruktion tilldelade collegium medicum, väsentligen detsamma, som funnos föreskrifna redan i 1763 års instruktion.

I saknad af nödiga penningemedel, plågadt af läkarenes upprepade klagan öfver deras betryckta ställning, beröfvadt understöd från styrelsens och bemött med ringaktning från öfriga myndigheters sida, kunde kollegium vara tillfredsstäldt, om det på ett nöjaktigt sätt förmådde enligt sin instruktion till godo se de löpande göromålens kraf. För en utveckling af medicinalväsendet, motsvarande tidens växande behof, funnos föga utsikter. Först med slutet af seklet förändrade sig förhållandena och viktiga reformer, kommo å bane. Den gamla förbindelsen mellan kollegium och kirurgiska societeten hade öfverlevvat sig sjelf. Den nya tidens fordringar hade växt den senares åldriga organisation öfver hufvudet. Hertig Karl, alltid gynnsamt stämd mot läkekonstens idkare, hade med liflig erinran af den fasansfulla förödelse en härjande farsot bland flottans manskap framkallat 1788—1789 i Karlskrona, blifvit vunnit för en ombildning af kollegium i syfte att åt detsamma öfverlemna hela vården af landets medicinalangelägenheter. Härom skrifver Sven Hedin den 7/5 1796 till C. P. Thunberg:

«En stor plan till förändring i medicinen är å bane, den jag i största tysthet will låta kära Bror veta. Den rör föreningen af medicinska och kirurgiska detalerna under en styrelse af ett collegium medico-chirurgicum. Jag har just nu, då jag börjar detta brefvet, slutat förslaget till en instruction. Hertigen är i taget att göra denna förbättring, hvilken tiden och omständigheterna göra ganska nödvändig. Det är bekant att vi redan i en Committé varit sysselsatta med förbättringen af kirurgiska societetens privilegier. I tysthet är en vink gifven att i förväg insända förslag till ett Collegium medico-chirurgicum, för att visa fördelarne deraf framför ställningen af de gamla författningarne, probablement går saken igenom, om ej några nya oväntade hinder förekomma.

Så snart det synes lida till visshet med den förr nämnda planen, skall jag låta veta på hvad fot denna nya stiftning blir.»

Såsom förberedelse till de påtänkta förändringarna måste anses, att Kongl. Maj:t i skrifvelse af den 3/12 1795 infordrade projekt till instruktion och reglemente för kirurgiska societeten, hvilket skulle uppgöras gemensamt af deputerade från kollegium och societeten. Under det de från kollegii sida utsedde deputerade von Heidenstam, Hedin,

C. F. v. Schulzenheim, Odhelius och Rung voro sysselsatte med sitt arbete, ankom emellertid ett k. bref af den $12/4$ 1796, hvaruti åt collegium medicum uppdrogs inseendet öfver och vården af hela medicinalverket, så hvad till medicin som kirurgin hörde. I det kongl. brefvet yttrades, att alldenstund collegium medicum var ett med embetsmyndighet öfver medici stadgadt verk, hvilket icke var fallet med kirurgiska societeten, och flere af societetens medlemmar alla redan voro ledamöter i collegium, hvartill äfven den dåvarande öfverdirektören, professor A. J. Hagström förordnades, borde under dess ansvar till skyndsammare anskaffande af fältskärer till arméns och flottans tjenst, societeten lyda alla kollegii befallningar, intill dess nytt reglemente för den kirurgiska vetenskapens ändamålsenliga bedrivande kunde af collegium till Kongl. Maj:t ingifvas och vinna fastställelse.

Collegium medicum försummade icke att taga fasta på dessa utsikter till den länge efterlängtade omgestaltningen af medicinalverket. Lifmedikus, assessor J. D. Rung, som isynnerhet bidrog till frågans lyckliga lösning, inlemnade redan efter några dagar ett förslag till ordnande af förhållandet emellan collegium och kirurgiska societeten, hvartill assessorerne Odhelius och Hedenberg fogade sina anmärkningar. Efter ytterligare granskning af Salomon och Hardtman antogs förslaget den $26/4$ 1796 och sedan Rung ytterligare uppsatt kollegii skrivelser, inlemnades ett interimistiskt projekt, huru ofvannämnda k. befallning i hänseende till det då för handen varande behovet af läkare för armén och flottan lämpligast kunde verkställas. Enligt detta projekt skulle collegium bestå af præses, vicepræses och tio assessorer, alla promoverade doktorer. Af assessorerne borde fem tillika vara godkände, examinerade och erfarna kirurger och skulle vid deras vakanser inom collegium alltid platsen åter besättas med medikokirurger. Kort derpå, den $9/6$ s. å. utfärdades af hertigen-regenten ytterligare en skrivelse, hvaruti collegium anbefaldes att skyndsamt inkomma med förslag rörande en förbättrad metod för den kirurgiska undervisningen, examina m. m.

I följd af dessa k. bref afgaf collegium den $8/8$ 1796 underdåniga projekt så väl till instruktion för collegium, som till reglemente angående den kirurgiska undervisningen och lärometoden. Biläggande förslag till

ny stat, begärde collegium tillika att den af rikets ständer anslagna medicinalfonden måtte till hela sitt belopp hädanefter, liksom i första början, få användas och af collegium disponeras till medicinalverkets «kraftigare bedrifvande». Öfver dessa collegii medici förslag hördes Olof af Acrel, som i sina utlåtanden af den $28/5$ och $2/12$ 1796 godkände deras syfte i afseende på undervisningen och examina. ¹⁾ Dock motsatte sig Acrel hospitalernas underordnande under collegium medicum. «Dessa de vansinnigas eller dårarnes allmänna herbergen äro helt och hållet ekonomiska verk och hvartill skulle väl k. Collegii medici tillsyn här båta, der all medicinsk åtgärd upphördt.»

Ännu en gång gjorde kirurgiska societeten ett sista försök att afvärja den öfverhängande fara, hvarmed dess tillvaro hotades. Den $17/9$ 1796 inlemnade dess ledamöter A. J. Hagström, T. C. Lilljensvaldh, Fr. Krey och J. Chr. Haartman en besvärsskrift, deruti de framhöllo att kirurgiska societeten utan ersättning handhaft vården om kirurgin i riket och sysselsatt sig med fältskärernes undervisning och examinering, samt begärde därför att varda vid sina privilegier bibehållne. Under försäkran att tillgång på skicklige kirurger fanns, föreslogo de att ett efter behofven i krig proportioneradt antal pensionerade fältskärer borde underhållas, de der efter ordres mot skjuts och dagtraktamente ägde inställa sig till tjänstgöring, när och hvarest det behöfdes.

Ytterligare inlemdes till Kongl. Maj:t med hänvisning till k. brefvet af den $3/12$ 1795 ett af kirurgiska societeten antaget och godkänt, ehuru icke underskrifvet eller dateradt, projekt till ny instruktion och nytt reglemente för societeten. I förslaget bibehölls en præsens eller öfverdirektör för kirurgin i riket och efter de dåvarande ledamöternes afgång borde societeten bestå af sex valde ordinarie ledamöter, «de der alltid skola vara af societeten examinerade, godkände och edsvurne practici chirurgiæ i Stockholm, som på något af de s. k. privilegia blifvit examinerade och deraf äro ägare.» Hedersledamöter skulle kunna inkallas och alla af societeten examinerade kirurger skulle vara membra, utan att dock äga säte och stämma. Vid val af öfverdirektör borde upp-

¹⁾ Jfr O. Hjelt's biografi öfver Olof af Acrel. Helsingf. 1884 s. 57.

göras förslag på tre, hvaraf konungen utnämnde en. Inskrifning af elever bibehölls och lärotiden bestämdes till tre år. Blifven studiosus, borde den blifvande kirurgen tjena fyra år under examinerade och edsvurna fältskärers uppsigt, samt afhöra föreläsningarna och bivista öfningarna i Stockholm, äfvensom tjenstgöra minst ett halft år vid serafimerlasarettet. Examina skulle, som förut, anställas inför kirurgiska societeten i närvaro af collegii præses eller ledamot i hans ställe. Hela projektet var sålunda affattadt i öfverensstämmelse med föregående reglementen, ehuru i vissa afseenden modifieradt i enlighet med tidens fordringar.

Å sin sida afgaf collegium den 9/1 1796 ett öfver dessa handlingar infordradt utlåtande. Deri anförde collegium, att kirurgiska societeten visserligen vårdat och utvecklat den lägre kirurgen, men genom sin skråartade organisation icke kunnat upparbeta den högre kirurgen eller förmått undervisa sina lärlingar i de vetenskapens grunder, på hvilka alla betydligare operationer och deras skötsel grunda sig. Societeten hade dessutom ofta i krigstid varit nödsakad att införskrifva okunniga utländingar. Collegium deremot var af den tanken, att när kirurgen, liksom hvarje annan vetenskap, enligt collegii förslag, finge fritt läras och utöfvas af den, som dertill har håg och lust, när allt tvång af skråförfattning afskaffades samt fattige ynglingar under fredstid tilldelades understöd, för att vinnlägga sig om pålitlig kunskap och öfning i kirurgen, en högre utveckling af den kirurgiska vetenskapen stod att vänta. Collegium fäste tillika uppmärksamheten derpå, att dess projekt lemnade de i Stockholm privilegierade aderton fältskärernes rättigheter oqvalda, så att de framgent, liksom förr, kunde antaga och undervisa lärlingar.

Ytterligare ingaf A. J. Hagström till Kongl. Maj:t en odaterad skrifvelse, i hvilken han framhöll, att collegii medici och kirurgiska societetens förslag icke skilde sig i uppfattningen, antagandet och förhörandet af fältskärerne, utan endast deruti att collegium ville åtaga sig societetens göromål och begärde i ökade löner för sina ledamöter samt till stipendier för unge kirurger m. m. 5,687 rdr om året mer än medicinalstaten förr kostat kronan. Kirurgiska societeten hade deremot erbjudit sig att nu, som förr, utan all lön eller tunga för staten besörja allt detta. Hagström begärde därför att få bibehålla sin innehafvande be-

fattning och att antingen societetens förslag till reglemente måtte antagas eller de författningar, som af ålder gält kirurgin i riket, få förblifva i kraft och verkan. Ja, till och med följande ord undfölla honom, «endast hat och afund kan proponera det och om ej chirurgiska societeten med sitt val till öfverdirecteur fallit på mig, såsom den, hvilken bäst kände och flitigast deltagit i dess göromål, så torde hända att denna ändring aldrig blifvit projecterad.»

Slutligen hördes statsberedningen rörande den föreslagna staten och efter alla dessa skriftvexlingar afgjordes detta för medicinalverket så betydelsefulla ärende genom k. brefvet af den ²⁸/₁₀ 1797. Samma dag utfärdades tillika Kongl. Maj:ts förnyade instruktion för Collegium medicum.

Deruti heter det, att som Kongl. Maj:t i dess nådiga omsorg för medicinalverket förväntar ett verksammare biträde, derest inseendet öfver såväl kirurgin som medicinen, såsom ägande med hvarannan den närmaste gemenskap, komme att skötas och besörjas ifrån ett och samma ställe, utan att, som hittills, vara deladt mellan tvenne till natur och beskaffenhet olika och skiljaktiga verk, har Kongl. Maj:t på sådan grund, pröfvat godt att «med upplösande af chirurgiska societeten, uppdraga Collegium medicum en odelad styrelse och tillsyn öfver hela medicinalverket i riket, så i hvad till chirurgien som medicinen hörer.» «Jemte utfärdande af ett förbättradt reglemente för kirurgiska undervisningen och dem, som i fältskärskonsten sig vilja inöfva, har Kongl. Maj:t tillika, med afseende på den kollegium nu öfverlåtna vidsträcktare befattning, velat för detsamma stadga och föreskrifva en förnyad instruktion.»

Numera skulle kollegium enligt sin nya organisation bestå af en præses, en vice præses och åtta assessorer med lön på stat, af hvilka senare fyra borde vara medici och fyra kirurger. Om vunnen doktorsgrad, såsom vilkor för inträde i kollegium, nämner instruktionen intet. Kollegii betjening utgjordes af en sekreterare eller syndicus, som borde vara medicine doktor, en kamererare, en notarie, en aktuarie och en vaktmästare. Alla så väl blifvande medici och kirurger i riket, som redan promoverade doktorer och examinerade kirurgiemagstrar ålåg det att låta anteckna sig som membra kollegii och derstädes aflägga tro

och huldhetsed, de senare kunde dock äfven skriftligen fullgöra denna förbindelse.

De i Stockholm varande professorerne i anatomi och kirurgi, naturalhistoria, medicin och farmaci samt barnförlossningskonst, äfvensom deras adjunkter, alla amiralitets- och fältmedici, stadsfysici och kirurger regements- och amiralitetsfältskärer, samt i riket prakticerande medicine doktorer och mästerfältskärer voro, såsom kollegii membra, underordnade dess tillsyn i allt det, som efter deras sysslors och befattningars beskaffenhet rörde vetenskapens utöfning, «ägande kollegium att vid förefallande tillfällen infordra deras tankar och råd uti allt hvad i en eller annan måtto kan med deras åtgärd hafva gemenskap och till rikets tjänst hörer.» De i Stockholm privilegierade rakstugorna, i hvilka den för hastiga åkommor nödiga skyndsamma hjälpen af åderlätning och kirurgisk handläggning borde vara att tillgå, äfvensom badare-embetet, hvilket jemväl utöfvade en del af den mindre kirurgin, hörde i det, som läkare- och fältskärsbefattningen angick, under kollegii tillsyn. Likaså voro apotekarene, i allt hvad farmacins lärande och medikamenternas beredning vidkom, äfvensom barnmorskornas undervisning ställda under kollegii embetsmyndighet.

Till besättande af tjänster, hvartill kollegium ägde upprätta förslag, borde kollegium föreslå trenne de skickligaste och mest förtjente. Till regementsfältskärs- och andra kirurgiska sysslor, hvilka af Kongl. Maj:t bortgåfvos, finge inga andra anmälas, än examinerade mästerfältskärer och ägde vederbörande chefer, innan de förslag till nämnda sysslor insände, förut inhemta kollegii yttrande. Äfvenså borde kollegii utlåtande infordras vid besättande af öfriga läkaretjänster, med undantag likväl för k. serafimer-ordensgillet, så länge det biträdades af en särskild general-direktör öfver sjukvården vid lasaretterna i riket.

Vid kommenderingar till sjös eller lands borde kollegium förse såväl flottorna som armén med det antal skickliga medici och kirurger, som omständigheterna kunde fordra, uppgifva sådana förslag, hvarigenom sjukskötseln vid armén och flottorna blefve bragt i ett emot ändamålets vigt och angelägenhet svarande skick — och i öfrigt lemna allt det biträde, som vid fält- och medicinalkistors inrättande, medika-

menters och bandagers anskaffande m. m. af collegium begärdes och till dess befattning hörde. Samtliga militärläkare voro skyldige att till collegium årligen afgifva förteckningar på underlydande fältskärer.

Af synnerlig vigt var det stadgande, att collegium, till vinnande af en fullkomlig kännedom af rikets medicinalväsende, ägde, så i krigs- som i fredstid, af alla läkare, som innehade tjenst, årligen infordra berättelse «om hvad märkvärdigt kunnat hos en och hvar, vid utöfningen af deras sysslor och befattningar, förefalla.» Äfven de läkare, som på egen hand utöfvade vetenskapen, borde med slika underrättelser till handa gå collegium, när så fordrades.

Stadgandena rörande hämmandet af farsoter, veneriska smittan och kopporna, vården af fattige sjuke i hufvudstaden, utrönande af orsakerna till den större dödligheten i vissa landsdelar och vid vissa näringsfång, äro i det närmaste desamma, som i den förra instruktionen. I detta afseende ägde den s. k. tabellkommissionen, som hade sig ombetrodd ledningen och bearbetningen af rikets folkmängdsstatistik, att vid behof lemna nödiga upplysningar m. m.

«De i riket varande sjukhus samt inrättningar, gjorda för vansinnige, koppypning, barnförlossning eller uti hvad annan till helsovården bidragande afsigt», ställes uti det, som angick vetenskapens utöfning, under collegii kännedom och tillsyn. Lasaretterna i riket förblefvo under serafimer-ordensgilletts förvaltning, men lasarettsläkarene och kirurgerne voro ålagde att äfven till collegium årligen afgifva berättelse. Ifrån öfriga till allmänna helsovårdens område hörande anstalter borde äfven fullständiga berättelser till collegium ingifvas och ägde deras föreståndare till rättelse antaga hvad collegium till inrättningens bästa och vetenskapens befrämjande kunde hafva att påminna, härifrån likväl undantagna de under medicinska fakulteternas styrelse stående sjukhusen. För öfrigt skulle collegium tillhanda gå Kongl. Maj:ts och rikets collegier, öfverståhållaren, landshöfdingarne, konsistorierne och magistraterne med råd och biträde i allt sådant, som till rikets tjenst begärdes.

Rörande veterinärkonsten, landets helsokällor, farmakopén, inhemska läkemedel och afgifvandet af medikolegala utlåtanden innehöll instruktionen ungefär detsamma, som den föregående. Deremot ålades kol-

legium nu att med sorgfällig omtanke och verksamt nit iakttaga och handhafva det för undervisningen i kirurgi utfärdade reglementet, anskaffa och inköpa godkända modeller till kirurgiska instrumenter samt söka åstadkomma deras förfärdigande i eget land. Oexaminerade så kallade operatörer, hvilka sysselsatte sig med behandlingen af ögonsjukdomar, bräck, stenlidande och tänder m. m., fingo icke utöfva sin konst förr, än de af kollegium blifvit godkände.

Kollegium ägde att årligen eller så ofta anledning gäfves, inkomma till Kongl. Maj:t med berättelse rörande medicinalverkets beskaffenhet, dess brister och förslag till nödiga förbättringar.

En vigtig bestämning var, att kollegium bemyndigades att, för öfverträdelse af medicinalförfattningarna, efter föregångna varningar, sjelft ådöma de i 1688 års medicinalordning stadgade böter af 16 rdr 32 sk., hvaraf ena hälften tillföll lasarettet i Stockholm eller enahanda sjukvårdsinrättning i den ort, der den försumlige vistades och andra hälften kollegii fiskus, hvilket vite vid upprepad försummelse eller tredska fördubblades och ägde kollegium att om utmätningen deraf vända sig till vederbörande exekutor. Blef läkare stäld till ansvar för fel i tjensten eller misstag i vetenskapens utöfning, ägde kollegium att utan uppskof låta anklaga honom inför vederbörlig domstol eller, vid anmälan hos domare om slikt fel eller misstag, deröfver meddela äskadt yttrande.

Sälunda var nu denna betydelsefulla ombildning af det svenska medicinalväsendet stadfäst, om det än förgick en lång tid innan den kunde anses vara fullt genomförd och spåren af sekelgamla missförhållanden hunnit utplånas. Sin tacksamhet för dessa förändringar i medicinalverket frambar kollegium vid begärdt och erhållet företräde hos konungen den 15/1 1798. Hedin föreslog derjemte, att kollegium borde slå en minnespenning öfver medicinens och kirurgins förening, hvilket förslag äfven kollegium antog den 29/1 s. å. Veterligen blef den likväl aldrig präglad.

Frukterna af collegii medici verksamhet och ökade inflytande på landets medicinalväsen dröjde icke att visa sig. Ordning och samarbete inträdde på det förut splittrade området, läkarenes utbildning blef fullständigare och kontrollen i många afseenden strängare. Viktiga förändringar förestodo dock ännu. Den stora omhvälfning i Sveriges statskick

och inre förhållanden, som 1809 års händelser medförde, skulle snart återverka äfven på medicinalväsendet. Vid denna tid kallades till ledningen af dess angelägenheter *David Schulz von Schulzenheim*, som, efter att under sin mannaålder varit en af hufvudstadens mest anlitade läkare, sedermera med ifver och sakkännedom egnat sig åt riksdagsmannens värf och vunnit ett stadgadt anseende i inflytelserika kretsar. Personligen känd och väl upptagen af Karl XIII och ännu på sin lefnads afton vid fyllda 77 års ålder i besittning af oförsvagade själskrafter, var han rätte mannen att under denna kritiska period genomföra den nya tidens fordringar och länka den svenska medicinalförvaltningen i nya banor. Kort efter det han den 16/5 1809 intagit ordförandeplatsen i collegium medicum, inlemnade han ett memorial till konungen rörande åtskilliga medicinalverkets angelägenheter, hvilket gaf uppslag till vidtgående förändringar inom det samma. Till en början fordrade han att, sedan en särskild fältläkarekår redan 1806 blifvit i Sverige uppsatt, hela den militära helsovården skulle ställas under collegii medici omedelbara tillsyn, att enligt E. K. Trafvenfelts förslag ett särskildt medicinskt institut för militärläkares utbildning borde inrättas och att vaccinations- och barnbördshusens styrelse skulle återlemnas till collegium medicum. ¹⁾ På Schulzenheims inrådan kom den stora s. k. medicinkomitén till stånd, hvilken fick i uppdrag att utarbete de af riksens ständer 1810 i särskilda skrivelser uttalade önskningsmålen för införandet af en allmännare och förbättrad läkarevård i riket och hvars förslag fingo ett afgörande inflytande på en mängd medicinska förvaltningsfrågor. Han var dess verksammaste och mest inflytelserika medlem. Denna komité, som ägde inkomma med utlåtanden «öfver alla de beträffande läkarevården af riksens ständer framställda ämnen jemte allt öfrigt, som med läkarevårdens förbättrande hade gemenskap eller af Kongl. Maj:t kunde komitén uppdragas», tillsattes den 24/5 1810 och bestod af majoren Ad. Lagerbjelke, öfverstelöjtnanten C. Reutersköld, öfv. löjt. P. Martin, landshöfd. N. von Rosenstein, statssekreteraren W. Carpelan, landshöfd. Ad. af Schenbom, förste arkiatern Dav. von

¹⁾ I «*Vetenskapsjournal för läkare och fältskärer*» af J. Berzelius och E. Gadelius. II. Sthlm 1810 s. 143–152.

Schulzenheim, tjänstgörande lifmedikus C. E. Weigel, generaldirektören J. A. Hagström, förste lifmedikus P. af Bjerkén, ordensbiskopen G. Murray, hofpredikanten P. S. Drysén och kyrkoherden J. J. Hedrén.

Vi behöfva icke här närmare skildra komiténs arbeten. De viktiga frågor, som af den behandlades, komma att längre fram beröras på många ställen i detta arbete. Under åren 1810—1812 afgaf komitén en mängd särskilda betänkanden, hvilka säkert till största delen flutit ur Schulzenheims penna och under hvilka hans namn aldrig saknas. Det kan vara nog att endast i största korthet omnämna komiténs förslag. De angå inrättandet af ett garnisonssjukhus i Stockholm, tillika afsedt för militärläkarenes praktiska utbildning; de presterliga och medicinska studiernas förenande hos blifvande prester; inrättandet af ett institut till danande af fältläkare; provinsialläkarenes aflöning och instruktion för collegium medicum; frågan om fria medikamenter för fattige sjuke; åtgärder rörande veneriska sjukdomen; åtgärder till förekommande af boskapssjukdomar; barnmorskeväsendet i landet, och vaccinationens befrämjande i riket. Komitén afgaf äfven ett yttrande om de medicinska examina vid universiteten och utarbetade ett förslag till reglemente för ordinarie och extraordinarie fältläkarekåren, hvilket af Kongl. Maj:t fastställdes den 18/3 1812. 1)

Att en ombildning af collegium under dessa stegrade anspråk på dess verksamhet var nödvändig, låg för öppen dag. När genom k. brefvet af den 24/5 1810 styrelsen af militärläkarevården helt och hållet anförtroddes åt collegium och ställdes under dess inseende, var det klart att detta uppdrag, som i väsentlig mån förändrade collegii ställning och förhållande till andra myndigheter, skulle medföra genomgripande förändringar i dess organisation. För att med större skyndsamhet och sakkännedom kunna ombesörja sina numera i betydlig grad ökade, viktiga och ansvarsfulla åligganden, fann collegium nödigt att dela sig i tvenne divisioner, den militära och den civila, samt införa en förändrad arbetsordning. I skrifvelse af den 27/3 1811 insände collegium förslag

1) Dessa senare akter saknas bland komiténs handlingar i riksarkivet.

till närmare bestämningar angående de ärenden, hvilkas afgörande borde tillhöra kollegii plenum, och dem, hvilka kunde slutföras eller blott beredas inom divisionerna. Vice ordföranden tillhörde att särskildt företräda præsens i tillsynen af ärendenas behandling inom den militära divisionen. Den $10/7$ 1811 medgaf Kongl. Maj:t kollegium att tills vidare följa den uppgifna planen till sin nya organisation och göromålens fördelning på skilda divisioner, samt tillät att, sedan erfarenhet vunnits om möjligen nödiga rättelser och förbättringar, kollegium finge inkomma med förslag till förnyad författning. På kollegii begäran beviljade Kongl. Maj:t tillika den $30/5$ 1811 inrättandet af tre nya tjenster, en medicinalombudsmans eller fiskals befattning med 266 rdr 16 sk., en kanslist och vice notariebefattning med 133 rdr 16 sk. och en kammarskrifvare tjänst med 100 rdr i årlig lön.

Inom kollegium närde man dock hoppet om ytterligare förändringar. Denna tanke fann sitt uttryck i J. L. Odhelii yttrande till kollegii protokoll den $27/3$ 1811: «jag gör mig öfvertygad, att collegii embets föremål, som nu blifvit så ansemligen förökade och merendels äro betydliga riksvårdande, skola hädanefter, som hittills, oafbrutet och nitiskt enligt Instruction ännu fortare hanteras och afgöras, ehuru små löner ledamöterna njuta och ehuru de äldre sakna den uppmuntran af något större lön med tromansvärdighet, som uppmuntrar arbetsamme ledamöter i rikskollegierne». Schulzenheim gjorde sig till en varm förespråkare för denna tanke. Härom skrifver Sv. Hedin i bref till C. M. Blom i Hedemora den $14/1$ 1813:

«Den värde Schulzenheim, som så mycket gjort för Läkarnes upphögelse, arbetar ock på vidare uppkomst för dem och söker at äfven sätta Colleg. med. i parité med de öfrige Collegier, medelst 2:ne Rådsvärdigheter inom Collegium. Detta skulle lyckas, om ej Odhelius wore i ordningen, ty omögeligen nämner honom Konungen, som har emot honom en deciderad ovilja, alt sedan gamla partitider — och alt detta med rätta.»

Den i fråga satta förändringen kom emellertid till stånd kort derpå. Genom k. brefvet af den $27/1$ 1813 upplöstes collegium medicum och ett nytt embetsverk bildades under namn af *Sundhetskollegium* med tvenne medicinalråd och sex assessorer, för hvilket instruktion den $6/12$

1815 utfärdades i hufvudsaklig öfverensstämmelse med det ofvan anförda förslaget af år 1811. Odhelius och Hedin blefvo medicinalråd med 400 rdr i årlig lön. Detta k. bref, som avslutade det äldre collegii medici historia och grundlade ett nytt tidskifte i den svenska medicinalförvaltningen, är af följande lydelse:

»Städse hafva Wi räknat bland Wäre angelägnaste omsorger, att befrämja allt hvad som kunde lända till medicinalverkets förbättrande. Riksbens Ständer hafva äfven gått denna Wår afsigt till mötes, och i sådant hänseende anslagit ökade tillgångar. Tid efter annan hafva författningar blifvit utfärdade, och anstalter vidtagne, ledande till ändamålet: föreningen emellan den invärtes och utvärtes läkarekonsten, eller den egentliga medicinen och kirurgien, har på ett närmare sätt blifvit stadgad; den militäriska läkarevården i fred och krig har blifvit satt på en förbättrad fot; ett nytt praktiskt läroverk har under namn af medikokirurgiskt institut blifvit i hufvudstaden inrättadt; lasarettet och kuranstalter hafva blifvit utvidgade och förbättrade; flere provincialläkare antagne, och början gjord till presters danande, att tillika som läkare kunna gå sina ähörde tillhanda. Genom allt detta hafva Wårt collegii medici göromål blifvit ökade, och då Wi insett vigten af detta collegii befattning, hafve Wi tillika funnit nödigt, att gifva detsamma en förändrad form, som försäkrade coll. om ett tillräckligt antal städse arbetande ledamöter, om biträde, då det fordrades, af andra kunnige män och som befriade coll. från sådane göromål, hvilka af andra kunna och böra bestridas. Sedan Wi af denna anledning upplöst Wårt collegium medicum, sådant det hittills varit, hafve Wi i nåder funnit för godt, att tillförordna och stifta ett nytt collegium, hvilket under namn af Wårt Sundhetskollegium kommer att framgent bestå af en preses, en vice preses, två medicinalråd och sex assessorer. De öfverläkare och professorer, hvilka hittills egt säte och stämma i collegio medico förblifva äfven för sin tid ledamöter af Sundhetskollegium, utan att detta sträcker sig till deras efterträdare i tjensten. För Wårt Sundhetskollegium äro Wi i nåder sinnade utfärda en instruktion, som tjenar detsamma till eferrättelse, och hafve Wi hvad Wi således beslutat härigenom velat i nåder kungöra med nådig befallning till hvar och en, som under collegio medico subordinerat, med detsamma i kraft af embete haft att brevexla, eller i enskildt afseende behöft detsamma anlita, att hädanefter vända sig till Wårt Sundhetskollegium, med iakttagande af allt hvad rörande det fordna collegii medici rättigheter och befattning varit föreskrifvet.

2. Kollegii ordförande, ledamöter och öfrige tjenstemän.

De redan 1663 för collegium utfärdade privilegierna bestämde, att ordförandeplatsen i det samma skulle intagas af en arkiater, vanligen konungens tjenstgörande läkare. Honom, såsom præses Collegii medici, tillkom att hafva närmaste vården om de collegium åliggande göromålen och att bevaka dess intressen. Det visade sig likväl snart, att collegium medicum i många fall stod värlöst inför de mäktige. Under de förhållanden, hvilka den tiden och ännu mer under frihetstiden voro rådande, spelade sidoinflytelser af högstälde gynnare en icke obetydlig rol. Vid det motstånd, som i några kretsar synes hafva uppstått emot offentliggörandet af 1688 års medicinalordning, finna vi redan att collegium såg sig nödsakadt att söka understöd af inflytelserike män. I collegii protokoll den $\frac{5}{9}$ 1691 heter det:

«Då discurerades att man med flit nu skulle sökia, att det komme til ändskap medh dhe tryckte constitutionerne, hvilka Chirurgi så wähl som Apothekarne sökte att kränka, men at man deremot medh alfware skulde arbeta och hoos H. K. Maj:t deras ofoog tillkänna gifwa. Widh sådant tillfälle föllo alla Collegii membra uppå den meningen att Collegium boorde medh rätta sökia någon Patronum eller Mæcenatem aff kongl. Råde, hvilken Collegii nödtorffter hos konungen uthi allehanda förefallande occasioner på bästa måtto recommendera kunde; af hvilken Collegium kunde njuta en sådan beskydd hoos Öfverheten, att man för allehanda illwilliandes intrång kunde wara fri och beskyddad; och önskades af allom at kongl. Rådet och Gouverneuren Högv. Gräfwe Gyllenstolpe kunde förmas dertill, såsom en Herre, som alltiid warit literatorum patronus. Hvarföre resolverades at hr præses dr Lohreman och hr Ass. Hjärne wilde stiga til bemälte Gräfwe Gyllenstolpe och anmoda honom om sådant ärende.»

Grefve Nils Gyldenstolpe synes likväl hafva, åtminstone till en början, afslagit detta anbud, ty redan den $\frac{16}{11}$ 1692 beslöts att, då nödigt vore «det de en patronum hade af proceribus regni, hvilken vid hvarjehanda förefallande occasioner kunde hos Kongl. Maj:t Collegii intressen i acht taga, allenast en sådan patronus uthan præjudice af col-

legii privilegier kunde begiäras», anmoda hans excellence grefve Fabian Wrede att blifva «patronus collegii». Af protokollen framgår likväl icke med säkerhet, huruvida collegium haft förmånen att erhålla en sådan «Canceller eller Patronus». Den $18/6$ 1703 beslöts emellertid att hos konungen «underdånigst supplicera det behagade Kongl. Maj:ts någon af de kongl. Råden förordna till Collegii patron, som kunde vara Collegii försvar och uti andra olägenheter upsicht hafwa». Karl XII tillsatte s. k. «högste ombudsmän» och utfärdade för dem i Timurtasj den $26/10$ 1713 en instruktion, enligt hvilken deras embete var, att utöfva ett allmänt inseende huru k. förordningarne efterleddes och hvar och en i sitt embete fullgjorde sin skyldighet. I vissa bestämda mål var det dem till och med medgifvet att använda Kongl. Maj:ts eget sigill att dermed utfärda nödiga ordres, lika som de vore af konungen själf utgifna. Inseendet öfver de särskilda embetsverken delades emellan ombudsmännen och äfven collegium medicum kom att stå under en af desse på sin tid mäktige män. Den $17/11$ 1714 meddelade högste ombudsmannen Anders Leijonstedt åt collegium sin instruktion «hvar efter alla collegier hafva sig att rätta, der något är till att söka».

Några år senare befinnes collegium stå under inseende af ombudsrådet, friherre Ludvig Fahlström. Denne synes hafva utan vidare nämnts af konungen till collegii «patron», alldenstund collegium i ett bref af den $10/10$ 1716 och adresseradt till Lund, der Fahlström vistades, ursäktade sig att hafva dröjt så länge med sin lyckönskan, »detta kongl. Collegium hade fuller icke varit bland de sidsta, der Collegio icke hade varit obekant, hvilken af de höga Herrar Ombudsråden Collegium borde för sin patron och förnähma gynnare wyrda och ähra». Emellertid nämnes i collegii protokoll den $17/3$ 1714 att præses lofvat öfvertala ombudsrådet grefve Salomon Cronhjelm att vara «öfverpræses och patronus Collegii» och den $26/8$ 1717 förmäles, att Cronhjelm begärt «att få se de bref och documenter, som höra till Collegium, på det att han må komma i erfarenhet, huru med detta Collegio tilsammans hänger», Samma år den $18/12$ «proponerade præses om det icke wore rådligt att felicitera k. ombudsrådet hr baron Cronhjelm till ett nytt år, hvilket collegium tyckte så godt att vara». Senare än den $14/1$ 1723

finner man icke vidare spår af collegij behof och önskan att äga en nära thronen stående målsman. Nämnda dag begärde collegium hofkanslern, grefve Carl Gyllenborg till sin «præsident» genom en skrifvelse till konungen, deri bl. a. yttrades:

«Dy bönfaller Collegium det täcktes E. K. M. aldrånadigst honom till denna beställningen fullmächtige. Hvarjemte Collegium uthi äfven sin underdänigste wyrdnad anhåller att som Hof Canceleren vid ett och annat tillfälle kan vara hindrad, kongl. Lifmedicus Johan van der Hoorn måtte i nåder förordnas till Collegij vice præses, på det at sysslorna lijka fullt måtte i Collegio hafva sin jämna gång och eij i någon måtto eftersättjas.»

På denna hemställan erhöi collegium likväl aldrig något svar, ty den lades på statssekreteraren Cederströms befallning ad acta den 12/8 1728.

Hvad dessa «Patroni» egentligen uträttat till collegij förmån, framgår icke ur tillgängliga handlingar. I protokollen omnämnas de aldrig. Den enda gång man finner deras förmedling påkallad, är i striden emellan öfverståhållaren och collegium medicum 1703, hvilken i det följande skall närmare skildras.

Såsom redan blifvit nämnt, intogs ordförandeplatsen i det nybildade Collegium medicorum af konungens arkiater. Den förste ordföranden blef Gregoire François Du Rietz (död 1682) och efter honom kom Zacharias Wattring (död 1687). Sedan collegium medicum genom medicinalordningen af den 3°/10 1688 erhållit en förändrad organisation, blef Anton Friderici dess förste «Præses» (1688—1690) och derefter Gustaf Lohreman (död redan 1694). Under den närmast följande tiden, då collegij oberoende och sjelfständiga existens flere gånger var utsatt för häftiga anfall, fördes præsidiet af den vetenskapligt utmärkte, i många afseenden allrådande, kraftfulle Urban Hjærne (1696—1712)¹⁾. Upptagen af mångfaldiga olikartade sysselsättningar,

¹⁾ Om hans inträde såsom præses i collegium, hvaraf Hjærne redan 1675 blifvit medlem, heter det i ett protokoll i januari 1696 «boorde han också emoottaga præsidium Collegij regii medici, hvarföre Collegij ledamöter voro resolverade att intaga på denna dagh solenniter wår novum præsidem och att till den ändan dr Ziervoge på Collegij vägnar skulle beneventera honom med latinsk oration och gratulation».

synes Hjärne småningom ledsnat vid sin befattning i collegium medicum och allt mer och mer undandragit sig göromålen i detsamma. Kollegii ledamöter ansågo sig slutligen böra utan ordförandens kallelse och ledning sammanträda till öfverläggning om sina angelägenheter. Härom heter det i protokollet den $30/8$ 1712.

«Orsaken till sammankomsten var at med hvarannan öfverlägga på hvad sätt k. Collegium kunde åter efter wanligheten tillsammans komma och sina vanliga sessioner hålla, emedan hr archiatern Hjärne fuller uthlåtit sig privatim, men icke ännu publice i Collegio at willia taga afsked och ei heller Collegium tordes för fruchtan af ansvar och åtahlan sina sammankomster längre uthstålla, mycket mindre aldeles uphäfva, ty kommo alla Kollegii assessorer öfverens att nomine Kollegii deputeratvenne assessorer till hr archiatern Hjärne, som skulle honom förfråga, om han wille wijdare blifva vidh præsidio och sig dess affairer antaga eller ej.»

Med anledning häraf sammankallade Hjärne den $23/9$ 1712 collegium för första gången under året och tog afsked af detsamma, «hvarvid han höll en oration på latin och öfvergaf præsidiet åt lifmedicus doktor Mathias Ribe, som äfven på latin tackade honom «för all den omsorg och omvårdnad», som han haft för collegium. Det beslöts, att underrätta Kongl. Maj:ts och kongl. senaten om förändringen i præsidiet. Härom heter det i ett af «Kongl. Maj:ts samtel. härvarande Råd» under den $6/10$ 1712 utfärdadt bref:

att k. Collegium medicum den $26/9$ anmält huruledes kongl. Archiatern Urban Hjärne för dess tilltagande höga ålder och mångfaldiga sysslor skull solenniter den 23 i samma månad præsidium i kongl. Collegio aflagt och således nu derifrån afsked tagit, samt att Collegium anmodat Kong. Maj:ts lifmedicum doctor Ribe, såsom näst Archiatern Hjärne nu för tiden warande den äldste ibland kongl. Lifmedicos, att härefter i vanlig ordning påtaga sig Kollegii præsidium, anhållande Collegium om Kongl. Maj:ts nådiga sambtycke dertill. Ty hafwe Wij skiälligit pröfwat, att därtill gifwa wårt bijfall och sambtycke.»

Arkiater Mathias Ribe dog den $15/12$ 1722 och den $14/1$ 1723 beslöt collegium anhålla hos Konungen att lifmedicus Johan van

der Hoorn blefve nämnd till Kongl. Maj:ts arkiater och vice præses, hvarjemte kollegium utbad sig grefve C. Gyllenborg till «præses honorarius». Van der Hoorn kallas i protokollet för den $14\frac{1}{2}$ 1723 «arkiater» och förblef till sin död den $11\frac{1}{6}$ 1724 kollegii vice præses. Med Magnus Bromell återfick collegium medicum en ordinarie ordförande. Efter hans död 1731 voro följande, i detta arbete ofta nämnde, om svenska medicinalverket förtjente män, hvar efter annan, ordförande eller præses i collegium medicum: Johan Henrik Wolluhn (1731—1740), Evald Ribe (1740—1752), Abraham Bäck (1752—1795), Ernst Joachim von Heidenstam (1795—1803) och David Schulz von Schulzenheim (1809—1813). Att denne sistnämnde vid sin höga ålder emottog ordförandeskapet icollegium medicum skedde på särskildt uttalad önskan af Karl XIII. Till belysning häraf kan införas ett bref af honom till C. Magn. Blom af den $18\frac{1}{9}$ 1809.

«Jag får äran tacka för min k. Broders vänskapsfulla deltagande uti alt hvad mig angå kan. Det synes vara nog sent för mig, att åter befatta mig med medicinalverket, och at nu emottaga en Archiaters fullmagt, som jag år 1769, eller för 40 år sedan underskrifven, men ej i charta sigillata contoiret stämplad, i all underdånighet återlemnade till min nådige konung Adolph Fredric, men flere omständigheter hafva coopererat, at jag vid 77 års ålder ej undanbedt mig denna kongl. nåd.»¹⁾

Då Schulzenheim första gången infann sig i kollegium den $29\frac{1}{8}$ s. å., emottogs han af Odhelius med ett tal, som kollegium lät trycka²⁾.

Kollegium saknade länge vice præses, till dess Gustaf III:s lifmedikus Nils Dalberg den $1\frac{1}{10}$ 1772 begärde att blifva dess vice ordförande, mot åtnjutande af antingen en assessors lön eller 1,200 dal. smt för året, hvilken lön Dalberg emellertid erhöi först, då en assessors-

¹⁾ Finnes jämte andra i detta arbete upptagna, till provinsialläkaren i Hedemora C. M. Blom skrifna bref i en på egendomen Frösåker i Kärbo socken förvarad samling, som blifvit författaren till begagnande benäget meddelad ur framl. kapten C. R. von Posts dödsbo.

²⁾ I Inrik. Tidn. 1809 n:o 105.

tjenst efter P. af Bjerkéns d. ä. död indrogs år 1774¹⁾. Kollegium häröfver hördt, yttrade i sitt utlåtande af den 17/3 1773: «om hädanefter genom E. Kongl. Maj:ts nåd kongl. lifmedici med någon särskild förunnad lön kunde vinna rum i Collegio medico, så skulle det visserligen glädja Collegium, att se deras vilkor förbättras, de, som hafva Kongl. Maj:ts dyrbara hälsa att vårda». Genom k. brefvet af den 21/4 1773 förordnade konungen, att hans förste tjenstgörande lifmedikus alltid skulle tillika vara vice præses i collegium, men först i 1797 års stat tillades honom därför särskildt arvode af 250 rdr. Efter Dalberg, som tog afsked 1781, blefvo sedermera vice ordförande: Anton Hoffman (1781—82), Ernst Joachim von Heidenstam (1782—1795), Johan Daniel Rung (1795—1803), Elias Salomon (1803—1807), Johan Gustaf Hallman (1807—1809) och Christian Ernfrid von Weigel (1809—1813).

Vidkommande ledamöterna i collegium medicum stadgade § 3 i medicinalordningarna af år 1688 uttryckligen «så må ingen doctor medicus, hvarken infödd svensk eller af annan fremmande nation, härefter practisera uti medicina i Wår residensstad, förr än han först sig och sitt doctorsbref hos Collegium medicum framter och med goda documenter beviser så väl sina studiers visshet vid bekante academier och universiteter, såsom och producerar ett sådant testimonium, det han till det ringaste i sex års tid, antingen här i riket eller annorstädes, sin praxin medicam tillförene idkat och drifvit hafver». Han vare dock förbunden att inför collegium medicum underkasta sig examen practicum «och om han vid utstånden examen finnes capabel, må han i Collegio antagas, då han skall vara förpliktad att icke allenast aflägga sin trohets- och embetsed efter det formularet, som Collegio medico föreskrifvit är, utan ock till det reglement, som med Wårt nådiga godtfinnande Collegium sins emellan lofligen anställt hafver, bör sig förbinda, om han

¹⁾ Vid anmälan om Pehr af Bjerkéns död och kollegii hemställan huru med återbesättandet af hans tjenst borde förfaras «pröfvade Kongl. Maj:t densamma nu aldeles kunna indragas» och «vad lönen ankommer skal den nu tilfalla lifmedicus Dhalberg». Dessa senare ord jemte skriffer äro egenhändigt af Gustaf III efteråt bifogade till kabinettsprotokollet af den 14/6 1774.

eljest de vilkor, som Collegii ledamöter tillkomma, tänker att åtnjuta». På grund häraf var det således de i Stockholm bosatte och praktiserande läkarene såsom ledamöter, hvilka med den tillförordnade ordföranden eller præses bildade Collegium medicum. Dock voro öfrige å andra orter bosatte läkare «i lika måtto underkastade examina publice practica, förr än de någon beställning till någon stad eller ort i Wårt rike åtnjuta kunna» och föreskrefs, att «alla medici uti uppstäderna och provinserne lyda till Collegium medicum och äro dess membra».

Dessa voro de grunder, enligt hvilka collegii medici medlemmar inträdde i detsamma. Under tidens lopp undergingo dessa efter sin tid afpassade föreskrifter en mängd viktiga förändringar, hvilka skola i det följande betraktas. Så mycket må dock här nämnas, att då antalet läkare i Stockholm den tiden och ännu långt in i följande sekel var ganska ringa, voro äfven ledamöterna i collegium medicum mycket få. Antalet ledamöter, som bivistade sammanträdena, öfversteg sällan 6 à 7. Oftast voro de närvarande ännu färre. Man finner äfven en och annan gång, att till Stockholm från landsorten inreste läkare under sin korta därvaro gerna begagnade sig af tillfället att deltaga i collegii sammanträden. Sålunda undertecknade J. J. von Döbeln från Lund collegii skrivelser af den $19/2$ och $17/3$ 1723. Ja, det förekom att landsortsläkare gjorde anspråk på att erhålla del af de ärenden, som i collegium behandlades. I protokollet den $20/9$ 1694 heter det: «Sedan proponerade dr Skragge att honom, som membrum Collegii, borde communiceras å sin ort, nemligen till Westerås, hvad som i Collegium medicum passerade». Hvarpå resolverades «att till den pretenderade notificationen wore Collegium aldeles intet obligerat, såsom det otillbörligt och ovanligt är, att ett heelt Collegium skall gifva enom ledamot räkenskap af Collegii handlingar; wille han weeta dem, kan han sig sjelf inställa, när sammankomsterna hållas».

För att lemna en bild af tillgången vid upptagandet som medlem i collegium medicum må ännu anföras den anhållan Nils Rosén (sedermera N. Rosén von Rosenstein) i detta afseende gjorde, så mycket mera som den var stridande emot medicinalordningarnas ordalydelse. Kollegii protokoll den $22/4$ 1734 innehåller i detta afseende följande:

«Sedan föredrog kongl. Lifmedicus hr Nordenheim på doctor Roséns vägnar och begiäran det han måtte i Collegio blifwa såsom ett membrum intagen, och som alla sambtelige derom öfverenskommo, så vida han, i anledning af kongl. Maj:ts nådigste resolution af den $29/3$ 1734 var befrijad från Examen, såsom docens vid Academien, derest han i 6 åhr idkat praxin medicam och dessutom vijst fullkomliga prof af grundelig lärdom i medicina, wardt han inkallad och af kl. Lifmedico hr Nordenheim, som var vice præses, tillsagd, å Collegii vägnar, det han är worden med allas enhälliga samtyckio receptus, och få sessionem et votum i Collegio, hvarpå han aflade den wanliga embets- och doctoreden, samt upläste och underskref Reglementet eller Regii Collegii medici Leges, derpå han efter ordningen tog sitt säthe i Collegio. Dock föruth aflade han till Collegii Cassa 150 dal. kpmt, dhem Syndicus emottog och qvitterade.»

Här må dock anmärkas att kollegium i detta fall gaf åt Rosén, som sedan 1728 varit medicine adjunkt i Upsala, säte och stämma (sessionem et votum) i kollegium, ehuru han var bosatt å annan ort. Härtill kom ytterligare att, såsom af det följande skall framgå, det var mer än osäkert, om kollegium numera, efter utfärdandet af k. resolutionen den $15/6$ 1719, var berättigadt att utan vidare upptaga nya röstberättigade medlemmar. Roséns afsigt synes helt enkelt varit den att erhålla assessors titel, ty redan samma dag begärde han att på kollegii framställning blifva dermed benådad. Hvarken bivistade han derefter kollegii sammanträden eller deltog han för öfrigt i ärendenas behandling.

Först när ledamöterna i kollegium genom k. resolutionen af den $15/6$ 1719 erhöilo assessors titel och rang, kunde större ordning med afseende å deras tjenstgöringsskyldighet införas. De började betraktas som embetsmän, ehuru ännu länge utan lön, hvilka icke på grund af aflagd examen voro utan vidare sjelfskrifne ledamöter i kollegium, utan måste af konungen utnännas «emedan det till deras desto mer hugnad ländert, att hädanefter blifva af Oss, hvar för sig, till deras beställning befullmäktigade». Denna uppfattning kunde likväl ännu icke i början göra sig fullt gällande och den olika tolkning man gaf detta stadgande, föranledde strider inom kollegium, hvilka i det följande skola närmare skildras.

Sistnämnda kongl. resolution innehåller tillika några närmare föreskrifter för arbetsordningen inom collegium, i det Kongl. Maj:t förordnade:

«att Collegii medici Præses må hafva behörig uppsigt det allt, som sig bör, uti Collegio ordentligen tillgår och att alle dersammastädes förefallande mål per pluralitatem votorum decideras måge, såsom ock att Assessorerne sig vid sina nödiga sammankomster infinna med mindre de af oumgångligt förfall, antingen genom sjukdom, patienter eller nödvändiga resor utom staden, warda hindrade, åliggande det Assessorerne, äfvensom i andre wåre Collegier sker, gifwa Præsidi tillkänna, när de någon aflägsen resa sig företaga, eller eljest förfall bekomma, på det all oordning derigenom må undvikas. Skulle det ock hända, att Præses antingen på vår befallning att resa härifrån på någon ort eller ock för annat mellankommit oundvikligt hinder ej kunde hafva tillfälle att sammankalla Collegium och bevista sessionerne, då hafver den äldste Assessoren på sådan händelse till alla delar att förrätta dess vices på det de emellertid förekommande angelägne mål och förfrågningar ifrån wåre domstolar, hvilka intet dröjsmål tåla, måge likafullt upptagas och afhjelpas.»

Oaktadt nu anförda k. resolution rådde fortfarande mycken oklarhet med afseende på ledamöternes förhållande till collegium medicum, såsom embetsverk. Emedan nämnda resolution förutsatte, att ledamöterna «till deras desto större hugnad hädanefter må blifva af oss, hvar för sig, till deras beställning befullmäktigade», började collegium hos konungen anmäla förtjente läkare till ledamöter eller assessorer, utan att de, såsom bosatte på andra orter och innehafvare af andra tjänster, kunde deltaga i dess arbeten. Efter den i Söderköping aflidne provincialläkaren Magnus Gabriel von Block begärde collegium den $23/5$ 1722 «det ville Kongl. Maj:t låta provincialläkaren och lektorn i Wexiö Johan Rothman komma hos sig i nådig åtanka samt benåda honom med assessors fullmakt i den förrigas ställe». Det var en utmärkelse, som visserligen den tiden medförde säte och stämma i collegium, om den nye assessorn ville sig deraf begagna, men denna rättighet kunde sällan eller aldrig till godo njutas.

Hvad öfrige legitimerade läkare angick, uttalades ännu i protokollet för den $14/12$ 1726, vidkommande tilldelandet af «votum et sessionem»,

den tolkning, att enligt § 3 i medicinalordningarna en medicine doktor, «om han bestått examen i Collegio medico och dervid befinnes capabel, må i Collegio antagas och förpliktas vara som the förra Collegii ledamöter att då allenast afläggia sin trohets- och embetsed och förbinda sig till Collegii reglemente». Med detta upptagande i collegium följde icke numera säte och stämma i dess öfverläggningar, utan ansågs att derom borde hos Kongl. Maj:t särskildt anmälas. Sålunda anhöll collegium den $14/1$ 1723, att Erik Carelberg och Constantin Soem måtte undfå «votum et sessionem» i collegium, men begärde icke assessorsfullmakt för dem «aldenstund de äro de yngste», och «skulle Collegium för någon af dess membris willja söka characteren af Assessor, borde derom ansökning göras hos höga öfverheten». När derför Constantin Soem och Karl Alstrin, sedan de redan flere år varit bisittare, begärde att collegium ville för dem utverka assessors fullmakt, beslöts den $15/4$ 1730, att de sjelfve borde hos Kongl. Maj:ts derom anhålla och ville collegium vid remiss förorda ansökningen.

Denna anhållan gaf anledning till k. brefvet af den $15/9$ 1730, hvaruti collegium medicum anbefaldes att inkomma «med förslag på ett visst och beständigt antal af bisittare och assessorer». I skrifvelse af den $11/11$ s. å. understälde collegium «Eders Kongl. Maj:ts välbehag, om icke E. Kongl. Maj:t täcktes för godt finna att utom præsiede kunde bestås sex Assessores såsom tjenstgörande i Collegio af de här i staden wistande Medicinæ doctores, hvilka i förmågo af k. constitutionerne redan till Collegii ledamöter antagits. Äfven underställes E. K. Maj:t i all underdånighet, om icke jemväl en eller annan af de bäst meriterade provincialmedici skulle få fagna sig af den höga k. nåd och blifva med assessors fullmakt i nåder försedde, enär Collegium därom nu underdånigst ansökning gör».

Svaret härpå lät likväl vänta på sig och under tiden fortfor osäkerheten om sättet vid upptagandet af nya ledamöter i collegium. När William Kammecker, som den $16/1$ 1734 aflade sin examen, redan den $8/2$ s. å. efter votering erhöll «votum et sessionem in Collegio», ansåg en del af ledamöterna honom vara dertill enligt medicinalordningarna berättigad; en annan del förmenade, att han väl «sine voto

et subscriptione» kunde närvara vid sessionerna, men för att få «votum in Collegio borde enl. k. brefvet af den $15/6$ 1719 tillstånd begäras af Kongl. Maj:t».

En ännu häftigare strid om denna fråga uppstod, när Hieronymus Bernegau på grund deraf, att han undangjort sin examen inför kollegium, aflagt trohets- och embetsed och sig till collegii medici reglemente förbundet, begärde att blifva intagen i kollegium. Flertalet ledamöter (Wolluhn, Nordenheim, Soem och Kammecker) beviljade hans anhållan vid sammanträdet den $26/4$ 1734, medan assessorerne Victorin, Alstrin och Boy icke ansågo kollegium vara berättigadt att utan vidare på detta sätt intaga nya ledamöter, men väl ville medgifva honom att sine voto et sessione närvara vid sammanträdena. Präses Wolluhn deremot yttrade, att «dr Bernegau icke må sitta der som mutus auscultans, utan att excercera der k. assessoris embete». Diskussionen om den sväfvande frågan fortgick vid sammanträdena den $8/5$ och $22/5$. Dervid blef oenigheten emellan ledamöterne allt större, så att slutligen assessor Boy gick bort från det senare sammanträdet, ehuru præses «badh honom blifva quar att förrätta sin embetssyssla», hvartill Boy endast svarade «hörsamme tjenare» och aflägsnade sig¹⁾. Så väl Kammecker som Bernegau blefvo den $7/5$ 1735 föreslagne af kollegium till erhållande af assessorstitel. Dertill biföll väl Kongl. Maj:t, men gaf i k. brefvet till collegium medicum af den $18/9$ 1735 följande tillrättavisning «vill Kongl. Maj:t behörigen förhålla eder det I ej hafven bordt lämna doctorerne William Kamecker och Hieronymus Bernegau säte och stämma, innan de med wåre nådige fullmakter försedde blifvit».

Först följande år föreskref k. brefvet af den $13/7$ 1736 «att vårt Collegium medicum, utom Präses, bör bestå af sex assessorer, såsom tjänstgörande i bemälte Collegio. Hafwandes I fördenskull hädanefter

¹⁾ Protokollen, som, redogöra för denna strid emellan præses och assessorerne, för den $29/5$, $19/6$ och $20/7$ 1734 tycktes collegii d. v. præses Wolluhn aldrig haft tid att afsluta, ty de justerades först den $27/1$ 1742, efter hans död.

Stadsfysikus i Stockholm assessor Nils Boy bivistade derefter aldrig collegii sammanträden. Visserligen anmälde han den $28/6$ 1738 sin önskan att hädanefter kallas till collegii sessioner, men svaret härpå uppskjöts «till dess collegii öfriga ledamöter äfven komma tillsammans». Frågan kom aldrig före och Boy afled nyårsdagen 1739.

icke at inkomma med någon föreställning eller förslag till en ny assessors antagande, innan någon öppning förefaller». Öfverhufvud led collegium ännu den tiden af brist på arbetande och intresserade ledamöter.

Det saknades icke heller de, hvilka afböjde äran att tillhöra collegium medicum. Sålunda undanbad sig amiralitetsmedicus Johan Fjellström collegii anbud att blifva dess medlem. I anledning här af fick han af collegium den $29/3$ 1738 emottaga följande bref:

«Att det Hr doctoren ej finner sig uti det honom af kongl. Collegio giorde benägne tilbod, kommer på honom sjelf an och tör hända at slikt framdehles ej torde så lätteligen öppet stå.

Kongl. Lifmedici och professorerne vid academierna fast ej om them finnes något specielt stadgat i förordningarne, hafva doch alltid räknadt för en heder och förmån att blifva antagne kongl. Collegii medlemmar; ej heller länder sådant kongl. Collegio vidare til nöije, än at thermedelst i gjörligaste måtto änteligen kunde ernås det wänskapsband och den förtrolighet som emellan alla medici i riket wara bör, hvilken förordningarne nog tydligt påsyfta, och som är det endaste och kraftigaste medel, hvarigenom den i k. fäderneslandet nu nästan aldeles förfallna och i beklageligt wanprijs komna medicinen torde kunna upphjelpas.»

Deremot voro andre så mycket mera angelägne att erhålla säte och stämman i collegium. Bland de första förslagen att föröka ledamöternes i collegium medicum antal torde vara P. J. Bergius' «underdåniga» memorial till k. sundhetskommisionen af den $29/4$ 1756, i hvilket han föreslår anställandet af en «medicus pauperum» med goda kunskaper i botanik «på det han måtte kunna vid fattigas curerande med urskillning och nytta betjena sig af örter och simpla medicamenter». Denne medicus pauperum «borde tillika hafva säte och stämman i collegium medicum. Denna senare omständighet neml. att en Botanicus toges till Assessor i Collegio medico, skulle och mycket bidraga till allmän nytta, änskiönt aldrig någon medicus pauperum blefve förordnad, särdeles som det wore ett af de aldri tjenligaste medel at hjelpa Botanicquen och Historia naturalis på fötter och utur det lägervall, hvarmed de redan tyckas hotas, såsom ock en driffjäder för våra samtelige apothekare, att lära sig Botanicquen bättre än nu gemenligen sker, då de ofta kunna taga quid

pro quo. Det äro derföre många med mig, som högeligen önska, at assessorernes antal derstädes blefvo snart förökt med den 7:de assessoren, hvilket med så mycket större billighet kunde ske, som de icke upbära någon kronans lön och staten altså ej i det ringaste skulle derigenom rubbas eller graveras».

Sedan det blifvit känt, att kollegium den 6/7 1756 hos konungen föreslagit lifmedikus Jonas Kjerner till extra ordinarie assessor, inlemnade Roland Martin, Petter Jonas Bergius och David Schulz (sedermera Schulz von Schulzenheim) den 19/1 1757 till Kongl. Maj:t ett memorial, i hvilket de anföra:

«att det vore en härlig och önskelig sak, om Ed. K. M. allernädigst skulle täckas att en gång för alla och för närvarande så väl som för tillkommande tider föröka assessorernas antal i Collegio medico till tolf, hvilket antal ville vara ganska ringa, emot det, som i alla utländska Collegiis medicis finnes, der de dock somligstädes njuta lön på staten» och begära derför «att nu med samma tillfälle komma uti allernädigste åtanka. Eder Kongl. Maj:ts dyra nåd är alldeles tillräcklig för flera, isynnerhet, när behofvet af flere Assessorer i merbemälte Collegio är så ögonskenligt, som det nu wärkeligen befinnes.» ¹⁾

Vid erhållen kännedom om den senare ansökningen begärde Kjerner den 26/1 1757, att collegium medicum måtte återtaga den honom gifna rekommendationen hos Kongl. Maj:t. Samtliga ansökningar örföllo äfven för denna gång.

Emellertid väcktes af assessorn Johan Anders Darelus den 7/12 1757 fråga om att inkalla «de Herrar Doctores och practici, som vistas här i staden och äro Collegii membra, till dess sammanträden anten hvar gång eller allenast då när sådane quæstiones förekomma, som äro pure medicæ och icke hafva någon blandning med Collegii œconomica, hvarvid då borde dem lemnas vissa saker till utarbetning, såsom vid nya pharmacopéen, att författa observationes både vid sjukdomar och lefnadsarter i landsorterne m. m.» Kollegium beslöt på grund af k. brefvet af den 3/6 1735, som sådant anbefaller, «att hädanefter uppkalla förbe-

¹⁾ Bergianska brefsamlingen II. 537.

rörde doctorer» och den $21/12$ 1757 öfverenskoms till och med om sättet för dessa sammankomster och fördelningen af ärendena. Här må ännu nämnas att den $31/3$ 1767 ytterligare beslöts, att de i Stockholm praktiserande läkarene och «andra collegii membra» skulle äga fritt tillträde till alla collegii öfverläggningar. Dervid återopades k. brefven af den $26/4$ 1737 och $18/11$ 1766, i hvilka Kongl. Maj:t förordnat att collegium vid angelägna tillfällen, när så nödigt pröfvas, må sig till biträde adjungera flere skickliga medicine doktorer. Detta beslut blef dock icke verkställt. Åtminstone finner man intet spår deraf, att andre än de ordinarie ledamöterna närvarit vid collegii sammanträden.

Med dessa betydelselösa beslut voro icke heller de nöjde, som ville hafva sitt ord med vid afgörandet af dagens frågor. Anatomie professorn Roland Martin ansökte ytterligare den $28/11$ 1759 hos konungen om säte och stämma i collegium medicum och, när collegium dröjde med sitt infordrade betänkande deröfver, inlemnade han ånyo en ansökan derom den $17/3$ följande år. Samtliga collegii ledamöter afstyrkte denna anhållan, utom arkiater Abraham Bäck, som ansåg det nyttigt för collegium, »om anatomie och chirurgie professorn ägde tillfälle att yttra sig i Collegio öfver remisser från domstolarne, som röra lifvet och banesår och stödjä sig på anatomiska och chirurgiska principer isynnerhet». Collegium yttrar deremot i brefvet till Kongl. Maj:t af den $2/4$ 1760:

«att flere exempel och erfarenheter visa att de största blott anatomici och demonstratores chirurgie på döda kroppar ej sällan varit rätt småfärdiga och rådlöse, at ej säga felaktiga, när de nödgats utöfva det, hvarföre anatomien och chirurgien egentligen läres, likasom och de största jurister vid academierna och utur böckerna äfven befunnits mindre lyckliga på domsätet.» ¹⁾

¹⁾ Detta afslag i collegium och måhända äfven andra omständigheter framkallade en stark misstämning hos Roland Martin emot collegium medicum och isynnerhet mot dess, att döma af Martins yttrande, mest inflytelserike medlem Johan Anders Darelius (af Darelli). I Bergianska brefsamlingen VII. 29 finnes ett af Roland Martin den $30/5$ 1761 till P. J. Bergius skrifvet bref jemte «promemoria», hvaruti han skarpt klandrar vissa collegii åtgärder och ledamöter, framför allt Darelius. Samtidigt skedde R. Martins öfvergång till kirurgiska societeten, hvarom mera längre fram.

Vid detta kollegij bref tillät sig Martin att hos konungen göra «påminnelser».

Men icke nog härmed. Det uppstod en verklig stormlöpning till kollegij sessionsbord. Så snart Roland Martins ansökning blef känd, inlemnade stadsfysikus Johan Lindhult, lifmedikus Jonas Kjerlander, provinsialläkaren i Stockholms län Gottfrid Dubois, kollegij syndikus Lars Balk, dr David Schulz och fältmedicus P. Zetzell, hvar för sig, inom mars och april månader 1760 till Kongl. Maj:t underdåniga ansökningar, att i den händelse Kongl. Maj:t skulle finna godt i nåder föröka antalet af assessorer i Collegium medicum, «de då i nåder må huggas, att därvid få njuta sina förtjenster till godo». I särskilda yttranden den 2 och 23 april 1760 afstyrkte collegium medicum bifall till ändring af k. brefvet af den $13/7$ 1736, och då dessa ansökningar om plats i collegium fortfarande ingingo, skref collegium slutligen i sitt utlåtande den $7/5$ s. å., «att en anständig ambition är ej allenast loflig och berömlig, dock må förtjensterna vara så stora de kunna, så måste likväl hvar och en afvaga ledighet innan han kan trappevis befordras till de efterlängtrade hedersställena, om ordning skall bibehållas och villervalla förekommas, hvarpå allmänna välståndet beror».

Kongl. Maj:t fann det äfven vara betänkligt att bifalla dessa ansökningar och afslog dem alla i kongl. brefvet af den $5/8$ 1760.

Martin anförde hos riksens ständer besvär deröfver, att konungen afslagit hans ansökning om säte och stämma i collegium, men, sedan kirurgiska societeten antagit honom till dess ledamot, «derigenom han funne sig i stånd att få allt det utträttadt som till sysslans rätta drift tjena kan», återkallade han denna ansökning och förbehöll sig endast att framdeles njuta till godo sin lagliga tur. Deröfver yttrade sig icke riksens ständer, utan skulle det bero på vederbörandes utlåtande, enär ett dylikt tillfälle kunde yppas¹⁾.

Rättighet att äga säte och stämma i collegium medicum måtte likväl ansetts vara af synnerlig vigt, ty riksens ständer funno sig föränlatne att i skrifvelse af den $7/10$ 1761 hos konungen anhålla «thet doctor Johan Lindhult, til någon belöning för thes utmärkta skick-

¹⁾ Riks. Ständers skrifvelse af den $21/6$ 1762.

lighet och wista oförtrutna omsorg om the fattiga barnens skiötsel må, såsom vice stadsphysicus och medicus wid Danviks barnhus, undfå säte och stämman i Collegium medicum samt till ordinarius efter thess tour och ålder i nåder warda befordrad», hvarefter ett k. bref af den $13/10$ 1761 förklarade att «som Wij i nåder vele att denna riksens ständers underdåniga anhållan må komma till värkställighet, så hafwen I att derom draga behörig försorg». Lindhult var i öfrigt en så väl upptagen man, att, när kollegium förfrågade sig, huruvida han efter sin begäran borde allena uppföras på förslag till en ledig assessorsplats, resolverade rådet den $5/3$ 1762 att kollegium kunde anmäla honom ensam.

Provinsialläkaren Dubois förnyade nu sin ansökning om säte och stämman i kollegium, men detsamma hänvisade honom att af riksens ständer begära förord hos konungen till vinnande af sin önskan¹⁾.

Då generallöjtnanten Augustin Ehrensvärd derefter i memorial af den $22/6$ 1762 hos konungen hemstälde, huruvida icke fältmedikus Pehr Zetzell, med afseende på hans under kriget i Pommern ådagalagda förtjenster, kunde hugnas med säte och stämman i collegium medicum, fann kollegium det nu vara säkrast att i sitt underdåniga utlåtande af den $5/1$ 1763 föreslå äfven Olof Acrel, Roland Martin, David Schulz, Petter Jonas Bergius och vice stadsfysikus Pehr Bjerchén att vara extraordinarie assessorer i kollegium. Af de föreslagne ledamöterna inlemnade Martin sjelf den $7/4$ 1763 ansökning om en assessorsplats, hvaruti han åberopar ofvanförda riks. ständers skrifvelse. Men endast P. Zetzell erhöi den $20/4$ 1763 fullmakt att vara extraordinarie assessor i kollegium och tillika 300 dal. smt. i årlig pension²⁾.

¹⁾ Colleg. med. protokoll den $18/11$ 1761.

²⁾ Anmärkningsvärdt nog erhöi kollegium icke någon underrättelse om denna utnämning. När förslaget till en assessorstjänst efter lifmedikus Reef (död den $25/7$ 1764) slutligen uppgjordes 1770 och Zetzell besvärade sig deröfver att han erhöi ett andra rummet, yttrade kollegium i sin förklaring af den $12/10$ s. å. «att det icke var kollegium bekant, att Kongl. Majt benådat honom med fullmakt som e. o. assessor, häst fältmedicus Zetzell i sin ansökning om rum på förslaget til collegium detta ej tillkänna gifvit». Zetzell hade således icke ens företett i kollegium sin fullmakt af den $20/4$ 1763. Först den $15/3$ 1773 tog han sitt inträde i kollegium med ett tal *de officio medici Castrensis*, hvarifrån han «hittills af tillstött sjukdom varit hindrad enligt anmälan till protokollet. Redan följande år tog Zetzell afsked från sin assessorsbefattning och utträdde ur kollegium d. $1/8$ 1774.

Hugade sökande till assessorsplats i kollegium funnos fortfarande. Under de närmast följande åren besvärades konungen med en mängd underdåniga ansökningar derom och kollegium med afgifvandet af betänkanden öfver desamma. Det blefve för vidlyftigt att här anföra dem alla. Största intresse erbjuda kirurgiska och apotekare-societetens bemödanen att intränga sig i collegium medicum. Den $\frac{4}{3}$ 1763 anhöll kollegii ihärdige motståndare och vederdeloman Herman Schützer, «att kirurgiska societeten immediate må få dependera af Kongl. Maj:ts befallningar och remisser, utan den brukliga omvägen genom k. collegium medicum och att öfverdirektören öfver chirurgien och præses i kirurgiska societeten måtte för närvarande och tillkommande tid äga säte och stämma i collegio medico». Å sin sida begärde apotekare-societet den $\frac{14}{3}$ s. å., att tvenne af dess ledamöter måtte förordnas till extraordinarie assessorer i kollegium.

Den 21 december 1763 inlemnade Schützer en ny skrift i ofvan anfördt syfte och klagade öfver dröjsmålet med kollegii redan den $\frac{14}{4}$ infordrade betänkande. «Orsaken till ett så långt dröjsmål har societeten sig äfven så litet bekant, som att sådant flere gånger tillförene händt, ehuru Collegium medicum fått en lika befallning om skyndsamhet i utlåtande. På Kongl. Maj:ts eget allernådigste bepröfvande ankommer, huruledes k. collegium medicum i detta fall må vara att anse».

Ändtligen afgaf kollegium det äskade utlåtandet den $\frac{21}{3}$ 1764. Om Schützer skref kollegium, att direktören i kirurgiska societeten ständigt borde vara den förste bland extraordinarie assessorerne, sedan han vederbörligen blifvit promotus medicinæ doctor enligt § 1 i medicinalordningen och hade kollegium genom sitt dröjsmål med detta sitt underdåniga utlåtande gifvit arkiater Schützer både tid och tillfälle att medelst doktorsgradens antagande fullgöra Kongl. Maj:ts nådiga och för medicinens uppkomst viktiga förordnande¹⁾. Hvad de två ledamöterne

¹⁾ Vid Lunds akademis jubelfest den $\frac{28}{8}$ 1768 blef Schützererantz af fakulteten nämnd till honorär medicinedoktor. Först den $\frac{20}{5}$ 1776 begärde han efter uppvisande af sitt doktorsbref att bli membrum collegii, och erlade dervid 150 dal. kpmt till kollegii kassa. En till fakulteten insänd doktorsafhandling «om *Camphertens natur, verkan och nytta i sjukdomar*» lät Schützererantz trycka i Stockholm 1800.

i apotekaresocieteten vidkom, ansåg kollegium att de icke kunde anses annorlunda än som assistenter i kollegium och icke kunna intaga annat rum än de två sista vid bordet och icke heller hafva säte och stämma i andra än farmaceutiska mål. Till detta uppdrag borde endast de utnämnas, som kollegium kunde såsom de skickligaste och mest erfarne i chemia pharmaceutica förorda.

Sedan kollegium afgifvit sitt yttrande, inlemnade apotekaresocieteten till Kongl. Maj:t den 7/4 sina «påminnelser» med begäran att dess ledamöter måtte bli verkliga assessorer och kirurgiska societeten ingick likaledes ånyo den 12/4 med en skrift, i hvilken den framställde det förslag, att de tre kirurger, som voro medlemmar af sundhetskommisionen, tillika måtte blifva assessorer i kollegium samt en fjerde af societeten dertill utses att intaga platsen näst efter den yngste af assessorerne, men Schützer sjelf erhålla säte efter præses Collegii. Kirurgiska societeten åberopade tillika ett riksdagsbeslut från år 1756 att fyra kirurger och fyra apotekare borde till ledamöter i collegium medicum tillförordnas.

Om kirurgiska societetens begäran att blifva ett af collegium medicum oberoende embetsverk och omedelbart lyda under Kongl. Maj:t, yttrade kollegium i sitt utlåtande af den 10/5 s. å., att Schützer icke haft skäl «att inför Kongl. Maj:t framkomma med det obevisliga utlåtande, att riksens ständer vid 1756 års riksdag beslutit något rörande chirurgers och apotekares intagande i Collegio, som Kongl. Maj:t i anseende till verkställigheten icke skulle hafva i nåder afgjort och allraminst på ett så föregifvet riksens högl. ständers beslut fota hvarjehanda slags följder och meningar, hvilka äro så omedelbarligen tillkomna och independent yttrade, som de i sig sjelfva äro ogrundade och anstötliga».

I kändedom om den ständiga striden emellan kollegium och kirurgiska societeten, lemnade konungen dessa förslag utan afseende, liksom de af flere enskilde läkare (Martin, Schultz, Bergius, Böckman, Kjernerander, Dubois och Lindecrantz) inlemnade ansökningar om plats som extra ordinarie assessorer i kollegium. De lades ad acta den 5/2 1767 under hänvisning till den emellertid på riksens ständers «tillstyrkande gjorda författning».

Vid 1766 års riksdag bestämdes nämligen att innehafvarene af de tre i Stockholm inrättade professionerne i anatomi och kirurgi, i naturalhistoria och farmaci samt i barnförlossningskonst, äfvensom stadsfysikus i Stockholm skulle såsom assessorer äga säte och stämma i collegium. I följd häraf utnämndes prof. Roland Martin den $18/11$ 1766 att jemte sin innehafvande professors beställning vara assessor i Collegium medicum, hvarvid han dock ej komme att njuta större lön än de tvåtusen dal. smt, som till professorsbeställningen voro anslagna och «Wij härvid funnit att på det alltid någon ledamot i bemälte Wärt Collegio måtte finnas, som eger grundlig kunskap och erfarenhet i de chirurgiska delar, professor anatomie och chirurgie här i staden bör derföre hädanefter ständigt blifwa en af detta Collegii medlemmar». Under enahanda vilkor utnämndes samma dag professorerne D. Schultz och P. J. Bergius till assessorer i collegium medicum. Likaledes erhöll stadsfysikus i Stockholm Jonas Böckman samma dag förordnande att vara assessor.

Desse nyinträdande ledamöter erhöilo säte i collegium efter sina redan innehafvande fullmakter och skulle «när vacance uppkommer genom någon af de nuvarande ordinarie ledamöternas frånfalle eller afgång, då utan vidare omgång i nyssnämnda ordning af deras fullmakter intaga det lediga ordinarie assessors rummet». Vid sammanträdet den $12/12$ 1766 afstodo likväl Martin, Schultz och Bergius första rummet åt stadsfysikus Böckman, som redan 1747 blifvit medicine professor i Greifswald, men den $7/12$ 1764 utnämnts till stadsfysikus i Stockholm¹⁾.

Riksens ständer togo sedan fortfarande del i utdelandet af assessorsplatser i collegium. K. brefvet den $23/3$ 1770 innehåller att på tillstyrkan af riksens ständers sekreta utskott «tillägges medicus vid amiralitets Galereflottan rättighet att hädanefter såsom Assessor äga säte och

¹⁾ Här må anmärkas att olika åsikter sedermera gjorde sig gällande, huru föreningen af nämnda tjänster med assessorsbefattningen i collegium borde anses. När Zetzell och Schulzenheim togo afsked, entledigades de tillika från collegium medicum. Men när Martin erhöil afsked 1779, ansåg han sig icke vara entledigad derifrån, emedan han undfått skild fullmakt som assessor. Härom yppade sig olika meningar i collegium, som den $20/1$ 1780 beslöt, att Martin borde härom inlemna underdåning ansökning «på det Collegium måtte få hugna sig af en så värdig ledamots biträde».

stämman i Collegium, emedan, då Eder skyldighet är att i händelse af krig, äfven sörja för flottans medicinalbehofver, den med mera säkerhet kan wärkställas i samråd med en ledamot, som bör känna medicinska detaljen med alla dess behofver i fält». Vid tjenstebytet emellan Johan Pfeiffer och stadsfysikus i Gefle Henrik Gahn den $31/12$ 1772 blef emellertid detta stadgande upphäfdt i k. bref den $13/1$ 1773, men synes sedan åter hafva upplifvats.

Efter alla dessa försök att utvidga collegium medicum bestod det således 1770 af 12 ledamöter, nämligen en præses och sex assessorer, hvilka nämndes af konungen enligt upprättadt förslag, medan professorerne i anatomi, i naturalhistoria och i barnförlossningskonst samt amiralitetsmedikus och stadsfysikus i Stockholm voro på grund af sina tjenester sjelfskrifne medlemmar, ehuru utan någon aflöning.

Det märkligaste i denna ständernas inblandning i collegii medici angelägenheter, torde likväl varit deras åtgärd att med anledning af en ledig assessorsplats i kollegium, hvartill Jonas Kjernander och Johan Lorenz Odhelius anmält sig samt hvartill förslag till konungen i vanlig ordning inlemnats, utsluta Kjernander och föreslå Odhelius till erhållande af tjensten. I skrifvelse af den $9/3$ 1772 anmälde ständerne «det de i anledning af rådsprotocollerna af den $28/8$ och $12/12$ 1770 haft tillfälle pröfva det lidande, som öfvergått Håfmedicus dr Joh. L. Odhelius så väl vid dess placering på ett stadsphysici förslag här i Stockholm, som dess uteslutande från et Assessors förslag i Collegium medicum». Magistraten hade nämligen till stadsfysikus i Stockholm valt Isaac Svensson och kollegium vid besättandet af en assessorsplats gifvit, med förbigående af Odhelius, företräde åt Jonas Kjernander, hvilken redan 1750 och yttermera 1756 varit föreslagen till assessor, ehuru han icke dertill utnämnts. Äfven i rådet lærer Odhelius blifvit utesluten från förslaget till assessorsplatsen i kollegium, men synes sedermera hafva besvärat sig hos ständerna. Riksens ständers uppfattning af det «lidande», som vederfarits Odhelius, framgår af k. brefvet den $12/3$ 1772, hvilket här för dess egendomlighets skull må införas.

«Widkommande dernäst Assessors förslaget hos Eder, så ehuru Lif-medicus Assessor Kjernander är äldre promotus än Odhelius och äfven stått 2:ne gånger sedan 1755 på lika förslag, likväl och aldenstund k. brefvet af den $15/2$ 1770 med anledning af Secreta Utskottets skrifvelse af den $29/1$ s. å., som grundar sig på 1741 års circulaire, är ställt Eder till föreskrift vid förslagers uprättande, på det at I, som representeren hela Medicinska Corpsen i riket, måtte alltid komma at bestå af de skickligaste läkare i landet, och de hos Eder förefallande consultationer både till rikets nytta och heder kunna svara till sitt ändamål, hvilket med anciennitets principen icke alltid kan förenas; Och I igenom Odhelii upförande på förslaget erkändt honom för mera skicklig än Kjernander, hvilken wäl 2:ne gånger 1755 varit upford på assessors förslag, men sedermera af Eder för mindre skicklighet från et annat förslag utesluten, det då i näder blifvit gilladt och fastställt; Fördenskull finna Riksens Ständer at Odhelius i grund häraf, såsom mera skicklig än Kjernander, bordt bibehållas vid det af Eder uprättade förslag och att den förre således äfven vid detta tilfälle wärkeligen blifvit lidande uti sin rätt». Sedan uppräknas Odhelii tjenstemeriter «hvarförutan han 2:ne gånger uti Rikets tjenst blifvit af fienden plundrad och tillfångatagen. Altså och i anseende till Odhelii lidande, samt att detta Collegium, som ifrån dess första inrättning bestått af practici Holmenses, kan wänta lika om ej större förmögenhet af Lazarets medicus, at gå med nyttiga råd tillhanda, hwilcken syssla doctor Odhelius sedan 1763 enligt Direktionens hedrande vitnesbörd till dess nöje förestått, än af Anatomie, Botanices och Artis obstetricie professorerne, jemte stadsphysicus, dem Riksens Ständer wid 1766 års Riksdag pröfvadt wara sjelfskrifne Assessorer, samt vid 1769 års riksdag ytterligare tillstyrkt detsamma för amiralitets Galeere medicus, anhålla Riksens Ständer i underdånighet det må Häfmedicus Odhelius, på det sätt i näder njuta uprättelse, at ej allenast de honom för underd. gorda påminnelser emot Kjernanders erhållna företräde ålagda 30 d. smts böter återställas, utan han ock undfå Assessors fullmagt hos Eder med säte och stämma framför Ass. D. Svensson, hwarvid han äger att upbära den först hos Eder ledig blifvande lön, ifall Riksens Ständer vid medicinalwärbets reglering om densamma annorlunda ej skulle förordna. Med anledning häraf låta Wij utfärda för dr Odhelius Wår nådiga fullmagt att vara Assessor hos Eder med förenämde förmåner».

Riksens ständer hade under frihetstiden icke skytt att för partiintressen bestämna öfver assessorstjänsterna i collegium. Kongl. Maj:t

åter fann för godt att medels k. bref af den $21/4$ 1773, såsom redan blifvit anfördt, tilldela sin tjenstgörande lifmedikus säte i collegium

«hvilket efter värdigheten af hans fullmägt bör blifva näst efter Wår Archiater, uti hvilkens frånvaro han således eger att föra ordet. Dock må denna rättighet att vara sjelfskrifven ledamot hos Eder icke tillkomma någon annan kongl. Lifmedicus, än den tjenstgörande, som med uppvaktningar werkeligen går Kongl. Maj:t tilhanda, kommande en sådan Lifmedici säte hos Eder att af sig sjelf upphöra, så snart hans uppvaktning hos Kongl. Maj:t upphör».

För att lifmedikus Nils Dahlberg, som sålunda vardt collegii medici förste vice præses, skulle få lön, blef, såsom äfven nämnts, en assessorstjenst indragen genom k. brefvet af den $14/6$ 1774.

Några år senare fann Kongl. Maj:t billigt att genom k. brefvet af den $17/9$ 1779 förordna äfven enkedrottningens tjenstgörande lifmedikus Anton Hoffman till ledamot i collegium «med säte och stämman näst efter wår egen tjenstgörande Lifmedicus samt att derfor njuta en årlig lön från medicinalfondens besparingar af 166 rdr 12 sk. specie, räknadt ifrån början af innevarande år». Hoffman blef emellertid den ende, som på grund af lifmedici fullmakt hos annan, än konungen sjelf, erhöill plats i collegium.

Utan att i föreskrifven ordning förslag blifvit uppgjort eller tjensten anslagits ledig, utnämnde Gustaf III ledamöter i collegium medicum. Medels k. brefvet af den $23/6$ 1775 nämndes Christian Ludvig Ramström till assessor till «vedermäle» af det nådiga välbehag, hvarmed Wij ansedt hans berömvärda nit för det allmänna vid inrättningen och vården af ett accouchementshus i Stockholm». Han erhöill lön först vid assessor Kammeckers död 1778. Likaså synes förhållandet varit med C. Ribben 1776, H. Gahn 1777, C. F. Schulzen 1780, D. L. Weser 1778 (närvarande i collegium första gången den $8/1$ 1781), Johan Hardtman 1791 och Göran Rooth 1792.

Efter Gustaf III:s död emottog collegium ett k. bref af den $22/8$ 1792 derom, att konungens statsexpeditioner icke vidare emottoge ansökningar om sådane sysslor och beställningar, hvilka af konungen icke omedelbart bortgäfvos, utan borde sökande dertill anmäla sig hos veder-

börande, hvarför collegium anbefaldes att för återbesättandet af de hos collegium då lediga och framdeles ledig blifvande tjänster, hvarå konungens fullmakt utfärdades, med ordentliga förslagers upprättande och ingifvande efter förut derom utkomna författningar förfara.

Efter det collegium medicum 1797 omorganiserats och antalet af dess ledamöter bestämts till åtta, fortforo de redan utnämnde assessorerne att tjänstgöra, till dess de af en eller annan anledning afgingo. I ett memorial af den $18/3$ 1810 föreslog David Schulz von Schulzenheim att inkalla nya ledamöter, som innehade vissa för den medicinska administrationen viktiga befattningar «för att i collegium hafva en förening af all slags medicinsk kunskap». Genom k. brefvet af den $5/4$ 1810 utnämndes professorn i barnförlossningskonsten Jakob Alm, professorn i kemi och farmaci Jacob Berzelius, öfverfältskären vid lasarettet i Stockholm, förste lifmedikus Pehr af Bjerkén och öfverfältläkaren vid flottorna, förste regementsläkaren Samuel Frölich till assessorer i collegium medicum «och böra desse nya ledamöter hos eder intaga sina säten näst efter Generaldirektören öfver lasarettene efter åldern af hvars och ens innehafvande fullmakt i den tjänst, i kraft af hvilken han erhåller inträde i collegium, kommande de likväl att tills vidare tjena utan lön». När collegium bestämde denna plats efter jmförelse af fullmakterna med de öfriga assessorernas, besvarade sig af Bjerkén, Frölich och Berzelius hos Kongl. Maj:t, som likväl den $21/8$ 1810 stadfästade collegii beslut.

Utom sina egentliga ledamöter, hvilkas antal, såsom af det föregående framgår, vexlade efter olika tider, inkallade collegium äfven några framstående vetenskapsmän såsom *hedersledamöter*, för att dermed betyga sitt erkännande af deras förtjänster. Den $29/11$ 1773 föreslog Schulzenheim att Linné och Rönnow skulle antagas som «membra honoraria» och deras namn införas i den nya farmakopén, hvars simplicia Linné åtagit sig att genomse.

Mot slutet af förra seklet, började collegium till ledamöter inkalla utlänningar, såsom prof. A. Metzger i Königsberg 1799 och assessor Fr. Henning i Greifswald 1800. Till korresponderande medlemmar valdes J. L. Alibert 1801, lifmedikus hos arfprinsen af Baden Fr. W.

Maler 1801, prof. Christ. E. Kopp, Edv. Jenner och dr Fr. Jos. Gall. Enkedrottningens dentist d'Espine förklarades 1811 af collegium på förslag af Schulzenheim, trots flere ledamöters häftiga motstånd, för «membre agregé étranger».

Ännu må tilläggas, att ett k. bref af den 17/4 1803 tillät collegium «att till ledamöter hos eder välja och kalla, samt sedan till Vårt nådiga stadfästande i underdånighet föreslå sådane utländske män, som, kände för utmärkta kunskaper och isynnerhet en vidsträcktare erfarenhet i läkarevetenskapen, gjort sig till detta förtroende förtjente». Medels ett annat k. bref af den 12/7 1803 nämndes på collegii förslag följande vetenskapsmän till utländske ledamöter, nämligen professorn vid École de Médecine i Montpellier Dumas, öfverkirurgen vid fälthospitalet i Montpellier Fages, gouvernementsmedicus Barthéz och dr Chretien d. y. äfven derstädes samt medicine professorn i Jena Grunér. Detta var första och sista gången en sådan utnämning synes hafva förekommit.

Engelske expeditionsläkaren dr Valentin Duke, «som med råd och läkemedel bisprungit de sjuke på svenska flottan, om hvilken han visat en berömlig omvårdnad, under det densamma var för lidet år med brittiska eskadern förenad vid reddan af Baltischport», förordnades dock genom k. brefvet af den 18/4 1809 till extraordinarie eller hedersledamot i collegium medicum.

Redan derförinnan hade en och annan utom Sverige boende läkare blifvit antagen till membrum collegii. Dr Joh. H. Drosten i Stade anhöll i bref af den 28/2 1797 att blifva erkänd som korresponderande ledamot. Emedan Drosten biträdt under senaste kriget som läkare vid k. skärgårdsflottan och arméflottans sjukhus på Sveaborg, beviljade collegium denna anhållan. Äfven dr Henrik Valentin Becker från Rostock, som under några månader vistades i Sverige, blef den 21/5 1798 antagen till korresponderande ledamot.

Några år senare anhöll collegium på Schulzenheims förslag i skrifvelse till Kongl. Maj:t af den 22/4 1811 om tillstånd «att ingå en sociablare eller närmare förening med ett visst antal af våre ypperste inhemske läkare», en förening, hvarigenom sådane män erhöles både en

slags hedersbelöning för redan ådagalagda förtjenster och uppmuntran att med deras upplysande råd biträda kollegium uti den del af dess embetsbefattningar, som mera direkt åsyfta läkarevetenskapens förkofran och framsteg. Kollegium begärde att få i Kongl. Maj:ts namn utse till hedersledamöter sexton af Sveriges mest förtjente och lärde män i de medicinska studierna. De med konungens bifall då inkallade hedersledamöterna voro N. Dahlberg, H. Gahn, C. P. Thunberg, O. Schwartz, P. Afzelius, I. Afzelius, L. Chr. Tingstadius, A. J. Retzius, A. H. Florman, C. Trafvenfelt, J. P. Westring, P. Dubb, P. Unge, Jacques Ambroise Laubry (kronprinsens lifmedikus), Chr. Ehrenfr. von Weigel (kir. och farmac. prof. i Greifswald) och Carl Haken (ass. i sundhetskollégium i Stralsund), hvarvid kollegium hemställde, huruvida de tvenne sistnämnde såsom svenske pommerske undersåtare borde kallas inländske eller utländske ledamöter. Professor Eberhard Munck af Rosenschöld kallades sedermera genom k. brefvet af den $15/7$ 1812 till inrikes hedersledamot efter Laubry, som flyttade bort från Sverige.

I början, så länge collegium medicum bestod blott af ordförande och ett vexlande antal ledamöter, utan några egentlige tjänstemän, så länge sammanträdena sällan återkommo och de egentliga embetsgöromålen voro få, utsågs enligt medicinalordningarna bland ledamöterna en s. k. syndikus, som på kollegii vägnar särskildt skulle hafva noga uppteende på obehöriga personer, hvilka sysselsatte sig med medicinsk praktik. Syndikus ålåg derjemte att uppsätta kollegii embetsskrifvelser. Denna befattning vexlade årligen emellan ledamöterna. Småningom började likväl densamma att under längre tidsföljd bestridas af en och samma person. I den mån göromålen ökades, blef det nödvändigt att ersätta den kollegii medici ledamot, som skötte syndikatet. Assessor Wallentin Wolff erhöi för detta sysslande 1,200 dal. kpmt af kollegii egna medel 1753. Då det sedermera väcktes fråga om att utse Lars Balk till biträde åt d. v. syndikus assessor William Kammecker och man kunde förutse att en aflönad syndikus komme att anställas, uppstod 1755 ett ytterst häftigt motstånd från de ledamöters sida, som yrkade att syndikatet borde bestridas af assessorerne

sjelfve¹⁾. När Kammecker något år derefter eller 1756 definitivt afgick och Balk antogs till syndikus «mot den nu eller i framtiden utfallande lönen», förbehöll sig collegium att sysslan framdeles efter honom måtte återgå till den förra ordningen, i händelse någon assessor ville den emottaga²⁾. Detta fall inträffade likväl icke och från den tiden hade collegium en aflönad sekreterare. Genom k. brefvet af den ¹⁷/₂ 1758 erhöil collegii sekreterare «lika heder och rang med sekreterarene i rikets öfriga collegier», men först 1763 ställdes befattningen på ordinarie fot med årlig lön af 800 dal. smt.

Vid 1766 års riksdag förminskades likväl syndici lönen med 300 dal. smt och först genom k. brefvet till collegium medicum af den ⁸/₂ 1781 erhöil d. v. lifmedikus Anton Hoffman ur medicinalfonden ersättning för den «mistning af 300 dal. smt årligen, som han i sin lön såsom syndikus hos eder allt sedan 1765 och så länge han samma syssla innehaft eller till 1774 års början måst vidkännas, ehuru han om ersättning deraf genom kongl. resolution af den ¹⁵/₂ 1770 haft nådigt löfte». Samma förmån gafs deremot icke åt Johan Martin Reftelius, ty, när han begärde detta tillskott ifrån 1777, då han till sekreterare i collegium medicum antogs, förklarade k. brefvet af den ¹⁴/₁₁ 1782 att han väl hädanefter må uppbära de hittills innehållna 50 rdr spec., men ersättning gifves icke «såsom stridande emot de om löner och deras tillökning redan utkomna författningar».

Sedan sekreteraren vid collegium en tid nödgats bestrida så väl notarie-, som aktuarie- och kamreraregromålen, blef slutligen en notarie anställd honom till biträde. När collegium begärde att få ur kopyypningsfonden bestrida notariens aflöning, afslog Kongl. Maj:t denna begäran den ¹/₂ 1774 och lemnade till collegii egen omtanke att uppgifva någon annan utväg. Genom k. brefvet den ⁵/₈ s. å. förenades denna befattning med botanices demonstratorstjensten. Förgäfves begärde collegium medicum 1793 att dessa sysslor vid då yppad ledighet måtte skiljas. K. brefvet af den ¹⁹/₂ 1793 afslog denna billiga anhållan. Ännu långt efter denna tid erhöil collegii medici d. v. sekreterare, professor

¹⁾ Collegii medici protokoll d. ⁵/₁₁, ²⁶/₁₁, ³/₁₂ och ¹⁷/₁₂ 1755.

²⁾ Colleg. med. prot. d. ⁶/₇ 1756.

Lorens Münter Philipsson genom k. brefvet af den $22/10$ 1809 tillstånd att för sin tjenstetid personelt förena notarie- och demonstratorstjensterna med sin sekreterarebeställning, samt uppbära de dem åtföljande förmåner. Philipsson, som den $9/12$ 1806 nämndes till sekreterare i kollegium, hade fått företräde framför Jakob Berzelius, som äfven ansökt tjensten. Denne besvärade sig deröfver hos Kongl. Maj:t och det utspann sig en skarp polemik emellan kollegium och Berzelius, som hufvudsakligen framhöll att Philipsson tagit afsked från sin förra tjenst vid akademien för de fria konsterna och i öfrigt afsagt sig all läkarepraktik. När Berzelius sedermera den $14/11$ s. å. sökte professionen i medicin och farmaci, anhöll han att något afseende icke skulle fästas på hans besvär öfver sekreterarebefattningen.

En tid ägde collegium medicum till och med tvenne sekreterare, då dr Johan Adolf Léwen antogs den $23/12$ 1779 till andre sekreterare.

När kollegium erhöll ökade anslag och medicinalfondens förvaltning började kräfvat mycken omtanke, antogs 1776 ett särskildt biträde för att revidera räkenskaperna och ställa dem i ordning. Men först den $23/3$ 1781 begärde kollegium att en kamrerare skulle anställas mot ett arvode af 66 rdr 32 sk. spec. ur medicinalfonden, hvartill Kongl. Maj:t lemnade sitt bifall. Instruktion för honom utfärdades den $17/12$ 1798.

På derom af collegium medicum gjord begäran förordnades, efter rikssens ständers framställning, genom k. brefvet af den $29/5$ 1739 en fiskal kollegium till biträde, «dock utan gravation i staten eller lön, men mot tertialen af de fallande böter». Dertill förordnades «justitiarius» Ramel den $12/4$ 1740 och bestämdes tillika att af böterna en tredjedel skulle tillfalla kollegii kassa, den andra de fattige och den återstående tredjedelen fiskalen. Redan följande år den $8/10$ 1741 antogs en Johan Waldius till fiskal och kollegium anhöll hos justitiekanslern «att han ville denne Waldius för kollegii fiskal erkänna och honom vid dess embetsförrättningar upptaga och hägna». Några år senare nämnes en Johan Georgi som kollegii fiskal och denne anhöll hos Kongl. Maj:t den $22/10$ 1746 om fullmakt på sin syssla och tjensteårsberäkning. Tjensten torde likväl icke varit synnerligen inbringande och stod ofta ledig. År 1779 an-

togs åter en Lars Petter Brun till fiskal och i anseende till hans visade försumlighet anställdes 1787 vice notarien Kellman till t. f. fiskal, hvarom justitiekanslern skulle underrättas.

En ytterst ringa lön hade äfven «aktuarien» i collegium medicum, som k. brevet af den $29/11$ 1754 tillerkände rätt «att efter tjensteår och bepröfvad skicklighet ej mindre än andre Cronones betjente söka befordran». Hvilka dennes åligganden varit och hvad aktuarien haft att uträtta, framgår icke ur protokollen. Enligt 1763 års stat utgjorde hans lön 300 dal. smt. Möjligen hade den i det följande nämnde «handlingsskrifvaren» befordrats till aktuarie.

Såsom renskrifvarebiträde och att gå kollegii ärender antogs den $22/9$ 1692 en «amanuensis», till hvars aflöning en hvar af ledamöterna borde bidraga med en riksdaler om året. Renskrifningsarbetet skulle dock skildt ersättas af kollegii medel. Denne «amanuens», som tillika borde vårda kollegii öfriga egendom, fick bebo ett af de collegium tillhörande rummen. Då denne s. k. «handlingsskrifvare» af collegium begärde sig en titel; erhöll han den $15/12$ 1702 namn af «registrator» och den $16/9$ 1704 beslöts att «en fullmakt skulle uppsättas» för registratorn Christopher Duræus «cujus auctoritate han kunde uthi k. Hof Cancellie anklaga quacksalvarne och alla dem, som otilläteligen lägga handen vid de sjuke. Och tertialen af böterna skulle han hafva för sitt omak». Hans efterträdare vid namn Jöns Spåån tillerkändes dock den $15/12$ 1705 blott en fjerdedel af böterna, men erhöll i stället en årlig lön af 24 dal. smt om året. Sedan höjdes lönen 1718 till 40 dal. och bestämdes 1721 till 50 dal. smt om året. För renskrifning erhöll handlingsskrifvaren fortfarande skild ersättning.

Den ringa aflöning collegium gaf detta sitt biträde, framkallade ständiga ombyten och klagomål öfver lörens otillräcklighet. Huru en sådan person den tiden var stäld, upplyser protokollet den $14/1$ 1741:

Handlingsskrifvaren Streng, som icke velat bekväma sig till alla thervid hängande sysslors fullgörande (bl. a. ville Colleg. att han skulle elda rummen), fick afsked «och som hans fattiga tilstånd var allom nog-samt kunnigt, wardt uppå syndici intercession äfven faststält att Stren-gen skulle niuta dess förra lön till närvarande datum, samt äfven få

behålla så mycket pengar. som öfverblefvo af den plåten Syndicus honom lämnade att göra räkning före, när Collegii fenster skulle klistras.»

«En annan, Bengt Roslin, antages oakadt dess ungdom och späda växt, hwilcken gjorde att han ej hade det utwärtens anseende, som man gärna sedt.»

3. Kollegii rangställning, ordningsregler, embetslokal och aflöning.

I det föregående har redan blifvit anmärkt, att collegium i 1688 års medicinalordning kallas «Collegium regium medicum». Måhända hade denna benämning tillfälligtvis influtit i förordningen. ¹⁾ Egentligen fanns det icke heller skäl dertill att likställa en förening af läkare med ett kongligt embetsverk. Hvarken blefvo ledamöterna i detta collegium utnämnde af Kongl. Maj:t, eller fingo de uppbara någon lön. Äfven de ärenden, som utgjorde föremål för kollegiets verksamhet, voro nästan lika tillfälliga och vexlande, som antalet af dess ledamöter. Emellertid var collegium medicum numera ett kongligt collegium. Icke mindre allmänheten, än isynnerhet öfrige embetsmän hade likväl i början svårt att fatta den ställning collegium medicum vunnit och det var så mycket svårare, som man af ålder varit van att tänka sig läkarene utgöra ett yrkessamfund, lika väl som barberarene (kirurgerne) och apotekarene. Vid mer än ett tillfälle och under en lång tid framåt måste collegium påminna vederbörande om detta sitt företräde såsom ett „kongligt collegium“. I detta afseende må meddelas följande utdrag ur kollegii protokoll för den $11/5$ 1707.

Från Borgmästare och Råd i Stockholm upplästes ett bref, deruti de begärde att Collegium ju för ju heller måtte examinera Apothekaregesällen Joh. Fredr. Lampe, emedan Magistraten hade gifvit honom frihet att upställa ett fullkomligt apotek på Höötorget, så vida han kan undergå examen och detta hade de bewilliat på en supplique, som några och sjuttio personer på Norrmalm hade underskrifvit. «Men som Collegium ej annat kunde see, än de med detta brefvet wille giäcka detta

¹⁾ Collegium hade dock redan 1685 begärt Kongl. Maj:ts «autorisation» af sitt „signete.“

kongl. Collegium, emedan uthanskriften war till kongl. Collegium medicum och inuthi denna Titelen: Edle och Wälborne, Ehrborne, Högachtade och Wähllagfarne Hr Archiater och samptel. til den medicinska societeten här i staden förordnade Herrar Doctores.» Altså befaltes at det skulle afcopieras och tillbaka sändas med dessa ord att kongl. Collegium kiäns ej wid denna titteln, ty hvarken äro de wähllagfarne eller någon medicinsk societet, utan ett Collegium af konungen upprättadt och när den Edle Magistraten gifwer Collegio den Titteln, som H. Kongl. Maj:t dem sjelf benådar med, så will kongl. Collegium på bemälte bref's innehåll swara.»

Med anledning af ett bref från magistraten i Kalmar, som anhöll om förslag på en apotekare till staden, heter det i kollegii protokoll «titulen så wähl in i, som uthan på brefvet, war ganska oförståndig, owettig och otillbörlig skrifwit» (1707). Det förekom att kollegium ännu 1736 återsände bref till läkare, om den «rätta titulen» icke var noggrant iakttagen.

Å sin sida beslöt kollegium, alltid angeläget om sin värdighet, att i likhet med andra embetsverk begagna en högtidlig afslutning af sina skrifvelser. Kollegii protokoll den 21/1 1756 bestämmer i detta afseende:

«Blef beslutet att när bref framdeles uti Collegii namn komma att afgå till provincialmedicos i orterne och andre till Collegium hörande personer, utom faculteterne vid akademierne, böra desamma alltid slutas på följande sätt: «kongl. Collegium medicum anbefaller S. T. Gud als-mächtig.» Härvid gjordes den erinran om icke till exempel när någon besitter Lifmedici eller assessors character man då borde skrifva «Collegium förblifver etc.» men den mening segrade att «en sådan i nåd undfådd Character kan ei giöra någon ändring uti den heder ett kongl. Collegium tillkommer.»

I sammanhang härmed må anföras några aktstycken, hvilka belysa huru kollegium vid särskilda tillfällen gjorde sig påmint i etikettfrågor. I protokollet för den 18/9 1751 läses följande:

«Som till den nu instundande högtsal. H. K. M. Friedrichs d. 1:stes begrafningsakt, de andra kongl. Collegierna äro budne at den be-vista, men k. Collegium medicum är förbigånget, hvarför anmodas syndicus hr assessor Elff at hos CancelliRådet von Heland derom på-

minna med föreställning at såvida Collegium medicum är ock et kongl. Collegium, så bör denna hedren det förunnas. — K. Collegium fant däraf den wärckan at det igenom 2:ne Hofjunkare blef inviterat at begrafningsacten bevista.»

Ännu långt senare återkom detta afsiktliga eller oafsiktliga ringaktande af kollegii anspråk. Emedan kollegium fann sig vara uteslutet ur ceremonielet vid kronprinsens döpelseakt, uppmanades ordföranden, arkiater Bäck, att söka återvinna kollegii rättighet att i likhet med andre konungens embetsmän få bivista detta högtidliga tillfälle. ¹⁾ När kollegium åter fann sig förfördeladt i det af öfverkammarherren baron F. W. Ridderstolpe underskrifna ceremonielet vid hertigens af Småland dop, enär detsamma var placeradt efter alla andra kårer och stater, till och med efter magistraten, undandrago sig assessorerne Hallman, Schulzenheim, Odhelius och Bäck att närvara vid högtidligheten och det beslöts att genom kollegii ordförande anmäla derom skriftligen hos Kongl. Maj:t. Konungen förklarade sig icke vilja decidera i denna rangtvist, utan endast anbefalla att i det snart utkommande ceremonielet vid afläggandet af lyckönskan hos drottningen, någon tour emellan kollegierna och de publika embetsverk, som ägde nådigt tillstånd att vid sådana tillfällen uppvakta, icke borde utsättas. ²⁾

Ännu en gång nödgades kollegii præses, arkiatern A. Bäck, i en sådan etikettfråga till riksmarskalken rikta följande memorial af den ¹⁵/₅ 1792:

«Undertecknad beder ödmjukast att få underställa Hans Excellence Riks Marschalken och Commandeuren af alla k. Maj:ts orden, huruvida k. Collegium medicum har i den tryckta underrättelsen om underdåniga condoléancen hos k. Maj:t nästa onsdag blifvit med skäl och billighet placeradt i sista rummet och under alla academierna.

Collegium medicum har ej mindre än academier och sällskaper för de vackra konsterna lärdom och studier till sin grund och föremål; thet har ock en praktisk vetenskap at utöfva, som rörer människors förnästa och ömaste, nemligen at vårda Medborgares lif och hälsa, derpå ri-

¹⁾ Collegii medici protokoll den ⁹/₁₁ 1778.

²⁾ Collegii medici protokoll den ⁵/₉ och ²⁰/₉ samt ⁷/₁₀ 1782.

kets väl och bestånd beror. Sveriges store Konung Carl den XI har redan för 112 år sedan inrättat Collegium medicum till rikets nytta och heder, när ännu sådana academier icke påtänktes. Collegium har för 70 år sedan blifvit med rang hedrat af högstsallig Drottning Ulrica, såsom det af hosgående afskrift kan intagas och haft hela rikets medicinalverk sig anförtrött alt ifrån år 1680, har ock för 20 år sedan, på Rikens Ständers underdåniga föreställning, årligen emottagit en anseelig summa penningar att med ansvar och redogörelses förbindelse använda till ödande sjukdomars botande i rikets städer och provinser, då och lön af medicinalfonden blef Præses och sex ordinaira Assessorer allernådigst tillslagen. Collegium har beflitat sig at med noggranhet förrätta sina sysslor till rikets och medundersåtares bästa, häldre än at ambitionera titel af RiksCollegium, i den skäligen förhoppning at vid solenna tillfällen blifva placeradt näst efter k. Cammar Revisionen.

Thet är långt ifrån Collegii mening at ärhindra något emot den achtning och heder, som tillkommer lärda sällskaper och de fria konsterna, än mindre at anföra något såsom främmande för Hans^{ts} Excellences insigt och rättvisa, thet är allenast justus dolor, som nödgär mig at ödmjukast föredraga Collegii åliggande i säkert hopp om nådig ändring, i fall något prejudicat skulle anföras emot Collegii billiga och ödmjukaste anhållan.» ¹⁾

Redan förut hade kollegium nödgats påminna vetenskapsakademias sekreterare, som ombesörjde utgifvandet af Sveriges stats- och hofkalender, att kollegium «måtte få rum näst efter de k. kollegierna, alldenstund det nu varit placeradt efter publique inrättningar, som hvarken i anseende till åldern eller andra förmåner äga rättighet till företräde.» ²⁾

Men trots alla påminnelser och anspråk var och blef collegium medicum allt fortfarande tillbakasatt. Vid de högtidligheter, som firades med anledning af kronprins Gustafs födelse 1799, var collegium åter bortglömdt. På Odhelii förslag påminde collegium riksmarskalken härom «i förvissning att, då några högtidliga tillfällen hädanefter torde yppas, Hans Excellence lærer benäget gifva collegium tillfälle att dervid med de öfrige konungens embetsmän få ådagalägga undersåtlig till-

¹⁾ Karolinska institutets samlingar.

²⁾ Collegii medici protokoll den $\frac{1}{6}$ 1772.

gifvenhet och glädjefullt deltagande.» ¹⁾ Då mellertid några af kollegii ledamöter vid ett sådant tillfälle försummade att infinna sig vid en uppvaktning hos drottningen, nödgades de på konungens befallning genom arkiater Salomon uppgifva anledningen till sin frånvaro. ²⁾

Det var likväl icke nog att collegium var ett «Collegium regium.» De enskilde ledamöterna hade ännu icke som sådane någon rang och derpå lades i den tiden mycken vikt. Man finner att collegium länge och ifrigt bemödade sig att utverka för sina ledamöter samma heder och värdighet af assessorer, som tillkom ledamöterna i andra rikets kollegier, åberopande härvid, att redan konung Karl XI tillagt dem denna «karakter». Alldeles klar måste saken likväl icke varit, alldenstund collegium särskilda gånger anhöll derom hos Kongl. Maj:t. Redan i protokollet för den $27/2$ 1699 är antecknadt:

«Taltes om medicorum rangordning, att Collegium där om skriva monde till konungen och begiära för dem rangen, framdragandes alla de skähl, som kunde finnas för dem, att membra Collegii skulle samman-skjuta att gifwa någon recompence åth vederbörande.»

Saken bedrefs först af Urban Hjärne, som den $6/4$ 1711 af collegium erhöill tacksägelse «för denna sin bevågenhet, såsom och Hr k. Lif-medicus dr Ribe med begiäran at de denna saken än wijdare täcktes låta sig wara angelägen.» Man sökte vinna understöd af k. rådet. Detta skref äfven till Kongl. Maj:t den $26/4$ 1711 att «en nådig resolution för suppliquanterne skulle dhem högeligen frögda och uppmuntra, såsom ock styrkia många att desto mehr wijnlägga sig i förkofrande i studier och wackra vettenskaper.» Då svaret likväl lät vänta på sig, påminte collegium ånyo den $30/3$ 1716 om saken genom sin ordförande, arkiater Mathias Ribe, som den tiden vistades i Åmål, med anledning af den blessyr arfprinsen Fredrik af Hessen ådragit sig vid infallet i Norge, «isynerhet sedan Kongl. Maj:t nyligst satt doctores medicinae näst professores och wij ej fördrista oss att värkeligen njuta det uthan

¹⁾ Collegii medici protokoll den $23/1$ 1800.

²⁾ Collegii medici protokoll den $4/4$ 1805.

Kongl. Maj:ts specielle tillstånd, kunnandes wij elliest mista det aldeles som Kongl. Maj:t torde nådigst tänkt göra oss.»

Vid ytterligare diskussion den $22/10$ 1716 om huru det bäst läte sig göra att förskaffa collegium «viss heder och rang», yttrade præses «att man måtte taga denna saken pro dato och att han ville deponera derfor 1500 dal., der något dervid skulle komma att häfta.» Senare afgick den $5/1$ 1717 bref till ombudsrådet Fahlström med anhållan «det täcktes Högvälborne Hr Baron och OmbudsRådet, såsom en lärd och för sina wittra wettenskaper af fäderneslandet högt meriterad Herre och alla studerandes säkra tillflycht, hos H. Kongl. Maj:t höggunstigt begå det H. Kongl. Maj:t i nåder täcktes detta sitt Collegium medicum och oss härvarande ledamöter med den heder och rang benåda, som andre k. collegier hugna sig utaf.» Bland motiv för denna anhållan anförde collegium,

«det en medicus bör hafva vackra studier och föruthan studia humaniora förvärfva sig så hemma, som genom kostsamma resor uthom landet, en grundlig kunskap in physicis, chemicis, pharmaceuticis, botanicis, mechanicis, anatomicis, chirurgicis, arte obstetricia och flere wettenskaper, fast han ändå som oftast wid samqväm måste lijda föraacht.»

Slutligen vände sig collegium till konungen sjelf den $26/1$ 1717 med en ny anhållan om titel och rang för ledamöterne i collegium medicum.

«Som uthi den af Eder Kongl. Maj:t utfärdade Rangordningen Collegii medici ledamöter ej så uttryckeligen nämnas, ty bönfaller Collegium medicum och dess härvarande Assessores i djupaste underdånighet det täcktes E. K. M. allernådigst detta sitt Colleg. wid den af E. K. M:s högtsal. Herr Fader förundta Assessor titel confirmera och oss härvarande ledamöter, som ett sådant Collegium representera, allernådigst med den heder och rang benåda, som andre E. K. M:s Collegier redan hugna sig utaf. — Och som Colleg. i und. gör sig helt försäkradt om E. K. M:s allernådigste bönhörelse, så skall och så en så hög kongl. nåd otvivelaktigt uppriska och upmuntra oss allesamman, att hädanefter med så mycket större flit och frimodigket uparbete Medicinam med de dertil hörande kunskaper och i ljustet framleta hvad uti E. K. M:s arfrike märkvärdigt finnes och till Historiam naturalem kan räknas, hvarpå wij och allaredan giort en god begynnelse, så at med tiden uthom E. K.

M:s den ringaste omkostnad detta Colleg. kunde föreställa en liten Academie des Sciences, som i Frankrike och annorstädes till landets ogemena bästa florerar, allenast till E. K. M:s och hela dess rikkes Lustre samt förfallne konst- och wettenskapernes upkomst och oparbetande.

Till stöd för sin begäran återopade collegium att dess ledamöter icke åtnjöto någon lön, men väl hade en stor mängd embetsgörömål, såsom bland annat att afgifva yttranden i kriminella mål till rikets domstolar, examinera apotekare, visitera apotek, förhöra provisorer, föreslå duglige läkare till provinserna m. m.

Konung Karl den XII hann likväl icke villfara denna collegii underdåniga och enständiga begäran, ty den $13/5$ 1719 aflät collegium till drottning Ulrica Eleonora ett ödmjukt bref af nästan samma innehåll och samma syfte «till hvars befrämjande alla collegii ledamöter lofvade hvar för sig att vilja contribuera, föruthom dr von Schmidt, som nekade.»

Drottning Ulrika Eleonora uppfylde äntligen collegii medici önsningar; genom resolution af den $15/6$ 1719 förklarade hon:

«emedan Wij ej mindre, än deras högt sal. Maj:ter Wår högtälskade Herr Fader och Herr Broder, äro helt benägne att betyga emot Collegium medicum och samtelige dess ledamöter den kongl. ynnest och wählwillia, hvarmed Wij dem omfatta, så hafwe Wij och ej haft något betänkande att i nåder bifalla denna eder underdåniga ansökning och fördenskull låtit der öfver utfärda Wår nådiga resolution.» «Hennes Kongl. Majestät will härmed i nåder hafva tillagt Collegii medici besittare titel af Assessorer.»

Denna Hennes Majestäts nåd rörde collegium så djupt att det samma den $26/8$ 1719 afsände tvenne delegerade, doktorerne Heyn och Linder, «att hos Estatz-secreteraren Baron Barck på Collegii vägnar aflägga en ödmjuk tacksägelse för Collegii undfångne heder och rang» och beslöto äfven «att skrifva till samtelige provincialmedicos att dhe äfven vid detta tillfället affinna sig med en wärckelig tacksamhet.»

Äfven collegium medicum å sin sida fick emottaga tacksägelser. Sälunda betygade provinsialläkarene Sjöberg och Elfving sin erkänsla

för den möda kollegium användt «att skaffa dem och dem androm heder och rang. ¹⁾

Icke endast de dåvarande ledamöterna i kollegium, «så många af eder, som hos Oss blifvit namngifne», fingo glädja sig af den efterläng-tade Assessorsvärdigheten. Den utlofvades äfven åt dem, som i framtiden kunde dertill föreslås. Ett k. bref af samma datum eller den ^{15/6} 1719 innehöll nemligen.

«warandes för det öfriga Vår nådiga wilja att så ofta I finnen nödigt edert Collegium med flere ledamöter att förstärka I då hos Oss inkommen med eder underdåniga presentation på den eller de personer, som I efter edra förordningar pröfven dertill skickeliga, då Wij dem med Assessors fullmakt i nåder vele confirmera.»

Häraf begagnade sig kollegium och föreslog redan den ^{17/11} 1719 till erhållande af assessors titel åtskilliga läkare, bosatte å andra orter. Bland de föreslagne läkarene voro M. Bromell, A. Lundelius, P. Elfving, J. Sjöberg, J. Moræus, N. Boy, C. Pelt, P. Martin och J. Rothman.

Vidkommande sjelfva den rang, som tillkom kollegii ledamöter, gälde att ordföranden såsom Kongl. Maj:ts arkiater enligt 1713 års rangordning stod i samma klass med kammarherrar, hofjägmästare och hofinfendenter. Beträffande assessorerne bestämdes i resolutionen af den ^{15/6} 1719, att de skulle likställas med dem, som i rangordningens 36 punkt och 1 § funnos uppförde eller, liksom ock professorerne, enligt k. reglementet af den ^{21/2} 1696 och 1713 års rangordning, vara likstälde med ryttmästare och kaptener vid regementerna. Hvilken vigt man lade vid iakttagandet af dessa rangklasser, ser man af följande i rangordningen införda stadganden:

«Eho, som tillegnar eller tillväller sig någon större rang, än den honom efter k. fullmakt med rätta tillkommer eller ock för skyld- väner eller svågerskaps skull cederar någon, för hvilken han eljest efter Kongl. Maj:ts ordning om rangen, borde taga och hafva företrädet och således

¹⁾ Collegii medici protokoll den ^{20/10} 1719.

förringar det värde och den förmån, som Kongl. Maj:t tillagt dess ämbete, densamme skall utan all nåde vara förfallen till 1500 rdrs straff och böter, hvaraf domkyrkan i residencestaden njuter 2 delarne, neml. 1000 rdr och fiskalen eller angifvaren den öfriga tredingen.»

Bland senare rangbestämningar för kollegium må nämnas att dess præses i 1774 års rangordning befinnes nedflyttad till lika värdighet med kammarjunkare. Härför erhöll han dock full godtgörelse, då k. brevet af den $14/6$ 1795 förklarade att «præses embetet» eller ordförande befattningen i kollegium skulle åtföljas af tromansvärdighet, hvilken äfven i k. brevet den $4/8$ 1796 tillerkändes «vice præsidis sysslan». När D. von Schulzenheim utnämndes till konungens förste arkiater och «præses» i collegium medicum med lika värdighet, som vicepresidenterna i Kongl. Maj:ts och rikets kollegier, förordnades tillika genom k. brevet af den $21/8$ 1809, att denna värdighet alltid skulle tillkomma ordföranden i detta kollegium. Dess ordförande blef sålunda i rang likställd med generalmajorer och landshöfdingar. Som erkännande af hans förtjenster om militärläkarevården erhöll Schulzenheim några år senare genom k. brevet af den $9/12$ 1815 personligen lika rang och värdighet med presidenterna i rikets kollegier. Detta var liksom uppfyllelsen af en tidigare förutsägelse. ¹⁾

De 1813 införda medicinalrådsembetena blefvo i afseende på rang likställda med kansliråd och hofrättsråd.

Som bekant, ifrade Gustaf III för införandet så väl af en nationaldrägt, som dräkter för olika stånd. Här må derfor nämnas några ord om kollegii önskningsar i detta afseende. I ett till öfverståthållaren baron

¹⁾ Gustaf III plögade sjelf öfverse stats- och hofkalendern vid dess tryckning och dervid göra anmärkningar. Engång hade han i stället för collegii medici præses, hvilken benämning han icke fann nog väklingande, egenhändigt skrivit «*preçident*». P. W. Wargentín, hvilken kalenderns redigering och utgifvande ålåg, gick med sitt bekymmer öfver denna förändring direkte till sin vän, arkiatern Abr. Bäck, som då var ordförande eller «præses» i kollegium. Det blef öfverenskommet, att Wargentín skulle göra konungen uppmärksam derpå att arkiatern, oaktadt chef för medicinkåren, icke engång var troman och att han med en lön af 166 rdr icke kunde annat än finna sig besvärad af præsidistiteln. Den försvann åter ur kalendern. Sv. Hedin, *Samlingar i blandade ämnen för läkarevetenskapen och naturforskningen*. I. 3. Sthlm 1811 sid. 32.

Carl Sparre aflätet bref af den $24/9$ 1778 begärde collegium, att han ville hos Kongl. Maj:t utverka det dess ledamöter och medlemmar, såsom varande medicine doktorer, finge „bruka svart jacka, väst och byxor, men kappa af svart sidentyg med echarpe, bandrosor och slag på kappan af couleur cramoisie.“ Detta förslag vann konungens bifall och genom k. brefvet af den $6/10$ s. å. utsträcktes rättigheten att bära denna dräkt till alla vid akademierna lagligen promoverade medicine doktorer.

Efter det Kongl. Maj:t hade fastställt uniform för collegii præses, föreslog Sven A. Hedin att anhållan borde hos konungen göras om en sådan äfven för ledamöterne och civila läkarekåren med „*Linnæa* som brodure“. „Linnæi blomma och Linnæi namn skola ock aldrig värdigare bibehållas.“ Assessor A. Sparrman meddelade att det var han, som föreslog Linnæan till brodure vid ett tillfälle, då lifmedikus Hallman nödgades hastigt företaga en utländsk resa och önskade medföra uniform ¹⁾.

Den af collegii ledamöter så länge eftersträfvade assessorstiteln medförde likväl utgifter på hvilka de icke gjort sig beredde. Krigskollegium fordrade nämligen i bref af den $1/5$ 1730, att de collegii medici ledamöter och de provinsialläkare, som erhållit assessorstitel, borde till krigsmanshuset, i likhet med de assessorer, som hade 1200 dal. smts årlig lön, betala 2 % eller 24 dal. smt. Häröfver besvårade sig collegium i underdånig skrifvelse till Kongl. Maj:t af den 19 sept. s. å. i förmodan

att dess ledamöter för sin nådigste förunte Assessors character, rang och heder, som är den endaste wedergjällning för den tjenst, dhe så oförtrutne och med all flit och waksamhet göra publico, eij komma af begripas under den kongl. resolutionen angående krigsmanshusets afgiften à 2 % af 1200 dal. smt lön, aldenstund den däruthinnan allenast rörer dem, som fått characterer och ingen löhn niuta, eij heller någon tjenst göra derefter, men intet dem, som i underd. åtniuta den förmohn och göra derföre trogen och trägen tjenst utan någon löhn, hvarom i hoosgående kongl. resolution icke ett ord nämnes, ty elliest och i annan

¹⁾ Collegii medici protokoll den $15/2$ 1810. Jfr. k. Sundhetskollégii kungörelse den $1/5$ 1815.

händelse skulle collegii medici ledamöter triplici onere graveras, neml. 1. att gie åt Collegii fiscum 50 dal. smt, hvilka andra collegiernas ledamöter undslippa. 2. at göra tjenst uthi Collegio uthan någon löhn och 3. ändock betala 2 $\frac{0}{100}$ af 1200 dal. smts löhn, den de intet åtniuta».

Kongl. Maj:t resolverade i bref af den 24/11 1732, att ledamöterna i collegium medicum «böra i förmågo af förordningen den 7/12 1698 erlægga krigsmanshusafgift för de characterer, för hvilka de intet niuta någon lön, så framt I wiljen niuta eder rang, som charactererne åtföljer.» Äfvenså borde de provinsialläkare, som undfått assessorstitel, i likhet med assessorerne i kollegierne, hvilka uppbära 1200 dal. smts lön, erlægga 2 $\frac{0}{100}$ eller 24 dal.

Slutligen må erinras derom, att särskilda bevillningsafgifter sedermera påfördes dessa s. k. «characterer». Det blefve dock för vidlyftigt att här redogöra för deras vexlande storlek.

Innan vi sluta skildringen af den rangställning collegii ledamöter småningom under tidens lopp vunnit och af de dermed i förbindelse stående omständigheterna, torde det icke vara ur vägen att här erinra om den rang- och titelsjuka, som i allmänhet utmärkte tiden och smittade äfven den allvarliga vetenskapens män. Vi finna att orsaken till de inre strider, hvilka tid efter annan bröto ut inom collegium, oftast låg i tvister om inbördes företrädesrättigheter emellan ledamöterna och den plats, som borde tillkomma den ny inträdande. Så besvärade sig hofmedikus dr Mathias Ribe hos Kongl. Maj:t i november 1703 deröfver att han, ehuru examinerad, icke blifvit kallad till collegii sammanträden. I affordrad förklaring meddelade Urban Hjærne, att de äldste ledamöterna Anders Wallant och Henr. Joachim Schmidt, hvilka äfven varit kallade till konsultationer på hofvet, icke ville afstå sina innehafvande platser åt dr M. Ribe, som påstod sig i egenskap af hofläkare hafva företräde.

«Såsom jag nu denna deras tvist intet har kunnat slijta, utan måst låta beroo, intill dess Eders Kongl. Maj:t allernådigt täckes göra slutt härpå, så har jag Hållmedicum Ribe intet låtit kalla, väl wetandes, som dee sig och sjelfwa utlåtut, om han komme, wille de andre blifva dädan och jag alltså måst blifwa allena, och lemna sakerne oafgjorde¹⁾).

¹⁾ Bergianska brefsamlingen. XVI. 88—89.

Samma tvist om högre plats vid kollegii sammanträden, uppkom mer än en gång. Då Magnus Bromells begäran att ånyo varda medlem af collegium medicum bifölls af Kongl. Maj:t den 26/11 1719, fann konungen «ingen orsak till den ringaste betänkelighet, hvarföre icke honom det ställe och säte lemnas måtte, som han i förmågo af sin åhr 1716 undfångne professors fullmagt kommer att åtnjuta», hvilket assessorerne von Schmidt och van der Hoorn velat honom bestrida. För Bromell blef derjemte särskild assessors fullmakt utfärdad.

Till undanrödjande af de inom kollegierna så vanliga och hetsiga rangtvisterna, utfärdades k. brefvet af den 12/11 1723 af följande lydelse:

«Det hafva Wi i anledning af Riksens Ständers underdåniga föreställning i öfvervägande tagit, på hvad sätt förhållas skall med deras säte uti och inom Collegierne, som til Ledamöter dersammastädes undfärdt k. Fullmagter, men hafva förut haft antingen högre Caractere eller äldre fullmagt på någon annan beställning af lika rang, än en eller annan af dem, som der tjenstgörande äro. Och som Wi i anseende till de af Ständerna anförde skäl och omständigheter hålla både för billigt och för Riket nyttigt att den, som till bisittare uti något Collegio blifvit eller blifwer befordrad, icke njuter inom det samma större rang och hederssäte, än hans ålder uti den sista beställningen, *då han den wärkeligen tillträder*, honom kan tillägga, så at ingen äldre bisittare må igenom någon sednares högre eller äldre Caractere præjudiceras och ifrån sitt säte längre tillbaka flyttas, dock att hvar och en njuter utom Collegium sin heder och förmån efter rangordningen».

Detta k. bref oaktadt, dröjde det icke länge innan den gamla tvistefrågan ånyo uppdykade. När Evald Ribe 1731 utnämndes till lifmedikus och assessor i collegium medicum, uppstod en långvarig diskussion om hvilken plats han rätteligen borde intaga. En del af ledamöterna fordrade, att Ribe, som erhållit doktorsgraden i Rheims, först borde enligt § 3 i medicinalordningarna examineras och åberopade tilllika senaste k. bref, som förbjuder att bisittare i ett collegium „må flyttas från sitt säte genom någon senares antagande, ehuru han högre eller äldre character må äga.» Assessoren Boy, som blifvit lifmedikus 1723, vägrade att lemna sin plats åt Ribe, emedan „lex ante promulga-

tionem non obligat», och förklarade sig „numera komma att absentera från Collegii sessioner“¹⁾. Frågan hänsköts till Kongl. Maj:t, som den 10/12 1731 resolverade, att Ribe «icke kan undandraga sig examen, «så framt han vill vara en ledamot i Collegio». Ribe torde likväl senare genom särskild k. resolution befriats från afläggandet af detta förhör, alldenstund han först den 4/5 1739 tog säte i kollegium och gaf dervid 10 dukater till kollegij kassa.

Tvister om högre eller lägre plats i kollegium förekommo ännu långt senare. Lifmedikus Johan Gustaf Hallman, som den 11/8 1775 blifvit nämnd till assessor i kollegium till belöning för det af honom inrättade sjukhuset för fattiga veneriska sjuka, gjorde på grund af sin 1756 utfärdade fullmakt, som andre lifmedikus, anspråk på plats efter lifmedikus Nils Dalberg. Under åberopande af k. brefvet af den 12/11 1723 och k. resolutionen af den 16/4 1728 beviljade kollegium honom sista rummet. Hallman besvärade sig hos konungen och erhöll genom k. brefvet af den 8/3 1776 säte och stämma näst efter vice præses. Lifmedici, när de utnämndes till assessorer i collegium medicum, intogo derefter alltid plats näst efter vice ordföranden och erhöillo äfven företräde, när det gälde att komma i åtnjutande af en ledig lön. Härmed voro assessorerne icke synnerligen nöjda. När Elias Salomon till belöning för sin vård om Gustaf III:s armbrott vid Parola läger i Finland, blef nämnd till assessor i kollegium medels fullmakt, utfärdad i Bologna den 24/4 1784, skulle han komma att intaga plats efter vice præses von Heidenstam. Nu anmärkte assessor Odhelius, att Salomon icke ens var medicine doktor och icke utan särskildt tillstånd af Kongl. Maj:t kunde få plats framför assessorerne. Justitiekanslern infordrade de vid öfverläggningen härom förda protokollen, men till någon vidare åtgärd synas de icke gifvit anledning. En lika häftig strid uppstod åter, när Johan Daniel Rung, som 1792 nämnts till konungens tjänstgörande förste lifmedikus, skulle intaga sin plats i collegium medicum²⁾. Vid voteringen ansågo sju ledamöter honom böra

¹⁾ Collegii medici protokoll den 21/6 1731.

²⁾ Collegii medici protokoll den 25/10 och 29/10 1792.

intaga «det yttersta rummet», men fem ville tilldela honom plats framför assessorerne. K. resolutionen af den 1^s/, 1793 beviljade honom säte efter Salomon. Äfven beträffande ordningen emellan assessorerne förekom det, att en nyss utnämnd ledamot, som innehade fullmakt på annan tjänst, gjorde vid sitt inträde i kollegium anspråk på högre plats. Anders Johan Hagström, som 1786 blifvit nämnd till andre professor i anatomi och kirurgi, men först den 12/4 1796 till assessor i collegium medicum, intog sitt rum efter den äldre fullmakten.

Redan tidigt eller omkring 1680 synas ledamöterna i collegium medicum hafva antagit vissa ordningsregler för sina sammanträden. Dessa ordningsregler måste underskrifvas af en hvar nyinträdande ledamot, som derigenom förband sig till deras åtlydnad. Syftet med dessa statuter var icke blott att föreskrifva det sätt och den ordning, som borde följas vid ärendenas behandling i kollegium, utan tillika att söka skapa och underhålla ett godt förhållande emellan läkarene inbördes och göra dem uppmärksamma på hvad läkareyrkets heder fordrade. Så vidt förf. känner, hafva dessa ordningsregler aldrig blifvit tryckta, ehuru de omnämnas i 1688 års medicinalordningar, som förklara att en af kollegium antagen medlem bör förbinda sig «till det reglemente, som med vårt nådiga godtfinnande collegium medicum sins emellan lofligen anstält hafver, om han eljest de vilkor, som kollegii ledamöter tillkomma, tänker att åtnjuta». Ett kort utdrag af dem trycktes 1809 i Stockholm under titel: „*Loca nonnulla Legis Collegii regii medici auctoritate regia anno MDCLXXXVIII lata*“, (2 blad 4:o), upptagande §§ 10, 26—32, 34. Då förf. numera återfunnit dem fullständigt, torde det säkerligen icke sakna intresse att se, hvad collegium medicum den tiden fordrade af sina ledamöter och tillydande medlemmar¹). Ordningsreglerne voro af följande lydelse:

¹) I riksarkivet under rubrik „Collegium medicum före 1719“.

Q. F. F. Q. S.

- I. Finis Collegii nostri Gloria DEI et Salus civium ac Medicorum esto.
- II. Concordiæ omnis Societatis vinculo quivis Collegarum pro viribus studeto.
- III. Quæcunque huic Collegio vel emolumento vel incremento esse queant cuilibet curæ cordique sunt.
- IV. Qui posthac in Collegarum numerum recipi volet, nomen suum apud Collegii Præsidentem prius profiteretur, de quo in proxima congregatione, num ad examen admittendus sit nec ne, vota ordine colliguntur.
- V. Ante nemo ad examen admittitur, quam publica testimonia legitimi Doctoratus et exercitiæ per aliquot annos praxeos Collegio exhibuerit.
- VI. Ad examen admittendus L. Thaleros s. Imperiales Collegii Syndico numeret fisco, si recipiatur, inferendos; sin repulsam ferat, mediam hujus summæ partem a Syndico repetat, altera fisco adjudicata.
- VII. Qui natione Svedi, seu in Serenissimi Regis nostri ditione nati sunt, non nisi XXV thaleros s. Imperiales eadem, ut supra dictum, conditione persolvere tenentur.
- VIII. In Collegium recipiendus se leges Collegii prælectas, et quæ ab eodem conclusa fuerint, candide, sincere, ut virum probum decet, servaturum stipulata manu Præsidi promittito.
- IX. Recepto locus ratione receptionis debitus a Præsidente assignator.
- X. Postremo receptus provinciam Medici peste infectorum si, quod Deus clementer avertat, contagioso aliquo morbo ingruente, talis ab Amplissimo Senatu Civitatis desideretur, suscipere tenetur, a dicto senatu salario honorandus.
- XI. Ubi aliquis Examine se sistit Iunior Doctor, præmissa a Præsidente præfatiuncula Introductoria, faciat examinandi initium, subsequen-
tibus ordine coeteris, ita, ut Præsides Coronidem imponat.
- XII. Finito Examine quilibet libere de recipiendo sententiam ferat, secedente interim Adspirante, cui suffragiis collectis Præsides eorum summam exponat.
- XIII. Horam conventui dicatam quilibet accurate observato; Qui media post sonum campanæ arcis accesserit II Marcas mon: argent: persolvito.

- XIV. Ubi dictus est Conventui dies absens nullus esto, nisi itinere, morbo, aliave sontica caussa impeditus, quam per puerum aut schedulam reliquis Collegis in tempore significato; Quod si neglexerit, mulctam unius thaleri mon: argent: persolvere tenetur.
- XV. Si quis Collegarum aliquid in deliberationem vocari cupiat, id Præsidi prius indicato, et scripto, quid fieri velit, significato.
- XVI. Præmissa sufficiente ventilatione, suffragia secundum ordinem sessionis, sine interlocutione, verborum strepitu ac contentione feruntur, semper a Juniore Doctore incipiendo, ita ut Supremum suffragium Præsidi relinqvatur.
- XVII. Suffragia sunt liberrima, ita, ut numero potiora concludant, pauciora cedant.
- XVIII. Quicquid a majore Collegarum parte et ultra dimidium præsentem, conclusum et unanimi eorum consensu stabilitum erit, ratum firmumque habetur.
- XIX. Ea quæ in proxime præcedente conventu tractata fuerunt, breviter in sequenti repetuntur.
- XX. Nemini Collegarum nisi morbo, itinere, aliave sontica causa impedito, ter immediate abesse conventu liceat. Qui secus fecerit, gravem multam commisisse putatur, pro Collegarum arbitrio irrogandam. Qui vero malitiose ter aut ultra se subduxerit, etiam pœnæ a Collegis constituendæ obnoxius esto.
- XXI. Quæcumque in Collegio sive dicentur sive deliberabuntur, ea unus quisque sub data fide silet.
- XXII. Controversiæ ac lites Medicæ inter Collegas abortæ Collegii judicio submituntur.
- XXIII. Quorum causa in Collegio agitur. illi e conclavi discedunto, usque dum quilibet libere sententiam dixerit.
- XXIV. Utraque pars in Collegii decisione acquiescito.
Amorem, fidem et benevolentiam Collega Collegis suis ex promisso fideliter in omnibus præstato.
- XXV. De Collegio aut Collegis nullus sinistre loquitur, si alios sinistre loquentes audiat, Collegas sedulo excusato et pro viribus defendito, quin, si res tanti est, Collegio mature indicato.
- XXVI. Nemo ægrum a Collega suscipito curandum antequam is honeste dimissus fuerit, aut æger utriusque simul uti consiliis prorsus recusarit.
- XXVII. Nemini Collegarum cum iis, qui extra Collegium sunt, multo minus cum Empirico Doctore bullato, aliisve hujus farinæ ho-

- minibus cujusvis ægri curam suscipere fas esto, sub metu pœnæ a Collegio irrogandæ.
- XXVIII. Si pluribus idem æger committatur curandus, omnes hora a seniore Medico constituta præsto compareant, aut si impediuntur mature indicent. Præsentibus qui primus ejus curam habuit morbi historiam et adhibita remedia latinis verbis dilucide sine inani verborum pompa candide et sincere, aut viva voce aut scripto exponat, et quid porro faciendum putet, paucis subjungat. Hoc facto Junior Doctor sententiam dicat, et post eum coeteri, ascendendo paulatim ad seniore, qui postremus sententiam ferens, quid facto opus sit, concludat.
- XXIX. Si qua de re inter Collegas non rite conveniat, de ea placide et amice, imo remotis, si fieri queat, arbitris, disputanto. Si ne sic quidem lis queat dirimi, ad Collegium provocanto.
- XXX. Si Collega Collegam a vero aberrare putet, eum comiter et amice remotisque arbitris moneat; monitusque monentem non asperioribus verbis repellat.
- XXXI. Nemo Collegarum turpi lucro inhiat aut Medicinæ dignitatem parum decentia tractet.
- XXXII. Qvicumque contra unam vel plures harum legum deliquerit, arbitrio Collegarum, pro ratione delicti et circumstantiarum mulcator.
- XXXIII. Syndicus collegii, qui simul fiscalis mulctam irrogatam a delinquentibus exigat fiscumque custodiat, accepta et expensa accurate notet.
- XXXIV. Si quis refractarius et pertinax judicia atque suffragia Collegarum contemserit, tamquam membrum morbidum ac putridum separator, et ab omni communione et ab conversatione exterminator, donec Collegio de illata injuria satisfiat.
- XXXV. Hisce legibus nihil addere, demere, vel eas qvovis modo mutare sine totius Collegii unanimi consensu licitum esto.

När någon ledamot uraktlät att ställa sig de af collegium antagna stadgarna till efterrättelse, utsatte han sig för varning och böter eller för att uteslutas ur kamratkretsen. Protokollen visa oss likväl bland annat, att ledamöter i följd af inbördes tvist, sårad stolthet m. m. underläto att på kallelse infinna sig vid sammanträdena, ehuru statuterna i detta afseende voro mycket stränga. En och annan kunde till och

med under åratals försumma att bivista sessionerna. Huru collegium förhöll sig vid sådana omständigheter, visar oss t. ex. protokollet den 14/7 1694.

„Proponerades huru man sig betee skulle med d:r Smitt, som söker at eludera Collegium derigenom at han aldrig är tilstedes, fastenom han alltid blifwer kallader, som protokollerna utvijsa. Resolverades. Och såsom D:r Smitt sjelfw excluderar sig genom sin absence, utan att låta excusera sig, hafwandes någo hwar af Collegii membris mött honom på gatorna, så at han hvarken af sjukdomb eller annan vichtig orsak är förhindrad blefwen; altså emedan Kongl. Maj:ts gjorde constitutioner 3 § således lyder: *at dher någon medicus, som är Collegio commembrerat, wille sig för aficund, owänskap, arbete eller hwarjehanda respect skull undandraga, den skall från detta Collegio söndras och för en Empirico räknat warda;* 1) slöt Collegium at man aldrig mehra hedaneffter skulle kalla honom in Collegium, ej heller at någon collega skulle konsultera medh honom hos patienter. Och det så mycket mehra, såsom han sjelfwer underskrifvit Leges Collegii, hwileka innehålla, at ingen bör absentera sig utur Collegio utan oorsak med mindre han icke aldeles wille blifwa exterminerad ur Collegio“.

Samme Schmidt anhöll likväl efter någon tid att blifva ånyo upptagen i collegium och framställde denna sin önskan i en skild inlaga af den 10/12 1698.

Triennium superat, quo Collegiali nostro Commercio non interfui collega, solito more (miror) invitatus nunquam, nisi eo saltem necessitatis casu, quo gloriosæ memoriæ Regem nostrum Clementissimum laborantem novimus omnes. Invitatus antea, comparui decenter, comparuissem ulterius, ni valetudinis ratio tum inhibuisset justissima. Nostris, Viri Nobilissimi, Collegii legibus me præstiti conformem, proinde, si quæ nova constitutio, in quam fortean impegerim inscius, aperiatis velim humanissime, vel si quæ alia ratio subest, ejusdem me faciatis participem idem obnixè rogo, quibus impetratis mentem amici exponam, Collegis ne totus illegitime videar exclusus, qui legitime sum receptus“. 2)

1) Se ofvan sid. 10.

2) Bergianska brefsamlingen. XVI. 86.

Till svar härå aflät kollegium till honom den $\frac{1}{1}$ 1699 en så lydande skrivelse:

„Non est quod mireris cur tanto temporis intervallo nostro Collegio non interfueris, cum tibi conscius esse debeas, Tua culpa id factum esse. Scis, quam prudenti consilio Sca Rca Maj:tas gloriosissimæ memoriæ pro stabilienda Societate medica Leges sanciverit saluberrimas, quibus morem gerere omni devotione, qua par est, Tuarum fuit partium, cum easdem ipse subscripseris, et stipulata manu pollicitus sis singulis nostrum Te easdem servaturum, ut virum probum decet. Quam datam fidem admodum lubrico fundamento niti experti sumus omnes, Tu namque paulo post receptionem in Collegium de loco novas edidisti querelas, cum tamen recepto locus ratione receptionis debitus cuilibet a Præsidi assignari soleat: Præter ea ubi dictus conventui dies, Tuque cum aliis Collegii membris invitatus fuisti more solito, nec morbo nec sontica causa impeditus vel excusatus. Te nostræ Societati subtraxisti fere semper, cum tamen Leges nemini permittunt ter immediate conventu abesse. Quibus accedit, quod jam in memoriam Tibi refricare debemus, quomodo posthabito Christianæ charitatis et humanitatis officio de Collegis tuis sinistre locutus, eorumque famam multis modis lædere conatus sis multoties. Hæ sunt præcipuæ causæ, quare a nostra communione et conversatione legitime sis exclusus, idque Tuo merito, quod enim sponte tibi placuit semel, postea non displicere debet. Interim si Collegio de illata injuria satisfaceris deprecatione debita in Collegio instituenda, cum certa sponsione Legibus conformem Te posthac præstiturum, diem proximum conventus, qui erit 9 Januarij, Tibi indicimus, quo comparere possis ut præstanda præstes. Vale ¹⁾).

Senare deltog Schmidt åter för en tid i kollegii sammanträden.

Anmärkingar om försummelse att i rätt tid infinna sig vid sammanträdena, „hvarigenom någre Collegii membra måst vänta på dem andra och således förnöta sin tijd i fåfängian“, förekommo icke sällan. De i §§ 13 och 14 af reglementet utsatte böterna för uraktlåtenhet härutinnan upplifvades allt emellanåt. I protokollet den $\frac{8}{4}$ 1707 heter det, „renoverades den lagen, att den som kommer en half timme efter tiden,

¹⁾ Bergianska brevsamlingen. XVI. 87.

skall gifva 1 $\frac{1}{2}$ daler kmt och skall man sig rätta efter Riddarholmens klocka. Och den, som non excusatus blifver aldeles borta, skall gifva 3 daler kmt eller $\frac{1}{2}$ rdr.» Ännu i en långt senare tid 1756 beslöts att hvarje ledamot, som kom mer än $\frac{1}{4}$ timme efter slaget, skulle plikta en daler 16 öre kmt.

Mycken svårighet hade kollegium att erhålla lämpliga arbetsrum. Under de första årtiondena efter sin stiftelse synes kollegium haft sina sammanträden hemma hos sin präses. Visserligen hade Karl XI på 1680-talet anbefalt att åt kollegium skulle inrymmas en sal och en kammar jemte ett litet rum till laboratorium, „uti nya myntets byggningh wijdh Norrbroo“, men det dröjde mycket länge, innan kollegium verkligen erhöll denna lokal. I protokollet för den 1 $\frac{8}{9}$ 1686 antydes nämligen, att ledamoten i kollegium Gustaf Lohremann till slottskontoret inlemnade konungens bref „till att få åtnjuta dessa rum, men hade för denna tiden ej kunnat nådt sin framgång“. Ännu i början af 1690-talet anhöll kollegium ånyo om konungens skriftliga ordres om „thessa logementers foderligaste förfärdigande, så at dhe så snart giörligit är kunna inrymmas Collegio medico att här holla sijna sammankomster och jembwähl uthi laboratorio elaborera låta några nödige medicamenta chymica“.

Vi finna att kollegium under väntan härfpå samlats på Södermalms stadshus, der konungen 1697 förordnat att fria rum skulle för dess behof upplåtas till dess „de rätta rummen Collegio assignerade på myntet vore färdiga“. Stadens handelskollegium fordrade likväl hyra för denna lägenhet enligt 1691 års reglemente och kollegium medicum måste genom en skild skrifvelse till konungen anhålla „att befrias från dessa stadsmagistratens pretensioner“. Dessa rum å stadshuset begagnade kollegium ännu 1704, men fann sig då nödsakadt att mot en hyra af 200 daler kmt om året befinga sig tvenne rum „uti staden till Collegii samquäm och dess sakers och raritetens gömmande, efter man ej kunde för de ryske arrestanterne (krigsfångarne) hafva sin frihet på Söderstadshuset“.

Slutligen erhöll kollegium sin lokal på myntet, efter en ny till kammarkollegium utfärdad k. skrifvelse, daterad Lutzk den 17/6 1706.

Dessa rum öfverlemnades åt collegium den $11/9$ s. å., sannolikt genom bemedling af advokattiskal Joach. Cronfelt „för hvars omak och besvär Collegium kunde ej mindre göra än bedja honom taga en liten collation till godö, som samma middagen inrättades för Collegii medel på herberget kallat Söderström“. Efter någon tid råkade likväl collegium i strid med sin præses, arkiater Urb. Hjärne angående denna lokal. Derom berättar Collegii protokoll för den $10/3$ 1708:

„Samma dag kom syndicus collegii på k. myntet och uthi Collegii rum några ärender att beställa, och fant ther för sig muurkarlar, som bröto neder kiökspiisen och bakugnen uthi Collegii förmaak och när han frågade dem, hvilken hade satt dem til arbetes? Svarades hr d:r Hjerne, han will låta bygga ther ett laboratorium. Hvaröfver syndicus sig stoorligen förundrade, emedan Collegium medicum hade ej den ringaste kunskap om denna förändringen“.

Collegium förklarade sig väl icke vilja hafva „det ringaste at beställa med detta Laboratorium chymicum, som dem owetterligen bygdes“, men det var och förblef nu mellertid der. Detta af U. Hjärne egenmäktigt i collegii lokal inrättade laboratorium synes hafva nedrivits strax efter hans afskedstagande, då rummen tillika återställdes i sitt förra skick, ty i protokollet den $13/10$ 1712 anmärkes att „kalkgruset, som uti de Collegii rum var lemnadt, hvarest Laboratorium städt hade“, borde bortföras och „bergskollegium förmås att draga försorg det allt komme i samma rum till sitt förra stånd“. Men nu föll kammarkollegium vid en den $9/12$ 1713 verkställd syn på den tanken att öfverlåta dessa rum åt (bergswerdien) Michel Pohl. Ehuru collegii præses Mathias Ribe besökte kammarkollegium och „fortiter deremot opponerade“, fann sig collegium medicum likväl nödsakadt att den $27/1$ 1714 medgifva denna öfverlåtelse:

„Såsom collegium tyckes ej hafva dessa rum så högst nödiga och Kongl. Maj:ts tjenst förmedelst deras cederande kunde befrämjas, så ville Collegium afträda dessa rum med det förord, att k. Cammarcollegium intercederar hos Kongl. Maj:t att det ej med onåder uptager det Collegium öfverlåter de rum, som Collegio äro till inventerade“.

Sannolikt fick likväl collegium medicum behålla någon del af sina rum. Man finner nämligen att kammarkollegium sedermera fordrade att lokalen, jemte aflidne presidenten Wrangels rum, borde till k. slottskansliet öfverlätas. Collegium medicum vägrade dock att afstå rummen, innan konungen sjelf gifvit dertill sitt samtycke och förordnat om annan lokal, hvarom collegium äfven anhöll i skrifvelse af den $\frac{3}{4}$ 1717. Men när derefter kammarkollegii bref af den $\frac{20}{3}$ 1718 ankom, hvaruti collegium medicum befaldes att afträda sina rum till den „nya myntaren“ Royer, tog collegium beredvilligt denna uppmaning „ad deliberandum och fann rådeligt att straxt flytta uth utur de tvenne rummen med alla Collegii akter och saker in uthi [sin skrifvare] Spåndahls kammare, till dess k. Cammar Collegium efter sin läfven några andra logementer oss tildehlar“. I en senare skrifvelse af den $\frac{5}{5}$ 1718 tillförsäkrade verkliga kammarkollegium hyresmedel åt collegium medicum „till dess de förra rummen kunna återigen blifva lediga“, men dessa penningar synas icke hafva utfallit. Collegium hyrde sig mellertid rum hos sin præses, först hos M. Ribe, derefter hos van der Hoorn och sist hos M. Bromell.

Kollegium var sålunda en lång tid på flyttande fot och betalte säkerligen sin hyra af egna medel. Visserligen utlofvade statskontoret 1724 åt collegium 150 daler smt årligen till hyrans betalande och collegium flyttade till en handlande Cres, som upplät fyra rum jemte vedkontor för 450 daler kmt om året, men ett k. bref af den $\frac{6}{7}$ 1731 underrättade collegium att sekreta utskottet indragit dessa medel:

„Såsom Oss Riksens Ständers Secrete Utskott genom skrifvelse af den 16 näst:ne juni i underdånighet föredragit, uti hvad tilstånd Statswäcket nuvarande tid sig befinner och hvilka besynnerliga omständigheter dervid hädanefter synas wara att i akt taga: hafwandes ibland annat förmält, att Collegii medici hushyra af 150 daler smt, som åhr 1724 först blifvit bestådd, bör för 1732 besparas, hvaremot för eder komma att utsees rum uti något Oss och Cronan tillhörigt huus, derest I, när så behöfves, mågen samlas; Altså gifwa Wij eder detta secrete Utskottets godtfinnande till eder efter rättelse härmed i nåder tillkänna“.

Meddelandet af detta sekreta utskottets beslut torde likväl hafva blifvit fördröjdt, ty collegium anmälde i skrifvelse af den $\frac{17}{5}$ 1732

att det redan hunnit uppgöra kontrakt med enskild person om husrum för samma år och begärde ännu att för det året få lyfta sina hyresmedel med 450 daler kmt. Kongl. Maj:t tillät äfven i bref af den $13/9$ s. å. att den efter kontrakt „utfästa hyran må förnöjas af extra utgiftsmedlen, när några kunna blifva at tilgå“.

Det stannade likväl endast vid löften, ty, ehuru collegium i flere skrivelser utbad sig betalningen för hushyran, erhöll det icke ens något svar härom. Collegium underrättade därför Kongl. Maj:t i bref af den $16/2$ 1733 att det i laga tid uppsagt sina rum:

„Fördenskull, som collegium hvarken äger medel att betala huushyran för det halfva förbigångna året, ej heller vet hvart det skall flytta Collegij tillhörigheter eller hvarest det hädanefter kan komma tillsammans i förmågo af k. medicinalförordningen sina embetsysslor att fullfölja, så nödsakas Collegium till att för allt ansvar och tilltahl blifva befriat, E. Kongl. Maj:t detta Collegij tillstånd i underd. föredraga, i förhoppning att innan fahrdagen, som nu snart instundar, undfå E. Kongl. Maj:ts nåd. befallning, hvarest Collegium hädanefter kan hålla sina sammankomster“.

Skrifvelsen upplästes i rådet den $9/3$ s. å. och remitterades till öfverståthållaren, som ägde höra magistraten. Äfven härå fick collegium icke mottaga något svar, hvarför det slutligen icke visste något annat råd, än att inställa sina sammanträden och afgaf till Kongl. Maj:t den $30/3$ 1733 en skrifvelse af följande lydelse:

„Hoos E. Kongl. Maj:t föränlåtes Collegium medicum i underd. berättä, att sedan det till det förflutna halfva årets huushyras afbetalning ej undfådt medel, har det ej eller fördristat sig at längre behålla dhe härtills innehafde rummen, uthan dhem i laga tidh uppsagt; och som nu flyttningsdagen är för handen och efter E. Kongl. Maj:ts och Rikens Ständers resolution Collegium ej ännu fått invisning på några E. Kongl. Maj:t och Cronan tillhöriga rum, har det blifvit nödgat att sammanpacka och försegla alla Collegij meubler, acter och curiositeter, samt lemna dem i quarstad hos Handelsmannen Cres, som hyran har at fordra. Och som nu Collegium ej äger rum och lägenhet dess sammankomster till dhe sysslors afgörande, som där förefalla månde, vidare att fortsättja; ty har Collegium måst så länge skillias åth och likmätigt sin underd. plicht och skyldighet nödigt funnit E. Kongl. Maj:t sådant tilkiänna gifwa, på det Collegium ej må blifva ansvarigt för dhe nödige sysslors eftersättiande, som nu af brist på huusrum ej kunna blifwa förrättade“.

Collegium medicum såg sig sålunda af brist på embetslokal nödsakadt att afbryta sin verksamhet. Detta torde väl vara det enda exempel Sveriges historia har att uppvisa på en dylik behandling af ett k. kollegium. Alldeles förbi var det dock icke med kollegiets tillvara. Sammanträden höllos fortfarande, ehuru icke synnerligen ofta, under åren 1733—1734, hemma än hos d. v. ordföranden, arkiater Johan Henrik Wolluhn, än hos någon ledamot. Vid anställande af apotekareexamen samlades kollegium hos någon af apotekarene. I en underdånig hemställan af den $8/1$ 1734 förklarade kollegium ännu en gång hvarför det

«hvarken kunnat öfverse medicinaltaxan eller inkomma med förslag till medicinalförordningarnes förbättrande «alldenstund det hvarken blifvit publiques Cronan tillhöriga rum eller den förriga hushyran i nåder tilldelt, hvaraf jemvähl händt, att all nödig och nyttig correspondence till publici bästa, så med landshöfdingebefählen, som provincialmedicis och apothekarne afstadnat och ligga breffven här till större delen obesvarade.»

Kollegium upprepade tillika sin begäran om 150 daler smt till hushyra «till dess nödiga rum kunna utsees och uthfinnas». Ändtligen påfanns en utväg ur trångmålet. Kollegium medicum blef hänvisadt att hålla sina sammanträden i — anatomisalen! Ett k. bref af den $9/1$ 1734 innehåller:

«Wij hafva erhållit eder underdåniga skrifvelse af den $30/3$ nästledet år, derutinnan I berättat eder ej äga rum och lägenhet at vidare fortsätta edra sammankomster till de sysslors afgörande, som hoos eder kunna förefalla med mera. Och som af de härom infordrade berättelser förnimmes, att hvarken uti rådstugan eller de andra publique husen finnas några rum, som eder kunna inrymmas, så hafven I till vidare at åtnöja eder med de af staden till anatomiers förrättande uplåtna rummen, hvilket eder härigenom till svar och efter rättelse lemnas.»

Kollegii tillhörigheter voro emellertid belagda med kvarstad. Den $15/3$ 1734 beslöt kollegium att till Kongl. Maj:t insända hyresvärdens begäran att få den resterande hushyran, «såsom ock betalning för det rummet, deruti kollegii tillhörigheter stå i förvar, förutan priset för en

famn ved, bestigandes sig hela summan till 268 dal. 8 öre kmt». Tillika skulle hos Kongl. Maj:t «föreställas att anatomie rummen äro för Collegii sammankomster obrukelige». Vid närmare besinnande fann kollegium dock rådligast att uppskjuta denna skrifvelse till dess riksdagen snart skulle sammanträda.

Man kan icke förtänka kollegium om det ogera flyttade till de «för anatomiers förrättande upplätta rummen.» Utan svårighet kunna vi föreställa oss, huru föga inbjudande dessa rum torde varit. Kollegium vände sig nu i skrifvelse af den $19/6$ 1734 till ständerna och hemstälde «om icke riksens ständer finna rättvist att på staten anslå nödige medel till rums hyrande eller ock at låta inrymma Collegio andra tjenliga Cronan tillhöriga rum». K. brevet af den $3/12$ s. å. meddelade likväl:

«Och alldenstund wid sidsta riksdag då varande secrete utskottet funnit skiälligt, at den eder bestädda hushyran skulle af staten uteslutas och besparas. samt i det stället för eder utses något publict rum till de sammankomster I åhrligen hafwen, hvarpå Wi den 9 nästl. Januari för godt funnit att I till vidare borde åtnöja eder med de af staden till Anatomiers förrättande upplätne rummen; i anseende hvartill Riksen Ständers secrete utskätt förmåler sig ej kunna styrkia til någon ändring härutinnan, utan håller i underdånighet före, det I uti ofvannämnde rum kunnen hafva edra sammankomster, till dess något tienligare blifver at tillgå, hälst staten ej skall tåhla at graveras med den sökta hushyran.»

Emellertid anmälde arkiater Wolluhn i kollegium den $12/3$ 1735, «att han med Lifmedicus Nordenheim varit på stadshuset och besett rummen, som af Riksen Ständer äro anordnade, men befunnit dem aldeles otjenliga dertill att kollegium omöjeligen kan sig af dem betjena». Någon flyttning till de föreslagna rummen kom icke heller i fråga. Kollegium hyrde sig på egen bekostnad några rum hos sin syndikus, dr W. Kammecker emot 200 daler kmt i årlig hyra.

Slutligen beviljade riksen ständer den $18/4$ 1739 åt kollegium 150 daler smt till hushyremedel. Åtskilliga omgångar återstodo dock ännu innan dessa medel verkligen utföllo. Kollegii protokoll den $17/9$ 1740 innehåller derom följande:

«Sedan riksdagen beviljat hushyremedel åt Collegium, anordnade Stats Contoiret en anvisning på 150 daler smt för 1740 och 87 daler 16 öre smt för 7 månader af 1739, hvilka medel vice postmästaren Lidijn af detta års postmedel-öfverskott skulle utbetala. Syndicus (Kammecker) berättade att sedan han änteligen genom mycket löpande utvärkat berörde anordning, hade han thensamma communicerat vice postmästaren Lidijn, hvilken svarat att som dessa medel skulle tagas af innevarande åhrs öfverskott, så kunde ej thertill göras förn åhret är ute, att han finge see hvad öfverskott det blefwe, dock har han af wänskap för Kammecker lofvat af de medell han fått upp från Carlserona, för hvilka komme at afdragas 2 procento, theremot privati, som hafva sin löhn i slika anordningar få mista ibland öfver 4 procent, innan de få penningarne.»

Senare befinnes kollegium på 1750-talet vara inrymdt i en kronan tillhörig byggnad vid gamla kungshuset på Riddarholmen och fick genom k. brefvet af den ¹⁸/₁₀ 1757 ytterligare två rum derstädes jemte 15 à 20 famnar ved. Dessa rum blefvo likväl efter någon tid i hög grad bristfälliga. Den ¹³/₁₀ 1778 nödgades kollegium skrifva till öfverståthållaren, baron Carl Sparre:

«som k. Collegii medici sessionsrum, i anseende dels till det yttre dels ock till det inre takets bristfällighet, ehuru flere vördsamma påminnelser hos Hr Baron skedt om desammas förbättrande, dageligen allt mer och mer förvärras, så att vid påkommande regnväder rummet alldeles af vatten öfversköljes, föranlåtes kolleg. ännu ytterligare sådant andraga med vördsam anhållan det täcktes Hr Baron om nämnde bristfälligheters iståndsättande benägen anstalt skyndsammast foga, varandes i annat fall snart omöjligt att några sessioner derstädes kunna hållas.»

Derefter erhöill kollegium genom k. brefvet af den ²⁸/₇ 1792 sina rum i accouchementsinrättningen vid Fredsgatan, för hvilka hyran årligen betaltes med 100 rdr ur medicinalgonden, hvarutom s. å. särskildt penningeanslag à 40 rdr till ved beviljades. Denna lokal torde likväl befunnits otillfredsställande och kollegium anhöll efter någon tid af öfverståthållaren att få flytta in i de rum bränneridirektionen innehaft. I

skrifvelse af den $5/2$ 1798 anmälde kollegium ånyo hos konungen sitt behof af större lokal och begärde att få flytta från accouchementshuset till en ofvanpå kommerskollegium belägen våning. Denna anhållan afslogs, hvarför kollegium den $30/1$ 1800 ansökte tillstånd att utvidga sin innehafvande lokal i accouchementsinrättningens hus och till reparation deraf undfå 585 rdr 16 sk.

I början af seklet var kollegij lokal åter i gamla slottsflygeln. Genom en eldsvåda i början af år 1803 förstördes eller åtminstone skadades denna byggnad, i hvilken äfven anatomiska inrättningen var inhyt och, ehuru densamma nödtorfteligen reparerades, blef kollegium uppsagdt till afflyttning ur sina rum. Kollegium anhöll då i skrifvelse till Kongl. Maj:t af den $21/2$ 1803 att erhålla lokal antingen i riksgäldskontorets nyss inköpta byggnad eller i det hus, som förut tillhört franska lutherska kyrkan och dåmera användes till auktionskammare, eller ock i det hus, som begagnades till hertigens af Östergöthland stall. Kollegium ansåg att denna byggnad kunde genom reparation och förändring så inrättas, att kollegium der finge sessionsrum, arkiv och biblioteksrum jemte utrymme för kemiskt och farmaceutiskt laboratorium. I annan händelse föreslog kollegium, att staten ville bevilja accouchementshuset till dess underhåll samma hyra, som dervarande hyresmän erlade, hvarigenom hela detta hus kunde inredas för kollegium, anatomisalen och barnbördsanstalten. Då professor A. J. Hagström tillika skänkt kollegium sin samling af böcker och planscher, preparater och naturalier samt begärt att, om icke alldeles hyresfritt, åtminstone mot billig hyra, få bebo några tjenliga boningsrum vid den anatomiska inrättningen, för att bättre kunna vårda samlingarne, borde i sammanhang dermed tillfälle dertill beredas honom. Tillsvidare torde dock kollegium åter hållit sina sessioner i accouchementshuset, eftersom den vanliga hushyran ännu 1805 betaltes ur medicinalfonden.

Ett särskildt hus blef nu enl. k. befallning uppbyggt på Riddarholmen för kollegij och de under dess inseende varande läroinrättningarnas behof. Utom sessionsrum innehöll detta hus lokal för anatomiska och farmaceutiska institutionerna, kollegij bibliotek och kirurgiska

instrumentksamling, samt föreläsningssal för undervisningen i barnförellossningskonsten. Kollegium sammanträdde första gången i sitt nya hus den 6/6 1807 i närvaro af en mängd läkare och apotekare. Derjemte voro särskildt inbjudne öfverståhållaren grefve Ugglas, presidenten Lagerheim, statssekreteraren Rosenblad, underståhållaren Ahlberg m. fl. Sammanträdet öppnades med ett tal af Odhelius, som föreslog att de svenske läkarene framdeles alltid borde högtidlig-hålla denna «Gustafs» dag, som en vigtig bemärkelsedag. -- Till uppköp af nya möbler beviljades åt kollegium 1090 rdr 12 sk. banko. Synnerligt öfverflöd synes likväl icke varit på dylika, ty då kollegium 1810 erhöll fyra nya ledamöter, nödgades det ingå till Kongl. Maj:t med begäran om tillökning i bord och stolar.

Medels k. brefvet af den 15/7 1841 erhöll k. sundhetskollegium (medicinalstyrelsen) sina embetsrum i f. d. nummerlotteriets hus vid Svartmansgatan.

Det har redan blifvit antydt, att kollegii ledamöter icke åtnjöto någon aflöning. Under det första århundradet efter kollegii stiftelse besörjdes alla detsamma åliggande göromål utan ersättning. Omkring medlet af 1750-talet finner man de första spåren dertill att fråga uppstått om aflöning för kollegiets ledamöter. Ärendena hade i anmärkningsvärd grad ökats och i den mån medicinalväsendet utvecklades, blef det nödvändigt att behörigen bereda dem. Den exklusivt konsultativa karaktär kollegium i början hade, gick allt mer och mer öfver till en rent administrativ. I skrifvelse af den 6/7 1756 begärde kollegium «lön för en assessor i kollegium, som till undvikande af vigtiga sakers utdrägt på tiden åtog sig vissa giöromåls beredning och utarbetning, hvilka sedan kunna i collegio föredragas och skyndsammare afgöras». Denna kollegii begäran bifölls i k. brefvet af den 9/9 1756 och «af de till medicinalverkets upphjelpande anslagna medel eller af den för utländska mineralvattens försäljning samlade fonden» gafs åt assessorn Johan

Darelius 1800 daler kmt i årlig lön¹⁾. Några år senare den ¹⁹/₁₁ 1760 ingick kollegium med en motiverad framställning om lön för samtliga dess ledamöter. Med afseende derpå att de i och för sin utkomst voro tvungne att innehafva andra tjenster, föreslog kollegium att de embeten, hvilka kollegii ledamöter nu förvaltat utom kollegium,

«borde efter all naturlig ordning öfverlemnas till andre läkare, på det kollegium må så mycket bättre kunna fullgöra den tjänst, för hvilken det egentligen är stiftadt. Ty när Archiatern, Lif- och Hofmedici blifva beordrade at följa Hofwet och der upwagta så ständigt som behöfs och andre stater, såsom Amiralitetet och Magistraten fordra sina medici, då existerar ej Collegium, utan måste uphöra och anse dess angelägnaste giöromål såsom bijsysslor. — De äldre medici, hvilkas kroppskrafter med åren förneka dem att så trögit som sig bör, besöka kringströdde sjuka i staden, sedan deras muntraste ålder till nästans tjänst är förspild, kunna härigenom med sin samlade kunskap och experience tjena riket uti ett Collegium och de unga och rörliga användas till mödosammare sysslor, sedan Collegium någorlunda är aflönt.»

För præses föreslogs lönen till 2000 daler smt och för en hvar af de sex assessorerne till 1000 daler smt om året att utgå ur medicinalfonden. Collegium anhöll tillika att, i händelse den föreslagna aflönningen beviljades, få aflemna förslag till en hittills saknad instruktion. Denna instruktion utkom den ²¹/₆ 1763 och är redan i det föregående omnämnd.

I samma angelägenhet vände sig kollegium sedermera till rikens ständer i skrifvelse till sekreta handels- och manufacturdeputationen af den ²¹/₁₀ 1761. I skrifvelse till Kongl. Maj:t af den ²⁷/₁₁ 1762 upprepade kollegium ytterligare sin underdåniga anhållan att af medicinalfonden 10,000 daler smt måtte anslås till aflöningar åt kollegium, näml. åt præses, utom de 1000 daler han å hofstaten uppbar, 1000 daler, åt sex ordinarie assessorer, en hvar 1000 daler, anatomie professorn 1200 da-

¹⁾ När detta Darelius beviljade anslag sedermera, vid den allmänna regleringen af kollegii löner, indrogs, erhöill han den ⁴/₄ 1764 i ersättning 1500 daler kmt ur kollegii medici enskilda kassa.

ler, syndikus i kollegium 800 dal., aktuarien 300 dal., vaktmästaren 150 daler, till uppköp af nya böcker, journaler och instrumenter 400 daler smt enligt k. br. af den $25/2$ 1754 samt till skrifmaterialier och ljus 150 daler smt. Genom kongl. brefvet af den $22/6$ 1763 beviljade Kongl. Maj:t det begärda löneanslaget ¹⁾.

Ändteligen hade kollegium efter ett århundrades tålmodiga väntan blifvit hugnadt med aflöning och i detta afseende likstälts med andra rikets embetsverk. Vår sjelfviska tid kan knappt fatta de umbäranden och försakelser våra föregångare, när det gälde allmänt väl, villigt underkastade sig. Denna nu medgifna i det hela knappa och i anseende till penningens då för tiden vexlande värde ganska ringa aflöning förblef sedan under långa tider gällande och må här erinras derom, att, emedan tjänsterna i kollegium en tid vore flere än lönerna, de yngre, ofta mycket länge, nödgades vänta på aflöning eller ock, såsom stundom skedde, se sig förbigångne af andra mera gynnade tjänstekamrater.

¹⁾ Till någon upplysning om de olika myntslag, hvilka i detta arbete omnämnas, må anföras följande:

En daler silfvermynt var (från år 1666) lika med 3 daler kmt och hvarje daler innehöll 32 öre och hvarje öre 24 pengar. En karolin, som enligt 1664 års myntfot motsvarade $1/2$ daler, gälde 1681 = $18 \frac{2}{3}$ öre smt och 1686 = 20 öre smt, hvarigenom således 3 karoliner och 4 öre smt voro = en riksdaler, men höjdes ytterligare den $23/1$ 1716 till 25 öre smt. En plåt motsvarade under åren 1715—1745 $2/3$ rdr sp. = 2 daler smt = 6 daler kmt. Efter 1776 var en plåt = 6 daler kmt = 16 sk. specie = $1/3$ rdr sp. och i början af detta sekel betecknades med plåt 16 sk. riksg. eller i nuvarande mynt = $33 \frac{1}{3}$ öre.

En riksdaler, som 1665 sattes till $1 \frac{5}{8}$ dal. smt eller $4 \frac{7}{8}$ dal. kmt, bestämdes redan 1681 att vara 2 dal. smt eller 6 dal. kmt, men gälde 1715 = 9 dal. kmt. På 1760 talet kunde riksdalern i följd af kursens vexlingar uppgå till mycket högt pris i daler kmt. Genom kungörelse af den $27/11$ 1776 beräknades riksdalern till 18 dal. kmt eller 6 daler smt, ehuru detta myntslag afhystes. En riksdaler innehöll 48 skillingar à 12 runstycken.

Hvad myntvärdet vidkom, vexlade det mycket under olika tider. Till jmförelse med spannmålsprisen, må ur Fr. Bogisl. von Schwerins *Bidrag till kännedom af fäderneslandet*, Upsala 1817, meddelas att

spannmålsens medelpris	1681—1709	var	13 daler 24 öre kmt	=	2 rdr 11 sk. 10 rst smt.
»	»	1720—1740	» 19 » 10 » »	=	2 » 8 » 8 » »
»	»	1741—1756	» 25 » 29 » »	=	2 » 42 » 2 » »
»	»	1757—1776	» 48 » 15 » »	=	5 » 18 » 6 » »
»	»	1777—1789		=	2 » 31 » 9 » »

Sålunda hade Carl Ribben tjenstgjort utan lön i collegium sedan den $10/12$ 1776 och när han 1795 begärde att få uppbära lön efter den till præses utnämnde von Heidenstam, afslogs det. Äfvenså gafs genom k. bref af den $10/4$ 1795 den strax derpå efter Bergstral ledig vordna lönen icke åt Ribben, utan åt C. F. von Schulzenheim, som blifvit assessor 1780. Först den $25/4$ 1797 erhöll Ribben lön efter J. G. Hallman.

När sedermera mot slutet af 1770-talet en nästan allmän förhöjning af embetsmännens löner genomfördes, vågade äfven collegium i underdånig skrifvelse af den $9/4$ 1778 begära att i likhet med öfrige tjenstemän huggas med löneförbättring. Till stöd för denna begäran anförde collegium att före 1776 års myntevaluation hofrättsassessorernes och ledamöternes i collegium löner förhöllo sig som 6:5, men att då hofrättsassessorerne sedermera enligt nya staten tillagts 400 rdr i årlig lön, utgjorde den för collegii medici assessorer endast 166 rdr 32 sk. Med anledning häraf föreslog Odhelius att collegium skulle begära få uppbära lön i samma proportion ur besparingskassan och i händelse den af uppkommande farsotskostnader skulle i det närmaste medtagas, på de grunder k. brefvet af den $23/11$ 1770 till collegium utstakat, dela bristen mark om mark. Collegium erhöll dock af konungen den $11/5$ 1778 följande märkeliga svar:

Wi hafva låtit Oss föredragas eder underdåniga skrifvelse af den 9 sistl. april, hvarutinnan I underdånigt anhållit att för edre ledamöter och betjente blifva huggade med en sådan förbättring i lönerne, som Wäre och kronans öfrige penningelöntagare enligt den i nåder faststälde Nya löningsstaten fått åtnjuta, hvartill I i underd. föreslagit den under eder disposition warande besparingsfonden til farsoters botande och at i fall denne af tillstötande omständigheter skulle i det närmaste medtagas, den erhållne tillökningen då borde komma at brista mark om mark på ledamöternas och betjeningens löner.

Wid öfvervägande häraf hafve Wi icke kunnat undgå att först fästa Wår uppmärksamhet därvid att I till förbättring i lönerne för eder och betjeningen wågat gifva anledning at medtaga en fond, som vi redan år 1773 uti Wäre utfärdade nådiga författningar om medicinalwärdet utsedt och anslagit för ett så högst angelägit ändamål, som allmänna farsoters

botande och förekommande i riket är, öfver hvilken fond eder icke allenast till underdånigste åttlydnad af berörde nådiga författningar, utan ock ex nobili officio åligger att hålla ömmaste hand, at dess distraherande till andra behof med yttersta nit förekommes. Därnäst har Oss icke eller undfallit att då edra ledamöter, som vanligen tillika äro practici, efter medicinaltaxan och allmän praxis äro berättigade till särskilt arvode för alt hvad de i sådan egenskap göra och samma arvode, enär flit och skickelighet äro förenade, långt mera måste bidraga till deras utkomst, än de löner, de af kronan åtnjuta, så haden I i det afseende så mycket mindre bordt ställa eder i jämnlikhet med andre Wäre och kronans ämbetsmän och med dem äska enahanda löner, som dessa sednare, utom lönen, icke hafva för ämbetet skull, några lofliga inkomster at därmed underlätta sine behofver. — I anseende härtill hafve Wi ej allenast ansedt betänkeligt at bifalla eder ofvanberörde gjorda underdåniga anhållan, utan wele jämväl hafva eder anbefaldt att utom den verificerade redogörelsen, som efter 1773 års författning eder tillkommer at årligen till Wår Kammar Revision afgifwa för den medicinalfond, som blifvit stäld under eder disposition och förvaltning, nu genast till Oss inkomma med underdånig berättelse huru och till hvad behof samma fond blifvit af eder använd till och med nästl. 1777 års slut och hvad däraf då, för hvarje titul uti 1773 års medicinalstat, fans i behåll, samt att I sedan en dylik berättelse, för innevarande och de efterföljande åren vid hvarje års slut, ofelbart till Oss insända.»

Genom bestridande af skilda tjenster och samtidigt åtnjutande af flera löner och arvoden, kunde dock collegii ordförande och assessorer göra sig större inkomster. Isynnerhet förskaffade sig de vid hofvet anstälde ledamöterne särskilda förmåner, till en del just på medicinalfondens bekostnad. När arkiater Heidenstam blef collegii præses 1795, hade han, som redan 1787 tagit afsked från sin lifmedici befattning, erhållit ur medicinalfonden 200 rdr om året i pension på grund af k. brefvet af den $14/12$ s. å. Hans öfriga löneförmåner voro ordförande lönen 166: 32, en assessors lön 166: 32 och en arkiaters lön 100 rdr eller tillsammans 633: 16 sk. Förste lifmedikus Daniel Rung uppbar 1795 en lönetillökning af 200 rdr sedan 1787, ytterligare ett lönetillskott af 150 rdr, beviljadt samma år, och slutligen sedan 1792 ett arvode af 166 rdr 32 sk., allt ur medicinalfonden, utom sin lifmedici lön på hofstaten af 300 rdr.

Förste lifmedikus hos konungen, assessorn i collegium medicum Elias Salomon åtnjöt 1795, utom lifkirurgens lön på ordinarie hofstaten 250 rdr och på extra staten $83\frac{1}{3}$ rdr, samt en pension på beneficii och benådningssstaten 166: 32 sk. eller tillsammans 500 rdr, dessutom, jämte indelta regementsfältskärlönen vid k. lifregementet och ersättning för den del af hans inkomst som regementsfältskär, hvilken tillagts hans vikarie eller 66: 32 sk., särskilda lönetillökningar ur medicinalfonden af 500 rdr. Likaså erhöll Sven Hedin 1781 för sin tjenstgöring vid hofvet ur medicinalfonden 166 rdr 32 sk., And. Christophersson 1782 såsom tjenstgörande andre lifmedikus 300 rdr m. m. Följderna af dessa godtyckliga extra anslag ur medicinalfonden och åsidosättandet af dess egentliga ändamål framställas närmare i skildringen af medicinalverkets fonder. En del af dessa anslag indrogos slutligen genom k. brefvet af den $\frac{4}{4}$ 1797.

Genom k. brefvet af den $\frac{28}{10}$ 1797 ökades sedermera lönerna för collegii ledamöter och tjenstemän, ordförandens till 300 rdr, viceordförandens till 250, assessorernes till 200 rdr m. m. Slutligen höjdes 1812—1813 ordförandens lön till 933: 16, viceordförandens till 500, assessorernes till 266 rdr 32 sk. m. m. Härom skrifer D. v. Schulzenheim d. $\frac{20}{7}$ 1812 till J. A. Hagström:

«Det är så väl min skyldighet att interessera mig för medicinalcorpsens bästa, som en synnerlig satisfaction för mig at därvid hafva förmått något uträtta. Den hade varit vida större, om k. Collegii medici Ledamöter för deras nitiska och trägna bemödande vunnit förbättrade löner. Väl har jag nämnt för Presidenten Lagerheim, at Archiaters lönen vore fördeld imellan andra Hofvets Läkare, men aldrig har jag talt om någon förbättring af Præsidis lönen. Vid hemkomsten från en resa til min bruksegendom, förnam jag til min surprise, at Statsutskottet för mig tilstyrkt en lika lön med mina vederlikar vice Presidenter i kongl. Hofrätterne. Collegiernas vice Presidenter äro blott titrerade. Collegii medici secreterare skulle i mon at sit förökta arbete undfå af de til lönförbättringar åt provincialmedici m. fl. tilslagne 10,000 kr. en behörig andel, som at Kongl. Maj:t kommer att proportioneras.»

Följande tabell åskådliggör collegii medici stat 1764—1813.

Collegii medici stat 1764—1813.

	1764	1775	1780	1785	1790	1795	1800	1805	1810	1813
Kollegii preses . . .	Dal. smt. 1000 ¹⁾	Dal. smt. 1000	Rdr. 166: 32; ²⁾	Rdr. 166: 32	Rdr. 166: 32	Rdr. 166: 32; ³⁾	Rdr. 300 ⁴⁾ 250 ⁴⁾	Rdr. 300 250	Rdr. 300 250	Rdr. 933: 16 ⁵⁾ 500: — ⁶⁾ 2 till an- talet. 400: — ⁷⁾ 6 till an- talet. 266: 32 ⁸⁾ 500: — ⁹⁾ 200: — 266: 32 ⁸⁾
Kollegii vice preses . . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Medicinalråd . . .	6 till an- talet.	—	6 till an- talet.	5 till an- talet.	5 till an- talet.	6 till an- talet.	8 till an- talet.	8 till an- talet.	8 till an- talet.	—
Kollegii assessorer . . .	1000	1000	166: 32	166: 32	166: 32	166: 32	200 ⁴⁾	200	200	200
” syndikus! . . .	800	500	83: 16	133: 16	133: 16	133: 16	200 ⁴⁾	200	200	200
” kamererare . . .	—	—	—	—	—	66: 32	100 ⁴⁾	100	150	150
” ombudsman . . .	300	300	50: —	50: —	50: —	50: —	75 ⁹⁾	75	100	133: 16
” aktuarie . . .	300 ¹⁰⁾	300	50: —	50: —	50: —	50: —	75	75	100	133: 16
” notarie . . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	133: 16
” kanslist . . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	133: 16 ⁵⁾
” kammarskrif- vare . . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	100: — ⁸⁾
” betjening . . .	150	150	25: —	25: —	25: —	25: —	70	70	70	93: 16
” Expenser (böcker, in- strumenter, ved, ljus, skrifmaterialier m. m.) . . .	550	550	91: 32	91: 32	91: 32	131: 32	200	150 ¹¹⁾	705 ¹²⁾	705
	8800	8800	1466: 32	1350: —	1350: —	1623: 16	2870	2820	3475	6098: 16

¹⁾ Utom 1000 dal. smt på hofstaten. ²⁾ På hofstaten 355 rdr 26 sk. 8 runst. ³⁾ På hofstaten 400 rdr. ⁴⁾ Enligt k. bref af ^{10/5} 1797. ⁵⁾ Enl. ständernas skrifvelse af den ^{21/7} 1812. ⁶⁾ Enl. k. bref af den ^{2/7} 1813. ⁷⁾ Enl. k. br. af den ^{2/6} 1813. ⁸⁾ Enl. k. br. af ^{30/5} 1811. ⁹⁾ Blef tillika kanslist 1797. ¹⁰⁾ Notarietjensten blef förenad med botanices demonstratorsbefattningen 1774. ¹¹⁾ Ljuspenningar betalades skildt. Collegium hade den ^{12/10} 1801 begärt att dess ledamöter och betjening, i likhet med hvad vid ”andra kronones verk varder bestådt”, måtte erhålla s. k. ljuspenningar. ¹²⁾ Till ljuspenningar anordnades 205 rdr, till ved 150 rdr och till öfriga expenser 350 rdr.

4. Läkares examen inför collegium medicum.

En bland de viktigaste anledningarna till inrättandet af Collegium medicorum var det allt mer framträdande behofvet af kontroll öfver de till Sverige inströmmande utländske läkarene. Dittills hade hvarje lagstiftning i detta hänseende saknats. Ännu hade icke någon svensk läkare blifvit promoverad i eget land och frågan om legitimation för utövande af läkareverksamhet hade därför icke heller vaknat. Vid bristen på inhemske läkare öfversvämmades landet af utländske quacksalvare, hvilka för högt pris sålde sin konst och sina läkemedel åt det lättrogna folket.

Redan den första medicinalordningen af år 1663 innehåller föreskrifter derom att det nybildade collegium skulle examinera dem, hvilka ville utöfva medicinsk praktik. Ännu bestämdare och fullständigare äro föreskrifterna härom i medicinalordningarna af år 1688 i §§ 3, 4, och 6, hvilka redan i det föregående blifvit anförda.

Härmed voro medgifvandet af *venia practicandi* och kontrollen öfver läkares kompetens lemnade i collegii hand. Från denna tid har detta prærogativ tillhört collegium och dess efterträdare, medicinalstyrelsen.

För att upptagas i collegium, fordrades en skriftlig ansökning. Måhända föreskref collegium, åtminstone i början, vissa vilkor därför, som den inträdande hade att iakttaga, såsom det framgår ur den af Samuel Skragge och Lars Micrander (adlad under namn af Lilljestolpe) den 7/7 1685 inlemnade ansökningsskriften:

«Celeberrimi, Nobilissimi et experientissimi Domini Doctores, Collegii Medici Præses et Assessores, Fautores et Promotores honoratissimi.

Favorem singularem, quo Vos, Viri Amplissimi, petitioni nostræ, Vestro ut associaremur Collegio, assentiri dignati estis, summa animi agnoscimus gratitudine, navaturi in posterum operam, ut ejusdem ampliora Vobis dare queamus specimina. Cum vero nostri intersit, conditiones illas bene novisse, quibuscum Nobilissimum Collegium Medicum nos censuit esse recipiendos, ut in antecessum perpendamus illis satis-

faciendis an simus pares, Vestra itaque, quam experti sumus, benevolentia freti hisce officiose rogamus, placeat Vestro Nobilissimo Collegio conditiones istas protocollo exscriptas nobis communicare¹⁾.

Efter att hafva emottagit kollegii svar, anhöll Skragge i en förnyad skrifvelse i augusti s. å. att blifva upptagen bland kollegii medlemmar:

«Excellentissimi, Nobilissimi, Experientissimique Domini Doctores, Fautores et Promotores plurimum honorandi.

Siquidem iam post posita in Medica arte circa varias Academias qvalia qualia fundamenta, acceptosque eos, quos illa in suos cultores conferre solet, honores; cogitarim ad uberiorem et perfectiorem in hac artium nobilissima (cui me totum in finem usque vitæ devovi) hauriendam cognitionem et experientiam, patrium hocce solum, et fortean hanc, in qua natus sum et educatus, civitatem seligere. Ne in privilegia Vestra, Viri Celeberrimi et Experientissimi, ac debitos Amplissimo Vestro Collegio honores peccarem; hisce præsentibus ea, qua par est, animi devotione Vobis insinuare volui, quam avide et ego, in Svecico Vestro solo oriundus, inter coeteros advenas et peregrinos desiderem et exoptem in numerum Vestrum honoratissimum protectionemque Vestram et Vestrorum privilegiorum recipi. Et sicubi eo favore impense desiderantem exhilare et amplecti placuerit, non modo paratus ero ad ea, quæ injungunt leges, et subiere alii, subeunda; sed et sancte promitto nil mihi unquam tam curæ cordique futurum, quam ut et dignum tanto Collegio me præbeam membrum et Vobis omnibus et singulis, Nobilissimi Excellentissimique Dni, gratum et officiorum cultorem

Samuelem Skragge».

Det viktigaste vilkoret härvid var afläggandet af examen inför kollegium. För erhållandet af examen var första fordran, att examinanden var «promotus doctor». Kollegium höll i allmänhet strängt derpå att examinanden borde i kollegium först uppvisa sitt «Doktoratsbref». När landshöfdingen baron Johan Mentzer hade hos konungen föreslagit medicine studiosus Johan Fjellström till lediga provinsialläkaretjensten i Jönköping och Kongl. Maj:t den 29/4 1734 anbefalt kollegium att exa-

¹⁾ Bergianska brevsamlingen. XVI. 45.

minera bemälte Fjellström samt öfver hans kunskaper aflemna underdånigt utlåtande, åberopade collegium §§ 3, 5 och 6 i medicinalordningarna af den $30/10$ 1688, hänvisande derpå, att de förbjödo collegium att examinera någon «förrn han framtedt sig och sitt doktoratsbref. Den sysslan att examinera en student tilkommer enkannerligen faculteterna och är således Collegio betagit uti förordningens första §.»

Dock har det, ehuru ytterst sällan, förekommit att äfven medicine studiosi undergått förhör inför collegium medicum och derefter blifvit till provinsialläkare utnämnde. Så var förhållandet med J. Rothman och Daniel Lindewall. När landshöfdingen i Kalmar Georg Wilhelm Fleetwood, föreslog medicine kandidaten Lindewall till provinsialläkare, lät collegium uppkalla honom till tentamen medicum »och befann honom vara temmeligen för sig kommen in arte medica», hvarför collegium äfven förordade honom hos Kongl. Maj:t i skrifvelse af den $18/12$ 1722, «dock at han, när hans vilkor så medgifva, borde begifva sig till utländske orter att der någon mehra erfarenhet inhämta».

Efter erhållet tillstånd att aflägga examen, framlemnade examinanden icke blott sitt doktorsdiplom och sin utgifna gradualafhandling, utan redogjorde tillika ofta för sina framtidsplaner. Nedan meddelade inlaga af Karl Fredrik Below (sedermera stadsfysikus i Fahlun, död 1708) till collegium af den $10/4$ 1701 må här, såsom bevis på tillgången dervid, införas.

«Generosissime atque Nobilissime Domine Archiater Regie, Regii Collegii Medici Præses Gravissime, Nobilissimi atque Experientissimi Domini Doctores, regii Collegii Medici Syndice atque adessores Honoratissimi, Fautores per ætatem colendi.

Cum in clementissimis S. R. Majestatis constitutionibus medicis severe prohibeatur, ne quis in Patria nostra, sive indigena, sive extraneus praxin medicam ante exercere audeat, quam Collegiali Medicorum sese stiterit examini et a Regio Vestro Collegio approbatus fuerit: non possum quin et ego, qui jam per annum, aut quod excurrit, a reditu meo ab exteris academiis, hic loci rursus degi, omni, qua par est, reverentia, Vestro me offeram examini, officiosissime rogans ut ad illud me admittere dignemini. Probe quidem meam novi imbecillitatem, nec ea sum arrogantia, ut mihi persuadeam me Viris in Apollinea arte adeo

consummatis ullo satisfacere posse modo; nec præterea ignoro, quod eadem regiarum constitutionum paragraphus, cui petitio mea innititur, ab omnibus iis, qui hic Holmiæ Medicæ artis exercitio operam dare volunt, stricte exigat, ut sex integris annis praxi vacaverint, antequam a Vobis admittantur. Verum enim vero, quantum ad prius, nota quoque mihi est insignis Vestra humanitas, qua unice fretus, certo mihi polliceor certius fore, ut qualicumque mea ad arduas vestras quæstiones responsione contenti, non omnino rejiciatis eum, qui hoc examine nil nisi Vestrum ambit favorem. Ad secundum quod attinet, non habeo quod respondeam nisi hoc, quod mihi nec animus, nec facultas sit hac in urbe commorandi, sed quod potius ad quameunque aliam Patriæ nostræ provinciam modo nimis non remotam, praxeos causa me conferre paratus sim, quam primum occasionem mihi obtulit Divina gratia, et Vester favor, Vestraque commendatio. Cæterum me totum Vestræ benevolentia, Vestro Favori do atque commendo, permansurus, Viri Generosissimi, Nobilissimi atque Experientissimi, nominum Vestrum ad urnam officiosissimus atque indefessus cultor

Carolus Fridericus Below¹⁾.

I examen deltego vanligen kollegii samtliga ledamöter och en hvar af dem stälde till examinanden en mängd frågor, vanligen öfver ett visst ämne. De äldre protokollen upptaga ofta både frågorna och svaren. Till belysande af huru det tillgick vid en sådan examen, må kollegii protokoll den 13/12 1702 här införas:

«Som Collegium var sammankommet att examinera och recipiera Doct. Block, uppwiste han kongl. Senatens bref att han skulle recipieras. Upwiste ock sitt diploma och inaugural disputation de arsenico.

Sedan Herr Præses hade hållit en kort orationem introductoriam, begynte Hr Dr Schobert examen och frågade unde motus cordis? Cur in cadaveribus recenter extractum et aquæ calidæ submersum incipiat palpitare? Cur imposita fistula arteriæ tantum pulset ille ramus, qui ab altera parte cordis est? An detur fermentatio in sanguine, cum non detur spiritus ardens? Quot differentia pulsuum? Quomodo magnus differat a vehementi? In lochiis suppressis cum vomitu et febris quid faciendum? Quid sit febris et unde? Cur statis temporibus redeant paroxysmi?

¹⁾ Bergianska brevsamlingen. XVI 48.

Dr Roberg. Quid pleuritis? Unde inflammatio? Quomodo pus evacuandum? Unde scorbutus, an ex ære salso-crasso.

Dr van Hoorn. Cur cerevisia hausta post assumpta pinguia in quibusdam hominibus tam dira, imo lethalia excitet symptomata? Quid sit fluxus hepaticus? Quomodo differat a fluxu hæmorrhoidum? An periculosior est diarrhoea et dysenteria? Quid præscribendum? An iste fluxus ab epate venire potest? Quid in diarrhoea puerperæ faciendum? An dentur quæ sistunt diarrhæam et fluxum lochiorum non impediunt?

Dr Schmitt omnia felicia ipsi precabatur, ut et Dr Vallant.

D. Præses proposuit casum de scorbutico hydrope laborante, an purgandum? R. Jalappa, Ebulo, Sambuco. An diuretica? R. Terebinthina c. millepedibus, semen violarum.

Hvarpå han tog sitt afträde, emedan vota colligerades. Kom åter in igen och blef cum omnium votis recipierat. De för honom uppläste leges underskref han, aflade den vanliga eden och gaf till fiscum dal. 150 kmt, som Dr Winge emot quittens sedan emothtog.

Vid dessa examina förekommo icke sällan stridigheter och olika meningar emellan collegii ledamöter. Den $\frac{8}{1}$ 1734 öfverenskoms att vid inträffande examen «samtelige Hrr Examinatores eller Assessores måtte förut komma öfverens, hvilka materier hvar och en för sig vill taga och framställa, på det den ene icke må förekomma den andre med quæstionerande» och i prot. den $\frac{23}{4}$ 1735 begärde assessor Kammecker göra den påminnelsen «att när någon examinerar, at den ene intet interrumperar den andre med quæstionerande, utan at hvar och en må obehindrat få fullfölja sina quæstioner».

Bland egendomliga förslag var äfven det, att de examinerade borde få vara tillstädes, när protokollet öfver deras examen justerades, om de dervid hade något att påminna. Detta af Nordenheim den $\frac{7}{5}$ 1735 väckta förslag förföll. Emellertid begärde Wallentin Wolff att först få höra protokollet för sig uppläsas, innan han aflade sin ed. Detta nekades och honom erbjöds att få en kopia af detsamma. Han vägrade dock att gå eden ¹⁾.

¹⁾ Collegii medici protokoll den $\frac{10}{6}$ 1735.

Föregående tentamina infördes enligt collegii beslut af den ¹⁶/₁₂ 1697, men synas icke hafva ägt rum regelbundet, hvarför lifmedikus Nordenheim, «var af den mening att man först borde låta dem, som anmäla sig till examen, undergå tentamen, då man kunde se om de äro fasta uthi sina stycken och på det icke hvar och en strax kan löpa att bli membrum Collegii»¹⁾.

För att kunna göra förhöret så mycket grundligare, beslöts redan den ¹⁸/₃ 1729 att

«som en eftermiddag kunde synas vara för kort tid till en doctors examen, emedan oöförligt wore så wähl alla nödige frågor at föreställa, såsom ock för Candidaten swårt sig uthi alla frågor i hastighet at kunna finna, om icke fördenskill Colleg. hädanefter skulle willia utsättia 2 dagar til en slik examen, då man första dagen kunde afgjöra dhe lättare frågor och gifwa candidaten en aphorismum ex Hippocrate, samt ett paar casus morborum at resolvera, på det man derigenom kunde inhämta, af hvad force en examinandus wore, så framt honom tid lemnades sig at betänka och sin mening i pennan at fatta, hälst som det hända kunde, att mången af blott häpenhet intet så snart kan finna sig uti ett måhl, som han likväl rätt kunde swara till, därest han engång föruth varit i Collegio. Hr Ass. Boy förmente ock detta vara så mycket billigare, som sådant wore brukeligt uthi examini chirurgico. Detta togs något i betänkande, men omsider stannade Colleg. i den resolution att sådant hädanefter kunde skie».

Äfven skriftliga prof förelades, bestående dels i affattandet på latinska språket af en utläggning öfver satser i Hippocrates arbeten, dels i utlåtande öfver sjukdomsfall och deras behandling.

En och annan gång uppdykade förslaget att collegium skulle genom delegerade låta verkställa examen, men collegium stannade vid beslutet «att alla examina, så medico-practica, som pharmaceutica böra här i Collegio förrättas och ej annorstädes. Och blef enhälligt jakat, att dhe kongl. förordningar böra noga efterlewas, på det publicum ej må lida och det påsyftade ändamålet af dhe nådiga kongl. förordnin-

¹⁾ Colleg. med. protokoll den 24 febr. 1725.

garne erhållas»¹⁾. I det följande skola vi dock finna att collegium flere gånger tillät anställandet af apotekareamina på andra orter.

Förr än examen beviljades, borde den bestämda afgiften af 150 dal. kmt erläggas till collegii gemensamma kassa. Stundom uppstodo likväl svårigheter med betalningen. Fattigdom hindrade mången att strax inbetala penningarne. Icke sällan tillät collegium att examinanden erlade blott hälften af afgiften och gaf forskrifning på återstoden. Dessa skuldförbindelser till collegium förekommo långt in i förra seklet. Någon gång efterskänkte collegium helt och hållet den stadgade afgiften, men såsom det heter i protokollet den 17/5 1705, «på det bemälte dr Grim ej må säijas wara gratis intagen, skal man anmoda honom at han angingen till Collegium förärar några indianska rariteter eller communicerar några af sina secreta och besta arcana». Denne Grim hade länge vistats i Ostindien och derifrån medfört en mängd samlingar.

En och annan af de examinerade synes likväl hafva helt och hållet försummat att, oaktadt löfte, erlägga den stadgade afgiften, ty den 1/9 1710 kom collegium öfverens, «att ingen skulle intagas, som ej först den förordnade penningesumman till syndicum betalt och dess quittance upvist hade».

Ytterst sällan erlade en examinand till collegii kassa mer än honom ålägg. Med apotekarene inträffade det likväl någon gång. I protokollet den 19/4 1705 berättas om apotekaren i Christianstad Johan Samuel Rachel, att han för sin den 22/2 godkända examen och öfriga expenser insändt en vaxel på 50 dal. smt.

«Men som denna summan är större än hon till Collegii cassa erfordras och han uthi ett aparte bref till Vålb. Hr Archiatern skrifver

¹⁾ Collegii medici protokoll den 5/10 1731. — En medicine studerande Vigelius hade af landshöfdingen i Christianstad och konsistorium academicum i Lund blifvit rekommenderad till provinsialläkare i Christianstad. Efter votering medgaf collegium medicum att han skulle få tentera inför prof. v. Döbeln, s. membrum Collegii och e. o. prof. Kilian Stobæus, «aldenstund han likväl, sedan han promoverat, skulle kallas till examen publicum inför collegium» (prot. den 3/12 1729). Vigelius blef likväl aldrig promoverad. Sedermera vorden stadsphysikus i Landskrona, uppfördes han af landshöfdingen i Christianstad ånyo på förslag till lediga provinsialläkaretjensten derstädes och begärde af collegium dess förord till gratis promotion (prot. den 28/6 1738). Sacklén upptager icke Vigelius.

att det öfriga skulle vara til tjänst åth Collegii membra, resolverades att theraf skulle läggas till cassan Rdr 10, för de andra penningar ett på pergament nått och wähl skrifvit attestatum förfärdigas, hvar till ett concept skulle upställas, och hvad då öfrigt blef skulle Collegium *förtära och göra sig lustig före*.

Examensbetygets ordalydelse vexlade under olika tider. Det hade icke vår tids stereotypa, formella innehåll. Här må meddelas ett sådant examensintyg för dr Petter Martin, sedermera död som medicine adjunkt i Upsala 1727.

Præses et Assessores Regii Collegii medici Stockholmensis.

L. S.

Cum clementissimis Sræ R:æ M:tis Constitutionibus medicis sancitum decretumque sit, ut omnes, qui in patria nostra praxin medicam exercere velint, Regio Collegio medico artis suæ ac legitimæ promotionis documenta et specimina exhibeant, Nobilissimus ac Experientissimus D:us Doctor Petrus Martin domum redux, nihil duxit antiquius, nihil prius quam Regio Collegio medico se sistere, studiaque sua nostro commendare arbitrio. Nos itaque eundem, ne honestissimæ ipsius petitioni obstitisse videremus, per præcipua Medicinæ practica capita examinavimus. In quibus omnibus cum præclaram suam eruditionem nobis singulis abunde probavisset, non potuimus non dignitati ejus, ad quam illum Academia Lugdunensis provexit, nostrum quoque sensum adjicere dignumque judicare, qui artem medicam ubique locorum exerceat. Holmiæ 1711 d. undecimo decemb.»

Så snart examen blifvit aflagd och afgifterna betalta, skedde omedelbart derefter intagningen i kollegium, vanligen med den formeln «finito examine, receptus in numerum Collegiarum, hac data admonitione ut studiis porro det operam suæque theoriæ superstruat praxin circumscriptam, quam ei magis jam exercere licet». Den inträdande aflade ytterligare embets- och trohetsed och underskref kollegii ordningsregler, dem han förband sig att noggrant efterlefva.

Var den examinerade bosatt i Stockholm, erhöll han som ledamot säte och stämma i kollegium, men vistades han å annan ort, förblef han membrum. Sådan var den vanliga ordningen. Undantag förekommo

dock. Man finner att en och annan läkare, utan att vistas i hufvudstaden eller ock efter sin bortflyttning derifrån, betraktats som «Assessor Collegii».

Någongång förekom likväl att upptagning bland kollegii ledamöter beviljades först efter någon tid. Gottlob Schoberus, hemma från Sachsen, men numera praktiserande i Reval, hade i en till kollegium ingifven ansökan af den $16/8$ 1699 begärt att blifva examinerad på grund af medicinalordningarna «huic justissimo æquissimoque Regiæ Majestatis privilegio nolui me subtrahere nec etiam potui; quapropter generosis et nobilissimis vestris Excellentissis me hic Holmiæ sisto, obnixè petens, velitis haud gravatim elementissimæ Majestatis Regiæ voluntati, meæque petitioni, brevi, quantum fieri potest, tempore morem gerere benevolum». Collegium medicum förfrågade sig i detta fall hos konungen, huruvida Schober kunde «blifva examinerad och sedan obehindradt få öfva sin praxin uti Reval». Den $19/9$ s. å. förklarade konungen «Ty wehle Wij i nåder hafwa efterlåtitt, att han än vidare dersammastädes (i Reval) må få practicera, sedan han först medelst en wederbörlig examen därtill är capable funnen, hälst emädan ingen af den Estniske nation har slagit sig till studium medicum och han således intet kan præjudicera dhe infödde». Efter den $30/9$ s. å. aflagd examen, intygade kollegium:

«eundem in omnibus medicum doctorem, qua theoriam qua praxin concernentibus egregie versatum, simulque iis in rebus, quæ a urbis tam populosæ celebrisque Practico desiderari possunt, abunde instructum percepimus et agnovimus, adeoque dignum judicavimus, qui ex præscripto §:i 3:tii Const. med. si non hac vice, saltim aliquo interjecto tempore et absque ulteriori examine, in societatem Regii Collegii merito suo recipi possit»¹⁾.

I strid med § 3 i medicinalordningarna hade kollegium emellertid den $9/10$ 1701 öfverenskommit «att Candidati härefter fast de för en lägenhet, som sig yppar eller annan orsak skull examineras, de derfor

¹⁾ Bergianska brefsamlingen XVI. 54.

icke strax skola vara Assessores Collegii eller recepti». Schoberus, som vistades i Stockholm, blef tvungen att i skild inlaga af den $5/7$ 1701 anhålla om plats i kollegium och, då det icke lyckades, ytterligare den $30/9$ 1702 skriftligen förnya sin begäran¹⁾.

Tertius nunc agitur annus, quo hic examen quoddam Medicum sustinui jubente sic clementissime Regia Majestate. Placuit postmodum vobis me dignum judicare, ut ex præscripto §:i 3:tii Constitutionum Medicarum si non statim, tamen aliquo interjecto tempore et absque ulteriori examine in societatem regiam merito meo recipi possim. Cum autem hoc ne hucusque quidem factum sit, licet per sex annos tresque menses rite Doctoratus promotionem obtinuerim praxique medicæ ad minimum quinque annorum in Germania, quinque v. in Esthonia, incorporata hujus Regni provincia, vacarim non sine incolarum applausu et emolumento. Addo et hoc, me hoc in bello Regio exercitui tam ægro-tanti, quam sauciato in urbibus Revaliæ et Narvæ auxilium tulisse non vanum arte medica; Prout de singulis, si desiderantur, producere possum testimonia. Itaque nunc Geneross. et Nobilissimas Vestras Præstantias humillime rogo, velitis Regiis Constitutionibus §:o supra citato absque aliis ambagibus satisfacere, mihi que competentem et debitum locum, præ iis puta, qui supplicando a Regia Majestate receptionem obtinuerunt, in Regio Vestro Collegio conferre, quo emolumentis, veris Collegii membris competentibus, etiam frui possim».

Likaså beslöt kollegium den $3/12$ 1737, utan afseende på dittills antagen tolkning, att den föreskrifna trohets- och embetseden icke finge, såsom förut, afläggas omedelbart efter examen, utan först sedan den examine-rade erhållit «någon viss syssla eller ämbete, emedan det är en trohets- och embetsed». Detta beslut synes stå i strid, åtminstone med syftet i medicinalordningarna, hvilka för utöfvandet af läkareyrket fordrade examen inför kollegium och i sammanhang dermed afläggandet af trohets- och embetsed. Kollegium tolkade den numera efter dess ordalydelse som en tjänsteed, men i följd deraf kommo många läkare att aldrig aflägga någon läkareed.

¹⁾ Bergianska brevsamlingen XVI. 53.

Af kollegii protokoll finner man att kollegium stundom tog sig anledning att uppskjuta anställandet af en begärd examen. Den 27/2 1699 beslöts «att medici hädanefter, som hemkomma, ej strax antagas i Collegio, utan secundum tenorem constitutionum bijda några åhr, interim att de sig angifva uti Collegio och undergå först tentamen, sedermera permittas att practisera». Någongång räckte detta uppskof så länge, att klagan deröfver blef hos Kongl. Maj:t anförd. På besvär af dr Walentin Wolff, som redan i december 1734 anmält sig till undergående af examen, nödgades konungen genom ett k. bref af den 3/5 1735 anbefalla kollegium att «I utan vidare upphåld derom behörig anstalt författen».

Kollegium fäste öfverhufvud synnerlig vikt dervid, att examen blef i föreskrifven ordning aflagd och bekämpade, hvad i dess förmåga stod, hvarje afvikelse från denna ordning. Till och med äldre läkare inkallades att fullgöra medicinalordningarnas föreskrift. Sålunda aflade Johan Moræus, som redan 1704 utnämnts till provinsialläkare i Skaraborgs län, den 13/12 1715 examen inför kollegium.

Å andra sidan beviljade kollegium stundom inskrifning som medlem blott på derom framställd begäran. I flera afseenden intressant är en af den på sin tid kände och omtalade Johan Rothman till kollegium ingifven skrift af den 15/8 1674, i hvilken han berörde frågan, huruvida vid de inhemska universiteten promoverade läkare borde ytterligare examineras af kollegium, en fordran, som till en del synes föranledt de svenska fakulteterna att afböja den medicinska gradens utdelande i Sverige. Detta viktiga aktstycke är af följande lydelse:

«Nobilissimi, Amplissimi, Excellentissimi et Experientissimi D:ni Doctores, Collegii Medici Stockholmensis Præses et Assessores Dignissimi, Patres et Fautores, Honoratissimi etc.

Post quadriennij peregrinationem, ante triennium, iterum in patriam redux, vobis, Patres Honorandi, me stiti. Sed cum a Nobil. D:no Præside mox objectum sit, me honores solitos non adhuc nactum ideoqve a consortio vestro constitutiones Collegii vestri arcere: Quod, siquidem tum in animo erat Angliam iterum repetere, ibiqve sedem eligere; me non adeo ejusmodi honoribus affici, sed ipso præcipue opere, quid in arte

medica valerem, me præstaturum respondi. Post semestre fere, accusatus iterum me vobis præsentem exhibui. Bello Anglico flagrante, persuasum me potius in patria mansurum esse, ideoque constitutionibus vestris me accomodaturum spondi. Dabantur brevi post, Ampl. Fac. Med. Upsaliensis invitatoriæ literæ; ut id in patria (: ubi per novennium studiis addictus essem:) Academia potius perficerem (: cui ibidem ante abitum in Angliam id ipsum indultum erat:) admonuerunt. Ego quidem lætus, in loco non adeo dissito offerri; sed quia ibi antea insuetum est, multæ difficultates prius expurgandæ me anxium tamen fecerunt. Consiliis interim, ope ac manuactione Honorandorum præceptorum meorum, Eximii Dni Olai Rudbeckij, et Doct. Hoffvenii, eas quantum potui amovi: Ita ut ne ullam quidem mihi restare putarem. Sed peracto examine medico quoque, omnibusque, quæ ad ritum istum facerent, rite constitutis, me ad absolutionem operis quantum valui præparavi. Et cum omnia tuta esse arbitratus sum, dabantur supra laudati, Ch. præceptoris D. Olai Rudbeckij literæ; mox et Doct. Hoffvenij, quæ mihi in dicto opere remoram iterum injecerunt, referentes, D. D. professoribus a D. D. Lohrman insinuatam, quoscunque et ubicunque Doctoris nomen acceperint, a Collegio vestro antequam admittantur, ad novum provocari examen, et consequenter, nec me, etiamsi honores istos Upsaliæ nactus fuero, sine eodem examine in collegium vestrum admissum iri. Cum v. id ipsum insolitum et omnibus aliis quoque Universitatibus molestum ipsis visum sit, eo magis huic primariæ nostræ Upsaliensi præjudicabile esset. Cuius constitutiones a se graduatis priorem cæteris locum, qui in exteris Academicis promoti sunt, promittunt. Ulterior idcirco in promotionis actu progressus interdictus est, donec Ampl. Facultati Medicæ Upsaliensi a Nob. Collegio vestro renuntiatum sit, quid de me futurum sentiat, si ad dictos honores admitterer Upsaliæ: num examen quoque commemoratum subirem, ut cæteri, qui in exteris promoti sunt Universitatibus? Ex quo de cæteris quoque futuris candidatis concludant, an ad promotionem admitti debeant, nec ne: Potius enim nullos se umquam creaturos Doctores Upsaliæ, quam admittant a se promotos denuo ab aliis examinari, scripserunt. Mihi igitur incumbit, submissa, qua possum, petitione orare, ut dictis meis Hon. præceptoribus Nob. vestrum Collegium responsum, quam primum id commode fieri putatis, remittat. Ne mihi, qui iam 22 annos et quod excurrit, proprio, ut plurimum ductu praxin Medicam exercui, id quod nec Discipulis, nec condiscipulis meis obstat, iniungatur. Neve tot mala in exteris perpessum, domestica et patria incommoda adeo vexare permittatis. Nudum scilicet titulum, quem tanto

animo (: antea saepe ultro oblatum :) prius spreui, me in paupertatem intolerabilem perducere sinatis. Quo ipso aureum mihi iuventutis tempus (: dum praecipue alacriori studio patriae inservirem utilitati :) in anxietatibus et vexationibus misere perit. Vitaeque pertæso vel labori succumbere, vel aliud vitae genus eligere necessum erit. More Agyrtarum non soleo me meaque insolentius alicui obtrudere, nec decet: vocatus diligenter pro viribus, quod possum, exequi consuevi. Observare tamen quotidie fere datur, quanta Medicis desunt in chirurgicis praecipue: quod chirurgi nequeunt, aniculae perficiant necessum esse saepe videmus. Tritum tamen et vulgare, in Anglia praecipue, recentia vulnera, sine turunda, sine emplastris et unguentis, in paucis tantum diebus sanare: quae hic principes chirurgorum in multis septimanis, mensibus ac annis non valent. Cum maximo insuper dolore, temporis bonorumque iactura, vitae demum saepe certissimo periculo peragitur. Gangraenam (: quae brevi curari, absque exulceratione et decurtatione potest :) sphacelumque praetereo. Cancrum, ulcera phagadæna, et alia plura silere tempus iubet: nec n. iam in Chirurgia, qui fiunt, quotidianos etiam errores enumerare possibile est. Erit, si Deo placuerit, huic rei alias commodius tempus, commemorata autem dicta sunt, ne quis alius iterum a me prius non dicta esse perhibeat. Caetera tempus dabit. Vos igitur, Patres Honor. iterum compello, humillima mente precatus, ut ea quae Deo ter opt. max. honori, regi clementissimo, patriae vobisque ipsis laudi et utilitati, mihi emolumento, et condignae libertati conducibilia fore sciatis, prospiciatis. Vos interim, Patres Hon. valere iubeo; inque Dei gloriam regis regnique salutem diu superstites conservet Altissimus, protegat et tueatur¹⁾.

När Johan Rothman sedermera förevisade sitt af fakulteten i Upsala på riksdrotsens befallning den 16/9 1681 utfärdade diplom, «recipierades han sine praemisso examine publico vel privato» tillika med dr Christian Heræus, som vunnit doktorsgrad i Leyden 1679, men nu examinerades af arkiater Wattrang²⁾.

Dr Reinhold Friderici i Hamburg hade i bref till arkiater Hjärne den 21/11 1704 begärt att «associeras och recipieras i Collegio.» Emedan han var infödd svensk och redan många år sysselsatt sig med

¹⁾ Denne Rothman, som gjort vidlyftiga resor i utlandet, blef slutligen amiralitetsläkare i Karlskrona. Brevet finnes infördt i Bergianska brefsamlingen XV. 724—727.

²⁾ Colleg. medici protokoll den 2/11 1682.

medicinsk praktik, kunde kollegium «honom denna honneur ej neka, utan när den bestämda penningesumman blifvit betald, som en infödd svensk bör gifva, skall hans namn inskrifvas och honom hans ställe inter membra Collegii secundum tempus receptionis anvisas»¹⁾. Ett skildt förhållande var det med Kilian Stobæus, som, promoverad i Lund 1721, begärde i kollegium tillstånd att praktisera «utan att komma hit upp och undergå examen.» Kollegium lofvade intyga att han uppvisat sitt diplom²⁾.

I början finner man dock att en och annan läkare sökte befrielse från examen inför kollegium. Så anhöll en Josephus Constantius, som af någon anledning kommit från Italien till Sverige och bosatt sig i Jönköping, der han omhuldades af landshöfdingen Erik Dahlberg, att blifva «libererat ifrån den kostsamma opreesa hiit till Stockholm til at examineras, emedan som han för medellöshet skull ej kan göra någon resa hitåth, ej heller sigh på orten har att uppehålla med mindher han måste sigh uthi olycka fördjupa.» Det kan hafva sitt intresse att se med hvilken förekommande vänlighet kollegium svarade på en sådan begäran i ett bref af den 7/1 1691:

«Exhibuisti nobis, nobilissime Domine, legitimæ promotionis tuæ testimonium, quod cum applausu legimus, gratulati patriæ et nobis, illi de optimo et erudito medico, nobis de collega exoptabili. Ast quod faciendum restat, et quod S. R. M. repetito speciali jussu mandavit, ut nempe Collegio regio Te sistas et Examen practicum subeas, id saltim est, quod a Te adhuc exspectamus. Nil destractum eo ipso putes Tuis academicis honoribus, nos enim merita quorumlibet veneramur potius; sed cum constitutiones regiæ id ferunt, nobis ne latum quidem unguem ab illis decedere fas est, potius augustissimæ Regiæ Majestatis gratia tanto modestius uti debemus, quanto pleniorum experimur. Hoc itaque fine etiam tibi, nobilissime Domine, patet ad nos accedendi prompta via: Non se veros censors vel iudices rigidos, sed amicos et æstimatores Tuorum studiorum invenies, qui in suum Te cooptare consortium benevole desiderant. Vale vir doctissime, feliciterque rem age et si commodis Nos tuis

¹⁾ Colleg. med. protok. den 14/12 1704.

²⁾ Colleg. medici protok. den 6/9 1721.

inservire posse putabis, utere liberrime opera nostra. Dabamus Holmiae Nonis Januarij Anni MDCLXXXI, cujus anni novum auspicium etiam Tibi auspicatum esse vovemus.»

Denne Constantius, som blef provinsial- och hofrättsläkare i Jönköping, aflade dock examen inför kollegium den $21/10$ 1692, hvarvid præses höll en «oratiunculam introductoriam». Derefter höll äfven Constantius ett sedermera i Stockholm tryckt tal «in laudem clementissimi Regis, som Collegium hafwer insticktat och sedan in laudem membrorum Collegii». Efter examen «Præses omnium applausu doctorem Josephum Constantium dignum renuntiavit quod reciperetur. L. L. subscripsit. Summam pecuniæ solutam exsolvere non poterat, quia egestate premebatur. Hoc tamen pro præjudicato cedere nemini debet in posterum» ¹⁾.

Äfven konungen beviljade någongång dispens. När Claes Sohlberg, Linnés följeslagare på hans utländska resa och promoverad i Leyden 1735, förordnades 1750 till läkare vid Lokå helsobrunn och i sådan egenskap bordt dessförinnan undergå examen inför kollegium, befriades han af Kongl. Maj:t från examen, men ålades att enligt författningarna bli membrum collegii och tillika erlägga den vanliga afgiften af 30 plåtar.

Med de i Estland och Lifland bosatte läkarene, hvilka efter sin inflyttning från Tyskland vanligen kunde påräkna medhåll af militärbefälhafvarene och de tyska magistraterne, hade kollegium många svårigheter. Blott en och annan infann sig från dessa trakter till examen inför kollegium, ehuru de icke voro undantagne från skyldigheten att hörsamma gällande lag. Undantag förekommo likväl. Den $27/6$ 1693 anhöllo stadsfysici doktorerne Johan Henrici Happel och Paulus Florianus Jacchus från Reval att få aflägga examen och upptagas bland collegii medici membra. Kollegium fann likväl skäligt, emedan de voro äldre män och flera år varit i tjenst, att utan examen taga dem «under sitt patrocinium; hafwandes de att åtliita kollegium i sådane

¹⁾ Collegii medici protokoll den $21/10$ 1692.

måhl, hvaruti Collegium kan gå them tillhanda. Men att dhe deremot deponera den lilla inkomsten, som Collegium plägar derföre att njuta, nemligen hvardera 25 rdr specie.»

Det kort derpå utbrytande långvariga kriget vållade snart en allmän upplösning af dåvarande förhållanden i Östersjöprovinserna. Ännu en gång, blef collegium medicum erinradt om sin myndighet i dessa trakter, då Johan Jakob Mylius i Reval vid förra seklets början insände följande skrift:

«Duo jamjam præterlapsi sunt anni, quibus absoluto studiorum meorum Academicorum cursu, ex nonnullorum amicorum svasu Revaliam appuli ibidemque praxin exercui Medicam summo cum applausu totius civitatis. Cum vero hujus civitatis Medici D:nus Doctor Hap-pel et D:nus Enezelius impetuose satis urgeant, ut non tantum promotionem Doctoralem assumam, sed etiam me Examini Regij Collegij Medici sistam et submittam; quod licet Illi Ipsi non fecerunt, nunquam denegavi. Nunc vero cum hostis, uti dicunt, fere sit ante moenia nostra, et defectus sit prudentium Medicorum tam in hac populo-sa civitate, quam in tota provincia, inconsultum esset, si non damno-sum, hunc locum relinquere. Hoc bene pensitavit Amplissimus Senatus Revaliensis, et eam ob causam commendatitiis literis ad Regium Colle-gium Vestrum pro me intercessit; si opus est, alias adhuc a D:no Superiori Gubernatore nostro Comite de la Gardie, nec non a Ge-neroso et Nobili ordine Equestri judicium mittam. Quapropter ad Vos, Generosi, Nobilissimi atque Experientissimi D:ni Præses et reliqui D:ni Assessores, supplex accedo, humillime petens, velitis mihi liberam praxin medicam exercendi facultatem hisce turbulentis temporibus clementer permittere, quo multis ægris solamini et auxilio esse queam. Si Deus mihi dat vitam, iterumque nos beat dulcissima pace, Vobis morem geram in omnibus iis, quæ mihi jure mandari aut imponi possunt.»¹⁾

Från en ännu några år senare den 29° 1707 anställd examen, den sista så vidt den gälde legitimation af läkare i Estland och Lifland, må nämnas att Urban Hjærne till dr Depkin från Riga, som grefve Adam Lewenhaupt antagit till garnisonsmedicus, framstälde följande fråga: «Præses proponebat morbum apud Helvetas cognotum, dictum

¹⁾ Bergianska brefsamlingen. XVI. 64.

Heimweh i. e. desiderium domum eundi, qui morbus etiam Rigæ apud Finnones observatur.»

«Landtmedicus» i Wiborg Peter Gottfried deremot kunde, såsom icke promoverad, tagas allenast «sub patrocinio Collegii, men aldeles inte som et membrum, hvarföre han ej heller examineras skulle eller hafva sedem in Collegio, mycket mindre underskrifva våra leges, utan till en erkänsla skall han gifva Collegio, som han sjelf offererar, 25 rdr specie»¹⁾. I Finland saknades nämligen ännu långt in i adertonde seklet medicinskt bildade personer, som för idkande af praktik kunde göra anspråk på legitimation.

Deremot är anmärkningsvärdt att i sjelfva Sverige många läkare kunde undandraga sig att aflägga det föreskrifna förhöret. Till och med collegium medicum förfor i detta afseende icke alltid lika konsekvent. I sitt betänkande om besättandet af provinsialläkaretjensten i Östergöthland efter Erik Carelberg rekommenderade collegium 1726 både Herm. Hertell och Dan. Lindevall, ehuru ingendera efter sin utländska resa aflagt det föreskrifna förhöret inför collegium. Enär tillika myndigheterna tidt och ofta försummade att enligt medicinalordningarna infordra collegii yttrande öfver kompetensen, hände det icke sällan att läkare erhöilo fullmakt på ordinarie befattning, utan att de blifvit i behörig ordning examinerade. Fullkomligt olegitimerade personer blefvo på detta sätt en och annan gång anstälde i statens eller kommunernas tjenst. Ehuru sedermera påminte, infunno de sig icke vidare till undergående af förhör. Sålunda klagade collegium i skrifvelse till Kongl. Maj:t af den 22/5 1734.

«Collegium bör intet eller oförmält lemna, huru som för några år sedan äfven en student benämd Elias Preuts blef Collegium oåtsport och owetterligen till provincialmedicus i Scaraborgs län föreslagen, samt af E. Kongl. Maj:t nådigst med fullmacht försedd, men något therefter neml. den 4 juni 1733 nödgades then tåwarande Landsh. Baron Palmfelt sig hoos Collegium beswära, att han och samtel. lähnets inbyggare af en sådan ringa eller ingen hjälp, när påfordrades, hade att förwänta, ther han

¹⁾ Collegii medici protokoll den 9/7 1694.

dock åthniuter ej allenast E. K. M. nåd. fullmacht, uthan ock den löhn, som på staten bestås. Och har Collegium sedermera åtskilliga gånger skrivit så wähl Landshöfdingarne, som honom sjelf till att han till Examen skulle sig infinna, hvilket ej ännu i ringaste måtto blifvit efterkommit, hemställandes Colleg. i und. E. K. M. nåd. välbehag, hwad derwid står at giöra, eller ock, om icke en annan i dess ställe kunde föreslås, som är promotus medicinæ doctor och undergått wederbörligit examen.»

Denne Preutz blef genom k. resolution af den 14/9, 1736 befriad från examen. Kollegium förklarade honom likmätigt k. medicinalordningarnas 6 § för en tillydande medlem. «som njuter den honom redan allernådigst förundte k. fullmacht till godo, utan att för berörde examen på något sätt oroas». Afgiften till kassan borde han dock betala ¹⁾.

Sällan blef ett aflagdt förhör ogilladt af collegium. Anspråken voro icke öfver höfvan stora. Vanligen stannade det vid en förmaning åt examinanden att fortsätta sina studier och «anförtro sig uthi någon äldre Collegii ledamots manuduction för att öfva sig in praxi och förkofra sig i de stycken som befunnos bristfälliga.» Sålunda heter det i collegii protokoll den 19/5, 1735:

«Af dr Volfs examen fannt Collegium att honom ännu ganska mycket felades uti praxi medica, dock som man hade förhoppning och anledning af dess någorlunda gifna theoretiska svar det han dageligen lærer tilltaga uti praxi medica, hälst som här i Stockholm gifwes för honom mycken lägenhet och tillfälle att rådgöra med försökta practicis uti swåra sjukdomar, ty kom Collegium deruti enhälligen öfverens at admittera honom till trohets och ämbetes eden, på det han med så mycket större wahrsam försiktighet må förbindas att idka praxin medicam, dock med den åtvarning att han bör taga undervisning och råd af de äldre och erfarnare practicis«.

¹⁾ Collegii medici bref till El. Preutz af den 24/8 1737.

Förhöret kunde delvis förnyas. Någon gång ogillades dock den examinerade vid förhöret och såsom exempel på det sätt collegium vid sådana tillfällen iakttog, må ur protokollet den 6/6 1738 anföras följande:

«Härmed slöts examen (med dr Märten Lithenius, som vunnit doktorsdiplom i Altorff den 28/6 1735) och befanns ej nödigt att framsätta flere frågor, efter han på ingenthera nästan rätteligen svarade, utan antyddes examinatus att taga afträde, hvarpå oansedt alla närvarande Hrr Assessorer enhälleligen voro af den tanka att han på intet sätt kunde gillas och med godt samvete till praxin admitteras, utan borde improberas och få efter reglementets 6 § sina halfwa penningar igen, samt i anledning af kongl. medicinalförordningarnes af år 1663 d. 16 Maii 5 § hvarest orden så lyda: Men där han icke profwet står, då må han ej för medico erkiännas eller admitteras, utan till de orter, där han dogmata medica nogare kan fatta och lära, åter remitteras; jemväl efter Kongl. Maj:ts vår allernådigste drottningens nådigste skrifvelse och befallning af den 15 jun. 1719 tilsäjas, att kongl. Collegium intet kunde lämnan tillstånd at förestå någon brunscur eller allena antaga till curerande någon svår patient, innan han först nödvändigt under en äldre och erfaren medici anförande upöfvar sig i praxi samt medelst goda auctorens flitiga läsande skaffar sig den kundskap, som honom ännu feklar i alla för en practico nödvändiga delar, särdeles in historiis morborum och i anatomien, hvaruti aldeles ingen kunskap förmärktes, så kom dock Collegium öfverens at för denna gången allenast lämnan det svar, at han skulle undfå k. Collegii uthlåtelse öfver denna examen, när protokollen blifvit i nästa session igenomsedde och justerade»

Ofvanåberopade k. bref af den 5/6 1719 till collegium medicum hade nämligen ånyo inskräpt nödvändigheten att förfara noggrant med den föreskrefna examen, då det påbjöd

«Att I uti Examine Medicorum noga skiärskåden, hvilka medici äro skickelige till praxin särdeles uti provincierne at admitteras, på det de sjuka igenom de okunnigas försökande ej måge komma att lijda, hafwandes I, i samma afseende med flit att tillsee, det icke hvarjehanda folk, som ej grundeligen lagdt sig uppå medicinæ studium, måge antaga sjuka under sine curer, förleda de enfalldige och skiämma deras hälsa, till hvilket missbruks hämmande I hafven at anlijta Öfverståthållaren eller andra wederbörande befälhafvande om handräckning.»

Alla de svenske läkare, hvilka inför collegium aflagt det i medicinalordningarna föreskrefna förhöret och derigenom förvärfvat sig kompetens till läkaretjenster, hade, med ytterst få undantag, utomlands erhållit doktorsgraden. Sådan var tidens sed. Önskvärdheten af den medicinska gradens utdelande äfven i eget land började likväl mer och mer göra sig kännbar. Det var collegium medicum, som uttalade denna tanke, säkert hyllad af alla dem, som nitälskade för medicinens utveckling i Sverige. Den $\frac{8}{2}$ 1734 beslöt collegium ingå till Kongl. Maj:t med en framställning om vikten deraf att icke någon medicine studerande, om han äfven för studier företoge en resa utomlands, borde taga den medicinska graden vid utländsk akademi, utan efter hemkomsten till fäderneslandet söka vinna den vid de svenska universiteten. Denna kollegii framställning gaf uppslag till en lösning af frågan, som collegium icke väntat.

Johan Fjellström, hvarom i det föregående redan nämnts, hade i Lund promoverats till medicine doktor den $\frac{24}{5}$ 1735 och sålunda blifvit en bland de förste, som i Sverige vunnit medicinsk grad. Genom den vid akademien i Lund vid några tillfällen redan utdelade medicine doktorsgraden hade den inrotade fördomen, att de för vinnande af denna grad nödiga kunskaperna nödvändigt måste i utlandet förvärfvas och icke kunde i eget land erhållas, skakats i sin rot. Då collegium medicum fordrade att Fjellström, som blifvit kallad till läkare vid hofrätten i Jönköping, borde aflägga examen äfven inför collegium, besvärade sig denne hos kanslern för akademien i Lund, grefve Carl Gyllenborg deröfver att af fakulteterna examinerade och godkände läkare ytterligare måste undergå ett sådant förhör. Häraf togo sig akademikanslererne Gustaf Cronhjelm (Upsala), Carl Gyllenborg (Lund) och Ernst Johan Creutz (Åbo) anledning att i ett till Kongl. Maj:t den $\frac{5}{11}$ 1736 inlemnadt memorial hemställa, om icke stadgandet om den examen medicine doktorer ägde att i collegium medicum undergå,

„innan dem kan tillåtas att antaga någon praxin vid surbrunnar eller eljest, endast hafver sitt afseende på sådane doctorer, som tagit sin grad utom Lands, om hvilkas capacitet man eljest ej kan wara under-

rättad, men ingalunda beträffar dem, som wid Eders Maj:ts academier under gamla och förfarna medicis i praxi blifwit uppammade samt aflagt alla de i Kongl. Constitutionerna dem föreskrefne prof, innan de fått gradum; Wij äro så mycket mera i denna underdåniga tanka, som i widrigt fall, och der de här wid E. Kongl. Maj:ts Academier promoverade Doctores Medicinæ på detta sättet ingen förmohn wederfares, hädaneffter som här til skedt, största delen af Medicinæ Candidatis lära taga gradum utom Lands, hvarest de både med mindre omkostnad och på lindrigare Examina kunna blifwa Doctorer, förutan det, Allernådigste Konung, at effter wår oförgripeliga mening E. Kongl. Maj:ts Academier mycket tyckes skola lida i sin heder, om de Personer, som af dem blifwit ärkände för Läkare, skola ånyo blifwa pröfwade af ett Collegio, hwarutinnan både nu sitta och hädaneffter sittandes warda de Ledamöter, hvilka warit Disciplar utaf Medicis wid Academierna och som fördenskul lära hafwa försyn före at wilja pröfwa eller mästra hwad deras præceptorer giördt och funnit skäligt“.

Collegium medicum understödde i sitt betänkande till Kongl. Maj:t af den $31/12$ 1736 detta kanslerernes förslag. Vid omröstningen voro tre ledamöter emot och fyra för förslaget antagande. Kollegium medgaf att de vid inrikes universiteter promoverade medicine doktorer „icke må behöfwa i Collegio vidare bepröfning undergå“, men anhöll att på grund af k. brefvet af den $17/9$ 1684 Kongl. Maj:t måtte tillika stadga:

„att medicinæ doctorer, änskiönt de från vidare examen frikallas, doch plichtige äro at i det öfriga ställa sig k. medicinalförordningar och resolutioner till underd. efterlefnad och i följe deraf böra sig och sine doctorsbref i Collegio förete samt, efter aflagd trohets- och huldhetsed, blifwa såsom tillydande medlemmar vederkiände. — Då i utlandet, som allmänt bekant är, orter finnas, hvarest icke allenast the wärdiga, utan ock beklagligen olärda, oskickelige och alldeles otjenliga lätteligen för penningar liika lärdoms vittnesbörd eller doctorsbref erhålla, så fördristar sig Collegium hemställa att hädaneffter alla the, som wilja niuta doctorsheder och friihet at läkarekonsten öfwa, änskiönt de utomlands promoverade äro eller eij, dock en wäg som annan blifwa medelst E. Kongl. Maj:t allern. anordning förbundne densamma inom lands sökia at erhålla; hwilket också kongl. Academierna från långliga tider allernåd. förundte Constitutioner tydeligen innehålla“.

Denna för landets medicinska bildning viktiga fråga afgjordes genom k. brevet af den $26/4$, 1737, som befriade vid inrikes akademier promoverade medicine doktorer från att inför collegium ytterligare underkastas examen. I följd häraf upphörde äfven collegii medici rättighet och skyldighet att till förhör inkalla hvarje läkare, som ville legitimera sig till erhållande af tienst. Deremot tillkom det numera hvarje sådan läkare att «sig och sitt doctorsbref i Collegio framte, samt efter ther aflagd trohets- och huldhetsed blifwa såsom tillydande membrum vederkiänd». Endast sålunda kunde collegium vinna den förenande, sammanhållande betydelsen för Sveriges läkare, hvars inflytande under den följande tiden allt mera utvecklade sig till fromma för hela den medicinska kåren och gaf densamma en större fasthet, än i mångt annat land. Till en början synes dock en mängd läkare försummat att begagna sig af denna i visst hänseende viktiga förmånsrätt att warda upptagen som membrum collegii medici. Collegium nödgades till och med påminna några af provinsialläkarene derom ¹⁾.

Nu i fråga varande k. bref innehöll dessutom ett till collegium medicum stäldt mycket betydelsefullt uttalande, som i visst afseende gaf collegium ganska stor myndighet i förhållande till de nyinträdande läkarene och är af följande lydelse:

„Hwad för öfrigit angår Edert underdåniga hemställande, om icke så wäl Provincial-, som andra städers i Riket Medicinæ Doctorer, änskiönt de från wijdare Examen frikallas, likwäl måge förplicktas, at i det öfriga ställa sig Kongl. Medicinal förordningar och Resolutioner til underdånig effterlefnad och i följe deraf sig och sina Doctors Bref i Collegio framte, samt efter der aflagd trohets och huldhetsed blifwa såsom tillydande medlemmar wederkående och enär lägenheten så tilstäder, göra sig innom Collegio förtjente så wäl som öfwade, uti de der förefallande för dem nödiga och till det allmennas tienst nyttiga sysslor, som äro i synnerhet Apothekens visitationer och Apothekares Examina, samt delibererande öfwer de förfrågningar, som förefalla kunna ifrån Domstolarne och samrådande öfwer farliga och smittosamma siukdomars och farsoters afhielpande och förekommande; Så emedan Wi finne att slikt föranstaltande ländertill våra undersätares säkerhet och wältrefnad, hwilken så wäl

¹⁾ Collegii medici protokoll den $9/7$, 1752.

Medicinalförordningarne, som de flere i dy mål utfärdade resolutioner påsyffta; fördenskul hafwa wi til föregående Edert underdåniga hemställande welat lemna vårt nådiga bifall och samtycke“.

Läkarene voro således, «enär lägenheten så tillstäd», förpligtade till ett slags tjenstgöring vid collegium, för att öfva sig i der förefallande göromål. En sådan tjenstgöring finner man dock icke hafva blifvit i fråga satt af collegium, som utan vidare föreslog till tjensters erhållande unge nyss från akademien utgångne licentiater och åtnöjde sig med emottagandet af deras examensbetyg. Det enda spår dertill, att collegium tänkt på tillämpning af ifrågavarande stadgande, är ett i protokollet den $10/2$ 1742 intaget beslut, deruti det heter:

„Proponerade Präses om icke de i anledning af Kongl. Maj:ts nåd. skrifvelse den $26/4$ 1737 i Collegio recipierade doctorer månde hädanefter, när de vistas i staden, till Colleg. sammankomster kallas dem at bivista, så ofta sådana måhl förehafvas, som theras närvarelse tåhla, jemväl at de till större öfning, såväl som meriters förvärfvande måge få hålla protocoll och i öfrigt gå syndicus tilhanda vid sjelfva expeditionerne med mehra, som enhälligt bevilljades“.

Orsaken dertill, att ifrågavarande stadgande icke noggrannare efterlefdes, låg måhända deruti, att bristen på läkare var mycket stor och att det efter utfärdandet af denna författning ännu var vanligt, att de unge läkarene omedelbart efter sin examen tillträdde tjenester i olika delar af landet. Långt senare i tiden beslöt collegium att genom anslag på sin tafla meddela underrättelse, när inkomna embetsberättelser komme att uppläsas, för att yngre läkare måtte blifva i tillfälle att dervid närvara och sålunda förvärfva sig dels kännedom om lokala förhållanden i landsorterna, dels närmare insigt i årsberättelsernas uppgörande¹⁾.

Ofvananförda k. bref af den $26/4$ 1737 öfversände collegium jemte akademi-kanslerernes framställning och sitt eget yttrande till medicinska fakulteterna. Kollegii skrifvelse till medicine professor Herman Diedrich Spöring i Åbo af den $1/7$ 1737 var af följande lydelse:

¹⁾ Collegii medici protokoll den $16/2$ 1807.

„Colleg. öfversänder utom Kongl. Maj:ts resolution öfver de inrikes promoverade doctorernes befrielse från examen inför Colleg. med., så väl Academie Cantzlärernes underd. framställning i ärendet, som Collegii underd. yttrande i frågan „på det Hr professoren måtte see at Collegium i sjelfwa werket är på det högsta ömt och angelägit om medicinska facultetens intresse och förmåner och gärna åstundar at Faculteterne måga göra ett med Collegium i alt hvad som tienar til fäderneslandets allmänna säkerhet och vältrefnad, samt isynnerhet till den i vårt k. fädernesland redan beklageligen nästan aldeles förfallna medicinens upkomst och befrämjande“.

„Wi skulle ock för vår dehl högeligen önska och med nöje se att Hr professoren blefve förordnad och allmänt antagen (som) detta kongl. Collegii wäl meriterade Assessor och käre ledamot, hvarigenom man sedan med så mycket större förtrolighet finge och kunde med hvarandra communicera hvad som till inbördes fördels befrämjande lända och förefalla mände; wiljandes gärna, ther Hr Professoren sjelf ännu sådant åstundar, ock med all flit thertill biidraga alt hvad någonsin hos oss står och det med så mycket säkrare hopp om önskelig framgång, som sjelfwa medicinförordningarne ther till kraftig anledning gifwa“.

Efter denna tid blefvo examina inför collegium medicum anställda i form af colloquium familiare endast med dem, hvilka å utrikes ort vunnit medicinsk doktorsgrad. Desse af collegium examinerade svenske läkare voro: C. Fr. Schulzen (Schulzenheim) 1773, J. Chr. Hejdenstam 1773, D. von Cöln 1773, Chr. Herm. Carger 1773, Chr. L. Ramström 1774, J. G. Hallman 1774, Herm. Linderholm 1780, C. H. Wertmüller 1782, Fr. G. Krey 1798, C. Zetherman 1799, Fr. J. A. Rossi 1800, J. G. Staudinger 1802 (saknas i Sackléns arbete), J. H. Carger 1805, Sv. P. Berg 1807, Chr. Ehrenfr. Weigel 1808, Nathan. Benedicks 1808, W. H. Winchenbach 1810, J. W. Rudolphi 1810, Sven Erik Albom 1810 ¹⁾ och David Fredrik Lübeck 1811.

¹⁾ Rudolphi och Albom hade studerat i Åbo och blifvit der medicine licentiat 1810. Vid deras anhållan att blifva membra collegii, förordnade collegium att „som bemälte licentiatier undergått examina medica vid en numera utrikes academie, så kunde det icke beviljas dem, utan efter föregånget colloquium in re medica“, hvilket de äfven undergingo den $\frac{2}{7}$ 1810 och aflade eden.

Under en senare tid skulle kollegium likväl ånyo öfvertaga skyldigheten och rättigheten att examinera läkare. När, i följd af kirurgiska societetens upplösning 1797, äfven undervisningen i kirurgi ordnades på annan mera tidsenlig och vetenskaplig fot samt ökade anspråk ställdes på dem, som egnade sig åt kirurgins studium, och af en del läkare fordrades insikter i denna vetenskap och dess utöfning, var det kollegium, för hvilket de föreskrifna kunskapsproffen skulle afläggas. Med undergåendet af dessa förhör var berättigandet till vissa tjänster förknippadt. Här är icke stället för en närmare utredning af denna sida i kollegii medici verksamhet, utan kommer den att längre fram skärskådas i sammanhang med en kort öfversikt af den allmänna medicinska undervisningen i Sverige under förra seklet.

5. Collegii medici makt och befogenhet i afseende å handhafvandet af medicinalordningarna.

Efter det Collegium medicorum blifvit inrättadt, började Kongl. Maj:t till dess utlåtande hänskjuta de den tiden kringresande ögonläkarenes, tandläkarenes och andra special-operatörers ansökningar om *venia practicandi*. Det tidigaste aktstycke i detta afseende förf. anträffat är följande skrifvelse af den $\frac{9}{3}$ 1674, som kollegium på konungens befallning emottog af sedermera statsrådet Thomas Polus rörande lithotomen och tandläkaren Diederich Heinrichs ansökning om utöfvande af praktik:

„*Obtulit Sa:æ R:æ Maj:ti ac Domino nostro Clementissimo supplicem libellum Lithotomus quidam nomine Diederich Heinrich pro impetrando Privilegio exercendi professionem suam hoc in Regno absque ullo impedimento atque onere, utilem ac necessariam sui operam præstiturus in curanda Hernia, medenda deformitate labiorum, quæ vocant leporina, et effringendis dentibus molestis ac inutilibus, et si quæ alia sunt lithotomorum ac dentifrangibulorum opera atque officia; id quoque petens, ut ipsi licent medicamenta sua prædictis morbis ac defectibus inservientia publice venum exponere, unde se suosque honeste ac decenter alere possit. Hoc enim si indulgeatur, in animo dicitur ipsi esse Gedano trans-*

ferre domicilium, sedemque fortunarum suarum figere in hoc urbe hominibusque supramemorato malorum genere afflictis promptam fidelemque operam navare, allegans magna exemplorum agmina, quibus artis suæ specimina ad miraculum usque orbi approbaverit. Tanti artificis humillimas preces S:æ R:æ M:ti non utique visum est aspernari omnimode, cæterum cum nec ipsa norit hominem, nec facile quicquam permittere ac statuere velit, quod quacunque ratione in præjudicium vergere possit medicæ rei, genuinæ istius ac vere dictæ, cujus vos patroni, tutores, atque administratores præcipui, in Boreali hoc Regno, magna cum gloria vestra salutamini; de prædicto negotio quicquam decernere noluit, antequam mentem vestram consiliumque exploraret. Cumque id placuerit me internuncio fieri, non suppetente coram adeundi Collegium Vestrum Amplissimum facultate, per has lineolas cura hac defungi volui, adeoque officiose requiro, ut rite perpensis prædicti negotii rationibus mature dignemini mentis vestræ participem facere, eaque ratione Vobismet ipsis consulere, si præter expectationem supplicantis desiderio inesse aliquid queat, quod vel per se minus conveniens vel cum aliquo detrimento aut incommodo vestro sit conjunctum, responsumque vestrum tanto mihi polliceor promptius, cum nihil hic aliud agatur, quam ut intelligatis, quanta honoris ac emolumenti vestri ratio habeatur¹⁾.

Vid tillfrågan inför kollegium förklarade Heinrich, att han icke lärt konsten att utföra stenoperationer eller sökt vinna privilegier deruti. Statssekreteraren skulle muntligt erhålla det svar att „denne Heinrich lærer sin konst ej förstå och altså icke värdig vara, att njuta det han söker“.

Stundom synes kollegium hafva uppkallat dessa s. k. „operatores medicinæ“, hvilka vanligen sysselsatte sig med ögon-, bråck- eller stenoperationer, och genom anställd examen undersökt deras insikter. Oftast voro de fullkomligt okunnige, från utlandet inkomne charlataner. I protokollet den 22/9 1691 förekommer följande:

„Denne gången war diit (till Collegium) citerader quacksalfwaren Christian Adolphi, hvilken hade kort förut supplicerat til konungen och begiärt tilstånd at fåå practicera såsom andre doctores, chirurgi och pharmacopæi. På hvilken hans supplique Kongl. Maj:t hade resolverat, at willia först weeta om Collegium medicum derwidh något hadde at

¹⁾ Bergianska brevsamlingen. XV: 712.

påminna. Hwarföre Collegium hade opstämd bemälte Adolphi; hvilken också comparerade, då han frågades om efterföljande punkter.

Qu. 1. Hvar han hade lärt sin konst? Resp. Hoos en oculist Jacob Willem i Hambourg, hvilken plögade reesa omkring landet, och ställa sigh uthe på theatrum; Såsom han medh besagde oculist ofta reest, med honom stått på theatrer på åtskillige orter, enkannerligen också i Riga.

Qu. 2. Om han nånsin studerat? Resp. Quod non.

Qu. 3. Om han hade lärt apothekarekonsten? Resp. Quod non.

Qu. 4. Om han hoos någon Chirurgo serverat eller disciplinerat hadde, och om han hade någre testimonia af någon chirurgo? R. At han hos ingen annan tiänt, eller något lärt hade, än som hoos sådane, som reesa omkring landet och profitera deras konst på theatrer.

Qu. 5. Hvad han då enkannerligen gofwe sigh uth före, at kunna förståå. R. At ögnecurer, snittcurer uthi tarmlopp wore honom kunnigast, såsom ock at skära labium leporinum och tumores quoscunque.

Qu. 6. Sedan begärtes at han skulde framtee desamma original testimonia, hvarpå stads magistratens skrift sigh grundade, hvilken han hade bifogadt sin supplique til konungen. Hvilket han ock til en dhel gjorde.

Qu. 7. Efter som han sigh uthgafw för wara oculist och herniotomus, examinerades han i dhe stycken.

1. Quot humores oculorum? R. Cataractas esse multiplices, von den Flüssigkeiten wüsste er eben so nicht zu sagen.

2. Quot tunice oculi? recte respondebat.

3. Quas tunicas perforare deberet in sublacione cataractarum? R. Die Netzhaut.

4. An senes herniosos a multo tempore juvarit unquam? R. Non.

5. An partes affectas in herniis intestinalibus seroti enumerare et describere posset earum structuram. R. Quod non.

6. Quomodo sarcocelen tollere posset et quomodo? R. Durch Ätzung.

7. Was er ätzen wolle? R. Er finde sich nicht in den Terminis.

8. An sectionem anatomicam viderit? R. Negative.

9. Ob er andere und bessere Bruchbänder habe als unsere Chirurgi? R. negando, sondern glaubte er dass die anderen Chirurgi so gute Bänder habe als wie er.

10. Om han kunde framtee någre attestata af förståndiga medicis? R. At han inga andra ägde, än som af magistraten och andra particulair personer.

Heruppå afgick til Kongl. Maj:t af Coll. med. den $28/9$ en förklaring af sådant innehåld, at han wore en odugeligh och onödigh karl, som intet något rätt lärt hade“.

Någongång kunde en sådan „operator medicinæ“ bättre göra skäl för sig, åtminstone för det rent tekniska. Så heter det i protokollet den $29/10$ 1691 om Johan Hindrich Schrader, som framtedde en resolution af Kongl. Maj:t af den $14/10$ uppå en sin «supplique, hvarutinnan han begärt att få exercera sin konst, som han lärt hafwer, neml. oculisteri och Bruchsnideri: Hvarpå Kongl. Maj:t resolverat att han först examineras skulle. Altså i följe af Kongl. Maj:ts befallning examinerades han och frågades:

1. Hos hvem han hade lärt staa stickiande? R. Hos M:r Baltzer Lemmer uthi Brandenburg, som hit och dit i landet omkring reste.

2. Quot tunicee et humores oculi et quomodo operatio peragenda? R. Modum operationis genuinum indigitabat, ast nexum naturalem partium oculi vel ejusque structuram plane ignorabat.

3. An præterea quosque diros oculorum morbos curare posset? R. dass er sich auf keinen anderen verstünde, als allein die einigen so mit der Nadel gewürket werden.

4. An sarcoma curaverit? R. aff., sed non nisi per sectionem.

5. De herniotomia examen instituebatur, et videbatur satis apposite ad omnia respondere, quæ ipsam operationem concernerent. In anatomicis autem nil quicquam sciebat.

Resolverades altså, att han fuller tycktes förstå sjelfva operation och hafva öfvat densamma med Staa stickiande och Bruchskiärande. Men af structura partium visste han ingenting. Såsom nu våre Chirurgi likavähl och fast bättre veeta sådana operationer att göra och Kongl. Maj:t dem allernådigst privilegierat hafver, altså lämnas under Hans Kongl. Maj:ts allernådigste omdömme, om denne persohn finnes wara så nödigh eller ej“.

En „Bruchschneider“ Nicolas Kettig hade begärt frihet att utöfva bräckoperationer och ehuru kirurgiska societeten, under åberopande af sina privilegier, afstyrkte bifall, tillät k. senaten honom att nedsätta sig i Stockholm, „sedan han uthi Collegio medico examinerad blifvit“. Vid examen den $4/3$ 1709 förklarade kollegium „och ehuru wäl han har gamla methoden, kan han dock passera, allenast att vid svåra tillfällen han

alltid en doctor till curen kallar“. Det finnes till och med ett litet tryckt tillkännagifvande under titel „*Notification om operatörens Nils Kettigs approberade curer*“ 1709. 4:o derom, att „han med eller utan skärande hjälper dem, som med bräck äro besvärade. Har ock beqvämige Bruchband. Värcket prijsar mästaren.“

Såsom något ovanligt förtjenar anmärkas, att desse „operatörer“ begärde offentligt understöd. „Oculisten“ Gerhard Öltken hade begärt „et liite underhåld af konungen, hvaremot han tilböd sikh att göra operation med staarstickiande hos de fattige“. Collegium medicum afstyrkte denna begäran i skrifvelse af den $12/11$ 1694 och förklarade „att åtskillige af barberarembetet här i staden äro, som slik operation några gånger uti medicorum närvaro hafva förrättat, såsom ock väntas hem åtskillige af infödde svenske barn, hvilka sig derom vinlagt utom lands och ex professo lärt sådan konst, tillbudandes sig allesamman desse at willia göra i påträngande måhl sådan operation för de fattige för inte, utan att begära derföre af E. Kongl. Maj:t något understöd“.

Sedan Öltken i följd af ålder upphört med sin praktik, anmälde sig en Bernhard Ostermeyer att erkännas som „oculist“. I collegii medici skrifvelse till Kongl. Maj:t af den $24/1$ 1721 yttras det om honom:

„Colleg. finner tillika med den chirurgiska societeten att Staarstickaren Ostermeyer i anseende till de prof han skall hafva gjordt till staarstickiande uthom den kongl. recidencen, här i landet, ther ingen Chirurgus finnes, som vid denna operation handen lagt hafver, kan vara tienlig och skickelig nog, allenast att han först låter informera sig af någon uti anatomien beskiedel. man om ögats structur och lynde, samt huru man sig bete skall wid dhe accidentier och tillfälligheter, som efter sjelfwa manualoperationen kunna tillstöta, dhe där ofta fördärfwa hela värket, fast operationen med en färdig hand lyckeligen gådt för sig, jämbwähl och att denne Ostermeyer till und. följe af k. med. förordningens § 8 icke beblandar sig med andra curer, inwärtas eller utwärtas, ehwad nampn dhe hafwa må, dem han ej grundeligen lärdt eller förstår“.

Å andra sidan hade collegium ofta nog mycket obehag af dessa fribrytare på den praktiska medicinens område. Uppkallade inför collegium tilläto de sig icke sällan smädelser och förnärmande uttryck emot collegium eller uteblefvo de alldeles från förhöret. Till belysande af

tidsförhållandena må en sådan episod meddelas, hvarvid kan nämnas, att collegium i tidningarne varnat allmänheten för stadsfältskären Diederich Morter och hans utbudna medikamenter¹⁾. I protokollet den 20/5 1713 läses:

„Inkom medicinæ doctoren hr Wolluhn, uppå kongl. Collegii anmodan och begäran, berättandes at bemälte Morter under måhltiden hos Stangen, när de begynte at tahlå om nya tijdningar, hade sagt „jag står och i avisorne, men den, som har kalladt mig quacksalvare, den håller jag för en hundswott och skålm, samt hela Colleg. medicum, yttrandes sig dervid att såsom en doctor war tillstådes, så kunde han säija de andre, hvad han nu säijer“.

Collegium fant nödigt att icke allenast infordra de närvarandes attester, utan ock i k. Slotts Cancelliet begära personel arrest på bemälte Morter“.

Då k. slottskansliet icke syntes lägga den vikt härpå, som collegium hoppats, beslöts den 15/8 1713 att klaga hos hofrätten och begära att „Hofrättsfiskalen måtte antaga saken emoth Morter såsom en k. Collegii sak och att den ej af någon stadsens fiskal måtte ageras“. Huru målet slutligen aflupit, känner förf. icke.

Å sin sida hade Morter klagat i k. senaten på collegium, «som genom en advis utropat honom för en quacksalvare», hvarföre han begärde «att collegium medicum måtte tillhållas att emot en slik tort och oförrett gifva honom en fullkommen satisfaction». Men anledning häraf utkom k. resolutionen af den 30/7 1713 med warning för en hvar att utan vederbörandes tillstånd låta utbjuda några medicinska compositioner till invärtes bruk.

De fleste af dem, hvilka befattade sig med oloflig medicinsk praktik, voro utlänningar. Collegii medici protokoller öfverflöda af anmärkingar i detta hänseende. Sålunda klagade doktor Herman Niclas Grim från Gottland på en tysk vid namn Seurgen „der man dock ej vet af

¹⁾ Dessa medel lofordas i en liten skrift: *«Panacea solaris, det är synnerlige underbåhre Låkedomar eller piller, Zachariä Wildegansens från Breslau»*. S. I. 1703. 8 bl. 4o. Omtryckt 1713 och undertecknad Dieder. Morter, Stadz- och Regem. Feldtskiär. Göteborg den 22 apr. 1713.

hvad capacitet denna person är, talandes han imedlertid illa om de ordinarie medicis¹⁾. Äfven en mängd provisorer och apotekselever idkade mer eller mindre offentligt medicinsk praktik och togo sjuka under behandling. Till och med qvinnor voro icke sällan anklagade för qvacksälveri, en af dem förklarade sig „hafva gifvit medicamenter som en god vän, men ej som någon publik doctorinna, lofvades och sådant ej mehra willa göra“²⁾.

Klagomål öfver dessa „empirici“, „circumforanei“ och „circulatores“ dels i Stockholm, der de kringspridde i husen sina „avertissemens“ med de mest lockande löften³⁾, dels på landsbygden, der de reste omkring och läto från predikstolarne underrätta allmänheten om sin ankomst till orten, upptogo mycket kollegii tid och gäfvö anledning till skrivelser såväl till Kongl. Maj:t, som till embetsverken. Någon gång gynnades likväl sådane personer utan betänkande af myndigheterna och erhöillo till och med tjenster. Sålunda hade landshöfdingen öfver „Wester Norlanden“ Axel von Schaar på begäran och rekommendation af Hernösands

¹⁾ Collegii medici protokoll den $\frac{2}{9}$ 1703.

²⁾ Collegii medici protokoll den $\frac{12}{3}$ 1706.

³⁾ Flere sådane tillkännagifvanden anträffas bland småtrycks litteraturen under förra seklet. Ett blad „ifrån Hamburg den $\frac{30}{8}$ 1725“ lemna underrättelse derom att dr. M. Brandt sammansatt ett utmärkt ögonmedel. Hans medikamenter funnos till salu hos bokhandlaren Rusworm, ss. *Essentia mineralis* (emot krafter), *Essentia miraculosa* (emot förlorad hörsel), *Elixir vite* (universal medicin), *Lebours balsam* (univ. med.), *Goldpulver* (univ. med.) m. m. — „Med öfverhetens consens“ ger Antonius Valentinus Scarpeta från Venedig tillkänna att han uppehåller sig i Stockholm och sköter tänder samt har tandmedicin af olika slag (ett blad 4:o 1725). — Johan Cyriac Jacobi erbjuder sig att curera blindhet, bräck, stenpassion eller stranguri och för öfrigt alla möjliga sjukdomar. „Hvar och en må vara försäkrad: att ingen sjukdom och bräcklighet, af hvad namn den vara må, både hos man- och qvinkön gifvas kan, som icke han, såsom en af långlig praxi utöfvad läkare, fullkomligen förstår att curera“. Slutligen åtager han sig att bota tandvärk, göra lösa tänder fasta, svarta tänder hvita som en snö m. m. „Det förnämde qvinkönet befriar han från fräknar och solfläckar och forskaffar fin hvit hud i stället“. Han begär tillika att få sig tillsänd de sjukas morgon-urin med uppgift på patientens kön och ålder, „så att deraf kan slutas om sjukdomen försakas af lefvern, magen, lungan, gallan eller njurarne“ (ett blad 1728, 4:o). — Medicin för sten och podager fanns hos Henrik Steinhausen till salu för 6 dal. kmt flaskan, derjemte en tryckt sedel om dess rätta bruk (ett blad 1733, 4:o). — „Squires grand Eljxir“ såldes å 3 dal. kmt flaskan i Alingsås manufakturbod (1738, ett blad 4:o). — Dr. Stahls berömda Lijf-piller eller *Pilule vite* Dr. Stahlis såldes hos Heinr.

borgmästare, råd och borgerskap den $\frac{3}{4}$ 1701 förklarar en Anders Ertz «för medicus i Hernösands stad och Ångermanland, skolandes ingen hafva att tillfoga honom uti bemälte sin tjenst något hinder eller mehn, utan att han må densamma oförhindrad förrätta». Häröfver infordrade kollegium upplysning och landshöfdingen förklarade den $\frac{25}{7}$ s. å., att hans tillståndsbref endast åsyftat att denne Ertz, på hvilken borgarene i Hernösand lade stort värde och till hvilken de hyste förtroende, måtte „i dessa krigstider njuta försvar och icke uttagas till soldat såsom en lösdrivare“.

Så länge läkarene helt och hållet åsidosatte kirurgins utöfning, förekom det långt in i seklet, att personer, hvilka sysselsatte sig med verkställandet af operationer och vården af yttre åkommor, fortfarande reste kring landet och erbjödo sin hjälp åt allmänheten. Emedan läkarene sjelfve förhöllo sig temmeligen likgiltiga i detta hänseende, var det egentligen fältskärerne, som med missnöje och afund följde desse objudne medtäflares verksamhet. Sålunda skref J. O. Hagström till Abr. Bäck från Linköping den $\frac{6}{6}$ 1756:

„Operateuren Hvitfelt reser omkring landet och uppå framledne kong Fredriks gifne fullmakt eller privilegium, förrättar rätt stora operationer. Efter han håller sig vid blotta chirurgiska göromål och sellan påtager sig inwärtas eller medicinska kurer, gillar jag snarare hans näringsmedel, än dem improberar. Chirurgi Norcopenses atque Lincopenses hafva anmodat mig at å embetets vägnar förbjuda Hvitfelt practisera här i länet, men jag har ej velat utvidga de chirurgiska monopolier, som nog ändå tillvuxit under en förtryckt Medicins mångfaldiga öden här i riket. Hvitfelt talar honnettement om kongl. Collegio medico, des vär-

Wilhelmi à 4 dal. kmt lodet. — Färdigt beredda medikamenter för tänder, ögon m. m. såldes i tyska kyrkobrinken vid Wästerlånggatan midt emot Pärlan i huset n:o 11.

Ett fullständigt motstycke till de i vår tid från Leipzig utgående reklamerna „för det personliga skyddet“, jemte den hemlighetsfulla försändningen af dithörande medikamenter, bildade „Dr. Fried. Hundertmareks berömda mediciner mot gikt, podager och venerisk sjukdom, hvilka funnos för billigt pris hos kammarkollegii bokbindare Gottfr. Kadau. Denne Hundertmarek erbjöd sig till skriftlig konsultation och ville med råd och hjälp utan ersättning gå dem tillhanda, som derom anlitate honom och betalte portot. Skriften eller den på tyska och franska tryckta underrättelsen fanns äfven till salu jemte medikamenterna. De mot venerisk sjukdom erbjudna läkemedlen såldes för 13 dal. kmt, deribland kostade lodet af en balsamisk blodreannde Tinctura antivenerea“ 6 dal. kmt (ett blad 4:o, 1746).

daste Præses och berömde Ledamöter. Jag har med hugnad igenhemtat hans utlätelser här och der på landet“.

Bland desse kringresande operatörer var det allt fortfarande de s. k. «Oculisterne» eller ögonläkarene, hvilka gjorde de bästa och rikligaste skördarne ¹⁾. En del af desse »oftalmologer» synes varit nog underbygd i sin tids konst och försummade icke att äfven af collegium medicum förskaffa sig intyg öfver sina kunskaper och förmåga. Ett sådant vittnesbörd, utfärdadt af collegium den ¹⁵/₁₀ 1750, åt oculisten Christian Gottlieb Cyrus, är så förmånligt, att det förtjenar här meddelas.

„Christian Gottlieb Cyrus, chirurgus et ophthalmiater, natione Germanus, peragratis Belgio, Anglia, Gallia, Helvetia, plurimisque Germaniæ regionibus, atque Dania, nostrum etiam conscendit solum, munitus egregiis, Collegiorum medicorum et Facultatum, Virorumque, doctrinæ atque experientiæ laude maxime conspicuorum, testimoniis. Stockholmiam itaque, Metropolin Regni Sveciæ, ingressus, haud diu est moratus, priusquam artis, quam profitebatur, exercendæ veniam est adeptus. Manus operi admovit, ac in magna omnium ordinum spectatorum frequentia, operationem suffusionis deprimendæ, repetitis vicibus, perfecit, maximaque ac vulgarem multis exsuperante parasangis dexteritate, se omnibus probavit. Neque ei defuit bonus operationum successus, cum, ut in operando felix, ita etiam in diagnosi sagax atque prognosi cautus, non promiserit nisi quod potuit præstare, atque in eo, a more *χηρσολογων* Dasonumque Thrasonica sua arte vulgus seducentium, maxime alienus. Præterea plurimis etiam occasionibus luculenta præbuit documenta, sanioris, quam de oculo tenet, theoriæ. Inde itaque permotum Regium Collegium medicum non potuit testificationem petenti denegare, quin potius illum unicuique de meliori nota commendat, præsertim cum in Illo raram sane invenerit modestiam, ita ut verbis sese non venditavit sesquipedalibus et simul inanibus. Huc etiam accedit, quod pauperibus benevolam ultro præstiterit opem eoque nos convicerit, se non lucelli cupidine illectum foeda, arte sua abuti peregregia“.

Ett annat minne af Cyrus' vistelse i Sverige är en tryckt under rättelse om „*Bruket och nyttan af Oculisten Cyrus ögon volatile*“ ett blad 8:o s. l. et a.

¹⁾ I Läkaren och Naturforskaren. IV. Sthlm 1783, sid. 146 finnes af Odhelius en «Kort berättelse om de resande Oculister, som under de 30 senare åren besökt Sverige och Stockholm», i hvilken deras operationsmetod beskrifves.

Ännu större anseende medförde det att vara antagen till konungens ögonläkare. I Karolinska institutets samlingar förvaras ett tryckt öppet bref (på latin och franska) utfärdadt af konung Fredrik i Stockholm den $2/_{10}$ 1751 för Johannes Taylor, att vara Hans Kongl. Maj:ts «Ophthalmiater» med dertill hörande privilegier och rättigheter. Mannen, som dessutom bar titeln af «Oculist» hos Hans Romerska Majestät, hos konungen i England m. m. hade behedrat äfven Stockholm med sitt besök och derstädes verkställt talrika operationer, till hvilka äfven sedermera arkiater Bäck varit inbjuden. Derjemte hade han hållit föredrag öfver ögonoperationer. Några år senare befinnes assessoren Erik Elff hafva till svenskan öfversatt Taylors uppsats om ögonsjukdomars förekommande efter koppor och inlemnade han den till censur i collegium medicum ¹⁾.

Såsom redan nämndes, plögade desse kringresande läkare bekantgöra sin ankomst genom att i staden utdela tryckta tillkännagifvanden. Ett sådant «avertissement» af den $23/6$ 1762, som förf. lyckats öfverkomma, rörande en till Stockholm ankommen ögonläkare, har följande innehåll:

„I dag är den öfver hela Europa berömd medicus, Hof-Rådet och Professoren, Herr Doctor Hillmer hit ankommen, hvilken, ibland andra stora curer, förhulpit, (mäst uti et ögonblick), många tusende blinda människor til sin syn. Skulle sådane blinda personer här ästunda hans hjelp, så warda alla de fattige hulpne för intet; men skola sig i de första 8 dagar anmäla, och dem, som ej stå til at hjelpa, låter han det strax veta“. 1 sida 8:o.

Den lättrogna allmänheten fick dyrt betala de utländske ögonläkarenes tjenster. Häraf tog sig collegium anledning att tillsäga tvenne «oculister» bröderne Pelliers, hvilka 1778 uppehöll sig i Stockholm,

¹⁾ Collegii medici protokoll den $2/4$ 1755. — Denne John Taylor, äfven kallad «Chevalier Taylor», reste omkring i nästan alla Europas länder i en vagn, målad å yttre sidorna med ögon och prydd med inskriften «Qui visum dat, dat vitam». Der han vistades, höll han föredrag öfver ögonsjukdomarne och utförde isynnerhet staroperationer. Taylor har utgifvit flere arbeten, men ansågs af många sina samtida för en charlatan. El. Fr. Heister har som sådan framställt honom i sin skrift „*Besondere Nachricht uegen des in Frühjahr anno 1735 in Holland so sehr gerühmten Englischen Oculisten Taylors*“. Helmstädt 1736.

att de icke ägde rättighet att fordra högre betalning för sina operationer, än medicinaltaxan upptog. Det uppgafs i collegium att de fordrat ända till 200 dukater för en starroperation och för ett enkelt recept mot obotliga ögonsjukdomar 8 å 10 dukater, «detta sista af utfattigt folk». Ville de icke hörsamma collegii tillsägelse, skulle de anmälas hos öfverståhållaren, «som enligt lagarne lærer handtera saken». Uppkallade i collegium uteblefvo de, men efter handräckning af poliskammaren instälde de sig. Härvid förklarade de med «ohöfliga och näsvisa ord och åthäfvor» att de som utlänningar icke voro underkastade Kongl. Maj:ts bud och befallningar. De ansågo det icke heller vara ett collegium medicum värdigt att befatta sig med kirurgiska operationer och vägrade att uppgifva sammansättningen af ett af dem begagnadt ögonvatten. Genom öfverståhållaren förbjödos de att försälja sina sammansatta läkemedel¹⁾.

Vid seklets slut omtalas ännu en sådan till Sverige ankommen ögonläkare. En viss Joseph Rainery, som blifvit från Holland, der han för tillfället vistades, af enskild person kallad till Göteborg, medförde till Stockholm följande intyg af den bekante öfverläkaren vid Sahlgrenska sjukhuset Pehr Dubb.

„Non minimum certe varia inter amicitiae censeo documenta, quibus me, dum heic moratus Borussiae Regis oculista percelebris D:r de Rainery, amplecti placuerit, quod jam abiturus a me petierit, ut de scientiis, experientia et dexteritate ejus, quibus varia illa visus impedimenta aufert, judicem: scitam licet miratus sim manum, quae sine pressione vel minima inflicta violentia, oculum fixum reddit; in nota illa cataractae amovendae operatione, per extractionem nominata; accuratissimam post hac corneae perficit incisionem et opacam denique expedite educit lentem; tantae tamen caussae dijudicandae me confiteor prorsus imparem.

Nihilominus felicissimos, hocce in negotio Ejus attestari debeo successus; scientiaeque nobilissimae gratulor virum, cujus auxilio ad summum, ut opinor, evecta est perfectionis fastigium. Dabam Gothoburgi IV nonae novembr. MDCCXCI“.

Anländ till Stockholm, erhöll Rainery af collegium medicum venia practicandi och tilläts operera på serafimerlasarettet i närvaro af Ol.

¹⁾ Collegii medici protokoll den ¹⁰/₆, ²²/₆ och ²³/₆ 1778.

Acrel, C. Fr. v. Schulzenheim och L. Odhelius. Med erkännande af hans tekniska färdighet, gjorde de svenske läkarene anmärkningar mot hans sätt att vårda de sjuke. Det gaf anledning att han lät trycka „*Utdrag af Hr de Rajneri Journal, rörande ögonsjukdomar, tillika med et annat ur dess resejournal, till uplysning angående det utdrag Kongl. Lasarettet utgifvit uti Dagligt Allehanda N:o 59. Öfvers. Sthlm 1792*», innehållande bland annat, «En liten reflexion öfver min Starroperation och hvilket är nyttigast antingen att göra det fort eller långsamt»¹⁾.

Hvad särskildt tandläkareyrket vidkommer, så må här i ett sammanhang meddelas, att ansökningar af utländske män att utöfva det samma gingo under hela förra seklet ända till konungen.

Tvert emot collegii medici afstyrkande yttrande, gaf Kongl. Maj:stundom en sådan sökande rättighet att obehindradt utöfva den konst han föregaf sig äga. Sålunda hade kollegium afstyrkt beviljandet af ett sådant privilegium åt en dentist de Sesard, på den grund att det icke, såsom det heter i kollegii bref af den 24/2 1749, är

„brist på chirurgi, som förstå at förrätta tandoperationer, utom det at det strider emot chirurgiska societetens privilegier och Colleg. af lång förfarenhet förnummit thet sådane kringfarande, när dem en gång tillåtes dröja på en ort och landteurer förrätta, de ej der wid hållas, utan fara öfver hela landet och utmångla sina medicamenter, samt komma inwånarene ifrån deras penningar utan rim».

¹⁾ I detta utdrag omtalar han tillika sin presentation i collegium medicum. „Så snart jag där blifvit känd, kom assessor dr Odhelius och med hög röst berättade mig, att man här i Stockholm ägde de största oculister i Europa. Hvarpå jag svarade, att jag wore då lycklig nog, att kunna blifwa undervisad“.

Äfven de dagliga tidningarne sysselsatte sig med Rainery. I Inrikes Tidn. 1792 N:o 79 finnes af dr J. Wadström det uttalandet „att här finnas få, som numera tro prof. Rainery vara någon verklig oculist, om icke af det slaget, hvaraf Tyskland har så godt förråd. Af Rainery sjelf finnes i Inrik. Tidn. 1793 N:o 46, svar på Wadströms yttrande. I „Extra posten“ 1793 N:o 100 ingår en satirisk fråga af „En enfaldig surögad innevånare i Tanum och Bohuslän“.

Om Rainery, som vistades i Stockholm från febr. 1792 till nov. 1793, ingå särskilda meddelanden äfven i Läkaren och Naturforsk. XI. Sthlm 1794, sid. 45 162 m. m., några af mindre förmånligt innehåll. Rainery erhöi mellertid af konungen den 5/2 1793 professors namn.

Denne de Sesard, som medels utdelade annonser tillkännagifvit att han icke blott verkstälde tandoperationer, utan tillika sålde hvarjehanda plåster och en mängd «kostbara, nya, undergörande medel», erhöil likväl genom k. brefvet af den $10/3$ 1749 tillåtelse, «att härstädes idka dess kunskap i tandmedicinen». Icke sällan vistades vid hofvet inkallade utländska dentister, hvilka naturligtvis voro befriade från hvarje pröfning. Sålunda underhöil Fredrik I många år på hofstaten en tandläkare Ehrenreich med 1800 dal. smts årlig lön, utom ganska rikliga hushyremedel. När konungen dog, upphörde hans aflöning och, ehuru han försummat att anmäla sig vid uppgörandet af konungens pensionstat, föreslog sekreta utskottet vid 1756 års riksdag till hans underhåll samma aflöning, som åt en kammartjenare eller 444 dal. smt jemte kostpenningar ¹⁾.

Dessa nu skildrade missförhållanden aftogo likväl efterhand i den mån den inhemska läkarebildningen utvecklade sig, antalet af läkare tillväxte och desse började egna sig äfven åt speciella kirurgiska områden. Sedan instruktionen för collegium medicum af den $28/10$ 1797 föreskrifvit, att oexaminerade s. k. operatörer, hvilka tro sig kunna operera „på ögon, för bråck, sten, tänder och annat dylikt“, borde af collegium godkännas, innan de finge sin konst utöfva, anställdes förhör med dem, som i detta hänseende anmälde sig, dervid de tillika uppviste sina betyg och instrumenter. Vid ett sådant tillfälle emottogos icke betygen, såsom skrifna på utländskt språk, innan de af behörig person blifvit till svenskan öfversatta ²⁾. De förständigades tillika att rätta sig efter hvad medicinaltaxan af den $6/8$ 1777 för slika operationer utsatte, att tillhanda gå fattige och medellöse utan betalning och vid svårare tillfällen rådföra sig med läkare, samt att i öfrigt ställa sig författningarne rörande medicinalverket, i hvad på dem kunde lämpas, till efterrättelse ³⁾.

Vid åtal mot qvacksalfvare vände sig collegium stundom till kämnersrätten i Stockholm. Sålunda förmantas af denna rätt på collegii

¹⁾ Sekreta utskottets skrifvelse af den $20/10$ 1756.

²⁾ Collegii medici protokoll den $2/7$ 1804.

³⁾ Collegii medici protokoll den $27/10$ 1806.

medici begäran lärftskrämarehustrun Gustafva Svan den $28/2$ 1676 att «afstå med de curer, som hon hos en och annan brukar och idkar» vid 40 mark silfvermynts böter, utom sjelfva saken, så framt hon vidare dermed beträdes. För utförande af rättegång emot qvacksalfvare och dem, hvilka obehörigt idkade medicinsk praktik, antog collegium till och med en sakförare, hvarom det i protokollet för den $14/12$ 1704 heter:

„Såsom Collegii membra ej har tiid att löpa för rätta med en och annan dierf bönhas, som gör medicis uthi practiquen inpass, och hvilka Duræus uthi auctoritet ej vuxen är, skall sådant åth någon advocat eller procurator på Collegii vägnar at utföras, gifwas för tertialen af böterne“.

Vanligen vände sig likväl collegium omedelbart till slottskansliet och anmälde den angifna personen till böter. Den $4/4$ 1707 klagade collegium «att en hustru Christina Raat hade lagt prosten magister Fortelius i Arboga uti salivation och gifvit honom en purgation, hvaraf han 60 gånger hade gådt till stohls och satt lijfvet till», samt begärde att hon borde åläggas 50 dal. smt i böter. Någon gång förekom det, att collegium sjelft efter anställt förhör dömde personer, anklagade för qvacksalfveri, enl. § 19 i medicinalordningarna, till 50 dal. smts böter «hvilket till k. slottscancelliets execution hemställdes» ¹⁾.

Stundom lyckades det verkligen att genom slottskansliets åtgärd få sådane qvacksalfvare dels fälde till böter, dels utvisade ur landet, om de voro utländingar, hvarjemte deras medhafda medikamenter konfiskerades. Sålunda upplästes den $4/1$ 1716 ett bref från k. slottskansliet, hvaruti collegium underrättades att qvacksalfvaren Rosenfels kort förut blifvit befald att begifva sig utur staden och förpassad till Holland eller England. Han synes likväl snart hafva återkommit, ty kort derpå underrättade provinsialläkaren i Malmö Hans Roslin, att Rosenfels återvändt från Köpenhamn «och öfverhopar folket med häftiga medicamenter». Härom skulle skrivas till landshöfdingen von Hyltén ²⁾.

Äfven kännbarare straff blefvo någongång föreslagna. Då amiralitetscollegium den $3/12$ 1712 «dömt barberaregesällen Maschalk Jost, sig

¹⁾ Collegii medici protokoll den $5/5$ 1714.

²⁾ Collegii medici protokoll den $29/5$ 1720.

sjelfvom till straff och androm till warnagel, med anledning af ett misstänkligt och farligt recept och belagt honom med böter», skref collegium medicum i bref af den 17/12 s. å. till k. amiralitetskollegium, «der ock merbemälte Barbergesäll ej skulle årka Bøthum, så lemnar Collegium medicum till Ed. Höggrefl. Exc. och det k. amiralitets Collegii wijdare ompröfvande, så wijda de tildömde böter Collegio medico äro tillslagne, om icke barberaregesällen med något corporalt straff kunde beläggas, på det justitien* icke des mindre måtte hafva sin kraft».

Hvad sjelfva medicinalordningarna vidkommer, på hvilka collegium stödde sin befogenhet, ledo de af en betänklig brist på klarhet, just i afseende på kontrollen öfver qvacksalfvare och förseelser emot författningarna. Det hade visst en och annan gång lyckats för collegium att genom slottskansliets medverkan få en straffåtgärd vidtagen eller böter utkrädda. Detta synes dock hafva berott mera på ett vänligt tillmötesgående, än på erkännandet af en i lag grundad rättighet. När collegium den 11/10 1740 hade uppkallat flere personer, angifna för qvacksalfveri och försäljning af medikamenter samt dömt dem på grund af medicinalordningarnas 2, 8, 19, 30 och 31 §§ till 50 daler smts böter, blef öfverenskommet att, jemte protokollet och collegii resolution, sända till öfverståthållaren en särskild skrifvelse, hvaruti anhållan skulle göras „om thes embetes handräckning till underdånigst följte af förordningarne“. Öfverståthållaren förklarade likväl i bref af den 10/11 1740 „sig icke äga tillräcklig underrättelse huruvida k. collegium medicum för någon domstohl och säte kan vara förklarat, begiärandes theraf behörig dehl, at finna huruvida hans begärte embetes handräckning till utmätning af de utsatte böter lämnas kan“.

Med anledning häraf afgaf collegium den 29/11 1740 till Kongl. Maj:t ett betänkande, i hvilket collegium framhöll huru detsamma

„är förordnad förnämligast i den nådiga intention att afskaffa och hämma de oordningar och missbruk, som in arte medica och dess praxi kunna vara föröfvade och förekomma, såsom framgår ur medicinalordningarnes 1, 2, 4, 8 och 19 §§. Till beifrande af sådana oordningar och missbruk har på riksens ständers underdåniga föreställning en fiskal blifvit genom k. br. af den 29/5 1739 förordnad collegium till biträde, hvilken

ingen annan lön derföre niuter än tertialen af de fallande böter. „Då sjelfva sättet och proceduren för beifrandet af förseelser och brott emot medicinalordningarna nog tydligen gifwas tilkänna i dess § 19, så wähl som k. brefvet den 17/9 1684 och den 15/6 1719 neml. att efter föregången åthwarning i Collegium, skulle dhe i förordningarne nådeligen anbefalte böter them vidrigom påläggas, hvarpå Herr Öfverståthållaren och vederbörande befåhlhafvare å andra orter sin embetes handräckning meddela skulle“, anhöll kollegium det Kongl. Maj:t täcktes förordna „det de Collegii resolutioner, som grunda sig på högstbemälte förordningars uttryckliga innehåld i de måhl, särdeles ther böterne finnas tydeligen utsatte, måtte strax gå til utmätning och det så myckot mer som chirurgiska societeten i kraft af dess af Kongl. Maj:t förlänte reglemente äger then förmånen att theras amts beslut ovägerligen exequeras med mehra“¹⁾.

I följd af den väckta frågan utfärdade Kongl. Maj:t den 2°/5 1741 till samtliga hofrätter följande bref:

„Och som Wij efter öfvervägande häraf i nåder för godt funnit at förklara, thet Collegium medicum, tå thet förnimmer något emot medicinalförordningarne förelöpa, bör först låta then, som theruti sig försedt, för sig uppkalla, och likmätigt 1688 års medicinalordning, honom therföre åtvarna, uti the mål, ther åtvarning äger rum; Men ther then brottslige äntå ther med ej afstår, eller sig rätta låter, och han tå sådant vidgår, bör Collegium gifwa thet hos Öfverståthållaren eller Landshöfdingen i orten tilkänna, som, ifall målet så klart är, at then sig försedt, ej behöfver therom öfvertygas, kan themed efter medicinalförordningarne executive förfara: Men så framt saken är på något sätt stridig, bör then hos ordinarie Domaren i orten upptagas och afgöras, och then, som med Rättens utslag ej åtnöjes, får sig hos Eder besvära, inom tid, som i Rätteg. Bl. 25 Cap. 5 § föreskrifves, dock at under någon rättegång ej sådane mål måge dragas, som strax rättas kunna“.

Under det frågan förelåg Kongl. Maj:t till afgörande, klagade dr Nils Retzius från Christianstad i skrifvelse af den 18/2 1741 öfver tvenne „Empirici circumforanei“ och begärde „Collegii assistence häruthinnan, emedan han annars till sin heder och reputation kommer alt för mycket at lida och är ej i stånd att sitt embete vederbörligen uträtta“. Kollegium kunde likväl icke lemna honom annat svar än att, „så snart H.

¹⁾ Enligt §§ 34, 44 och 45 i kirurgiska societetens reglemente af den 17/8 1686.

Kongl. Maj:ts nådigste resolution utfaller, honom all möjlig assistance af k. Collegio skall lämnas och måste han emedertid öfva sitt tålmod, som wi äfven här måste göra»¹⁾.

Myndigheternas likgiltighet mot öfverträdelser af medicinalordningarna gaf snart kollegium anledning att ånyo klaga hos Kongl. Maj:t. I en underdånig skrifvelse af den ¹⁵/₁₁ 1744 anmälte kollegium, hurusom artillerie generalkrigsrätten medels utslag af den ¹⁶/₈ och ⁸/₉ s. å. tilldömt en tandläkare Dominicus Scarpetas hustru Eva Christina Gent icke allenast betalning „för några applicerade så kallade läkemedel på afledne underlieutenanten Christerson, utan ock ersättning med 36 daler kmt för dess hafda besvär“.

„Och som igenom kongl. medicinalförordningarna af år 1688 §§ 2 8, 19 och uti apothekareprivilegierna af den ²³/₇ 1683 ett sådant bönhasande i medicinen vid straff är förbudit, så har Colleg. ej undgå kunnat denna händelsen såsom snörrätt stridande emot det, som tillföre härutinnan stadgadt finnes, i all underd. tillkännagifva, kunnandes der bönhaserij i medicinen, i stället för det med straff bör anses, med någon belönings utdelande igenom publique domar blifver upmuntradt, Colleg. medic. ej vara E. Kongl. Maj:t och Riksens Ständer ansvarigt för den oreda, som af sådant opåtalt olagligt bönhaserij i medicinen kan härflyta“.

Om något svar blifvit med anledning af denna anmälan meddeladt, kan författaren icke upplysa.

Ännu från en senare tid finnas anmärkningsvärda domstolsutslag. Kämnersrätten i Stockholm tilldömde 1773 hustru Törngren 450 daler kmt i „läkarelön“. Enär hofrätten redan torde afgjort ärendet, anmälde kollegium saken, såsom stridande mot medicinalordningarna, hos justitiekanslern. Hustru Törngren eller den s. k. „finska doktorinnan“ var för öfrigt mycket anlitad. Uppkallad inför kollegium, erkände hon sig i några och trettio år hafva behandlat älta, moderpassion och vattusot med såväl invärtes som utvärtes medel. Oaktadt kollegium förestälde henne att det var stridande emot gällande författningar, höll hon före att ingen kunde förmena henne att sådant utöfva och förklarade

¹⁾ Collegii medici protokoll den ⁴/₃ 1741.

sig ämna härmed fortfara som förut. Hon skulle för sin motsträfvighet anmälas hos Öfverståhållaren. ¹⁾

Äfven andra anledningar till klagomål saknades icke. „I anledning af fältskärernes obilliga räkningar på anställda salivationskurer jemte flera olagligheter, hvilka dagligen mot medicinalordningarne begås“, fann sig collegium föränlätet att vända sig till k. sundhetskommisionen, som under tidernas lopp vunnit ett afgörande inflytande på medicinalangelägenheterna och i en motiverad skrifvelse af den ²⁶/₅ 1756 begära dess bemedling hos riksens ständer till utverkande af större befogenhet vid beifrandet af förbrytelser mot författningarna. När stundom händt „att någon förseelse emot medicinalordningarna blifvit vid nu vederbörliga fora anhängig giord, så hafver dock utgången ofta vist det en sådan dom fallit i saken, som, om målet blifvit lagligen och efter kongl. förordnandet remitterat till Collegii medici utlåtande, ej kunnat hafva bestånd“. I detta afseende meddelade collegium, att apotekarene icke sällan åsidosatte dem gifna föreskrifter och godtyckligt tillämpade medicinaltaxan, att felsteg i medicinsk och kirurgisk praktik blefvo obeaktade, farliga medikamenter föreskrifna i allt för stor dosis, «galna attester utgifne vid sjukdomar och vådelige eller tilfogade sårsmål och kroppsskador. Härtill kommer äfven att landslöpare och andra qvacksalfvare tålas så i landsorterne, som i Stockholm, och collegium har ledsnat att på sådane olagligheter tala. Allt detta kunde dock af Collegio rättas, när det efter medicinska grunder i lag samt medicinalordningar afdömes». Collegium anhöll därför om sundhetskommisionens förord hos ständerna vid riksdagen s. å. „till domsrättighets erhållande för Collegium uti sådane mål, som äro pure medicolegales och utom Collegii utlåtande aldrig vid nu vederbörlige domstolar kunna rätteligen afgjöras“.

Sundhetskommisionen gick beredvilligt kollegiets önskan till mötes och aflät till Kongl. Maj:t ett underdånigt bref af den ⁹/₇ 1756, hvaruti kommisionen framställer att erfarenheten tydligen ådagalagt, huru litet kunnat uträttas:

¹⁾ Collegii medici protokoll den ¹⁰/₅ 1776.

«när de ordinarie domstolarne tvert emot medicinalordningarne dylika mål uptagit och afgjort, samt vid dessa tillfällen ej annorlunda än som part Collegium ansedt. Commissionen håller fördenskull ganska betänkeligt att medicinale mål hanteras af domstolarne, hvilka uti det samma ej äga den insigt som vederbör, och således så vid ransakningen, som domslutet, lätteligen kunna misstaga sig.

Commissionen föränlåtes derföre hos E. K. M. underdånigst anhålla det E. K. M. nådigst täcktes tillägga des Collegium medicum den här ofvanföre omrörda högstnödiga domsrättigheten uti alla medicinale mål och förbrytelser“.

Till åskådliggörande af de många olikartade omständigheter, öfver hvilka collegium medicum borde vaka och i fall af uraktlåtenhet eller förseelse ingripa, lemnade sundhetskommisionen följande sammanfattning af i medicinalordningarna förutsedda fall eller i dem ingående föreskrifter:

«Kongl. Medicinalordningarne af år 1688 pålägga Collegio Regio Medico uti de följande 31 §§ sådane skyldigheter, hvilka Collegium icke varit i stånd at till en enda punct rätteligen wärkställa, i brist af behörig domsrättighet, hvilket en redan århållen 60-årig erfarenhet på det aldrakraftigaste intygar:

Att afhålla ifrån Riket Empiricos, Agyrtas, Circumforaneos, Ariolatorer med deras förfalskade bedrägel. och högst skadelige medicamenter, samt andra oberättigade personer och Medicos ifrån främmande nationer enligt 1, 2 och 3 §§.

Att med tillförlåtelighet försäkra Rikets inbyggare om färdige Doctorer, som böra göra sitt Ämbete efter reglor och Instructioner under ansvar, utan hvilket de kunna betraktas såsom högst skadelige och onyttige enligt 4, 5, 6 §§.

Att tillhålla dem till behörige och tidige consultationer med Collegio Medico enligt 7 §.

Att Apothekare, och deras wärkstäder, Chirurgi, Oculister, Dentister, Brock- och Stensnidare, Badare, Materialister samt de, som til försäljande af Venena och Abortiva äro oberättigade. må komma under behörigt upseende och god ordning bibehållas enligt 8 §.

Att äga fullkomlig Direction af hwarjehanda till medicinens uphielpande, tillgörande allmänna inrättningar enligt 9 §.

Att wid infallande Pestetider och andra swåra siukdommar och farsoter med eftertryck och efter omständigheterna kunna öka Medicorum ansvar, och göra de skyndesammaste anstalter enligt 10 §.

Att hindra all öfverflödig införsel af utrikes medicinalier och göra sådane inrättningar, hvarigenom mästa delen deraf må vara til fångs inom vårt Rike, som utan ansvar, wjten och domar med säkerhet ej låter sig wärkställa enligt 11 §.

Att Läkarelöner eller arfwoden måge rättelig kunna lämpas efter siukdommens mer eller mindre försicktighet och accuratesse wid curens wärkställande, utom hwilken all annan flit och möda, som icke efter Instructioner och reglor ordenteligen användes, icke bör lika så betalas, hvilket grundar sig på 12 §.

Att Colleg. Medicum må kunna besörja, att alla Apothequer wäl och redeligen, som sig bör, till Landsens bästa warda tillredde, i grund af de utgifna stadgar och rättesnören, med de sedermera projecterade förbättringar, hvilka nu för tiden af egen godtycko dageligen öfwerskridas, sees af 13 §.

Att de tillskieende visitationer uti Apothequen måge dess behöriga kraft och wärkan samt tillbörligt eftertryck hafva enligt 14 §.

Att Apothekaren utan speciele visitationer och Collegii Medici öfwerwaro icke må tillåtas at förfärdiga de särdeles granlaga, store och kostbara compositioner, hwarom läses i § 15.

Att icke andre än Edsworne Apothecare må antagas till fullbordande af deras mångfaldiga skyldigheter, som läses i 16, 17 och 18 §§.

Att alla Medicamenters förfalskningar måtte undflys och Apothekare Taxan följas, enligt 19, 20 §§; Hwarvid Allmänhetens rätt verserar, och sådane mål följaktel. såsom causa publica, böra utställas för hwars och ens åtal.

Att cassera och confiscera alla förlegade waror, med mera som § 21 dicterar. Samt at aldrig några composita utifrån må tillåtas till införskrifning, utan böra vara böter och confiscation underkastade enligt 22 §.

Angående venena: läses 23 och 24 §§.

Angående patienters försummelse, 25 §.

Utredning och handhafwande af hwarjehanda skyldigheter samt, i synnerhet ang:de medicinska wigten, sees i 26, 27, 28 och 29 §§.

Angående upsickt på wissa Handlandes missbruk med försäljande af wissa Composita etc. 31; hwaraf uti förklaringen af år 1698, 5 § 38 species äro anförde.

Angående Chirurgorum skyldigheter och Ämbetes gräntzor 30 § och sist

Angående Edsworne barnmorskors edgångar och instruction, 32 §^a.

Denna sundhetskommisionens hemställen remitterades af Kongl. Maj:t den 9/8 1756 till riksens ständer med det yttrande, att Kongl. Maj:t «såsom ganska nyttigt och nödigt ansedt att Collegium ju förr dess hellre borde med tilstånd blifva försedd alla medicinalmål och förbrytelser emot medicinalförordningarne at uptaga och summario processu afgjöra».

Frågan förekom till behandling i ständernas justitie deputation den 7/9 1756. Deputationen, som i likhet med hvad kollegium föreslagit, fann «en justitiarius med tillräcklig lön samt säte och stämma i Collegio till bevakande af en ren och laga rättegång böra i Collegio adjungeras», sade sig hafva dessutom all orsak att tro

«det till ett lätt och för riket nyttigt arbete i Collegio medico, ej ringa bidraga skulle, om Archiatern Rosén, som äger så besynnerlig insickt och kundbart snille uti alla till medicinska faculteten hörande stycken, kunde förmås at tillika i Collegio emottaga säte och stämma, då antalet af ledamöter derstädes med den föreslagne Justitiarien alltid blefwo 9 personer. Deputationen har derfor icke kunnat undgå att med Kongl. Maj:ts förbemälte nådiga yttrande till alla delar instämma, dock med tillägning uti följande omständigheter.

Att denna domsrätt ej må sträcka sig längre än till pura medicinale ärender, sådane som i Sundhets Commissionens bifogade memorial uppräknas, samt till de ämbetsmän och personer, hvilka dermed hafwa att skaffa, så att Collegium ej må göra något insteg i Städernas, Magistraters och andra Domstolars tillhöriga göromål, än mindre att Collegium eller någon Doctor må undandraga sig, att så hädanefter som hitintill, på domstolarnes anfordran, afgifva sitt utlåtande och upplysning i saker, som röra sår, slag och lif, då sådane brott, hvaruti Collegium bäst kan upplysa tvifvelsmålet, vid domstolarna förekomma.

I thenna afsickt och på det ej någon oreda och blandning må upkomma, anser derfor. Deputation nödigt, att kongl. Lag Commissionen samfält med 2:ne af Stockholms stads Magistrat genast utarbetar en Instruction, som utvisar hvad i följe af Deputationens tillstyrkande till Collegii medici domsrätt höra må och huru långt Collegium med böters äläggande och suspension ifrån sysslan gå kan, såsom och inom hvad tid öfwer Collegii utslag, besvär hos Kongl. Maj:t andragas böra; hvilken Instruction Kongl. Maj:t efter behörigt öfverseende skulle täckas till Rikens Ständers närmare skärskådande vid nästa riksdag emellertid låta utfärda.»

Sedan ärendet yttermera behandlats af sekreta utskottet den $1/10$, inkom det till riksens ständers plenum. Härvid godkände ridderskapet och adeln den $11/10$ förslaget med den förändring «at Collegium medicum tilläggas domsrättighet uti medicinalmål öfver Doctorer och apothecare, dock at Fältskärer ifrån en sådan Collegii medici domsrättighet undantagas». Prestaståndet beslöt vid justeringen den $18/10$ «i anseende till förekomne skäl och omständigheter sitt förr afgifne yttrande i så måtto förklara, att Collegium medicum må äga domsrättighet både öfver doctorer, apothecare och chirurgur, dock så, at in casibus pharmaceuticis 2:ne apothecare och in casibus chirurgicis 2:ne chirurgur i Collegio äro bisittare, hvilka af dessa societeter sjelfwe utses». Borgareståndets beslut, hvarom äfven bondeståndet förenade sig, blef den $19/1$, «at Collegio medico varder betagit all domsrättighet nu och i framtiden till undvikande af the betänkeligheter, som i annor händelse deraf synes oundvikelige».

Under förhandlingarna i stånden hade kirurgiska societeten och apotekarene, som fattat farhågor för collegii medici räfst och ökade makt, kommit i rörelse och börjat af alla krafter motarbete det i deras ögon våldliga förslaget. Genom sina vänner inlemnade kirurgiska societeten, åtminstone till borgare- och bondestånden, en «promemoria», daterad den $16/10$ 1756, i hvilken de begärde, att «målet om domarerätten med alla öfriga af Collegio medico giorde ansökningar alldeles i respective stånden för denna gången må hvila, på det kirurgiska societeten till en annan riksdag må få tillfälle hos Riksen Högl. Ständer ej mindre än Collegium medicum få anföra dess angelägenheter till landets bästa», anseende bland annat

«att Collegii medici ledamöter äro alla practici och kunna ej owäldigt dömma öfver egna och medarbetares förseelser, att största hat och förföljelser öfver deras missgynnade medbröder utöfvas, landets fattiga och nödlidande til et betänkeligit äfventyr; att en slik domstol af partiska ledamöter och en enda lagkunnig subaltern, under namn af Justitiarius eller Advokat Fiskal, mot hwileka ingen fullmäktig, inga beneficia juris civilis etc. kunna nyttias, wore stridande mot Sveriges lyckliga regeringssätt och tviwelsutan derföre af alla wälbestälta Regeringar, aldrig påtänkt, mindre stadfäst.»

Apotekarene å sin sida funno, att så väl

«för allmänheten, som isynnerhet för dem, som applicerat sig till någon af medicinens öfriga delar, blefwe det, om kongl. Collegium medicum erhöles domsrättighet, gräseligast, at eij något remedium juris gäfves emot deras dom, ty så snart det står fast, att detta Collegium äger bästa skickelighet att dömma i medicinska mål och ej någon högre domstol finnes, som består af medicis, som kunna pröfva om Collegium medicum gjordt rätt eller orätt, blifver fölgden klar att Collegium medicum i detsamma det erhåller domsrättighet, äfven får oinskränkt macht i medicinska mål, hwilcket ej skulle tjena till annat, än att quäfva de öfrige till medicinen hörande wetenskaper, såsom Chirurgen och Pharmacien, hwilcka eij mindre än den inwärtas läkarekonsten äro det allmänna oumgängelige och i senare tider märckelige tiltagit.

Riksens Höglofl. Ständer lära således nådigt finna bäst, att tredje man, hvarmed menas ordinarie domstolarne, så hädanefter, som hitintills, afgjör de medicinska stridigheter, som kunna uppkomma, på det i synnerhet Chirurgi och Pharmaceutici ej må hafwa mera ordsak, än andre riksens undersåtare att sucka under wederwiljares ok.»

Sedan ständerna uttalat sig afböjande i ärendet, förföll sålunda tyvärr frågan om en utvidgad judiciel befogenhet för kollegium och dermed äfven hoppet att på ett mera verksamt sätt kunna beifra de oordningar, hvilka i följd af de omgångar och obehag, med hvilka deras anmälan och undersökning var förknippad, sällan eller aldrig blefvo föremål för åtal. Redan den 21° 1757 klagade kollegium ånyo hos Kongl. Majt:

«att det saknar en nödvändig domsrättighet, äfvensom att kollegium, hwilket hittills icke förmått att gifva dess befallningar ett lagligt eftertryck, måste vid sådana tillfällen för sin välmening och nit om E. K. M. höga befallningars uträttande med grämlse upbära föracht och sidovördnad, samt tillika befructa at aldrig apoteken kunna bringas i säkert och tilbörligt stånd. Men kan för sin del icke annat finna än at det wore för Collegio på wisst sätt vanhederligt, om deras protocoller och medicinalärender skulle hänvisas till en kiämnars rätts uptagande och afgörande.»

Hvad Kongl. Maj:t i ärendet resolverat, har förf. icke lyckats utröna. Dessa klagomål upprepades ånyo i en underdånig skrifvelse af den 30/5, 1759, i hvilken collegium anmälde:

«att det vid uppkallandet af personer, som förbrutit sig emot medicinalförfattningarne, till förhör el. redogörelse, nödgas lida och utstå allt det föracht och så mycket ovet, som någonsin the behaga utösa, utan att Collegium på något sätt hvarken med vite, arrest eller någon slags åtgärd kan sådant styra. De anse Colleg. under flera hårda utlåtelse för part och mena sig kunna der så säga, tala och göra hvad de vela, utan allt ansvar, så framt icke E. K. M. i nåd. skulle täckas taga Colleg. och dess ämbetes göromål i nådigt hägn och beskydd och lika nådigt tillägga Collegium en så artad myndighet, som lagligen kan afböja sådana och slika anfall. Efter medicinalordning åligger väl det Collegium, att hos vederbörande domstolar och exsecutorer igenom syndicus såsom Collegii ombud vid slika tillfällen sådana händelser anmäla, men erfarenheten visar, huru litet Collegium synes härvid kunna uträtta, då hvarken någon undersökning eller på medicinska regler grundad granskning Collegio är tillständig och anbefald.»

Det, så vidt förf. vet, sista försök, som collegium medicum under denna tidrymd ännu gjorde att få sin executiva myndighet utvidgad och klarställd, misslyckades likaledes, såsom framgår ur k. brefvet till collegium af den 24/9, 1787:

„Wi hafve i Nåder låtit Oss föredragas, hvad så väl Wårt Justitie Cancellers Embete, som herr Riksrådet och Öfverståthållaren etc. etc. Baron Sparre uti ingifne utlåtanden haft att anföra, vid Edert under den 22 sistledne Januari gjorde underdåniga hemställande, om icke, sedan I utfärdat ett Reglemente till Apothekare Societetens rättelse, Eder måtte tillåtas, att med ett proportionerligt vite, få igenom egen myndighet, straffa de förbrytelser, som Apothekare kunna begå, emot ett af Eder fattadt beslut, angående teckns och stämplars sättande på Medicinalier, som ifrån Apotheken afhämtas, samt att I tillika måtte authoriseras att i alla mindre oconomiske mål, — medelst utsatt vite, igenom Eder fiscal, befordra skyndesamt handhafvande af de anstalter, som tjena till allmän ordning och säkerhet. Häruppå länder Eder till nådigt svar och efterrättelse, det Wi i anseende till flere härvid förekomne skäl och betänkeligheter till förenämnde Edert underdåniga hemställande icke kunna lemna Wårt nådiga bifall, utan hafve Wi ansedt bäst wara att de redan

förut utfärdade författningar och medicinalordningen bör derutinnan tjena till efterlefnad, till dess herr Riksrådet och Öfverståhållaren hunnit till Wår nådiga pröfning och stadfästelse upgifva project till en viss ordning för Apothekarne i Riket, mera fullkomlig och lämpelig till närvarande tider, samt i öfrigt tjenande till rättelse, både för Wåre Befallningshafvande och Domare vid tvister, som i slike ärender kunna förekomma.»

Den enda åtgärd collegium medicum under sådana förhållanden kunde vidtaga mot qvacksalfveriet var att först uppkalla personerna i fråga, om de vistades i hufvudstaden, och, derest de efter erhållen varning dermed fortforo, anmäla saken till vidare behandling i polis-kammaren eller, om det gälde landsorterna, genom provinsialläkarene göra anmälan om ärendet hos landshöfdingen. Till följd af collegii medici upprepade klagomål öfver qvacksalfveriet i hufvudstaden utfärdade öfverståhållarembetet den $17/5$ 1776 «en kungörelse och varning att taga sig till vara för obehöriga personer, som sig med sjukdomars botande befatta» ¹⁾.

Emedan dertill icke berättigade personer ofta i tidningarna erbjödo sig att bota särskilda slags sjukdomar och försålde hvarjehanda läkemedel, anmodade collegium öfverståhållaren att genom sin embetsmyndighet förekomma sådana annonsers införande ²⁾. Särskildt tillhörde det collegii fiskal att utspana och angifva de personer, hvilka sysselsatte sig med obehörig läkarepraktik och försäljning af läkemedel. Enär dåvarande fiskalen varit i detta afseende försumlig, anställde collegium till och med en vice fiskal, hvarom justitiekanslern enligt författningarna underrättades ³⁾.

Här bör dock tilläggas att collegium medicum på ansökan af personer, som, utan att hafva idkat studier eller aflagt förhör, kunde inlemna trovärdiga intyg öfver ägande kunskap och färdighet, icke vägrade dem tillstånd att tillhandagå allmänheten vid vården af yttre skador, att begagna utvärtas medel, att verkställa åderlåtning m. m. I svåra fall voro de ålagda att vända sig till läkare.

¹⁾ I *Modées Utdrag utur publique handlingar*. X. Sthlm 1781, sid. 595.

²⁾ Collegii medici protokoll den $7/4$ 1783.

³⁾ Collegii medici protokoll den $26/6$ 1787.

Slutligen må vi ännu erinra derom, att collegium medicum, såsom redan i det föregående blifvit anfördt, genom k. brevet af den 28/10 1797 erhöill utvidgad befogenhet vid beifrandet af förseelser mot medicinalförfattningarna, då detsamma bemyndigades att i förekommande fall sjelft ådöma de i 1688 års medicinalordning utsatta böter¹⁾.

6. Riksdagarne och collegium medicum under frihetstiden.

En ganska lång tid hade hunnit förflyta efter det collegium medicum blifvit inrättadt och dess verksamhet vidtagit, innan landets medicinalväsende blef föremål för ständernas öfverläggningar. Visserligen förekom en och annan medicinalverket rörande angelägenhet vid de föregående riksdagarne, men först vid 1752 års riksdag kom medicinalväsendet och dess behof under närmare pröfning af riksens ständer.

«Kammar-, ekonomie- och kommerciedeputations förordningsutskott» infortrade nämligen den 5/11 1751 af collegium medicum en berättelse om de mått och steg, som till åtskilliga endemiska och epidemiska sjukdomars förekommande antingen redan kunnat vara gjorda eller hädanefter pröfvas nödiga att tagas. Kollegium aflemnade då den 2/12 s. å. en redogörelse för sin verksamhet under de tre sistförflutna åren. Snart derpå, den 8/4 1752, infortrade samma utskott ånyo collegii medici yttrande, «huruvida de uti mortalitetstabellerna upptagna sjukdomarne genom tjenliga anstalter kunde finnas mer eller mindre botelige, emedan det är wordet inhämtadt att öfver 50,000 människor genom de omtalta sjukdomarne i rikets 22 provincier årligen dö och förloras, samt hvilka och hurudane medel och utvägar collegium till detta ändamålets vinnande bäst och beqvämligast anser».

Collegium medicum försummade icke att i skrifvelse af den 20/4 s. å. oförbehållsamt framlägga sina önsknings rörande medicinalverket och afhjelpandet af dess viktigaste behof. Kollegium trodde sig kunna

¹⁾ Se ofvan sid. 39.

med ganska stor säkerhet påstå, „att som dessa sjukdomar och dödsfall timat uti orter, der hvarken tillbörlig skötsel eller tjenliga medikamenter varit att tillgå och de sjuka ofta mera genom förvänd skötsel och medicinering satt lifvet till, en stor del genom lämplig vård kunnat räddas». Kollegium ville väl icke gå in uti någon förmätenhet, men ansåg sig dock efter pröfning kunna vid de i tabellerna uppräknade sjukdomarne «anföra en viss nummer, som kunnat frälsas». Det saknar icke sitt intresse att följa med några af dessa collegii medici beräkningar. Af de i kopper och messling döda 7191 personerna hade, enligt collegii antagande, «genom förnuftig skötsel och tjenliga medel åtminstone 6000 kunnat konserveras»; af de i hetsig sjuka och brännsjuka (catarrhalfebrar inberäknade) 4054 döda hade 3000 personer „bort kunna frälsas»; af de i mag- och bukref upptagna 2403 döde hade 2000 kunnat återställas; af de i rödsot döde 3112 hade sannolikt 2000 kunnat hjälpas; af de i frossa döde 1704 torde allraminst 1000 kunnat tillfriskna; af 651 i barnbörd affidna qvinnor hade vid riklig tillgång på barnmorskor säkert 400 bort kunna räddas; i kikhosta hade 2816 personer dött och af dem hade med största sannolikhet 2000 bort kunna återvinna sin helse o. s. v.

Bland de åtgärder, som collegium medicum föreslog till förekommande af den stora dödligheten bland befolkningen, var

a) anställandet af flere provinsialläkare med tillräcklig lön eller förbättrade lönevilkor. Till provinsialläkarenes resor och bekostnad af medikamenter borde äfven nödiga medel beviljas;

b) vid gymnasierne borde anställas en läkare som lektor i naturalhistoria och fysik. Tillika skulle han vara skyldig att betjena staden och dess omnejd med läkarevård;

c) åt collegium borde anslås medel, hvarmed tillfälliga resor för farsoters hämmande och apoteksvisitationer, för inrättande af små husapotek och utgifvande af skrifter i och för deras begagnande m. m. kunde bestridas. Det vore vanskligt att bestämma storleken af en sådan fond, men med afseende derpå att vid arméen och flottan medikamentskostnaden beräknades till 16 öre per person och antalet sjuka åtminstone 3 å 4 gånger öfverstege antalet döde, uppgående till omkring 50,000 om året, borde, „då säkerligen alla hade betjent sig af medikamen-

ter, i fall de haft tillfälle dertill, anslaget beräknas minst till en dal. smt för hvar affiden person». Genom erhållande af privilegium exclusivum på försäljningen af mineralvatten, kunde början göras till en sådan fond;

d) emedan collegii ledamöter saknade lön, fordrade billigheten att åtminstone den, som förde protokollen och ombesörjde brevexlingen, blefve ersatt.

Utom detta till ständerna inlemnade utlåtande, afgaf collegium den 9/5 1752 äfven till Kongl. Maj:t ett betänkande af enahanda innehåll och syfte.

Deputationen behjertade visserligen collegii medici framställning och förklarade, att i hvarje län en ordinarie provinsialläkare borde tillsättas samt tillräcklig lön åt honom anslås, men i brist på nödiga medel kunde utskottet icke uppgifva någon annan utväg än «att landshöfdingarne hvar på sin ort medels öfvertygande framställning måtte uppmuntra innevånarene till ett villigt sammanskjutande af nödig fond, för dessa helsosamma ändamål». Utskottet fäste uppmärksamheten derpå, att följande län särskildt vore i behof af provinsialläkare, nämligen Stockholms län, Upsala län, Åbo och Björneborgs län, Nyslotts län, Södermanlands län, Elfsborgs län, Kalmar län och Öland, Westerbotten, Hallands län, Malmöhus län, Göteborgs och Bohus län. Härtill borde ännu komma Jämtland, såsom ock Gestrikland och Helsingland.

Likaså förordade deputationen beviljandet åt collegium medicum af privilegium exclusivum på försäljningen af utländska mineralvatten och inrättandet af en profession i anatomi i Stockholm. Hvarterdera af dessa förslag beröras närmare längre fram i detta arbete.

Den redogörelse för sin verksamhet collegium medicum, uppmuntrade af denna framgång, inlemnade till riksdagen 1756, bar ännu rikare frukter. Vid denna riksdag blef landets medicinalväsende föremål för ständernas synnerliga uppmärksamhet och allvarliga omtanke. Mer än vid någon annan tidigare eller senare riksdag kom nu medicinalverket i hela dess vidd under ompröfning. Med ovanlig villighet och med för den tiden betydliga anslag sökte ständerna bereda utvägar till

genomförande af de viktigaste förbättringarna och afhjelpande af de mest trängande behofven på den allmänna hälsovårdens område.

Detta ständernas tillmötesgående finner sin förklaring i deras fruktan för fortvaron och tilltagandet af den djupt beklagade folkbrist, i hvilken man sökte och trodde sig finna den antagligaste orsaken till rikets svaghet och nöd. Genom sina arbeten hade tabellkommissionen i hög grad bidragit att väcka den allmänna uppmärksamheten på de missförhållanden befolkningsstatistiken ådagalade och på utflyttningen ur landet, om hvars storlek man dessutom hyste alldeles öfverdrifna föreställningar. Nationalekonomer af högre och lägre rang bearbetade den allmänna meningen och sökte den viktigaste orsaken till folkmängdens ringa förökning eller till och med förminskning i vissa delar af landet i bristen på läkare och de tid efter annan uppdykande farsoternas härjningar samt framför allt i den stora dödligheten bland barn, hvaraf största delen dog i «okänd barnsjuka». Denna tanke uttalas i nästan hvarje af de ständernas skrivelser, som under senare delen af frihetstiden utfärdades angående medicinalverket. Klart framhålles den allmänna hälsovårdens betydelse för folkmängdens tillväxt och landets deraf beroende välstånd, isynnerhet i den skrivelse af 1756 års ständerförsamling, hvari denna tillkännagifver sitt beslut att på rikets stat upptaga en särskild medicinalfond med följande ord:

«Så förvissade riksens ständer äro att ett rikets tillväxt och förkofring väsendtligen beror uppå ett tillräckligt antal invånare, hvilka jemte idoghet och kunskap äga hälsa och styrka nog, för att vara det allmänna till gagn; Så angeläget är äfven i riksens ständers sinne, att tidigt tänka uppå medel, hvarigenom den beklagligen mer och mer tilltagande folkbristen må med eftertryck botad och i möjligaste måtto förekommen warda.

För att utröna thesse medel hafva riksens ständer vändt sin omtanka till undersökningen af the förnämsta orsakerne till en så tärande sjukdom, som fattigdom på inbyggare är, och hafva riksens ständer utan svårighet igenfunnit dem uti den brist på läkare i gemen, samt den ringa tilgång på läkedomar och tjenlig skötsel, hvilken i allmänhet trycker riket och hvaraf en ofelbar förlust på en myckenhet både ungt och till arbete skickeligt folk flyter.

Deraf blifver således en otvungen följd, att riksens ständer icke

kunna sträcka deras omsorg till ett värdigare ämne, än att hämma förenämde orsaker till rikets vanmagt, det är förbättra medicinalverket och sätta det på en så fördelaktig fot, som förr berörde ändamål, nemligen folkets conservation af en försigtig regering oumgängeligen kräver.

Det är ock i sådan afsigt riksens ständer anse nödigt, att gifva E. K. M. i underdånighet wid handen, huruledes riksens ständers sekrete utskott funnit angelägenheten af Femton tusende dlr smts anordnande att årligen ifrån nästa års början uti staten upptagas och såsom fond till medicinalverkets inrättande användas: en utväg, hvarförutan det efter sekrete utskottets tanke icke varit möjligt att taga minsta steg till ernående af förberörde angelägna föremål.»

Utom beviljandet af detta betydliga penninganslag uttalade sig ständerna öfver en mängd andra för medicinalverkets ordnande viktiga frågor, hvilkas slutliga afgörande och verkställande lemnades åt Kongl. Maj:t. I skrifvelse af den $2^{1}/_{10}$ 1756 förklarade sig nämligen ständerna «detta ärende väl under öfvervägande förehaft, men för riksdagens nära annalkande slut icke hunnit sig derom förena, i anseende hvartill riksens ständer funnit sig föranlätne bemälte mål, såsom ett riksvårdande ärende, till E. Kongl. Maj:t i underdånighet öfverlemnade med lika underdånig anhållan det täcktes E. Kongl. Maj:t detsamma de simplici et plano upptaga och afgöra på sätt som detta angelägna värks upphjelpande, säkerhet och bestånd i en eller annan mätto kan fordra och till rikets sanskyldiga fördel lända må.»

De åtgärder till medicinalverkets befordran, som ständerna enligt sekreta utskottets betänkande af den $1^{1}/_{10}$ 1756, närmast med anledning af collegii medici riksdagsberättelse, framhöllo, voro i hufvudsak följande, och ehuru de visserligen i det följande omnämnas en hvar på sitt ställe, torde de böra här i korthet anföras.

a) Provinsialläkare borde tillsättas i alla län, i de större till och med tvenne, med en årlig lön af 300 dal. smt och 100 dal. smt i respennigar. Deras åliggande vore att utan betalning betjena den fattiga allmogen vid förefallande sjukdomsfall och isynnerhet att söka hämma farsoter och smittosamma sjukdomar, att genom undervisning i barnaskötseln motarbeta den stora dödligheten så «att menige mans barn ej måge så snöppeligen, som nu sker, i spädaste åren dö och omkomma»,

att undersöka och beskrifva distriktets naturalhistoria och att till collegium medicum årligen insända embetsberättelser. Provinsialläkarene borde af collegium medicum föreslås till sin tjänst och förses med konglig fullmakt samt framför andra vara berättigade att befordras till assessorstjänster i collegium.

Utom collegium medicum borde, enligt utskottets förslag, provinsialläkarene «till dess de nu förordnade förbättringarna vid medicinalverket kommit i rätt skick, hafva en viss uppsyningsman att hålla sig till, den de wore skyldige särskildt redo för deras göromål». Denne «uppsyningsman» borde vara ledamot i sundhetskommisionen och deputationen för tabellverket, hafva fritt tillträde till collegium medicum, när han nödigt finner, samt vara förbunden att årligen genom trycket utgifva «arbeten i medicin, helst sådana, som kunna handleda invånarene i landsorten att känna sjukdomar och veta husmedicin derföre». Till denna befattning «fann sekreta utskottet nödigt att föreslå och nämna» arkiater Rosén, mot en aflöning af 3000 dal. smt samt dessutom förorda att han «i anseende till detta nya embetes vigt och värde samt sina sällsynta egenskaper och förtjänst måtte huggas och benådas med någon hederscaractére vid k. hofvet». Efter arkiater Roséns död borde likväl denna befattning upphöra och omsorgen för medicinalverket uppdragas endast åt collegium medicum.

b) Deputationen öfver tabellverket borde auktoriseras som en k. kommission.

c) Sjukhus borde inrättas, åtminstone ett i hvarje län.

d) Hvad apoteksväsendet vidkommer, borde noggranna apoteksvisitationer anställas och apotekstaxan öfverses. Till förekommande af apotekens öfverfyllnad med hvarjehanda droger och läkemedel borde ett nytt dispensatorium författas, „varandes nödigt att detta arbete må, ju förr desto hellre, komma att företagas och fullbordas». Äfven borde collegium medicum låta »sammansätta vissa för de fattiga, efter deras constitution och lefnadssätt anordnade läkemedel“, hvilka sedermera skulle af provinsialläkarene på medicinalfondens bekostnad kringständas till socknarna, för att vid behof utdelas af presterskapet eller andra

ståndspersoner. Härmed var uppslaget gifvet till inrättandet af s. k. sockenapotek och utdelning af medikamenter åt allmogen utan betalning.

I sammanhang härmed förordades inrättandet af ett laboratorium chemicum i Stockholm, hvilket kunde icke blott förse apotekarene med en mängd preparater, utan äfven gagna vissa industrier i landet, såsom «metallurgien,» färgkonsten m. m. Man vågade af denna inrättning hoppas till och med god afkastning.

e) Till allmänhetens tjänst borde collegium medicum låta författa beskrifningar öfver de allmännaste och mest gångbara sjukdomarne samt deras botemedel.

f) Till veneriska smittans hämmande borde lokala sjukhus inrättas och de sjuke erhålla fria medikamenter, «dock på egen bekostnad, hvad skötseln angår».

g) Inrättandet af en elektrisk anstalt till botande af sjukdomar förordades, jemte anställandet af en «elektricerare» med 800 à 900 dal. smts lön. För de dervid erhållna resultaten skulle redogörelse till collegium medicum afges.

h) Genom provinsialläkarenes försorg borde åtminstone en barnmorska i hvarje socken undervisas och i öfrigt från hvarje härad lämpliga personer sändas till Stockholm för att erhålla handledning i barnförlossningskonsten. Åt dem kunde på medicinalfondens bekostnad beviljas skjuts till fram- och återresan, samt i serafimerlasarettet underhåll och husrum under lärotiden. I Stockholm ansågs en inrättning för anskaffande af goda ammor vara af nöden.

i) Hospitalen i riket borde förbättras och anordnas motsvarande sitt ursprungliga syfte.

j) Den riksdagens pröfning underställda sväfvande frågan om utvidgandet af collegii medici befogenhet att beifra läkares och apotekares tjänstefel blef derhän afgjord, att «desamme måge komma efter förra vanligheten vid vederbörande ordinarie domstolar att pröfwas». Striden om detta viktiga och intressanta spörsmål är redan i det föregående utförligt framställd.

k) Vid denna riksdag lades ännu, såsom redan nämndes, grunden till en särskild fond, den s. k. medicinalfonden, hvartill ständerna anslago 15000 dal. smt om året att af statsmedlen utgå¹⁾.

Med detta ständernas betänkande inträffade det anmärkningsvärda förhållandet, att detsamma blef i kanslikollegium förlagdt och icke kom till rätta förr än efter 1761—1762 års riksdag. Om detta egendomliga dröjsmål, hvars orsak numera torde vara omöjlig att med full säkerhet utreda, lemnar sundhetskommisionens riksdagsrelation af den ²⁵/₂ 1765 följande upplysning «Den ²⁷/₆ 1762 behagade Kongl. Maj:ts genom nådig skrifvelse, som den ¹²/₁₂ till commissionen ankom, lemna commissionen del af riksens ständers secreta utskotts så väl vid sistlidne, som 1756 års riksdag, underdåniga skrifvelse rörande medicinalverket i riket, med befallning att om de derutinnan omrörda ämnen und. betänkande afgifva. Men som 1756 års härtill hörande acta, hvilka till Kongl. Maj:ts och riksens Cantzli Collegium då genast blifvit remitterade, varit förlagde och distraherade, så gick mycken tid förlorad dem att efterleta, till dess the och isynnerhet cardinaldocumentet, nemligen secreta utskottets vid 1756 års riksdag till R. Ständer genom protocollsutdrag den ¹²/₁₀ 1756 uppgifna, men till E. Kongl. Maj:ts nådiga afgörande öfverlemnade förslag och anmärkningar ledande till medicinalverkets förbättring, genom min Frisendorffs särskilda omsorg och efterspaning omsider blifvit till rätta skaffade».

Sekreta utskottet vid 1761—1762 års riksdag, «som förnummit att detta dess betänkande för hvarjehanda mellankommande hinder icke kommit E. Kongl. Maj:ts till slutligt afgörande att föredragas», insände ånyo 1756 års yttrande, utan att likväl fordra ett fullständigt genomförande af de deruti föreslagna åtgärderna. I en skrifvelse af den ²¹/₆ 1762 inskränkte sig utskottet att påyrka det collegium medicum borde «förbindas till så reglerade och tillräckliga sammanträden, som dess egentliga göromål äska och fordra kunna», att en ny instruktion blefve för

¹⁾ Utdrag ur secreta utskottets ofvanstående protokoll och ur ständernas skrifvelse af den ²¹/₁₀ 1756 finnas meddelade af F. J. Rabbe i Finska Läk. Sällsk. Handl. IV. 104—110.

kollegium utarbetad, att dess ordförande och ledamöter blefve aflönade och att medicinalfonden till hela sitt bestämda belopp måtte kunna utbetalas. Sin uppfattning af medicinalverkets uppgift sammanfattade utskottet i följande slutsats: «att vetenskapen och konsten upphjelpas; smittosamma sjukdomar i tid motas och hämmas, den fattiga med handräckning och läkemedel understödjes och isynnerhet kraftiga utvägar tagas emot den öfver allt grasserande så svåra barnadöd, hvilken under de förflutna åren varit så ödande, att blott utaf den så kallade «okända barnasjukan» hvarje år afgått öfver tiotusende barn».

Medels k. brevet af den $27/6$ 1762 erhöll collegium medicum del af sekreta utskottets ofvanberörda skrifvelse angående medicinalverket i riket, «börande I iakttaga och verkställa hvad derutinnan eder särskildt angående blifvit i underdånighet förestäldt. Äfven som Wi och till vår sundhetscommissions försorg och yttrande öfverlemnna, hvad till berörde verks förbättring på vidare utarbetande kan ankomma och commissionens göromål tillhörer». Denna för collegium medicum öfverhufvud gynnsamma sinnesstämning fortfor äfven vid 1765—1766 års riksdag. Icke blott att ständerna till medicinalverkets underhåll faststälde en afgift af ett öre smt för hvarje kanna svenskt bränvin, som på krogar och gästgifvaregårdar i staden och på landet försåldes, jemte hvad till detsamma af manufakturfonden anslagits, utan äfven den dittills mäktiga sundhetskommisionen blef indragen och ständerna förklarade det vara «oundgängligt att något visst ställe är, hwarest allt sammanstöter, som rörer läkarekonsten i gemen och hvarifrån man med redighet kan se och pröfva hvad för densamma bäst och nyttigast vara månde». Collegium medicum och kirurgiska societeten böra derföre för framtiden äga sitt bestånd. Hvarje collegii medici ledamot borde vara inrikes promoverad medicine doktor och collegium bestå af præses och sex ledamöter. Vid angelägna tillfällen kunde till biträde adjungeras andre medicine doktorer samt yttrande inforas af kirurgiska och apotekaresocieteten. Dock skulle vid de nuvarande ledamöternes afgang lönerna indragas och assessorsplatserna beklädas med personer, de der förut innehafva tjänst med lön, dock borde ordföranden, som tillika är Kongl. Majestäts förste lifmedikus eller arkiater erhålla 1000 dal. smt i årligt

arvode. Professorerne i anatomi, naturalhistoria och barnförlossningskonst samt stadsfysikus i Stockholm borde vara ständige ledamöter i collegium medicum. Deremot skulle tvenne assessorstjenster besättas efter upprättadt förslag. Kollegii syndikus skulle erhålla 500 dal. smt och en aktuarie 300 dal. smt om året. Till skrifmaterial och ljus anslogos 150 dal. smt, samt till böcker, instrumenter m. m. 400 dal. smt. Anatomie professorns lön höjdes till 2000 dal. smt, hvarjemte åt en anatomie prosector anslogos 400 dal., åt en botanices demonstrator 300 och åt en adjunkt i obstetrik 400 dal. smt i årlig lön. En botanisk trädgård, närmast anlagd för de vexter, «hvilka egentligen tjena uti ekonomien och medicinen samt höra till farmacien», borde anläggas vid lasarettet.

Äfven kirurgiska societeten borde för framtiden oförkränkt njuta sina förra privilegier till «uppmuntran och befrämjande af nyttig förkofran». Till kirurgiska stipendier eller understöd åt kirurgiska elever anslogos 1000 dal. smt om året. En jemkning af författningarna rörande «fältskärerne och gesällernas underhållande vid regementerna och deras boställen» vore önskelig. Regementscheferne borde icke tillåtas till erhållande af tjenst föreslå andra, än vederbörligen examinerade fältskärer.

En provinsialläkare med ordinarie lön å 300 dal. smt borde anställas i hvarje län, men i de sex mest vidsträckta länen, såsom Westmanlands, Nerike och Wermlands, Österbottens, Westerbottens, Södermanlands och Elfsborgs tvenne. Ständerna insände tillika en af dem författad ny provinsialläkareinstruktion. Vid Strengnäs gymnasium förordades «för landets betjening» anställandet af en medicine lektor med motsvarande provinsialläkarelön.

När medicinalfondens tillgångar det medgäfvde, «må en provinsialchirurgus i hvarje län af de vidsträcktare med lika lön, som provinsialdokterne, förordnas, *hvertill landshöfdingarne* på lika sätt, som för regementscheferne är stadgadt, underdånigt *förslag afgifva.*» Angeläget är tillika att ständig tillgång i riket finnes på en i veterinärkonsten erfaren man», hvarför medicine och ekonomiestudiosus E. Tursén bibehölls vid sitt härför erhållna årliga arvode af 500 dal. smt. Till farso-

ters hämmande och fattige sjukes hjälp samt för andra slika tillfälligheter anslogos 3000 dal. smt till collegii medici disposition.

Vid 1769—1770 års riksdag slutligen anhöll sekreta utskottet, «åt hvilket ständerna i anseende till riksdagens annalkande slut öfverlemnade att taga de författningar, som kunna tjenliga pröfvas», att Kongl. Maj:t med hänsyn till den omsorg och det nit, hvarmed collegium medicum utöfvat sin verksamhet i afseende å farsoters dämpande, täcktes «så väl till någon belöning för Collegium, som till uppmuntran att uti så nitiskt och berömvärdt förhållande än vidare fortfara», deröfver dess nådiga nöje och välbehag collegium vid handen gifva. Denna önskan gick Kongl. Maj:t till mötes i k. brefvet till collegium medicum af den $15/2$ 1770. Denna förklaring var likväl icke det enda uttrycket för ständernas välvilja. De medgäfvos tillika, att collegium medicum måtte blifva bibehållet vid alla de förmåner och inkomster detsamma hittills innehaft. En viktig grundsats uttalades i ständernas anhållan derom att vid besättandet af läkaresysslor, hvartill alltid ordentliga förslag skulle upprättas, «mera afseende bör hafvas på skicklighet, flit och erfarenhet, än tour och anciennité, såsom mindre lämpelig till sådane embeten, hvilka äro såsom scientifique att anse och hvartill man mera genom mogne studier och grundlig lärdom, än tjensteår bör bana sig vägen». Regeringen antog likväl icke denna grundsats, utan förklarade i skrifvelse af den $12/12$ 1770 att de vanliga befordringslagarne borde följas äfven vid upprättandet af förslag till läkarebefattningar.

Den vid riksdagarna 1770 och 1772 för medicinalverkets behof medgifna försäljningsafgift för bränvin och vin, samt personella bevilling omnämnes längre fram.

7. Collegii medici förhållande till medicinska fakulteterna och dess vetenskapliga verksamhet.

Under första seklet efter collegii medici stiftelse synas icke några egentliga föreningsband emellan collegium och de medicinska fakulte-

terna förefunnits. Hvardera gingo sin väg, oberoende af hvarandra. Kollegiets verksamhet var nästan uteslutande riktad på apoteksväsendets ordnande, på stäffandet af qvacksalvarenes ofog, på slitande af inre strider och förvärfvandet af en bestämd ställning inom landets administration. Vid den medicinska vetenskapens outvecklade tillstånd, vid den allmänna bristen på intresse för dess studium, vid saknaden af alla hjälpmedel för den praktiska undervisningen och vid den från äldre tider inrotade åsikten att endast vid utländskt universitet förvärfvad medicinsk grad ägde anspråk på erkännande, förblef äfven fakulteternas verksamhet och inflytande af underordnad betydelse.

Egendomligt nog förekomma likväl spår dertill att collegium medicum tog sig talan i fakulteternas angelägenheter. Sålunda hade collegium i uppdrag att föreslå professor i medicin vid Åbo akademi 1705, då Peter Hjelm erhöll platsen¹⁾. När professor Jacob Fredrik Below af Karl XII 1706 kallades till svenska arméen i Sachsen, begärde Johan Jacob Döbelius (adlad von Döbeln) att af collegium rekommenderas till professor i Lund²⁾. I skrifvelse till konungen af den 16/2 1707 förordade collegium likväl Magnus Bromelius. Döbeln erhöll dock tjensten. Ännu långt senare tillät sig collegium att uttala ett omdöme rörande besättandet af en profession. Då Georg Ernest Kletten i en på latin författad skrift anhållit om collegii medici förord till en efter C. Fr. Rehfeld ledig medicinsk lärostol i Greifswald, och Kletten, dels som fältmedikus i Finland under 1788—1790 års krig, dels under sin vistelse i Stockholm gjort sig väl känd och derjemte några af denne författade tyska skrifter uppvisades, fann collegium godt att hos medicinska fakulteten rekommendera honom till den sökta tjensten³⁾.

De första meddelandena rörande gemensamma intressen emellan collegium medicum och medicinska fakulteten i Upsala synas uppstått i följd deraf, att collegii medici examinationsrätt, såsom i det föregående

¹⁾ Collegii medici protokoll den 23/3 1705.

²⁾ Collegii medici protokoll den 2/11 1706.

³⁾ Collegii medici protokoll den 17/2 1794.

redan omnämnts, upphäfdes 1737. När sedan Abraham Bäck, Linnés förtrogne ungdomsvän, blef collegii medici præses, vardt förhållandet till medicinska fakulteten i Upsala mycket innerligt. Vid besättandet af läkaretjenster började collegium vända sig till fakulteterna med begäran om upplysning angående lämpliga sökande. Redan 1747 blef fakulteten i Upsala anmodad att föreslå en «amiralitets-gouvernementsmedicus» i Finland. Men isynnerhet var det provinsialläkarebefattningarna, som gäfvö anledning till ömsesidig skriftvexling. Här må erinras att det egentligen var Linné, som representerade medicinska fakulteten i Upsala, emedan Rosén (von Rosenstein) i och för sin stora praktik jämt och ständigt var frånvarande. Linné förde äfven, som bekant är, under en lång följd af år egenhändigt fakultetens protokoller och uppsatte dess betänkanden.

När collegium medicum den 29/11 1750 förfrågade sig hos fakulteterna i Upsala, Lund och Åbo om lämpliga sökande till den nyinrättade provinsialläkaretjensten i Nylands och Tavastehus län, rekommenderade fakulteten i Upsala licentiaten Jacob Rudberg, medan professor Leche i Åbo föreslog finske medicine studeranden Niklas Wasström. Några år senare, vid frågan om besättandet af provinsialläkaretjensten i Tavastehus, skref fakulteten i Upsala: «Fakulteten erkänner med högaktning det förtroende kongl. Collegium härigenom täckts visa och skall alltid söka att göra sig detsamma värdigt. Men skulle önska af Herr Præside Regii Collegii blifva ansedd som Collega».

Måhända var det mer än en tillfällighet att det vid dessa förfrågningar vanligen gälde besättandet af läkaretjenster i Finland. Möjligen ville collegium medicum få uppgift på Finnar, hvilka egnat sig åt medicinens studium och uppehöll sig i Upsala. Att collegium medicum åtminstone någon gång fäste vikt dervid att sökandena till provincialläkaretjenster i Finland voro mäktige finska språket, framgår ur k. brefvet till kansler vid akademien i Åbo af den 20/9 1757.

»Som Oss blifvit i underdånighet förebragt, det Collegium medicum skall hafva svårt före att upprätta behörige förslager till provincialmedici beställningar i Finland, i brist af tillräckligt antal studiosi medicinæ, som förstå finska språket, hvilket vid desse sysslor är oundgängeligt, så hyse

Vi till Eder det nådiga förtroende, det I med all sorgfällighet så begån, att nödige och skicklige ämnen till desse beställningar vid Åbo Academi alltid hädanefter måge vara att tillgå».

I skrifvelse till collegium medicum af den $15/10$ 1756 rörande återbesättandet af lediga provincialmedici sysslan i Nyland, föreslog visserligen fakulteten medicine kandidaten Johan Georg Colliander, såsom den mest för sig komne, men yttrade sig äfven förmånligt om kandidaten Jakob Hidén „efter han utomdess är född Finne, har faculteten ansett honom såsom tjenlig till en medicinal sysslas bestridande i Finland och derföre bordt honom nämna“.

Någongång tog sig collegium medicum friheten framställa vissa önskingar med afseende å de medicinska studierna. I en skrifvelse till samtliga medicinska fakulteterna af den $19/2$ 1755 uttalade collegium sitt hopp:

«att den högerfarna faculteten framgent med lika granlaga nitälskan befordrar hela rikets nytta, i det inga andra eller mindre värdiga med doctorsgraden behedras, gör sig Collegium med fägnad försäkrad om, så vida hela läkarekonsten och hvarje dess idkare råkar i förakteligit ömdöme genom sådana doctorer, som ej äga försvarlig lärdom, tillika med anständigt uppförande.

Som många medici ofta komma att vistas ther inga fältskärer finnas och utom dess alla medici kunna lätteligen råka i de omständigheter, ther något chirurgicum oundgängligen fordras och likväl ingen fältskär vore att tillgå, åtminstone ej med bekvämlighet, så vore ganska nödigt och nyttigt så väl för dem sjelfwe, som det allmänna att de äfven wore försvarligt öfvade uti de vanligaste och mest förekommande handgrepp, såsom att slå åder och dylikt, hvarigenom Chirurgi annars få första insteget till sin practique.

Slutligen will Collegium begära det faculteten täcktes med tjenliga medel och föreställningar förmå Academie Cancelleren att med alfwär och eftertryck hos Kongl. Maj:t utverka medicinalförordningarnes kraftigare efterlefnad (execution) rörande praxis medica, att de, som idka studia medica vid academierna så mycket mera må uppmuntras och idkeligen beflita sig om att ernå all möjlig skicklighet och icke afskräckas, för det de se den väntade frukten gå förlorad genom gångbara oordningar samt af andra them uppenbart ifråntagas. Med fog räknar Collegium högerfarna

faculteterna för sina trogna och oförtrutna medarbetare till medicinens upkomst i riket».

Samma bref afgick äfven till fakulteten i Greifswald, men deruti inskjötes följande ord: „K. Collegium gör sig förut den angenäma försäkran, att högerfarna faculteten framgent med granlagaste nitälskan så lagar, att inga andra än fullkomligen värdige med doctorsgraden warda behedrade, så vida läkarekonsten och hvarje dess idkare särskildt rätteligen råkar i förakteligit omdöme genom sådana doctorer, som ej äga jemte förvarlig lärdom och erfarenhet ett stadigt och anständigt uppförande“.

Kort derpå begärde collegium i skrifvelse af den 24/4 1756 regelbundna årliga förteckningar öfver dem, hvilka blifvit till licentiatier af faculteterna examinerade och snart skulle komma att promoveras, aldenstund „genom närmare kunskaps erhållande om hvars och ens rätta capacité Collegium hädanefter torde äga bättre tillfälle att vid sysslors besättjande ej föredraga en mindre skicklig en mera, en yngre en äldre och så vidare, hvilket af okunnighet annars lätteligen kunde hända tvärt emot den rätt och billighet Collegium emot hvar och en uppriktigt ärnar och vill utöfva. „Tillika begärde collegium att genom facultetens försorg undfå 10 à 12 exemplar af alla så väl pro exercitio, som gradu utkommande medicinska disputationer, jemte programmata „tillika med en afskrift af de casus, som pro licentia af sådane Doctorandis blifvit utarbetade, jemte sjelfva doctoralquæstion och det derpå följande svaret, på det Collegium, utom eget nöje af sådana arbetens genomläsande, måtte ernå underrättelse om de sökandes skicklighet till befordran vid förefallande ledigheter i provincierna“.

Härpå aflät fakulteten i Upsala genom Linné följande svar af den 24/8 1756:

«Faculteten ser nogsam, at, om fäderneslandets provincier och städer skola med tillförlitliga och efter omständigheterna tjenliga medici blifva försedde, k. Colleg. behöfver vid förslagens uprättande till lediga medicinalsysslor återbesättande all möjlig kunskap om de personers skicklighet, som med godt samvete kunna H. Kongl. Maj:t föreslås. Fac. kan derföre aldeles icke undandraga sig ifrån at meddela k. Collegio i dylika mål och när så behöfves, all den underrättelse, som fac. kan vara

i tillstånd att gifva. Will ej eller wägra, at efter k. Collegii åstundan, inlämna deras namn, som till Licentiaten blifva examinerade, äfven och tillägga det vitnesbörd, hwars och ens naturgåfvor, använda flit och bekanta upförande förtjena, önskande faculteten att k. Collegium derigenom finge tillfälle att tillräckligen känna de sökande. Derjemte skall fac. ej försumma, at påminna vederbörande om deras skyldighet att lemna k. Collegii Hrr Ledamöter exemplar af sina genom trycket utkommande speciminibus academicis, tillika med promotionsprogram, så mycket mindre, som faculteten förestält sig, at sådant hittills blifvit i ägt taget».

Huru innerligt Linné kände behof att uttala sig om de medicinska förhållandena och rådgöra om dertill hörande angelägenheter, framgår ur hans bref till A. Bäck af den ¹³/₁₂ 1757:

«Utinam valetudo tua concederet mihi gratiam te videndi Upsaliae sub feriis, dum hyems placida fueret. Vel etiam ut posses mihi in media via obviam ire per noctem. Alias cogor Holmiam proficisci ut tecum loquar de re maximi momenti et de statu nostro medico et medicinæ alumnis!»

Några oregelbundenheter med afseende å bortgifvandet af tjenster åt personer, hvilka i fakultetens tanke icke voro dertill tillräckligt förberedde, torde likväl då och då hafva ägt rum, emedan Linné, som varmt nitälskade för fakultetens anseende och alltid stälde läkarebildningens fordringar högt, skref till A. Bäck i ett bref 1758.

«Kongl. Collegium antager och erkänner dem för licentiaten, som knapt äro medicinæ alumni, äfven inför öfverheten, därföre titulerar dem och låter dem få tjenster hoc nomine; wi måste då antingen promovera dem eller stöta collegium, då wij dem improbera och gifva orsak till fejd. — Collegium recommenderar dem till provinciales, som på intet sätt kunna vara candidati, ändock klaga, om wij ej kunna præstera alla lika. Detta talar jag i förtroende med min käre och förtrogne broder».

Ytterligare skref Linné den ²/₁₀ 1762:

«Då unga medici skulle till Pommern, togo hrr Collegii Assessorer gossar och poikar, som knapt sedt i någon medicinsk bok, dem de efter mitt tyecke aldrig kunna på sitt samvete råda till människors och christna

menniskors skötsel, då de lämnade rätt goda och flitiga karlar, derföre att de ej varit hos dem. Desse hafwa de nu till Doctores promoverade, per quod quis peccat. Förr i werlden skrefs till faculteterna, att de skulle utleta sådana ämnen, men nu går det i lilla werlden, som i den stora. Transeat etiam hoc cum cæteris erroribus».

Linné trodde sig till och med böra från collegii medici sida frukta ett afsiktligt motarbetande och nedsättande af de rent vetenskapliga och öfverskattande af de praktiska studierna. Någon verklig grund för denna fruktan, torde likväl icke förelegat. Han uttalade den emellertid i följande bref till A. Bäck af den 27/3 1764:

Hela ställningen af närvarande statu medico är trasslad och har gjort oändlig confusion. Herrar Assessores afråda att studera academice, säga säkraste wara att endast gå i nosocomio Holmensi och blifwa medici sådane, som presterna i ett stift, som, så snart de blifvit studenter, gifwa sig till husprester, meritera och söka befordran, att presterna der blifwa wärre än münkar. M. k. Br., som studerat academice, vet sjelf, huru wettenskaper räcka hwarandra handen. Men saken är på många sätt trasslad att hon ej kan uplösas, utan på det sättet Alexander upplöste gordium; där af är nu oredan med chirurgis och pharmacopæiis och med hela medicinska wärket. Chirurgi och Pharmacopæi blifwa lifmedici, doctorerna måste gapa och se här på. Huru skall faculteten röra sig, då hon ser emot sig ett helt systeme anlagt att sig undergräfwa. Wij söka göra wår tjenst det bästa wij förmå, att wij hafwa godt samvete, för öfrigt måste wij låta dantzen gå».

I striden emellan läkare och fältskärer understöddes collegium medicum kraftigt af Linné. För honom war „chirurgorum turba“ icke annat än ett manuellt biträde åt den vetenskaplige läkaren. De voro och förblefvo i hans ögon uteslutande empirins män. När Linné den 3/4 1761 skref till A. Bäck „quomodo se habet vestra controversia cum Chirurgis, de qua varii apud nos varia murmurant, nec possum ab ullo rite intelligere“, vände sig collegium medicum i skrifvelse af den 15/4 1761 till samtliga medicinska fakulteter med uppmaning att vid riksdagarne bevaka vetenskapens rätt.

«Sedan det förmärkts att åtskillige under nuvarande riksdag minder benägit anse nyttan för riket af provincialmedici inrättningen i landsor-

terne och i anseende dertill gerna skulle förbyta några af de ordinarie provincialmedici sysslorna till chirurgiska eller aldeles indraga dem, hvarigenom med flera tillernade ändringar studii medici trefnad vid academien ej annat kan, än framdeles minskas. Så har Collegium trott sig böra lemna den högt förfarna Medicinska faculteten kundskap derom, på det faculteten, hvilken lærer ömma alt det, som i någon mätto kan vara medicinska wettenskapen till hinder, må kunna, genom bref till procancelleren i den delen bevaka dess fördel och dymedelst så kraftigt hädanefter, som hittills, befordra wettenskapens tilväxt, så wäl till dess redan nog talrika idkares understöd och bibehållande för framtiden, som isynnerhet fäderneslandets sanskyldiga nytta och fördel.

Under intrycket af de talrika stridsskrifter, hvilka kort derpå vexlades emellan läkare och kirurger, och hvarom längre fram utförligare, skref Linné till A. Bäck den $16/10$ 1761.

«Det gör mig ondt att chirurgi och medici skola kasta orenlighet på hvarandra och smutsa medicinen. Martin träckar i sitt eget näste. Omnis apostata est osor sui ordinis. Det är en olycka för medicinen, som just, då hon skulle lysa, smutsar sig sjelf. — «Vidi vestras lites et valde detestatus sum. Numquam in patria fuere medici infeliciores, numquam chirurgi superbiore. Non didicere Tuæ Collegæ canonem, quod, qui vult regnare, languida regnet manu» (i bref till A. Bäck den $15/6$ 1762).

Mot slutet af seklet blefvo fakulteten i Upsala och collegium medicum allt mera fremmande för hvarandra. Dertill medverkade flere omständigheter och icke minst strider så wäl emellan lärarene sjelfve i Upsala, som emellan dem och de studerande, hvilka tvistigheter bidrogo att nedsätta fakultetens anseende. Vid utbrottet af 1808 års krig hade collegium medicum i bref af den $15/2$ s. å. „anmodat fakulteten att förekalla alla vid k. academien i Upsala eller orter deromkring vistande medicine doctorer och chirurgiæ magistrar samt candidater och studiosi, hvilka kunde vara ledige att employeras till läkarebefattningar till sjös eller lands och behagade Herr Decanus och faculteten, sedan deras ästundan i detta afseende blifvit inhämtad, derom lämna k. Collegium upplysning“.

Affattningen af denna skrifvelse förekom icke fakulteten nog höflig. Fakulteten beslöt den $26/2$ s. å. att genom sin notarie, doktor H.

W. Romanson, göra en påminnelse derom i enskildt bref till collegii medici sekreterare professor Philipson. Detta bref hade följande lydelse:

«Medicinska faculteten härstädes har uppdragit åt mig dess notarius, at gifva Herr Professorn, såsom kongl. Collegii medici secreterare, tillkänna det faculteten ansett orden *anmoda* och *behagade* i k. Collegii bref af den 15 dennes, som litet passande uti officiel brefväxling mellan embetsmän, hvilka icke på minsta sätt af hvarannan bero, emedan dessa uttryck icke kunna nyttjas, utan at förutsätta en rättighet at befalla eller at fordra en tjänst — och at faculteten, som för öfrigt alltid står färdig, at med nit, vänskap och deltagande gå hvarje k. Collegii, fäderneslandets och läkarekonstens bästa åsyftande företag til mötes, med mycken ledsnad skall finna sig nödsakad at afbryta all omedelbarlig communication och at begära det kongl. Collegium hädanefter ville vända sig till Hans Excellence Academiens Canzler, då detsamma önskar något af facultetens åtgärd, så framt kongl. Collegium icke tror sig kunna afvika från ett skriftsätt, som med facultetens värdighet icke öfverensstämmer.

Jag bör för öfrigt nämna, at faculteten sjelf uti sitt bref till kongl. Collegium af den 29 Maji 1804 redan gjort en lika beskaffad påminnelse».

Kollegium vände sig äfven omedelbart till Upsala akademis kansler greve H. A. von Fersen och denne insände den 9/5 1808 förteckning på de medicine studerande, som under uppgifna villkor kunde anställas som underläkare vid arméen och flottan.

Här torde ännu kunna inlätas några ord derom, att man i början af förra seklet finner hos collegium medicum tendenser till rent vetenskaplig verksamhet. Sjelfva medicinalordningarna förutsatte en sådan, då de ålade collegium anställandet af anatomiska dissektioner och befrämjandet af botanikens studium. Dessa yttringar voro likväl närmast uttryck för det mångsidiga intresse, hvarmed Urban Hjärne omfattade olika vetenskapsområden. I liflig förbindelse med utlandets lärde gaf han i följande bref till Leibnitz (troligen af år 1697) en förklaring öfver de svårigheter, som i Sverge mötte den vetenskapliga skriftställareverksamheten.

«Causa v. quare a medicis nostratibus tam pauca scripta edantur, non alia est, quam quod seniores ac peritiores tot curis in amplissima urbe distrahantur, ut pluribus minime sufficiant, juniores vero licet otio abundent, non ea experientia sua studia firmarunt, ut publicare quidquam ausint. Alias opera typographorum et papyrus adeo care emenda sunt, ut ex editione alicuius scripti lucrum nullum, damni vero plurimum eis mansurum foret, quod ego editis parvulis tractatibus satis expertus sum. Denique cum hic militia in plurimo sit pretio, evenit quod dicitur Inter arma silent musæ.» ¹⁾

Som bekant, sysselsatte sig Urban Hjärne ifrigt med kemiska undersökningar och han författade en mängd afhandlingar i dithörande och närbeslägtade ämnen. Han åtnjöt äfven mycken uppmuntran och till och med understöd af styrelsen. I detta hänseende må anföras ett af honom från Stockholm den ²³/₈ 1705 till grefve Karl Piper skrifvet bref.

«Eders Hög Grefl. Excell:tz Hembär iag på det allerödmiukeligaste af alt hiärta tacksägelse för den stora nåde, at igenom Eders hög Grefl. Excell:tz högstgunstiga befordring iag fått understöd till mina skrifter publicerande, igenom någon som mig med translaterande och trycktas corrigerande samt skrifwande kan hielpa. Icke allenast iag, uthan ock alla de, som älska sådana studier (hwilket nu näst Theologien aldrähögst skattas) lära weta högst beprijsa denna Eders Högh Grefl. Excell:s stora nåd och promotion af studio naturali och chymien. Gud den högste uppehålle Eders Hög Grefl. Excell:s wid långt lif och god helsa, och låte den Hög Grefl. Familien grönskas så lenge werlden står. Ehuruwäl iu står förmält at desse medel skola användas icke allenast til en amanuensem, uthan ock till trycket, så will iag i medler tijd til trycket använda mina egna medel, men såsom till Translationen fordras en Solid mann, så lära desse 300 Dlr Smt wara iust så mycket, som till hans underhold kan reckia, och blijr så mycket mera förbunden at wara idkesam dertil.

Elliest såsom iag af H. Doctor Lilliestolpe förnimmer, at den unge Doctor Hein wore vocerat till Feldtmedicinen i Curland, så måste iag på det aller ödmiukeligaste intercedera för honom, at såsom han haar ett penetrant ingenium til något solidt wäsende, och han i de gemena skrancker, som våra medici nu måst fastna uthi, intet wil stadna, uthan gifwer gott hopp om något mer än ordinarie, serdeles til chymien och labo-

¹⁾ K. biblioteket i Stockholm.

ratorij arbete, til hwilket iag efter min död ingen weet at föreslå, så framt icke denne Dr Hein, som dertil synes wara skapad och skuren, icke dertil blir employerat. Altså beder iag ännu på det aldraödmiukeligaste, at han denne posten i Curland måtte slippa, icke allenast i betrachtande af det förberörde, uthan och at han är af en temlig swag och späd constitution, hafwandes han sin bästa helsa wid Narwen medelst knechtsiukan först bräckt, och sedan i Holland genom en lång och swår tertian feber de öfrige krafter förlorat, så at han omöjeligen hinner uthstå sådane travailer som dertill fordras, och hwad wore Kongl. Maj:t dermed betiänt, at han, som otwifwelachtig lærer kunna gjöra waakra tjänster, i Curland skulle crepera. Jag haar tänkt at employera honom till Laboratorium, till Chymien och en liten praxin, så at om Gud teckes kalla mig hädan i dag eller i morgon, kan han förestå laboratorium i stellet, och continuera eller föra till ända med det iag så många år haar arbetat uppå, at det icke må aflöpa fruchtlöst, utan heller alltid tilltaga, och iu längre iu vidare penetrera. Imedlertijd hwad Curlenske armeens upwachtande angår, skall iag see till at få någon, som dertill kan wara bequäm, förhoppandes att mit ödmiukt och wälmeente förslag intet onådigt upptages». ¹⁾

Härtill biföll äfven Kongl. Maj:t i bref af den 29/9 s. å., hvaruti collegium medicum anbefaldes afsända någon annan läkare till Kurland „i doktor Heins ställe, emedan H. Kongl. Maj:t dispenserar honom ifrån denna tjensten, på det han kan wara här vid Kongl. Laboratorium chymicum och sig uthi laborerande under hr Archiaterns inspection öfwa“.

Collegium medicum var redan tidigt betänkt på samlandet och utgifvandet af iakttagelser från medicinens område. Äfven medicinalordningarna innehålla en antydning derom, att collegium borde från olika delar af landet sammanbringa sådana. Den 5/5 1714 beslöt collegium uppmåna provinsialläkarene att årligen inkomma „med sina observationibus practicis och hwad eljest rart eller owanligt uthi Historia naturali kan förmärckas, på det Collegium i framtijden må kunna sådant ihopsamla, öfverse och genom trycket uthgå låta, hvarjemte och Collegium fant nödigt att påminna dem att de ingen ting borde låta trycka uthi provincierne uthan Collegii censur“. Dessa bidrag inflöto likväl ytterst

¹⁾ I riksarkivet.

sparsamt och en utarbetning af förefintligt material kom ännu mindre i fråga. Det var först under en senare tid, som collegium började med allvar infordra årsberättelser af provincialläkarene, hvarom mera längre fram, samt ordna och utgifva dem.

Äfven styrelsen stälde anspråk på collegium medicum, såsom vetenskapligt samfund. Kanslikollegium hade delgifvit collegium medicum ett förslag till inrättande af en vetenskaps societet i Upsala. I skrifvelse af den $26/11$ 1726 förklarade sig collegium medicum „vilja på sin sida intet allenast bibringa alt hvad möjligt är, utan äfvenwähl sökia igenom flitig correspondence med samtelige provincialmedicis att af dem inhämta alt hvad de till denna societetens förkofrande, efter deras medellösa wilkor, hela landet omkring uthi historia naturali kunna observera“. Äfven k. brefvet af den $11/11$ 1728 anbefalde collegium medicum „att biträda bemälte societet, med de underrättelser, som densamme i en eller annan måtto af eder åstunda kan, samt att I lemnen societeten kundskap om något nytt och märkvärdigt hos eder förefaller i sådana stycken, som till vetenskaperna höra“.

Ett ännu mera omfattande vetenskapligt uppdrag erhöll collegium medicum i sammanhang med införandet af en ordnad anatomisk undervisning i Stockholm. K. brefvet af den $10/3$ 1749 förklarade:

«Hos Oss har i öfvervägande kommit, huruledes enligt andra nationers lyckeliga exempel det icke ringa skulle bidra till medicinska vetenskapens ytterligare förkofring här i riket, om genom de medici, som umgås med practiquen och sjukas besökande, författades och sedan till det allmännas tjenst utgofwos noga beskrifningar isynnerhet öfver svåra, ovanliga och epidemiska sjukdomar, som varit under deras skiötsel, om sjukdomens art, beskaffenhet, långvarighet och utgång, verkan af medicamenta simplicia och de som äro gjorde af inländske växter och ändtelliga hvad orsak vid anatomiska sectioner befunnits hafva hindrat läkedomens lyckeliga framgång. Och som Wi fördenskull funnit det slika kliniska och anatomiska observationer hädanefter här i riket genom trycket böra utgifwas, och at sådant jämväl genom eder bäst kan wärckställas, så är härmed till eder Wår nådiga wilja och befallning, det I icke allenast låten edra ledamöter sjelfwa hålla, utan ock af provincialmedicis infordren sådana observationer, dem I sedermera öfversen och i ordning bringen, samt med egna anmärkningar, när de nödige pröfwat, hvarje år

aflemnen till Wår wetenskaps Academie att i dess kvartaliter utkommande handlingar införas; Låtandes Wi jämväl Wåre nådige bref afgå till Hrr Academiæ Cantzlererne, det medicinæ professorer vid Wåra academier till detta arbete likaledes böra förbindas, så vida deras ämbetes sysslor tilllåta dem att sig med praxi befatta“.

Denna professorerne gifna tillsägelse var och förblef naturligtvis en död bokstaf. Åtminstone finnas icke spår dertill, att de skulle ansett sig skyldige hörsamma denna uppmaning. Tvärtom förekommer i detta hänseende följande uttalande:

«Att genom författningar ålägga lärare vid ett universitet att uppgifva till andra, hvad de sjelfve utarbetat eller erfarit, då de både genom disputationer och röns utgifvande kunna och böra sjelfve directe meddela dem åt allmänheten, är att betaga dem det enda, hvarför de träla, nemligen näst en knapp utkomst, en måttlig gloriola inventionis. Medicinska faculteten skall alltid anse som en heder att samråda med collegium medicum i hvarjehanda ämnen rörande läkarevetenskapen, men att genom en ålagd skyldighet dertill binda medicinska faculteten och derigenom vända lärarenes tid och tankar ifrån deras egentliga göromål, uppfostrings- och läroverket, finner medicinska faculteten hvarken vara nyttigt eller med deras sysslor, egenskaper och deras pligters uppfyllande enligt». ¹⁾

Visserligen fyllde icke collegium i sin helhet dessa anspråk, ehuru flere af dess ledamöter genom sin författareverksamhet gjort sig bemärkte i den medicinska vetenskapens häfder i Sverige. Men collegium medicum har såsom administrativ myndighet gjort sig på det högsta förtjent icke blott genom utgifvandet af talrika mindre afhandlingar till bekämpande af farsoter, utan äfven genom spridandet af andra för den stora allmänheten ämnade upplysningar i helsovårdsfrågor, de cirkulär oberäknade, hvilka collegium tid efter annan utfärdade till sina underlydande. Dessa cirkulär, ur hvilka många viktiga notiser rörande en mängd af collegium vidtagna olika förvaltningsåtgärder säkert kunnat hemtas, äro tyvärr icke samlade och synas vara helt och hållet försvunna. Från och med slutet af förra seklet anträffas deremot i tidningarne

¹⁾ I en icke undertecknad „promemoria“ i akten rörande kirurgiska undervisningen och societeten 1796 (riksarkivet).

tidt och ofta meddelanden af collegium. ¹⁾ Det vore af stort intresse och för tidsförhållandena synnerligen upplysande att äga en öfversikt af de skrifter, hvilka collegium medicum under olika rubriker rörande allmänna helsovården utgifvit. De finnas likväl icke tillvaratagna och samlade. Så vidt förf. kunnat återfinna dem i biblioteken, må de här uppräknas, utom några i det följande anförda tillkännagifvanden.

„Kort underrättelse huru man sig förhålla skall, när Gud land och rike med en grym pestilentialisk farsot straffa tückes. Uppå höga öfverhetens nådiga befallning uppsatt af k. Collegio medico. Stockholm 1710. 28 sid. 8:o min., jemte medicinaltaxa.

Omtryckt med „Joh. Lindelii „Trogen Underrivning för gemene allmogen och krigsfolket i Småland“. Skara 1711. 8:o.

Underrättelse, som uppå H. K. M. Sundhets Collegii begäran af det Kongl. Collegio medico är utgifven, huru den nu gängse varande Fläcksjukan eller s. k. mässlingen igenkännes, skötes och näst Guds hjälp botas kan. Sthlm den 1 mars 1722. 4:o.

Collegii medici kundgiörelse om thet missbruk och öfverflöd, som The och Caffedrickande är underkastat samt anvisning på svenska örter att bruka i stället för the. 1746. Uppsatt af Abr. Bäck.

K. Collegii medici välmenta kundgiörelse huru de i landsorterne gångbara sjukdomar medelst åderlåtning och lätta medel kunna hjälpas, dem till tjenst, som på landet ej hafva tillfälle att rådfråga någon doctor. Sthlm 1751. 11 pag. 4:o.

K. Collegii medici underrättelse, huru de bland menige man och fattiga här i residence-staden och landsorterna nu gångbara koppor näst Guds hjälp böra förekommas och botas“. Sthlm den 17 december 1751. 4:o (sammanskrifven af Z. Strandberg).

¹⁾ Sådana meddelanden finner man i „Inrikes Tidningar“ 1765 N:o 93 (botemedel mot den hotande farsjukan), 1766 N:o 31 (farsot bland hästar), 1771 N:o 37 (rabies), 1772 N:o 98 (rödsot), 1773 N:o 11 (rötfeber), N:o 53 (rödsot), 1785 N:o 46. 60. (Sarepta salt och magnesia), 1798 N:o 93 (förvaringssätt mot boskapssjukdom), 1799 N:o 133 (om åtgärder till förekommande af rabies), 1803 N:o 89 (om anställande af mineralsura rökningar), N:o 105 (rödsot), N:o 121 (boskapssjuka), 1812 N:o 100 (rödsot). I „Vecko-skrift för Läk. och Naturf.“ IV. (1783) sid. 288 finnes collegii medici yttrande till k. kommerskollegium om „tennkärils och förtente kärils hälsosamhet“.

Sätt att känna och med ringa medel bota barnsjukdomar, till deras tjänst isynnerhet, som bo på landet och ej hafva tillfälle, att rådfråga Doctor, utgifvit efter Hans Majestäts allernådigste befallning af thes Collegio medico. Sthlm 1754. 20 sid. 4:o.

Späda barns nödiga ans och skötsel, alla christliga föräldrar åliggande, (sammanskrifven af Lars Balk). Sthlm 1755. 16 sid. 8:o. Öfversatt på finska och tryckt i Sthlm 1756. 20 pag. 8:o.

K. Collegii medici anvisning på åtskilligt till præservativ tje-nande vid den nu i flere orter grasserande får- och fäsjukan. Sthlm den 22 mars 1756. 4:o.

K. Collegii medici kungörelse om det, som vid koppypmpning bör iakttagas. Sthlm den 5 maj 1756. 4:o. ¹⁾

Berättelse om k. Collegii medici göromål och författningar till sjukdomars botande och förekommande i riket sedan sista riksdag och om annat till medicinen hörande. Sthlm 1756.

K. Collegii medici utlåtande öfver Johan Pärsons sjukdom och död. Sthlm 1758. 4:o. Infordradt af en ständernas kommission.

K. Collegii medici Utkast af det, som bör efterses vid undersökningen af en mineralbrunn. S. 1. et a. 2 blad 8:o.

Utdrag af k. Collegii medici bref om läkemedel för boskapsstörtningen, som nyligen vist sig ikring Upsala. Sthlm den 11 juli 1759. 4:o.

K. Collegii medici kungörelse huru som the uppå malmarne i Stockholm boende fattige, uti deras sjukdomar igenom trenne tillförordnade medici hüdanefter komma att vårdas. Sthlm den 7 november 1759. 4:o.

K. Collegii medici kungörelse angående tjäruvattnets nyttjande till præservative för koppor. Sthlm den 8 november 1760. 4:o.

K. Collegii medici kungörelse till botande af den vatnagtiga svullnad, som nu visat sig hos dem, hvilka förleden höst plågades af den då och ännu grasserande febern och derpå följande frässan. Sthlm

¹⁾ Finnes äfven i R. G. Modé es Utdrag utur publ. Handlingar VI. sid. 3912.

den 23 november 1761. — En skrift af collegium medicum i enahanda syfte finnes tryckt i Stockholm 1758. 4:o.

Provincial Doctorernes till k. Collegium medicum inlemnade berättelser rörande deras embetsförrättningar de sednare åren, isynnerhet sedan sista riksdag. Sthlm 1761.

Berättelser inlemnade till k. Collegium medicum rörande medicinalverkets tillstånd i riket. Sthlm 1765.

Afhandling om någre farsoter ibland hästar och boskaps kreatur, som de sist förflutne åren uti åtskillige rikets provincer varit gångbare, jemte anledning till pålitlige läkemedel för dessa sjukdomar. Utgifven af k. Collegium medicum. Sthlm 1766. 78 sid. 8:o. (Jfr Lärda Tidn. 1766. N:o 67).

Berättelser till rikets Högl. Ständer rörande medicinalverkets tillstånd i riket, ingifne vid riksdagen 1769 jemte provincialmedicorum berättelser till Collegium. Upsala 1769.

K. Collegii medici kungörelse om hjälp vid galna hundars bett. (Inrik. Tr 37). Den 13 maj 1771.

K. Collegii medici underrättelse om nödiga Förvarings- och Bote-medel emot den svåra rödsoten, som uppkommit i några rikets provincer. Sthlm, 1773, 3 augusti. 8 sid. 4:o.

Underrättelse på hvad sätt nyss drunknade böra skötas. Sthlm 1776. Ny upplaga 1802.

Collegii medici rättelser uti Apothekaretaxan af år 1777. Sthlm 1782 den 29 apr. 4:o.

K. Collegii medici kungörelse om sådane ämnen till föda i hungersnöd, som inom riket rätteligen kunna af menige man anskaffas. Sthlm, den 17 juni 1784. 4:o.

Till Kongl. Maj:t en underdånig skrifvelse af Collegium medicum „angående öfverflödigt nyttjande af Tobak och dess verkan på allmoget“. Sthlm den 22 augusti 1785. 4:o.

Collegii circulär om svenska rhabarbern 1785.

Underrättelse om det, som bidrager till soldatens helsa i fält, författad uppå Kongl. Maj:ts nåd. befallning af dess Collegio medico till wederbörandes esterrättelse. 6 blad 4:o 1789.

K. Collegii medici underrättelse och föreskrift huruledes när koppfarsot yppas, koppymning med lycklig framgång och utan fara bör anställas. Sthlm 1800 8 sid. 4:o.

Underrättelse om späda barns föda och nödvändigheten att amma dem. (Utfärdad till allmänheten i norra delen af landet). 1802. ¹⁾

Collegii medici kungörelse om vissa föreskrifter och underrättelser till vaccinationens allmänare och säkrare befrämjande i riket. Sthlm den 14 juli 1810.

Collegii medici cirkulär rörande upplysningars afgifvande angående urartade veneriska sjukdomar af den 8 augusti 1811. Sthlm.

Till slut må nämnas att collegium medicum i hvad på detsamma ankommit, befordrat och understödt enskildes vetenskapliga företag. När Johan Lorens Odhelius anmälde sig vara sinnad utgifva en medicinsk månadsskrift och uppläst projektet dertill, ansåg collegium densamma böra skrivas på latin och lofvade att i möjligaste måtto bidra till planens förverkligande. ²⁾ Förslaget vann likväl icke fullbordan, men deremot utkom senare från och med 1781 till 1807 en annan af collegium omhuldad tidskrift, hvars första sju band (1781—1786) benämndes „*Veckoskrift för Läkare och Naturforskare*“ och de följande åtta banden (1787—1805) kallades „*Läkaren och Naturforskaren*“. Denna tidskrift har varit af mycket stor betydelse för den medicinska vetenskapen i Sverige och mer än månet annat arbete spridt bland de svenska läkarene kännedom om dess framsteg, hvarutom den under en lång följd af år innehöll synnerligen viktiga meddelanden om landets helso- och sjukdomsförhållanden.

Då Sven Anders Hedin började utgifvandet af „*Vetenskaps-Handlingar för läkare och fältskärer*“, hvaraf utkommit banden I—VII (1793—1803) erhöll han på collegii medici förord understöd till deras tryckning genom k. brefven af den ¹⁹/₆ 1798 och ²/₃ 1802. Detsamma beviljades äfven i k. brefvet af den ¹⁷/₂ 1806 Jakob Berzelius och

¹⁾ Enligt collegii medici protokoll den ²⁵/₂ 1802.

²⁾ Collegii medici protokoll den ⁶/₁₁ 1762.

Erik Gadelius för utgifvandet af „*Vetenskaps Journal för Läkare och Fältskärer*“, hvaraf första bandet utkom 1806—1810, men som upphörde sistnämnda år med andra bandets första häfte.

Ett uppdrag af i visst afseende vetenskaplig art, var den åt collegium uppdragna censuren af svenska medicinska böcker och skrifter. Redan medels kanslikollegiets bref af den $22/12$ 1708 hade förordnats, att medicinska skrifter borde af collegium medicum granskas. Collegium begärde sedermera den $23/11$ 1750 att „alla de, som antingen i gazetterna och Veckobladet eller eljest genom tryckta sedlar vilja utbjuda medikamenter borde förut uppte sin composition uti Collegio medico“. Äfvenså borde skrifter, som angå medicinen och anmälas till tryckning, hänvisas till collegium. Bland „absurda och skadliga“ skrifter uppräknas en år 1741 i Stockholm utkommen bok om „*Surbrunnar, jemte beskrifning om Norrby surbrunnar i Södermanland*“. Äfven „*Svenska Redejan*“ uppgafs innehålla en hop „farliga och orimeliga recepter“. Genom k. brefvet af den $30/10$ 1752 erhöi collegium medicum rätt att före tryckningen censurera alla medicinska skrifter med undantag af dem, som utgäfvos vid akademierna. Mot slutet af seklet torde författningen här om icke blifvit noggrant iakttagen, eftersom collegium med anledning deraf att några läkekonsten berörande skrifter, hvilka gifvit skäl till skarpa anmärkningar, blifvit under de senare åren tryckta, åter begärde, att för allmänhetens behof utkommande medicinska arbeten skulle, förr än de utgäfvos, granskas af collegium. ¹⁾ Hofkanslersemetets kungörelse af den $25/5$ 1807 meddelade att Kongl. Maj:t stadgat att alla till medicinen, kirurgin eller helsovården i allmänhet hörande svenska skrifter, som äro författade eller öfversatte af andre, än vederbörligen vid svenskt universitet examinerade och godkände medicine doktorer eller kirurgie magistrar, hädanefter borde, innan de af trycket finge utgifvas, till collegii medici granskning och gillande inlemnas.

¹⁾ Collegii medici protokoll den $20/10$ 1806.

8. Collegii medici förhållande till Öfverståthållaren i Stockholm.

I det föregående är redan påpekadt, huru djupt uppfattningen om det nya collegium medicum såsom en skrämyndighet var rotad i tidens föreställningssätt. Det skulle snart visa sig. Öfverståthållaren i Stockholm, som utöfvade högsta tillsynen öfver de olika handtverken och skrämvetena i staden, ansåg sig nämligen befogad att påminna collegium medicum om dess skyldigheter. Emellan collegii præses arkiater Urban Hjärne och dess ledamot stadsfysikus Lars Micranders hade uppstått misshälligheter, hvilka slutade dermed att Micranders hos öfverståthållaren klagade öfver det sätt, hvarpå collegium fullgjort sina åligganden. I ett bref af den 9/3 1698 anmärkte nu öfverståthållaren Chr. Gyllenstjerna på grund af Micranders inlemnade klagoskrift:

«Huru som praxis medica utan åtskillnad af hvar och een lärd och olärd fritt föröfvas twärt emot K. Maj:ts förordningar, hurusom abortiva och venena ovarsampt handteras med mångas skada till lif och hälsa och som dr Micranders derjempte vid handen gier, hurusom, till underd. föllie af Hans Kongl. Maj:ts allern. willie, Collegium medicum bör draga försorg att ingen chirurgus eller pharmacopœus må sig bruka låta, förr änn dhen samma publicum examen uthstådt in præsentia doctorum medicorum, som af Collegio medico der till förordnade äro, jemwähl ock att inga apothekare måge admitteras, som icke aflagt dhen tillbörliga eeden, «fördenskull hafwer jag intet underlåta bordt sådant härmed hoos Collegium medicum at påminna». ¹⁾

Kollegium lemnade den förklaring, „att privilegierne af år 1675 och 1680 icke kunde efterlefvas och i följd deraf hvarken examen eller ed apothekare och barberare affordras, emedan dhe senare projecterade Constitutiones redan A:o 1691 af H. K. M. blifvit till des Cancellie Collegii reviderande allernådigtst remitterade, derest dhe ännu skohla wara liggjande“.

¹⁾ Detta bref och närmast följande handlingar finnas i riksarkivet.

Med anledning häraf skref öfverståthållaren den $29/3$ 1698:

Nu som ingen kan draga uti tvifvelsmål, att icke Hans Kongl. Maj:t A:o 1680 allernådigt låtit uthgå privilegierne för Collegio medico till den ändan, at hvad som der uthi biudes och befallas, skall af hwar och een, som sådant angår, i underd. blifwa efterlefwat och dhe således hafva vim legis. Alt så är äfwenwähl dhet klart och oemotsäijeligt at ingen lag kan säijas hafva mist sin kraft eller böör lembnas oefterlefwad, förr änn någon senare dhen samma upphäfwer och förändrar, warandes ju helt orimmeligit att fast Hans K. M. skulle willia någon ny lag och förordningar stifta och uthgå låta, dess undersåtare fördenskull i medlertidh skulle fritt ståå, af egit behag öfverträda och giöra twärt emot den lag, som redan stadgat är och här tills warit een Norm och rättesnöre, sådant är ju alldrig hördt wara tilläteligit at practisera.

För detta sitt inskridande emot kollegium åberopade öfverståthållaren 12:te punkten af ofvannämnde 1680 års privilegier, äfvensom k. br. till collegium medicum af den $17/9$ 1684.

Härmed var striden börjad. Ehuru kollegium i sitt protokoll den $2/9$ 1702 förklarade sin åsikt vara att öfverståthållaren „har intet att beställa med Collegio, uthan då man behöfver anlita honom att hjälpa till execution vid något tillfälle“, synes likväl öfverståthållaren, sedan nya stridigheter yppat sig emellan stadsfysikus Johan Olai Winge och arkiater Hjärne, hafva hos styrelsen anmält kollegium till erhållande af lämplig föreställning. Denna återfinna vi i k. justitiæ revisionens bref till collegium medicum af den $17/6$ 1703:

«Såsom Wi utaf en emellan Arch. d:r Hjerne och Stadsphysicum d:r Winge i kongl. Maj:ts Justitiæ revision passerat skriftvexling hafva förnummit, huruledes i Collegio medico en och annan oordning emot dhe af Kongl. Maj:t i nåder uthgifne och af trycket uthgångne Medicinal Constitutionerne skall förelöpa. — — Altså och emedan Wi ingalunda tåhla kunna dhet de nådige förordningar, som Kongl. Maj:t des Collegio medico till underd. effterrättelse föreskrifwit, skohla til någon dehl öfverträdas eller af någon connivence sampt wårdslöshet negligeras och efter sättias, Ty äro Wij föränlåtne wordne dhetta alt härmed dhet k. Collegio medico behörigen att förehålla».

De anmärkta oordningarna uppgåfvos vara:

att doctores medicinæ icke tillhöllos enl. 3 § i Constitutionerna att i rättan tid aflägga deras trohets- och embetsed;

att doctores, som till Collegium intagas icke underställas Collegii examini publice, utan examineras tentative;

att provisorerne icke examineras förr än dhe komma at förestå något apothek;

att hwarken dhe eller apothekaregesällerne blifva tillhåldne deras ed i Collegio medico aflägga efter dhen 17 § innehåll;

att apothekaretaxans modererande efter som wahrorna antingen stiga eller falla ej blifvit af Colleg. efterlefwad, och

att så wähl Collegii syndici, som ock stadsphysicus i Stockholm försummat de sysslor och förrättningar, som efter Constitutionerne dhem förtrodde och anbefalte äro».

Nu utbröt striden i full låga. Öfverståthållaren Christoffer Gyllenstjerna, som synes hafva föresatt sig att förödmjuka collegium och kanske närmast dess ordförande, arkiater Urban Hjärne, utfärdade den 10/11 1703 till collegium följande skrifvelse:

«Emedan Collegium medicum sig nogsampt kan ehrhindra, huruländer jag tidh efter annan å embetes wägnar föranlåten warit, utj Collegio medico påminna låta, om alt dhet som till Kongl. Maj:ts så äldre som senare Collegio medico gifne privilegiers, constitutioners och medicinalordningarnes i nogaste måtto efterlefwande desidererades. Såsom i synnerhet att nämna, huruledes iag i anledning af Hr Archiaterns då warande Syndici Collegii dr Micrandri hos mig inkomna skrifteliga Memorialer, låtit härom bref afgå till Collegium medicum den 20 Julij 1696 och äfven dhet samma itererat den 9 Martii 1698 sampt den 30 derpå nästfölliande, af hvilcka med hwad mehra och Collegium medicum lærer hafwa ad acta liggjande, klarligen bevisas kan, huru som jag för min dehl der wid intet eftersatt och försummat, hvad mig å embetes wägnar ålegat och vederbordt; Men huruwijda sådane mine embetes ordres vunnit sin effect och tillbörliga werckan, lembnas till Collegii medici eget betänckjande, när som och deras Exell:r tillika med mig uthi den kongl. Justitiæ revisionen föranlåtna blifvit, nu nyligen igenom ett alfvarsampt bref Collegium medicum anbefalla, att ställa sig högst bemälte constitutioner till een underd. hörsam effterrättelse. Nu alldenstund hans Kongl. Maj:t wid slutet af dess medicinalordningar nåd- och alfwarligen befaller,

att jag icke blott skall beskydda och handhafwa Collegium dervid, så att dhem deremoth icke något i ringaste måtto skeer eller tillfogas, utan och alla andre så bemälte Collegii medici ledamöter, som flere, hvileka desse privilegier på et eller annat sätt angå eller röra kunna, att ställa sig dhe samma till hörsam och skyldig effterrättelse, kan jag vid detta tillfälle ej öbemäldt låta att, så framt dhet befinnas skulle att dhet kongl. Collegium medicum ej ännu skulle sådant sig till een hörsam effterrättelse stäldt, blifwer jag förmedelst mitt embetes alfvarsamheet oumgängeligen föränlåten ett slikt försittande med högst bemälte ordningars till alla dehlar efterlefwande behörigen att fullfölja låta, efter som det ingaledes kan försvarligt wara, att een så hållsksam lag och till det allgemena bästas fromma och wälstånd endast och allena syftande ordningar nu på så lång tijdh ej varit efterlefvade.

Urban Hjärne infann sig i k. slottskansliet och begärde att till dess protokoll den $11/11$ s. å. få anföra

«det hr Archiatern af k. Medicinalordningarne intet kunna finna det Hans Excellens hade öfwer Collegio medico mehr til säija, änn allenast gifwa Assistance, när han af Collegio derom bliir ansökter, warandes att destinguera emellan det som intra och det som extra Collegium sker. Extra Collegium och det som till god ordnings bibehållande hörer, hade Hans Excellence at disponera öfwer, men intet om det som intra Collegium passerar, hwilcket hr Archiatern och uthi kongl. Revision skal sagt Hans Exc. sjelf, och som Collegium tilförende intet haft någon förman, så hade han skrifvit Hans Maj:t derom till; Imedlertiid wisse han intet af någon annan förman, än Hans K. Maj:t och Hans Excellence Hr Öfverste Marskalken, det han begiärte protocolleras».

Ytterligare anhöll Urban Hjärne i ett bref af samma dag till grefve Karl Piper om beskydd mot öfverståhållarens angrepp:

«Högwählborne Herr Grefwe, Kongl. May:ts Råd och Riks Råd, Nådige Herre.

För någon tijd lade jag min underdånigste supplique in, at os i Collegio Medico måtte nådigst förunnas en af deres Excell:r utaf Cantzelliet, som uthi twistige saker kunde wara som ett försvar och förman för hela Collegium, i synnerhet efter som Hans Excell:s Öfverståhållaren igenom sit hemliga råd Doctor Winge will par force taga imperium öfwer Kongl. Collegio medico och des ledamöter, äfwen som han

har till att biuda och befalla öfwer stadzens collegier, byggningsembete etc., det han i går lätt see igenom en temlig imperieux skrift, der han uthi många saker will biuda och befalla, och att wij honom skole göra reckenskap, der doch Collegium Medicum med privilegier begåfwat är af Hans Kongl. May:tt och dependerer af Kongl. May:tt immediate och aldrig af de Herrar Öfverståthållare någonsin i sina dagar, och aldrig någon budet til, ej heller hans Ex. Gref Christopher Gyllenstiärna sieff, för än nu, när han blir så wäl til detta som alt annat förledd af sina kloka rådgifvare, Halen, Winge och andra theras gelijka, som Eders hög Grefl. Excell. mera än nogsampt lærer wara kunnigt. En öfverståthållare haar intet mera i collegio medico at befalla än hwad som i andre Collegier, när de hans Assistance och handräckning fordra och begära. Alt derföre beder iag ödmiukeligen, Eders Hög Grefl. Excell:z som Herr Öfverståthållarens sinne wäl känner, täcktes som en Rättrådig och högwijs Herre hielpa os ifrån Hr Öfverståthållarens imperieuse och underliga tilbjudande. Wij hafwe haft våra ordningar och privilegier af Kongl. Cantzelliet, med Eders Hög Grefl. Excell:s nådige loff och minne skiuta wij oss dijt ännu.

Kunde wij hafwa en af de Herrarne, eller Hans Excell:tz Grefwe Falkenberg, som är fastän mycket sträng, doch en rättwijss Herre, som öfwer ordningen hand håller. Jag beder på alt sätt iag någonsin har lärdt at bidia med yttersta ödmiukhet. Elliest förfaller så wäl Collegium, som Facultas medica och alla des studier. Är det så äntlig, det Hr Öfverståthållaren herefter som aldrig tillförene haar skedt, skall få råda öfwer os, så nödgas iag på det aldraödmiukligast bidia Eders hög Grefl. Excell:ts tecktes förhielpa, att iag, som nu fyller mina 62 åhr, siuklig och af den ringaste alteration är slag underkastat (hwaraf iag tilförene 2 gånger haar haft mehn) måtte slippa at præsidera uthi collegio medico, emedan i hela werlden Archiater primarius plägar för alt annat bekymmer och förtretligheter blifwa frij, och allenast betänkt på Högsta Öfverhetens och de Kongl. och Furstliga personers helsa. Hwad Borin angår will iag med nästa post wijdare, efter mina händer för alteration darra, i anseende at Hr Öfverståthållaren åter rätt nu sände sina Herodianer, som hotte mig att han wille skrifwa Hans Kongl. May:tt til, och klaga på mig: dertil iag svarade, at så länge iag inga ordres haar til collegio, annat än hwad i Kongl. Medicinal ordningar innehålles, så haar iag ingen dependance af hans ordres. Nu weet iag at han lærer grufweligen klaga på mig och leggja lök på lax. Men Eders Hög Grefl. Excell., som altijd haar i rättwijsan warit näst Gud min nådige patron, lærer wäl handhafwa mig och in för Kongl. May:tt förswara mig. Jag önskar

at den högste Gud teckes stadigt bewara Eders Hög Grefl. Excell:ts. Jag förblifwer med yttersta ödmukhet och devotion, Eders Hög Grefl. Excell:tz allerödmukaste client och tjänare

Urban Hjærne.

Urban Hjærne vände sig slutligen till konungen sjelf och utbad i nedan anförda skrifvelse åt kollegium en „förmann“ bland deras „Excellentier Kongl. Maj:ts höga Råd“:

«Det har E. K. M. jemwäl Dess högstsalige Herr Fader, glorwyrdigst i åminnelse, täckts benåda Collegium medicum med dess namn af ett kongl. Collegio, och jemte andra stora immuniteter, privilegier och förmåner allernådigst förordnat dem sin ordentlige præsident, som af ingen annan än E. K. M. allena dependerar, hvilken tjenst Archiatern eller den äldste lifmedicus bekläder och jag owärdigste tjänare efter E. K. M. allernådigste willia uppå det 9:de året förestår. Men såsom uthi Eders K. M. frånvaro icke allt så trårätt tillgår, att icke några missbruk och oordningar ibland förelöpa, ej heller hvar och en af mina med Collegis willia så låta hålla sig i sigte, förmenandes till äfventyrs att när dem ingen, utom deras patienter, lönar, dem inte vara så förbundna på det nogaste föllia ordres eller parera lagen; ej heller är Præsidi Collegii den machten gifven efter andra Collegiers exempel så hålla dem i tygeln och noga lydnad, som förmena att par in parem non habet imperium, der likwäl för allmänna bästa och riktig ordnings skull sådant wore nyttigt och helsosamt, alltså seer mig i så beskaffade mål ingen annan uthwäg, än att underdånigst anhålla och bedia det täcktes E. K. M., allernådigst förordna någon af deras Excellier K. M. höga råd till vår förman, som både willia, myndighet och förstånd hade detta wärcket att dirigera, så att, om något twifvelaktigt förefölle och der någon af Collegii membris tergiverserade, igenom samma kongl. Rådets höga autorite och inseende kunde hållas i lydno och om något försummades, sådant icke måtte mig allena tillräcknas. Hemställandes E. K. M., i allerdjupaste underdånighet, om icke antingen Hans Excellence grefve Gyllenstolpe för kongl. Cancelliets skull, derunder wij i en och annan mätto hafwa sortera och att Hans Excell. om sådana ting ett ogement förstånd har; Eller ock Hans Excellence, Presidenten i k. Swea HofRätten Grefve Gabriel Falkenberg, som en rättvis och alfvarsam Herre och ordningsälskare är, kunde på sig taga, intill E. K. M. högtönskeliga lyckliga hemkomst, hvilken Wij fattige undersåtare med outhsäglig ångslan och suckan af hjer-

tat innerligen och troligen förbjuda. De öfriga deras Excell. Herrarne af Rådet äro allt siuke, svaga och kräncklige eller ock så af margehanda sysslor så bekymbrade, att de sådant inte kunna på sig taga.

Och som detta endast och allena till en god ordnings bibehållande syftar, förhoppas jag i underdånighet, att E. K. M. denna min underdåniga böön intet med onåder anser⁴.

Medelst resolution af den $25/2$ 1704 gaf konungen kort derpå åt grefve Nils Gyldenstolpe uppdraget att hafva inseende öfver collegium medicum. Uppkallade till sin nye „patronus“ den $17/3$ 1704 uttryckte kollegii medlemmar genom ordföranden sin fägnad deröfver, att de nu fått „en patronum benignum, clementem et non imperiosum“. Denna fägnad wore nu så mycket större för honom och hans Collegis, som de hädanefter komme att stå under K. Maj:ts Cantzlie och hafwa deraf någon dependence, hwilket de höllo för mer för dem, som hafva namn af studier och bokliga konster, anständigare, än som sortera under staden⁴.

En undersökning blef emellertid, sannolikt på öfverståthållarens framställning, inledd mot collegium, ty den $18/11$ 1703 nedsattes af k. revisionen en särskild kommission att öfverse medicalförordningarna.¹⁾ Denna kommission, som bestod af kanslipresidenten Nils Gyldenstolpe, revisionssekreteraren Johan Lilljenstedt (Johan Paulinus), hofkanslern Georg Fredrik Snoilski, öfverpostdirektören Johan Schmedeman och revisionssekreteraren Thomas Blixenstjerna, sammanträdde den $28/3$, den $31/3$ och den $14/5$ 1704. Inför kommissionen inkallades nu collegii medici ledamöter en i sender för att anföra, hvad de hade att påminna och uppgifva „hvilka oordningar uti collegium medicum kunde vara inriktade at alt må förhas och sättjas igen uthi godt skick“. En allmän öfverläggning emellan kommissionen och collegii ledamöter afslutade den $14/5$ förhandlingarna. Kommissionens betänkande till Kongl. Maj:t, dateradt den $21/6$ 1704, handlade egentligen om hvarjehanda emellan ledamöterna förefallna stridigheter, om ordförandens af en del ledamöter bestridda jus convocandi, om egenmäktig-

¹⁾ „Cancellie Commissionen angående Collegium medicum 1704“ (i riksarkivet).

het från hans sida m. m., men förordade tillika ett af dr Joh. van der Hoorn inlemnadt memorial om införande af barnmorskeundervisning. ¹⁾ Å sin sida torde Gyllenstjerna afsändt ett enskildt bref till konungen af den ¹⁶/₇ 1704, hvaruti han föreslog att i collegium borde intagas E. Odelstjerna, N. Grim och M. Ribe. Hvilka följder detta betänkande hade, känner icke förf., emedan konungens bref, dat. Jaroslaw den ²⁰/₈ 1704, som innehåller Kongl. Maj:ts beslut, saknas i riksarkivet. Så mycket känner man dock, att Karl XII befalte att doktorerne Math. Ribe, Magn. Block, J. Fr. Below och Herm. Niel. Grim skulle i collegium intagas, äfvensom att collegium borde öfverlägga om konstitutionernas omarbetning och dem till Kongl. Maj:t insända. ²⁾ En sådan omarbetning kom likväl icke till stånd.

Öfverståhållarens afvoghet emot collegium gaf sig fortfarande luft i särskilda skrivelser. I ett bref af den ¹⁷/₃ 1705 till grefve Gyldenstolpe, tackar han, att vederbörande medelst grefvens tillgörande hans „embetes wählmente påminnelser för denna gång medh promptare k. medicinalordningars effterfölgd än tilförende af Achiatern Hierne skiedt är och at jag nu af honom wettigare och anständigare är bemött worden“. Öfverståhållaren underrättade tillika, att ett rum för anatomiska dissectioner blifvit utsedt i södra stadshuset för collegii räkning „då största nödortfittigheten är sig antingen påminna eller förskaffa något som till deras egen information eller underrättelse länder, dett de icke sjelfwe utpote in scientia adeo infinita, den aldrig ingen ännu tillfyllest hint at begripa, lära förneka sig behöfva“. Dessutom drog han icke i betänkande att yttra:

«Härom har jag för den orsaken Högv. hr Grefven och kongl. Rådet welat gifwa wid handen, på det wederbörande till een sådan actum wederbörligen måge blifwa tillhåldne, och icke någon fåfång omkostnad för Kongl. Maj:t och staden förorsakas, efftersom jag på annor händelse alt ansvar will hafwa mig afbördat, der Kongl. Maj:ts förordningar längre blifwa oeffterterlewade, och på dem ankomma låter, som sin underdåniga skyldighet

¹⁾ I riksarkivet „Direktioner m. m. för sjukvården“.

²⁾ Collegii medici protokoll den ²⁵/₁₀ 1704.

i så mätte efftersatt, som åthskillige reesor tillförene är skiedt och skulle nu detta efftersättias och jag ingen lydno obtinera, lærer jag tillkommande åhr offerera facultati medicæ i Upsala een sådan lägenhet eller hwem som der till skulle hafwa lust extra Collegium här i Stockholm och sådane Sectioner förstår at förrätta och ofehlbart dett publice intimera samt sjelf ospardt hafwa bestå en omkostnad derwijd, på det ändock publici nytta måtte befrämjas och Kongl. Maj:ts förordningar icke lembnas grofweligen och aldeles oförswarligen oeffterlewade, som härtils utj ett och annat är skiedt, twärt emot Kongl. Maj:ts Souveraine höghet, som intet angådt mig, utan konungen sjelf, och är en offentlig grofwel. föröfwad Tergiversation, emot Kongl. Maj:ts befallningar, som medh hårdt och tillbörligt straff böör ansees, emedan Majestas intet fåhl något angrepp, utan hwar och en, som kommer derwijd, liksom af een glödande kuhla bränner sig om fingren».

«Elliest och dessutan, som jag seer af Collegii medici underskrift, det een ny doctor Bromelius widh namn utj Collegio är inkommen, om hwilcken jag tillförende alldrig hört talas, och kongl. medicinal förordningarne innehålla dett ingen skall i Collegium introduceras, som icke uti 6 åhr föruth Medicinam practicerat; Altså skulle jag tjenstel. förnimma antingen denne doctor effter Kongl. Maj:ts allernådigste speciale tillstånd eller ock af kongl. Råden, mijna medbröders godtfinnande utj Collegio är associerad eller den 6 åhrs föruth utj kongl. Medicinal ordningarne anbefalte praxin medicam sig förskaffat, effter som iag sådan kundskap elliest intet kan hafwa af Hr Archiatern Hjerne at förmoda. Hafwandes här wijd ingen annan intention än blott att underd. handhålla det K. Maj:t uti förordningarne mig allernådigst anbefallt, så att intet med min willja och wett deremot må förelöpa, utan på behörig ort sådant till wederbörlig rättelse kunna blifwa anmält».

Med anledning af öfverståthållarens „hårda expressioner och svåra beskyllningar“ beslöt kollegium den $19/4$ 1705 att vända sig till Kongl. Maj:t med klagomål öfver hans utfall och inlemnade följande skrifvelse:

«Ed. Kongl. Maj:t betacka wij på det aldra underdånigste för det att Ed. Kongl. Maj:t allernådigst oss i beskydd tagit och med en så god patron försedt, som icke allenast Collegii medici ledamöter i god enighet conserverat, utan och moth dem försvarat, som på hvarjehanda sätt budit till oss att förolämpa, så att wij wårt embete med gladt mod till allmänne bästa efter all möjelighet kunna fortsättia. Och oansedt man sökt oss inför Eders Kongl. Maj:t omildt at beskylla, såsom en hooper oord-

ningar skulle hafva sig inriktat, så förmoda wij det för E. Kongl. Maj:t i nåder vara kunnigt medelst den commissionen, som i k. Cantzlijet deröfver blef hållen, at der aldeles ingen wärkelig oordning war förlupen, uthan allenast någon missförstånd, som genom H. Exc. K. Rt grefve Gyldenstolpes stora försigtighet lätteligen blef bilagdt. — Men såsom Hans Excell. Öfverståhållaren, som icke allenast påträngt sig imperium öfver oss, annorledes utthydandes k. medicinal lagens mening, än den wärkelige är, uthan ock sedan E. Kongl. Maj:t efter wår underdånigste begjæran oss med en högförnåhm och rättrådig patron benådat, och H. Exc. Öfverståhållaren derifrån licentierat, ännu intet återvänder att handtera oss med trug och hoot, beskyllandes oss såsom wij till crimen læse majestatis brotslige wore, sig altså tvert emoth E. Kongl. Maj:ts allernådigste expresse befallning Hans Exc. sitt hårda prætenderade commando aldrig will återvända. Altså till E. Kongl. Maj:t taga wi wår underdånigste tillflykt. E. Kongl. Maj:t täcktes allernådigst oss, som intet wetta oss i någor måtto till sådane svåra och altför sensible beskyllningar brotslige wara, beskydda och för hans trug och undsäijelser än vidare befria efter som på annan händelse wi icke kunna see oss utan med suckningar göra våra förrättningar och således hindras i den kallelse wi stadde äro».

Brefvet torde likwäl icke hafva framlemnats till konungen, emedan vid collegii medici sammanträde den 21/6 1705 upplästes en skrifvelse af statssekreteraren Olof Hermelin, hvaruti berättades att grefve Piper icke „tyckt vara nödigt att Collegii bref af den 19 april skulle för H. M. Konungen framwiisas som en sak, som war ej wärt at reflectera på, utan undrade sig Hans Excellence at hans Exc. gref Gyldenstolpe hade eij maintinerat sin autoritet emot ståhållaren uthi denna sak“. Med Christoffer Gyllenstjernas ännu samma år den 14/6 1705 timade död upphörde dessa misshälligheter emellan öfverståhållaren och collegium medicum.

9. Strider inom collegium.

Äfven inom collegium sjelft förekommo ofta strider emellan ledamöterna, såsom det tycktes af nog obetydliga anledningar. Protokollen

innehålla i detta afseende många ganska märkliga bevis. ¹⁾ Den egentliga orsaken till dessa tid efter annan sig yppande misshälligheter är svår att utreda. Måhända var det någon af de många stötestenar, hvilka den medicinska praktiken medför i det kollegiala lifvet, som störde samsamheten. Måhända var det en småaktig granntyckthet, som ännu icke härdad i det offentliga lifvets degel och lätt sårad af den minsta anmärkning, gaf anledning till dessa häftiga utbrott, de der någongång slutade med vädjande till domstol.

Bland de tidigaste prof på dessa inbördes strider var förhållandet emellan collegii medici ledamöter och d:r Christian Heræus. Denne, promoverad i Leyden den ²³/₁₂ 1679, hade nedsatt sig i Stockholm och blifvit antagen till enkedrotningens läkare, men klagade bittert deröfver, att af honom fordrades examen. Till och med konungen ansåg sig böra inskrida genom utfärdandet af följande skrifvelse den ¹⁵/₆ 1681.

«Wi befalle fördenskull alla, som vederbör, särdeles Wåre lifmedicos och andra doctores practicos, som här i Stockholm vistas, att de ställa sig denna vår behageliga vilja och förordning till hörsam efterrättelse och erkänna honom Christian Heræus för Hennes Maj:ts Wår högtährade k. fru moders medico, intet tillfogandes honom i någor mätto hinder eller men, utan admitterandes honom till curationes och consilia, äfven så wäl som andre de der i fremmande land gradum doctoris antagit».

Endast motvilligt fogade sig kollegium efter denna tillsägelse och först den ⁸/₅ 1682 beslöts „att der regiis medicis och androm genom special kongl. ordres ålades att träda tillsamman och konsultera med honom, att man det göra kan, utan att violera leges societatis“. Enligt öfverenskommelse emellan ledamöterna var det nemligen strängt förbjudet att inlåta sig i någon konsultation med en „non examinatus nec receptus“ practikus. Någon strid torde likväl förefallit, alldenstund gode män från så väl Heræi, som collegii sida sammanträdde för att rådpläga härom och i protokollet den ³¹/₇ s. å. heter det: „Emedan Heræus genom sina goda män hafver låtit tillbiuda att vilja uti allt, som

¹⁾ Se ofvan sid. 82 ff.

en ärlig och höflig man hvarjom och enom möta, alltså är i begge delarne för godt funnit att en perpetua oblivio af allt det, som förelupit är, skulle blifva. Altså är Collegium medicum dermed tillfreds att han recepteras och är Collegium medicum så mycket benägnare till att recipiera doctorem Heræum, som han lærer på allt sätt sökia att Collegii privilegia blefve maintenerade å behörig ort⁴.

I det föregående är redan antydt, att det just var oenigheten emellan Urban Hjærne och Lars Micrander (Lilljestolpe) samt emellan Hjærne och Joh. Ol. Winge, som gaf öfverståhållaren anledning att blanda sig i collegii angelägenheter. Protokollen för den 13, 20 och 31 oktober, den 3 nov. och 20 dec. 1702 innehålla upplysningar om striden emellan Hjærne och Winge, framkallad deraf, att Winge till öfverståhållaren inlemnade „ett memorial angående några ärender, som passera uti Collegio, för hwileka han uthi längden intet wille hafva något ansvar“. De öfriga ledamöterna sökte i början bilägga saken, men lyckades icke. En skriftvexling uppstod inom collegium, hvarom Winge yttrade „att Archiatern hade melerat publique saker, som angå Collegio, med privata saker, som honom och mig ähro emellan och intet höra till Collegium“. I k. senatens resolution af den 17/6 1703, „hvaruti archiatern aldeles fri erkännes af de beskyllningar, som d:r Winge honom hade importerat“, lemnades denne fritt val att antingen afgifva förklaring öfver sina ord eller stå arkiatern „in foro competenti för domaren“. ¹⁾ Att oenigheten emellan Hjærne och Winge fortfor ser man deraf, att Winge den 26/10 1703 i sittande collegium inlemnade en skrift, hvaruti han begärde få veta, „hvarföre han på åhr och dag ej war till Collegii conventum kallad. Men förrän skriften emottogs och upplästes, steg hr præses Hiærne up och gick missnöjd bort. D:r Winge begjärade Extractum protocollis häraf. Men som Collegii membra thertill ej consentera tycktes, att ej göra denna elden til en större låga, skref d:r Winge sjelf denna begäran i protocollat“. Huru saken slutligen aflupit, finnes icke antecknadt i tillgängliga handlingar.

¹⁾ Collegii medici protokoll den 10/7 och 26/7 1703.

Att förhållandet emellan läkarene ofta nog icke var synnerligen grannläga, framgår t. ex. ur collegii medici protokoll den $18/12$ 1708:

«D:r Heijne beklagade sig att d:r Ström hade falskeligen blame-rat och belackat honom och skrämt en af hans patienter dermed att uti ett af Heijne utfärdadt recept vore för mycket opium. Hvarpå d:r Ström bad att det skulle protocolleras att d:r Heijne ligger alt det han säger, hvarpå *præses honom för des plumpa grofhet bestraffade att en sådan grof selle borde man wijsa dörren och om det skiedde för någon annan rätt, så skulle han therföre böta.* — Hvilken oenighet slöts änteligen att den ena medicus skall aldrig säga hvad uti den andras recept är, uthan tycker han något wara som kunde hafva fara med sig, så skall han begiära att den andra hämtas och då honom afsides sin mening säja».

Det var icke ovanligt, att, om en collegii ledamot af någon anledning fann sig sårad eller förnärad, ansåg han sig berättigad att utan vidare försumma sammanträdena antingen för en längre tid framåt eller helt och hållet. När ledamöterna i collegium medicum 1719 erhöilo assessors värdighet var Henrik Joachim Schmidt den ende, som visade sig missnöjd. Då k. brefvet af den $15/6$ s. å., som benådade ledamöterna med denna titel, upplästes i collegium „utlät han sig deröfver svåra, att han på det sättet skulle vara liika till heder och rang med den aldra yngste af Collegio, och jembwähl, vid gjord påminnelse, alldeles nekade att något willia till Cantzelie Gebühret sammanskjuta“. Då tillika Magnus Bromell kort derpå intog en högre plats i collegium, nekade Schmidt att vidare bivista collegii sessioner.

Med anledning deraf, att assessorn Johan Christopher Nordenheim jäfvades vid en aflägsen slägtings examen eller åtminstone tillfrågades om han ansåg sig jäfvig, gick han bort under förklaring „det han härmed tager afsked utur Collegio och ärnar sig intet mera komma tillstädes, hvilket han begärde måtte föras till protocolls“. ¹⁾ Vid följande sammanträde den $22/5$ sändes assessorerne Alstrin och Victorin att fråga om hans mening med sitt bortgående. Derpå sva-

¹⁾ Collegii medici protokoll den $19/5$ 1735.

rade Nordenheim „att honom derigenom skedde en tort och att han var nästan för gammal att wijsas utur Collegio, der han snart suttit i 30 år“.

Ungefär samtidigt afhöll sig under flere år d. v. stadsfysikus i Stockholm Nils Boy och assessor Konstantin Soem, hvilka kommit i delo med ordföranden, från allt deltagande i de kollegiala göromålen. Visserligen klagade kollegium den 25/5 1738 öfver så väl Nordenheims, som Boys försummelse att infinna sig vid sammanträdena, utan att man likväl finner spår till någon vidare åtgärd. Begge afledo icke heller långt derefter. Deremot beslöts det den 12/4 1740 att lemna Soem, som mellertid blifvit stadsfysikus, den tillsägelsen „att kollegium i anseende till hans uppförande emot reglementets 14 och 20 §§ och Hennes Kongl. Maj:ts nåd. skrifvelse af den 15/6 1719 funnit sig föranlåtet gifwa honom vid handen det han hädanefter intet mehra blifver kallad till k. collegii sammankomster, ther han intet inom 14 dagar inkommer med sin förklaring, lärandes Collegium sedan taga the mått och steg, till hvilka det finner sig wara befogadt“. I svarsskrifvelse den 24/4 1740 anförde Soem, att då han för sina embetsysslor „eij ser sig någon tid öfrig att vidare få nyttja den förmåhn, att räknas ibland Collegii ledamöters antal, så tackar han k. Collegium för all then gunst, vänskap, kärlek och förtroende, hvarmed k. Collegium behagat omfatta honom“. Med anledning häraf hemstälde kollegium den 26/1 1741 „Kongl. Maj:ts nådigste wählbehag, om honom dimission i nåder blifvit lemnat, att rummet för vacant må anses“, i hvilken händelse kollegium uppförde på förslag Gustaf Zimmerman, Peter Leetström och Peter Lundberg. Det var sålunda första gången ett verkligt förslag till en assessorsplats i kollegium blef uppgjort.

Senare finner man ofta nog i protokollen anmärkningsvärda utfall af collegii ledamöter emot hvarandra i följd af stridiga meningar eller andra orsaker. Här må anföras arkiater Abr. Bäckes ord till protokollet den 19/12 1753. „Jag är k. collegii præses, men önskar att både jag och alla kongl. ledamöter måtte sträfva efter enigheten, fara efter friden och vända all vår diktan och traktan till medicinens uppkomst, Collegii heder och värdighet i det allmänna, såsom vi sjelfve hafva heder

att vänta af dem, som nu eller i framtiden öfva läkarekonsten och skola inför Gud och det allmänna försvara“.

Dessa fridens ord förklingade dock ohörda, ty kort derpå utbröt, med anledning deraf att uppsättandet af berättelsen till 1756 års riksdag blifvit försummadt, en häftig strid emellan ledamöterna, hvilka i de skarpaste ordalag angrepo kollegii syndikus, assessor Kammecker. Upphetsningen gick så långt, att assessorerne den $\frac{1}{3}$ 1756 beslöto sammanträda utan kallelse hvarje onsdag och ordföranden Bäck nödgades återopa att det „enligt Leges Collegii, var han, som ägde jus convocandi“. Den så ofta utbrytande oenigheten emellan ledamöterna hade måhända äfven sin grund i frihetstidens olika politiska meningar. Härpå syfta sannolikt assessor Erik Elffs ord till protokollet den $\frac{31}{3}$ s. å.: „Dessa mindre uppbyggliga utlätelser gifva orsak till ännu mer oenighet i Collegio, som beklagligen någon tid, af hvilken olycklig källa vet jag ej, warat. Collegium har utom sig fiender nog, som med enad styrka sökia göra det afbräck, hvarföre skola då Collegii ledamöter med det de igenom tvedrägt tära sig sjelfwe bidra till det skadeliga ändamål, som ovännen arbetar uppå“? Detta utfall mot Kammecker gaf honom anledning att i en till Kongl. Maj:t den $\frac{9}{7}$ 1756 stäld skrift anmäla „det han af tilltagande ålder och andra sysslor hädanefter ej, som han wille, kan eller orkar bivista Collegii sammanträden“. Följden var äfven den, såsom redan ofvanföre framhållits, att en skild sekreterare blef i kollegium anställd.

För att i ett sammanhang afsluta detta kapitel må nämnas, att tvist uppstod emellan assessorerne Carl Ribben och Johan Hardtman om bättre rätt till en ledig assessors lön. Härvid må anföras att Ribben varit assessor utan lön sedan 1776, hvaremot Hardtman, som 1791 blifvit assessor, genom k. brefvet af den $\frac{20}{11}$ s. å. fått försäkran att „komma till åtnjutande af den först ledig blifvande lön, derom konungen icke tillföre disponerat“. Kollegium förordade Ribben, men konungen gaf den $\frac{18}{6}$ 1793 lönen åt Hardtman. Särskildt måste framhållas att, då Ribben kort förut inlemnadt ansökning om en assessors lön ur medicinalgonden, fann Kongl. Maj:t den $\frac{9}{4}$ 1793 „det betänkligt bifalla“.

Vid dessa strider inom collegium iakttogs icke alltid den ordning, som bort följas i ett kollegialt embetsverk. Efter C. Ribben, som under en följd af år förestått koppympningshuset, hade collegium medicum valt sin ledamot Hardtman till läkare derstädes. Emellan denne och kollegiets dåvarande vice ordförande Elias Salomon hade af någon anledning uppstått missnöje. Salomon fordrade att icke en kollegii ledamot, utan någon annan läkare, som tillika kunde bo i inrättningen, skulle förordnas till dess föreståndare med samma lön, som fattigläkarene i Stockholm eller 66 rdr 32 sk. banko¹⁾. Med anledning af sitt förslag gjorde Salomon, som var Gustaf IV Adolphi förste tienstgörande lifmedikus, hos konungen en anmälan, deruti han framställde anmärkningar mot collegium. Konungen remitterade ärendet till kollegii bemötande. Ehuru samtliga öfrige ledamöter förenade sig derom „att det icke var tillständigt för Salomon att deltaga i förhandlingarna“, så förblef han dock närvarande och begärde till och med att få kollegii yttrande sig tillsändt²⁾. I k. brefvet till collegium af den 11/6 1808 förklarade Kongl. Maj:t att jäfsanmärkningen måste förfalla, sedan Salomon sjelf underskrifvit kollegiets utlåtande.

Ännu under sista året af kollegii medici tillvaro förekommo i följd af assessor J. Hardtmans hänsynslösa uppträdande mot sina embetsbröder obehagliga tvister emellan ledamöterna, hvilka till och med hänskötos till konungens afgörande. Vid ett sammanträde den 24/2 1812, dervid de som ifrigast pågående undersökningarna af kina bark voro föremål för kollegii granskning, utbröt hans länge mot P. af Bjerkön närda bitterhet på ett förolämpande sätt äfven mot Schulzenheim, som nödgades kalla honom till ordningen och ålägga honom att upphöra med sina invektiver. Visserligen gjorde han efter någon tid afbön och bad att målet icke måtte gå till Kongl. Maj:t, men då Hardtman icke ovilkorligen medgaf riktigheten af de justerade protokollen, beslöt collegium att desamma skulle med särskild skrifvelse inlemnas till konungen. Härtill förklarade konungen i bref till collegium medicum af den 22/7 1812

¹⁾ Collegii medici protokoll den 26/8 1805.

²⁾ Collegii medici protokoll den 21/1 och 17/2 1806.

»att Kongl. Maj:t med missnöje funnit att assessor Hardtman uti en eder session icke allenast nyttjat otjenliga och stötande utlåtelse emot en frånvarande ledamot, förste lifmedicus af Bjerkén, utan äfven brustit i den agtning han ovilkorligen är eder præses skyldig, samt att han tillika obehörigen klandrat ett justerat protokoll (för den 24 februari och 2 mars), så hafwe Wi i nåder funnit godt att han i Collegio bör undfå en alfvarsam föreställning om detta sitt ofog med åtvarning att hädanefters för sådant taga sig tillvara, samt emot sin förman, eder præses och sine medbröder sig så uppföra, som en tjänsteman tillkommer».

Vid mottagandet af denna föreställning inför sittande collegium begärde Hardtman afskrift af konungens bref, för att hos Kongl. Maj:t anhålla om laga rättegång. Schulzenheim uppläste då ånyo följande ord: »kommandes genom detta vårt nådiga beslut allt hvad vidare i denna sak blifvit anfördt att förfalla».

10. Särskilda Collegij medici ekonomiska angelägenheter.

Ur tillgängliga handlingar må ännu följande enskilda omständigheter till belysning af collegij medici förhållanden meddelas.

a) Kontributioner.

Emedan det länge förblef oafgjordt, om collegium medicum skulle betraktas som en läkareförening eller ett embetsverk, uppstod olika tolkning huru och på hvad sätt ledamöterna skulle deltaga i de allmänna kontributionerna eller utlagorna. I bref till magistraten i Stockholm af den $11/3$ 1703 anmärkte collegium, »hurusom alla andra Collegier och dess assessores voro frija och kunde således Collegium icke förstås med de medicine doctores, som contributions-placatet, nämner eller som ett borgerligt stånd blifva ansedt». Med anledning af kammarkollegij resolution den $9/2$ 1706 och bestämningen i gällande kontributionsplakat derom att medicine doktorer, ehuru de icke åtnjöto någon lön, likväl borde med kontribution beläggas, »fann collegium rådligt att den $7/3$ 1711 med en supplique till Kongl. Maj:t derå söka tillgift» i följande ordalag:

»Det skulle dock vara mycket orijmeligt, om E. K. M. Collegium medicum i dessa så allmänna landsplågor, der det dock någon viss lön hade, på något sätt ville bjuda till att sig undandraga, men som man i denna stora armod och fattigdom icke det ringaste får för sin mödo, uthan måste betiäna både den ena och den andra af idel barmhertighet och för intet, för hvilken orsak skull och många medici ärna begifwa sig på landet, att genom åkerbrukande söka sitt dageliga bröd, det man här i Stockholm omöjiligen kan vinna, ty beder E. K. M. Collegium medicum ännu ytterligare få städse contribuera hvad de kunna neml. sin yttersta flijt, åhuga och försorg vid alla sjukdomars möjligaste afböjande, botande och hämmande, som E. K. M. rike och det kära fäderneslandet kunna ansätta och öfverila, hvilket är det endaste, som E. K. M. Collegium äger att gifwa».

Dr Heyn underrättade kollegium i bref från Arboga, der k. senaten vistades af fruktan för pesten, att ändring icke beviljats. Tvärtom innehöll påbudet angående en allmän kontribution i Sverige och Finland af den $10/1$ 1712: »Den på hvar stad reparerade contingenten blifver bland vederbörande, som i städerna bygga och bo, skäligen fördelt efter hvar och ens förmögenhet och näring, ingen undantagande, som de i anseende till deras gods och egendom, samt efter råd och ämne pröfvas kunna tåla, hvarunder jemväl doctores medicinæ, hofrätts-commissioner, apothekare och bardberare äfven komma att begripas».

Tiderna voro tryckande och vädjandet till medborgarenes offervillighet förnyades ständigt. Dertill hörde äfven inkvarteringen, hvarom kollegium fick emottaga följande k. bref af den $5/10$ 1714:

»Emedan Vi funnit oumgängeligt att ungefär ett par tusen man infanteri måste här i Stockholm inqvarteras och med husmans kost förplägas eller ock för qvarter och kost in natura betalas åt karlen så gemen som underofficerare, om dagen med fem öre smt och som denna inqvartering bör blifva indelt och reparerat uppå samt. hushåld så väl af borgerskapet, som ock andre betjente samt ståndspersoner både af det världsliga och andliga ståndet, så finna vi oss föranlätne att begära det ville k. collegium medicum utaf dess medel låta utse tvenne, som kunna hålla sig färdiga att vid detta tillfälle, när repartitionen sker, vara tillstädes, men mellertid hafver k. collegium medicum genast att kalla samt. dess ledamöter för sig och med dem förut, så långt möjligt är,

söka att disponera dem till en skälig villighet och reglera dem emellan hvad hvar och en prestera kan, på det sedan de, som deputerade blifva, något fundament måtte hafva, hvarpå de gå kunde».

Wid fördelningen af denna inkvarteringstunga ansågo öfverståhållaren och magistraten att collegium medicum borde emottaga tre man. Förgäfvos yttrade collegium sig icke kunna emottaga mera än två, »dem de sedan ville sig emellan fördela»¹⁾. Kort derpå erhöll collegium åter följande k. bref af den $\frac{3}{11}$ 1714:

»Såsom den så länge efterlängtrade tiden nu omsider til vår och hela rikets största fögnad och förmohn kommen är, på hvilken Wi i anledning af de säkre och tillförlitelige inlupne efferrättelser om Hans Kongl. Maj:ts uppbrott från Turkiet och närmare annalkande, med det första och kanskie inom få dagar lærer hafva att förspörja dess högst-önskelige ankomst till Pommern, altså och emedan man sjelf noggsamt kan eftertänka, att Hans Maj:t, som i så lång tid varit frånvarande och på främmande vidt aflägsne orter stadder, nu för sin egen höga person och dess medförlie, efter en så lång och besvärlig aflagd resa, ej lærer vara försedd med så tillräckelige medell, som nödvändigheten det erfordra torde och uti Pommern vid närvarande tillstånd ej eller några penningar kunna stå at erhållas, sedan det, som där hade elliest kunnat vara att tillgå, genom armeernas och garnizonernes underhåld blifvit medtagit och uttömt, erfordrandes hvars och ens trogne undersåtares plikt och skyldighet, att vid så beskaffade omständigheter gripa sin konung under armarne, ock därtill biidraga alt hvad någonsin efter yttersta gjörligheten åstadkommas kan, sampt således i sielfva värdet wiisa den öhmhet och kiärlek, som hvar och en för Hans Kongl. Maj:ts dyra person hafva bör. Ty äro Wij fördenskull i anseende til alt sådant för-anlätne worde härmed att begiära, det wille Collegium Medicum förmå att animera dess ledamöter och underhafvande betiente, att nu genast efter råd och lägenhet till ofvanbem:te högst angelägne behoof giöra något förskott, efter som de sådant skola få korta uppå deras contributioner för tillstundande åhr, samt dessutom, om de sielfva så wele, derföre njuta interesse a 6 procento och det ifrån levereringens dato beräknadt till den tiden, då Contributionen bör vara betalt; twiflandes Wij

¹⁾ Collegii medici protokoll den $\frac{8}{10}$ 1714.

så mycket mindre, det lærer hvar och en och särdeles de, som af någon förmögenhet äro, härutinnan wisa så mycket större willighet, som de kunna göra sig försäkrade att Hans Kongl. Maj:t sådant med all Kongl. Nåd lærer uptaga och derföre dem efter deras förtienst ihugkomma».

I skrifvelse till k. senaten af den 27/11 s. å. undandrog sig likväl kollegium att lemna det begärda förskottet på följande års kontribution i dessa ordalag:

»Ehuruväl E. K. M. Collegium medicum ingen ting hade heldre önskat, än at så wäl af egen trogen ifver, som till und. följe af E. K. M. bref och befallning kunna göra något förskott uppå tillstundande års contribution, dock som Collegium i dessa fast medellösa och utarmade tijder, hvarken tilförende eller nu denna tijden har någon löhn wid så många beställningar och från så många domstohlar inkommande förfrågningars beswarande, eller desuthan kan göra sig den ringaste räkning på någon inkomst, utan måste i så beskaffade tijder af en christelig kärlek och för als intet sin nästa merendels betiena, samt således alt mehr och mehr till hvars och ens enskylte bärgning af taga; Allt derföre nödsakas E. K. M. Collegium medicum hos E. K. M. ett sådant förskott i altsom största underdånighet och ödmjukhet at deprecera och afbedja».

Dessa kontributioner synas hafva mycket bekymrat kollegium, aldenstund detsamma den 13/10 1714 beslöt, att ledamöterna numera borde en hvar till sina patienter insända räkning öfver de af dem verkställda sjukbesöken och beslöt tillika förbjuda apotekarene att utlemna recepten antingen i original eller afskrift.

Wid ett senare tillfälle den 24/2 1716 utlofvade kollegii ledamöter en hvar för sin del att frivilligt erlægga i kontribution: dr von Schmidt 15 dal. smt, van Hoorn 15 dal., G. Holsten 10 dal., J. Chr. Heyn 10 dal. och J. Linder 10 dal. smt.

I likhet med andra rikets kollegier, hvilka »för sine betjente och betjentes huusfolck haft den fägnaden att af den k. deputationen åtnjuta spanmål, både råg och malt, sig och de sina til werkelig lijsa och hjelp i dessa fast svåra tijder», utbad sig äfven kollegium i skrifvelse af den 3/11 1718 att till kollegium måtte anordnas (mot ersättning) 30 tunnor råg och 30 tunnor malt för inalles 57 personer.

De collegii medici ledamöter senare ålagda bevillningsafgifter omnämnas längre fram vid frågan om läkarenes beskattning,

b) Lösen och sportlar.

Collegii medici viktigaste inkomst var afgiften för examina med läkare, apotekare, provisorer och senare med fältskärer. Det var hufvudsakligen med dessa medel, som collegium kunde bestrida sina utgifter, då detsamma i början hade lika litet expensemedel, som andra anslag att påräkna. När examen med hemma promoverade läkare upphörde, erlade läkarene, när de vid edens afläggande inskrefvos som membra collegii, 150 dal. kmt, men den $26/7$ 1764 beslöt collegium, att de medicine doktorer, som blifvit promoverade i Upsala, Lund och Åbo, skulle, när de sökte blifva membra collegii, »pro receptione» erlægga till collegii kassa 300 dal. kmt. De åter, som vunnit graden i Greifswald eller någon annan utländsk akademi, borde därför betala 450 dal. kmt. När i följd af kirurgiska societetens upplösning 1797 hela medicinalverket ställdes under collegii inseende, blefvo alla de, som utöfvade kirurgisk praxis, anbefalde att låta inskrifva sig i collegium och styrka med hvad rätt de befattade sig dermed. Collegium bestämde tillika att de, som redan blifvit af kirurgiska societeten examinerade, borde vid inskrifningen som membra erlægga till collegii kassa allt efter lön och vistelseort, antingen 16 rdr. 32 sk. eller 8 rdr. 16 sk. Alla de, hvilka deremot komme att af collegium framdeles examineras till kirurgie magistrar, skulle betala lika hög afgift eller 16 rdr. 32 sk., motsvarande ofvan nämnda 300 dal. kmt. — År 1805 utgjorde inträdesafgiften som membrum collegii 10 rdr och den frivilliga lasaretsafgiften erlades vanligen med 8 sk.

Den $23/2$ 1703 beslöt collegium att, i enlighet med hvad i Tyskland och annorstädes brukligt var, låta collegii utlåtanden (responsa) betalas af den, som begärde dem, »undautagandes hvad konungens, Cantzlijets och Hofrättens bref in criminalibus angår». Till och med för en granskning af ett mål emellan dr Happel och dr Schober i Reval rörande en trepanation, fick den förre betala till collegium 20 rdr »och skulle magistraten therom tillskrifvas, så mycket mera som det är H. K. M.

nådigste förordning at Collegium medicum skal wijd slika saker med en recognition ihogkommas».

Till kollegij kassa ingingo äfven de böter, hvartill qvacksalware någongång dömdes. Den $26/4$ 1706 sände dr Magnus Gabriel Block (i Norrköping) till kollegij fiskus 25 dal. smt »warandes hälften af de böter, som feldskären uti Norrköping M:r Egelroth efter k. Götha Hof-Rätts dom hade erlagt».

I den första tiden efter kollegij uppkomst ansågs det vara ett af dess viktigare åligganden att gemensamt öfverlägga om invecklade sjukdomsfall, äfvensom att gifva råd åt enskilda personer. Sålunda konsulterade Götha hofrätt kollegium rörande assessor Olof Gammels helsa, hvar öfver dr A. Hager uppsatt en vidlyftig sjukdomsbeskrifning på latin. Collegium föreskref särskilda medikamenter. Någongång torde inkomsten för dessa konsultationer, som i kollegium anställes på begäran af sjuka personer, jemväl kommit kassan till godo. Stundom blef likväl ersättningen för dessa läkareråd delad emellan ledamöterna. Sålunda insände en fru Krantz i Göteborg 14 rdr eller 84 dal. kmt till »kringdelning» emellan ledamöterna¹⁾. Af sachsiska ministern erhöll kollegium 12 dukater (eller 240 dal. kmt) för en till Kurland sänd och på begäran uppsatt kur för stranguri hos en förnäm man²⁾. Ännu 1774 anbefalde Gustaf III collegium medicum att »träda i consultation» rörande arfprinsen Fredrik Adolfs sjukdom.

Den $2/11$ 1706 »resolverades at när någon svår casus in praxi föreföll, skulle man recommendera patienten at låtha uti Collegio medico theröfver en consultation anställa, på det Collegij cassa kunde hafva litet mehra inkomst», och den $22/2$ 1707 bestämdes att »de fattige, som hafva krämpor, skulle få komma uthi Collegio medico alla onsdagar, hvarest öfver deras sjukdom skall collegialiter resoneras och tienliga medicamenter thertill förordnas».

Under den tid pesten härjade i Stockholm 1710, var kollegium anbefaldt att utfärda s. k. sundhetspass åt alla dem, hvilka ville afresa

¹⁾ Collegij medici protokoll den $10/4$ 1716.

²⁾ Collegij medici protokoll den $18/5$ 1757.

från staden. För dessa intyg upptogs en liten afgift. Den $20/10$ 1712 »blef enhälleligen slutit, att Collegij ledamöter til åminnelse af thenna pesten och thervid använda möda och besvär, skulle låtha sig beställa en silfver tumblare af 6 lod för hvartera med en tienlig devise af the genom sundhetsattesterne infallna medel» och den $8/11$ bestämdes »att på den ena sidan af tumlaren skulle sättas en dödsskalle med en lagerkrans öfver pannan och deröfver denna devisen» »de peste triumphus», under dödsskallen orden Holmiæ MDCCX och på andra sidan »A reg. Colleg. med.» Detta silfverkärl, hvars vigt bestämdes till $7\frac{1}{4}$ lod, »borde och innom till förgyllas samt sju stycken deraf beställas».

Sällan eller aldrig erhöill kollegium frivilliga bidrag till afhjelpande af sina behof. När apotekaren Georgii 1720 förärade till kollegium ett ris papper, en kannan bläck och 4 bundtar skrifpenor, »betackas han, såsom den förste, som något till Collegij behof låtit afkomma, fast Collegium tid efter annan haft mycket besvär med apotekarene»¹⁾.

Nödiga expenser nödgades kollegium, såsom redan antydts, i början helt och hållet bekosta med inflytande sportlar. Först 1763 erhöill kollegium 150 dal. smt till bestridande af tillfälliga utgifter. Dervid förblef det länge. Medels k. brevet af den $2/6$ 1801 blefvo 300 rdr uppförde på kollegij stat för detta behof. Det årliga vedbehofvet bekostades likväl särskildt af statsmedel.

c) Kollegij samlingar.

Kollegium beslöt den $28/3$ 1707 att samla porträtt af sina medlemmar och »andra dylika män», för att dermed pryda sin sal. Kopior af porträtt, hvilka icke annorlunda kunde erhållas, skulle på kollegij bekostnad anskaffas, eller af arvingarne begäras²⁾.

För ett af med. kandidaten Johan Rothman förfärdigadt och till kollegij »museum» skänkt skelett lemnades ur kollegij kassa 100 dal. kmt som en »liten vedergällning». En tid fanns äfven början till en naturaliesamling, som ökades genom gåfvor. Den egentliga grunden

¹⁾ Collegij medici protokoll den $2/1$ 1720.

²⁾ Af C. Eichhorn finnes en förteckning öfver k. medicinalstyrelsens porträtt-samling utgifven i Sthlm 1887.

dertill lades genom dr Henr. Nikl. Grims samling af naturalier från Indien, hvilka 1686 inköptes för 80 rdr ur collegii kassa.

Till ökande af sitt bibliotek begärde collegium att i Upsala utkommande medicinska disputationer måtte till collegium insändas, så framt någon på grund deraf ville i framtiden begära dess rekommendation¹⁾ och förnyade 1757 denna begäran. Senare anhöll collegium den 29/4 1774 hos kanslererna för rikets fyra universitet (Upsala, Lund, Åbo och Greifswald) om alla utkommande medicinska disputationer »nu isynnerhet, när collegium skall uppgöra förslag till provincialläkaretjenster», hvilket äfven beviljades i k. brefvet den 14/6 s. å. Af mycken vigt för tillväxten af collegii medicinska boksamling var k. brefvet af den 18/6 1776, som på collegii begäran stadfästade boktryckerisocietetens frivilliga begifvande att till collegium medicum aflemna ett exemplar af hvarje i Sverige tryckt arbete, som i någon mån berörde läkarevetenskapen eller dermed ägde gemenskap. Detta stadgande iakttogs likväl icke noggrant, ty den 5/5 1783 och den 17/2 1798 begärde collegium att kanslikollegium ville vidtaga åtgärder till dess efterlefnad.

Biblioteket förökades i öfrigt genom inköp af så väl enskilda dyrbarare verk, som samlingar af värdefulla medicinska böcker. Sålunda inköptes 1779 notarien Ekholms samling af äldre sällsynta svenska medicinska skrifter, äfvensom 1803 D. von Schulzenheims böcker för 500 rdr. Större donationer tillföll biblioteket genom tvenne testamenten af Rönnow den 8/6 1779 och 3/5 1787, samt genom dispositioner af Johan Er. Gevalin, Z. Strandberg, Bäck, Bergstral, J. A. Wadström, Salberg, Joh. Pfeiffer m. fl. Alla dessa collegium medicum ursprungligen tillhörande boksamlingar öfverlemnades sedermera af sundhetskollegium till det nybildade karolinska medikokirurgiska institutets bibliotek²⁾.

Medels k. brefvet af den 25/2 1754 anslogs en årlig summa af 400 dal. smt (66 rdr 32 sk.) till uppköp af böcker, journaler och instrumen-

¹⁾ Collegii medici protokoll den 1/12 1716.

²⁾ Enligt berättelse af bibliotekarien dr J. U. Broberg skall en mängd böcker gått förlorade vid öfverflyttningen till Kungsholmen derigenom att en präm gjorde haveri och en del af lasten icke kunde bergas.

ter. När expensenfonden derefter höjdes, betaltes deraf bokinköpen. Bibliotekets inkomster voro icke andra än räntan af C. Rönnows donation å 606 rdr 32 sk. sp. och L. G. Werners frivilligt åtagna afgift för sin mineralvattenfabrik af 16 rdr årligen.

Sedan collegium redan tidigare i k. kanslikollegium begärt att af utkommande förordningar några exemplar deraf måtte collegium medicum tillsändas ¹⁾, anhöll collegium ånyo att, liksom andra embetsverk, ihågkommas med af trycket utgående författningar. Härtill biföll Kongl. Maj:t den $\frac{2}{5}$ 1745 och genom kanslikollegii kungörelse af den $\frac{19}{11}$ 1772 om utdelning till embetsverken af utkommande förordningar tillförsäkrades collegium tre exemplar. Detta antal utdelades sedermera fortfarande, som man finner af kanslipresidentens påbud den $\frac{26}{11}$ 1807 om utdelning af författningar och publice verks bref och kungörelser.

d) Kollegii protokoll.

Kollegii protokoll före 1691 äro försvunna, åtminstone saknas de i medicinalstyrelsens arkiv. Lyckligtvis finnes en del i utdrag afskrifna och införda i Bergianska brefsamlingen. Ur dem kan man vinna kännedom om kollegii göromål för den äldsta tiden ²⁾.

I början summariska och till en del skrifna på latin, blifva protokollen senare någorlunda utförliga, innehållande den förda diskussionen och icke sällan vidlyftiga yttranden af ledamöterna. Protokollen fördes af den kollegii ledamot, som för året var syndikus, till dess i medlet af förra seklet en särskild sekreterare antogs. Någon gång blefvo yngre läkare, som vistades i hufvudstaden, dermed betrodde. Sålunda beslöts den $\frac{13}{2}$ 1703 att »juniores medici få lof hålla Collegii medici protokoll och auscultera i dess sammankomster på det de derigenom sig exercera och desto färdigare sig göra i de sysslor, som der förefalla». När ständerna sedermera började till granskning infordra embetsverkens proto-

¹⁾ Collegii medici protokoll den $\frac{14}{6}$ 1736.

²⁾ Dessa i XV tomen af nämnda brefsamling införda protokoll äro följande: för $\frac{9}{7}$, $\frac{24}{8}$, $\frac{20}{10}$ och $\frac{6}{10}$ 1671; för $\frac{3}{15}$, $\frac{12}{3}$, $\frac{27}{47}$, $\frac{20}{5}$ och $\frac{3}{7}$ 1674; för $\frac{16}{4}$ och $\frac{15}{6}$ 1681; för $\frac{8}{5}$, $\frac{10}{6}$, $\frac{31}{7}$, $\frac{31}{10}$ och $\frac{2}{11}$ 1682; för $\frac{12}{2}$, $\frac{26}{2}$, $\frac{13}{7}$, $\frac{22}{8}$ och $\frac{7}{9}$ 1683; för $\frac{25}{4}$ 1685; för $\frac{18}{9}$, $\frac{9}{10}$, $\frac{12}{10}$, $\frac{15}{10}$ och $\frac{23}{10}$ 1686.

koll, blifva de ånyo ytterst korta och knapphändiga. Derom innehåller protokollet den 10/4 1706:

»Uplästes ett utdrag af protocollet i Riks. Högl. Ständers protocolsdeputation den 1 april af innehåll, att som Collegium har sig sådane mål ombetrodde, som äro af särdeles vigt och angelägenhet, men icke ännu finnes hafva sina protocoller deputationen tilhanda sändt, så ser sig deputationen föranlåten att anmoda Collegium att sina protocoller, som ifrån och med sidsta riksdags början till den nu påstående hållne blifvit, fodersammast inlemna.

Första utskottet af protocolsdeputationen förständigat Collegium att vid 200 dal. smits vite inom 14 dagar tillbakasända sina protocoller 1761—64 registrerade och underskrifna».

Här måste anmärkas, att collegij medici protokoller äro långt ifrån fullständiga. Ett och annat protokoll saknas helt och hållet, medan andra äro i vissa delar alldeles bristfälliga. Af bilagor och i protokollen åberopade, upplästa skriftliga aktstycken ha många gått derigenom förlorade, att ledamöterna och sekreteraren tagit hem handlingar, utan att återställa dem. En mängd till referering utlemnade mål blefvo sålunda aldrig föredragna, afgifna yttranden hvarken införda eller bilagda, namn och data bortglömda m. m., hvaraf synes, att protokollen icke blifvit behörigen kollationerade. Renskrifningen lemna med afseende å fremmande ord och namn mycket att önska. Man finner sålunda ord som »juveler» (från kurhuset i Wadstena), vaccinerat i st. för examinerat m. m.

Såsom redan särskilda gånger anförts, innehålla collegij protokoller nog många bevis på den oenighet, som tidtals herrskade emellan enskilde ledamöter. Till och med i afseende å sjelfva formen och gången för ärendenas behandling rådde mycken oklarhet. När collegium år 1775 efter votering förordade amiralitetsläkaren Nils Hjortzberg till vikarierande brunnsläkare i Ronneby, vägrade den upplyste och i allo utmärkte ordföranden, arkiatern Abraham Bäck, som stannat i minoriteten, att underskrifva beslutet, emedan han ansåg frågan vara af principiell natur och leda till betänkliga konsekvenser, emedan voteringsprotokollet icke plägade medfölja skrivelser till enskilde embetsmän, utan allenast till Kongl. Maj:t. Det vore derföre tillräckligt att några ledamö-

ter underskrefve expeditionen. Desse funno det mellertid ovanligt och anmärkte till protokollet att sådant vore stridande emot lag och förordningar ¹⁾. Till och med förekom det någongång, att frånvarande ledamöter fingo afgifva sin röst vid protokollets justering eller att deras yttrande inhemtades, utan att de varit närvarande vid ärendets behandling ²⁾.

Hvad expeditionssättet för utgående skrivelser vidkommer, så beslöt collegium den $\frac{5}{2}$ 1778, att svaret på frågor, som af Kongl. Maj:t eller rikets högre och lägre domstolar remitterades, borde författas enligt pluralitetens mening, utan att någons enskilda åsigt dervid blefve bifogad. Collegium ansåg att »då ingen corps är auktoriserad att dömma öfver den skiljaktighet, som kan vara emellan pluraliteten och dissentiens» skulle en sådan skiljaktig mening, när den bifogas till beslutet, icke utreda och förklara den remitterade frågan, utan snarare genom att lemna domaren i ovisshet, intrassla och göra densamma mera tvetydig. Kollegii svar vore att jemföras med domares utslag, hvilka alltid författas i öfverensstämmelse med pluralitetens åsigt och hvaruti aldrig någon afvikande mening införes, så framt icke Kongl. Maj:t eller högre myndighet det ålägger ³⁾.

I början af seklet gaf collegium i renskrifningsarvode 4 öre för hvarje ark, men 1735 redan 16 öre. Senare betalade collegium för renskrifning af protokollen och expeditionerna för året 600 dal. kmt i ett för allt ⁴⁾.

Finland.

Så länge Finland stod i förening med Sverige, voro de flesta administrativa myndigheter gemensamma för hvardera landet, men när

¹⁾ Collegii medici protokoll den $\frac{12}{6}$, $\frac{13}{6}$ och $\frac{19}{6}$ 1775.

²⁾ Collegii medici protokoll den $\frac{19}{1}$ 1801.

³⁾ Collegii medici protokoll den $\frac{24}{10}$ 1785.

⁴⁾ Collegii medici protokoll den $\frac{13}{4}$ 1758.

Finland 1809 skildes från sin politiska förbindelse med moderlandet och gick sin egen utveckling till mötes, blefvo, i den mån dess nya statskick vann nödig stadga, med de svenska likartade embetsverk inrättade. Collegium medicum i Finland skapades genom kungörelsen angående förbättring af medicinalverket, gifven den $26/11$ 1811. Åt denna myndighet blef vården och inseendet öfver medicinalväsendet anförtrott „på de grunder, som enligt gällande författningar äro för Collegium medicum och Seraphimer-ordensgillet i Sverige utstakade och fastställdes“. Ordförande i collegium vardt äldste professorn i medicinska fakulteten, och de fyra ledamöterna utgjordes af de två öfrige professorerna i nämnda fakultet samt historiæ naturalis och kemie professorn i filosofiska fakulteten. Secreteraren i collegium medicum skulle vara medicine doktor.

På grund af landtdagens i Borgå framställning blefvo redan medels samma förordning provinsialläkarenes i Finland antal ökad från 12 till 20 och deras löner betydligt höjda. Collegium medicum ålades att inkomma med förslag till bestämmande af storleken och omfånget för provinsialläkaredistriktet. För vården af häktade och i landets fängelser inneslutna personer blefvo särskilde läkare, s. k. „slottsläkare“, anställda.

Redan förrän instruktion för det nya embetsverket hunnit utfärdas och gränserna för dess verksamhet utstakas, anbefalldes collegium aflemna förslag till en förbättrad organisation af kurhusen och bemyndigades den $3/12$ 1812 att emot redovisning från landtränterierna anordna kostnaderna för medikamenter vid uppkommande farsoter, äfvensom provinsialläkarenes rese- och dagtraktamenten.

Ehuru skildringen af det finska medicinalkollegiets verksamhet icke faller inom omfånget för detta arbete, må dock här nämnas att instruktionen för det nybildade collegium medicum utfärdades först den $8/2$ 1816. Kollegiet tillkom att upprätta förslag till provinsial-, slotts- och lasarettsläkare- samt fältskärtjenster, att afgifva yttrande öfver kompetens till militär- och stadsläkare sysslor, äfvensom tillse att qvacksalveri och försäljning af arcana i möjligaste måtto förekom. Hämmandet af farsoter och den veneriska smittan, äfvensom befordrandet af vaccinationen

öfverlemnades åt collegii medici omvårdnad. Alla offentliga sjukhus, helsobrunnar och mineralkällor, äfvensom apoteken ställdes under collegiets tillsyn. Collegium skulle vidare tillse, att landet förseddes med skickliga och examinerade barnmorskor och att veterinärvetenskapen vann nödig uppmärksamhet. De orsaker, som göra vissa landsorter, städer, socknar och byar samt vissa handverk mera osunda, än andra borde collegiet söka att i görligaste måtto utröna. I juridiskt-medicinska mål, hvaröfver yttrande infordrades af landets styrelse, hofrätterna, konsistorierna och domstolarna, tillhörde det collegium att afgifva utlåtande. Vid behandlingen af sådana mål, i lifssaker och befordringsärenden borde fem ledamöter vara närvarande. Vid de ordinarie professorernas frånvaro eller laga förfall skulle fakultetens adjunkter tillkallas. Alla „medici och chirurger“, voro ålagde att anmäla sig i collegium för att såsom dess „membra“ antecknas. Alla till medicinalverket hörande personer voro skyldige att ovillkorligen hörsamma och lyda hvad collegiet i kraft af denna instruktion och öfriga gällande författningar deri, vetenskapen angående, kunde tillsäga och befalla. Tjenstefel af collegium underlydande personer skulle öfverlemnas till vederbörlig domstols afgörande.

Sedan inseendet öfver vaccinationen i landet, som på grund af kongl. brefven af den $10/3$ 1803 och $3/4$ 1804 tillhört finska hushållningssällskapet, genom kejs. kungörelsen af den $24/8$ 1824 öfverlemnats åt collegium medicum, blef med hänsyn till dess derigenom ökade göromål och „med fästadt afseende å Collegii medici nuvarande organisation samt i öfvervägande af öfriga härvid förekomna omständigheter“, det samma anbefaldt att afgifva underdånigt utlåtande, „huruvida en förändrad organisation af öfverstyrelsen för medicinalverket i Finland vore af behovet påkallad“.

Denna i utsigt ställda förändring i Finlands medicinalförvaltning gick i fullbordan, då genom kejs. kungörelserna af den $26/6$ 1827 och $7/4$ 1830 organisationen af collegium medicum förändrades derhän att en „Öfverstyrelse för medicinalverket i Finland“ inrättades, hvars chef under benämning af generaldirektör ägde att handhafva de ekonomiska och administrativa ärenden, hvilka dittills tillhört collegium medicum.

Deremot skulle collegium gemensamt med generaldirektören, såsom ordförande, besörja läkares, kirurgers, apotekares, provisorers och barnmorskors legitimation samt afgifva utlåtande i sådana juridiskt-medicinska mål, som till medicinalstyrelsens pröfning blefve öfverlemnade. Vid förfall för ordinarie ledamöterna skulle medicinska fakultetens adjunkter tillkallas. Utom generaldirektören, som borde vid Finlands universitet hafva erhållit medicine doktorsgrad och icke fick innehafva annan befattning, utgjordes tjänstemännen vid medicinalstyrelsen af sekreterare, kamrerare, tre extra ordinarie läkare och kanslist.

Denna organisation af Finlands medicinalstyrelse förblef orubbad i mera än femtio år. Under tidens lopp höjde sig mellertid röster för dess ombildning och den $29/1$ 1878 utkom en förordning, som med indragning af collegium medicum och direktionen för dårvården, införde en kollegial myndighet under benämning af „medicinalstyrelsen i Finland“. Denna utgöres af en generaldirektör, som ordförande, samt af två medicinalråd och en assessor som ledamöter.

Redan i ofvanstående korta, om äfven anticerade, framställning af finska medicinalstyrelsens organisation, finner man, liksom på nästan hvarje följande blad i detta arbete, spåren af det outplånliga inflytande Sveriges medicinalväsende utöfvat på Finland. Detta förhållande skall fortleva icke blott i minnet af det förgångna, utan för alltid. Kommande släkten skola se, att Sveriges och Finlands medicinska institutioner, framgångna ur ett gemensamt samhällsskick, skola äfven i framtiden hafva en likartad utvecklingsgång. ¹⁾

¹⁾ De, hvilka önska vinna kännedom om det finska medicinalväsendet, hänvisas till författarens skrift „*Finlands Medicinalförvaltning*“. Helsingfors 1882.

II.

KIRURGISKA SOCIETETEN.

The first table contains the names of the various parts of the human body, arranged in alphabetical order. The second table contains the names of the various parts of the human body, arranged in alphabetical order. The third table contains the names of the various parts of the human body, arranged in alphabetical order. The fourth table contains the names of the various parts of the human body, arranged in alphabetical order. The fifth table contains the names of the various parts of the human body, arranged in alphabetical order.

The sixth table contains the names of the various parts of the human body, arranged in alphabetical order. The seventh table contains the names of the various parts of the human body, arranged in alphabetical order. The eighth table contains the names of the various parts of the human body, arranged in alphabetical order. The ninth table contains the names of the various parts of the human body, arranged in alphabetical order. The tenth table contains the names of the various parts of the human body, arranged in alphabetical order.

KIRURGISCHE SOCIETÄT

The eleventh table contains the names of the various parts of the human body, arranged in alphabetical order. The twelfth table contains the names of the various parts of the human body, arranged in alphabetical order. The thirteenth table contains the names of the various parts of the human body, arranged in alphabetical order. The fourteenth table contains the names of the various parts of the human body, arranged in alphabetical order. The fifteenth table contains the names of the various parts of the human body, arranged in alphabetical order.

The sixteenth table contains the names of the various parts of the human body, arranged in alphabetical order. The seventeenth table contains the names of the various parts of the human body, arranged in alphabetical order. The eighteenth table contains the names of the various parts of the human body, arranged in alphabetical order. The nineteenth table contains the names of the various parts of the human body, arranged in alphabetical order. The twentieth table contains the names of the various parts of the human body, arranged in alphabetical order.

1. Kirurgiska societetens organisation och reglementen.

Sveriges ständiga krig under dess stormaktstid gjorde behovet af militärläkare i hög grad kännbart. Af brist på kunnige inhemske män började regeringen, närmast under Gustaf I:s och Erik XIV:s tid, för att icke lemna trupperna alldeles utan läkarevård, inkalla utländske fältskärer, hufvudsakligen tyskar. I början anställde för tillfället, kvarstannade de efterhand i landet och voro den tiden nästan de ende mer eller mindre bildade personer, hvilka utöfvade läkarekonsten i Sverige. Lockad af detta föredöme, inflyttade ytterligare en mängd af deras landsmän, hvilka derstädes sökte sin utkomst som praktiserande läkare, och icke sällan vunno anställning som stads- och bruksfältskärer. Från dessa tid efter annan under krigen, äfven under en långt senare period, inkallade eller inkomne fältskärer härstamma ännu många i Sverige och Finland lefvande familjer. Från sitt hemland medförde de den derstädes för „bardskärare“¹⁾ eller barberare gällande skråordningen. Sålunda kan man förklara uppkomsten af den redan af Johan III den 20 juli 1571 utfärdade stadgan för „bardskärareembetet“, som i sina hufvuddrag erbjuder mycken likhet med den tyska.

Denna stadga innehåller privilegierna för ett „bardskärareembete“, stadfästadt närmast för Stockholms stad och bestående af sex åldermän med deras gesäller och lärlingar. Genom detta k. bref erkändes detta embete, som en privilegierad klass af läkare. Det ålades embetet „att

¹⁾ Kallas äfven „Balberer mästare“. Äfven förekommer benämningen „Bordskärer“ eller „Skråmläkare“.

då någon resa eller tåg på rikets vägnar vore för handen, till land eller vatten, borde embetet utgöra en af embetsbröderna med alla tillbehöringar“, och var detsamma sålunda skyldigt att vid tillfälle betjena militären med sjukvård. Men bardskärareembetet fick äfven rättighet att öfvervaka dem, hvilka ville utöfva dess yrke. I nämnda privilegii bref stadgas „att om någon främling hitkom och gaf sig ut för läkare, så skulle han taga två sjuklingar från hospitalerna, hvilka dock icke med oboteliga sjukdomar vore behäftade och dem curera, då han borde bekomma sex mark för sitt omak och sedermera äga frihet att bruka sin konst och hela gammal bräck och sår; dock utan att utöfva embetsbrödernas wilkor, som wore med ådersläende, färske sår att förbinda eller hår att afskära“, äfvensom „att om någon lappare utgaf sig för artz eller läkare antingen i Stockholms stad eller förstäderna, skulle han straffas af embetet, efter som saken kunde kräfwa“.

I Gustaf II Adolfs den $\frac{1}{4}$ 1628 gifna bekräftelse på bardskärareembetets privilegium tillades rörande denna omständighet, „att när någon kom ifrån fremmande land och begiärde att blifva antagen till bardskärare i Stockholm, skulle han, så framt något embetsställe vore ledigt, först tjena hos en och samma mästare i två år“. Äfven förklarades „regements- och kompanibardskärare oberättigade att förbinda några andra i staden eller på malmarna, än sina egna soldater“ och i fall de bröto häremot, „skulle borgmästare och råd med embetsbröderna säga dom öfver honom och sakörena delas emellan embetslådan och staden“. På samma sätt borde det ock förhållas med lappare och lapperskor eller s. k. quacksalvare, som utgafvo sig för läkare.

Från år 1613 finnes en af Gustaf II Adolph den $\frac{14}{9}$ utfärdad skrifvelse om antagande af en „Balbereremester vid våra och cronones bruuck, slott och gårdar“, som tillika anger hvad af honom i och för hans tjenst äskades, af följande lydelse:

«Wi haffwe anammatt och antagit, som wij och nu här mz anamme och antage dhenne breffwysere Mester Johann Bryckner, uthi vår tjenst, att bruka för en Balberere, wijdh våra och Cronones bruuck, Så och Slott och Gårder, hwar som undertijden behöfwes, att några Siuckdomar och kranckheter eller annan olycka fallendes warder. Så upå

dhett, han sigh aldeles, så hädaneffter, som och här till, uthi samma sitt kall, hull, trogen, rättrådigh och flitigh uthi alle måtto, må och skall bruka och befinna låtha, vårt gagn och bästa sökia, fordra och fremmia och all skada och nackdeell effter yttersta mackt afwerria, förhindra och tilkenna giffva, Effter som en trogen tienere ägner och böör att giöra, och som han framdeles tryggeligen will och kan för hvar Erligh man tilsvars wara.

Haffve vi aff gunst och nåde undt och Effterlåtett, som wij och nu, mz thetta vårt öpne breff gunsteligen unna och efftherlåta honom årligh Lhöön och bestelningh, så lenge han sig uthi vår dienst bruka låther, Dhesse effther skrefwe perseler, som är Penningar Etthundrade Tiugo Dal:r. Dher aff skall han för Siutijio Dal:r köpa sigh Materialier före, hvilka Penningar han årligen uthaff vår Tollenäär j köpingh hafwer till att fordra, hvilka förbemelde Penningar han skall wara förtenckt att leffrere honom i rättom tijdh. Dher emoth skall han igen wara förtenckt och förplichtadh att förfoge sigh oförsummeligen, till the orter, som han af våre Ståthållere och fougder kan förordnatt bliffue, när så omtränger, och någon skade eller olycka på vårt folck och tienere, anten aff Gruffverne eller och elliest, henda kan som förbemelt är, Dem han och sedan effter sitt ytersta förståndh, förbinda, arbeta och till helsan förhjelpa skall så mycket honom mögeligett är och honom kan ståå till att giöra.

Dher vårt Cammerrååd, Ståthållere och fougder widh våre Bruuck, Slott och Gårder haffve sigh efterrätte, icke görandes förbemelde Mester Johann här emoth hinder eller förfångh uthi någor måtto. ¹⁾

Först från och med detta år äro bardberare tillika upptagna i regementernas stater och blefvo sålunda sannolikt vid denna tid anställda vid arméen på ordinarie fot. ²⁾

Bardskärarenes privilegier stadfästades ytterligare genom nya resolutioner af den ²²/₁ 1646, och den ³⁰/₆ 1655, i hvilka embetet numera kallas „barberarembetet“. I den senare resolutionen förbehöll sig dock Kongl. Maj:t „att der en eller annan artikel eller punkt i privilegierna kunde vara af sådan consideration, som framdeles fordrade någon förändring och Kongl. Maj:ts vidare declaration, då förklara sig sålunda

¹⁾ Ur C. Sandbergs Nya samling (i k. kammararkivet). Litt. Ä. fol. 373.

²⁾ C. M. Appelberg, „Om svenska militärläkareväsendet“ i „Tidskrift i militär Helsovård“ I. Sthlm 1877, sid. 25.

deröfver, som Kongl. Maj:ts funne vara skäligt och kunde pröfva lända Stockholms stads innevånare till gagn och nytta och sjelfva Barberare-embetet till befordran och uppkomst⁴. Derefter blefvo privilegierna ytterligare bekräftade den ³¹/₃ 1675.

Äfven krigskollegium, som närmast var i behof af barberare (fältskärer) för militären, utfärdade den ¹⁷/₈ 1654 en instruktion för nämnda embete. Denna instruktion, som författaren veterligen icke förut varit offentliggjord, är af synnerligt intresse, emedan deraf framgår, att man redan vid denna tidpunkt insåg nödvändigheten af en ordnad tillsyn öfver de i provinserna antagne militärläkarene och i detta syfte anställde inspektorer. Denna institution, som säkert kunnat blifva af oberäknelig nytta för den militära helsovården, om den lagts i goda händer, var likväl tyvärr af endast kort varaktighet och derefter saknade de svenska militärkirurgerne, så länge de utgjorde ett särskildt skrå, hvarje enhetlig ledning. Sålunda förordnades mästern Baltzar Salinus att hafva tillsyn öfver regementsfältskärerne och deras gesäller i Upland, Södermanland, Westmanland, Nerike, Vermland och hela Norrland, mästern Christian Oldeknecht öfver Småland, Öster- och Westergötland samt Dalarne, äfvensom Andreas Zart öfver Ingermanland, Lifland och Finland. Den nu utfärdade fullmakten var af följande lydelse:

«Såsom man, med Kongl. Maj:ts och Cronones store skada, hafver måst see och spörja huruledes Soldatesquen, serdeles warande i Fält och Guarnisoner, äre, uthi förledne tider, under deras åkomne siukdom och andre tillstötande skader, utaf Regementz Fältschärerne och deras underhafwande dels af en parts Mestares och deras Gesällers oflijt och oförfarenheet, dels mangel af gode och duchtige medicamenter, icke som sigh hafver bordt, curerade och skötte wordne, hwar utaf förorsakat är, at många så Officerare som Gemene, till hälsan och lifvet omkomne äre. Altså hafwe wij ibland annat, som på vårt Embetes wegna oss åligger, varit på wägar och medel betänkte huruledes sådan Cronones skada, med Soldatesquens förlust, härefter skulle wara att möta och föreböija; Och dy på Kongl. Maj:ts Wår nådigste Konungs allernådigste behagh, till Militiens conservation, godt funnit, at förordna och tillsättia någre wisse och förfarne Bardberare, hvilke, såsom åldermän, skole må hafwa inspection och inseende medh alle Regementz Fältschärerne så i Sverige, som Liff- Ingermanne- och Finlandh, huru dhe dheras Embete både

sielfve förrätta, och genom deras tillordnade Gesäller förrätta låta, såsom ock medh hwadh medicamenter dhe sine Fäldtkistor försee och försörja. Och dy, jämte flere, tillbetrodth och förordnat, som wij här medh tillbetro, förordne och i fullmacht gifve Erligh och konstrijke Mester Baltzar Salinus sådan Inspection att hafva medh alle Regements Fäldtschärere och deras Gesäller uthi Upland, Sudermanneland, Wässmannelandh, Närike, Wermelandh och hele Norland, så under Rytterijedt som footfolket; och skall han först och främst widh samme Embete wara Kongl. Maj:t och Cronan huldh, trogen och Rättrådigh, dess gagn och bästa altidh troligen sökia, fordra och främja, skada och fördärf, där han sådant förnimmer wara å färde, i tidh tillkännagifwa och efter yttersta förmågo hielpa till at afwärja och förhindra. I synnerheet skall han låta sig wara angeläget, at efterskrefne saker widh denne honom anförtrorde dienst taga i acht, nembligen at han först der om drager försorgh, at Regementerne altidh, så nu som framdeles, med gode Fältschärere äre och blifwa försörjde; Och der han en eller annan tidh någon af dem oduchtig eller eliest uthi sitt Embete försummeligh befinner, skall han hafwa macht den icke allenast för Kongl. Krigz Collegio, utan och för Embetet, der så behöfwes, angifwa, och med Krigz Collegij wetskap och meddelte fullmacht någon annan Mästare, till den tjensten skickeligh, i hans ställe igen förordna; dernäst låter Mester Baltzar sin plicht wara der opå att se, at icke någon hoos Regements Fältschärerne för Gesäll antages och brukes, som Bardberare Embetet icke förstår; eller uthur läran i förtidh gången och förlupen är, den och ingen patient rätt förbinda eller sköta kan; utan skall han Mästarne under Regementerne tillhålla at sigh medh gode och snälle Gesäller försee, som medh det Embetet wäl och behörligen weta att omgå. Sedan skall Mester Baltzar icke allenast nu och esomoftast alltid erfahra och förnimma, hwad medicamenter af en och annan Sort, Regimentz Fältschärerne uthj ofwanbemälte Provincier nu hemma j landet och j Guarnisonerne warande, medh försedde äre; Utan ock, när ett eller flere Regement, eller och någon deel deraf, till Esquadron- eller Compagnietals, till Fält eller Guarnisonerne uth- eller Inrijkes commenderas och uthgå, då besichtiga Fältkistorna och tillsee, at dee medh sådane gode och nyttige medicinalier providerade äre, at Soldatesquen, widh siukdom och andre händande olägenheter behörligen kan utaf dem betienas; Tagandes der widh i acht, at hwadh af sådane medicamenter duchtigt och ostraffeligit finnes blifwer gillat, men alt odugeligit och onyttigt wräkt och casset; Och skall ingen af Fältschärerne eller deras Gesäller sigh understå at förwägra honom Mester Baltzar, at, så ofta han nödigt fin-

ner, bese sin Fältkista och dess medicamenter, widh straff tillgörande; Såsom och Officererne, högre och lägre förplichtade wara skole, at härthinnan och det mehra räckia Mester Baltzar handen, och tillhålla Fältschärerne och deras underhafwande sådan sin skyldighet hörsamligen att efterkomma. När ock något krigzfolk, anten på Tågh emot Fienden eller ock till Guarnisonerne in- eller uthrijkes commenderat blifwer, hafwer Mester Baltzar Salinus detta att taga j acht och förordna at der något helt Regemente uthgår, skall då Regementz Fältschäraren sielf medh tree gode Gesäller följa Regementet, utan någon förewänd excus eller ånskyllan, så frampt han längre widh tjensten och Regementet blifwa will. Men när allenast en Esquadron till en eller annan orth commenderas, då förskickas allenast två gesäller medh, såsom ock medh twänne Compagnier på sådant fall, allenast en Gesäll följer. Så skall ock icke efterlåtet blifwa, at någon Regementz Fältschärere må medh någon främmande Stads Bardberare accordera och handla om at curera folket, liggjande j någon Fästning, Skantz eller pass; utan ware sielf förplichtat med sine egne Geseller sin Embetes plicht att fullgöra så och alle månader med sådane sine geseller tillsee, hwadh de för patienter och siuke under händer hafwa, lämpandes derefter medicamenterne, der medh dee utan något mangel måste wara försörgde. Item skall ock Fältschärerne pålagt wara, at när dhe här hemma j Rijket stadde äre, då wara boendes och hafwa deras hemwist j den Provincien, hwarest Regementet ligger och sitt tillhåld hafwer; der medh dhe så mycket bättre kunne wara krigzfolket, både Officerere och gemene, uthi deras Embete widh handen, när som omtränger, der på ock Mester Baltzar ett achtsampt öga hafwa skall. Och in Summa, sigh uthi detta alt, och det öfrige, som hans Embete j denne mätto angår, så förhålla, som han det in för Gudh, Kongl. Maj:t och hwar redelig Man tryggeligen will och kan till swars wara. Och på det han sådant, så mycket bättre må kunna efterkomma och förträta; dy bestås på mehr högstbemälte Kongl. Maj:ts wegna, honom för sådant hans omaak, här medh till åhrligh löhn och underhåldh Etthundrade Fämptio daler Sölfwermynt, hwilke honom på Staten skole opförde och gode gjorde blifwa.

Här alle detta widkommer hafwe sigh at efterträta; Enkannerligen befallas här med Regementz Fältschärerne uthi ofwan Specificerade Provincier och deras Gesäller och underhafwande, dhe nu äre eller framdeles tillförordnas kunne at dhe erkänne mehrbemälte Mester Baltzar Salinus för den, som på deras tjenst och medicamenter opsicht och inseende, på sätt som ofwanbemält är, at hafwa, förordnadh är». ¹⁾

¹⁾ Ur krigskollegii registratur den 17 aug. 1654 (i krigsarkivet).

Genom de i det föregående omnämnda af regeringen utfärdade privilegierna voro likväl icke de af ålder inritade oordningarna undanröjda. En mängd obehöriga personer fortfor att utgifva sig för kirurger och utöfva konsten, utan att hafva underkastat sig de i författningarna föreskrifna läroåren och kunskapsprofven. I följd häraf inlemnade „Åldermannen och Bijsittarene medh samptlige Mästarene aff Bardberar Embetet j Stockholms stadh“ klagomål till Kongl. Maj:t, som den ¹⁶/₁₀ 1669 under åberopande af den nyligen konfirmerade allmänna skrårordningen utfärdade följande förklaring:

«Ty will Kongl. Maj:t att wederbörande der öfwer alfvarligen hålla handh, det ingen Bardberare, hvarken här j Stockholm heller j upstäderna samt widh regimenterna å landet må sigh neder sätta för Mästare, som icke genom et trowärdigt Mästerbref, kan bewisa sigh hafva tilförende undergått wederbörligh examen och uthi sin konst giort Mästerstycke, aldeles såsom ofvanbemälte Kongl. Maj:ts häröfver utgångne resolutioner och förordningar wijdare uttryckia och förmäla».

Utom desse oexaminerade personer gjorde också badarene intrång på barberarens privilegierade område. Äfven desse bildade ett skrå, hvars sysselsättning var beredandet af bad och deras tillredning med olika slags krydder, skötandet af sår, anställandet af koppning m. m. Frestelsen att tillika uppträda som läkare och befatta sig med annan sjukvård låg nära. Ehuru, liksom barberarne, inflyttade Tyskar, blefvo de osams, när det gällde förvärfvet. Ömsesidiga klagomål öfver intrång i hvarandras „ämbete“ föreföllo tidt och ofta hos öfverståthållaren.

Genom öfverståthållarens resolution af den ³¹/₁₀ 1657 förklarades äfven badarene för ett skråembete och med afseende på deras beredvillighet att under pestfarsoten i Stockholm samma år vårda de sjuka, erhöilo de rättigheten „att bredvid deras ordinarie ämbeten att bada och koppa, jämväl att putsa hår och skägg, förbinda sår och sådana curer sig uppå taga, som de hade lärt“.

På grund häraf uppgjorde magistraten den ¹³/₁₁ 1657 nedanstående kontrakt med badarene att i stället för barberarne, hvilka flytt ur staden, öfvertaga skötseln af de pestsjuka:

«Med största förtreet hafve Wij måst erfaru, huru icke allenast den, som i denna staden för ordinarie chirurgo alt här till i många åhr varit brukad och derföre årligen sitt salarium uppburit, hafver sig sin plicht undandragit och uthi otijd uthur staden begifvit, utan och dhe mästare af Bardberarembetet, sampt de Geseller, som här qvar blefne äro, all tjenst och upwachtning oss och den siukom upsagt och afslagit; Ty hafver Hans Excellence Öfverståthållaren, uppå de wåre åtskillige bref och förslag om Badarembetet här i staden, huruledes det med condition att få njuta de länge begärade skrårättigheter och derom blifva försäkrade, här uppenbarligen för rätten hafva sigh förpliktat att uppfylla deras mangel och sigh för pestebardberare i deras ställe bruka låta, uppå Hans Kongl. Maj:ts wägnar och till vidare kongl. ratification, bemelte Badarembetet medh privilegier autorizerat.

Altså hafwe Wij och bewilliat dem lika som Bardberarne, att vara efter denne dag frij och exemt för all borgerlig tunga och besvär, doch måste dhe alla deras borgerliga eed afläggia.

Förunnnes dem den tjenst, som (barberaremästaren) vid staden och Danviken haft hafver, så att de efter denna dag skola vara ordinarie vid begge ställen. ¹⁾

Bestås hela embetet antingen två eller flere mästare, som sig påtaga att besöka de sjuka, månadtligen, så länge deras tjenst i denna sjukliga tid behöfves och magistraten dem begärer till Salarium 80 riksdaler. Sammaledes bestås dem till styrkio hvar dygn et stoop Wijn, *dock icke på karlen*, utan samtelige tilhopa, som opwachta.

Hvad medicamenterne anbelangar, i fall patienterne äro fattige och ingen förmögenhet hafva att lösa läkedomarne sjelfwe, bestås badarne uppå stadsens räkning för sådane fattige och medellöse att beställa och hämta uppå apotheket, hvarest dem bäst synes, så många medicamenter, som af nöden och nyttigt pröfvas». ²⁾

Med anledning af de åt badarene sålunda tillerkända rättigheterna och förmånerne uppkommo stridigheter mellan dem och barberarne, isynnerhet i afseende å de hvardera embetet kännetecknande emblemerna. Öfverståthållaren Schering Rosenhane skref härom i bref till underståthållaren Udde Ödler, dateradt Göteborg den ¹⁸/₅ 1658:

¹⁾ Denna förmån upphäfdes redan i k. resolutionen af den ³¹/₃ 1675.

²⁾ Magn. Lagerström, *Stockholms stads ordinantier*. I. Sthlm 1731 s. 129.

«Migh hafwer Mr Herman Fuchs på Barberare Embetes wägnar i Stockholm tillkenna gifwit och sigh deröfver beswärat, att Badarne uthängia för dherass huuss fyra Messingsbäcken uthan åthskilnad ifrån Barberare Embetet, nu ändock Jagh icke weta kan huruwida denne berättelsen sigh i sanning befinner, dock thär sigh så skulle förhålla, så måste Jagh bekänna att sådant löper emoot min willia och Intention, ty Badare Embetet är intet lagt ihopa medh Barberarne, icke heller hafwa dermedh them någon gemenskap wijdare en the sin emellan kunna medh hwarandra i wenligheet föreenas, utan Badare Embetet är et särskildh Ämbete och medh sine wisse reglor och skråår blifwer beskränckiat, så måste the och hafwa sine wisse kennetecken och icke göra Barberarne emot thes gamble privilegier och häfdh någon intrångh såsom j deth samma uthaff mitt breeff Badarne gifwit i Nyköpingh förmimmandes warder. Är fördenskull min begiäran att j wille kalla Badarne för Edher och them förhålla att the intet äre mächtige några Barberare Becken att uthängia uthan motte sigh ansee om något annat kännetecken, hvilket kunde wara en tafla medh badekoppar och een Badeqvast och ther man skulle them becken effterlåta, så kunde thet wara medh ett becken och icke mehra och detta på särdeless fason gjort åtskildt ifrån Barberare bäcken, och hwar the icke skulle sigh medh thetta förslaget benöija och sigh heröfver kunna förena, så wille j them tillhålla att intaga sina becken till thes Jagh sielff kommer till Stockholm och kan heröfver någon wiss Stadga och förordning göra på thet att begges Embeten altså icke måtte råka uthj Confusion, uthan wart och et på sin sijdha och widh sin rettigheet blifwer behållit¹⁾).

Under dessa förhållanden sökte badarene, hvilka den ¹⁵/₃ 1663 erhållit k. privilegier, hos collegium medicum skydd och värn. De anhöllo derfor att collegium ville utse någon läkare att bivista deras examina. Men collegium fann godt besluta att »som beskäraren och apothecaren erkännas allenast wara administri doctorum, måtte medici deras examen bevista, men badarene, warande utom allt detta, kunna det icke erhålla». Då nu tillika barberaremästarene Herman Fuchs, Hans Schultz, Paul Springer m. m. begärde företräde och utbådo sig att »Collegium ville dem assistera mot badarene», tillråddes de att »supplicera hos borgmä-

¹⁾ I riksarkivet bland »Städers acta».

stare och råd att de låta uppskjuta examen balneatorum, till dess de få svar af Hans Kongl. Maj:t på den supplication de warda inlewererande»¹⁾.

Denna klagoskrift af Stockholms fem „Badare och Wundtartzter“ må här redan för det egendomliga språkets skull meddelas:

«Hurulunda oss Badare och Wundtartzter här i Stockholm, Barberarne dagheligen meher och meher efftertrachta, vår föda och närhingh (dett Gudh och gott folk oss unne) borttaga. Osz schellandes för bönhåser och Tiuffwer och endeles sikh låta förmerckia, Lijke som de alt föruth wiste, at wij skole blifwa förwijste och så wida bracht hade, lijka som andre Skielmer eller Ogärningsmän och sådant alt wij (Gudhi klagat) motte höra och spöria, och på hwadh sätt wij derom till H:s Kongl. Maj:t underdån. ödmiukelighen klagandes supplicerat hafva, detta wela E:s Högwälb. Ex:ce och Nådhe, uthaf vår supplicationis Copijeligen bijlaghe nådh. och gunstigh förnimma!

På thett wij nu lijka såsom i Tydschlandt brukeligt är, måge blifua för godh erkende, förty endels af oss wela bewijsa till H:s Kongl. Maj:ts och Cronones Tienst, för Wundtartz wara antagne, uthi denn senaste danske feigden samt åå andre orter i Tysklandh och såframpt wij som i Tyscklandh wår konst icke måtte bruka och fortsettia, wij blifua nödhträngde badstufwerne öfvergifua och emot al vår welia och förhoppningh (der wij Oss här hafva nedersatt och befrijat) på andre ort igen at begifua blifua förorsakade. Alt så lender för dhen skull till E:s Högwälb. Ex:ce och Nådhe wår underdån. ödmiuke böön, E:s Ex:ce och Nådhe wela Nådhelighen wara Osz behielpelighe och hoos H:s Kongl. Maj:t jntercederande så wida befodra at wij böönhörda och om icke meher andoch gamble skader at heela samt putzande och Aderlaten allernådigst Osz motte blifua undt och effterlathit: Sådanne stoore Nådhe och fördenschap om E:s Högwälb. Ex:ce och Nådhe underdån. ödmiukelighe at förtiena, äre wij altijdh plichtschyldigh och willigh beredh.»²⁾

Då tvisterna emellan begge embetena fortforo, anställdes i kommerskollegium undersökning öfver den uppkomna striden. »Kongl. Maj:ts nåd. resolution och förklaring öfver the stridigheter, som hafva varit emellan barberarembetet och badarne här uthi staden» af den 31 mars 1675

¹⁾ Collegii medici protokoll den 6/10 1671.

²⁾ Ur Sandbergska äldre samlingen. Litt. Ä. fol. 1065.

»confirmerar och stadfäster dhe förre barberareembetets erhåldne constitutioner och wilkor, lembnandes bemälte embete dhet wahnliche skiöldh till kennetecken», men innehåller dessutom följande:

»I liika måtto förunds de 3:ne Mästare af Badare Embetet, som ännu lefwa och tjänst i Pest-tiden gjort hafwa, att må, uthom till att undergå någon wijdare Examen Chirurgiæ, obehindrade exercera och åtniuta dhe Privilegier och förmåhner, dhem för dhetta concederade och förunte åhr för dheras personer, så länge de lefwa; Men dhe öfrige badare, som sedermera äro tillkomne, hafve sig att rätta efter dhe, dhem åhr 1657 och wijdare 1663 förunte vilkor, så vida nembl. hålla Badstuga, slå åder, klippa håår, raka Skiägg uthi dheras huus; samt koppa och läckia sådane Såår, som härröra och sitt ursprung hafwa af en osund kropps disposition och superficiem dheraf angripa, men icke dhe Skadher, som af huggande, stickande, bränn- eller bräckande förorsakas, hvilka Curer och läckiande Barberare Embetet egentel. tillkommer. Till dhesse Badarnes Schildt och kenne-tecken kunna uthängias bredwidh dhe wahnliche Badare Taflor ett Bäckén, med en opsatt Bade Qvast ofvan uppå».

Barberareembetet måste dock hafwa betraktats såsom stående öfver andra vanliga yrken, emedan Karl XI fann godt befria dess idkare från utgörande af kontributioner. Härom handlar k. brefvet af den $21/6$ 1683:

»Oss hafver Barberareembetet her j Stockholm i underdånigheet berettat huru såsom i Willie på börda dem att contribuera tillicka medh Stockholms Borgerskap till den Summan, som dee effter Rixdags Besluth böhra bethala, förmehndes dee sigh, som ingen Borgerlig nähring drifua, icke heller böhra wara till slick Borgerlig tunga, uthan att dee som mehrendeelss någre få undantagne äre j wärklig tjenst engagerade hoss Oss, hooss Hennes Majjt wår höchtelsk. käre fru Modher eller och widh wåre Regementer och widh Ammiralitetet böre allenast som andre wåre betiente gee tionde penningen af sin Löhn och betala för sitt Legofolck; Så emedan wij inte finna skäligt att dee på twegge Handa sätt skola Contribuera, Och deras Embete uthom des ifrån uhrminnes tider har warit ifrån slyck borgerlig tunga frijt Och forna Sweriges Konungar den ene effter den andre dem der widh nådigst erhållit. Ty kunne Wij inte Låthe dem nu någet nyt påbördas, helst emedan dee en swår bestälning hafua, och äre förbundne icke allenast att försee wårt Ammiraliteet och wåre Regimenter medh godhe Mestare och Geseller, uthan både seent och bittiga natt och dagh tiena och upwachta dem, som deras

hielp och biiståndt wiidh en och annan Olycklig tillstötande händelse betarfua; Och fördenskull befalle eder hermedh Nädelligen att I den på Stockholms Stadh kommande Summa så fördhelen att ingen last på Barberare Embetet kommer, för ofuanthalde skäll skull j regard till hwilcke wij hafve gott funnit dem ifrån denna repartitionen att frijkalla. Hvarmedh skeer både dhet som rättwist är och oss till Nädigt behag länder» ¹).

Denna befrielse från erläggande af kontribution bekräftades den ¹⁷/₃ 1687, men på enahanda ansökan resolverade deremot Karl XII den ¹¹/₁ 1700:

Som chirurgiska societeten intet mindre än andre Kongl. Maj:ts undersåtare willie åtnjuta beskydd och försvar, så få dhe intet mehra än andra undandraga sigh contributioner och hvad eljest till riksens försvar blifwer påbudt ²).

Att hufvudstadens barberare snart skulle tillvinna sig företräde framför de i landsortsstäderna bosatte fältskärerne och småningom erhålla ett afgörande inflytande på de gemensamma skråangelägenheterna, var att förutse. Icke blott att de i allmänhet stodo i kunskaper och skicklighet öfver sina embetsbröder, de hade tillika mäktige förespråkare inför tronen i de hofbarberare, som sedan längre tid tillbaka voro anställda i hofvets tjenst. En del af dessa lif- och hofbarberare voro temmeligen väl aflönta. Genom k. brefvet af den ¹²/₁₁ 1667 erhöill hofbarberaren Carl Salinus, »som föredraga låtit huruledes han ej medh den lön honom härtill på staten hafver bestådt varit, kan utkomma till medicamenternas uphandlande, jämväl sitt och dess gesälls underhåll», samma aflöning af 600 dal. smt., som hans fader Balthasar Salinus d. ä. åtnjutit.

De företräden barberarembetet förstod att tillvinna sig, framgå ytterligare ur Karl XI:s resolution, utfärdad Kungsör den ¹⁰/₇ 1680:

¹) I riksarkivet bland »Städers acta».

²) Här må nämnas, att k. resolutionen af den ³/₆ 1745 ytterligare förklarade att barberarne, liksom apotekarene, icke böra hänföras till borgerskapet och »dragas under dess contingent, utan komma att särskildt contribuera och taxeras» enligt bevillningsförordningarna.

»1. Såsom Kongl. Maj:t hafver sig i nåder föredraga och berättat låtit, hvad för skada och afsaknat Barberare embetet taga och lidja wille, där hwar och en effter behag och villia wore efterlåtit, sig uthi Stockholm att nedersätta, samma konst att idka och hantera, och att dhe samptl. där anthalet af mästarne, som för tiden tämligt stort är, ännu anseeligare blifva skulle, nödvändigt därigenom måste undergåå och ruineras. Altså hafver Kongl. Maj:t på deras underd. ansökande, i nåder resolverat till ett visst antal aff mästare, hvilket skall blij widh den summan, som nu för tiden sikh i Stockholm befinner och till 18 st. bestijger: Förbehållandes sig dock Kongl. Maj:t, att där med benåda en eller annan, som igenom särdeles tjänster det hafva meriterat.

2. Och alldenstund Kongl. Maj:t förnimmer en och annan oseed och owahna här komma däraff, att enär en Gesäll, efter förra konungars berörde embete gifne privilegier, bör tjäna uthi twenne år hoos en mästare, då tiänar en tijd hoos den, åter en tijd hos en annan mästare och likväl sådant till förståendes är, att dhet bör skee hos en mästare uti samfålte tu år: Ty har Kongl. Maj:t ock sådant här med wederböhrande till rättelse welat förklara.

3. Så skall jämväl hvar och en, som sitt mästartestycke i berörde Barberareembete göra will, præstera tillijka vid examen manual operation, lijkämtigt Kongl. Maj:ts och Kongl. Maj:ts förfäders till berörde Embete för detta gifne förordningar: effter som Kongl. Maj:t ock härmed alle dhe privilegier, som aff Högbemälte forna konungar och isynnerhet af Hennes Maj:t Drottning Christina aff den 22 januarij 1646 gifne och förunte äre, confirmerar och bekräftar, som wore dhe ord från ord här upprepade och införde.

4. Och på dhet om allt dhetta desto större och better ordning må blifwa brukad, ty har Kongl. Maj:t till dess inseende och i acht tagande, velat ordinera Des och Des Högtelskelige Fru Modhers Liif- och Hoff Chirurgos, Mäster Carl och Balzar Saliner, hvilka tillika med åldermannen, såsom Directorer uthi berörde embete, icke allenast om detta, uthan allt annat, hvad dervid kan förefalla, ordinera, rätta och sluta skola¹⁾.

Viktigast var dock, att Karl XI insatte barberareembetet i Stockholm till en öfvervakande och kontrollerande myndighet öfver rikets

¹⁾ And. Ant. von Stjernman, *Samling utaf kongl. Bref, Stadgar och Förordningar etc. angående Sveriges Rikes Commerce, Politie och Oeconomie uti Gemen.* IV. Sthlm 1760 s. 253.

samtliga fältskärer. Denna barberarne i Stockholm gifna företrädesrätt framträder, så vidt författaren känner, första gången i konungens öppna bref och förordning af nyssnämnda datum den ¹⁰/₇ 1680 derom att alla städer, som någon barberare behöfva och antaga vilja, skola först med barberarembetet i Stockholm korrespondera:

»Alldenstund Wij förnimma att uti städerne i vårt rike merendels skall finnas en hop slätte och oförfarne chirurgi och barberare och icke allenast för sjelfve städerne, utan ock i ett och annat tillfälle, nyttigt och nödigt är, att hvar stad må vara försedd med dugelige och af barberarembetet uti vår residens stad Stockholm approberade mästare; altså hafve Wij härigenom samt i kraft af detta vårt öppna bref den förordning nådigst göra och fatta velat, att alla städer, som någon barberare behöfva och antaga vilja, medh bemälte Barberare embete först däröfver correspondera skohla, på dhet dhe således måge få approberade samt förfarne Barberare, hafvande mehr bemälte embete ock så att inquirere och eftersee, att uthi de städer, som nu för tiden någre odugelige mästare finnas, dhe samma måge afskaffade och dugelige tillsatte blifva. Hvilket Borgmästare och rådih i städerne samt flere vederbörande sig till hörsam rättelse hafva att ställa».

Bland Karl den XI:s öfriga åtgöranden till införande af ordning och skick inom barberarembetet, må anföras »Kongl. Maj:ts nådiga resolution uppå de puncter och ärender, som barberaren ärlig och wäl-erfaren Mr Balthasar Salinus uppå hela embetes wägnar underdånigst insinuerat hafver, den 27 april 1682»:

1. Såsom på en tidh mäst alla de gamle mästarene äro uti Kongl. M:ts tjenst både till lands och vatten genom döden afgångne och deras ställen nu merendels af andre nye mästare förträdes, altså finner Kongl. Maj:t både nödigt och nyttigt att alla mästarene uti embetet på vissa tider om året kallas tillhopa, confererandes med hvar andra om det, som deras konst och profession angår, och inhemtandes, hvad observationer och erfarenheter den ene mer än den andre kan hafva haft, hvarigenom embetet lærer märkeligen sig förkofra och i godt omdöme både innom och utom landz bracht blifva, Kongl. Maj:t och fäderneslandet till tjenst och nytta, och dem sjelfvom till hugnad och beröm.

2. Och aldenstund chirurgien sig på anatomien mycket har att stödja och grunda, så att uthan dess veetskap ingen Bardberare sine

operationes chirurgicas rätt præstera kan och embetet till sådane sectioner intet beqvämt rum i Stockholm hafver; ty efterlåter Kongl. Maj:t härmed bardberare embetet att bruka den rundelen, som står öfver Söderport såsom ett bequämligt rum och ställe till anatomiehus och när något subjectum till anatomie exercitium vid en eller annan missgerningsmans aflifvande förekommer, skall öfverståhållaren låta sådant dem affölja, hvarom ock ordres härjemte afgår.

3. De alfvarsamme förordningar, som tid efter annan för detta äro gjorde så väl utaf framfarne konungar, som Kongl. M:t sjelf om bönhasarnes afskaffande både i detta och flere embeter, vill Kongl. Maj:t å nyo återhemta och härmed sig på beropat hafva, till följe af hvilket Hr Öfverståhållaren och magistraten i staden skola vara plichtige och skyldige alla embeten i gemen och bardberare embetet i synnerhet att adsistera, intet tillåtandes någon quacksalvare öfver 14 dagar sin näring och handtering i staden att drifva, icke heller gesällerne med hvarannan att contrahera och sins emellan hålla värkstäder och antaga lärepoikar, embetet till största præjudice i deras näring och mången fattig patient till skada och stort äfventyr.

5. Icke heller skall det talet af mästarener, som till 18 stycken för tiden i Stockholm sig befinna, förökas och öfverskridas, utan embetet dervid under och icke öfver maintineras, på det att igenom en sådan myckenhet den ene icke må ruinera den andre och konsten förfalla i vanprydning och förakt, och skola desse vara förplichtade goda gesäller och läredrengar att antaga, så att Hans M:t kan så vid sin flotta, som sin landmilice, när omtränges, blifva af sådane väl betjent.

6. Sådant desto bättre till att erhålla, skole och så alle bardberare Stockholm, som uthi någon Kongl. M:ts tjenst antingen vid landmilicen eller amiralitets staten engagerade äro, föfoga sig till deras Regementer och beställningar, och sätta sig neder antingen i städer eller provincier, der som bäst, närmast och bequämast finnes för Regementerer, och äfven väl alltid laga så, att de hafva godt folk hos sig i tjenst och lära; warandes de plichtige för den lön de årligen njuta, sin tjenst tillbörligen och försvarligen att förestå och förrätta på vederbörlige sätt och ställen, och icke göra de andre embetsbröderne någon incommoditet och hinder i deras näring. Kongl. Maj:t förblifver i det öfriga sine trogne undersätare af chirurgien och bardberareembetet med ynnest och nåde väl benägen.

Till bibehållande af inre ordning inom barberareembetet och innan ett nytt reglemente hunnit fastställas, utfärdades kort efter ofvan med-

delade k. resolution följande bref af den $10/5$ 1682 till äldermannen Balzar Salinus:

»Eftersom Wij hehlt ogierna förspörja måste huru een dehl af unge och nyss tillkomne Mestarerne uti Bardberare Embetet skohle undertijden wijsa emoth dhe äldre een otiehnlig geensträfwigheet och intet wilja låta sig af dem styra och råda i det som dhe på Embetets wägnar kunna hafva att påminna, hvarigenom som oftast stor twedrecht och oenighet upwäxer Embetsbröderne emillan, så att den gode intention, som somblige hafva på allt gjörligit och billigt sätt förmedelst een rätt Harmonie och goda ordningars inrättande att främja det gemehne bästa och bringa Swänska Chirurgen i godt renomé, så medelst studsa och gesellerna dragande sig sådant till exempel, fatta mehr lust till allehanda odygder, såsom fyleri, olydno och försummelse, än att göra hwad dheras plicht och skyldige uppwachtning fordrar, hvilket ingalunda bör lijdas eller sees der medh genom fingren, så framt Embetet icke skall aldehles förfalla i föracht, och dhe, som tränge dem att anlijta, illa blifwa betiente. Ty hafvom Wij för een högtorft erachtat till sådanne inconvenientiers förkommande att authorisera och fullmechtiga genom detta wårt öpna breffs krafft Äldermannen hennes Maj:ts wår h:de kiere fru moders hoff Chirurgen ehrlig och wählerfarne Mr Balthazar Salinus till att med Öfver-Ståthållarens och Magistratens assistence alfvarsambligen och eftertryckligen hålla dhe gienwördige innom sine rätta skranckor och obligera dhem först med förmaning, moderation och saktmodigheet, men när det intet hjelpa will, genom tienlige medell, såsom straff och penningeböther till dhe fattige, att göra hwad dhe plichtige äro. Och när hender att Äldermannen blir af sin uppwachtning uthi håfwet, på resor eller elliest hindradt att komma tillstädes och den opsicht hafva, som honom åligger, då skall den äldste uhti Embetet alltid förträda hans ställe, och med dhem, som af Magistraten förordnade äro till bijsittiare uthi detta Embetet hielpa till att främja och exequera hwad nödigt och tienligit wara kan till Embetets bästa flor och förkåfring».

Barberareembetet, som sålunda fått pröfningsrätt af nya inträdande medlemmar, synes likväl hafva gifvit anledning till klagomål öfver det sätt, hvarpå undersökningen af de blifvande militärkirurgernes kunskaper skedde, aldenstund Karl XI fann sig föränlåtten att till dåvarande præses i collegium medicum dr Gustaf Lohreman utfärda ett k. bref, angående barberarnes visade försumlighet och slapphet. Detta k. bref är

af synnerlig vikt, icke blott emedan barberarembetet i detsamma första gången benämnes »chirurgisk societet», en benämning, som sedermera bibehölls under hela det följande seklet, utan denna societet tillika ställdes i ett visst beroende af ordföranden i collegium medicum, ett förhållande, som sedermera blef, såsom vi skola finna, en hämsko för kirurgiska societetens med tiden framträdande separatistiska tendenser.

Detta bref af den $25/3$ 1685 är af följande lydelse:

»Wi förnimma att Barberare Embetet här i Stockholm inthet har varit wahnt här till dagh med sådan rigeur och sorgfällighet at examinera dhe Mästare som antagas och brukas wid vår Milice till lands och Watn, som dhem hvilka sig här i Stockholm nedersättia och uthi berörde Embete intagne blifva; hwilket oss sällsampt förekommer, lijka som dhet wore mindre angeläget att wällia och uthsee wällährfarne Chirurgos för så många tusende Wäre brafve Officerare och redelige Krigsmän, som wåga liif och blodh för Fäderneslandet, änn för dhem som här i Stockholm sig uppehålla, och äre fast mindre fahrligheter och olyckor underkastade änn dhe förre, ty är Wår nådige willia och befallning at I gifwen Societati Chirurgicæ här sammastädes wid handen, at Wij denna wahn och oseden med serdeles misshag förmärkia och till den ände påbiude och befalle at dhe här efter skola bruka samma stränghet och mancer uthi förhören och profven med alla dhe barberare som skola antagas och brukas wid vår Milice till Lands och Watn, som öfligit är med de andre, som sig här nedersättia och för Mästare passera, warandes derjempte Wår nådiga willie att I alltiidh skola wara med tillstädes uthi dheras examinibus och noga tillsee, att dhe med största flijt, trooheet och accuratesse bli på sätt och wijs, som ofvan förmält är, förrättade och ingen barberare wid Wår milice godkiänd at brukas, som icke har uthstådt och fullgiordt alla profven, som dhe andre».

Denna fordran på aflagdt förhör och öfriga kunskapsprof inför barberarembetet i Stockholm inskräptes ytterligare i k. brefvet af den $15/4$ 1685. Detta bref till »K., Maj:ts Öfverstar både till häst och fot uti Sverige och Finland» fordrar

»att så framt deras regements fältskiärer intet kunna framvisa barberarembetets attest om examina, skola de straxt förfoga sig up till Stockholm at låta förhöra och pröfva sig, huruvida de sin konst och profession förstå; försumma Regiments fältskiärerna thet, så hafwa de at

wänta at andra sättjas i stället igen, som embetet lærer pröfva capable och tienlige».

I en senare resolution af den 17/9 1685 förklarades dock, »att de attester, som en och annan gammal fältskår hafver sig förskaffat af officerarne, kunna intet göra fyllest till deras befrielse ifrån examen; men om de dessutom hafwa tillförende erhållit godhe attester af något wälbestält embete eller någre godhe och approberade mästare, så lemnar Kongl. Maj:t embetet fritt slike gamle särdeles dhe, som ha lång och swår wäg att resa hit, att gilla dem och meddela dem på deras förre erhåldne attester en ny approbation och bekräftelse».

Ofvan meddelade k. resolution af den 15/4 1685 ålade tillika barberarembetet i Stockholm, att, jemte de af Kongl. Maj:t utsedde ledamöterna i collegium medicum, hafva inseende öfver regementsfältkistorna och deras medikamentsförråd, alldenstund Kongl. Maj:t finner »nödigt at åldermannen af barberarembetet också samma besichtning tillika med begge Doctorerne bewistar eller ock uti hans frånwaro den af embetet, som äldst och förnämst är, och Kongl. Maj:ts egen höga person upwachtar och betienar».

Från och med denna tid var således en del af militärläkare-wården anförtrodd åt kirurgiska societeten och en följande skildring skall ådagalägga, hurusom detta uppdrag visserligen å ena sidan mäktigt bidrog till societetens utveckling, men å andra sidan äfven tjenade till framkallande af ständiga konflikter med collegium medicum.

Rörande de i städerna bosatte barberarne utfärdades ytterligare den 15/4 1685 till samtliga landshöfdingar nedanstående k. skrifvelse:

»Aldenstund Wij förnimma att här och der uti städerna i Wårt rijke hafva sig åtskillige bardberare nedersatt, som hwarken äre af bardberare Embetet examinerade i Stockholm, eller sin konst rätt lärt, underståendes sig dock icke des mindre att lägga handen widh både in- och uthwärtas skador, hvarigenom ofta händer, att dee, som förtro sigh till sådanne oförsigtige och incapable läkiare, måste deehls sätta lifwet till, dehls ock blifva till sine lemmar heelt förderfvade; ty hafvom Wij för een stoohr nödvändigheet erachtadt att låta noga ransaka och efterfråga huru wijda

hvar och een, som gieer sig uth för Chirurgo och sig på een eller annan orth nedersatt hafver att idka sådant handtwärk, ock i sin konst förfahren och widh vårt barberare embete i Stockholm kan stå sitt proff uth under een accurat examen; och ähr altså här medh till Eder wår nådige willie och befallning att genast dee bardberare, som sig i dee städer nedersatt hafva, hwilka lyda under Edhert anförtrodge höfdingedöme, alfwarligen tillsäije och förmahne, att så framt de icke hvar för sikh ähre redan ordenteligen af bardberareembetet i Stockholm examinerade och kunna der öfver fram wijsa des Attest att dee haa uthstodt sitt prof och ähre i sin konst capable befundne, dee då forderligst begifva sikh upp till Stockholm och der inför Societate Chirurgica wijsa huru wijda dee sin profession förstå. Skulle der någon sådan bardberare wijsa sikh härutinnan ohörsam och icke på undfängen befallning genast infinna sikh hoos Embetet till examen, skall han haa till att förvänta att honom förbiudes det handtwärket att idka, och att een annan sättias i hans ställe igen, som Embetet pröfvar thertill capabel och tienlig, hvilken frijheet wij och på sådana händelse Embetet lembnat hafva, på det wåre trogne undersåtare så i städerna som å landet måge widh hvariehanda olyckeliga tillfällen altijdh och allestädes blifwa wähl till dheras hälssa skiötte och betiente».

Denna barberarne i städerna ålagda skyldighet, att af embetet i Stockholm förskaffa sig intyg öfver ägande skicklighet i yrket, inskräptes ytterligare i k. brefvet af den $\frac{6}{8}$ 1689 till några guvernörer och landshöfdingar:

»Ehuruwål Wij hade förmodat, att till följe af wår den 15 april 1685 till alle wåre Gouverneurer och landshöfdingar, så wål som Öfverstar afgångna nåd. befallning Bardberarne så i städerna, som under regementerne, hwilka icke af Bardberareembetet här i Stockholm blifwit examinerade, och med attest kunde bevisa sig hafva utstådt prof, jemwål äre i sin konst capables befundne, skulle blifwit tilhåldne sig forderligast att begifva hit och här för societate chirurgica visa, huruvida de sin profession förstå eller ock i widrigt fall för sin olydno hafva att förvänta, det dem skulle förbjudas widare idka det handtverket och andre, som ämbetet därtill pröfvade capables, sättas i stället, hvartill Wij ock på sådan händelse medelst wår öppna resolution Bardberare ämbetet här i Stockholm authoriserat hafwa; Så måste Wij likwål numera af wår Hof Chirurgo Baltzar Salinus såsom älderman på ämbetes wägnar med miss-hug förnimma, att sådant af en del Bardberare i edert anförtrodge län,

särdeles i Upsala, är wordet eftersatt, blifwandes Wij alt derföre förorsakade wåre förre ordres att iterera, med nådig vilja och befallning, att I bemälte stadsbardberare alfvarligen tillhållen sig straxt hit att förfoga, här att undergå behörig examen och gifva proof, huruvida han sin konst af grunden lärt hafver och rätteligen förstår, eftersom det är både nyttigt och högt angeläget, att wåre undersåtare så wäl i städerna, som wår landtmilice under regementerna af capables mästare måge blifwa be-tjente och uppvaktade, emedan förfarenheten ofta vist, att patienterne i mangel af erfarne läkiare, antingen måst sätta lifvet till eller till sine lemmar blifwa förderfvade, hvilket på ofvantalde sätt förmodeligen lärer kunna förekommas».

I den mån barberareembetet i Stockholm utvecklade sig till ett slutet privilegieradt skrå, sökte detsamma utverka förbud för idkandet af kirurgens yrke vid sidan af eller utom embetet. I detta syfte utfärdades k. brefvet till öfverståhållaren i Stockholm rörande alla bönhasars och quacksalvares afskaffande af den 27/4 1682:

»Ehuruwäl Wi ofta tillförende icke mindre än wåre förfäder hafve strängeligen förbudt att inga bönhaser i något embete måtte lidas, likwäl måste Wij helt ogerna af bardberare embetet förnimma, att icke allenast en stor del af quacksalvare hela året omkring ligga i Stockholm, der dock sådana efter privilegierne aldrig öfver 14 dagar borde tillåtas på en ort att fördröja, utan ock åtskillige, som litet eller intet lärdt, hålla gesäller och poikar, understäendes derjemte en del af gesällerna att contrahera med hvarannan, hålla värkstäder och så medelst både bardberareembetet och mången fattig patient skada och förfördela; fördenskull ärom Wi för-anlätne vordne sådant att reiterera och återhemta med alfwarlig befallning, »att I en sådan god förordning, som på æquiteten och billigheten sig grundar till att styrka embeternes wälfångne privilegier och afskaffa alle-handa skadeliga ingrep uti deras lofliga näring och handtering, maintainere och vid macht hålle, tillhållandes jemwäl Magistraten att så vida dem tillstår, räcka embetet handen uti allt det detsamma nödigt hafver så i detta, som andra fall dhem att ätlija».

Detta k. bref följdes den 7/9 1685 af en förnyad skrifvelse till alla guvernörer och landshöfdingar om ett noggrant handhafvande af författningarna rörande oloflig kirurgisk praktik:

»Ehuruwähl ofta tillförende är strängeligen förbudit, att inga bönhåsar i något embete måtte lidas, likwähl förnimme Wi helt ogierna af Barberare embetet här i Stockholm, att deras embetsbröder, som sig här och der uthi städerna i Wårt rike nedsatt hafva, blifva af sådant odugeligt sällskap mycket hindrade och dem således icke allenast på det sättet, utan ock genom badare på sombliga orter i riket, deras lofliga näringsmedel betagit, dem till förfång uti deras wärlfångne privilegier, och de mästare, som embetet rätt och wähl lärdt hafva och uthi thet med them anstälta förhöret äro capable fundne, till hinder och olägenhet, jembwähl mången menniskia, som till lem och ledh någon skada tagit hafver, till förderf och lifsfara, när dhe råka under dhe odugliges cur och skiötsell; fördenskund äro Wi föranlätne wordne Eder härigenom nådeligen att anbefalla, att I till att styrkia och ehrhålla goda ordningar, och att handhafva hwar och en widh sina privilegier, fri- och rättigheter samt låfliga nähring och hantering, att noga inseende och alfvarsam upsicht hålla låta genom borgmästare och rådih i städerna samt befallningsmännen å landet, att inga bönhåsar måge lidas chirurgis till mehn och hinder, uthan alldeles förwisas och afskaffas, icke heller några badare tillåtas att befatta sig med sådana curer och beställningar, som egenteligen till Chirurgien höra. Hvarmed skier wår nådige willie ett nöje».

I en samma dag utfärdad resolution »uppå de ärender och angelägenheter, som Barberarembetet uti Stockholm har funnit nödigt wid denna tiden att andraga», tillförsäkrades detta barberareembete ytterligare vissa andra förmåner. Icke blott att barberarembetets i Malmö särskilda privilegier upphäfdes, utan Kongl. Maj:t förklarade tillika, att alla stads- och regementsbarberare böra lyda och sortera under det i Stockholm varande barberarembetet, hvilket Kongl. Maj:t allernådigst har »authoriserat och såsom en societet godkänt». Dernäst pröfvade Kongl. Majestät

tjenligast och bäst wara att under hvar Regimente allenast en och af detta Embetet examinerat och godhkiändt fältsher antages och brukas, hwilken icke allenast sielf äger rätt och frijheet at antaga och förlofva geseller alt som han finner dem till Kongl. Maj:ts dienst och Regimentes nytta dugelige, utan och att commendera dem på dhe ohrter, der han finner nödigt och upwachtningen af Kongl. Maj:ts dienst widh regimentet så fordrar och kräfver.

Der een eller annan Regiments Fältsher någon dödelig eller elliest svår Casus för handen kommer, så skall han troligen och wäl efter bästa flijth och konst sin sköta skadan, men derhoss wara förplichtadt ofördröjeligen att correspondera medh Embetet j Stockholm derom, på deth der widh swåra tillfällen, när så behof göres, måge kunna gå honom medh sine rådih och förslag uthi Curens rätta anställande tiil patientens bästa, tillhanda.

Utom dessa af Karl XI utfärdade resolutioner och skrivelser, fick kirurgiska societeten den $17/8$ 1686 af honom emottaga »Reglemente och ordning, hvar efter Kongl. Majt. nådigst will att Barberare Embetet i Stockholm samt alla dhe, som derunder lyda och deraf dependera, skola hafva sigh underdånigst och hörsamligen att rätta» ¹⁾. Derförinnan hade visserligen barberareembetet, såsom redan nämndes, erhållit särskilda öppna k. bref och resolutioner i och för ordnandet af sin verksamhet, men detta konung Karl XI:s reglemente utgör likväl den urkund, som gaf kirurgiska societeten den fasta organisation och stadga, hon behöfde för att fortbestå i de stormar, hvilka i följd af vetenskapens och samfundslivets utveckling senare bröto ut öfver henne. Detta reglemente, som består af 45 §§ och utfärdades på förslag af dåvarande åldermanen för embetet Balthasar Salinus d. y., innehåller noggranna bestämningar om barberareembetets skyldigheter och rättigheter. För att uppfatta den kirurgiska societetens ställning som embetsmyndighet, dess förhållande till collegium medicum och läkarekåren, samt dess betydelse för den kirurgiska konstens utöfning, torde det icke vara ur vägen att här återgifva hufvudinhållet af detta reglemente. Deruti stadgas bland annat:

att antalet privilegierade barberaremästare eller »mästerfältskärer» i Stockholm icke fick öferskrida 18 »warandes dhe samma förplichtade att holla goda geseller och lähredrengar, så att Kongl. Majt altijdh, när så om tränger, må kunna hafva, så wäll för örlogsflottan som widh landtmilicen en wiss och säker tillgång på capabelt och nyttigt folck j den beställningen» (§ 35).

¹⁾ I riksarkivet bland »Städernas acta. Stockholm 3. Bandet 6. Embeten 2».

Embetsrättigheten kunde öfvertagas af enka och utöfvas af en godkänd »gesell», eller ock af förmyndare försäljas för omyndiga barns räkning. Om sönerne derefter egnade sig åt barberareyrket och fullgjorde hvad författningarne stadgade, »eller och döttrarne genom giftermåhl komma i embetet igen, då skall dem till godho embetet uppehållas och för andra fremmande efterlåtas» (§§ 25, 26, 27).

Mästaresöner och de som taga till äkta „een öfverlefvad mästares änckia eller döttrar och vinna dermedh embetet måste och så tjena dee 2:ne mästareären, emedan änckian eller dottren kan intet medh sitt giftermåhl föröka hans wetskap och erfarenhet; icke heller skola de befrias från en accurat examen“ (§ 4).

För erhållande af mästarebref fordrades intyg deröfver att sökanden var af äkta säng född, embetet rätt och wäl lärt och till deth ringaste i fyra åhr för gesell tjent, jemwåhl på samma konst vandrat“. För nedsättning i Stockholm fordrades dessutom „att tjena j två år hoos en mästare efter hwar andra“ (§ 2).

Wille någon mästare flytta ifrån Stockholm till annan ort in- eller utrikes, stod det honom fritt att sälja sitt embete åt en annan »med embetets wetskap, på det dee måge wara sorgfällige att en annan capabel och dugelig i stället igen antages» (§ 28).

„Alla poickar, som wele gifva sikh j lähran af detta embete“ måste behörigen inskrifvas, „gifwandes till lådan fyra dahler uthi inskrifningspenningar och till dee fattige $\frac{1}{2}$ dahl“. Ingen mästare fick på en gång hafva mer än två pojkar, endast äldermannen var det tillåtet att hafva tre. Lärotiden var bestämd till tre år (§§ 38, 39 och 41).

Examen skedde inför hela embetet i närvaro af Kongl. Maj:ts dertill förordnade lifmedicus (collegii medici præses), så ock någon af stadens magistrat. Dervid fordrades uppvisandet af „alla manuala operationer och handgrep chirurgien tillhörige“. Mästerstycket bestod i beredandet af „åtskillige unguentis, emplastris, oliteter och andra till patienternas uthwärtas curer hörige stycken“. Afgiften till „embetslådan“ var 25 dal. smt. ; Derefter var det den nye mästaren tillåtet „att uthängia bäcken och embetet obehindrat bruka“ (§ 3).

Barberarembetet styrdes af en ålderman och två bisittare. Den förre blef vald af hela societeten, utan afseende „på ålder eller rang ibland embetsbröderne“ (§ 6).

Viktigare ärenden afgjordes tillsammans med „embetsborgmästaren och rådsbisittaren inför öppen låda“. „Alla dhe saker och tvistigheter, som angå mestare, gesäller och poickar, hvilka egentligen flyta af embetet och des tilhörige sysslor, af hvad natur och egenskap dhe hälst wara må, skole alla, som enskijlte embetessaker uthi embetet, närwarande borgmästaren och rådsbisittaren för lådan, såsom uthi sitt rätta Foro uptagas, undersökias och aldeles afgöras, och inte uthi embetscollegio och inför borgmästare och råd, men alt deth öfrige afgöres efter lagh och laga process uthi dhe ordinarie domstolarne“ (§§ 43, 45).

Vid förseelser mot åldermannen, och embetsbröderna och ordningsreglorna ålades böter af embetet i samråd med stadens borgmästare och rådsbisittaren (§ 7 m. fl.).

Tillät sig någon af societeten att „förbinda öfver den andras band“ eller „att göra en blesserader såår eller siuker afspänstig ifrån sin medbroder, under hvilkens cur han sigh ärnat begifva“, fick han böta i förra fallet 2, i det senare 3 daler (§§ 21, 22). För första bandet skall mästaren hafva en daler „der det icke till mindre pris betingas kan“ (§ 24)

En hvar mästare i Stockholm var skyldig att erlægga 2 öre i veckan till societetens kassa („embetslåda“), och utom Stockholm boende, „ingen undantagandes“, ett öre. Från denna kassa kunde hjelp lemnas åt nödställda embetsbröder (§ 30).

Alla böter borde utan vidare process efter embetsborgmästarens, rådsbisittarens och hela embetets dom utgifvas eller „genom vederbörandes tillhielp utsökas“ (§ 44).

Societetens medlemmar hade uteslutande rättighet att idka kirurgisk praktik å den ort, der de nedsatt sig“, så framt icke nöden oundvikligen fordrar, att sökia den, som närmast kan vara widh handen att få“. De kirurger, hvilka inträdt i tienst hos adeln „skola allenast få sköta och upwacha sine Herrars egne betiente och deras medtienare“ (§ 33).

„Ingen lappare eller bönhas skal fördrista sigh at gifva sigh uth för någon barberare eller läckiare hvareken j Stockholm eller på någon annan ohrt här i riket. Hoo som medh slijkt lapp- och bönhaserij, deth ware sigh man eller qvinna, omgård och beslagen warder, under hwad skeen och prætext det och ske må, den skall för embetet citeras och af borgmestaren och rådsbijsittaren sampt hela embetet, efter som saken befinnes wara till, dömas. Och skall Öfverståhållaren vara skyldig Barberareembetet härutinnan all nödig och färdig handräckning att bevisa och åtnjuta låta“ (§ 34).

Barberarne voro skyldige, att „flitigt och troligen upwachta, när så hända kunde, att Kongl. Maj:ts residentz stadh Stockholm medh någon swår och smittosam sjukdom blefve hemsökt“. Då „skall icke allenast den yngste mestaren, som alltid af ålder har varit brukeligt, så länge, som sjukdomen varar, för den lön och underhold honom af stads magistraten blir lofvadt, uthan ock alla de andre embetsbröderne vid sådan olycklig händelse flitigt och troligen upwachta, emedan det är omöjligt att en allena skall kunna hinna medh till att sköta så många sjuka, som då kunna finnas och läkiarnes hjelp behöfva“ (§ 36).

Denna bestämning, som var en reminiscens från pestens härjning i Stockholm 1657, blef sedan i framtiden begagnad af kirurgiska societeten under dess strid med collegium medicum såsom ett medgifvande åt kirurgerne, att äfven befatta sig med vården af invärtes sjukdomar.

Snart visade det sig likväl, att missbruk inritade sig med afseende på lärlingarnes undervisning och examen, „i dy att somblige mestare antaga ynglingar af tretton och fiorton år eller och äldre att lära och undervisa på tre års tid efter vanligheten, men sedan samma lähre år äro förflutne, förklara dhe dhem för gesäller, oachtadt om de något hafva lärdt eller intet“. Med anledning häraf utfärdade Kongl. Maj:t den 4/9, 1690 en resolution, som stadgade:

Ty hafver Kongl. Maj:t för nödigt funnit hermed att förordna, det alla Bardberare, som härunder komma att sorteras, dhe må wara boendes i Städerna eller på landet, skohle wara förbundne, när dhe antaga någon att lära, utan opskåf först at gifva Direktoren öfver Bardberare Embetet tillkänna, med giltige bevijs om dess ährlige födelse och namn samt

tijden och orten, enär och hvarest han är födder, på det efter slika noga inkommen kunskap een sådan läredreng må kunna blifva in-tecknat i Embetes böckerne och sedan lemnas fritt vederbörligen att fullborda sina läreår, efter hvilkas förlopp den Mestaren, hoos hvilcken han tjänar, intet skall hafva magt att förklara honom för gesell, utan allenast meddehla honom bewijs om sitt förhållande, hvarmed bemelte läredreng skall hafva sig att förfoga utj egen persohn hiit till Stockholm att inställa sig för Bardberare Embetet, hvilket genom någre der till förordnade Mestare hafver honom utj dhe stycken, som han bör weta, noga att examinera och, i fall han då capabel befinnes så att han kan passera för gesell, honom des lärebref meddehla, men i widrigt fall lemnas dem tillstånd att pålägga densamma hoos någon Mästare här i Stockholm än widare et halft, helt eller haltannat år att tjäna alt efter, som man warder pröfvandes hans incapacitet wara stor till, medlertijd måste honom intet något lärebref meddehlas, på det igenom detta medlet capabelt folk utj denna professionen må finnas och wara att tillgå.

I följd af detta stadgande hade sålunda kirurgiska societeten ensam rätt att efter anställd examen utfärda gesäll (eller kandidat) bref för kirurger.

Barberareäldermannen hade 1680 erhållit titeln af „Direktor“ och barberareskräet närmade sig småningom värdigheten af ett embetsverk. Den dåvarande direktören Baltzar Salinus stod i synnerlig gunst hos Karl XI och hade, om han fått lefva, säkert förstått att vinna denna förmån, liksom han utverkat de flesta i det föregående omnämnda för barberarne gynsamma förordningarna. Derom vittnar

„Kongl. Maj:ts nådigste resolution uppå de tvenne momenter och ärender, som Directoren öfver Bardberareembetet ärlig och välförfaren M:r Baltzar Salinus supplicando und. hafver insinuerat och H. Maj:t föredraga låtit, gifven Stockholm den 4 okt. 1689.

1. Såsom Directoren i und. tillkänna gifver, att han som oftast måste vexla bref och hålla correspondence så väl med landshöfdingar, öfverstar och magistrater i städerne, som regementsfältskärer och andre fler vederbörande i Sverige och Finland; men att honom svårt och omöjliggen faller en sådan correspondence på sin egen bekostnad vidare att underhålla, anhållandes derföre und. att honom äfven som andre vid sådane puhlique ärender någon postfrihet måtte bestås; Altså och emedan

hvad han i så måtto gör, intet lärer till hans egen nytta och fromma, utan till befrämjande af H. Maj:ts tjenst och intresse, ty will Kongl. Maj:t i nåder honom bestå så stor postfrihet årligen, som sigh till 12 dal. smt kan bedraga och remitteras han härmed till Cantzlij Collegium, att thersammastädes undfå efter vanligt sätt en postbok der uppå.

2. Såsom Kongl. Maj:t med nåder ansedt den oförtrutne flit och ifver, som bemälte Director redan erwijst att bringa svenska chirurgien i godt renomée och omdömme och i regard dertill för någon tid sedan opdragit honom Directionen öfver hela verket samma chirurgie concernerande, åliggandes honom i följje deraf att svara för de fältskärer, som tillåtas att öfva handtvärcket, det äre dee samma capable, duglige och skickelige; altså och på det han sådan sin Direction med så mycket större eftertryck måtte kunna förrätta, ty gifver Kongl. Maj:t honom härmedh fritt tillstånd att disponera, göra och låta dervid, som han med embetet och flere vederbörande lærer finna lända till det gemena bästas befrämjande».

Efter Karl XI:s död begärde societetens „direktor och ålderman“ Hans Schultz stadfästelse på reglementet af den $17/8$ 1686 alldenstund „genom E. Maj:ts höga confirmation skulle ibland annat isynnerhet deras chirurgorum, som uti E. Maj:ts tjenst sitt lif tillsatt, efterlemnade enkior och faderlösa barn desto bättre conserveras och optuchtas kunna“ Kongl. Maj:t förklarade likväl den $9/3$ 1705 sig wilja upskjuta dess confirmation, „till dess man kan hafva lägenhet dhem närmare att låta öfverse“.

Först den $8/10$ 1717 utfärdade Karl XII „Reglemente och ordning“ för barberarembetet, hvaruti han stadfäste 1686 års reglemente „såvida och på sätt och vis som följer“. ¹⁾ Bland annat upphäfdes bestämningen derom att endast ett visst antal mästare finge privilegieras för Stockholm „och tillåtas härmed så många pröfvade och gode befundne mästare, som det åstunda, att sig i Stockholm nedsätta“.

Deremot utfärdade Karl XII en instruktion för „Directeuren af Chirugien“ Ewald Ribe, som den tiden vistades med konungen i Skåne, daterad Lund den $25/10$ 1717, hvarigenom det gällande reglementet till en del upphäfdes och större „makt och tillstånd att få disponera,

¹⁾ A. A. von Stjernman, a. a. sid. 373.

göra och låta, som han det till gemena bästas befrämjande warder bäst och nyttigast finnandes“, lemnades direktören. Viktigast var det väl att de i fält varande fältskärerne kunde blifva examinerade ensamt af direktören med biträde af de närmast till hands varande regementsfältskärer, som han dertill skickeligast pröfvade ¹⁾. Blifvande stadsfältskärer borde dock inför embetet i Stockholm undergå examen, äfven om direktören icke var tillstädes, dock skulle han hvarje gång, när en mästare antogs, derom underrättas. Äfvenså borde embetet eller ock direktören suspendera och, „i fall ingen bättring spörjes“, afsätta fältskärer, hvilka gjort sig kända för ett oskickligt lefverne. Inseendet öfver medikamentkistorna tillhörde direktören på grund af konungens resolution af den $\frac{1}{10}$ 1716, „skolandes apothekarnes räkningar icke blifva godkände och betalte med mindre de af directuren först blifva gillade och verificeerade“. Anmärkningsvärdt är ännu stadgandet att en regementsfältskär eller gesäll, som sig förbryter, skall af den commenderande officeraren i arrest manas och af krigsrätten lagligen dömas, men icke i oträngde mål med hugg och slag handteras, så framt han icke genom särdeles gensträfvighet i commandosaker sådant sjelf föranlåter, dock vill Kongl. Maj:t jämväl i nåder hafva gesällerne förskonte ifrån sådane straff, hvarmed de gemene pläga beläggas“.

Från denna tid börjar benämningen „barberarembetet“ försvinna och titeln „chirurgisk societet“ i stället införas.

Nyssnämnda af Karl XII gillade, från reglementet afvikande bestämningar voro likväl af interimistisk natur. Efter en tid återgick allt

¹⁾ Under Karl XII:s tid blefvo föreskrifterna rörande fältskärernes examen i allmänhet icke noggrant iaktagna. I skrifvelse från Lais af den $\frac{10}{4}$ 1701 skref konungen till generalmajoren Henning Rudolph Horn:

„Wi se utur eder skrifvelse af den 31 passato, hurusom de nyss antagne regementsfältskärerne, så väl vid garnisonerna, som artilleriet uti Ingermanlands och Kexholms län, intet blifver tillåtit att antaga några gesäller eller pojkar, innan de först af embetet i Stockholm äro blefne examinerade och dersammastädes aflagt det wanliga Gebühret. Som de nu för tiden omöjligen kunna mistas ifrån garnisonerne till att resa till Stockholm och låta examinera sig, anhållen I underdånigst det Oss i nåder måtte tackas efterlåta att de utaf provincialmedico Dr Döhne n måge blifva examinerade, efter som de erbjuda sig ändå likafullt aflägga det wanliga Gebühret till embetet i Stockholm. Nu som Wi dertill i nåder vele hafva samtyckt och beviljat, dock allenast så länge närvarande krigsoro påstår“.

till det gamla, isynnerhet som Ulrika Eleonora medelst öppet bref af den 26/11 1719 stadfäste och bibehöll kirurgiska societeten vid det af Karl XI utfärdade reglementet, så att „societeten blir aldeles beskyddad och handhafd vid de förlänta i berörda reglemente utsatta förmånerna, fri- och rättigheterna, såsom vore desamma här ord ifrån ord införda“.

Efter Adolf Fredriks tronbestigning begärde kirurgiska societetens dåvarande direktor Ewald Ribe den 4/5 1752 ånyo stadfästelse af dess reglemente och hemställde tillika om vissa förändringar i detsamma, hvarvid han yttrade: „Societeten åstundar gerna ej allenast från de gröfre handtvärks ordasätt, utan ock från den skadliga okunnigheten i tid rädda chirurgiens tillstånd i Sverige, hvarigenom skickligt folk af rikets barn kunna uppodlas för E. Kongl. Maj:ts arméer och hela landets behof“. Öfver denna anhållan infordrades collegii medici utlåtande. När detsamma dröjde, ingick societeten ånyo 1754 till Kongl. Maj:t med begäran att det ändtligen måtte afgifvas. Sedan societeten inlemnat „påminnelser“ vid collegii anmärkningar mot dess förslag, utfärdades den 16/1 1755 ett nytt efter tidsförhållandena i vissa hänseenden förändradt reglemente. En direktor och tvenne assistenter, fritt valde af societeten, skulle leda dess angelägenheter (§ 6). Hvarje ledamot hade en röst (§ 20). Vid den inför hela societeten anställda examen skulle, utom embetsborgmästaren i Stockholm, präses i collegium medicum eller i hans frånvaro en lifmedikus närvara och examinera i „fysiologi och chirurgia medica“. Alla manualoperationer, hvilka förelades kandidaten, skulle han jemte andra kirurgiska handgrepp uppvisa på döda kroppar, „när lasarettsinrättningen framdeles lägenhet dertill gifver“. Teoretisk insikt i farmacin var tillräcklig. I stället för „tillredning af plåster och salvor“ skulle 100 dal. smt erläggas till societetens kassa och till lasarettsfonden 10 dal. smt, hvarutom immatrikulationsafgiften fortfor att utgå med 25 dal. smt. Efter embetsedens afläggande i societeten inför embetsborgmästaren, erhöll den nye mästaren säte i societeten och fick uthänga sin skylt (§ 3). Enligt § 31 synas likväl endast de fältskärer, som examinerades för Stockholms stad, varit ålagde att i stället för plåsterkokning erlægga

till kassan 100 dal. smt, för hvilka medel böcker, instrumenter och anatomiska preparat borde inköpas.

Arfsrätten och giftorätten till de kirurgiska privilegierna bibehölls fortfarande (§ 4). Om sönerne efter uttjent lärotid och föregående examen befunnos duglige „eller ock döttrarna kunna genom giftermål komma i societeten, då skall dem till godo embetsfriheten uppehållas“ (§ 26).

Antalet privilegierade fältskärer i Stockholm förblef 18. Dock borde andre skicklige kirurger icke förnekas att utöfva sitt yrke, utan att likväl få hålla gesäller till biträde. De i ridderskapets och adelns tjänst varande fältskärerne skulle likaledes få sköta endast „sine Herrars egna betjente“ (§ 32).

Lärotiden för inskrifna gossar var fortfarande tre år. In- och utskriftsavgiften utgjorde 4 daler, hvarutom till de fattige erlades en half daler och lasaretsavgiften enligt gällande stadganden. För lärobrevet betalades särskildt, som det af ålder varit wanligt, „men eij må någon derutöfver besväras med skänckande af mat eller dryck“ (§ 37).

Priset för en förbindning första gången var 3 dal. smt, „der den siuka det till mindre pris eij betinga kan“ (§ 24).

Straffbestämmelserna för fuskare i kirurgernes yrke bibehölls, ävensom societetens rätt att i närvaro af borgmästaren och rådsbisittaren afdöma „alla tvistigheter, som angå chirurgos, deras gesäller och gossar och flyta af societetens sysslor“. Alla ådömda böter kunde vid vägran utan vidare genom vederbörandes hjälp utsökas (§§ 34, 42, 43). Societeten bibehöll sålunda fortfarande rättigheter, som collegium medicum förgäfvades sökte förvärfva sig.

Några år senare finner man kirurgiska societeten hafva vid riksdagen 1766 utverkat sig tillstånd, att i underdånighet anhålla om vissa tidsenliga förändringar i sitt reglemente. Äfven öfver detta förslag infortrade Kongl. Maj:t collegii medici yttrande. Vid diskussionen härom den $27/9$ 1767 anmärkte Roland Martin i skarpa ordalag, „huru chirurgerna å ena sidan vilja fasthålla sina gamla skråprivilegier, men å andra sidan tränga sig utom sitt område in i medicinalverket“. Collegium medicum inbjöd derefter den $24/11$ „kirurgiska societeten till en konferens angående dess projecterade reglemente, men societeten afböjde

denna konferens med de orden „att Collegii nit för societetens förra reglemente och välvilja för det sednare (nu föreslagna) lärer utgöra den bästa conference“. ¹⁾ Vid collegii den 7/12 1767 afgifna yttrande, fick kirurgiska societeten ånyo göra sina „erinringar“ och hade vid ärendets bedrivande vunnit en välvillig förespråkare i riksrådet Christ. Reuterholm.

På grund af hvad sålunda blifvit framställt och för att åtminstone till någon del uppfylla kirurgiska societetens länge och upprepadt förnyade önsknningar, utfärdades den 15/3 1768 en k. resolution, som i vissa hänseenden gaf societeten särskilda dittills saknade förmåner och i viss grad likställde den med collegium medicum.

Med afseende å kunskapsmättet hos de lärlingar, hvilka ville inträda i fältskärläran, stadgades, „att de borde uppvisa vederbörliga testimonia från gymnasium att de med flit genomgått öfra scholan eller medelst privat information vunnit deremot passande insigt, dock så att dessa skyldigheter ej måge för långt sträckas“.

Alla fältskärer i hela riket förpligtades att hvarje halft år vid 10 dal. smts vite för första gången och samma vites fördubbling hvarje gång det försummas, inkomma till kirurgiska societeten med relationer öfver förefallande „casus och svåra tillfällen“, på det societeten utur de rapporter, som insändas, „må Collegio medico till samrådande meddela, hvad till begge wärckens gemensamma ändamål och det allmännas nytta tjenar, vid hvilcka tillfällen Kongl. Maj:t i nåder aldeles är försäkrad att begge wärcken uti fullkomlig samt lika trogen nit och välmening sig förena“. Dessa rapporter finge insändas portofritt genom regementscheferne eller landshöfdingarne.

Den ledamot, som på kallelse af öfverdirektören icke infunnit sig vid examina, samt andra societetens göromål, pliktar första gången 10 dal. smt, andra gången 20 dal. smt och tredje gången förlorar han i societeten sitt säte samt rättighet att hålla lärgossar och gesäller.

Societetens hemställen „att alla de underfältskärer eller gesäller, hvilka i krigstider antagas och ej utan svårighet äro att tillgå, icke måge,

¹⁾ Collegii medici protokoll den 1/12 1767.

som vanligt varit, strax vid fredens återställande till större delen afskedas, utan vid deras innehafvande poster, som andra statsbetjente, bibehållas och sysslorna, när the genom döden eller eljest afgå, åter besätas“, ville Kongl. Maj:t öfverlemna till riksens ständers bepröfvande vid först infallande riksdag.

I sitt infortrade yttrande hade collegium medicum föreslagit att regementsfältskärerne „eftersom de mästadelen blifva brukade och practisera uti invärtes sjukdomars botande, äfven så wäl som uti de till chirurgien endast hörande casus“, borde åläggas att förvärfva sig grundlig insikt i den medicinska vetenskapen och undergå en noggrannare samt af flere collegii medici ledamöter anställd examen vid deras antagande, än vanligt varit. Men emedan enligt riksens ständers yttrande „den chirurgiska societeten skall vid alla dess förut förunte immuniteter bibehållas“, förklarade Kongl. Maj:t att som regementsfältskärer i alla tider sorterat under chirurgiska societeten och dess examina, efter reglementet, dittills varit nog kraftige, när de på det utstakade sättet och uti allena præsidis collegii medici öfvervaro blifvit verkstälde, så borde i detta mål förblifva på sätt, som i societetens reglemente är wordet utstakadt, utan att slike chirurgi måtte förpliktas, att en vidlyftigare examen dädanefter undergå, än reglementet föreskrifver“¹⁾.

En annan förmån erhöill societeten äfven i sistnämnda k. resolution af den ¹⁵/₃ 1768, när åt densamma beviljades rättighet att utan omgångar få hos Kongl. Maj:t i underdånighet anmäla sina angelägenheter och att k. remisser, som röra blott kirurgiska mål, finge direkte komma societeten tillhanda och icke, såsom förut öfligt varit, genom collegium medicum. Alla af kirurgiska societeten infortrade utlåtanden finge likaledes omedelbart till Kongl. Maj:t insändas, „dock att Collegium medicum är obetaget, när sådana kirurgiska ämnen förekomma, som det kunna erfordra, att, efter riksens ständers förordnande, dem med kirurgiska societeten communicera och dess yttrande deröfver inhämta; äfvensom begge dessa wärck dessutom icke böra sig undandraga, mer

¹⁾ J. A. Flintberg, *Apothekares, Badares och Chirurgers förmåner och skyldigheter*. Sthlm 1786 s. 80.

än andre collegier och publike wärck, at med hvarandra sammanträda och i angelägna omständigheter deras gemensamma råd och tankar hvarannan meddela, emedan de bägge uti lika ändamål böra bidraga till det, som på den närmaste vägen kan befordra det allmänna bästa“.

Medels Kongl. Maj:ts skrifvelse till kanslikollegium af den 29/3 1776 bekräftades denna rättighet, för hvilken, såsom vi längre fram skola se, societetens dåvarande styresman, Herman Schützer, på det ifrigaste kämpat. ¹⁾

Af det föregående synes att benämningarne „lärgosse“ och „gesäll“ under en lång följd af år begagnades för dem, hvilka egnade sig åt kirurgins studium. Societeten sökte småningom befria sig från dessa benämningar, hvilka mer än mycket erinrade om det handtverksmässiga utöfvandet af ett yrke. Såsom det vid tidens strängt reglementerade skråväsende öfverhufvud var vanligt, funnos äfven för de kirurgiska „gesällerna“ ordningsstadgar, utfärdade af magistraten i Stockholm den 18/8 1625. Gesällerne voro likväl icke nöjde med det tvång och den ordning, som mästartene sökte införa. Här må införas en i öfrigt odatrad skrift, i hvilken de vände sig omedelbart till Kongl. Maj:t.

«Eders Kongl. May:tt i all som största underdånigh ödhmiukheet supplicando at anträda äro wij högeligen förorsackade. Och gifve Edhers Kongl. May:tt i all underdånigheet till kenna, huruledes våra Mestare af Balberkonsten, sigh månde undherståå för 5 veckor sedan oss een ny Stadga att påbyrda, nembl. dhett ingen fremmande Gesell skulle förleggias, han hade då ett attestatum aff den Mestare, hoos hwilcken han sidst varit. Nu hafwa wij som frijtt folck utthi detta deras obillige begiärande ingalunda Consentera kunnat: 1:mo Effter som icke dhe, uthan Öfverheeten, Stadgar och förordningar at giöra tillkommer. 2:do dhett emot sedhwanan och våra gamla privilegia strijder. 3:tio Dhe allenast söckia oss derigenom dvinga och till schlaver giöra; Ty när een Mestare icke gärna wille mista sin Gesell, kunde han förhålla honom attesten, så kunde han ingenstans fortkomma, thes lijkes kunne dhe och wår förtienst effter deras behag ställa. 4:to är sådant än ingenstans i Tysslandh eller der wår konst florerar ingåt. Lijkwäll detta alt oachtat hafwa wij oss så

¹⁾ Under den sista kampen för sin tillvaro lät kirurgiska societeten af förekommen anledning trycka ofvannämnda k. bref i „Stockholms posten“ 1797 N:o 29.

wäll skriff- som munteligen tilbiudit, sådant at ingåå, när först andra Geseller uthi dhe förnemste Städer i Tysslandh och der wår konst i floor är, sådant accepterat och ingåt hafva, allenast wij blefwe förskonte, icke dhe första att wara, alldenstundh icke allenast wår ähra, uthan och liif och lefwerne derpå ståår, i dhet wij ingenstans iblandh gesellerne skulle tålas. Men wåra Mestare hafva medh desse wåra anpræsenterade Conditioner icke till frijdz warit, uthan deras opsåt oss påtruga welat, så at wij derigenom äro förorsackade hooss Hr Undher Stådthäl-laren beskyd at söckia, och igenom deras pockande wåra Conditioner at förlåta, Sidst oss så wäll för dhet Lofl. Embetz Collegium, som Borgmestare och Rådih förswara, i den meeningh, wij skulle eengång till endskap komma. Allenast wij befinne dhet wåra Mestare söckia saacken på länge bencken at draga, på dhet wij den lilla reesepeningen wij hafwa kunne, här förtära skulle. Länder fördenskull till Edhers Kongl. May:tt wår allerundhernådigste Böön och begiäran, Edhers Kongl. May:tt behagade allernådigst Borgmestare och Rådih upkalla låta, på dhet dhe hwileke i alt numehra äro informerade, om sacksens beskaffenheet relation giöra och wij enteligen till ett slutt komma måtte; Och sidst effter som wåra Mestare så temere emoth oss litigera, bedie wi undherdånigst at dhe in pönam temere litigantium condemneras måtte. Wi afbijden een allernådigste Resolution och förblifwen stetze den stundh wij lefwe

Edhers Kongl. May:tz undherdånigh-ödhmiukaste tienare,
Alt och samptelige gesäller af Balbeerkonsten». ¹⁾

Ofvännämnda stadga, som ordnade förhållandet emellan mästare och gesäller, efterföljdes af Kongl. Maj:ts nådiga reglemente af den 2¹/₂ 1771, „hvareffter Studiosi chirurgiæ hafva sig i underdånighet att rätta“. En lärling, som genomgått sina läroår och blifvit utskrifven, kallas i detta reglemente „studiosus chirurgiæ“. Enligt detsamma var han bunden i den husbondes tjenst, i hvilken han på vissa villkor inträdt. Antagen kondition måste bibehållas åtminstone ett halft år, med uppsägnings-tid af minst sex veckor. Utan mästarens vetskap fick han icke förbinda eller förrätta operationer. Hvarje studiosus chirurgiæ borde vara sjelf försedd med de instrumenter, som till dagligt bruk fordrades, men all ersättning tillföll husbonden. En sådan studiosus var skyldig att

¹⁾ I riksarkivet.

vid ankomsten till Stockholm anmäla sig hos kirurgiska societetens direktör och i andra städer hos stadsfältskären, samt antaga kondition, om han ville vara i praktisk verksamhet. De, hvilka i Stockholm tjänstgjorde vid lasarettet och förberedde sig till examen, voro likväl befriade från inträde i tjänst hos mästerfältskärer. I Stockholm var societetens yngste ledamot „styresman“ för chirurgiæ studiosi. Honom ålåg det att anteckna alla ankommande och bortresande studiosi, att uppbära stadgade afgifter m. m. Till hans biträde valde studiosi sjelfve bland sina kamrater tvenne „kuratorer“. Fyra gånger om året höll direktören sammankomst med chirurgiæ studiosi, hvarvid äfven reglementet upplästes. Från den gemensamma kassan lemnades tillfällig hjälp vid sjukdoms- och dödsfall, „och hvad sedan öfrigt är, bör till böckers och instrumenters uppköpande användas“. De i reglementet för en mängd förseelser utsatta böterna blefvo af societeten med biträde af embetsborgmästaren och rådsbisittaren utdömde. I vissa fall hänsköts ärendet till „domaren“.

Såsom af reglementet framgår, måste således en hvar lärling vara på tre år inskrifven hos en mästerfältskär, af hvilken han erhöi undervisning och inhemtade de enkla kirurgiska göromålen. Hos de mästare, hvilka höllo öppna barber- och fältskärsstugor, blef ynglingens första uppgift naturligtvis att lära sig raka. Till belysande af förhållandet emellan mästerfältskären och hans lärling vill förf. meddela ett mot slutet af seklet afslutadt kontrakt emellan ledamoten i kirurgiska societeten Anders Johan Hagström och en ny antagen lärlings målsman.

«Jag Anders Johan Hagström antager Jacob Åkerman, son af Herr Coopvaerdie Capitainen Jacob Åkerman, att hos mig lära chirurgien på trenne år, räknadt ifrån den 1 Januari 1781, och lofvar att under samma tid lemna honom frihet at alla morgnar komma till mig, för att uti de till Chirurgien hörande delar undervisas, samt sedermera med mig besöka sjuka. Äfven skall han äga frihet bevista kongl. Lasarettet och professorernas föreläsningar.

Alla eftermiddagar får han hemma på sin kammare sysselsätta sig med läsning och erhindra sig hvad han uti chirurgien hört och sedt hos de sjuka. De böcker och instrumenter han behöfver skall jag gifva ho-

nom anvisning till och efter slutade läroår så laga, att han med besked sin examen genomgår och sitt examenstoevis utfår.

Caffe om morgnarne, samt middagsmålet skall han ock hos mig undfå. Och detta alt emot en summa af femtiofem rdr tjugosex schillingar åtta runstycken specie eller 1000 daler kopparmynt åhrligen.

Jag Jacob Åkerman lofvar deremot att för min son, Jacob Åkerman, åhrligen ifrån den tid han hos Herr Doctor Hagström får spisning betala 55 rdr 26 sh. 8 rst spec. eller 1000 dal. kmt.

Så åtager jag mig ock at betala 2 rdr specie eller 36 dal. kmt för inskrifning och lika stor summa för utskrifning til kirurgiska societeten. Skulle min son ej finna sig wid at med kirurgiens lärande fortfara, så betalar jag för den tid han hos Doctor Hagström lärdt i proportion af åhrliga betalningen.

Med ofvanstående contract förklara wi oss å båda sidor nöjde och skola till säkerhet å ymse sidor tvenne exemplar häraf egenhändigf underskrifvas.

Dock kan detta Contract efter begges wår gemensamma öfverenskommelse prolongeras.

Vid inskrifning i societeten borde hvarje lärling vara försedd med sin läromästares attest om uppförande och goda seder. ¹⁾ Lärobrefven skrefvos på pergament och undertecknades af öfverdirektören och begge assistenterne. Ehuru så väl mästare, som elever till största delen voro okunnige i latinska språket, lät societeten, för att i detta afseende visa sig likställd med öfriga lärda korporationer, åtminstone en tid utfärda sina betyg på latin. Ett sådant betyg, som tillfälligtvis fallit i författarens händer, må här meddelas:

«Sacrae Regiae Majestatis, instituto clementissimo.

Nos Sveciae Societatis chirurgicae Director primarius, Assistentes et membra, omnibus et singulis, quibus hæ nostrae litterae ad manus veniant, salutem.

Notum dein certumque facimus, consortem ejusdem nostrae societatis, maxime spectabilem et experientissimum Dominum Petr. Ljungberg Chirurgum jurat. Civitat. Christianst. cum nobis sincere communicasse, quod praesentis diplomatis possessor, optimae spei juvenis Olaus Claes-

¹⁾ Enligt kirurgiska societetens beslut den $\frac{2}{3}$ 1757.

son ad regiae Constitutionis jussum, tirocinium suum chirurgicum per triennium absolverit, scilicet ab anno 1758:vo ad annum 1761:mum. Testatur insuper, Tironem illum ut discendi cupidissimum, ita et in principiis Scientiae capessendis, omnem navasse operam: nec litteris nec defuisse moribus. Qua propter et quum supradictus Olaus Claesson, matriculo Tironum chirurgiae, justo tempore nomen suum inserere curaverit, nec vitis deditum cognoverimus; non possumus quin petito ejus annuamus, et testimonium societatis solito sub insigni ei largiamur, quo palam faciet, se verum esse artis cultorem, annosque tirocinio dicatos recte perfecisse. Hoc igitur nomine, omnes, praecipue vero artis chirurgiae fautores, domi et apud exteros perofficiose atque enixe rogamus, velint huic nostro testimonio plenam habere fidem, et pluries nominatum Olaus Claesson omni benevolentia et favore amplecti, ut et nos vicissim unicuique desideranti officia nostra pollicemur et debemus. In fidem denique et robor hujus sigillum societatis chirurgicae magnum apponere volumus. Factum Holmiae die 12 junii Anno millesimo septingentesimo 61:mo“.

Med tiden blef mellertid den skrå- och handtverksmässiga prägel, som hvilade på kirurgiska societeten, besvärlig. Hon sträfvade allt mer och mer att vinna karakteren af ett offentligt embetsverk, jembördigt med collegium medicum. I det följande, när societetens ihärdiga strid med collegium vid frihetstidens riksdagar kommer att beröras, skola dessa sträfvanden närmare skildras. Här må endast nämnas, att bland de medel, hvilka societetens ifrige förkämpe och styresman Herman Schützer använde för vinnandet af detta mål, var planen att förändra societeten till ett collegium chirurgicum, som, oberoende af collegium medicum, skulle handhafva vården om den kirurgiska konsten och dess utöfning i Sverige. Som vi längre fram skola visa, föll likväl denna plan.

Schützers efterträdare Daniel Theel ingaf derefter den 7/12 1773 till Kongl. Maj:ts förslag till inrättande af en k. „Chirurgisk direktion vid Arméen“, bestående af fyra ledamöter och öfverdirektören öfver chirurgien såsom praeses. ¹⁾ I denna direktion, till hvilken äfven Kongl. Maj:ts arkiater skulle äga tillträde, borde ledamöterna vara examinerade

¹⁾ Förslaget skrivet med Theels hand utan uppgift på år och datum finnes bland Karolinska institutets samlingar.

mästerfältskärer och tillika antingen vara doktorer eller åtminstone aflagt prof på akademisk kunskap. Direktionens viktigaste föreslagna åligganden voro:

att förse arméen och flottan med tillräckligt antal skickliga fältskärer, hvilka tillika borde ega en grundlig ådagalagd kunskap i invärtes läkarekonsten, och hvilka alla borde af direktionen erhålla bevis öfver ägande skicklighet, innan de antagas eller i rullorna uppföras, på det att ej, som ofta händt, alldeles odugliga och oskickliga personer må blifva i tjänst anställda, hvaraf man ofta sett de bedröfligaste följder. Den gamla kirurgiska societeten kunde icke dess mindre bibehållas vid sina privilegier och barberstugor och, som hittills skett, förse landet och städerna med fältskärer;

att kostnadsfritt undervisa lärlingar och gesäller i kirurgi och kirurgiska operationer, utan att de behöfva gå den vanliga och odugliga skråordningsvägen;

att utlemna gesällbref åt den, som ådagalagt nödig skicklighet, utan afseende på vissa läroår och inskrifningspenningar;

att öfverdirektören bör erhålla årlig lön. Under krig bör han vara närvarande vid högkvarteret, för att efterse allt hvad till den kirurgiska sjukvården hör.

Inrättandet af denna kirurgiska direktion skulle i öfrigt icke medföra någon förändring i de stadganden, som gälla för kirurgiska societeten „och andra medicinska verk i riket till undvikande af all collision“.

Detta förslag, som väl bibehöll kirurgiska societeten, men i väsentlig mån inskränkte dess betydelse och verksamhet såsom undervisningsanstalt, liksom dess medlemmars anspråk på ett uteslutande innehafvande af de militära läkaretjensterna, vann icke nådigt bifall. Det blef därför vid det gamla. Men Theel, som allt mer insåg, att kirurgiska societeten öfverlevat sin tid och att en genomgripande reform af kirurgins ställning i landet var oundvikligen af behovet påkallad, fann att den så länge sväfvande frågan om förhållandet emellan kirurger och medici endast kunde lösas genom en förening af begge dessa vetenskaper. Under de senare årtiondena hade en mängd från universiteten utgångne läkare vinnlagt sig om kirurgins vetenskapliga studium och, såsom militärläkare, inträdt

i statens tjenst. Det hade blifvit mer och mer vanligt att se den medicinskt bildade läkaren utöfva äfven kirurgens yrke. Visserligen hade redan långt förut enskilda röster höjt sig för en ombildning af de begge med hvarannan tvistande korporationerna, collegium medicum och kirurgiska societeten, till en myndighet, åt hvilken omsorgen om medicinalangelägenheterna borde anförtros, men dessa röster hade förklingat ohörda. Det var därför icke utan betydelse att kirurgins målsman, såsom det synes alternativt med det förra förslaget, inför Kongl. Maj:t framställde nödvändigheten deraf

«att efter hand förena den medicinska och kirurgiska corpsen, som till största båtnad för Ed. Kongl. Maj:ts tjenst, rikets nytta och bägge vetenskapernas förmån och tilltagande på det sättet kunde ske, att Öfverdirecteuren öfver chirurgien till en början blefve ledamot i Collegio medico med lön och de sig sedermera yppande vacancer till ett visst antal besättas med sådane medici, som tillika wore examinerade och habile chirurgi, då alt hvad chirurgien vid arméén anginge, finge af Öfverdirecteuren i Collegio föredragas».

Om Theel tagit något vidare steg för utförandet af denna tanke, känner förf. icke. Han sjelf gick bort ur tiden den 4/11 1791, innan den hunnit förverkligas. Den upptogs dock snart derefter ånyo i k. brevet af den 3/12 1795 till collegium medicum:

«Som hos Oss i betraktande kommit huruledes en märkelig brist på skickelige Fältskärer under sista kriget sig visat, hvilket bland annat synes härleda sig deraf, att fältskärer icke äro stälde under den tillsyn och det inseende af kirurgiska societeten, som läkare under eder, samt att ett fullständigt och tjenligt Reglemente för fältskärer saknas, så hafwe Wi funnit nödigt i Näder förordna, att Ledamöter af Eder och Kirurgiska Societeten måge sammanträda til utarbetande och underdånigt föreslående af ett förbättradt och förnyadt reglemente för Chirurgien och Chirurgur i riket».

Innan vi sluta framställningen af kirurgiska societetens organisation, må med afseende å dess ekonomiska förhållanden, hvarom förf. icke kan lemna närmare upplysningar, nämnas, att societeten synes hafva hållit sina sammankomster på rådhuset, sannolikt emedan borgmästaren och en rådman ofta vid dem voro närvarande. Den 2/4 1777 anmälde

i societeten, att denna förmån icke vidare kunde fortfara, hvarför societeten beslöt den $22/5$ 1778 att mot 900 dal. kmt eller 50 rdr sp. upphyra rum hos öfverdir. Theel „så länge han bor så nära till staden som Norrmalmstorg och vår cassa tillåter“.

Societetens inskrifningsbok för mästerfältskärerne är ursprungligen affattad på tyska. Den första inskrifningen skedde 1611. Magnus Hedins inskrifning den $23/8$ 1756 var den sista på tyska och Karl Fredrik Pfeiffers den $5/10$ 1757 den första på svenska språket. Den sist inskrifne var Nils Almroth den $30/11$ 1792.

De förhållanden, som föranledde kirurgiska societetens slutliga upplösning 1797, äro redan i det föregående framställda och kunna derföre här förbigås.

2. Kirurgiska societetens direktör.

Då „bardskärare“- eller, som det sedermera i drottning Kristinas öppna bref af den $22/1$ 1646 kallades, „barberareembetet“ först bildades, förestods det af en älderman, vald af de till skrået hörande medlemmarne. Men i det redan anförda brefvet af den $10/7$ 1680, i hvilket Karl XI förordnade att alla städer, „som någon barberare behöfva och antaga vilja, med bemälte barberareembete först deröfver correspondera skohla“, heter det „och på det om allt detta desto större och bättre ordning må blifva brukad, ty har Kongl. Maj:t till dess inseende och iachttagande velat ordinera Dess och Dess högt älskelige Fru Moders Lijfs- och Hoff-Chirurgos, Mäster Carl och Baltzar Salinus, hvilka med äldermannen, såsom Directeurer uti berörde embete, icke allenast om thetta, uthan allt annat hvad härvid kan förefalla, ordinera, rätta och sköta skola“. Carl Salinus omnämnes likväl icke vidare och endast Baltzar Salinus synes varit den, som ledde societetens angelägenheter. Från denna tid blef direktören eller, såsom han senare kallades, „öfverdirektören för kirurgin i riket“ nämnd af konungen.

Efter Baltzar Salinus' d. y. död den $18/9$ 1692, blef Mathias Ripper (stamfar för adliga släkterna Ribben och Riben) af konung Karl XI, såsom af nedanstående fullmakt den $22/9$ s. å. synes, nämnd att vara „direktor för barberarne“:

Göre witterligt at såsom förmedelst Directorens Baltzar Salini dödliga afgång dess förträdde Directors beställning öfver Chirurgien i vårt Rijke är kommen att blifva ledig och nödigt will vara samma Direction en annan skicklig persohn blifwe updragen och anförtrodd, wid hwilket tilfälle hoos oss i nådig consideration kommer hennes kärllts, wår högt Elskelige Gemåhls Liif och Hoff Chirurgus Ehrlig och wåhlerfaren Mathias Bernhard Ripper, hvilken genom dess altid försporde redelige wåhlförhållande, så ock grundelige förwårfwade erfarenheet uti dhe stycker, som Chirurgien angå, har giordt sig dårtill wårdig och wålförtiänt; Altså constituere och förordne Wi härmed och i krafft af denna wår öppne fullmakt honom Mathias Bernhard Ripper at vara Director öfver Chirurgien i hela vårt Rijke, blifvandes honom i föllie däraf frij macht och tillstånd gifwit, efter föregången communication med Embetet och de flera wederbörande derutinnan så at disponera, göra och låta, som han warder finnandes lända till det gemena bästas befrämjande, hwilket han för all ting skall låta vara sitt ögnamärke, hvaremot honom åter skall åliggia; icke allenast at swara för dhe fältskärer, hwilka tillåtas at öfwa handtwärket, så at desamme äre capable, dugelige och skickelige, utan jembwåhl för det öfrige att tillsee det alt wåhl och ordenteligen må tillgå. Wi biude och befalle fördenskull alle wederbörande at de ställa sig denna wår nådige förordning till hörsam efterrättelse, icke görandes häremot i någon måtto.

Anmärkningsvärdt nog var det collegium medicum, som, efter „direktören för chirurgien“ Hans Schultz' eller Schylts död den $7/3$ 1707, den $21/3$ sistnämnde år föreslog hos konungen hans efterträdare i embetet med följande ord:

Såsom directeuren af Chirurgorum Societet nyligen med döden är afgången, så hafver Eders Kongl. Maj:ts Collegium medicum tyckt vara sin plicht likmätigt sådant E. Kongl. Maj:t uthi underd. berättä; och såsom denna beställning för des nödwändighet skull till E. Kongl. Maj:ts tjenst å nyo behöfver besättias, hafwe Wij uthi underd. eij annat kunnat, än thertill föreslå E. Kongl. Maj:t här å orthen warande Liif-Chirurgus Ewald Ribe, som för sina vackra studier och särdeles förfarenhet så väl uti sin profession, som uthi öfrigit hvad dervid till E. Kongl. Maj:ts tjenst hörer, är särdeles capable att föra directionen uti kirurgiska societeten. ¹⁾

¹⁾ Sacklén uppgifver i *Seeriges Läkarehistoria* I. s. 847, att kirurgiska societeten 1707 valt Johan Krahnert till direktör, men att denne icke erhållit konungens

Collegium medicum uppfattades nämligen fortfarande, åtminstone på en del håll, som en öfverordnad myndighet, under hvilken kirurgiska societeten lydde. Sålunda hemställde collegium hos Kongl. Maj:t den 21/1 1752 om icke kirurgiska societetens ledamöter borde aflägga sin tro och huldhetsed inför collegium, liksom de praktiserande läkarene och apothekarne, „aldenstund de densamma ännu icke aflagt“ och enligt collegii tolkning af § 8 i 1688 års medicinalordning stodo under dess inseende. Kongl. Maj:ts svar härfpå saknas bland collegii handlingar och äfven societetens reglemente innehöll icke något stadgande derom.

Man finner icke derefter att collegium medicum befattat sig med uppgörande af förslag till öfverdirektörsbefattningen. Detta skedde dock på visst sätt ännu engång. Ehuru Ribe 1741 tog afsked som hofkirurg, kvarstod han i sin befattning som öfverdirektör ända till sin död 1753, då societeten anställde val till denna befattning. I detta val tilläts icke dåvarande hofkirurgen Herman Schützer deltaga på grund af sin hof-tjenst. Häröfver besvärade sig Schützer hos Kongl. Maj:t, som infortrade yttrande af collegium medicum. I bref af den 2/5 till collegium förklarade Kongl. Maj:t:

att societeten icke haft fullkomlig anledning, på sätt som skiedt är, vid det sist hållna valet utesluta assessor Schützer att samma val såsom en societetens ledamot bevista, hvilket I hafven societeten behörigen att förehålla, varandes derjemte till Eder wår ytterligare nådiga wilje och befallning det I ofördröjeligen till Wårt nådiga öfverseende och bepröfvande insänden chirurgiske societetens reglemente och privilegier, hvaröfver Wi redan den 6/5 nästlidet år infortrat edert underdåniga utlåtande, som än icke finnes wara afgifwit.

Det anbefalda valet af en ny styresman för societeten skedde nu denna gång inför collegium medicum den 21/5 1753 och Herman Schützer var sålunda den, som ofrivilligt gaf anledning till erkännandet af den kirurgiska societetens beroende af collegium medicum, mot hvilket han sedan med så mycken ihärdighet skulle under en lång följd af år

stadfästelse, hvarföre præsidiat förts af Urb. Hjærne till 1715, då hofkirurgen Ewald Ribe nämndes till denna befattning.

kämpa. Hans fader stadskirurgen Salomon Schützer, som nu valdes, hade redan dessförinnan i en den $11/5$ s. å. ingifven skrift sjelf begärt hos Kongl. Maj:t att blifva direktor för societeten. Efter sitt val stadfästes han i denna befattning af konungen den $28/2$ 1754 och innehade öfverdirektörsembetet 1754—1757. Efter honom följde sonen Herman Schützer (adlad Schützercrantz) 1758—1767, Nils Mathias Ramström 1767—1772, Daniel Theel 1772—1795 och slutligen Anders Johan Hagström 1795—1797. Dessa namn komma vi ofta att möta i det följande.

Här må nämnas att kirurgiska societeten efter Ramström kallade den berömde Olof af Acrel, förut en af societetens mest verksamma ledamöter, till sin öfverdirektör. Skrifvelsen till Acrel är daterad i nov. 1772.

«I anledning af Öfverdirecteuren Ramströms nyligen timade frånfälle, har societeten vid dess sammankomst i dag ansedt dess första göromål enligt Societetens reglemente böra vara, att för sig utse en annan Öfverdirecteur, som i societetens nuvarande bekymmersamma tillstånd, kunde af nit för det allmänna bästa och kärlek till vetenskapen, societetens styrelse sig åtaga. Vid åtankan, ej mindre af de stora fördelar kirurgiska Societeten för flere år sedan tillfallit, genom en så mäktig befordrare, som societeten uti Herr Professoren erkänner, än den synnerliga heder Chirurgen i riket genom Herr Professorens stora insigter och allmänt kända egenskaper tillflutit, finner Societeten nogsamt hvad utmärkt lycka och anseende både Societeten och hela Chirurgen i Sverige skulle vinna, om Societeten enligt dess önskan nu finge anse Herr Professorn som sin högsta förman. Och har Societeten derföre icke velat försumma något ögnablick at hos Hr Professorn derom vördsammeligen och enhälligt anhålla. Den nytta fäderneslandet härigenom skulle tillflyta, den tillväxt vettenskapen och den synnerliga heder Societeten för dess enskilda del tillskyndas, ökar det hopp och stora aktning, hvarmed Societetens ledamöter utbedia sig få lefva».

Olof af Acrels svar, hvaruti han undanbad sig kallelsen, är af den $30/11$ s. å. och har nedanstående lydelse:

Med ömaste känslor af tacksamhet har jag haft ähran mottaga och genomläsa, Eder, mine Herrars, högtbenägna skrifvelse: Af alla de fördelaktiga tankar och omdömen, som then högtärade Societeten derutinnan

öfver mig yttrat, vidkännes jag i sanning ingenthera i den mohn, som den allena, at jag the förra åhren, i upriktig alfvarsamhet och nitfult bemödande hafver sökt chirurgiska societetens bästa och chirurgiens i gemen. Minnet af the hinder och then vedervilja, som då sattes mot min upriktiga ifver at gagna societeten, kan väl aldrig utplånas. Dock skulle thet icke afhålla en medfödd böjelse at tiena fäderneslandet, vetenskapen och medbröder, om ej åldrens annalkande med fidens framlopp, redan så kånbart hoos mig förspordes.

Stora allmänna och enskylda omsorger nöta både kropp och sinnen dageligen: med et ord, jag finner mig numera ej ega then styrka och munterhet, som Öfverdirecteurs embetet i chirurgiska societeten bör åtfölja. Fåfång åhra får ej förleda mig och societeten; rena upsåt af möjliga tienster bör vara rätta pregeln på chirurgiska societetens fria vahl och thens hiertelag, som det undfår. I alla tillfällen och så långt min förmåga sträcker sig, skal jag med synnerlig fågnad, söka att bidraga til det, som chirurgiens upodling befrämjar, chirurgiska societetens billiga förmåhner stadgar och hvarje enskyldts ledamots nöje tilfyllest gör.

Redan tidigare hade O. af Acrel i bref till Herman Schützer den $15\frac{1}{2}$ 1763 afsagt sig sin plats i societeten med följande ord:

Sedan jag en så lång tid varit skild ifrån den lofl. chirurgiska societetens öfverläggningar och göromål och jag likväl af förra årens erfarenhet nogsamnt vet, at i detta berömmel. samhället, fordras ej allenast Ledamöternes flitiga närvaro, utan och hvars och ens oförtrutna arbete och bemödande til värkets drift och heder, så har jag såsom ständigt frånvarande ej trodt mig göra väl, om jag med et för societeten skadeligit stillatigande, längre låte på tiden ankomma. Ehuru jag lättel. ser at lofl. chir. soc:n icke kunnat umbära dess penningelådas öppnande och reviderande, under all den tid nyckeln varit i mit förvar, så är jag dock aldeles nöjd med Societetens egen åtgärd i detta mål, til prof hvaraf jag nu har den äran til lofl. Soc:n återsända nyckeln til lådan, hwilken jag, som vald bisittare och assistent haft i förvar.

Dessutom och som jag gerna önskade mit ställe i Chirurgiska Societeten återbesatt med et värdigare, nyttigare och älskeligare ämne än jag sjelf varit, så anmodas härmedelst Herr Archiatern ödmiukel. at der til utse någon tjenlig köpare och den til mig adressera: priset skal vara bland de avilaste 3500 dal. kmt¹).

¹) Dessa handlingar voro författaren obekanta, då han utarbetade sin skrift om „Olof af Acrel“ (1884).

3. Examina inför kirurgiska societeten.

I det föregående är redan framhållet, att examen med hvarje nyinträdande medlem i „barberareembetet“ eller de s. k. „mästerfältskärerne“ skulle anställas inför societeten, hvars privilegierade ledamöter i Stockholm icke fingo vara flere än 18. Der något skäl att försvåra inträdet var för handen, försummade icke societeten att begagna sig deraf. Besvär öfver vägrad examen inlemnades till och med omedelbart till Kongl. Maj:t. Sålunda utfärdade Karl XI från hufvudquarteret Ljungby den ²⁹/₄ 1679 följande resolution till öfverståhållaren i Stockholm:

»Dett hafwer Oss Barbergesellen, Michel Heyn uthi underdånigheet andraga låtit, Huruledes Barberare Embetet i Stockholm, förwägrade sigh at förklara honom för Mästare dersammastädes, för ähn han till föllie af deras Privilegier först tienar i two Åhrs tijdh hoos een Mästare, eller elliest gör sigh meriterad i Wår och Chronones tienst. Såsom nu dhenne Michel Heyn uthj 3 åhrs tijd een Bardberare Enkias Wäreckstadh, så uthi Hennes Mans Liifztijdh och frånwahu, som effter hans dödth uthi Mästares stelle, och det medh gott beröm och mångas nöije och betjånningh förestådt hafwer; Han och des uthan nu sinnat ähr att ächta bemälte Barberare Enkias dotter, tilbindandes sigh der jempte att undergåå behörigdt examen, hwar igenom han så mycket bättre sin Capacitet Lähre kunna bewittna; Altså hafwe Wij, så uthi anseende der till, som till denn Troo- och oförtrutenheet, hwilcken mehrbemälte Enckias twänne Männ uthj warande detta krijget widh wår Tienst, wijst, och uthj den samme deras Liiff tillsatt hafwer, jemwähl och den underdånige åstundan denne Heyn till wår tienst Låther förspöria, Eder nådeligen anbefalla weelat, dett I Barberare Embetet uthj Stockholm behörigen tillhålla honom Michel Heyn, effter uthståndit examen uthj Barberare Embetet intaga och för Mästare förklara, så att han, dett till föllie medh lijka förmån och rättigheet, som andre Bardberare der sammastädes sitt Embete uthan förfångh och obehindrat må idka och bruuka.»

Ännu mer ihärdigt blef societetens motstånd, då det någongång hände, att en och annan kirurg hos Kongl. Maj:t anhöll om tillåtelse att nedsätta sig i hufvudstaden utöfver det bestämda antalet mästare eller utan att inköpa ett ledigt »ampt ställe». Hvarje sådant försök motsatte sig

societeten på det bestämdaste och collegium medicum blef vid sådana tillfällen någongång indraget i de derunder uppkommande stridigheterna. Till belysande af dessa förhållanden må i detta hänseende följande episod anföras. Fältskären Constantin Soem, som på grund af krigskollegii kallelsebref den 17/11 1675 varit såsom fältskär anställd »vid österbottniska folket, som då åt Skåne marscherade» och derefter af kirurgiska societeten i Amsterdam erhållit mästarebref den 13/6 1684, hade hos Kongl. Maj:t anhållit att som kirurg få nedsätta sig i Stockholm. Med anledning af Kongl. M:ts från Heilsberg den 9/2 1704 gifna remiss, yttrade kirurgiska societeten sig icke hafva något att invända »om Soem icke förr vill nedsätta sig i Stockholm, än et ledigt amptställe sig yppa kunde efter ett förnöijeligt accomodament med wederbörande». Soem torde mellertid hafva vändt sig ånyo till Kongl. Maj:t, aldenstund arkiater Urban Hjärne af konungens förordnade råd fick den 13/6 1704 emottaga följande bref¹⁾:

Såsom H. Kongl. Maj:t har i nåder behagat till oss remittera Barberarens Constantin Soems underdåniga ansökning att få sättia sig här neder och obehindrat idka sin chirurgiska profession, warandes han ock i hopp därpå, nu mehra med sin Familie hijt kommen, sedan han, efter erhållit mästarebref och några åhrs gjorde tjenst vid kongl. arméen uti förra danska kriget, både Westindiske ortherna, som ock sedermera många åhr bortåth sig uppehållit i Holland, och der sökt at giöra sig alt mera och mera förfahren, jemwål wijst många proof och lycklige Curer wid swåra och faseliga tilfällen och händelser, som han ock däröfwer har förvärfwat sig goda loford och vitnesbörder, erbiudandes sig jemväl nu at wela öfver sin kunskap och förfahrenhet sig uti en chirurgisk discours inlåta; Alt så och på det Wij med desto bättre grund måge kunna resolvera och förordna härvid, hvad som Hans Kongl. Maj:ts nådigste wilja och tjenst, samt publici bästa efter saksens beskaffenhet finnes vara cenligast, Ty äro Wij föranlåtne wordne härmed at begiära hr Archiatern adjungera sig någon af Collegii medici membris och uti några af de äldste och ärfarneste Mästares vid Barberare Societeten närvaru forderligen anställa med bem:te Constantin Soem en chirurgisk discours, inkommandes därpå med berättelse och betänckiande öfver hans därvid gifna prof af sin skickelighet, kundskap och förfahrenhet uti des chirurgiske embete».

¹⁾ I riksarkivet under rubrik »Chirurgiska societeten».

I bref af den 12/9 s. å. till öfverdirektören för postverket Johan Schmedeman, som tillika var sekreterare i konungens kansli, beskref Urban Hjärne tillgången vid denna examen på följande sätt.

Högtährade Herr Broder kan iag icke underlåta at tjänstligen berättta, det iag i går effter middagen lätt sammankalla Collegium Medicum, sendandes tillijka efter Mester Daniel Förster, som en snell och förfahren chirurgus, och af de öfrige in Societate chirurgica temligen förföljd worden, hwilken wij dertill brachte, at han, ehuruwäl af Directoren och de andre chirurgi högt förbuden at bijvista det examen, som skulle hållas med Feltskeren Soem, lijkwäl då honom bleff föreläst Kongl. Senatens befallning intet fördristade sig at tergiversera deremot, skred altså till denne discours eller Examen honorarium, hwar uthi han procederade med denne Mester Soem, såsom med en gammal förfaren Practico, intet med sådana små kraftlösa frågor, såsom andre uthi kirurgiska Societeten med de nya mästars pläga, uthan proponerade de aldra swåraste casus, som någonsin kunna uptänckias i de wahnliche partibus Chirurgieis, såsom tumores, ulcera, vulnera, fractura och luxationes etc. och sedan han hade fördrt sina discourser till ända, som warade mot halffjärde tijmar, så foro Medici fort i anatomien och de andra saker, af de aldra swåraste, som i denne Professionen fordras, alt inemot klockan 7 oom aftonen. Jag kan med all sanning betyga, at han wijste sig uthi sina swaar och några handgrep wara en förfahren och ogemeen Mann, som är så bekant med sådane wetenskaper, som fåå andra skola kunna roosa sig utaf. I anatomien haar han den kunskap, som uthaf en så förfahren Chirurgo någonsin kan fordras. Altså wore mine oförgripliga tanekar, at när Kongl. Senaten kommer tillsamman H. Broder Chirurgicæ Societatis Supplique icke för upläste än wij med wår ödmiuka relation inkomma, hwilken i morgon Gud will wäl torde blifwa färdigt, hemstellandes deras Excellencier i all underdånig ödmiukhet huru med denna redeliga saken wijdare skulle förfahras¹⁾.

En sådan af collegium medicum anställd examen ville mellertid kirurgiska societeten icke godkänna, utan protesterade deremot i en ny till regeringen inlemnad skrift, i hvilken societeten fordrade, att Soem på grund af § 3 i societetens privilegier skulle undergå »en noga och accurat examen, alldenstund det är een allmanneligh witterligheet och bekant

¹⁾ I riksarkivet »Chirurgiska societeten».

saak, att alla de fältskierer, som tiänt i förre danska och andra krich, under regimenterne, hafwa måst här hoos societeten genom Kongl. Maj:ts allernådigste påbud låta sig examinera, ehuru länge de tient, gamble och gråhårige dee varit, i fall de wehlat blifwa wijd deras tienster och conditioner eller idka professionen».

Det var likväl icke nog med denna protest, utan societeten började förfölja ofvannämnde Daniel Förster, så att denne infann sig den ²⁵/₁₁ 1704 i kollegium och beklagade sig »coram protocollo huru han, som en man af 60 år och hwilken öfver 30 år hade varit uthi embetet, måste nu lida den schimpfen, för att han hade varit sin konung lydigh och bijwistat den chirurgiska discours med M:r Constantin Soem, och blifwa uthur chirurgorum sambqueme uthsluten, emedan de hade haft åtskillige congregationer och mästarestycken för sig uthan at kalla honom dertill, ja de wille ej umgåås med honom lijka, som han wore en ogjarningsman och de uppäggade hans gesäller att de sätta sig emoth honom, så at han befruktade härigenom sin total ruin». Kollegium lofvade skaffa honom tillbörlig satisfaction och beslöt att ett bref härom skulle skrivas till konungen »på det collegii auctoritet mände af Kongl. Maj:t mainteneras och han för sin underdåniga lydno ej lida af någon mehn eller schimpf».

Rådet anmälde förhållandet hos konungen och erhöill i skrifvelse från Rawitz af den ⁴/₃ 1705 följande svar:

»Nu som Wij i nåder approbere och gille hwad af eder i detta fall är giort, upptagandes med misshagh chirurgiske societetens otillbörlige och straffbahre förhollande i detta måhlet; Så hafwe I att uppkalla be:te societet och gifva dem derföre en alfvarsam reprimande, med åthwarning att de för slijke förgrippers oftare taga sikh wähl till wahra. Dock som för en god ordning skull torde wara nödigt att bem:te Soem i föllie at Reglementet tillhandlade sikh det ledig warande 18:de ämbetet, emoth så stor afgifft som wahnligt är, hwartill societeten erbiuder sikh willia gifwa honom sådane uthwägar wid handen, att han deraf intet skall hafwa någon serdeles gravation, uthan med tijden och småningom kunna återbetahla det Capitalet, som dertill förskjutes; Så hafwe I att sökia disponera honom derhän, förestellandes honom, att hwad han i det fallet uthlägger, blifwer för honom lijka som ett ständigt fruktbahrt Capital,

hwaraf des hustru och barn wid des dödliche afgang kunna hafwa deras subsistence, där de willia fortfahra till att underholla wärckstaden, ståendes dem elljest fritt att sällia ämbetet åth någon annan så högt, som det dem kostat¹⁾.

Constantin Soem, som sedermera blef stadsfältskär i Stockholm och dog 1727, tillhandlade sig det lediga »ämbetet» och inskrefs i kirurgiska societeten. Efter någon tid fann sig dock collegium medicum befogadt varna honom att befatta sig med inre sjukdomars behandling »så framt han ej ville med en gång sig uthur sin nyligen begynta lycka uthstöta».

Under de derpå följande krigsåren togs det icke så noga med societetens privilegier i afseende å dess uteslutande examinationsrätt, ty man finner, att en mängd regementsfältskärer blefvo examinerade på sjelfva krigsskådeplatsen, såsom framgår ur ett bref af Adam Ludwig Lewenhaupt från Riga af den $\frac{5}{4}$ 1707, hvaruti

»Hr dr David Kreig, såsom förordnad medicus här i Guarnizonen, samt Hr dr Behm, såsom förordnad fältmedicus, committeras att adjungera sig nödige Regementzfältskärer, sådanne som redan tillförenne blifwit af Collegio Medico i Stockholm Examinerade, och med dem dhe oexaminerade Regementz fältskärerne i så måtto för sig fordra, och behörigen examinera, meddehlandes hwar och een sedan der öfwer wederbörligit attestatum».

Under sin vistelse i Skåne utfärdade Karl XII en skrifvelse af den $\frac{20}{8}$ 1717, i hvilken han förklarade

»att äfven de Regiments feltskierer, som redan fät Kongl. Maj:ts Fullmacher el. Confirmation och ej warit antingen af General Stabs fältskieren eller ämbetet i Stockholm examinerade, skola vid påfordran sig infinna låta, så framt de eij willia förwänta at blifwa deras tienster för-lustige; Öfrigit finner K. Maj:t billigt at ingen Regiments fältskier får tillijka wara ordinarie Stadsfeltskiär någorstädes, men att jemte Stadsfeltskieren hålla werckstad uti den stad, der Regimentet har sitt rätta stånd, der till will Kongl. Maj:t i nåder hafva samtyckt».

¹⁾ Finnes jemte rådets bref till konungen aftryckt i *Historiska Handlingar*. 3. Sthlm 1863, sidd. 161—171.

Kirurgiska societeten nödgades mellertid någongång hos Kongl. Maj:t klaga deröfver, att militärcheferne, utan afseende på hvad förordningarna stadgade om examina, tilläto sig att till erhållande af regementsfältskärsysslor föreslå personer, hvilka icke inför societeten aflagt föreskrifna kunskapsprof. Sålunda anmälde societeten i underdånig skrifvelse till Kongl. Maj:t 1749, att en kompanifältskär Johan Chr. Reimarus, som af societeten blifvit underkänd vid förhöret, rest till Stralsund och på en dag undergått kirurgisk examen, hvarefter han af öfversten Mauritz Posse blifvit föreslagen till regementsfältskär vid lifgardet.

Vid ett annat tillfälle, då societeten framställt påminnelse derom, att regementsfältskären Johan Gustaf Siefert, med öfverdirektör Ribes tillåtelse, fått 1751 undergå examen i Finland inför några af Sveaborgs regementsfältskärer och derefter blifvit utnämnd till regementsfältskär vid Södermanlands K. regemente, resolverade konungen i bref af den 18/2 1752:

Kongl. Maj:t anser med nåd. välbehag societetens genom dess påminnelser wiste uppmärksamhet och nit om kongl. förordningarnes handhafwande, hvilka Kongl. Maj:t äfven i nåder will skola noga iachttagas och efterlefwas. Men i anseende till de omständigheter, som wid detta specielle måhl förelupit, och sedan för bemälte Siefert på de skiähl, som då anförde blifwit, är resolverat till fullmagt på beställningen, kan Kongl. Maj:t ej någon ändring derutinnan tillåta, eller att någon ny examen af honom fordras, hälst han med beröm bestådt uti den förra.

Mot slutet af seklet deremot erhöles läkare regementsfältskärstjenster, hvilka enligt författningarna borde tillkomma endast dem, som inför kirurgiska societeten aflagt mästerfältskärsexamen och varit i societeten inskrifne. Förslag till dessa tjenster uppgjordes af regementscheferne efter två månaders ansökningstid och dervid voro goda rekommendationer mest afgörande. Sålunda skrifver dr Carl Sauer till Abr. Bäck från Christianstad den 7/12 1773:

»Herr Öfverste Gustafsskiöld har tillbudit mig Regements Fältskiärs lönen, som nu är vacant, endast jag wille den åtföljande syslan mot taga, utan at blifva exponerad för examen, som jag aldrig gjort; Jag har icke utan betänkande gifvit ja, emedan min åstundan varit at engång få en

Provincial medici beställning för min möda och risque wid revolution, hvarom jag haft den nåden tala med Hans Kongel. Höghet Hertig Carl, som aller nådigst lofvat mig sin recommendation, då jag blir sökande; men då jag besinnar att utan höglofl. kongel. Collegii åtgärd ingen ting vinnas kan, så har jag föreställt mig, at många äldre torde vara, som för mig borde befordras, detta alt har gjort, at jag profiterat af offerthen och swarat ja. Således at vinna desse 200 dal. årligen får jag soupplicera om för omnämde recommendation och gör jag mig det säkra hopp, at Högl. Kongel. Collegium ej afslår denna min ödmuikaste anhållan».

Då kirurgiska societeten några år senare i bref af den $17/5$ 1779 till generalmajor Abraham Gustafsskiöld klagade deröfver, att dr Carl Sauer blifvit 1776 af bemälte generalmajor i strid med k. brefvet af den $15/4$ 1685 och kirurgiska societetens privilegier föreslagen hos Kongl. Maj:t till regementsfältskär »utan att hafva varit i chirurgien inskrifven, mindre gittat framte några kirurgiska societetens bevis på undergången examen», erhöll societeten den $8/7$ 1779 af dåvarande statssekreteraren Johan Gustaf von Carlsson ¹⁾ följande skrifvelse:

»och får uppå Kongl. Maj:ts nåd. befallning jag härigenom gifva Hr Öfverdirecteuren och Chirurgiska Societeten tillkänna, at som förenämde Regementsfältskär snart i fyra års tid ägt Kongl. Maj:ts höga fullmakt å den sysla han nu innehafver, och derunder med flit och skickelighet skall hafva förrättadt de honom åliggande gjöromål; Så kan Kongl. Maj:t icke annorlunda anse ofvannämde Hr Öfverdirecteurens och societetens påstående, än såsom ett alt för sent vidtagit medel at ersätta hvad förut blifvit försummat; hvarjemte Kongl. Maj:t finner Hr Öfverdirecteuren samt Chirurgiska societeten icke vara tillständigt, at till vidare profs ärläggande fordra någon, som till en sådan sysla blifvit af Kongl. Maj:t ansedd för skickelig och en gång derå erhållit Kongl. Maj:ts nåd. fullmagt; I afseende hvaruppå Kongl. Maj:t ock i nåder befriat Doctoren Sauer ifrån de af honom fordrade ytterligare profs ärläggande» ²⁾.

¹⁾ Sedermera president i k. Wasa Hofrätt, död 1801.

²⁾ Förhållandet var enahanda med Johan Chrysostomus Martinau, som utan examen blef af konungen 1772 befordrad till regementsfältskär vid k. lifregementet, under det han tjänade som »chirurgien major» vid regementet »Royal Svedois» i Frankrike. I sitt betänkande af den $20/6$ s. å. hade kirurgiska societeten yrkat, att han borde undergå den i författningarna stadgade examen. Ehuru katolik utnämndes Mar-

Å andra sidan nödgades collegium medicum någongång aflemna underdånigt yttrande i afseende å de inför kirurgiska societeten anställande examina. Fältskärgesällen Joachim Fredrik Klinkow, som af borgmästare och råd i Halmstad erhållit fullmakt på stadsfältskärssysslän, hade begärt att erkännas som sådan, »utan att i Stockholm undergå behörig examen». Collegii medici yttrande infordrades och collegium nödgades »i brist på tillgång till de k. privilegier, som fältskiarare societeten nådigst förlänte äro och dhem för sig allena omhänder äger», kommunicera sig med kirurgiska societeten i ärendet. På grund af collegii skrifvelse af den ¹⁶/₁₁ 1734 förordnade Kongl. Maj:t den ³¹/₁ 1735 »att alla feltskiärs gesäller i gemen hädanefter måtte i vederbörlig examen gifva prof af nödig vetenskap och erfarenhet, innan dem tillåtes som mästere feltskiärare på någon ort chirurgiska handtvärcket att utöfva och sig ned-sättja».

En tid synas meddelandena från Kongl. Maj:t kommit kirurgiska societeten till handa endast genom collegium medicum. Den ²⁰/₃ 1753 anbefalldes collegium att antyda kirurgiska societeten att ofördröjligen examinera en viss Karl Axel Kjellman, som erhållit öfverste Erik Gustaf Queckfelts kallelse till det i Finland stationerade Jönköpings k. regemente och hvilken examen societeten af någon anledning velat undandraga sig, »emedan angeläget är att commenderingen i Finland blefve med fältskiar försedd». Äfvenledes hade kirurgiska societeten förvägrat landfältskären i Westerbotten Littorins examen, emedan det af landshöfdingen utfärdade kallelsebrevet till tjensten icke var direkte stäldt till societeten, utan till collegium medicum. Collegium beslöt den ⁷/₁ 1756 att »präses ville å collegii vägnar förehålla societeten denna sak». Likaså besvärade sig C. Fr. Schultz den ¹⁷/₆ 1767 öfver kirurgiska societetens vägran att med honom anställa stadsfältskärs examen,

tinau af konungen på riksens råds framställning till nämnda tjenst. Härom finnes en särskild skrift »*Underdåniga memorialer och handlingar om Martinaus befordran till regementsfältskär vid k. Lifregementet framför Liljewall* (Tuvid Christ. Lilljenwalldh). Sthlm 1772. 20 sid. 4:o, äfvensom »*Chirurgiska societetens memorialer och protocoler rörande Lifm. J. C. Martinaus befordran till Regem. Chirurg vid Lifregementet*». Sthlm 1772. 4:o.

emedan han enligt societetens förmenande icke tjenstgjort tillräckligt lång tid som »gesäll». Schultz uppgaf sig icke så noga känna societetens sätt att examinera och anhöll att förhöret måtte ske i några af collegii medici ledamöters öfvervaro. Dessa omständigheter anföras här, emedan de låta oss kasta en inblick i förhållandet emellan collegium medicum och kirurgiska societeten, hvartill vi i det följande skola återkomma.

Vid bristen på anatomisk undervisning i Sverige och i saknad af öfriga läroanstalter för fältskärernes utbildning, blef det från medlet af seklet sed, att en mängd yngre svenske kirurger reste utrikes, för att fortsätta sina studier. I Tyskland besöktes hufvudsakligen Berlin, men längst uppehöll de sig dock vanligen i Paris, samt inträdde till och med någongång i fransk militärläkaretjenst. Sålunda skref Nils Rosén (von Rosenstein) från Upsala den $17/10$ 1746 till vetenskapsakademins sekreterare P. Elvius:

«En svensk ganska flitig Chirurgus vid namn Hierzel, som tienar vid franska arméen i Flandern, har skrivit det. Han beder mig laga at Herr Öfverintendenten Härleman eller Öfverst-Palmstierna wille vara så fromma och antingen tala med Ambassadeuren eller förmå Baron Scheffer til att så recommendera honom hos Mons. de la Peyronnie, chirurgien du Roi, at han må få någon lön, hälst han nu tient der ett åhr utan lön, men ser af andras exempel at de få strax lön, som ha någon recommendation. Skada wore, om ett så kiäckt ämne skulle nödgas i otid quittera en så stätelig schola. Wi behöfva än flera flinka chirurgi, än de wi ha. Kan denna min föreskrift uträtta något och förmå Bror att intressera sig hos ofvannämnde Herrar, så har jag giordt ett för vårt land godt werk och Bror användt sin credit för ett värdigt ämne¹⁾.

En annan inblick i de svenska kirurgernes bildning och studier i utlandet, lemnar Theophilus Erdman Nathorst i ett bref från Paris af den $27/2$ 1759 till Herman Schützer:

«Straxt vid min hitkomst har jag ej underlåtit att göra min upvaktning och göra mig bekant hos de mest her i rop varande medici

¹⁾ Bergianska brefsamlingen. XIII. 148.

och kirurgi. Anatomicens lärande har isynnerhet varit et bland mit förnemsta eftersträfvande, hvarföre jag äfvenledes utvalt Mr Ferrein till min läromästare som en efter min tancke skickeligaste, tideligaste och mest förfarna deruti. Om privata dissectioner har jag så mycket giörligt varit vinlagt mig, och deruti tilbackars lagt Myologien och Angiologien och är nu äfvenledes sysselsatter med Nevrologien. En Cours d'operations har jag nu börjat at afhöra hos Mr Royé, professor Ferreins prosector, och detta i den omtanckan at sedan med desto mehra nytta afhöra störrare läromästare. Almenna föreläsningar har jag til dato ej hafvit stort tilfälle at afhöra. Hotel de Dieu besöker jag dageligen¹⁾.

Begäret att i allt likställas med collegium medicum väckte inom societeten en ansats till litterär produktion, om också förmågan icke svarade mot viljan. I en till kanslikollegium ställd skrift 1746 anmälde Ol. Acrel, C. F. Ribe, C. G. Schenbom och M. Ramström att, sedan de öfverenskommit att hålla fria föreläsningar i kirurgin, de tillika funnit lämpligt »alla nyttiga casus chirurgicos uppteckna och dem tvenne gånger om året utgå låta under namn af den lofl. Chirurgiske Societets anmärkningar i Stockholm». De anhöllo derför att kanslikollegium ville utverka postfrihet för inflytande »bidrag från andra kirurgi i riket, hvilka skulle ställas uppå Olof Acrel, societetens ledamot och denna inrättnings correspondant», samt rättighet att trycka och sjelfve censurera sina »anmärkningar». Af detta företag blef dock intet.

Emedan kirurgiska societeten i likhet med de franska kirurgiska skolorna ville anses som ett vetenskapligt samfund, anförde societeten sedermera under sina strider med collegium medicum, att offentliggörandet af de »rön och anmärkningsvärde casus», som förekommit i fältskärernes praktik, blifvit densamma som en viktig skyldighet ålagdt. Societeten återopade härvid k. brefven af den $27/4$ 1682 och $10/3$ 1749, äfvensom den i § 31 af dess reglemente ingående föreskriften att använda en del af sina penningemedel till uppköp af böcker, instrumenter och anatomiska preparat²⁾. Det var dock icke lätt att med de till buds

¹⁾ Karolinska institutets samlingar.

²⁾ Återopade k. bref af den $27/4$ 1682 innehöll väl egentligen icke något stadgande i anfördt syfte, men väl uraktlät societeten att anförda § 46 i reglementet af den $3/10$ 1717. Deruti föreskrefs »att Directeuren med barberarembet må hålla alla mä-

stående krafterna vinna detta syftemål. Det var åter M. Ramström, som den 22/6 1756 till societeten inlemnade ett motiveradt förslag att samla och utgifva iakttagelser och »rön» inom kirurgins område. Förslaget vann allmän tillslutning och till och med en bestyrelse för arbetets bedrivande utsågs. Frukten af dessa bemödanden var en mindre skrift »*Chirurgiska händelser inlemnade af fältskärerne i riket till chirurgiska societeten*». Sthlm 1769. Bidrag härtill lemnades hufvudsakligen af M. Ramström, Abr. Söderberg, J. Fr. Köllner, Dan. Nissen, K. A. Kjellman, M. Chr. W. Stützer, J. D. Brandt och J. L. Luuth. Dervid stadnade det. I likhet med collegium medicum utgaf äfven societeten »*Berättelse om chirurgiska societetens gjöromål sedan sista riksdag, utgifven år 1760*». 4 blad 4:o. Stockholm 1760¹⁾.

stare i Stockholm och annorstädes i riket dertill, att de hvart halfva år eller oftare, skriftligen i ämbetet inkomma med de observationer hvar och en gjordt medelst vackra curer i chirurgien, på det alla sådana rara händelser, curer och observationer måtte ur hela riket samlas i ämbetet och sedan till allmänt gagn, isynnerhet deras, som lägga sig på chirurgien, genom trycket utgå och således den vetenskapen dageligen med flit och eftertanka drifvas och förkofras.

¹⁾ I denna till riksens ständer inlemnade berättelse försummade icke Herm. Schützer att sig och kirurgiska societeten till pris införa följande af amiralen Axel Lagerbjelke utfärdade intyg:

»Under de förflutna fyra årens sjöcampagner, då jag haft den äran, hedern och lyckan att commendera Kongl. Maj:ts escadre, har jag alla åren förmärkt med hvad nit och omsorg archiatern och öfverdirecteuren Schützer, samt den kirurgiska societeten låtit sig angelägit vara, att förekomma brist på så nödige personer, som Fältskärer äro vid en Flotta, då et folk- och landsödande krig icke allenast hindrar att utifrån införskrifva sådane, utan medtager den tillgång, som inom landet finnes till egen armées behof. Utom en särdeles lofvärd uppmärksamhet, har sådant ändå ej af Hr Archiatern och öfverdirecteuren, samt den kirurgiska societeten kunnat ske, men det, hvaruti de mest förtjena beröm, är att de flesta chirurgi, som under en så svår conjunctur blifvit för flottan anskaffade, ändå varit både skickelige personer och sådane, som ömat icke mindre de sjuke än sin egen skyldighet. Det har varit en så stor skilnad emellan desse och de, som under sidsta kriget till flottan ärhöllos, då tillgångarna likväl icke voro så stängde som nu, att den för alla varit nog synbar och till manskapets conservation icke litet bidragande».

Detta intyg blef sedermera vid lämpliga tillfällen, ännu långt fram i tiden åberopadt. Man finner det bland annat infördt i Schützererantz's arbete »*Om förlossningsvetenskapens theoretiska del*». Sthlm 1786. Äfven i den periodiska pressen anträffas uttalanden, hvilkas syfte var att bibehålla allmänhetens förtroende för kirurgiska societetens verksamhet och uppehålla dess sjunkande anseende. I tidningen »*Dykaren*» 1779 n:o 25, som utkom i Karlskrona, berättar en insändare, hurusom kirurgerne vid örlogsfloottans senaste expedition ådagalagt prof på flit och skicklighet. Han frågar »genom

Denna redan i det föregående antydda täflan med collegium medicum hade nämligen, likaväl som det kända behovet af en mer vetenskaplig undervisning i kirurgin, föranledt societeten att anordna föreläsningar öfver särskilda kirurgiska ämnen. Det var de förut nämnde fyra framstående kirurgerne Ramström, Acrel, Ribe och Schenbom, hvilka förenade sig om planen att från och med hösten 1746 börja hålla offentliga föreläsningar för fältskärseleverna. Dervid afhandlade Ramström läran om svulsterna, sår och fistlar, Acrel föreläste om behandlingen af sår och chirurgia legalis, Ribe om ögat och Schenbom om bensystemets sjukdomar. Dessa för sin tid ovanliga föreläsningkurser blefvo dock icke annat, än tillfälliga yttringar af ett vaknadt intresse och fortsattes endast omkring halfannat år, tvenne gånger i veckan. Elevernas bristande underbyggnad lade äfven stora svårigheter i vägen för undervisningens ändamålsenliga bedrivande.

Man finner dock att sådana föreläsningar för blifvande kirurger förekommo äfven senare. Under år 1755 föreläste Acrel om bräck och aneurismer och Ramström öfver kirurgi och ögonsjukdomar, men Magn. Hedins »kungörelse om de anatomiska föreläsningarna måste för rummets obehäplighet lemnas till slutet, emedan för trängselns skull inga andra kunnat tillåtas än kirurgiska gesäller och lärogossar, som hafva dessa underrättelser mest af nöden»¹⁾. Af lärarene synes Ramström varit den ihärdigaste. I en till Kongl. Maj:t den 24/2 1757 inlemnad skrift uppgifver han sig hafva under de föregående åren fortfarit med »chirurgiska operationers visande på döda kroppar, bandagernas demonstration och anläggning på egen bekostnad med dertill hörande maskiner och requisita och med collegiers läsande öfver de svåraste och flästa sjukdomar, som i kirurgien förekomma». Han anhöll

hvars anstalt desse skicklige ämnen blifvit dragne till flottans tjänst och om icke kirurgiska societeten i Stockholm gör genom sådane ämnens anskaffande riket och det allmänna en oundgänglig tjänst, ty icke hafver Collegium medicum uppdragit och anskaffat kirurgi? Redan i n:o 29 s. å. upplyses man att det är kirurgiska societeten, som tillhör förtjensten deraf och »derför förtjenar den höga attention, som ty lemnas». Den nämnda skrifvelsen, som här åsyftas, är af den 23/7 1779 och finnes införd längre fram i afdelningen om militärläkarevården.

¹⁾ *Lärda Tidningar* 1755. N:o 22.

derför om ett årligt understöd ur den till medicinalverkets upphjelpande vid senaste riksdag anslagna fonden „såsom en belöning för sådana fria föreläsningar i chirurgia theoretica et practica“. Kort före Pommerska kriget höll han äfven föreläsningar öfver de allmännaste fältsjukdomarna. Någon ersättning för hans möda torde likväl icke hafva utfallit.

Äfven ofvannämnde Hjertzeel höll 1756 enligt anmodan af kirurgiska societeten offentliga föreläsningar i kirurgi och utgaf ett „*Tal om de Egen- och Vetenskaper, hvarmed den bör vara begåfvad, som vill blifva eller redan är chirurgus, hållet i stora Ridarhus-Salen den 22 sept. 1756 såsom en början till de föreläsningar, hvilka ånyo begyntes och hvarmed vissa af Herrar Chirurgi ännu flitigt fortfara i den chirurgiska anatomie salen på nya rådstugan*“. Sthlm 1757. Några dagar tidigare eller den 11/9 hade den kort förut till professor i anatomi utnämnde Roland Martin vidtagit sina föreläsningar med ett „*Tal om de gränser, som naturlig billighet synes hafva utstakat emellan medicinen och kirurgien*“. Sthlm 1757. Dessa föredrag inom de olika lägren gäfvö anledning till en vidlyftig skriftvexling emellan Hjertzeel och Martin, införd i *Svenska Mercurius* 1757 och 1758.

Hvad det egentliga undervisningssättet inom kirurgernes samfund vidkommer, var det i följd af dess skråartade organisation och dåvarande förhållanden föreskrifvet, att en hvar mästare ägde att meddela sina i tjänst antagna elever (lärlingar) de första grunderna och de enklaste handgreppen i kirurgin, samt tillhålla dem att genom läsning förkofra sitt vetande. Det berodde således i väsentlig grad på mästerfältskärens intresse och nit, om en elev under de föreslagna läroåren kunde inöfvas i annat, än de rent praktiska göromålen. Bland dem var rakning fältskärens vanligaste och mest anlitade sysselsättning och det göromål, hvaruti eleven hufvudsakligen inöfvades. Detta sysslande ansågs ännu långt in i seklet vara så nära förbundet med fältskärsbefattningen, att då en fältskärsgesäll och en lärling skulle ytterligare anställas vid serafimerlasarettet, nödgades Acrel, vid lasaretsdeputationens sammanträde under riksdagen 1762, förklara „att koppningen väl tillhörde den chirurgiska gesällen och var en af dess sysslor, men rakningen vore ett från chirurgiska vetenskapen alldeles afskildt göromål och orik-

tigt med den sammanblandad, hvarför ock hr professorn hvarken kunde försäkra att någon af dess elever den förstod, ehuru liten habilité den fordrade, eller att någon wille den åtaga sig“, hvarför Acrel föreslog att i detta hänseende skulle öfverenskommas med en badare. Så inrotad var föreställningen om rakningen såsom den lämpligaste förberedelsen för en blifvande kirurg och oskiljaktig från en grundlig utbildning för hans framtida yrke, att, när A. J. Hagström, som redan vid början af sina studier insåg bristfälligheten i det dåvarande undervisningssättet, 1770 utgaf en skrift „Förslag till ett bättre och lindrigare lärosätt uti Chirurgien eller den utvärtes läkarekonsten“, lät han icke blott trycka den i Gefle, utan dolde sig under anonymitetens slöja. Hagström ville afskaffa det gamla lärosättet att kirurgerne först skulle gå i lära, springa ärenden och vänjas att raka. De borde tvertom lära sig att studera, liksom medicine studerandene.¹⁾ Ett slags vederläggning uteblef icke heller i „Svar på förslaget till ett bättre och lindrigare lärosätt uti Chirurgien“. Författaren, som förmodas vara Herm. Schützer, kämpade ihärdigt för bibehållandet af „tvålkoppen och rakknifven“. Äfven detta arbete utkom i Gefle ännu samma år.

I en collegii medici skrifvelse till kanslikollegium af den ²¹/₁₁ 1747 återfinna vi en skildring af fältskärselevernes utbildning, som på det närmaste motsvarar de redan gifna antydningarna.

«Läroåren äro nödvändigt 3:ne, men dragas gemenligen ut till 4, 5 och 6, alt som de komma öfverens och lärjungen har at betala med. När åhren äro til ända får han sitt bref, stält efter et visst tryckt Formulär, lika antingen han är mer eller mindre skickelig. Första åhren gå mästa-dels bort med små ärender och uppässning så i hushållet, som af gesällerne, tils han efter hand wänjer sig föra rakknifven, omsider öppna ådern, breda plåster och til det högsta förbinda ett sår eller benbrott, kunnandes der jemte då och då ha tilfälle at se en eller annan operation giöras af sin mästare. Det öfriga måste han lära genom läsning och öfning samt vissa

¹⁾ Att Hagström verkligen var författare till nämnda skrift, frångår, med stor sannolikhet, ur följande egenhändiga anteckning på ett i karolinska institutets bibliotek förvaradt exemplar: „Af A. J. Hagström skrifvit under dess läroår vid 18 års ålder, som och väl märckes af det okunniga i skrifsättet. Häruppå utkom en skarp critique, som ej besvarades“.

manuskripters afcopierande, der besynnerlig flit och håg emellan kommer, dock som oftast, sedan han först blifvit utlärd eller gesäll».

Vida högre ställa sig fordringarna och vida förmånligare ter sig fältskärsyrkets dåvarande ståndpunkt, åtminstone på pappret, om man håller sig till en af Salomon Schützer 1757 undertecknad, i k. bibliotekets samlingar befintlig, tryckt promemoria och som äfven finnes bifogad societetens skrifvelse till Kongl. Maj:t af den $\frac{1}{6}$ 1767:

»Följande bör en lärlinge i Chirurgen åtminstone veta och derföre kunna redogöra i examen, då han hädanefter will undfå Lärbref som Gesäll.

1:mo. I anatomien bör han veta des indelning, och synnerligen känna alla ben i människans kropp til deras namn, ställning, förening och nytta.

2:o. I chirurgien, hvad den är, des åtskilliga indelning, de mäst och vanliga Terminos artis. På hvilka ställen kan låtas åder och hvad för delar därvid skadas kunna. När och til hvad quantum åderlätning anställas må? Han bör känna de utvärtes inflammationerne i gemen, til deras namn, orsaker, åtskilnader, kännetecken, aflopp och almäna botemedel: Alla friska sårs egenskaper och tilfällen, huru blod stillas, sår häftas och bindor anläggas. Rötsårens beskaffenhet efter utflytande wahrens olika förhållande, samt de mest tjenlige botemedel. Benbrått och förränkningar i gemen, samt huru de i första början böra vårdas och förbindas.

3:o. I Materia medica och Pharmacien, af simplicia kunna åtskilja och namngifva, hvilka äro resolventia, emollientia, vulneraria, balsamica o. s. v. och af composita deras blandning, dosis, värkan och nytta. Ändteligen de mäst brukelige characteres pharmaceutici, medicinska wigterna til och med en Libra¹⁾.

Bland de medel, hvilka eleven borde känna, uppräknas ur farmakopéen en mängd herbæ, semina, baccæ, fructus, radices, cortices, ligna,

¹⁾ I medlet af seklet begagnade fältskärseleverne vanligen vid den första undervisningen en af regementsfältskären vid K. Dalregementet Jacob Schultz utgifven „Kort underrättelse om sätet att bota utvärtes sjukdomar“, tryckt i Stockholm 1760, 18 sid. 4:o, utom några opaginerade blad, af hvilka ett innehåller „Rätta och tillförlätligaste sätet en sjuk bör iakttaga — (mot) — Frossfebern“. Skriften är tillegnad landshöfdingen i Dalarne B. R. von Hauswolff och daterad Svartskär vid Fahlun

gummi och composita, såsom mercurius, lapis infernalis, theriaca, unguenta m. m.

Denna fältskärsgesälls- eller kandidatexamen anställdes efter uttjent lärotid egentligen inför societeten af några dess ledamöter. När elevens fattigdom eller ortens aflägsenhet hindrade honom att komma till Stockholm, kunde han examineras i landsorten af tvenne eller trenne legitimerade fältskärer och betyget insändas till societeten. En stor och väsentlig brist i den kirurgiska undervisningen blef fylld, då obligatorisk tjänstgöringsskyldighet vid serafimerlasarettet genom k. brefvet af den $\frac{4}{4}$ 1753 infördes för såväl läkare, som fältskärer. Deri stadgades, „att ingen till provincialmedicus, stads- eller regementsfältskär hädanefter antagas må, som icke åtminstone ett eller halft år tillföre varit uti lasarettet och derstädes vant sig vid medicinska och chirurgiska operationerna“. Tyvärr blef denna tjänstgöring af många vårdslösad eller till och med alldeles försummad. Härtill kom att äfven fältskärer stundom erhöles af konungen dispens från att vistas vid sjukhuset. Sålunda befriades genom k. brefvet till collegium medicum af den $\frac{16}{12}$ 1755 fältskärsgesällen Gottfried Giöhle, som blifvit utsedd till stadsfältskär i Linköping, i anseende til sin fattigdom från den föreskrifna tjänstgöringen „eller uppveckningen af sex månader i lasarettet, dock att han, innan han till stadsfältskär i Linköping får antagas, behörig examen undergår“.

Hvad fordringarna i mästerfältskärsexamen, hvilken städe aflades inför societeten, beträffar, så är det svårt att uppgifva måttet af de kunskaper, hvilka på olika tider ansågos nödvändiga för att erhålla denna grad. Visserligen var det stadgadt, att dessförinnan borde uppvisas betyg af öfverfältskären vid serafimerlasarettet, af anatomiae och chirurgiae

den $\frac{17}{7}$ 1759, hvaraf synes, att densamma framkallats genom landshöfdingens anmodan till författaren, att skriftligen lemna sin tanke, „huruvida utvärtes skador kunde genom husmedel och annan enfaldig åtgärd hjälpas“. Det är åt Dalarnes befolkning förf. i 79:de lefnadsåret ger sina råd, så mycket hellre, som han ej hoppas vidare få se „de aflägsna Dalorter“. I andra upplagan af detta lilla arbete, tryckt i Stockholm 1766, 48 sid. 8:o och i den tredje, tryckt 1791, 34 sid. 8:o finnes förteckning å „Materia medica, som i denna afhandling förekomma“.

samt af botanices professorn, men tillgängliga handlingar lemna icke full utredning, hvilket mått af vetande och yrkesskicklighet i allmänhet fordrades af en mästerfältskär, ännu mindre i hvilket förhållande deras kunskaper stodo till den allmänna svenska läkarebildningen ¹⁾. Så mycket framgår dock att åtminstone förstudierna och de teoretiska insikterna voro särdeles bristfälliga. Sedan professionen i anatomi blifvit besatt 1756, stadgades visserligen genom k. brefvet af den ²⁶/₉ 1758 att icke någon kunde till regementsfältskär utnännas, som icke bivistat föreläsningarna i anatomi och öfvat sig i kirurgiska operationer, men huruvida detta stadgande noggrant efterlefdes, är mer än osäkert. Den ⁷/₅ 1760 fann sig collegium medicum föranlåtet att göra sig af professor Roland Martin underrättadt „om chirurgiska societeten i stöd af detta k. bref alltid vid deras examina efterfrågat det anbefalta professorens vittnesbörd, innan någon till regementsfältskär eller vid flottan och stadsfältskär antages och examineras“. Häruppå lemnade Martin det svar att detta hittills ej så noga blifvit af kirurgiska societeten efterlevadt, men at han hädanefter ville noga tillse, at konungens nåd. befallning blefve fullgiord. Collegium anmodade professorn härom samt att „hvarje gång en chirurgus kommer att demonstrera något i anatomen eller i anatomisalen aflägga prof i chirurgiska operationers verkställande, hvilket alltid bör föregå examen i societeten, Collegium måtte derom underrättas, på det Collegii præses vid sådana tillfällen efter Hans Kongl. Maj:ts nådiga befallning må kunna vara närvarande“.

Några år senare fann collegium medicum nödigt att medels bref till kirurgiska societeten af den ¹⁶/₃ 1770 ånyo påminna eleverna att bivista föreläsningarna i anatomi, naturalhistoria och barnförlossningskonst, emedan professorerne anmält deras försumlighet i detta afseende. Lärarene i sistnämnda vetenskaper hade nämligen i collegium påyrkat

¹⁾ Litteraturen var mycket fattig och elevernas språkkänedom mer än bristfällig. Herman Schützererantz sökte rikta den svenska litteraturen med öfversättningar, hvilka likväl bedömdes ganska strängt af kritiken. Sålunda utgaf han „*Lärogrunder uti chirurgien öfversatte ifrån fransyskan och med anmärkningar framgifne af Herman Schützer*. Stockholm 1763, 544 sid. 8:o. Boken är en öfversättning af de la Feyes arbete „*Principes de chirurgie*“.

nödvändigheten deraf, att kirurgerne genom ett kongligt förordnande blefve förbundne att vid undergående af examen uppvisa vederbörande professors intyg deröfver att de flitigt besökt de offentliga föreläsningarna i dessa ämnen. Den $24/4$ s. å. beslöt slutligen collegium att, i stället för att skrifva till kirurgiska societeten, omedelbart hos Kongl. Maj:t anhålla „om någon författning till ändamålets vinnande“, och slutligen den $22/5$ s. å. bestämdes att professorerne sjelfve skulle anmäla förhållandet hos konungen. Ett bestämdt stadgande hvad det i fråga satta intyget borde innehålla och huru långt professorernes pröfningsrätt finge sträcka sig, lät likväl fortfarande vänta på sig.

Arkiater Abraham Bäck, som å sitt embetes vägnar alltid bivistade examina i kirurgiska societeten, inlemnade till collegium samma dag ett andragande, i hvilket han för sin del med afseende å mästerfältskärs examen yttrade: „Hvad angår physiologien, pathologien och materia medica samt det nödigaste, som en chirurgus bör veta i pharmacien och therapien i anledning af medicinalordningarne, då en chirurgus icke är betagit att förordna för sina patienter i utvärtes sjukdomar interna medicamenta, så får examinandus tillfälle att gifva prof af sin kunskap i dessa delar vid det att tumores, vulnera, fracturer och flera kirurgiska sjukdomar examineras, och isynnerhet har jag ansedt min skyldighet vara att tämmeligen noga utröna deras kunskap i physiologien, semiotiken samt pathologien rörande de mest förekommande sjukdomar och härjande farsoter, så väl som de i dageligt bruk förekommande simplicia, huruvida examinandus känner dem och de mäst brukelige composita, deras beskaffenhet, nytta och methodus adhibendi. Man kan derföre icke äska så mycket i de teoretiska eller medicinens delar af en chirurgus, som af en doctor medicinæ och man bör draga i betänkande vid att betunga dem, som komma till kirurgiska sysslor, med många collegiers hörande“. Bäck ansåg, att af kirurger borde erfordras kännedom endast af det hufvudsakligaste i materia medica och pharmaci, och att kirurger på flottan och kanske regementsfältskärer kunde frikallas från undergående af förhör i barnförlossningskonst.

Af annan tanke var likväl öfverdirektor Theel, som påminde kirurgiska societeten vid ett dess sammanträde den $13/12$ 1793 om nödvändig-

heten deraf, att kirurgerne äro tillräckligt undervisade och kunnige uti en hufvudsaklig del af fältskärskonsten, nemligen accouchementerne, och ansåg han instruktionen för läraren i barnförlossningskonsten förutsätta att fältskärerne, för hvilka föreläsningarna äfven höllos, borde, när de undergingo examen, vara försedde med bevis af artis obstetriciæ professorn deröfver att de afhört dem och lagt hand vid barnförlossningsfall. I följd deraf föreslog The el, att societeten ville till ledamot inkalla professorn i barnförlossningskonsten med anmodan att vid kirurgiska examina vara närvarande.

Den ofullständiga utbildning kirurgerne erhö, gaf anledning till olyckor och missförhållanden af många slag. Emedan det vid utbrott af krig icke fanns ett tillräckligt antal af militärläkare och fältskärer, var man sedan äldre tider vanligen tvungen att i sådana fall från Tyskland införskrifva en mängd mer eller mindre okunnige kirurger. Vid utbrottet af 1788 års krig, anbefalldes inrättandet i Stockholm af en fältskärsskola, hvars ändamål var att genom meddelande af helst den nödtorftigaste undervisning fylla behovet af militärkirurger. Längre fram skall en närmare skildring af denna provisoriska undervisningsanstalt lemnas. Här må endast nämnas att, sedan kriget blifvit slutadt, man kunde förutse att en stor mängd af dessa från tjensten afskedade, numera obehöfliga fältskärer skulle sprida sig kring landet och utan kontroll sysselsätta sig med läkarepraktik. Med anledning häraf ingick collegium medicum den $30/11$ 1790 till Kongl. Maj:t med underdånig framställning derom, „att de för tidens korthets skull till fältskärsbiträden ofullkomligt förberedde ynglingar, hvilka under kriget antagits, måste blifva äfventyrlige och skadlige, om de i landsorterne spridde få tillfälle att på egen hand utöfva läkarevetenskapen, ej mindre till skada för en enfaldig allmoge, än deras förfång, som genom flit och omkostnad nådt de kunskaper att de lagligen till läkaresysslor blifvit insatte. Efter collegii tanke, vore det angeläget att ingen till bruks- socken- eller compagnie fältskär finge antagas, som ej kunde uppte chirurgiska societetens examensbevis, samt att han efter författningarne uti medicinen vore vederbörligen förhörd“.

Öfver denna framställning hördes assessorerne Pehr Afzelius och Johan Theophilus Nathorst, hvilka haft ledningen af sjukvården under kriget i Finland 1788—1790 sig ombetrodd. Assessor Nathorst framhöll i sitt underd. memorial af den ²⁶/₁₀ 1791 att,

«om också bland de nu från tjenstgöring vid trupperna entledigade fältskärerne finnas många ofatte och oskicklige, är det ock säkert att så skickelige chirurgi af desse tilldanats att de förtjena all uppmärksamhet, all upmuntran i fortfarandet af den undervisning de ännu kunna hafva af nöden. Deras bibehållande är den enda vinst för all den kostnad på hela mängden blifvit gjord. Collegii medici befarade olyckor kunna snarast förekommas genom vettenskapens upmuntrande, än inskränkande, charlatanismen äfvensom svärmeriet utvidgas af tvånget och den enskildes förtroende förändras vist icke genom förbud. Hvad åter publika chirurgiska sysslor vidträffar, är icke någon därtill befördrad, som icke enligt nådiga författningarne af chirurgiska societeten undergått behörig examen.

Då författningarne icke tillåta flere examineras, än de, som blifva kallade till publika sysslor, får jag underd. föreslå att alla, som äga kunskap, finge utan afseende på kallelse till ort och syssla, rättighet att låta examinera sig. Att till de län, hvilka äro så vidsträckta, att hvarken de allmänna giöromålen eller de enskiltas vård kunna af provincialmedici bestridas, sådana ynglingar kallades, dock behörigen af chirurgiska societeten examinerade. Att de skickligaste af dessa ynglingar genom något litet arfvode eller stipendium hållas arméen och flottorne vid förefallande behof tillhanda. Att alla dessa gifvo sitt vistande tilkiänna uti chirurgiska societeten, på det at den måtte kunna omdöma, huruvida de ordinarie beställningarne, som till E. Maj:ts tjenst böra vara besatte, äro det och på det att den vid förefallande rustningar måtte kiänna tillgången och bristerna».

Kirurgiska societeten, åt hvilken collegium medicum i bref af den ²⁹/₁₁ 1790 meddelade sina farhågor, trodde sig kunna försäkra „att en stor del af dessa ynglingar hafva efter hemkomsten fattat flit och lust för vetenskapen, de hafva blifvit i societeten inskrifne, bivistat anatomien och föreläsningarne samt hos regements- och andre kirurgi, som om biträde anlitat, blifvit placerade. De öfrige hafva till sine förra göromål återgått och äga ingen rättighet att låta sig som läkare nyttja, men kunna dock vid hastiga åkommor vara nyttiga med de allmänna

kunskaper de sig förvärfvat“. Collegium medicum afgaf ytterligare inforbradt yttrande den $\frac{2}{3}$ 1792, i hvilket collegium föreslog, att de, hvilka ännu icke erhållit några sysslor, finge åtnjuta något stipendium eller annan uppmuntran, efter hvars och ens förtjenst afpassad, emot den förbindelse att sedermera vid inträffande händelser gå arméen och flottorna tillhanda, hvarom collegium redan 1776 i hänseende till örlogsflottorna gjort underdånig föreställning, det ock nu kirurgiska societeten ej allenast ytterligare yrkat, utan äfven anhållit att det ånyo måtte föredragas. Till svar härå utfärdades k. brefvet till collegium medicum af den $\frac{7}{5}$ s. å.

«Och då til de stipendier I och assessor Nathorst föreslagit, inga medel äro att tillgå, hafva Wi funnit att alla Chirurgi, som äga kunskap, böra, utan afseende på kallelse till ort eller syssla, vara berättigade at låta examinera sig, hvarefter de jämväl i länen kunna employeras; dock at kirurgiska societeten alltid må hafva sig bekant, hvarest de vistas på det societeten vid lägliga tillfällen må dem till förefallande sysslor kunna befordra eller anmäla.

Enär I och Societeten derjämte med tilbörlig nit befordrar verkställigheten af de rörande medicinalverket utgifna författningar, hafva Wi ansett de befarade äfventyrliga händelser säkrast förekommas».

Redan derförinnan hade k. utredningskommissionen ingått till Kongl. Maj:t den $\frac{24}{1}$ 1791 med anmälan om nyttan deraf, att utan statens betungande kunna efterhand använda de efter slutet fred många sysslösa fältskärerne, och föreslagit att Kongl. Maj:t täcktes låta förnya

«så väl det af den 27 martii 1728 till samtelige Regements Chefs, som af den 10 juli 1680 till städernes magistrater utfärdade circulariebref, hvarmedelst de förre i nåder blifvit anbefalte tillhålla Regements fältskärer, at hafva sitt fulla antal gesäller, som med bevis från kirurgiska societeten, anatomien och lasarettet i Stockholm woro försedde, samt de sednare, at vid yppande stadsfältskärsledigheter, sådant hos kirurgiska societeten anmäla och med dem om återbesättandet rådgöra».

I bref till k. utredningskommissionen af den $\frac{16}{11}$ 1791 fann Kongl. Maj:t göra tillfyllest, att „cheferne påminnas att i fråga varande ämne noga handhafva förut gifna författningar; Och hvad städernes fältskärer

angår, så skola vederbörande endast påminnas, att när sådane antagas, böra de af chirurgiska societeten vara försedde med bevis om erforderlig skickelighet“. Denna nådiga skrifvelse öfversände utredningskommissionen till kirurgiska societeten i bref af den 9/1 1792.

Vi hafva velat utförligen meddela denna skriftvexling, som klart ådagalägger såväl de förvecklingar, hvilka voro en nödvändig följd deraf att en ordnad militärläkarekår ännu saknades i Sverige, som faran att öfverlemna truppernas helsovård åt den ytterst osäkra tillgången på mer eller mindre kunnige fältskärer. Den sorgliga erfarenhet man under 1788—1790 års krig nödgats göra och de gripande olyckor, hvilka i följd af bristfällig organisation i den militära sjukvården samtidigt timade i Karlskrona, öppnade slutligen regeringens ögon och gaf i sin mån anledning till omskapandet af det svenska medicinalväsendet genom förordningen af den 28/10 1797 och det dermed i sammanhang stående reglementet för kirurgiska undervisningen, hvarom i en följande afdelning skall närmare ordas.

Bland de bemödanden kirurgiska societeten i medlet af förra seklet gjorde att likställa läkarene och fältskärerne var utverkandet af kirurgiska resestipendier. Kirurgiska societeten d. v. öfverdirektör Salomon Schützer gjorde underdånig framställning derom, att af den till medicinalverkets upphjelpande vid riksdagen 1756 anslagna fonden måtte anslås stipendier för 3 å 4 „värdige och af kirurgiska societeten förut pröfvade ämnen, som i dessa krigstider finge resa till franska arméen och efter yppande lägenhet tiena i deras fälthospitaler at se och lära sådan sjukskötsel, som alltid behöfves, men ej annorstädes än vid hetaste krigslågan läres, samt om wintertiden kunna vistas i Paris, Strassburg eller Berlin, hvarest chirurgiska wetenskapen theoretice föredrages och i hospitalerna wäl skötes“. Medels bref till sundhetskommisionen af den 18/10 1757 förklarade sig Kongl. Maj:t hafwa funnit, „huru som chirurgi här i riket hittills på deras utrikes resor aldrig niutit något publikt understöd, men som det är ej mindre billigt än angeläget, att desamma så väl som medici uppmuntras“, beviljade Kongl. Maj:t ur den på staten uppförda medicinalfonden 1000 dal. smt årligen till tvenne resestipendier att åtnjutas i tvenne år, efter hvilkas förlopp dessa stipen-

dier till tvenne andre finge utdelas. Här må dock nämnas att dittills icke annat än ytterst sällan några tillfälliga reseunderstöd af allmänna medel gifvits de svenske läkarene.

Bland societetens ledamöter utsågos tvenne kuratorer till stipendie-medlens förvaltning. För erhållande af reseunderstödet måste ett föregående förhör afläggas och stipendiaten förband sig att noga följa den uppgjorda reseplanen, korrespondera med societeten samt göra reda för sina studier och öfningar i anatomi, kirurgi och accouchementskonst. Dessa medel kunde äfven användas till understöd för förberedande studier vid universiteten.

Senare synes den tillförordnade sundhetskommisionen hafva ägt något inseende öfver dessa stipendier, ty den $\frac{8}{10}$ 1760 föreslog Olof Acrel i sundhetskommisionen på begäran af kirurgiska societeten, att chirurgiæ studiosus Johan Elias Sjöström, som erhållit ett af dessa stipendier, måtte få åtnjuta äfven det andra lediga understödet, alldenstund den anslagna stipendiesumman genom det svenska myntets fallande värde försvunnit nästan till hälften. K. sundhetskommisionen beviljade denna anhållan. Förf. kan icke närmare utreda huru och hvarigenom sundhetskommisionen fått detta inflytande på kirurgiska societetens stipendiemedel eller hvaruti dess åtgörande i detta afseende egentligen bestått. Sannolikast ville kirurgiska societeten endast vinna sundhetskommisionens förord, då det gälde en afvikelse från gällande stipendiereglemente och derigenom kunna undgå det förhatliga collegii medici utlåtande. Vi skola finna att äfven i andra hänseenden sundhetskommisionen utgjorde en öfvermyndighet i frågor rörande landets medicinalangelägenheter.

Medels k. brefven af den $\frac{18}{11}$ 1766 och den $\frac{24}{4}$ 1767 bemyndigades mellertid kirurgiska societeten att sjelf lyfta stipendiemedlen i statskontoret. När sedan vid 1793 års statsreglering alla för medicinalverket erforderliga utgifter öfverfördes på medicinalstaten, blefvo äfven de kirurgiska stipendierna der upptagna, för att sedan genom collegium medicum komma kirurgiska societeten tillhanda. Häraf tog sig societeten anledning begära att desamma måtte, som förut, omedelbart anordnas till societetens disposition „eller ock försättas under collegii ensamma

disposition och societeten altså från vidare befattning dermed befrias, emedan i annat fall societeten betages den fria dispositionen öfver stipendierne och stipendiaterne, som för dess värdighet och sakens bestånd skall fordras“. I deröfver infordradt utlåtande af den $22/12$ 1794 upplyste collegium medicum att några olägenheter af denna anordning icke kunde inträffa, emedan kollegii åtgärd bestod endast deruti att emot qvitto utbetala årliga beloppet till societeten, så snart stipendiemedlen utfallit från statsverket. I skrifvelse till såväl collegium medicum, som kirurgiska societeten af den $12/2$ 1795 förklarade Kongl. Maj:t sig icke finna skäl till ändring i det 1793 vidtagna förordnandet.

Under det att så väl anatomie prosectorn, som adjunkten i barnförlösningskonsten saknade aflöning, hemställde collegium medicum den $22/9$ 1767 om icke de kirurgiska resestipendierna kunde användas till desse lärares aflöning, samt den botaniska trädgårdens underhåll, „då dessa inrättningar lända till de chirurgiska elevernas nytta och de sålunda njuta värdeligit understöd, när de utan kostnad få inhemta kunskaper“. Kirurgiska societeten, häraf i högsta grad oroad, motarbetade af alla krafter detta förslag och den $21/6$ 1768 förklarade Kongl. Maj:t att stipendiemedlen icke finge användas till annat ändamål, än det hvar till de varit afsedde, „utan måste prosectorn och adjuncten afbida den tiden till lörens undfående, då medicinalfonden kan blifva tillräcklig“.

Utom dessa två ur medicinalfonden redan utgående stipendier, ansökte kirurgiska societeten att ytterligare tvenne dylika understöd måtte anslås för medellöse kirurgie studerande, men i bref till collegium medicum af den $15/3$ 1768 förklarade Kongl. Maj:t, i anseende till medicinalfondens otillräcklighet, sig icke kunna dertill bifalla. Emellertid hade icke engång de redan beviljade stipendierna af brist på lämpliga sökande regelbundet bortgifvits, som ämnadt var, åtminstone hvarannat år, liksom de icke heller alltid fullt begagnats i två år. I underdånigt memorial af den $25/6$ 1774 begärde nu societeten hos Kongl. Maj:t att hvardera reseunderstödet skulle vid dåvarande låga kurs få höjas med 1000 dal. smt, så länge fonden tillät det, emedan det ursprungliga beloppet af 3000 dal. kmt för året (= 166 rdr 32 sk.) på långt när icke förslog till en sådan resa. Undantagsvis blef stipendiet sedermera

fördubbladt eller gafs det för fyra år, såsom, enligt kirurgiska societets protokoll af den $\frac{9}{5}$ 1779, fallet var med Joachim G. Billroth.

Pehr af Bjerkén, som under sin utländska resa innehaft dubbelt kirurgiskt stipendium, skref till Daniel Theel från London den $2\frac{1}{2}$ 1794:

«Den, som varit här någon tid så at han fådt fullkomlig färdighet i språket, fullkomlig wana att se och observera och fri tilgång til vederbörande personer kan och bör göra gagn här, men dertill fordras pengar och — pengar. Sedan jag kom hit, har jag för tjenstgöring, lectioner och tillfälle att få se och lägga hand vid ett och annat ärlagd 100 pund sterling, ungefähr 10,000 dal. kmt; det låter otroligt, men det är sant och då är jag hvarken född eller klädd eller har böcker eller instrumenter. Jag vill således råda hvar och en yngling, som reser hit för at lära, at ej resa hit utan tillräckeliga tilgångar och det är först nu, som jag är rätt hemma här.

De goda råd Herr Öfver Directeuren lämnade mig, har jag efter förmågan troligen efterföljt. Det första att ge medicine på båten har jag giordt; det andra ede, bibe, lude, post mortem nulla voluptas har jag biudit til at giöra efter råd och lägenhet och jag försäkrar att om chirurgiska societeten eller någon annan menniskokär vän vill sända 3000 daler riksgäld til det ändamålet, så skall jag komma hem, ändå mera artig än snäll¹⁾.

De kirurgiska stipendierna kunde åtnjutas äfven under den tid eleverna vistades vid universiteten, innan de anträdde sin utländska resa. Sälunda finnes i medicinska fakultetens arkiv i Upsala ett rekommendationsbref af Daniel Theel för Johan Fredrik Törnbom och Ernst Diedrich Salomon med anhållan det fakulteten „tächtes så mycket mera desse studiosi, den tid de sig vid k. academien uppehålla, till sina ändamåls vinnande behjelpa, som de därtill åtnjuta underhåll utaf publique medel“.

Förlängning af de kirurgiska stipendierna gafs äfven någongång. I bref till Daniel Theel från Paris af den $\frac{1}{3}$ 1785 begärde P. Afzelius att han fortfarande måtte få åtnjuta ett sådant. „Det är endast genom detta understöd, som jag blir satt i stånd att fullborda mina på-

¹⁾ Karolinska institutets samlingar.

begynta arbeten och att förskaffa mig nödiga kunskaper för att framdeles med framgång kunna utöfva den konst, åt hvilken jag uppfrott min tid“. Afzelius begärde tillika af societeten „del af de saker, om hvilka jag isynnerhet bör skaffa mig underrättelse och oplysning“.

När öfverdirektören Daniel Theel, som särskildt gjort sig känd som skicklig stenoperatör, dog 1795, hemställde kirurgiska societeten den 31/11 1795 att få på allmän bekostnad „utsända tvenne kunnige och skicklige chirurger, som vid de stora hospitalerne i England, Frankrike och Italien skulle förvärfva sig den öfning i stenskarningens förrättande, som här ej kan erhållas. Ett för det allmänna nyttigt ändamål skulle tillika med samma kostnad vinnas, om dessa chirurgi ålades att förskaffa sig kunskap äfven uti ögonoperationerne“. För hvardera föreslog societeten 500 rdr i tvenne års tid. Afsigten var att för det uppgifna ändamålet erhålla ett särskildt anslag, hvilket äfven beviljades den 10/12 1795. Pehr af Bjerkén, nyligen hemkommen från sin utländska resa, under hvilken han åtnjutit det vanliga resestipendiet för tvenne år med inalles 333 rdr 16 sk., ansökte mellertid, „såsom uppmuntran för sina förvärfvade kunskaper“, ett af de i fråga satta understöden.

Härom skref D. Rung till kirurgiska societeten den 31/3 1796:

«Rygtet har sagt mig det skulle Doctor Bjerkén hos konungen anhållit om et af stipendiemedlen för dess förvärfvade skicklighet att skära sten och hvilket blifvit til societetens utlåtande remitteradt.

Jag håller före det societeten ej kan tillstyrka en sådan ansökning ur det skäl att det vore stridande mot konungens uttryckeliga föreskrift, som tillslagit dessa medel ej som præmier för en redan förvärfvad kunskap, utan som stipendier at bidra til dessa kundskapers vinnande som omnämnas. Dessutom vore det ovänligt mot vettenskapens och unga chirurgers framgång och uppmuntran at tillstyrka användandet af gifna medel til andra behof, än hvartill de engång blifvit anslagne. Vi hafva ej längesedan haft ledsamt exempel på sådana skadliga tilltag, då fråga uppkom at hålla vissa Chirurgi som stipendiater för flottan och hvilket vackra project förföll genom ensidige protectioner. — Min tanka är likväl ej den at på något vis vilja lägga hinder i vägen för D:r Bjerkéns kanske billiga och förtjente påståenden, utan vill äfven med k. societeten, om så är, gärna förena mig at ingå til konungen med hemställen, det konungen i anseende til Bjerkéns förvärfvade och egande skicklig-

het samt gjorde omkostnad etc. ville särskildt hugna honom med någon belöning och uppmuntran, sådan Kongl. Maj:t den sjelf för godt funne, men aldrig at det måtte ske på de anslagne resestipendiernas bekostnad.

Collegium medicum, hvars yttrande inhemtades, kunde icke heller för sin del tillstyrka någon rubbning i detta anslag af 1000 rdr, hvilket borde oförtryckt bibehållas för det dermed påsyftade högst angelägna ändamålet, men tillstyrkte i sin skrifvelse af den $11/7$ 1796 att Bjerkén finge åtnjuta detta understöd af de i brist på sökande odisponerade vanliga resestipendiemedlen.

Pehr af Bjerkén erhöi likväl genom k. brefvet af den $27/10$ 1796 det ansökta understödet af 500 rdr.

Från och med 1758 till och med 1795 hade societeten uppburit inalles 111000 dal. kmt och 27 resestipendiatier varit i åtnjutande af understöd. Bland dem märkas Johan Christian Wittkoph (1758—1760), Johan Elias Sjöström (1760—1761), Daniel Theel (1767), Ernst Diedrich Salomon (1768—1770), Abraham Österdam (1768—1771), Johan Daniel Rung (1783—1785), Pehr Afzelius (1784—1786), Pehr af Bjerkén (1793—1794), Fredrik Georg Krey (1795—1796) m. fl.

Vid kirurgiska societetens upplösning 1797, höjdes detta resestipendium till 300 rdr och ställdes under inseende af collegium medicum. Derom, samt om andra till uppmuntran af kirurgins studium senare anslagna stipendier kommer att afhandlas längre fram i detta arbete.

4. Kirurgiska societetens förhållande till Collegium medicum.

Innan vi öfvergå till en närmare skildring af de strider, hvilka under en följd af år herskade emellan de svenske läkarene och kirurgerne, samt splittrade dem i tvenne mot hvarandra fiendtliga läger, torde böra erinras derom, att samma missförhållande ägde rum äfven i andra länder. De upphetsande striderna om inbördes företräde, som sedan längre tid tillbaka tidt och ofta förekommo emellan fakulteten och de kirurgiska läroanstalterna i Paris, voro i medlet af förra århundradet i full gång. Ryktet om förhållandena i Sverige hade slutligen kommit

äfven till de franska läkarenes kunskap. För att vinna närmare kännedom om det sätt, hvarpå striden fördes i Sverige, begärde medicinska fakulteten i Paris af collegium medicum en utförlig berättelse derom. Collegii medici svarsskrifvelse är af den 26/4, 1749 och har följande lydelse:

Illustrissimi ac spectatissimi viri!

Quemadmodum nihil nobis prius, nihil antiquius est, quam communem omnium vestrum incolumitatem perpetuumque artis medicæ apud Vos florem percipere, ita nec lætitiæ, ex literis vestris nuper allatis conceptam, verbis satis exprimere possumus. Imprimis haud facile dixerimus, quantopere ad mutuam illud, quod inter nos est semperque fuit, amoris ac benevolentiae vinculum, arctius constringendum faciat, quod consilium nostrum amice exquiratis, qua ratione fastuosam istam chirurgorum persvasionem intra certos cancellos reprimere et repugnare [queatis]; utriusque nostrum Collegii existimationem, nisi principiis obstemus, facile periclitaturam adserere liceat.

Non quidem diffitemur, ambitiosos hosce fucos in alvearia nostra sæpius irrupere voluisse: Nos vero latera periculosis eorum insidiis strenue opposuimus muniti amplissimo privilegio, quod imprimis gloriosissimæ memoriæ Rex Carolus XI sapientissime dedit et augustissimi ejus successores clementissime confirmarunt amplificaruntque, cujus particulam fideliter descriptam hæc vobis exhibemus.

Peculiari insuper edicto jam dudum cautum est, ne societas chirurgorum examen in sua arte umquam instituat, nisi sub Regii cujusdam medici præsidio ac directione, neque publicas habere lectiones integrum ei est, privatas vero, præterito anno primum inceptas, jurgia, inter Docentes ipsos subito oborta, interrumpere, ut vel exinde constet illas, animo non tam docendi, quam potius subdole emergendi, adeoque Minerva non satis propitia, fuisse institutas.

Proinde nihil nobis aut arti nostræ salutaris contingere poterit, quam si potentissimo monarchæ vestro placuerit, pari gratia Regio documento vos vestrumque Collegium dignari, ut Chirurgi, qui vehementer cupiunt in scientia medendi appeti, amplioribus honoribus spe atque animo incubare desinant, limitum, sibi hæc præscriptorum, nimium quantum impatientes.

Interea haud grave ducatis nos precibus nostris addere, ut de totius hujus controversiæ exitu certiores reddamur, cujus difficultatem pluribus, quam apud nos, nodis implicatam, Regia auctoritate Vos quam primum eluctaturos esse confidimus. Nos vicissim pro illa, quæ inter nos anti-

quitus obtinuit, animorum ac studiorum conjunctione, nominum et meritorum vestrorum observantissimi semper erimus cultores. Vale etc.¹⁾.

Brefvet åtföljdes af en latinsk öfversättning af §§ 1, 8, 9 och 30 i de svenska medicinalordningarna af den ³⁰/₁₀ 1688.

Sedan riksdagarne under frihetstiden börjat allt mer och mer att sysselsätta sig med den ekonomiska lagstiftningen och partierna fått fritt spelrum bland riksens ständer, utbröt i medlet af förra seklet i full låga den hittills dolda striden emellan collegium medicum och kirurgiska societeten. Vid 1756 års riksdag, då kollegii hemställan om »domsrätt» eller erhållande af större myndighet vid befrande af förseelser mot medicinalordningarna förekom, sökte kirurgiska societeten motarbeta detta kollegii förslag, i hvilket det såg ett mot sig riktadt angrepp. Till ökande af kirurgiska societetens inflytande, framställde därför dess vänner hvarje-handa förslag till kirurgins fördel och fromma. Såsom ett privilegieradt borgerligt yrke eller skrå, var det naturligt att societeten kunde påräkna sitt fastaste stöd och sina pålitligaste gynnare hufvudsakligen bland borgerskapet²⁾.

Det första hithörande dokument, som förf. funnit bland kirurgiska societetens handlingar, är ett »concept till borgmästaren Langs memorial den ³⁰/₄ 1756 honom lefvererad». Ur hvilken penna detta »concept» härflutit, finnes icke antecknad, men sedermera varsnar man ständigt öfverdirektören Herman Schützers lätt igenkännliga handstil i de under stridens fortgång vexlade stridsskrifterna. I dessa till Kongl. Maj:t inlemnade underdåniga ansökningar eller hos riksens ständer insinuerade »underdån., ödmjukaste» memorialer återfinner man vissa tidt och ofta upprepade önskningsmål, nämligen skapandet af en »kirurgisk» tjenstemannaklass, inrättandet af ett »kirurgiskt collegium» och delaktighet i den s. k. medicinalgonden.

¹⁾ Karolinska institutets samlingar.

²⁾ Fältskärerne (kirurgerne) voro vanligen Mössor, medan läkarene hörde till Hattpartiet. Redan detta bestämde en del riksdagsmäns förhållande till de föreliggande medicinska frågorna.

1. Bildandet af ett kirurgiskt embetsmannastånd och likställandet af läkare och kirurger var en af kirurgiska societetens käraste förhoppningar. För vinnandet af detta önskningsmål uppställde societeten i det anförda memorialet följande fordringar:

a) »Öfvade och välpröfvade provincialchirurgi, hvilka societeten föreslagit, pröfvat och gillat, synas vara oumgånglige. Med deras gesäller kunde de tjena menige man både när och fjerran i landet och det som aldra nödigast är i hetsiga och hastigt dödande sjukdomar, dels med åderlätningar, dels med förnuftiga råd äfven vid utvärtes sjukdomar, hvarför och nödigt wore att provincialmedici och chirurgi niuta lika lön och heder».

Detta förslag utvecklades ytterligare i ett vid samma riksdag af bonden Otto Olsson den $25/5$ 1755 till kammar- och ekonomi-deputationen inlemnadt andragande, i hvilket föreslås att i de större länen måtte förordnas tvenne ständiga provinsialfältskärer och i de mindre länen en, hvilka å sin sida borde underhålla 2 å 3 af kirurgiska societeten godkände „gesäller“. Deras skyldighet wore att »utan åtskilnad betjuna en hvar, som deras råd och hjälp behöfver samt äga så tillräcklig kunskap om örter och allehanda landets egne alster att de med ringa möda sjelfve kunde förfärdiga och utan någon omkostnad eller vederläggning meddela åt de torftige läkemedel. Att sådant låter sig göra, ses af goda huscurer, som sällan tarfva medel eller förbättring från apothequen».

Man tänkte sig att dessa »gesäller» eller kirurgiska biträden komme att bilda en öfver hela landet spridd läkarekår, hvilken snart skulle utan svårighet göra de hittills antagna få provinsialläkarene öfverflödiga. Derfor föreslogs det, att de borde hvarje halft år inkomma med berättelser öfver sina göromål till provinsialfältskären, som åter ägde att insända dessa redogörelser, jemte möjliga anmärkningar, till kirurgiska societeten, hvarifrån de sedan skulle aflemnas till sundhetskommisionen. Societeten tillkom att, i enlighet med k. förordningen af den $27/4$ 1682 från trycket utgifva det anmärkningsvärdaste i de insända berättelserna.

Provinsialkirurgen borde vara konungens befallningshafvande och kirurgiska societeten ansvarig för sina embetsgöromål och »åtnjuta den heder som regementsfältskärer med k. fullmakt försedde tillkommer».

Sådan var den institution, som kirurgiska societeten med skickligt begagnande af bristerna i läkarenes praktiska utbildning hoppades kunna införa och utveckla under dåvarande splittrade tidsförhållanden. Lyckligtvis hade dock den vetenskapliga undervisningen vid universiteten, närmast i följd af Linnés och Rosensteins verksamhet, förvärfvat sig ett så allmänt erkännande och vunnit ett sådant inflytande, att dessa kirurgiska societetens vidtgående planer, hvilka för en lång tid framåt skulle hämmat läkarekonstens utveckling i Sverige och förnedrat den till en yrkesmässig rutin, icke rönt framgång.

Vid ärendets föredragning i ridderskapet och adeln den 11/10 anförde Ad. Svedenheim, att i brist på läkare hade fältskärernes antal ökats långt öfver rikets verkliga behof. I Upland, som saknade provinsialläkare, funnos 14 examinerade fältskärer. I alla större och mindre städer, i större socknar, vid grufvor och bergverk, äfvensom enskilda familjer, funnos sådane personer. Orsaken dertill låg väl deruti, att kronans aflönings stat för fältskärerne öfver hela riket besteg sig till öfver 100,000 dal. kmt, och att alla fältskärs gesäller hastigt vunno anställning i städer, vid arméen och på landet, men framför allt bidrog dertill den »lätta väg, som desse hafva till att lära profession, hvilket kan vara gjordt på få år och inom wissa verkstäder hos sina husbönder utan särdeles kostnad och hufvudbry, ty, så snart en sådan lärt sig raka, slå åder och någorlunda förbinda sår, är han strax sin husbonde gagnelig och nyttig. Hela den summan deremot, som kronan hittills tillslagit för medici, kan man ej räkna mer än till 3 à 4 tusen dal. kmt»

Kammar- och ekonomideputationens till sekreta utskottet 1756 aflemnade betänkande öfver den väckta frågan om tillsättande af provinsialkirurger innehöll bland annat följande:

1. Att alla provincier måtte förses med doctorer, hvilka borde erhålla åtminstone 600 dal. smt i årlig lön.
2. Att provincialfältskärer ej vore nödige, med undantag af en på Öland och en i hvarje län i Finland, emedan inga doctorer nu äro att

tillgå, som i chirurgien vunnit den insigt, som behöfves. Dessas löner skulle proportioneras ifrån 350 à 400 dal. smt, men för Öland bestämdes endast 300 dal.; framdeles skulle likväl doctorer sättas i deras ställe.

3. Collegium medicum borde föreslå dessa chirurger, samt noga pröfva deras skicklighet, men deras instruktion af sundhetskommisionen och Collegium medicum conjunctim författas.

4. Desse provincialchirurger borde blifva regementschirurger, när de hafva goda bevis af landshöfdingen och doctorn.

5. Af sundhetskommisionen och collegium medicum kräfves att vaka öfver läkarekonstens fortgång.

6. Collegium medicum borde låta författa beskrifningar om de allmännaste sjukdomarne och deras bot.

7. Præceptores, sysslomän och klockare borde lära sig slå åder.

8. Provincialdoctorerne borde hafva inseende öfver chirurgerne och de senare öfverskicka till de förra sina sjukjournaler.

9. Ingen chirurgus bör gifva något recept ounderskrifvet m. m.

Under det frågan var före i deputationen, inlemnades å collegii vägnar ett af arkiater Bäck uppsatt memorial rörande förslaget att anställa provinsialkirurger i landsorterna. Bäck blef till och med kallad till deputationens sammanträde, för att muntligen utveckla sina åsigter. Ehuru deputationen i början syntes godkänna det från kirurgiska societeten utgångna förslaget, föll detsamma likväl, isynnerhet i följd af Bäckes erinran derom att, »om provincialläkarene blefve hugnade med högre aflöning, de alltid kunde fullgöra de göromål, som af sådane kirurger fordrades, nemligen åderlätning, sårförbindning m. m.» Bäck uppmanades att jemte collegium medicum öfverlägga om fond för inrättandet af flere provinsialläkaretjenster¹⁾.

Ehuru förslaget att anställa af staten aflönade s. k. provinsialkirurger förföll, för att icke vidare i så vidsträckt omfattning upptagas, förklarade likväl Kongl. Maj:t i skrifvelse till collegium medicum af den 18/11 1766 att, så snart medicinalfonden medgäfvde det, skulle en provin-

¹⁾ Collegii medici protokoll den 16/2 och 21/2 1756.

sialkirurg i de vidsträcktare länen med lika lön, som provinsialläkarene, af konungen förordnas, och landshöfdingarne till dessa tjänster upprätta förslag.

I frågan om provinsialkirurger må i ett sammanhang nämnas att här och hvar senare funnos sådane personer, aflönade dels helt och hållet med af enskilda kommuner sammanskjutna medel, dels med bidrag af staten, men de voro undantagsfall och saknade enhetlig sammanhållning ¹⁾.

Äfven senare uppstod någongång fråga om antagandet af provinsialfältskärer. »Näsgårds läns allmoge» ²⁾ gjorde vid riksdagen 1778—1779 ansökning derom, att en eller flera provinsialkirurger måtte för ortens behof antagas och af medicinalfonden aflönas, en begäran, som på de af collegium medicum anförda skäl afslogs i k. brefvet af den ¹³/₁₀ 1779. Likaså afböjdes i k. brefvet af den ¹⁴/₈ 1782 k. befallningshafvandes i Kalmar län hemställan om tillförordnandet af en provinsial-

¹⁾ Det saknas icke exempel derpå att redan i äldre tider funnits s. k. provinsialkirurger, ehuru författaren icke kan meddela närmare upplysningar om dem. Följande i riksarkivet förvarade supplik till konung Karl XI af »chirurgus» Michael Freij Schmiedt, daterad Jönköping den ¹⁰/₈ 1678, är i hög grad anmärkningsvärd, emedan en sådan provinsialkirurg, som tillika erhållit rätt att uppställa apotek, derjemte för vinnande af sina syften erbjöd sig att »opspana them, som kunna vara undanstuckna från krigstjenst»:

»Jag Eders Kongl. Maj:ts tropchtigaste undersätthe och tjenare, en underdån. tacksägelse för dess nådigste mig af dhen 15 Martij gifne bref och meddehlte Fullmacht att vara chirurgus provincialis, samt dhen friiheten att få uprätta et Apotek till dhe resandes och nödrängdes behöf, jämppte till dhess wid machthällandhe, allernådigst förundt friihet uti tullen: Nu ehuruwähl jag effter min underdåniga skylddigheet, hafwer gjort min flit till Apotheckets oprättande, och dher till nödighe sakers inkiöpande, möther mig däch stoor swärhet i dhesse turbulente tijdher, serdeles för mynte valeuren, uppå hwilcket man mycket måste förlohra; alt så till Eders Kongl. Maj:it med lijka underd. devotion, flyr jag underdånigst supplicerandes, dhet Eder Kongl. Maj:it, näst confirmation af Eders Kongl. Maj:ts förrige Breff, allernådigst behagadhe förrunna mig friihet at uthföra kopparplåtar, som jag till medicamenters inkiöpandhe kan använda och förläna migh tillständh at efter håldne uthskrifningar noga inquirera och eftersökia, iemwähl opspana dhem, som för hwarjehanda bräckligheth och angifven odugligheth till soldater kunna vara undanstuckne, hwar igenom Eders Kongl. Maj:it skall förnimma et partj Folck till Arméens understödh kunna ihopbringas».

²⁾ Fögderi i stora Kopparbergs län, innefattande socknarna Hedemora, Husby Garpenberg, By, Folkärna, Grytnäs och Avesta kapellag.

kirurg i norra delen af länet emot en årlig lön på stat af 33 $\frac{1}{3}$ riksdaler ¹⁾).

b) »att chirurgiska societeten på grund af privilegier och reglemente må tillkomma att förse alla ställen i riket, ware sig i kronans eller privat tjenst med duglige fältskärer, när de af konungens befallningshafvande, regementschefer, befälhafvare eller magistrater requireras och kallelse till kirurgisk examen uppvises»;

c) »att medici och chirurgi borde tillika visitera apotheken för utvärtas läkemedlens skull, hvilkas godhet de isynnerhet känna. Äfven torde vara tjenligt att medici, såväl som chirurgi, underskrifva sina recepter».

d) »att chirurgi böra isynnerhet vänjas vid operationen med koppymningen, såsom en i senare tider för riket gagnelig methode till de späda barnens räddning».

e) »att barnmorskekonsten, såsom en till chirurgien hörande vetenskap, må af chirurgerna inhemtas och societetens omtanke sträcka sig derhän att förmana den lärande ungdomen till flitig uppmärksamhet i de dithörande stycken».

Kirurgiska societeten hade mellertid försummat sig, ty, med anledning af Otto Olssons omförmälta andragande, anmärkte borgmästaren P. Ubman i en den $\frac{30}{6}$ 1756 ingifven skrift att detta andragande inlemnats en månad efter det frågan om medicinalverkets upphjelpande inkommit från kammar- och ekonomideputationen till sekreta utskottet, utan att nämnde Olsson vid öfverläggningen härom anmält sin skiljaktiga mening och tjenade endast till upprifvande af ett fullt afgjort mål.

Hos sekreta utskottet vid 1761 års riksdag begärde kirurgiska societeten ytterligare:

¹⁾ På 1790-talet funnos, såvidt författaren känner, tre provinsialkirurger i Westerbottens län, en i Stockholms och en i Svartsjö länet. — Provinsialkirurgen i Stockholms län Johan Hardtman (1781—1785) var tillika läkare vid häktet i Smedjegården, för hvilken befattning han uppbar 20 rdr. Genom konungens skrifvelse till landshöfdingen, grefve Jakob Johan Gyllenborg af den $\frac{14}{8}$ 1782 höjdes detta arvode till 33 rdr 16 sk., ehuru Hardtman ansökt samma lön och förmåner, som provinsialläkarene. Om denne Hardtman, hvars uppträdande i collegium medicum redan blifvit skildradt, må nämnas, att collegium af förekommen anledning förbjöd honom 1786 att på egen hand aflenna attester öfver verkställda likbesiktningar, innan de blifvit af provinsialläkaren godkände.

att förslag till ny instruktion måtte af societeten få utarbetas, hvilken komme att innehålla dess göromål så väl för den närvarande, som för framtiden.

att societeten finge tillstånd, att till lediga tjänster, vid hvilka examinerade kirurger behöfvas, uppföra trenne på förslag, af hvilka en skulle utnännas.

att kirurgie studiosi finge vistas vid universiteten, för inhemtande af grundliga kunskaper så i medicin, som theoria chirurgica, och sedan i tre år tjänstgöra hos någon regements- eller stadsfältskär. Till understöd för sådana ynglingar borde anslås 9 stipendier å 1,000 dal. kmt, af hvilka tvenne skulle tilldelas dem, som för studier uppehöllo sig vid någon af akademierna, tvenne stipendier årligen bestämmas till reseunderstöd utrikes och de öfrige fem lemnas dem till hjälp, hvilka tjänstgjorde vid lasarettet och åhörde föreläsningarna i Stockholm.

2. Då collegii medici hemställan om »domsrättighet» förevar vid riksdagen 1756 och, såsom i det föregående redan anförts, af riksständens afgjordes på olika sätt, uppkom förslaget att förändra collegii medici sammansättning¹⁾. Medan presteståndet den 18/10 fann godt tillägga collegium »domsrättighet både öfver doktorer, apothekare och kirurger, dock så at in casibus pharmaceuticis tvenne apothekare och in casibus chirurgicis tvenne kirurger i Collegio äro besittare, hvilka af desse societeter sjelfve utses», förvägrade borgareståndet den 19 i samma månad collegium »all domsrättighet nu och i framtiden till undvikande af the betänkligheter, som i annan händelse deraf synes oundvikelige», men fordrade att hädanefter »fyra ledamöter af kirurgiska och fyra af apothecare societeterna tilläggas ständigt säte och stämma i Collegio medico, utan att derföre bestås någon lön». Härmed förenade sig äfven bondeståndet den 20/10. Ytterligare woro två stånd ense derom, att ingen må betagas frihet »att efter eget godtfinnande, så i invärtes som utvärtes sjukdomar, betjena sig af doctorer eller kirurger eller andre, som wisat goda prof af sin kunskap, dock bör hädanefter ingen till doctor eller fältskär få förordnas, som icke är vederbörligen examinerad». Ridder-

¹⁾ Se ofvan sid. 151 i detta arbete.

skapet och adeln åter hade den $11/1$, medgifvit åt collegium medicum »domsrättighet» uti medicinalmål öfver doktorer och apotekare, men undantagit fältskärerne ifrån en sådan collegii medici myndighet.

Förslaget att insätta i collegium kirurger och apotekare emottogs med häpnad och harm. Linné skref vid underrättelsen härom den $29/10$ 1756 till Abr. Bäck:

O Bone Deus, si chirurgi et Pharmacopæi intrabunt Collegium R quæ tempora? Non audeo me hisce sacris immiscere, sed futura tempora video. Nec miror quod Collegæ Tui discedere volunt, cum absque sostro sint constituti honoris caussa Assessores. Si annum salarium obtinent Assessores, res longe alia evaderit. Doleo et valde doleo. Si possem, vellem etiamnum dissuadere filium e studio incepto medico. Certus sum, quod Chirurgi cum Pharmacopoliis caussam agant contra medicos quotidie».

Härmed hade dock frågan förts längre än kirurgiska societeten egentligen ville och fann med sin fördel öfverensstämmande. Det var lätt att förutse att, om några af kirurgiska societetens ledamöter blefve upptagne i collegium, skulle det, i följd af de medicinskt bildade läka- renes öfvervägande förmåga och omständigheternas tvång, medföra i en snar framtid societetens upplösning och fullkomliga omgestaltning. Kirurgiska societeten började nu tvertom arbeta på att erkännas som ett sjelfständigt, af collegium medicum oberoende och med detsamma jämbördigt embetsverk. Herman Schützer ingick därför 1760 till Kongl. Maj:t med ansökning derom att »på sätt, som i långliga tider filförene skett, de ährender, som röra societeten och dess göromål, måtte remitteras till societeten, hvilken ägde att med sina tanckar och utlåtanden immediate hos Eders Kongl. Maj:t inkomma, utan att gå den omvägen, som någon tid kommit i bruk, att saken först remitteras till Collegium medicum». Skulle denna begäran icke kunna bifallas, hemställde Schützer, om icke han »såsom nu varande præses i societeten och öfverdirecteur öfver chirurgien i riket, och framgent den, som samma sysslor förvaltar, måtte äga stämna och säte uti Collegio medico».

Till 1761—1762 års riksdag inlemnade kirurgiska societeten ånyo en promemoria, i hvilken framhölls önskvärldhoten deraf »att societeten

hädanefter, som i några hundra år tillföre, måtte immediate dependera af Kongl. Maj:ts med Råds råde och icke vara under Collegii medici subordination». Olägenheten af ett »collegium mixtum» vore många, deribland den mängd examina, som upptoge de chirurgiska ledamöternas tid, hvarför obilligt wore att de skulle tjena utan lön m. m. En blandning af den medicinska och kirurgiska corpsen kunde komma de göromål, som tillhöra hvardera enskilt, att råka i oreda och sätta begge dessa angelägna verk uti inactivitet. Det syntes alltså rådligt och för det allmänna nyttigast, at desse wärk särskildt arbeta till hvarderas egentliga ändamål, hvilka i grunden icke äro emot hvarandra stridande». Det var privilegiernas upphörande man fruktade och societeten framhöll att »privilegier, som af chirurgi eller deras enkor innehafvas, äro en egendom, som efter lag dem icke kan afhändas. Författningarne medgifva att de, som annan wälfången egendom kunna föryttras. Men hvad säkerhet blir för en sådan egendom, om igenom sammansläende af ett sådant Collegium mixtum societetens rättigheter liksom försvinna? I det ställe ville societeten af någon sig tillslagen fond efter hand inlösa sådana privilegier och, då societeten kommer att bestå af litterata personer, kunna dessa privilegier småningom upphöra. Då kunde lämpligast begge korpserna efter öfverenskommelse med Kongl. Maj:ts nådiga tillåtelse blifva ett verk tillsammans». Tillika påminde societeten om de författningars iakttagande, hvilka föreskrefvo, att när kirurgiska mål ifrån domstolarna inkommo till collegium medicum, några af societetens ledamöter äfven borde inkallas att deröfver rådpläga och aflemna yttrande. Likaså borde visitationerna af apotek och fältkistor vara gemensamma. Slutligen begärde kirurgiska societeten att vid inträffande ledigheter få hos vederbörande myndighet uppföra tre fältskärer på förslag, af hvilka en skulle föreslås till erhållande af fullmakt.

Denna fråga om kirurgiska societetens och collegii medici förhållande till hvarandra tillspetsade sig mellertid småningom derhän, att J. G. Gyllenhammar i ett till ridderskapet och adeln den $13/4$ 1761 inlemnadt memorial väckte förslag om kirurgiska societetens förändring till ett kongl. Collegium chirurgicum, för att under bibehållande af föröfrigt gällande förordningar i alla de mål, som röra utvärtes läkekonsten

få, äfvensom collegium medicum för den invärtes, aflemna yttrande direkte till Kongl. Maj:t. Af förslaget framgick att de, som blefve till ledamöter i detta kongl. collegium nämnde, borde lika litet som ledamöterna i collegium medicum åtnjuta lön. De borde icke heller bibehålla sina »embetsprivilegier», hvarigenom tillika en »utmönstring af skråväsende och monopolier ifrån en så oumgängelig profession, som naturen redan börjat skilja ifrån handtwäreck», kunde vinnas. »Den följd, som häraf ojäfaktigt blir, att medici och chirurgers skulle finna sin fördel att ingå i hvarandras öfningar, att de skulle taga ömsevis hvarandras præmier, att de då upphörde att hålla sig emot hvarandra, för några olika sätt skuld, som de haft att upodlas, skulle så aldeles efter hand falla hela allmenheten i ögonen at ifrån en sådan författning nödwändigt hela medicinalwäcket skulle wara hulpet och medicinen i allmenhet för landet och alla inwånare mera lämpelig, än hit intils»

Ridderskapet och adeln biföll förslaget den $29/3$ 1762, samt borgerskapet den $19/6$. Presteståndet och bondeståndet deremot öfverlemnade ärendet till Kongl. Maj:ts förordnande, det förra den $19/6$ och det senare den $21/6$. Detta beslut blef likväl af riksens ständers expeditionsdeputation aldrig behandladt.

Förslaget måste väl anses hafva utgått från Herman Schützer, ty bland kirurgiska societetens handlingar finnes »Archiater Schützers project till ett collegium chirurgicum». I detta förslag voro icke blott flera af societetens redan ofvanföre upptagna önskningsmål införda, utan ock organisationen af det nya collegium närmare utvecklad. Den föreslagna instruktionen omfattade 19 §§ och innehöll bland annat

»Præses skall för rum, ved, ljus och skrifmaterialer samt postporto årligen niuta 800 dal. smt.

Ledamöterna äro åtta af de nu i residencet wistande chirurgis, hvilka hädanefter undfå assessors namn och heder och blifva med Kongl. Maj:ts nåd. fullmakter försedde. — Ledamöterna tilläggas 400 dal. smts årlig lön.

En syndicus eller secreterare tillsättes med 600 dal. smts lön.

Uti mål, som fordra gemensam öfverläggning, träder præses tillika med fyra af ledamöterna tillsammans med collegium medicum och intager en hvar sitt rum efter fullmaktens datum.

I forensiska mål, hvilka hänskjutas till collegium medicum, böra några af collegii chirurgici ledamöter påkallas att vid öfverläggningarna vara tillstädes och sitt yttrande aflemna, såsom kongl. förordningar förr utstakat. Tvenne af ledamöterna böra äfven vara närvarande vid apoteks och fältkistors visiterande.

Collegium skall med collegium medicum deltaga i besörjandet af den anatomiska inrättningens drift och framgång och noga efterse, huru anatomien wårdas och handhafves. Likaledes bör collegium tillse huru professorerne i historia naturali och pharmacien, samt arte obstetricia fullgöra sina skyldigheter efter instruktion. Till prosector skall, efter Kongl. Maj:ts förut fattade beslut, alltid tagas en chirurgus, men denne kan, när han äger skicklighet, uppföras äfven på förslag att blifva anatomie professor. Prosectorns lön utgör 1,000 dal. smt, hvilka skola tagas ur mineralvattufonden.

De härtills i residencet privilegierade ämbetsrättigheterna komma att upphöra och skola efter hand inlösas af Collegio chirurgico, alt som genom tillgång på nödiga medel sig göra låter. Utom Collegii ledamöter skola 12 andra väl examinerade edsvurne chirurgi finnas i Stockholm, hvilka äro förbundne at hålla offentliga fältskärssalar i staden och på malmarne med nödigt antal af lärlingar och gesäller (kirurgie studiosi).

En hvar, som vill njuta befordran till regements fältskär eller andra publique sysslor, måste hafva undergått examen inför Collegium chirurgicum och blifvit approberad. Alla andra examina, de må ske hwarest det än är i Sveriges rike, utomlands eller under flygande fana blifva icke godkände.

En studiosus chirurgie kan efter fyra år anmäla sig till examen rigorosum, men får icke sitt testimonium förr än han undfådt vocation till någon syssla eller Collegium vill använda honom. Candidaten bör efter utstånden examen söka employe hos någon chirurgus eller i k. lasarettet och derstädes vistas, till dess honom någon befordran meddelas.

Till embetsrättigheternas inlösande anslås följande inflytande medel:

Alla chirurgi i hela riket skola hädanefter, som tillförene wanligt varit, sjelfmante erlægga årligen den s. k. tidepenningen till Collegii cassa med fyra dal. smt om året. Hvar Candidat, som efter examen

skall hafva Collegii chirurgici testimonium, då han skall blifva membrum collegii, öfverfältskär vid k. lasarettet, regements chirurgus, stadschirurgus i Stockholm eller amiralitets chirurgus, skall betala i ett för alt 2000 dal. kmt till Collegii cassa. De andra chirurgi, som blifva provincialchirurgi, stadschirurgi i de öfrige städerna eller chirurgi vid andra publique wärk, gifwa 600 dal. i ett för alt.

Alla discipuli chirurgiæ, som skola immatriculeras eller efter förfluten undervisningstid erhålla sitt testimonium, betala för hvarje gång femtio dal. kmt.

Till chirurgiska vetenskapens vidare upmuntran och tillväxt i riket anslås anten halfva medicinalgonden eller dylikt swarande af publique medel».

Kostnaderna för detta collegium chirurgicum beräknades till omkring 7,000 dal. smt.

Utom denna plan till inrättande af det nya embetsverket, innehöll Schützers projekt ett förslag, som hittills icke torde vara närmare känt. Schützer ville skapa icke mer och icke mindre än en riksarkiater för Sverige och det genom Nils Rosén von Rosensteins utnämning till ett sådant embete. Han yttrar härom följande:

»Till ytterligare styrka och drift vid hela medicinalverkets inrättning med begge Collegierna, det medicinska och det chirurgiska, vore önskligt att Arch. Rosén von Rosenstein, som dessutom har inseende öfver medicinalwäret, må äfven hädaneftter antaga sig öfverinseendet öfver begge dessa Collegier, häst som han från alla embetssysslor är fri. Under de vilkor han sig detta åtager, hemställes Riks. Högl. Ständer, om han då ej förtjenar k. fullmakt af Riks Archiater eller Landshöfdinge Character med tusend plåtars årlig lön. Hvilken summa kunde tagas af medicinalgonden, på det sättet, att om Collegii medici ledamöter skola niuta lön, böra de undfå fyra hundra plåtar i stället för femhundra årligen och de resterande trehundra plåtarna gifwas af Collegii chirurgici fond»¹⁾.

¹⁾ Denna idé om Nils Rosén von Rosensteins anställande i medicinalverkets tjenst, förekommer första gången i sekreta utskottets betänkande vid 1756 års riksdag, då han, såsom redan blifvit nämnt, föreslogs till chef för provinsialläkarene. Hvarifrån denna idé utgått torde vara svårt att utreda. Måne map från läkarenes sida ville i Roséns allmänt erkända auktoritet och stora inflytande finna en kraftig motvikt mot

Senare befinnes Schützer medelst en skild till Kongl. Maj:t ställd skrift hafva inlemnadt Gyllenhammars betänkande och öfverlemnadt afgörandet i Kongl. Maj:ts »egna milda och nådiga händer», sägande sig »kunna med trygt samvete inför E. Kongl. Maj:ts höga thron heligt försäkra, att ingen otidig ärelystnad, ingen egen vinst eller enskyld förmån på minsta sätt varit driffjädern till denna på chirurgiska societetens vägnar nu af mig gjorde underdåniga ansökning».

Det var väl med anledning af denna Schützers ansökning för kirurgiska societeten att blifva ett af collegium medicum »independent» verk, som Kongl. Maj:t under den 8/5 1763 infortrade collegii medici utlåtande. I sitt den 10/5 1764 afgifna betänkande yttrade collegium, att »ändringar i gällande författningar skulle förorsaka stor villervalla och torde hända försätta både Collegium medicum och chirurgiska societeten uti inactivité och allramäst om alla chirurgiska societetens göromål skulle till deras granskning stadna inom dess ledamöter. Den lagliga förbindelsen, som nu är emellan doctorer, chirurgi och apothekare i hela riket, skulle till en stor del upplösas och fölgachteligen däraf hända så många oredor, att flere år skulle åtgå till deras afhielpande, än redan framlupit till medicinalwärbets närvarande förkofring och stadga». Collegium begärde därför att medicinalordningarna och societetens reglemente må till alla deras delar bibehållas, »ty om i så beskaffade mål någon ändring skulle vidtagas, så borde den icke styckevis, utan hela reglementet och alla medicinalordningarne rättas efter en viss princip och gifvet system, fotadt på någon sådan tidernas omvexling, som fordrar ändringar och förmodeligen ej är för handen».

de allt mera stegrade kirurgiska anspråken? Schützer gick likväl längre och hemställde om upprättandet af ett gemensamt öfverhufvud för så väl collegium medicum, som det tillämnade collegium chirurgicum, ett verkligt *riksarkiaters embete*. Om denna plan skref Roland Martin i ett bref till P. J. Bergius den 20/2 1761. »Man har inblandat (i sekreta utskottets betänkande) den orimligheten, att en enskild person, Herr Archiatern Rosén, som länge vid academien varit belönt för sine egenskaper, som är försedd med en wacker privat pension af H. Kongl. Maj:t på 1,000 dal. smt och hvars närmaste släkt framför många väl förtiente blifvit framdragen, skulle här i Stockholm sättas till en hufvudman för de mäst angelägne medicinska saker, få 3,000 dal. smts årlig lön, hafva influence i det så kallade Tabel wärbet och emottaga alla provincial-mediorum correspondence med mera». Se ofvan sid. 160 i detta arbete.

Detta collegii medici utlåtande blef föremål för en af Schützer den 21/5 1764 till Kongl. Maj:t ingifven vederläggning, hvaruti han på det häftigaste angrep collegium för dess mot kirurgiska societeten visade motvilja och hvars formulering nästan uppnår gränsen för det passande i en skrift, ämnad att underställas Kongl. Maj:t. Schützer wille i denna sin replik bevisa, att så väl medici, som kirurger, hafva frihet att praktisera i så väl invärtes, som utvärtes sjukdomar. Han ansåg att »societetens dependence af collegium icke finnes stadgad i någon k. förordning, utan är ett mutuelt biträde och en jemngod samt förtrolig kommunikation begge werken emellan». I motsats till collegium medicum »tror kirurgiska societeten en sådan tidernas omvexling vara för handen, som i denna delen fordrar en ändring, emedan chirurgien nu för tiden på helt annat sätt vårdas och skötes, än då medicinalordningarne utfärdades år 1688». Schützer åberopade sig tillika på 1756 års riksdags beslut rörande medicinalfonden och hotade att för nästkommande riksens ständer kunna »yppa med hvad oro och sorg chirurgiska societeten väntat frukten af riksens högl. ständers ömma omvårdnad». Slutligen hoppades han att Kongl. Maj:t skulle finna, huru kirurgiska societeten »är i saknad af nästan allt understöd, blottad för medicorum försök att densamma undertrycka eller åtminstone bibehållen i en dependence, igenom hvilken de kunna vara rådande och societeten ständigt sökande».

Ännu vid 1765 års riksdag väcktes fråga om inkallandet i collegium medicum af kirurger och apotekare. Riksdagsfullmäktigen för Åmåls stad And. S. Ekman inlemnade den 14/2 1765 ett den 20/4 s. å. i riksens ständers urskillningsdeputation uppläst och till riksens ständers sekreta utskott remitteradt memorial, i hvilket han begärde att apotekare societeten i Stockholm måtte få af sina medlemmar anmäla en fjerdedel assessorer i k. collegium medicum, den chirurgiska societeten likaledes en fjerdedel och att den andra hälften måtte bestå af doctores medicinæ. »Då förmodas att hela medicinalväcket skulle komma uti den sammanställning, som et för riket så angelägit wärck fordrar och Collegium medicum blifva i tillstånd, att vidtaga sådana mått, som till människoslägtets räddning blifwa nödige, hälst om Riksens Högl. Ständer

skulle tackas förse Collegium medicum med en sådan instruction, som därtill kraftigast bidraga kan».

Resultatet af dessa häftiga strider om kirurgiska societetens beroende af collegium medicum blef en i allmänna ordalag rörande societetens uppgift och betydelse affattad k. skrifvelse. I brevet till collegium af den ¹⁸/₁₁ 1766 förklarade nämligen Kongl. Maj:t att, sedan sundhetskommissionen numera blifvit indragen, så väl collegium medicum, som kirurgiska societeten borde för framtiden äga bestånd och utan omgång få hos Kongl. Maj:t anmäla och föredraga, hvad så väl vid yppade farsoter, som vid andra förefallande tillfällen, kunde för hälsans rätta vård och skötsel vara nyttigt och nödigt, skolandes collegium medicum och chirurgiska societeten, hvilka borde äga närmaste vården öfver läkarekonsten i hela dess vidd, bestå af män, hvilka, jemte teoretiska grunder, genom praktik stadgat sin kunskap. Hvar och en, som ville blifva ledamot i collegium medicum, borde hafva erhållit doktorsgraden vid någon af de inrikes academierna i Upsala, Lund och Åbo. Collegium medicum och kirurgiska societeten tillhörde »att hafva en öm försorg om chirurgien och hvad till dess befrämjande lände, dock så, att chirurgiska societeten därjemte för framtiden oförkränkt åtnjöte sina immuniteter, till uppmuntran och befrämjande af nyttig förkofran uti de särskilda grader, som emellan fältskärer voro och efter göromålens beskaffenhet nödvändigt måste vara».

Sådant var nu detta innehållsrika bref, som kirurgiska societeten sedermera mer än en gång återopade, som ett fast stöd för sin tillvaro och sina anspråk. Den enda verkliga förmån societeten vunnit genom sina ifriga bemödanden var den redan ofvanföre meddelade nådiga resolutionen af den ¹⁵/₃ 1768 och den deri gifna tillåtelsen för societeten att omedelbart inför Kongl. Maj:t framställa sina angelägenheter¹⁾. Kongl. Maj:ts nådiga skrifvelse till kansli Collegium af den ²⁹/₃ 1776 innehöll härom:

»Hos oss har Chirurgiska societeten i anledning af 8 § uti kongl. Resolution dat. den 15 Marti 1768 nderdånigst anhållit, att med oss i

¹⁾ Se ofvan sid. 246.

underdånighet directe få brefvexla och våre nådige svar erhålla, utan att de genom Collegium medicum må dem meddelas; och som Wi funnit berörde § så tydelig att Societeten till sin underdåniga begäran deraf äger all anledning. så hafwa Wi äfven densamma i Näder beviljat och anbefalla Eder härmed att sådant Stats Expeditionerne uti vårt Cancellie til behörigt iakttagande tillkännagifwa».

3. Sedan riksdagen 1756 till Kongl. Maj:t hänskjutit frågan om »medicinalverkets uphielpande i riket» och dertill anslagit en fond af 15,000 dal. smt., inlemnade kirurgiska societeten den $12/12$ samma år underdånig ansökning att erhålla del i den nya medicinalgfonden. På denna framställning följde likväl icke något svar och anmärkningsvärdt är att vid 1761—1762 års riksdag kirurgiska societeten icke synes på något verksammare sätt hafva bevakat sina anspråk på statsanslag. Men den $7/1$ 1764 inlemnade kirurgiska societeten till inrikes civilexpeditionen en ny ansökning om erhållande af halfva medicinalgfonden i och för kirurgins befordran och till dess understöd, åberopande dervid att, enligt societetens uppfattning, samtliga riksständen tilldelat societeten hälften af medicinalgfonden, ehuru expeditionsdeputationen af någon orsak hänskjutit hela ärendet till Kongl. Maj:ts eget afgörande. Särskildt framhöll kirurgiska societeten sin önskan att kunna bidra till förbättrande af anatomie professorns och prosektorns löner, att äga medel till inlösen af kirurgiska embetsprivilegier, till inköp af anatomiska preparat, instrumenter och böcker, till provinsialfältskärers aflönande i landsorten, till fattige lärlingars understöd m. m.

Denna kirurgiska societetens ansökning remitterades till sundhetskommisionen, som i sitt i augusti 1764 afgifna utlåtande förklarade sig »icke kunna föreslå andra medel än att Kongl. Maj:t täcktes hafva det chirurgiska verket till dess förkofring och understöd vid framdeles förekommande tillfällen i nådig åtanke». Ansökningarna lades sedermera i k. rådet ad acta den $5/2$ 1767 »i anseende till den uppå ständernas tillstyrkande gjorda författning».

Derefter ingaf kirurgiska societeten till riksdagen 1765 en klagoskrift, föredragen i »urskillningsdeputationen» den $6/3$ samma år och remitterad till mindre sekreta deputationen, hvaruti framhölls, hurusom

sekreta utskottet vid 1756 års riksdag till medicinalverkets upphjelpande öfverhufvud anordnat 15,000 dal. smt, och att ridderskapet och adeln, samt presteståndet »till en del bifallit detta förslag med några ändringar i vissa omständigheter». Borgareståndet deremot hade den $19/10$ 1756 beslutit »att den föreslagna fonden af 15,000 daler smt till hälften warder anordnad till provincialdoctors förordnande i länen emot 300 dal. smt i årlig lön och 100 dal. s. m. i resepenningar och andra hälften till chirurgiens uphielpande och befordran, samt provincialfältskärers tillsättande i landsorten med 200 dal. smt i årlig lön och 100 dal. s. m. i resepenningar, så långt dessa medel kunna nu tillsträcka, till dess rikets stat framdeles kan medgifva, att så väl doctorer som fältskärer uthi alla län varda förordnade och med lön och underhåll försedde. Och böra de län, som med provincialmedici och chirurgi hittills icke blifvit försedde, först ihågkommas». Häröfver blef extractum protocollis den $20/10$ s. å. hos hedervärda bondeståndet uppläst och till alla delar bifallet. Ytterligare åberopade H. Schützer att riksrådet baron Scheffer den $4/2$ 1758 i k. sundhetskommisionen yttrat »at så snart flere medel af statscontoret inflyta kunde, skulle kirurgiska societeten framför alla andra ihågkommas och hielpas». Deremot hade sekreta utskottet vid 1761—1762 års riksdag i skrifvelse af den $21/6$ 1762 till Kongl. Maj:t öfverlemnadt verkställigheten af de af sekreta utskottet 1756 föreslagna åtgärderna, hvilka likväl icke i allo gillats af ständens plena, och derjemte hade utskottet medgifvit, att collegii medici ledamöter måtte af den bildade medicinalfondens med löner förses. Denna sekreta utskottets skrifvelse öfverlemnades omedelbart till Kongl. Maj:t och på denna grund blef återstoden af medicinalfondens medels k. brefvet till sundhetskommisionen af den $22/6$ 1763 helt och hållet använd för medicinska ändamål. På dessa skäl ansåg sig kirurgiska societeten hafva anledning att besvära sig hos de nu 1765 församlade ständerna »samt bedja om upprättelse och att societeten må få njuta den frukt och ömhet Rikens Ständer wist för chirurgiens uppkomst och flor i riket».

Denna af Schützer uppsatta, vidlyftiga och med talrika bilagor försedda besvärsskrift till rikens ständer medförde icke något resultat. Den af kirurgiska societeten begärda hälften af medicinalfondens var och

förblef för societeten förlorad. Om vid ärendets behandling enskilda inflytelser gjort sig gällande och om borgare- och bondeståndets för societeten gynnsamma uttalanden på annat håll motarbetats är möjligt, men för det närvarande äro spåren dertill försvunna. Åtminstone i de officiella skrivelserna äro de kirurgiska societeten rörande tilläggen icke synliga. Sekreta utskottets allmänna utlåtanden 1756 och 1762 hafva, utan anteckning om ständernas eller de enskilda ståndens beslut, blifvit ensamt lagda till grund för de deraf föranledda åtgärderna.

Frågan om medicinalgondens delning emellan collegium medicum och kirurgiska societeten var likväl icke helt och hållet graflagd. Den 19/2 1770 anmälde societeten hos konungen att, sedan riksens ständer åtagit sig en bevillning till fyllande af medicinalverkets behof, skulle syftmålet dermed närmast vinnas om samma förmåner, som provinsialläkarene åtnjöto, blefve förunnade de fältskärer, hvilka af landshöfdingarne utsändas till orter, der farsoter yppat sig, hvartill så mycket mera skäl vore för handen, som sällan mer än en medikus fanns i hvarje provins. Ytterligare begärde societeten

att provinsialfältskärernes antal måtte ökas och aflönas ur samma fond;

att medicinalgonden blefve så delad, att både collegium medicum och societeten ägde medel till fria medikamenter åt fattiga på landet och i städerna;

att arvode, dagtraktamente och skjuts skulle tilldelas de fältskärer, som komma att besöka de sjuka;

att de kirurgiska resestipendiernas belopp måtte utgå efter kurs och ännu tvenne sådana ytterligare inrättas å 2,000 dal. smt;

att till hushyra, ved, ljus och skrifmaterialier för societeten blefve anslagna årligen 300 dal. smt, till lön för en skrivvare och en vaktmästare 400 dal. smt tillsammans, äfvensom till uppköp af böcker, instrumenter och preparat 200 dal. smt, och

att societeten finge fri post i allmänna angelägenheter och societets ledamöter arvode vid tiensteförrättningar.

Denna sin begäran förnyade kirurgiska societeten i en till Kongl. Maj:t ställd inlaga af den 10/12 1770 och framhöll att »såsom det är

med högl. ständernas författning enligt, det chirurgiska societeten tillika med k. Collegium medicum skall gemensamt taga del i den allmänna sjukvården i riket, blir det en naturlig följd att, om smittosamma sjukdomar skulle i riket utbryta, den drygaste sjukskötseln då tillfaller fältskärerne, emedan dessa sjukdomars crises, såsom parotides, bubones, anthraces, furunculi, gangræna, sphacelus m. m., på hvilkas rätta wårdande hela sjukdomens cur ankommer, nödvändigt af dem måste handteras, uppskiäras och förbindas, hvilket icke utan största äfwentyr för hälsa och lif aflöper. Hwarwid äfven så naturligt synes följa, att den, som för största faran blottställes, bör ock största belöningen tillfalla».

Societeten var likväl olycklig i sina försök att tolka riksdagsbesluten. I utslag af den $19/3$ 1771 förklarade Kongl. Maj:t »att societetens ansökning om delning af den af riksens ständer sistlidne riksdag tillökta medicinalgonden till de af societeten uppgifna behofven icke kunde beviljas i hänseende dertill, att riks. ständers sekreta utskott vid riksdagen tydligen utstakat och tillstyrkt, huru med dispositionen och redogörelsen för medicinalgonden förhållas skall». Härmed var societeten likväl icke nöjd, utan framlade ånyo i en skrifvelse till Kongl. Maj:t af den $24/7$ 1771 sina klagomål och sina anspråk med följande ord: »Det ligger i klar dag, huru denna societet med allt fog kan kallas den olyckligaste bland alla verk i Svea rike, i hänseende dertill, att den aldrig för dess välmening, nit, kostnad och möda för fäderneslandet, som andra publika verk, haft att hugna sig af någon deremot svarande uppmuntran och understöd, med undantag af tvenne resestipendier».

Societeten klagade tillika deröfver att en mängd fältskärs gesäller för syns skull förskaffade sig kallelse till någon stad, men qvardröjde i Stockholm under förevändning att taga fältskärsexamen, hvarför städerna icke borde få kalla flera fältskärer, än de kunna underhålla. Likaså undandrog desamme sig att enligt författningarna ingå i tjänst hos legitimerade fältskärer och förskaffade sig plats annorstädes eller försörjde sig på egen hand, hvarigenom brist på fältskärer i kronans och arméens tjänst uppstod. Till stäfjande af dessa missbruk och förhindrande deraf, att icke städer, bruksinrättningar m. m. må antaga oexaminerade fältskärer, begärde societeten, att förordningarna om dess rätt att inkalla sådane

till examen och vid försummelse eller tredska förordna andra i deras ställe, måtte ånyo inskräpas och upplifvas. Äfvenledes förnyade societeten sitt redan 1767 gjorda förslag att fältskärer vid arméen och flottan, som antagas vid utbrottet af krig, icke må vid dess slut afskedas, utan bibehållas vid sin innehafvande lön och, när de genom afsked eller frånfalle afgå, ersättas af andra. Societeten anhöll att detta förslag, liksom frågan om medicinalfondens delning, måtte föreläggas ständerna.

Nu tycktes societeten verkligen kommit sina länge närda förhoppningar närmare, emedan Kongl. Maj:t i rådsprotokollet den $\frac{5}{9}$ 1771 tillstyrkte hos riksens ständer en delning af medicinalfonden och detta yttrande tillställdes sekreta utskottet den $\frac{29}{9}$. Dock innan ärendet vunnit sitt slutliga afgörande, kom revolutionen den $\frac{19}{8}$ 1772 och grusade dessa och många andra förhoppningar. Societetens framställning i ärendet, ånyo inlemnad till statssekreteraren von Heland den $\frac{14}{9}$ 1772, var fruktlös.

Societeten förlorade likväl icke modet. Den $\frac{2}{11}$ s. å. och den $\frac{23}{1}$ 1773 förnyade societeten sin ansökning i omförmält syfte, men nu förgäfves. Ja, kort derpå den $\frac{1}{2}$ 1773 anmälde societeten hos Kongl. Maj:t sitt bekymmer öfver ett utspridt rykte att vid medicinalverkets nu skeende reglering de kirurgiska examina hädanefter komme att anställas inför collegium medicum med biträde af tvenne societetens ledamöter, hvilka vid sådana tillfällen skulle äga säte och stämma i collegium och uppbära arvode. Societeten, som häruti såg en fullkomlig rubbning af sina privilegier, anhöll att som hittills ensam och under ansvar få i närvaro af Kongl. Maj:ts arkiater och collegii medici præses enligt reglementet af den $\frac{16}{1}$ 1755 examinera alla fältskärer, som anmälde sig till regementenas, örlogsflottans, provinsernas, städernas eller bergsbrukens tjenst.

Det var icke blott inom riksdagen, som striden emellan kirurgiska societeten och collegium medicum utkämpades. Äfven till de den tiden vanliga flygskrifterna tog man sin tillflykt och sökte genom dem bearbeta sinnena. Flera plötsligt uppdykande anonyma skrifter visade det intresse, hvarmed begge partierna följde de sväfvande frågorna.

Vid 1761 års riksdag bröt striden ut i öppen fejd. En mängd stridsskrifter, ämnade att inverka på det allmänna tänkesättet, utkommo

kort före dess början och under dess fortgång. Först uppträdde en anonym författare (assessor J. G. Hjertzeel) med »*Några sanningar med theraf följande slutsatser, rörande medicinalvärdet och isynnerhet Chirurgiens förbättring*», 4 bl. 4:o. Sthlm 1761. Denna skrift uttalade de tankar, hvilka då för tiden hystes af partiets främste ledande män, och framlade de önskningsmål kirurgerne ville se förverkligade. Förf. ansåg att man visserligen kunde i collegium medicum insätta ett tillräckligt antal kirurger och apotekare och sålunda bilda en motvikt mot läkarenes makt, men trodde det dock vara säkrast att, till förekommande af väld, öfverlemna åt sundhetskommisionen öfverstyrelsen öfver hela medicinalverket. Enligt hans åsikt skulle det hindra läkarekonstens utbildning, om man »tvertemot et i alla riken vedertagit bruk» ville förena »medici» och »chirurgi» till en enda kår eller låta dem sammansmälta med hvarandra. Emedan en kirurg nödvändigt bör äga tillräckliga insikter äfven i den invärtes medicinen och en stor del af landets innevånare skötas af fältskärer, hvilka känna läkekonstens begge delar, så måste så väl landsbygden, som arméen förses med skickliga kirurger, hvilka böra få sysselsätta sig med behandlingen af invärtes sjukdomar. För vinnande af detta ändamål borde kirurgerne äga tillfälle att inhemta äfven den medicinska vetenskapens teori, men tidigt vänjas vid manuela handlag och inöfvas i operationer. Kirurgerne skulle likväl icke studera vid akademierna, der man hufvudsakligen sysselsätter sig med vetenskapens teoretiska delar, utan för deras undervisning borde skolor inrättas i de större städerna, der de vid sjukhus och under erfarne lärares ledning kunde förvärfva sig grundliga kunskaper. Resestipendier borde anslås lika väl för kirurger, som för medici, och den till läkekonstens fromma af rikets ständer anslagna medicinalfonden delas lika emellan collegium medicum och kirurgiska societeten.

Det är väl om denna skrift Nils Rosén skref i ett bref till Z. Strandberg från Upsala den 26/5 1761:

«Jag tackar tusendefalt för de öfversända skrifterna och skall jag strax lämna dem till Linnæus. Vederbörande raisonnera lögnligen. Liksom murmästaren vid slottet skulle säga: Emedan jag förstår bättre at handtera tegel och kalk, än Cronstedt och Adlererants, därför bör

jag vara lika ansedd med dem och rätt så väl hafva inseende öfver Slottsbyggnaden, som de. Det är väl att skriften blifver väl och utan ifver besvarad, men hvar pluraliteten är hos dem, som skola decidera, ser man tydeligen och de hålla med den, som håller med dem. Fördenskull fordrar försigtigheten att med tal vinna dem, åtminstone de förnämsta. Darrelii svärfar kan häruti göra mycket och dylika, som ha mycket folk¹⁾.

Strax efter det denna skrift blifvit synlig, utgäfvos „*Kårta frågor och anmärkningar vid de af trycket nyligen utkomne sanningar med theraf följande slutsatser rörande medicinalwäirket och isynnerhet chirurgiens förbättring*“ (af J. G. Wallerius). Sthlm 1761. 22 sidor 8:o. Denna skrift fordrar att kirurgie studiosi studera vid akademierna i riket, för att der inhemta tillräcklig teori och nödig praxis, „icke på en gång, ty det wore mera skadeligit än gagneligt eller baklänges, utan först teorin och sedan practiquen“. Doktorer och kirurger må samfällt befatta sig med såväl in- som utvärtens krämpor, när de äga lika grundad insigt i medicin. Emot denna skrift utkom „*Gensvar uppå de frågor och anmärkningar, som en okänd auctor författat öfver några för detta utkomne sanningar med theraf följande slutsatser rörande medicinalwäirket*“ (af Roland Martin). Sthlm 1761, 47 sidor 8:o.

Därefter utgaf J. G. Wahlbom en skrift under titel „*Några sanningar med theraf följande slutsatser rörande medicinalwäirketets förbättring*“ 4 bl. 4:o. Sthlm 1761, som med begagnande af samma grunder och nästan samma uttryckssätt, som Hjertzeel, ledde sig till resultat af vida mer omfattande betydelse för hela medicinalverket. Han sammanfattade dem i den önskan, att så väl sundhetskommisionen, som collegium medicum, må göra sina skyldigheter efter instruktion och medicinalförfattningarna. Vid akademierna borde en profession i kirurgi inrättas och sedan lämpliga lärare anställas vid sjukhusen i de större städerna. Riket må allmänt förses med dugliga medici och arméen med läkare och skickliga kirurger, samt medicinalfonden fortfarande användas till nödiga och nyttiga behof.

¹⁾ Upsala universitets bibliotek.

Om denna sin uppsats yttrade Wahlbom i ett bref till A. Bäck af den ²¹/₁₂ 1761:

«Hvad säger nu Martin? eller will han ej svara på mina sanningar. Jag har varit något bekymrad öfver det att mitt namn står utsatt. Låt mig veta om det war väl eller illa gordt. Nu har jag laddat tilreds med sjelfva bevisen till svar, i fall han skulle komma, men kommer han ej, så frågas om jag skall tillika låta trycka dem, eller om jag skall skicka dem till kongl. Collegium medicum, då de kunde bruka dem efter behag, ty de äro något hårda för att sätta mit namn under?

Collegii medici svar är rätt solidt, jag tycker att det skulle göra impression. Monne ej professor Wallerius vidare svarar? Om Martin svarar mig, så bör han tillika sätta ut sitt namn och då få vi se, hvem han är. Gör han det intet, så kan man uppenbart skämman ut honom såsom en försmädare. Alla dessa oredor wore på en gång afhjelpta, om man i Upsala finge en Chirurgiæ Professor. Om Prosector och Academiae fältskärs lönen slogos tillsammans, så vore det lätt gort».

Från läkarenes sida utkom ytterligare „*Svar uppå några s. k. sanningar med der af följande slutsatser till medicinalwärbets förbättring* (af D. Schultz), 30 sidor 8:o Sthlm 1761. Denna skrift sökte ådagalägga, att kirurgiska societeten föga eller allsintet gagnat sina elever genom sin s. k. undervisning i anatomi. „Af de utplanterade fältskärerne, säger förf., ses ännu i deras till öfverdomstolarne inkommande attester ynkeliga vedermälen af anatomisk och physiologisk kunskap. Chirurgen har hittills hos oss blifvit skött som ett handwärb, hvarifrån den ännu ej långt kommit, så länge sjelfwa styresmannen både gillar och för egen inkomst nyttjar detta näringsfång, ty att raka skägg, breda ut plåster, tilreda linneskaf, slå åder, öppna bölder, läka sår, förbinda benbrott, afskära ben och växter med flere kirurgiska handöfningar, hafwa våre fältskärer alltid giort utan någon annan kunskap i medicinen, än de sjelfve skrutit af. Man må väl önska att läkarekonsten i hela sitt omfång utöfvas af en och samma person, men „densamma skal hafva der til gjort sig wärdig, neml. han skall wara en examinerad medicinæ doctor och en ej mindre pröfwad chirurgus practicus och då må en sådan ömsom beklåda provincialmedici- och regementsfältskärs sysslor“. Förf. ansåg att under dåvarande förhållanden hela det kirurgiska undervis-

ningssättet var misslyckadt. Ungdomen fick icke tid att i fred och ro läsa sin bok, utan måste använda sin tid i sin mästars tjänst och löpa hans ärenden. „Det är fåfängt att söka värda en skräinrättning med namn af academie och dess rättigheter“. Att Schulzenheim var författare till denna skrift framgår ur hans bref till P. Afzelius af den 18/9 1801:

«Om uti Bibliotheca medica ¹⁾ skola uptagas våre kanske mindre hedrande Riksdags Cabaler med Chirugi och apothekare, så har jag ock på medbröders enträgna begäran, år 1761, lånt min penna uti svaret uppå några så kallade sanningar till medicinalverkets förbättring. Jag hade kanske skrifvit 20 år senare med mindre hetta. Det enda goda, som i den ephemeriska skriften finnes, är at jag då redan förfäktat den satsen, at Läkare borde vara ambidextri, som nu ändteligen vunnit Rege- ringens sanction, ehuru skräväsendet och befattningen med rakfatet nog sent lära komma att aboleras. Uppå samma så kallade sanningar hade ock afl. prof. J. Gottsk. Wallerius lämnat et svar, under namn af «Korta frågor och anmärkningar» ²⁾.

Till vederläggning af denna skrift, som blottade kirurgernes obefogade anspråk, utgafvo de å sin sida „*Ärindringar vid det nyligen tryckta svar uppå några för detta utkomne sanningar rörande Medicinal- verkets förbättring*“. Sthlm 1761. 46 sidor 8:o^o. Förf. hänvisade till de kunskapsprof en fältskär enligt gällande examensreglemente och dess 2 och 3 §§ hade att undergå. Utom det, att den sökande skulle undergå trenne särskilda examina, „hvaruti så in- som utvärtes sjukdomar både till kännetecken och botningssätt efterfrågades, måste han till slut uppå kirurgiska societetens anatomiesal publice uppå döda kroppar förrätta flere operationer, dem demonstrera och gifwa svar på the frågor, som societetens ledamöter honom göra“. Oaktadt kongl. brefven af den 30/10 1752 och 2/4 1753 anbefalldo collegium att hålla föreläsningar i anatomin, „lär någon betydande orsak förmodeligen afhållit collegii medici ledamöter derifrån“, och kirurgiska societeten anställde då sin

¹⁾ P. v. Afzelius hade meddelat Schulzenheim att han umgicks med tanken på utgifvandet af en „Bibliotheca Sviogothica medica“.

²⁾ Upsala Universitets bibliotek.

ledamot M. Hedin till sin prosector anatomie 1753. Förf. ansåg sig i det för kirurgiska societeten gällande reglemente och dess 35 § finna stöd därför, att kirurgerne ägde frihet att befatta sig äfven med invärtes sjukdomars behandling, alldenstund desamme enligt denna § voro skyldige, att om Stockholm hemsökes med någon svår och smittosam sjukdom „vid sådan olycklig händelse flitigt och troligen upwachta“. Äfven förordnades fortfarande till arméens och sjöflottans tjänst kirurger att sköta både in- och utvärtes sjuka. Ytterligare fordrade förf., att i Stockholm måtte inrättas ett „chirurgiskt läroställe“, vid hvilket både medici och kirurgi borde vara lärare, men motsatte sig bildandet af en gemensam läkarekår. Undervisningssättet vid k. lasarettet hade enligt hans tanke vissa brister, hvilka borde afhjelpas ¹⁾).

Slutligen utkommo „*Bref till en Vän om hela medicinalwärdets nu påarbetade jemnvigt och befordran*“. Sthlm 1761, 24 sidor 8:o (under-tecknade af Neuter, under hvilken pseudonym H. Schützer dolde sig). Förf. till dessa bref förenade sig helt och hållet med kirurgernes påståenden och fordrade att sundhetskommisionen finge öfverstyrelsen öfver hela medicinalverket, äfvensom att medicinalfonden måtte delas emellan collegium medicum och kirurgiska societeten.

Emot Wahlbom uppträdde ännu C. D. Engelhart med en kort skrift „*Öfver de s. k. sanningar rörande medicinalvärket, som Herr Assessor Wahlbom författat*“. Sthlm 1762. 4 bl. 4:o.

Alldeles tillfälligt torde det icke varit att samtidigt medan denna strid pågick, utkom „*Betänkande öfver Quacksalware, skrifwit såsom Bref från en Medicinæ Doctor i London til en Adelsman i Bath*“. Från fransyskan öfvers. Sthlm 1761, 40 sidor 8:o (omtryckt i Stockholm 1775).

Denna skriftvexling, som på sin tid väckte så mycket uppseende, kunde å ena sidan icke annat än tillspetsa den emellan läkare och kirurger rådande oenigheten och å den andra blotta för handen varande betänkliga lyten och brister i medicinalväsendet. Några samtida yttran-

¹⁾ I „Svenska Mercurius“ 1761 oktober och november finnes med anledning af denna skrift en polemik emellan O. Acrel och „Impavidus“.

den må här i detta afseende anföras. J. O. Hagström skref den 18/1 1762 till A. Bäck:

«När den nya Pharmacopoea utkommer, blir den et trätofrö igen för våra chirurgi, som nu, genom vår Martin, utgjuta all deras bitterhet. De rättsinta undantagna. Beklagligt att så mycken häftig eld skall vara uptänd emellan dem, som borde till göromål och tankar vara förenade. De prostituerade och blotta hvars annans svaghet, när de med sämja kunde befrämja det allmännas och sitt eget bästa. Låt Chirurgo hafva flera sjuka, de hafva ock flera belönte gesäller af kronan, som assistera sig. De äga boställen, en stor fördel uti dessa tider, då medici icke hafva någöndera. Man bör ej missunna dem för sina fördelar, fast medici fått mindre lätt. Jag ryser vid genomläsningen af de skrifter, som denna tiden blifvit wäxlade emellan begge partierne, och afskräckes ifrån, att någonsin skrifva mera med uptäckt namn».

Polemiken slutade med det efterspelet, att collegium medicum beslöt under hösten 1761 klaga i k. kanslikollegium öfver „Censor librorum“ kanslirådet von Oelreich, som tillåtit „de af trycket obehindrade utgifna skrifter, som till dess ämbete, heder och anseende förklenat collegium“, och begärde, „att Cancellie collegium må efter lag och stadgar förfara med hvad redan till Collegii medici och dess ledamöters bekymmersamma och högst nesliga förklenande blifvit på ett ganska oanständigt sätt för allmänheten genom tryckta skrifter uppfvit“. Von Oelreich infordrade nu H. Schützers förklaring och denne icke blott sökte vederlägga collegii påståenden, utan ingick äfven i en ytterligare granskning af yttrandena i motskrifterna.

Striden hade till det yttre tystnat och numera blefvo kollisionerna emellan societeten och collegium medicum mindre i ögonen fallande. Äfven den orolige, hänsynslöse, ständigt stridsfärdige Herman Schützer afsade sig öfverdirektörsembetet 1768. Viktigast var mellertid att i den mån kirurgin utvecklade sig och blef föremål för vetenskaplig bearbetning, måste det gamla skråväsendet och den handverksmässiga utöfningen af konsten försvinna. Omärkbart öfverlefde kirurgiska societeten sig sjelf. Nu hade „den tidens omvexling“, hvarpå collegium medicum 1764 hoppats, verkligen inträdt. Hedin uppger att föreningen

emellan medicin och kirurgi redan 1787 blifvit föreslagen i ett till Gustaf III inlemnadt memorial. Han antyder, att det var han sjelf, som vågade detta steg. Förslaget remitterades väl till kirurgiska societeten, till collegium medicum och till krigskollegium, „men föga fattades att upphofsmannen blifvit ställd till ansvar för ett förslag, som åsyftade förändring i gällande privilegier. Ett mäktigt parti och kanske mäktigast den man, hvars egen nytta härigenom skulle blifvit lidande, segrade lätt öfver den utan mäktiga anhängare och utan gällande understöd varande författaren, fast denne senare haft den tillfredsställelsen att se den goda saken segrande och detta förslag, jemna tio år derefter, stå tecknadt som en k. stadga, vida öfver hans förmodan utvidgad och tillökt“¹⁾.

Af en mängd i den periodiska pressen synliga uttalanden från denna tid ser man att öfvertygelsen om ohållbarheten af det dåvarande medicinska administrationssystemet börjat allt mer och mer rotfästa sig i det allmänna tänkesättet. Man fordrade högljudt en förändring af de bestående förhållandena.²⁾ Inom societeten sjelf uppstod behof af en omorganisation och i följande kapitel skola närmare detaljer i detta afseende meddelas. Den offentliga meningen uttalade sig allt mera öppet för en reform äfven af det kirurgiska undervisningssättet. I „Dagliga Tidningar“ eller „Dagligt Allehanda“ för den 10/2 1796 finnes en insänd notis derom att regeringen den 3/12 1795 anbefallt collegium medicum att genom vissa deputerade ledamöter sammanträda med utsedde medlemmar af kirurgiska societeten och föreslå utvägar till kirurgins grundliga inhemtande. „Det är intet tvifvel“ yttrar förf., „att icke Collegium medicum söker att tillintetgöra chirurgiska societeten genom förslag om dess införlifvande till en corps med sig. Jag skulle sannerligen önska, att det skedde och at den usla skråförfattningen engång upphörde. Detta vore den enda utväg at hindra de starke taxeringar för examina, som kanske oftare afgjort mästarebrevets utgifvande, än skickligheten.

¹⁾ „*Samlingar i blandade ämnen för läkarevetenskapen och naturforskningen* af Sven Hedin. I. Sthlm 1811. sid. 27.

²⁾ Sådana uttalanden anträffas i „Extra Posten“ 1792 n:o 37, 45 och 53, i „Stockholms Posten“ 1792 n:o 249 och 291, i „Dagligt Allehanda“ 1792 n:o 278, i „Stockholms Posten“ 1793 n:o 193 och 291 samt „Extra Posten“ 1793 n:o 33.

Detta lemnar jag dock derhän; underslef sker i alla tider. Men en enda säker utväg finnes till denna lärdomsgrenens förbättrande, den att ynglingarne få lära och att de understödjas¹⁾.

Hvad man tänkte om mången kirurgs vetenskapliga ståndpunkt, uttalade P. Afzelius i ett bref till Christ. Carlander af den 10/8 1795:

«Wåre sist blifne Doctorer äro alla employerade och så förhåller det sig äfven med de i Stockholm uppfostrade chirurgi, hvilka dessutom ha den förtjensten att vara fullkomligen illiterate. Ibland desse sist-nämnde blir annars ingen brist på sökande (en regementsläkaretjenst var nemligen ledig i Götheborg) och på sådane, som framge de mäst berömmade vittnesbörd från sina lika illiterata patroner; t. ex. den, som kom efter mig vid Helsingarne, en stackare, som knapt kan skrifva sitt namn, hade af generaldirektör Acrel ett sådant intyg, som skulle hans like icke finnas i landet».

När det sedermera blef bekant, att collegium medicum inlemnadt förslag till ny instruktion för sin verksamhet, anhöll kirurgiska societeten den 2³/₄ 1796 hos Kongl. Maj:t att deraf undfå del. Denna dess sista officiella skrifvelse må här meddelas:

«Som Chirurgiska Societeten har anledning at förmoda det Collegium medicum i underdånighet inlämnadt förslag till en instruction, som i något mål torde röra chirurgiska societeten jemte fältskärernes af flere Sveriges konungar nådigst förunte fri- och rättigheter och ett sådant förfarande synes chirurgiska societeten strida emot E. Kongl. Maj:ts nådigste befallning af den 3¹/₂ 1795, som befaller att societeten gemensamt med deputerade af Collegium medicum skulle ett förnyadt reglemente utarbета, så vågar chirurgiska societeten i underdånighet anhålla det täcktes E. Kongl. Maj:t nådigt lämna societeten del deraf, på det fältskärerne ej mindre än E. Kongl. Maj:ts öfrige trogne undersåtare må få hugna sig af E. Kongl. Maj:ts alltid beviste nåd, att ej ohörde något åläggas eller fräntagas».

Kongl. Maj:ts korta svar på denna anhållan lydde:

¹⁾ Denna tidningsuppsats anmäldes den 11/2 1796 af kirurgiska societeten hos justitie kanslern till åtal.

«Kongl. Maj:t finner ej skiäl att till denna underdåniga ansökning lämna dess bifall». Stockholms slott den 6 Maji 1796.

Kirurgiska societeten blef upplöst genom k. förordningen af den 28/10 1797, hvarom redan i det föregående blifvit utförligt ordadt. Vid dess sista sammanträde i närvaro af collegii medici præses E. J. von Heidenstam och Olof af Acrel, uttalade A. J. Hagström sitt hopp «att de förbättringar i den kirurgiska vetenskapens handhafvande, som vi så ofta fåfängt önskat och äfven flere gånger föreslagit», nu vid tillgång på tillräckliga medel, måtte kunna genomföras¹⁾.

Ett nytt tidskifte hade nu genom »tidernas omvexling» inträdt i det svenska medicinalverkets historia.

5. Strider inom kirurgiska societeten.

När det blef bekant att »fältskärsgesällerna» från deras »fattigkassa» 1760 bestridt präglandet af en guldmedalj öfver dåvarande öfverdirektören Herman Schützer, fordrade några af societetens ledamöter revision af kassans tillstånd, »hvarigenom bäst utrönas kunde, huruvida ryktet egde grund eller ej». Denna fordran bestreds af Schützer tillika med några af ledamöterna, men på grund af 43 § i societetens reglemente blef öfverdirektören tvungen att inkalla »en domför sammankomst i närvaro af embetsborgmästaren, rådsbisittaren och embetsnotarien». Dervid infann sig äfven stadsfiskalen A. H. Georgi och anförde att han i stöd af ett påbud 1741 egde rätt att bevista alla societetens sammankomster »för att dervid i akt taga lagens rätta skipande»²⁾. Häremot protesterade societeten, emedan den ansåg det åberopade påbudet hafva afseende »på andra handtwäreck, societeter och skrågillen», men icke vara tillämpligt på kirurgiska societetens 1755 stadfästade reglemente, som noga utstakade det sätt och den ordning, i hvilken socie-

¹⁾ Se ofvan sidd. 32-36 i detta arbete. Kort derpå väcktes fråga derom att societetens handlingar borde till collegium medicum utlemnas och öfverdirektör Hagström lofvade äfven besörja derom (collegii medici protokoll den 17/2 1798). Emellertid förvaras de i Karolinska institutets bibliotek, liksom Hagströms nu omnämnda tal.

²⁾ Syftar måhända på öfverståhållarens publikation af den 28/10 1741 ang. k. förordningars och resolutioners noga handhafvande och efterlevande.

tetens öfverläggningar och ekonomiska tvistemål borde ega rum. Med anledning häraf anhöll en del af societetens ledamöter om Kongl. Maj:ts förklaring i den uppkomna tvisten, »emedan allt nöje och uppmuntran skulle förqväfvas och afstanna, om kirurgiska societetens ledamöter skulle blottställas för fiskaliska actioner, från hvilka societeten intill denna oföväntade händelsen lyckeligen varit fri och obesvärad».

Men större, viktigare strider skulle förestå. I den ihärdiga, bittra kamp med collegium medicum, som Schützer närmast framkallat och underhöll och i hvilken hvarje medel ansågs tillåtligt, framstår hans bemödande att för kirurgiska societetens intressen vinna professorn i anatomi Roland Martins understöd, som en af de mest anmärkningsvärda episoder i Sveriges medicinalhistoria. Den $29/10$ 1760 väckte Schützer i societeten förslag att upptaga professor Martin till medlem af densamma. Martin anhöll å sin sida i ett till societeten den $31/10$ inlemnadt memorial

»att varda antagen till societetens ledamot allenast i det som hörer till säte och stämma derstädes, och utan att befatta sig med någon chirurgisk syssla, samt niuta densamma åtföljande rättigheter och förmåner, jemväl under förbindelse, att lemna sådant ledamotskap, i fall han framdeles skulle blifva k. Collegii medici assessor, så vida icke någon annan af societetens ledamöter äfven framdeles kan tillika äga säte i samma Collegium». Ytterligare tillägger Martin »jag förbehåller mig och häremot intet annat af den högädda chirurgiska societeten, än att i de förmåner blifva befäst och befrämjad, som riksens högl. ständer vid anatomie inrättningen högt prisligen ärnat och på syftat, samt uti k. brefvet af den $10/8$ 1752 är i nåder stadgat och utsatt».

I societetens handlingar är härom antecknadt att societeten, »som af fruktan för någon mindre behagelig påföljd, så när icke velat för sin del bevilja honom dess åstundan, dock likväl i anseende till den nära förbindelse, som naturligtvijs är emellan chirurgiska societeten och en chirurgie professor, samt isynnerhet därför att anatomiska inrättningen, hvilken är så angelägen för riket, skulle igenom denna förening märkeligen förbättras, så framt chirurgiska societeten med collegio medico vunne samfäldt inspection öfver den allmänna anatomiens inrättning och styrsel», dertill bifallit under förutsättning, att det icke måtte i framtiden

»gifva anledning till något præjudikat för hvem det vara må». Sedan Schützer genomdrifvit detta mot societetens rëglemente stridande val, alldenstund Martin, hvarken uppfyllt de för inträde i kirurgiska societeten föreskrifna villkoren, eller förvärfvat sig privilegier på någon fält-skärstuga, anmälde han detsamma den 23/2 1761 hos Kongl. Maj:t till stadfästelse.

Med anledning af denna hos Kongl. Maj:t gjorda anhållan inlemnade Olof Acrel och Math. Ramström den 27/2 1761 till Kongl. Maj:t en besvärsskrift, som för det ljus den kastar öfver tidsförhållandena må här meddelas ¹⁾.

»Hos Eders Kongl. Maj:t föränlätës undertecknade af Chirurgiska Societetens ledamöter i diupaste underdånighet förmåla, huru som wi händelsewis fått tillfälle i Expeditionen se och genomläsa en hos Eders Kongl. Maj:t af Archiatern och Öfver Directeuren Schytzer i underd. insinuerad böneskrift rörande Anatomie Professorens Roland Martins intagande öfver privilegierade antalet i Chirurgiska Societeten tillika med sistnämde Professors bifogade ansökning derom hos Chirurgiska Societeten. Wi hafva emot all förmodan funnit, at Archiatern och Öfver Directeuren Schytzer denna skriftliga underdånigsta förfrågan hos Ed. Kongl. Maj:t i Societetens namn och på dess vägnar underskrifwit och ingifwit, der likwäl vi som Societefens äldre Ledamöter varit, då questionen ventilerades i dess sammankomster, af helt andra tankar, wälvetande huru högt Kongl. Privilegier och Stadgar böra skattas, fredas och i helgd hållas, och nu sedermera med förundran se, at han i sin inlaga hos Eders Kongl. Maj:t förteगत dissentientium utlåtande ad protocollum twärt emot en styresmans skyldighet, och den rätt Sweriges lag hvar undersåte i gemen och Embetsman i synnerhet förunnar. Men detta är icke det första försök, som Archiatern och Öfver Dir. Schytzer inom kort tids förlopp wäगत på Societetens lugn med förolämpande af Ed. Kongl. Maj:ts allernädigste stadfäste Privilegier. Wi hade gärna bortgiömdt dem i en ewig glömska, om icke detta obehageliga och färska steget af honom kräfde af oss för våra egna och för våra efterkommandes sanna wäl, at dem med få ord nämna, så wida de äro af samma skadeliga egenskaper med denna».

¹⁾ I riksarkivet under rubriken »Chirurgiska societeten».

Acrel och Ramström klagade att Schützer »gjort sin högsta flit» att utöfver det fastställda antalet ledamöter i societeten förskaffa äfven assessor J. G. Hjertzeel plats i densamma. Vidare hade Schützer vägrat låta revidera societetens fattigkassa och oaktadt såväl muntliga, som skriftliga påminnelser försummat att af de till »hvarjehanda litterära» behof såsom böcker, instrumenter och anatomiska preparat anslagna medel, inköpa sådana för societetens förkofran nödvändiga hjälpmedel, men väl velat påtvinga densamma aflöningen af en obehöflig sekreterare.

»Beträffande slutligen Professoren Martins ansökning, så är hans närvaro hvarken nödig, eller eftersökt af Chirurgiska Societeten, emedan den ovedersäjeligen är försedd med sådana privilegierade ledamöter, som besitta alla de egenskaper, hvilka kunna äskas til detta samfundets fullkomliga förvaltning och bestånd. Anatomimens förbindelser kan härutinnan icke värka den ringaste förmån, utan tvärt om hinder för de lärandes undervisning, då Professoren måste nyttia de stunder til Societetens biwistande, hvilka han högst nödigt behöfver til dess studier och förberedelser til dess föreläsningar, så wida han will fullgöra de skyldigheter, som Embetet af honom kräfwer, at förtiga at denna förening af Archiatern och Öfwer Dir. Schytzer eller Chirurgiska Societeten neppligen kan til E. Kongl. Maj:t föreslås, emedan Prof. Martin af Collegium Medicum blifwit til Anatomix Professor E. Maj:t i underdån. föreslagen.

Hos E. Kongl. Maj:t bönfälla wi i aldra diupaste underdånighet at Hr Archiatern och Öfwer Dir. Schytzer må nådrättwisligen blifwa pålagd, at holla sig inom de gränser, som k. Reglementet och förordningar relative til Chir. Soc. fri- och rättigheter utstaka och förrunna, och icke med nya och oroliga försök beswära dess Ledamöter, som endast bemöda sig och i wärket del taga i Chirurgiens upodlande och nyttiga utbredande i fäderneslandet».

Herman Schützer var icke sen att bemöta denna besvärsskrift, som han i sina den $\frac{2}{3}$ s. å. till Kongl. Maj:t inlemnade» Chirurgiska societetens påminnelser» kallade »ett foster antingen af okunnighet eller hat och icke anses värdig E. Kongl. Maj:t högtuplysta skiärskådande», samt yttrade dervid:

Sedan E. Kongl. Maj:t i nåder har sig bekant, att chirurgiska societeten har sin egen anatomicus och dageliga ärfarenheten intygar, at en afundsam ställning emellan honom och professor Martin mycket kan hin-

dra anatomien i dess tillbörliga drift, så lærer ingen owäldig kunna neka att allmänheten får en väsendtelig fördel deraf, att professor Martin på det närmaste förbindes med kirurgiska societeten, eller då man tillika eftersinnar att enligt k. br. den $10/8$ 1752 ingen bör i den kirurgiska societeten admitteras till examen, som icke kan upvisa att han hållit cursum anatomicum hos professor Martin, hvilket eljest enligt k. Reglementet af år 1755 borde vara kirurgiska societetens ensak».

I en senare inlaga, äfvenledes daterad den $2/3$ 1761, anhöllo Ol. Acrel och M. Ramström å sin sida ytterligare hos Kongl. Maj:t att collegium medicum måtte höras öfver professor Martins ansökning om säte och stämma i kirurgiska societeten, »emedan den gör början till en hufvudsaklig rubbning i dess privilegier». I sin tur inlemnade collegium sjelft den $18/3$ en underdånig anhållan att få del af denna societetens ansökning, medan Schützer ånyo ingaf den $1/4$ 1761 en skrift, deruti han säger sig kommit i erfarenhet deraf, »hurusom Collegium medicum genom underdånig supplique af den $18/3$ söker att hindra denna oskyldiga ansökningen och Collegium enligt dess bekanta vana emot kirurgi, därvid icke lærer kunna hafva någon annan afsigt, än att göra en onödig utdrägt uppå tiden och till den ändan sökt att uti ordighet inveckla en sak, som i sig sjelf är så tydelig, att den icke behöfver minsta förklaring».

Äfven läkarene försummade icke att begagna sig af den inom kirurgiska societeten yppade tvisten. Dr Isaac Olof Grufberg, dåvarande sekreterare i collegium medicum, inlemnade så väl till kirurgiska societeten, som Kongl. Maj:t den $2/3$ och $10/3$ 1761 »ansökning att blifva ledamot i kirurgiska societeten sedan Kirurgiska Societeten beslutit att antaga medicinæ doctores sig till ledamöter». Äfvenså ingaf dr David Schultz en enahanda ansökning, »emedan han förnummit att kirurgiska societeten är sinnad att öka sitt samhälle med ledamöter af doctores medicinæ til befrämjande af literatur. Jag tiltror mig äfven till den högädle societetens nöje kunna docera i anatomie, chirurgie eller ock uti arte obstetricia och det mera hinderlös än någon, som dymedelst är nödsakad at förvärfwa sig födan». Vid kirurgiska societetens sammanträde den $7/3$ 1761 afslogs denna begäran, då »de sökandes föregifna

professors förmögenheter kunde med mycket större fördel användas på unga medici, hälst desses informatorer på långt när icke äro så många, som chirurgorum. Dessa doctorers steg i detta fallet är derföre allt det samma, som om en eller flera af de yngre examinerade chirurgi skulle lägga in i Collegio medico och under förevändning at der tryter isynnerhet chirurgisk lectur, begära säte och stämma derstädes, men jag vill ej förmoda att någon chirurgus lærer wara så kitslig att han skulle willa utöfwa et så litet anständigt raillerie».

För sin del yttrade Schützer till protokollet: »Skulle societeten adoptera alla doctores medicinæ, som någongång hållit cursum och godt med förklädet i lasarettet, fruktar jag at de 18 privilegierade Herrar Ledamöter finge på slutet inrymma rummet åt dem och cedera dem sina ställen».

Kongl. Maj:t hade mellertid redan den $12/3$ 1761 afgjort ärendet och bifallit att anatomie och chirurgie professorn Martin finge på det af societeten föreslagna sättet antagas som medlem i densamma. Denna Roland Martins benägenhet att tillmötesgå kirurgiska societetens planer och afsäga sig förbindelsen med collegium medicum hade flera, redan till en del ofvanföre antydda, särskilda bevekelsegrunder. Hvilken vikt kirurgiska societeten eller åtminstone Herm. Schützer fäste dervid att Roland Martin inträdde som ledamot i societeten, framgår nämligen deraf att societeten ur sina medel tillförsäkrade Martin en betydlig förhöjning af hans lön, såsom anatomie professor. I gengäld afgaf denne den $8/5$ 1761 följande förbindelse:

»Emot den ynnest, att äga Societetens bevågåna försäkran om 2,400 dal. kmts årlig tillökning på min lön, utom hwilka jag skulle wara för-anlåten att med mångahanda bisysslor söka min utkomst, försättes jag gerna i följande förbindelser:

1:o söker jag ej att komma i Collegio medico förän en ledighet skulle der yppas, som i både heder och utkomst kunde wara æquivalent emot de wilkor, som jag af Societeten således fått; Men min tour blir det endaste, som jag hos Riksen H. Ständer i stället för min nu gorde ansökning mig förbehåller.

2:o Skal Chirurgjæ studiosorum rätta undervisning wara mig högst om hiertat och deras så wäl som societetens heder, alltid blifwa min san-

skyldiga fägnad. I fall Societeten skulle finna den öfning nyttig, att här i Stockholm en eller 2:ne gånger i weckan hålla någon art af disputation, och dertill låta något ämne gifwas ut för wissa att skrifwa uti, hwarigenom både bättre färdighet i skrifwande samt talande kunde jämte sakens utarbetande förskaffas, så wore jag willig att deröfwer antingen allena eller tillskiftes af andre Societetens Herrar ledamöter hafwa inseende.

3:o Hwad i Societetens namn till utgifwande af trycket borde uppsättas, skal jag gemensamt med de, som societeten dertill behagar utse, alltid efter min bästa öfvertygelse och insigt söka att redigera och i det skick bringa, som Societeten bäst skal tiena.

4:o Efterhand wille jag under ferierne söka, at utarbete en Anatomie på Swenska, som efter det bruk skal accomoderas, hwilket för lärlingarne är lämpligt i practiquen, och den samma icke utan Societetens approbation, och censur utgifwa.

5:o Som Societeten för godt funnit, det böre Physiologiske föreläsningar för ungdomen äfwen hädanefter årligen hållas, utfäster jag mig då ledighet gifwes, deruti efter min förmåga wara Societeten till tjänst.

För att den af kirurgiska societeten utlofvade lönetillökningen skulle komma Roland Martin till godo, förband han sig tillika, att återtaga sin ansökning att blifwa ledamot i collegium medicum. I detta afseende utfärdade kirurgiska societeten följande förbindelse:

Om Herr Professoren Martin slår ur hågen att söka assessorat i Collegio Medico, och således tager tillbaka sin derom hos Riksens Högl. Ständer warande ansökning och i det stället endast förbehåller sig tour i Collegio medico, uppå den grunden, att han nu blifwit Ledamot i Chirurgiska Societeten och präfereras säte där framför i Collegio Medico; Samt tillika efter redan giordt löfte förenar sitt bemödande med Chirurgiska Societeten deri, att denne Societet må få åtminstone så mycket att säija öfwer Anatomiska Inrättningen, som Collegium Medicum; så utfäster sig Chirurgiska Societeten härmedelst, att, på ett eller annat sätt, så begå saken, att Herr Professorens lön, som nu allenast är 600:de plåtar, och således alt för otillräckelig, skall ifrån nästkommande Januarii månad, om icke förr, blifwa ökt till Sextusende daler kpmt årligen. Dock med det förbehåld, att i fall Herr Professoren, effter grundat hopp, skulle få fria husrum i det hus, som redan är påtänkt till Anatomisk Inrättning, då så stor afdraging sker uppå de nämde 6,000 dal., som hyran kan skäligen wara wärd.

Och skall detta Societetens löfte, utan all invändning, obrottsligen hållas så länge Herr Professoren Martin beständigt fullgör det af honom ofwan äskade förbehåld; hwilket till yttermera wisso bekräftas igenom våra, å ömse sidor underskrefne namn».

Att detta kirurgiska societetens villkor blifwit uppfyllt, intyggar nedanupptagna af sekreta utskottets sekreterare Pehr Olof Osander (adlad Sandersköld) den $14/5$ 1761 utfärdade intyg:

»Uti ingifwit Memorial hos Riksens Högl. Ständers Secreta Deputation har Herr Professoren Doctor Roland Martin förklarar sig wilja afstå ifrån dess gjorde ansökning om säte och stämma i Collegio Medico, under förbehåll, at warda bibehållen wid dess lagl. förwärfwade tour framför dem, hwilka nu eller framdeles i bemälte Collegio til Ledamöter warda förordnade, der han med dem framdeles skulle komma i någon competence».

Efter denna invecklade strid tog R. Martin sitt inträde som ledamot i kirurgiska societeten den $23/4$ 1761. Han höll dervid ett tal, tryckt i Sthlm, 4 blad 4:o, »tillika med k. Archiatern och Societetens Öfverdirecteur Herman Schützers theruppå aflämnade svar».

Såsom redan förut blifwit nämndt, ledsnade Martin efter några år vid kirurgiska societeten och trädde ånyo i förbindelse med collegium medicum. Societeten sökte dock fortfarande med sig införlifva de medicinska lärarene i Stockholm. A. J. Hagström, som genomgått de föreskrifna läroåren och tagit kirurgiska examina, inskrefs redan 1776 som ledamot i societeten, samt var, som professor i anatomi, öfverdirektör vid dess upplösning 1797. Äfven professorn i barnförlossningskonsten Jakob Alm ingick som ledamot i societeten. Härom skref Chr. Carlander till sin vän Jon. Henr. Gistrén den $25/1$ 1794: »Det var ett hufvudknep af Hagström att draga Almen in i kirurgiska societeten. Du skall få se, huru den reser sig på Collegii ruiner». Någon synnerlig fördel torde likväl deraf icke tillfallit societeten. Ty den $10/4$ s. å. svarade Gistrén: »Den nytta jag väntade, att chirurgi skulle hafva af Almens examensrättighet i societeten är nu alsingen. De få examen i ars obstetricia, utan att ha sett accouchementshuset, knapt en gång hört professorens lection. Almen tar dem allenast till sig hemma ett par timmar dagen före examen, då han går igenom med dem det, som han

tänker fråga; förmodligen deponeras då litet pecunier och härmed är allt acheveradt. En annan professor i framtiden torde taga saken mera alfvarsamt, och då blir denna examensrättigheten först gagnelig».

Om kirurgiska societeten varit angelägen att tillegna sig Roland Martin som ledamot, var den några år senare så mycket mer obenägen att lemna akademi adjunkten i Upsala Johan Acrel, som var examinerad mästervältskär, rättigheten att enligt tidens sed in- och utskrifva elever till fullgörande af den föreskrifna kirurgiska lärotiden. Acrel, som, innan han blef medicine adjunkt i Upsala, varit regementsfältskär, hade på sin begäran, att enligt författningarna inskrifva elever i societeten, fått den 7/6 1768 afslag derpå, hufvudsakligen på den grund att han »numera innehade en medicinsk syssla». I sina hos Kongl. Maj:t den 27/6 s. å. inlemnade besvär anförde Acrel att »medicinska faculteten vid den lediga adjunct sysslans återbesättning i Upsala förnemligast hade afseende på den, som jämte medicinske studierne kunde bibringa den studerande medicinske ungdomen tillräcklig insigt i chirurgien» och anhöll att »honom lika med andre chirurgi i riket måtte tillåtas få uti societeten inskrifva lärlingar, på det alla de, som jemte chirurgiens lärande åstunda insigt i medicinske och lärda vetenskaperne, måge samfällt få lära dem». Den 19/7 1768 beviljade Kongl. Maj:t rättighet för Acrel »att i societeten få låta på 3:ne års tid inskrifva en lärling, men icke flere och att efter den tidens förlopp en annan åter i dess ställe antaga».

Den redan ofvanföre nämnda planen af Daniel Théel, att genom inrättandet »af en kirurgisk direction vid arméen »eller genom föreningen af läkare och kirurger i en kår, omorganisera den kirurgiska societeten och i visst afseende förändra dess skråprivilegier, väckte inom densamma en storm af ovilja mot förslaget upphofsman. Redan vid societetens sammanträde den 29/3 1774 hade societeten i närvaro af justitiekanslern och embetsborgmästaren Sebaldt, förklarat sig hafva förlorat allt förtroende för sin öfverdirektör och tillkännagaf sig ärna i underdånighet hos Kongl. Maj:t ansöka om öfverdirektörens entledigande från sin syssla. Den 5/12 1774 inlemnade societeten verkligen till Kongl. Maj:t en klagoskrift deröfver att

»Öfverdirecteuren tvärtemot kongl. Budh och förordningars innehåll och tvärtemot all principe, societeten ovetande, uti ett så grannliga och hela chirurgien nära rörande mål yttrat sig inför E. Kongl. Maj:t. Soc. finner ingen wigare utväg till Chirurgiens uphielpande än den hittills brukelige, hvarföre det icke har kunnat annat än förekomma chirurgiska societeten ganska bedröfligt och jemväl högst sensibelt, att en societetens ledamot och vald Öfverdirecteur röjt så stor okunnighet om Chirurgiens tilstånd nu för tiden, om författningarne i gemen och om innehållet af societetens instruction. Det värsta af allt är dock, at han med et så ogrundat och med idel contradictioner upfylt papper, utan försyn vågat sig inför E. Kongl. Maj:t sjelf.

Det är allmänt bekant at Chirurgiska societeten är updragit och ålagt att efter viss föreskrift och ordning besörja det städer och land, E. Kongl. Maj:ts flotta och armée warda med skickelige fältskiärer försedde. Lika kunnigt är ock att regementsfältskiärerne skola i fredstider sjelfwe förse sig med och effectivt hålla så många compagnie fältskiärer, som staten för hvar regemente består; och då wid infallande krigsrörelser något större antal fordras, vidtager straxt societetens skyldighet att anskaffa så många som behöfwas, så wäl för regementerne som för örlogsflottorne.

Annat sätt att undervisa ungdomen i chirurgiska vetenskapen lär icke finnas, än den methode Societeten alltid haft at låta lärlingar flitigt läsa och skriva, at tillhålla dem städse bevista så föreläsningar, som Lasarettet, inöfwa dem särskilt i practiquen till medicamenters och instrumenters bruk samt gifwa dem dageliga och trogna undervisningar i allt och vid hwarje särskilt händelse.

Societetens privilegier, allrasist af den $16/1$ 1755 och en sednare resolution af den $15/3$ 1768, innehålla alla den rättigheten för societeten at ensamt och under ansvar orubbad och utan intrång få examinera alla chirurgi, som anmäles till regementernes, örlogsflottans, provintiernes och städernes samt Bergsbrukens tjenst, hvars skicklighet till rikets och allmänhetens tjenst. societeten, som består af edsvurne ledamöter, bäst vet att pröfwa och till hvilken pröfning en sådan candidat till 3:ne särskilda dagar inför societeten får uppträda och examineras i närvaro af E. Kongl. Maj:ts Archiater och Collegii medici præses uti särskilda delar af chirurgien hvardera gången, samt utom anatomien, som wid andra företrädet uti sin hela widd till det nogaste granskas, kommer tillika k. Archiatern sjelf uti 3:die examen särskilt att examinera candidaten uti medicina interna, physiologien, pathologien, pharmacien med

mera och sidst för 4:de gången publice på den chirurgiska anatomie salen förrätta alla de operationer och Bandagers anläggande, enligt kongl. förordningarne, som honom af societeten blifwa pålagde och chirurgiens widd nödvändigt fordrar at pröfwa, så at i många andra länder, så wäl in chirurgicis, som medicis, nästan ingen widlyftigare och strängare examen rigorosum gifwes, än härstädes wid societeten ¹⁾).

Jemte det societeten klagade öfver Théels egenmäktighet i andra stycken och likgiltighet för societetens angelägenheter och då han tillika »med all flit sökt alldeles omstörta societetens fri- och rättigheter» begärde societeten att enligt reglementets 6:te § få i hans ställe falla med sitt val på någon annan ledamot.

I sin förklaring af den ²⁵/₁ 1775 yttrade Théel sitt fel vara det, att han »efter egen öfvertygelse vågat göra skilnad emellan sätten at tildana en fältskär och en barberare». Han betraktade dem, som inlemnad skriften till Kongl. Maj:t som privata personer, alldenstund deras skrift icke var tillkommen enligt §§ 8, 41 och 43 af reglementet i hans och embetsborgmästarens och rådsbisittarenes närvaro. Théel upplyste vidare att de, honom ovetande, »depossiderat honom ifrån societetens böcker, handlingar och nycklar m. m.», såsom ock anställt ensidiga sammankomster samt examina utan hans vetskap eller tillstånd.

Societetens ledamöter, 10 till antalet, inlemnade den ⁶/₂ 1775 en motskrift eller anmärkningar vid öfver dir. Théels förklaring, i hvilken han »visar sig ännu icke undergått all den temperature werlden efter hand gifwer». Théels framhållande af doktorsgraden bemöttes dermed »att den, som allmänt är, är lätt att erhålla» och att »om chirurgiska societetens ledamöter eij ansedt chirurgiska wettenskapens rätte känedom för nog hedrande, hade åtskillige af them kunnat förwärfwa sig doctors Titul, innan Théel förstod at barbera» ²⁾).

Med anledning af sin resolution i ärendet skref konungen till öfverståthållaren baron Sparre den ²³/₅ 1775:

¹⁾ I riksarkivet under rubrik «Chirurgiska Societeten».

²⁾ Striden emellan kirurgiska societeten och dess ordförande omnämnes i ett »Bref ifrån en chirurgus i Finland», infördt i »Dagligt Allehanda» 1775 N:o 96. I N:o 100 af samma tidning ingår »Svar till chirurgus i Finland». Skriftvexlingen fortsattes yttermera i Dagl. Allehanda 1775 N:ris 104, 105 och 113.

Nu förmoda Wi wäl, att genom hvad däruti är förklaradt och stadgadt, den i berörde societet upkomna misshällighet skal warda häfwen, samt skick och god ordning i societeten återställd, men finna derjemte at det mycket skulle bidraga till vinnande af ett sådant ändamål, at de klagande ledamöterna undfå en förtient alfwarsam föreställning för deras wanwördeliga förhållande och utlåtelse såwäl uti deras skrifter, som äfwen vid societetens sammankomst den 29 martii sistl. år, hvarest de wäгат upsäga Öfver Directeuren ifrån dess ämbete, samt således på flere sätt förgått sig och brustit i den aktning, som de äro Öfver Directeuren, såsom deras af Oss i nåder förordnade Förman och Societetens ordförande, efter Lag och god ordning skyldige». — «Likaså förtienar Öfver Directeuren äfwenledes, at få en tienlig föreställning därom, at han i ämbetsgiöromålen skall rätta sig efter reglementet och hwad nu i berörde Wår nådiga Resolution föreskrifwet är, samt i allo med wän- och foglighet bemöta Societetens ledamöter, så at drift och god ordning i målens skiötande måtte warda återställd».

Dessa föreställningar skulle öfverståhållaren enskildt göra hwardera parten.

6. Klagomål öfver kirurgernes praktik.

Så länge »barberarene» eller fältskärerne ännu helt och hållet uppfattades som idkare af ett handtwerk, kunde de icke dragas till ansvar, om deras yrkesskicklighet gaf anledning till klander. Att barberarene (kirurgerne) i äldre tider ansågos äga rättighet att sköta äfwen invärtes sjukdomar, framgår ovedersägligt ur äldre handlingar. Denna frihet inskränktes likwäl redan genom de ofvanföre meddelade k. privilegierna för collegium medicum af den $\frac{4}{8}$ 1684, hvarefter medicinalordningarna af den $\frac{30}{1}$, 1688 uttryckligt stadgade i § 30, att ingen chirurgus eller barberare må vid 50 dal. smts vite första gången, hvaraf hälften borde tillfalla collegii medici fiscus och hälften de fattige, samt andra gången dubbelt och att derjemte blifva exemplariter straffad, i Stockholm eller andra städer, hvarest medici voro tillstädes, låta bruka sig i invärtes sjukdomar och således förordna, sjelf præparera eller ingifva några purgationer, vomitoria, sudorifera, cordialia, opiata och särdeles mercurialia och antimonialia medicamenta, utan borde de endast och allenast låta

bruka sig till alla manualoperationer, hvilka directe hörde under chirurgien, dock skulle dem stå fritt att ingifva Wunddrycker i medici frånvaro, tillbereda gurgelvatten och halssaft och hvad eljest utvärtes kunde appliceras m. m., allenast de vid svårare tillfällen voro ombetänkte att låta jämte sig kalla någon af membra collegii, hvilken tillika med dem kunde hafva omsorg om all erfordrande nödvändighet. Vid alla svåra kirurgiska operationer skulle icke heller någon chirurgus understå sig att förrätta densamma, om icke någon af medicis är derhos, der sådant görligt är.

Såsom skrå stod barberareembetet närmast under öfverståthållaren. Derigenom kan man förklara, hvarföre denne stadens styresman klagade i collegium medicum öfver några af embetets medlemmar. Kollegii protokoll den 5/10 1692 innehåller:

»Inkom ett brefw ifrån Hans Excell. hr öfverståthållaren, hvarutinhan han begärte att collegium medicum mände tilhålla någre af Chirurgis at uthleta sig något subjectum i S:t Johannis hospital, på hwilket de kunde erwijsa något wärkeligit profw med sjelfwa opererande af startschiande och bruchskiärande. — Woro altså opkallade Mr Rådolph Hodders och Mr Hoffman och Valentin Emmerich, begge embetsmästare, om hvilka H. Excell. Hr Öfverståthållaren i ofwannämpte brefw hade förmålt, liika som de intet rätt lyckeliga warit uthi slijke operationer, hvar emot en annan operator benämd Öltkens hade lyckligen stuckit starren, som H. Excellence det sielfwer ansedt. Frågades de altså till, huru de sigh förklara kunde på sådane H. Excellences beskylningar.

Resolverades at Collegium wilde tilskicka Barberareembetet H. Excell. Hr Öfverståthållarens brefw, at de sigh sjelfwe deröfwer förklara mände; och at sådant deras swar skulde sedan tillskickas Hr Öfverståthållaren med Collegii sentiment derhos».

Under det revisionen af 1688 års medicinalordningar för sig gick, hade kirurgiska societetens direktör Baltzar Salinus beklagat sig hos konungen deröfver »att det vore chirurgis för när skedt i det att dem alldeles praxis förbudit blef och i så måtto Hans Kongl. Maj:ts feltskärer vid regementerne ej kunde hafva makt att sköta de sjuke, som sig bör och Kongl. Maj:t dem befalt hafwer». I följd af konungens befallning blefvo nu fyra mästerfältskärer uppkallade till collegium medicum

den ¹⁸/₅ 1691 för att tillsammans med collegium öfverlägga, huru § 30 i medicinalordningarna skulle förstås. Emedan frågan härom var af principiell natur och ägde ett afgörande inflytande på kirurgernes framtida ställning och förhållande till collegium medicum, torde ett meddelande om tillgången vid detta sammanträde med stöd af det dervid förda protokollet icke sakna ett visst tidsintresse.

»Præses yttrade att Collegium med dessa constitutioners 30 punct intet annat intenderade än att befordra een godh ordningh, som i hela werlden practicabel är; och altså förmodade Collegium af fältskärerna igen, att dhe contribuera skulle til alt sodant, som en godh ordningh kan bibehålla.

Mr Baltzar berättade att, då han talt med Præside Collegii om saken, hade han fått till svars, att om fältskärerne älskade oordningh som dhe syntes willia prætendera, så skulle Collegium encouragera heretter medicinæ studiosos att dhe applicerade sig nogare til Chirurgien och, om dhet sker, sade Mr Baltzar wille han hålla dhem för medbröder i embetet.

Mr Baltzar anförde vidare, att såsom chirurgis uthi den 30 § vore förbudt aldeles at practicera, så följde deraf, att inga regementsfältskärer finge lägga handen widh inwärtens sjukdomar hoos dhe Regiments-sjuka. Härtill genmälte præses att om dhe ville granneligen eftersee, hvad i sjelfva punkten stode, skulde dhe finna att ingen regementsfältskär var sådant förbudt, uthan, som de säga, at dherest medici äro tillstädes, skall ingen fältskärare sig med praxi befatta; altså, emedan vid regementerna inga medici äro, fölger det af sig sjelfw, at de måste få practicera, emedhan H. Kongl. Maj:t dem sjelf dertill förordnat hafwer; i det öfrige war androm chirurgis utj städer ej annat förbudt deruthinnan, än som praxis morborum internorum och i så mätto skulde de inte få ingifwa medicamenter, men in affectibus chirurgicis skulde dem fritt stånda, at få ingifwa medicamenter.

Præses yttrade vidare om nödvändigheten att hvar och en blefwe vid sodant, som han lärt hade och förstode och i så mätto icke den ene föll i den andras embete. Föreställande dem vidare hvad omsorg, kostnad, tids användande, flit och annat mera medici måste låta vara sig angelägit att komma till den erfarenhet, som dem egentligen competerar. Fältskärerne hade icke lärt sig sådana ting, som medici, uthan all den flit de användt i deras profession, var att förstå praxin chirurgicam, hvilken först begynnes at läsas i barberstugorne, dit dhe allesammans kommo

uthan några studier och sedermera vid chirurgiske skadors handterande. Hvarföre de altså wille pretendera att idka sodant, som dhe aldrig lärde och intet förstode, emedan ock sodant var en samvets sak, att påtaga sig det man aldrig lärt hade. Ingen stands i werlden var brukeligt, att tillåta barberarne at curera invärtes sjukdomar, twifvelsutan för den fara och elaka consequence skull, som deras curer pläga efter sigh draga. Men såsom H. Kongl. Maj:t hade så anordnat, att vid regimenterne skulle fältskärerne få practicera, var ingen af medicis så förmäten att willia det ringaste säga deremot, utan önskade de allenast at konungen blefve derigenom så wähl betjänt, som sig borde. De som vid regimenten skola employeras, blifva i barberarembetet allenast genom ett examen chirurgicum pröfvade, men i det öfriga om invärtes sjukdomars handterande och curerande, deras natur och egenskaper, menniskans kropps tillstånd och hvad förändringar densamma är underkastad, om orsaken till alla förändringar, hvarefter man sedan sina remedia rätta måste, om remediernes natur, præparerande och brukande, om allt detta blifver aldrig någon i embete examinerat. Likväl är detta ett af de nödvändigaste tingen, som en regementsfältskär bör veta, emedhan honom pålagdt är att curera alla sjukdomar, men om han dertill capabel är, frågar ingen efter. Sägandes derhoos at uthi fredliga tider var det mästa vid regimenterna att göra med invärtes sjukdomar, hvaraf största delen ock dödde, widh chirurgiske affecter war ej så stoor fahra; *hvarföre wore önskeligit att H. Kongl. Maj:t hade sådant folk widh regimenterna, som förstode praxin medicam, och om hwilkas capacitet i sådant måhl man war säker*.

Mr Baltzar sade att ingen chirurgus war rätt chirurgus, om han icke förstode at ingifwa medicamenter, hvilket han ej lära kunde, om icke genom praxin det skedde och fördenskuld dem ingalunda praxis förbjudas kunde, ty eljest konungen inga capable karar kunde fåå till regimenterne. »Wille han ock bevisa ur bibeln att chirurgien wore äldre än som medicin etc., hvarföre pretenderade han att § 30 skulle aldeles uthslutas, sägandes sig intet hafwa att göra med medicis, uthan dhe kunna wara för sig sjelfwe som förr». Härtill genmälde præses: at en chirurgus quatenus chirurgus måste ock veta att ingifwa medicamenter uthi wissa tilfällen, hade aldrig någon dhem disputerat, ej heller puncten sådant dem förbjuder, men en sak, som dhem ej tilkommer, intet heller af dem fordras kunde, såsom dhe sodant ej lärt, var att dhe som medici wilde bemänga sig med invärtes sjukdomar, och detta allenast war i 30 § förbudt. Eljest att de sigh wilde göra capable genom practicerande, wiste Præses Collegii med hvad ofoog sådant skedde, emedan dhe ingen

anförare hade, som dem deruti undervisa kunde, ej heller sodant i barberarestugorna kunde läras, hvarföre förmante dem att hvar och en blifver vidh sin handtering. Lofvade fördenskull att medici wilde göra en förklaring öfver den 30 §, hvilken all ting skulle utständligare explicera, hvartill ock samtliga barberare samtyckte».

Af denna förklaring underskrefvos tvenne exemplar, hvaraf collegium medicum behöll det ena och barberarembetet det andra. Tillika beslöts att G. Lohreman och B. Salinus skulle till konungen öfverlemnna följande af dem undertecknade skrift:

»Inför E. Kongl. Maj:t vår allernådigste konung, nödgas samptl. Medici och Chirugi i djupaste underdånighet at inkomma och förfråga sigh, om den 30 § uthi constitutionerne egentliga förstånd och meningh. Om icke densamma således förståås bör, at alla Regimentsfeltskärer eller desamma, som hoos nådige öfverheeten wore engagerade, månde hafva fritt tilstånd at practicera, såsom Kongl. Maj:t dem sjelfw dertill förordnat hafwer och puncten dem ej derifrån excluderar. Män i det öfrige at dhe andra samptl. Chirugi månde hafwa macht, at idka alt detsamma, som under chirurgien hörer; och i så måtto dem ingalunda förbudit wara kan, at ingifwa inwärtas medicamenter så wähl som utwärtas att bruka. Lämbnandes under E. Kongl. Maj:ts allernådigste omdömmе sådan wår underdånige meningh».

Den emellan collegium medicum och barberarembetet ingångna öfverenskommelsen blef nu af konungen godkänd, ehuru icke underskrifven. »Kongl. Maj:ts nådiga förklaringh öfver den 30 § uti dess för collegio medico utfärdade privilegier eller constitutioner, gifven Stockholm den (30) maj år 1691»¹⁾, tolkades likväl ganska olika och må här införas, emedan den blef i en lång tid framåt bestämmande för kirurgernes rättigheter.

«Ehuruwähl äfwanberörde den 30 puncten uthj Kongl. Maj:ts för des Collegio medico utfärdade privilegier eller constitutioner är utj sigh

¹⁾ Saknas i riksregistraturet och äfven bland concepterna, men finnes i riksarkivet bland »Collegium medicum före 1719» 2. Skriften, hvarom konungen »sigh nådigst uthlätit at det nu wore wähl och således, som skrifvet war, den 30 § förståås borde», är dagtecknad den $\frac{18}{5}$ och synes vara föredragen den $\frac{30}{5}$ 1691.

sielft klar och tydeligh nogh, doch likwäl såsom Kongl. Maj:tt drager en nödigh försärg och wårnåd om dess Regimenters conservation och wälständh i landet, och att hwar och een därunder må tillbörligen warda skiött och hanterad widh alla handa tillstötande siukdomar; hafwandes och till den ända förordnat wisse Regements-feltscherer, hwilka altid skole wara wid handen och widh siukliga tillfällen sökia att göra deras bästa: Altså will Kongl. Maj:tt härmedh än ytterligare hafwa förklarad och förordnat, att Regements-feltschererne, så wäl som de där wid Kongl. Huuset til upwachtning förordnade äro, desslikes ock bardberarne på sådane orther, hwarest ingen Medicus finnes eller förordnad är, må och skall den früheten wara lembnad och effterlåten att betiena de siuke widh hwariehanda siukdomar bäst de kunna och förmå, dock så att de där widh all tillbörlig försiectigh- och warsamhet bruka; men i det öfrige, antingen någon medicus är å orten stadd och förordnat eller intet, står det samptel. Chirurgis och Bardberare fritt att idka allt det, som till Chirurgen egenteligen hörer; uthj hwilken mätto dem ingalunda skall wara betagit eller förbudit de siuka med alla tienlige både inwärtas och uthwärtas Medicamenter at upwacha och wara tillhanda».

Ehuru det är svårt att förstå, hvad fältskärerne ännu kunde önska med afseende å ett fritt och obehindradt utöfvande af sitt yrke, begärde likwäl barberareembetets dåvarande direktor Hans Schült (eller Schultz) i en till Kongl. Maj:tt ingifven, den $18/11$ 1696 till kanslikollegium remitterad skrift att, „då medicinalförordningarne nu skola i tryck utgifvas, den 19:de och 30:de puncten i constitutionerna af den $30/10$ 1688, så wijda de chirurgien angå, förändras kunde, på det embetets ledamöter, som under chirurgien sortera och deruti approberade wordne, eij medh tiden måge lida någon men eller præjudice deri“. Någon annan påföljd hade likwäl icke denna ansökan, än att den redan nämnda öfverenskommelsen emellan collegium medicum och barberareembetet blef, ehuru i förkortad form, på tillstyrkan af lifmedikus J. M. Ziervogel intagen i k. resolutionen af den $1/8$ 1698. ¹⁾ Dessa förklaringar oaktadt, missbrukades öfverenskommelsen på mångfaldigt sätt af kirurgerne och åberopades vid flera tillfällen af dem såsom stöd för deras otillåtna medicinska praktik.

¹⁾ Se ofvan sidd. 22 och 26.

Denna olikhet i uppfattningen af i fråga varande förklaring visade sig snart. Med anledning af en strid emellan dr Magn. G. von Block och kirurgerne i Norrköping, förklarade collegium medicum den $30/9$ 1704 „att uthi § 30 förbjudes allment allom chirurgis att giöra invertes curer, hvarest medici bestälte äro, men uti den 3 § (af 1698 års resolution) explicerar sig K. Maj:t nogare och exipierar af detta allmenna förbudet regementsfältskäerne, hwilka fritt gifwas betiena regementet med allehanda medicamenter på hwad ort de äro, där må vara medicus eller ej, i det öfriga blifwer det wijd den 30 §“.

Isynnerhet gaf kirurgernes behandling af den veneriska sjukdomen ofta anledning till klagomål från läkarenes sida. Under förra seklet var salivationskuren den vanligaste och i följd af fältskärerens okunnighet uppstodo många olyckor. Vid anmälda klagomål öfver kirurgernes obefogade praktik, anmodade collegium medicum stundom läkarene att låta vederbörande fiskal anställa åtal och det någongång med önskad verkan. Stundom vände sig collegium direkte till landshöfdingarne i det län, derifrån ett sådant ofog anmälde, såsom synes af kollegii protokoll för den $19/4$ 1751.

Genom bref den $23/2$ har prov. medicus hr dr Klase hos k. Collegium medicum anmält, huru mycken oordning i lähnet upkommit therigenom, att regementsfältskärer och theras gesäller samt stadsfältskärer utgifva attester om them, som äro behäftade med veneriska sjukan, och undfå på sådane egna attester af Cronomedlen betalning för fattigt folck. Som provincialmedici syssla är att vara ansvarig för farsoter och smittor, som lähnet och provincien röra, samt therom till Collegium berätta och råd begiära, när saken så fordrar, ty anmodar k. Collegium medicum härmedelst Hr Landshöfdingen att så laga thet ej fältskärerne måtte provincialmedico till præjudice sådane anförtras, som äro med veneriska sjukan behäftade, men isynnerhet at ej fältskärerne tillåtas utgifwa attester, rörande veneriska sjukan och huruvida den eller den är genom curen befriad, ej heller at dylika attester på något sätt för giltige ärkiännas.

Äfven hos Kongl. Maj:t nödgades collegium medicum understundom anmäla fältskärerens öfverträdande af medicinalordningarna. Sålunda beslöt collegium den $12/10$ 1751 anhålla hos Kongl. Maj:t att fältskärerne må förbjudas att skrifva recepter, äfvensom apotekarene att tillreda me-

dikamenter „efter andra recepter än deras hand, som är känd, som dem skrifvit eller deras namn är underskrifvit, som det ordinerat“. Att de äfven företogo sig vådliga operationer, torde man få sluta af kollegii skrifvelse af den $30/3$ 1752.

«Med anledning deraf att fältskärer icke sällan ensamt behandla farliga sårskador, ehuru § 30 i medicinalordningarne af år 1688 stadgar att vid alla svåra chirurgiska operationer ingen chirurgus må understå sig att densamma förrätta om icke någon af medicis är derhos, underställer Collegium medicum E. Kongl. Maj:ts nådigste wälbehag, om E. Kongl. Maj:t ej täcktes låta afgå nådiga ordres till vederbörande Landshöfdingar och magistrater det denna förr omtalta puncten uti k. medicinalordningarne noga handhafwes, at i svåra händelser och sårsmål fältskären ej bör lita på sig sjelf, utan gifwa doctoren, sem närmast är, underrättelse derom och begiära dess hjälp och råd både om, när och huru operation skall företagas, eller, om doctor ej finnes i orten, det skier i samråd med närmaste chirurgus, på det patienten måtte med all behörig vaksamhet blifva handterad och skött».

På grund af denna framställning utfärdades följande k. bref till landshöfdingarne af den $22/4$ 1752:

«Ehuru väl Medicinal-Ordningen af den $30/10$ 1688 uti 30 § tydeliga stadgar, at vid alla svåra Chirurgiska Operationer ingen Fältskär skal sig understå någon operation förrätta, om icke någon af Medicis är derhos, der sådant görligt är; så är dock af inkomna ransakningar uti brottmål funnet, samt Oss af Collegio Medico i underdånighet vid handen gifvet, det sådant ej tilbörliga efterlefves; utan, när någon farlig tillfällighet af svår skada i orterne timar, tilkallas til den sårades förbindande en enda Fältskär eller Gesäll, hvilken ofta af okunnighet om de til Chirurgien och Medicinen hörande grunder ej föreställer sig den fara, som af skadan kan följa, eller vet at taga försigtiga mått til dess förekommande; men likväl, til at äfven dölja sin okunnighet, ej kallar flera med sig til hjälp, utan ensam åtager sig förrättningen, hvarigenom händer, at den sjuke medelst tidens utdrägt sättes utur tillstånd, at sedermera kunna på något sätt hjälpas. Vår Nådige befallning är fördenskull, det I alfvarliga antyden de uti det Eder nådigst anförtrödda Län varande Fältskärer, at i svåra händelser och sårsmål ej någon Fältskär bör lita på sig sjelf, utan af närmaste Doctor begära hjälp och råd, om, när och huru operationen företagas skal, samt när Doctorn ej i orten finnes, då

samråda sig med närmaste Chirurgus, samt således noga i akt taga och efterlefva Medicinal-Ordningen härutinnan, då sådant görligt och tillfälle dertil är».

Vid det hos de yngre fältskärerne så vanliga ombytet af vistelseort och flyttandet från den ene mästerfältskären till den andre, var det likväl icke någon lätt sak att hålla ordning på dessa kringvandrande personer, hvilka uppdykade här och hvar. Ännu svårare var det, att vid deras nedsättning på landsbygden kunna uppaga, om de voro behörigen examinerade eller icke. Collegium medicum, som egentligen icke hade något att göra med fältskärerne, var under sådana förhållanden, för att äga nödigt underlag för sina repliker med kirurgiska societeten, tvunget att på andra håll införskaffa sig noggranna under rättelser om desse „kirurger“. I ett till provinsialläkarene 1757 utfärdadt cirkulär infördrade collegium uppgift „på alla fältskärer i orten med lön, äfven som på de gesäller, hvilka i städerna och på landet uppehålla sig utan någon viss lön, deras namn och om de äro examinerade eller icke, samt huru många gesäller hvar regementsfältskår i fredstider plägar ordinairt underhålla“. Häraf kan man finna, hvilken oregelbunden ströfår af mer eller mindre kunnige „helsovårdare“ fanns kringströdd i landet och hvilka obehag derigenom bereddades collegium medicum.

Kirurgiska societeten sökte mellertid hålla sina medlemmar under armarne och motarbetade collegii åtgärder, så godt den förmådde. Sålunda ville societeten i skrifvelse af den 22/10 1760 förmå landshöfdingen i Jönköpings län baron Jacob Ludvig von Saltza, att till förmån för en af honom antagen provinsialkirurg vid namn Martin Bosell utvidga hans instruktion och lemna honom till förfång för provinsialläkaren större frihet in praxi, än författningarna medgäfvö. Vid häröfver fördr klagan af dr A. M. Wählin och stadsfältskären i Jönköping Fr. Halbmeijer, lät Kongl. Maj:t i bref till sundnetskommissionen af den 21/3 1764 landshöfdingens åtgärd blifva bestående, men förklarade „derjemte och som I eder tillika härvid utlätit att en Instruction för provincialfältskärer i gemen vore nödig, men I likväl icke i underdånighet föreslagit, utaf hvilken densamma måtte utarbetas, så wele Wi nu i nå-

der hafva uppdragit eder att om en slik Instructions författande draga försorg, hvarmed I förrätten det oss till nådigt välbehag lärer“.

Å sin sida samlade collegium gerna bevis på detta kirurgernes förfarande, för att vid behof kunna framlägga dem för allmänheten. I bref till dr Johan Otto Hagström i Linköping af den $26/3$ 1755, begärde collegium att han ville „försiktigen anskaffa sådana (af kirurger utgifna) recepter in originali, som han kan meddela collegium att theraf slutas må, huruvida collegium med eftertryck har at röra sig“. Sannolikt hade collegium medicum gjort någon anmälan på högre ort om fältskärernes olofliga medicinska praktik, eftersom det fick emottaga nedanstående k. bref af den $15/2$ 1758:

«För öfrigt, och som Wi nu äfven anbefalle Landshöfdingen, att ej allenast på det nogaste och i strängaste måtto låta undersöka om de recepter, hvilka Apothekaren Nauman å ena sidan påstått att stadschirurgen Giöhle för invärtes sjukdomar på apoteket i Norrkiöping skall föreskrifvit, såsom hvarigenom människors hälsa och lif kunnat äfventyras, utan och öfver bemälte Chirurgi å andra sidan emot Nauman och dess Apotheques släta tillstånd gjorda angifvande, så warder Eder jämväl sådant härmed till swar och efterrättelse i näder tillkännagifwit».

Mot slutet af kirurgiska societetens tillvaro, när undervisningen mer och mer glidit ur societetens händer och de af mästerrättshärderna antagna biträdena icke blifvit annat än vanliga yrkesmän, anmodade collegium medicum i bref af den $7/5$ 1776 societeten att förhindra det öfverhand tagande fuskeriet af dess underlydande. I svarsskrifvelse af den $21/5$ meddelade kirurgiska societeten, att den till förekommande och hämmande af obekanta personers och quacksalvares olofliga praktik låtit uppkalla alla dem, „som chirurgien witterligt på något sätt idka och dem de författningar förständigat, som till detta ämne lämpeliga äro“. Äfvenså hade societeten till apotekarene aflemnat „en förteckning på alla de chirurgi, som i hafwudstaden kunna hafwa rättighet att chirurgien utöfva, tillika med de studiosi chirurgiæ, som under de förras ansvar och namn med sjukskötseln och præscriberande sig befatta måge, under förhoppning att k. Collegium ej tillåter apothequarene här i staden att utlämna läkemedel efter andra chirurgorum recepter, än dem, som antin-

gen af examinerade chirurgi eller af deras patientgesäller, då tillika husbondens namn utsättes, enligt samma förteckning underskrifne äro“. Äfven kollegium emottog en sådan förteckning. Mot slutet af seklet blef det dock mer och mer vanligt, att kollegium i brist af fullt legitimerade personer var tvunget att tidt och ofta till vikarier för provinssiäläkare, stads- och fattigläkare m. m. förordna äfven fältskärer.

7. Barberaresamfund i Malmö och Reval.

Icke blott i Stockholm fanns ett privilegieradt barberareembete. Sådana skräföreningar funnos äfven på andra orter, ehuru man hittills känt mycket litet om deras tillvaro. Några enskilda handlingar rörande ett sådant i Malmö befintligt „barberareembete“ må här anföras. När det uppkommit känner författaren icke, men „eftersom Bardbierer langet (embetet) tilforne hafwer haft kongelige privilegier at de skulle ware i langet Freimeister, och ingen skal tillstædes at komme i deras lang med minder de först framvisee deras erlige Geburts och Lærebref“, erhöillo fältskärerne i Malmö af borgmästare och råd bekräftelse på „nogle wisse articlar, som de uti deres chirurgij lang kunde hafva nytte och gagn af“. Dessa stadfästades sedan af „Hans Kongl. Maj:ts och Sverigs rijks welforordnade Burggrefwe uti Malmoe Larss Broman til Apeltij etc. samt Borgemestere och Raad den 17 juli 1662“ och bekräftades ytterligare af „Sweriges Rijkes Råd, president och assessores uti dhet kongl. General Commercij Collegio den 13 junij 1665, emedan de så många mestare voro i Malmö at dhe een skråå siin emillan wiidh macht hålla kunne“.

Detta „embete“, som hade examinations- och legitimationsrätt, sträckte en tid sitt inflytande till hela det forna skånska generalguvernörsdistriktet, såsom framgår af fältmarskalken och generalguvernören R. von Aschebergs resolution, gifven i Malmö den $\frac{3}{5}$ 1683.

«Så emedan icke allenast till politiens underhållande nödigt är, att i detta måhl så wäl som annat een godh ordningh hålles, uthan och K. Maj:t allernådigt har resolverat, at ingen feltskiär här uthi General Gouvernementet sigh må boofast nedsättia och sin konst öfva, den icke

efter skiedd examen utj doctoris Medicinæ närvaro har erhållit approbation af ämbetet; alltså kunna så mycket mindre någon fuskare tåhlas; fördenskuldh här medh å Kongl. Maj:ts samt dragande kall och embetes wägnar, biudes och befallas, det ingen under hvad prætext eller namn det wara må, sigh skall understå, att sätta uti någon af detta General Gouvernements städer eller fläckar til at der bruka sin konst, ej heller sigh fördrista å landet eller i städerna det samma at göra, den icke af ämbetet har ehhållit tillåtelse och i följe af k. Maj:ts nådigste resolution är examinerat».

Detta bekräftades genom en K. Maj:ts resolution af den 27/11 1683. „Såsom ock ingen feltskier må få lof sigh i General Gouvernementet at nedsätta, som icke först hafwer undergått feltskierare embetets i Malmö examen i Doctoris Medicinæ præcense, det finner Kongl. Maj:t allt skielligt och derföre i nåder dertill samtycker“.

Dessa barberareembetets i Malmö privilegier upphäfdes likväl kort derefter genom nedan upptagna k. bref af den 17/9 1685.

«Wi påminne oss fuller att Wij för någon tid sedan hafva confirmerat Barberare Embetets privilegier uti Malmö, i mening att dersamma städes skulle wara ett fullkomligt och wälbestäldt Embete; Men som Wij förnimma, att där allenast sitta twänne Mästare, om hwickas kunskap och förfahrenheet man så mycket mehr tager sig anledning här oppe att twifla, som det spörres, att dee intet längesedan hafva examinerat och godkiendt een Barberare, som är blefven här oppe ogillad och förklarad för incapabel. Ty hälle Wi mycket betänkeligit till att tilläggia twänne Mästare där neder på orten ett fullkomligt Embetes heder, myndigheet och wärkan, och skatte fast bättre och rådeligare wara, att icke authorisera mehr än ett och det här uti Stockholm warande Barberare Embetet uti Wårt Rijke, efter som här finnas många och alla wäl erfahrne och wäl öfvade chirurgi, som Wi kunna lijta uppå, hvilka och nu wijd dee redan håldne förhören hafva een god deel Barberare ogillat och förkastat, som tillförende passerat för skickelige och wälerfahrne icke utan Wår milices och flere Wåra trogne Undersåtares stora skada och äfventyr, som hafwa behöft, eller än skulle behöfva slijka att ålijta, och sig af dem i nödfall betiena. Wi befalle eder fördenskull nådeligen, att I låte dem där neder weta denna Wår nådiga Förordning och förbiuda dem wijdare att tillägna sig någon Skrå eller Embetes rättigheet och at examinera någon alldenstund Wij intet lere känna slijka examina för

gode, utan willie att alla sku' här i Stockholm ställas till förhör och taga bewijs om deras capacitet och erfarenhet».

Härtill slöt sig k. brevet af den $\frac{9}{8}$ 1689 till fältmarskalk Rutger von Ascheberg, hvori, utom återkallelsen af barberareembetets i Malmö privilegier, ytterligare förklarades, att „icke allenast dhe Malmöske, utan och alla dhe barberare, som boo uthi Christianstadh och de andre städerna i Skåniske General Gouvernementet, jemwähl annorstädes i provincerne skole stå under det här i Stockholm warande Barberare Embetet, hvilket Wij nådigst hafve authoriserat och såsom en societet godkänt, under hvilken alle städers och regimentsbarberare böra lyda och sortera. De, hvilka ännu icke här hafva sig examinera låtit och med attest kunna visa sig hafva utstådt prof och äro i sin konst capaces befundne, blifva åtvarnade att de sig straxt hit förfoga och här för societete chirurgien visa, huruvida de sin profession förstå“.

Deremot lyckades det barberarene i Reval att genom k. brevet af den $\frac{5}{8}$ 1689 erkännas „som ett vist och slutit ämbete“ och erhålla tillstånd att till stadfästelse „inlefferera ett project till en ämbetes ordning, som efter samma ords beskaffenhet kan vara lämpad. Hvad antalet vidkommer, skall det icke öfver sex blifva extenderat, efter som orten är trång och flere sig där intet föda kunna, utan där antalet med flere förmerades, skulle den ene vara den andre uti vägen och till hinder“. „Reglemente och ordning, hvarefter Kongl. Maj:t i nåder will att barberareembetet uti Reval samt alla de, som därunder lyda och deraf dependera, skole hafva sig underdånigst och hörsambligen att rätta“, finnes utfärdadt den $\frac{3}{6}$ 1690. Detta reglemente var uppgjort i närmaste öfverensstämmelse med det för Stockholm gällande af den $\frac{17}{8}$ 1686, men innehöll endast 37 §§. Barberareembetet i Reval, som lydte under magistraten och „generalgouvernementet“, hade likväl icke fullkomligt samma befogenhet vid afgörandet af sina angelägenheter, som det i Stockholm.

1) I riksregistraturet 1690, fol. 32—45.

III.

SUNDHETSKOMMISSIONEN

1737—1766.

Handwritten text at the top of the page, possibly a preface or introductory paragraph.

Main body of handwritten text, consisting of several paragraphs. The text is dense and appears to be a formal document or a detailed letter.

Continuation of the main body of handwritten text, showing further paragraphs and possibly a signature or closing section.

Final lines of handwritten text at the bottom of the page, possibly a date or a reference.

Under förra seklet röjde sig i det svenska statslifvet en anmärkningsvärd brist på enhet och sammanhang i administrationen. Inom samma förvaltningsgren funnos flere mer eller mindre likställda myndigheter, hvilkas råd och medverkan styrelsen påkallade. Då en bestämd gräns icke kunde uppdragas emellan dessa myndigheters befohlenhet och verksamhet, förekom det icke sällan att likartade ärenden behandlades än af det ena, än af det andra embetsverket. Denna oreda och brist på centralisation inom förvaltningen var måhända en följd af statsskicket ännu föga utvecklade tillstånd och hade vid ett längre framskridet samhällslif småningom af sig sjelf upphört. Men då under frihetstiden ständerna allt mer och mer tillvällade sig den administrativa makten, fanns det lämpligt att ytterligare insätta s. k. kommissioner, hvilka bildade ett slags embetsverk i det herskande partiets tjenst.

Den svenska medicinalförvaltningen åtnjöt, som känt är, under mer än hälften af förra seklet icke något direkt statsunderstöd eller förfogade öfver några penningemedel. Föga uppmärksammade i det offentliga lifvet, nästan undanskymda för allmänhetens uppmärksamhet, kommo medicinalverkets angelägenheter sällan eller aldrig till tals. Vården om dithörande ärenden betraktades som en stilla sysselsättning för några den medicinska konstens idkare i collegium medicum. Först när medicinalverkets behof af penningeanslag begynte tydligare framträda och en stigande bildning ansåg sig kunna ställa högre anspråk på dess förmåga att motsvara det sociala lifvets mångartade fordringar, finner man att äfven ständerna efterhand började sysselsätta sig med medicinalväsendet och dess förkofran.

Den split och oenighet, som rådde emellan läkare och kirurger, bidrog äfven den, att icke sällan göra medicinalärendena till brännande

frågor inom ständerförsamlingens olika läger. Men långt förr än denna strid, hvarom många blad i detta arbete torde bära mer än tillräckliga vittnesbörd, utbröt och långt innan ständerkommissionerna begynt utöfva sitt tryck på de egentliga embetsverken, hade vid sidan af collegium medicum ett „sundhetscollegium“ och senare en „sundhetscommission“ blifvit af regeringen tillsatta. Anledningen till deras uppkomst synes hafva varit fullkomligt tillfällig och säkerligen låg icke i deras bildning ett afsiktligt undanskjutande af collegium medicum, som likväl under en följd af år, på grund af särskilda privilegier, haft värden om medicinalangelägenheterna sig ombetrodd. Snarare torde man böra tillskrifva uppkomsten af detta nya „sundhetscollegium“ tidens sed, att för enskilda viktiga ärenden bilda s. k. „sammansatta kollegier“, i hvilkas öfverläggningar och beslut vissa delegerade från olika embetsverk deltog. Eller ock låg till grund därför en oklar uppfattning hos styrelsen af omfånget för collegii medici verksamhet. Åtminstone tyckes regeringen hafva saknat insikt derom att äfven collegium medicum genom lämpliga anordningar och begagnandet af redan pröfvade institutioner utan svårighet kunnat kraftigare, än hittills, ingripa i ordnandet af viktiga, tid efter annan uppdykande medicinalfrågor.

På grund af ett utbreddt rykte derom att pesten utbrutit i södra Europa, uppstod vid minnet af dess senaste besök i Sverige 1710 en allmän oro för en ny hemsökelse af den fruktansvärda sjukdomen. Detta synes varit närmaste orsaken dertill att medels k. brefvet af den ¹⁸/₁₂ 1721 ett „sundhetscollegium“ tillsattes, som borde i tid vidtaga åtgärder mot dess inbrott:

«Såsom Wij vid närvarande tider, då man har orsak att befructa den uti andra länder grasserande farsotens insmygande uti Wårt rike och dess underliggande provincier, för nödigt pröfvat, det ett så kalladt Sundhets Collegium må inrättas, som kommer att i öfvervägande taga alt hvad till sundhetens bibehållande och slik faselig sjukdoms afhållande tiena kan; och samma Collegium bör bestå af en, som dervid föhrer præsidium samt sju Assessores; Altså är härmed till Eder Wår nådiga willia och befallning, att I uthsen, och hoos Oss namngifven tvenne af Edra ledamöter, som kunna uti mehrbemälte Collegio wara Assessores: Williances Wij, så snart I, så wähl som Wårt Cancellie Collegium och Commerce

Collegium, hvilka hvar för sig fått befallning, att till den ändan äfven utnämna tvenne af hvartheras ledamöter, samt Riks Rådet och Öfver-Ståthållaren gref Taube, at därtill utsee tvenne Magistratspersoner, där med inkomna ären, då Wårt Constitutorial för mehrbemälte Collegium uthfärda låta».

För sin del föreslog collegium medicum i bref till Kongl. Maj:t af den $30/12$ s. å. assessorn Johan Lindestolpe att vara en af ledamöterne i det nybildade kollegiet. Men hvem den andre var, nämnes icke. Kort derpå emottog collegium medicum i k. brefvet af den $20/1$ 1722 befallning att tillhandagå detsamma med «nödig handräckning»:

«Såsom Wij vid närvarande tid blifvit föranlätne att förordna ett s. k. Sundhets Collegium, som har att med all flit, åhåga och alfvarsamhet uptänka, sköta och handhafva allt hvad som kan förekomma de farliga sjukdomars inritande i landet bland folk och fäa; Och bemälte Collegium till sådana dess sysslors behöriga utförande lærer behöfva eder uti ett eller annat måhl att anlita, alltså är härmed till eder vår nådiga vilja och befallning att I på mehrbemälte Collegii anmodan gåen detsamma med all åstundad nödig underrättelse och handräckning tillhanda».

Hvad detta «Sundhetscollegium» uträttat är icke möjligt att närmare utreda, innan dess handlingar blifvit återfunna. De enda skönjbara frukterna af dess verksamhet, som förf. känner, äro «Kongl. Sundhetscollegii underrättelse genom hvad kännemärken sjukdomar så hos den större, som mindre fänaden säkrast igenkännas, hvarefter vederbörande sig rätta kunna», Sthlm $19/2$ 1722 och «Kongl. Sundhets Commissionens Underrättelse, huru en eller annan sjukdom hos hästar kan förekommas och botas», Sthlm $20/3$ 1722, 4:o. Sannolikt utkom äfven på detta kollegii initiativ k. förordningen «Om förekommande af den i riket uppkomna boskapssjukan och fänadspäst» af den $13/1$ 1722, äfvensom «Kongl. Maj:ts Placat, huruledes förhållas skall vid timade dödsfällen, så länge den nu gångbahre messlings- eller fläcksjukan wahrar», Sthlm $17/2$ 1722. Muntliga notifikationer och kondolensvisiter afskaffas. Endast släktingar må bjudas till begrafningen, som helst bör ske i kyrkan. Senare utkom «Kongl. Maj:ts Förklaring och underrättelse om det utgångna placatet angående Barnemässlingen», Sthlm $13/3$

1722, 4:o, utgifven till förekommande af utspriddt rykte om att smittosamma sjukdomar vore gängse i riket, i följd hvaraf införseln afstannat.

Att detta kollegium handlagt en mängd ärenden och utfärdat en mängd skrivelser rörande sanitära frågor, framgår ur en hos Kongl. Maj:t redan strax efter dess bildning gjord begäran om lön för sekreterare och notarie. Den $20\frac{1}{2}$ 1722 förklarade likväl Kongl. Maj:t att «dem en slik å part löhn ej tilläggas kunde». Den $7\frac{1}{3}$ s. å. inkom dock kollegiet med en förnyad framställning derom «huru svårt det bemälte personer i anseende till deras ringa och slätta vilkor faller att, utom deras ordinarie beställningar, kunna bestrida de sysslor, som förefalla och nu dageligen tilltaga och ökas». För sin sekreterare Gustaf Benzelstjerna föreslog kollegiet 350 dal. smt och för sin notarie Palmroth 200 dal. smt, äfvensom en dal. smt om dagen för en skrivare. Äfven denna ansökning afslog Kongl. Maj:t den $17\frac{1}{3}$ 1722 i en till «Wårt Sundhetskollegium, dess Præses och samtelige Assessorer» ställd skrivelse, «men på det de likväl för bemälte deras extra arbete måge hafva att hugna sig af någon Wår nåd, vele Wi tilldela låta de till sekreterare och notarius antagne personer utaf innevarande års extra utgiftsmedel den dehl af deras ordinarie löhn, som nästl. år 1721 för dem inestår».

Vid denna brist på uppmuntran synes kollegiets nit och arbetslust hafva svalnat, ty efter några år anmälde kollegiet hos Kongl. Maj:t, att detsamma i saknad af alla tillgångar till bestridande af löner och öfriga nödiga utgifter icke kunde längre fortbestå ¹⁾.

Om det 1721 tillförordnade sundhetskollegium sålunda nästan spårlost försvunnit, har den medels k. brefvet af den $26\frac{1}{4}$ 1737 inrättade

¹⁾ Författaren har förgäfves sökt någon anteckning om denna kollegiets upplösning. Rådsprotokollen innehålla icke derom någon antydning. Uppgiften grundar sig endast på ett i riksarkivets samlingar under rubrik «Collegium medicum före 1719» befintligt ofullständigt koncept till anmälan derom. — I en till collegium medicum ställd skrivelse af den $16\frac{1}{3}$ 1737 begärde den s. å. inrättade sundhetskommisionen att utbetinna de af det förra sundhetskollegiet 1729 aflemnade handlingarna. Dessa hafva likväl icke kunnat af förf. återfinnas, ehuru de måhända blifvit till collegium medicum öfversända. I riksrådets protokoll af den $21\frac{1}{10}$ 1729 läses nämligen: «skickade hr riksrådet Gyllenborg efter actuaren Benzelstjerna att ställa de ordres det de begärda acterna ifrån sundhetscollegio skulle extraderas till collegium medicum».

«sundhetscommissionen» kvarlemnade så mycket mer outplånliga bevis på sin för Sveriges medicinalväsende viktiga och oförgätliga verksamhet. Sundhetskommissionens betydelse för Sveriges medicinalverk framträder på mer än ett blad i detta arbete. Då denna dess verksamhet lättast torde kunna uppfattas genom att uppmärksamma de enskilda detaljerna deraf, hänvisa vi till de särskilda afdelningarna af denna skrift. Här må endast nämnas att sundhetskommissionen sysselsatte sig med provinsialläkares tillsättande och embetsverksamhet, farsoter och smittosamma sjukdomar, utbetalningen af ersättning för medikamenter och läkares resor, koppypningen, veterinärväsendet, apoteksfrågor, serafimerlasarettet och dess penningemedel, utgifvandet af populära medicinska skrifter m. m. Af sundhetskommissionens riksdagsberättelser har förf. påträffat sådana för åren 1751, 1755 och 1765, och af skrifter, utkomna under dess namn, kunna, utom några i det följande anförda, nämnas «*Underrettelse, huruledes hvarjehanda denna tidens hetsiga sjukdomar kunna förekommas och igenom tjenlige läkedomar, medelst Guds nådiga hielp, botas*», Sthlm den $\frac{5}{4}$ 1740, 4:o.; *Underdånig föreställning till H. Kongl. Maj:t af den $\frac{13}{9}$ 1753 angående nyttan af järnkiärils bruk i stället för de af koppar och messing till matredning, äfvensom «Kungörelse om ett koppypnings Hospitals inrättande i Stockholm»*. Sthlm $\frac{26}{4}$ 1760. En skrift om dragsjukan i Kronoborgs län och Blekinge 1754, är utgifven antingen af collegium medicum eller sundhetskommissionen.

Konstitutorialet för sundhetskommissionen af den $\frac{26}{4}$ 1737 har följande lydelse:

«Såsom det blifvit Kongl. Maj:t i underdånighet vid handen gifvit, att på en och annan ort, så in- som utom riket, någon ovanlig sjukdom sig skall yppat: och nödvändigheten fordrar att alla möjliga præcautioner måga tagas, hvarigenom densamma med Guds nådiga bistånd, här i riket må kunna förekommas; alltså hafver K. Maj:t funnit sig föranlåten att därtill förordna en så kallad Sundhetscommission, varandes Kongl. Maj:ts nådiga vilja och befallning att commissionen detta angelägna ärende sig skyndsammeligen företager och genom correspondence med vederbörande gör sig om sjukdomens art och beskaffenhet nogå underrättad, samt tidigt communicerar dem de hälsomedel, som deremot kunna pröf-

vas tienliga med hvad flera anstalter i ett och annat måhl härvid författas böra».

Ledamöternes antal var ursprungligen 14, men minskades efter några år. K. brefvet af den $20/12$ 1745 förordnade icke några nya ledamöter i deras ställe, som nyss afgått, «som de hos Eder förekommande giöromålen förmodligen lära kunna af edra nuvarande ledamöter bestriidas». De första ledamöterna blefvo omedelbart nämnda af Kongl. Maj:t, men redan den $31/7$ 1738 anbefalldes kommerssekollegium «utse och hos Kongl. Maj:t nämna någon af sina ledamöter i stället för nuvarande landshöfdingen von Hökerstedt». Äfven collegium medicum erhöill den $12/2$ 1739 en sådan befallning och den $29/5$ s. å. föreslog collegium stadsfysikus i Stockholm Constantin Soem till ledamot. Likaså anbefalldes collegium att i arkiater Wolluhns ställe namngifva någon «att biträda den af Oss förordnade sundhetskommisionen, då Wi för den samme vårt konstitutorial vela låta utfärda». Härtill förordnades den $11/3$ 1741 på kollegii förslag dess præses Evald Ribe. Slutligen tilläts det kommissionen genom k. brefvet af den $24/1$ 1749 att sjelf föreslå ledamöter i stället för några afgångne medlemmar. Häraf begagnade sig öfverdirektören för kirurgin Salomon Schützer, som önskade afgå från sitt ledamotskap, att den $19/2$ 1757 begära det sundhetskommisionen «ville taga dess son arkiatern Schützer i behörig consideration vid föresläendet af någon annan i dess ställe, hvilket kongl. kommissionen ock lofvade». I sundhetskommisionen vann sålunda den ofvanföre redan nämnde ifrige agitatorn Herman Schützer inträde. Hans ihärdiga bemödanden att få säte och stämma äfven i collegium medicum hade deremot icke framgång ¹⁾.

Ledamöterna i sundhetskommisionen åtnjöto icke någon lön. Detta uppdrag var ett nobile officium. Deremot erhöill kommissionen medels

¹⁾ Det af Herman Schützer vid hans inträde i sundhetskommisionen den $4/2$ 1758 hållna tal förvaras ännu bland karolinska institutets samlingar. I detta tal förordade han tillsättandet af provinsialkirurger och anslag till en «chirurgisk anatomisaljente lön för en dervid anställd anatom, samt lofvade föreslå lämplig person till lärare i farmaci, materia medica och botanik m. m.

k. brefvet af den $\frac{2}{1}$ 1741 af extra utgiftsmedlen 500 dal. smt årligen «till medicamenter och skjötsel för den fattiga allmogen, samt resepenningar för doctorer, fältskärer och apothekare, hvilka vid de i orterna sig yppande smittosamma sjukdomars samt sjukas botande komma att brukas». Dessa 500 dal. smt voro det första anslaget af allmänna medel för den offentliga helso- och sjukvården i Sverige. Denna summa fördubblades sedermera genom k. brefvet af den $\frac{6}{8}$ 1753.

Liksom vid «sundhetscollegiet» erhöll icke heller sundhetskommisionens sekreterare i början något arvode. Då kommissionen anmälde att de yngre personer, hvilka åtog sig detta lönlösa sysslande, snart tröttnade dervid och lemnade kommissionens tjänst, beviljades genom k. brefvet af den $\frac{21}{3}$ 1745 ur ofvannämnda medel ett arvode af 200 dal. smt årligen åt dess sekreterare «för protokollets förande och expeditionernas besörjande». Sedermera 1751 erhöll sundhetskommisionens sekreterare Jacob L. Arrhenius, som många år qvarstod vid denna plats, för räkenskapernas uppgörande och penningarnes indrifvande 3 $\frac{0}{10}$ af de inflytande lasaretsmedlen.

Ledningen af landets medicinalväsende hade småningom öfvergått i sundhetskommisionens hand. Collegium medicum böjde sig under dess inflytande och kirurgiska societetens ledande män täflade om dess ynnest. Vid 1761—1762 års riksdag inlemnades till ridderskapet och adeln ett memorial rörande medicinalverket, hvars syfte gick ut på att genom sundhetskommisionens ökade makt likställa på alla områden fältskärer och läkare. I memorialet föreslogs att af sundhetskommisionen bilda en gemensam öfvermyndighet för landets medicinalangelägenheter. Utom ordföranden, som borde vara en af rikets rådsherrar, skulle denna öfverstyrelse bestå af sex «rikets dertill skickelige embetsmän, två doctorer, två chirurgi och en apothekare». Memorialet ledde icke till någon påföljd.

Vid 1766 års riksdag beslöts tvärtom upphäfvandet af alla de särskilda kommissioner och deputationer, hvilka föregående ständermöten inrättat och i följd deraf upplöstes äfven sundhetskommisionen genom nedanstående k. bref af den $\frac{18}{11}$ 1766:

«Emedan Riks. Ständer vid nästförflutna riksdag uti skrifvelse af den $15/10$ sistledna, rörande medicinalverket, ibland annat sig i underd. yttrat, det de funnit inrättningen af den commission, som eder varit uppdragen att vårda hvad till medicinalverket hörer, nu mera vara öfverflödig, sedan de omständigheter försvunnit, som till samma inrättning varit orsaken; och Riks. Ständer derhos anhållit, det edra sammanträden hädanefter upphöra, samt hvad hitintills åtgått till betjeningens aflöning och andra behof hos eder, till besparing i staten indragas; Ty wele Wi hafva lemnat eder detta Riks. Ständers förklarande och tillstyrkande till eder efter rättelse härigenom i nåder tillkänna».

I skrifvelse till Kongl. Maj:t af den $31/1$ 1767, hvaruti sundhetskommisionen förfrågade sig i hvems vård dess handlingar och penningemedel borde aflemnas, kastade kommissionen en flyktig blick på sin verksamhet med dessa ord. «Tid efter annan har Commissionen uppå Kongl. Maj:ts särskildta nådiga befallningar sträckt sin omsorg till nästan allt, hvad medicinalverket i riket röra kunnat och hafva i anledning af commissionens underdåniga betänkanden åtskilliga högst nödiga och nyttiga inrättningar blifvit gjorda». Medels k. brefvet af den $6/3$ 1767 förordnades att alla handlingar, som rörde lasarettet i Stockholm, borde tillika med dess medel aflemnas åt den tillförordnade lasarettsdirektionen, men, hvad som angick medicinalverket, skulle deremot öfverlemnas åt collegium medicum, under hvars vård koppypningshuset tillika ställdes ¹⁾).

Så vidt man kan finna, rådde i de flesta frågor öfverensstämmelse emellan sundhetskommisionen och collegium medicum. Å sin sida sökte collegium, som kände sundhetskommisionens makt, alltid iakttaga en synnerligen till mötes gående uppmärksamhet mot densamma. Då sundhetskommisionen den $21/6$ 1755 anmodat collegium att fordorsammast låta undersöka apoteket i Nyköping, svarade collegium den $7/8$ s. å. i följande ordalag: «Härutaf täcktes Eders Excellence och Höglofl. k. Sundhetscommissionen nådgunstigt och benägit inhämta med hvad färdighet Collegium gierna efterkommer thes höga och gunstiga befallningar».

¹⁾ Det lyckades förf. att i medicinalstyrelsens på vinden förvarade äldre arkiv upptäcka de till sundhetskommisionen ankomna k. bref och dess protokoll. Anmärkningsvärdt nog synas dessa viktiga handlingar hittills varit okända. A. H. Wistrand förväxlar i följd deraf de 1721 och 1737 förordnade kommissionerna med hvarandra.

Härmed var denna egendomliga och i många afseenden intressanta episod i den svenska medicinalförvaltningens historia afslutad. Hittills har den verksamhet sundhetskommisionen utvecklade varit föga känd och dess betydelse för utbildningen af Sveriges medicinalverk icke tillbörligen uppskattad. Dock torde det under den följande skildringen af medicinalväsendets olika grenar framgå, att sundhetskommisionen på det kraftigaste befördrade de viktiga framstegen den svenska medicinalförvaltningen gjorde kring medlet af förra århundradet och hvilkas inflytande sträckte sig långt fram i tiden, ja ända till våra dagar. Långt ifrån att med afundsamt småsinne hafva velat ensam utöfva makten, var sundhetskommisionen alltid villig att verksamt understöda collegium medicum och upprätthålla dess anseende. Genom sundhetskommisionens verksamhet vardt tiden förberedd att lemna collegium medicum det inflytande på ledningen af medicinalangelägenheterna, hvilket det samma dittills tyvärr saknade. Heder och ära åt de män, hvilka förstodo att med övöld och grannlagenhet utöfva sin myndighet och aldrig tvekade att till gagn för det allmänna egna sina kunskaper, sitt nit och sin kärlek åt en förvaltningsgren, som i det hela var för dem fremmande, men i hvars befordran de sågo det gemensamma fosterlandets väl!

Efter hvad förf. kunnat utreda, har sundhetskommisionen bland sina ledamöter räknat:

Riksråden greve Samuel Bark (nämnd 1737), greve Thure Gabriel Bjelke (nämnd 1737), baron Erik Wrangel (1739—1745), baron Carl Sparre (1739—1748), greve Arvid Posse (nämnd $\frac{29}{4}$ 1748), baron Carl Fredrik Scheffer (förordn. $\frac{17}{4}$ 1753), baron Fredrik Friesendorff.

Öfverståthållarene: greve Mikael Törnflycht (förordn. $\frac{26}{4}$ 1737), Rutger Fuchs (1740—1753), greve Johan Christian von Düring (förordn. $\frac{11}{3}$ 1753—1759), Jak. Albr. Lantinghausen (1759—1766).

Underståthållarene: Anders von Drake (förordn. $\frac{26}{4}$ 1737—1742), Hans Fredrik Standaerhjelm (förordn. $\frac{2}{4}$ 1742—1759), Lars Holmcreutz (1759—1762), Axel von Axelson (1762—1766).

Kansliråden: Gustaf Boneausköld (förordn. $\frac{26}{4}$ 1737—1742), Gustaf Celsing (förordn. $\frac{26}{4}$ 1737), Johan Christian von Bahr

(1740—1742), Olof Estenberg (förordn. $\frac{2}{4}$ 1742), baron Salomon von Otter (förordn. $\frac{2}{4}$ 1742), Fredrik von Stenhagen (förordn. $\frac{17}{4}$ 1753).

Kommerseråden: Jakob von Hökerstedt (förordn. $\frac{26}{4}$ 1737—1738), Bengt von Hofsten, Johan Bruseen.

Assessorerne: Lars Jakob Adlerstedt (afgått 1742), baron Joachim von Düben (förordn. $\frac{2}{4}$ 1742), Karl Gustaf Bungencrona (förordn. $\frac{20}{3}$ 1753), G. Hegardt.

Läkarene: arkiater Johan Henrik Wolluhn (1737—1740), stadsfysikus assessor Nils Boy (1737—1739), stadsfysikus Constantin Soem (1739—1748), arkiater Evald Ribe ($\frac{11}{3}$ 1741—1752), stadsfysikus Z. Strandberg (förordn. $\frac{25}{5}$ 1749), arkiater Abr. Bäck (förordn. $\frac{17}{4}$ 1753—1766), lifmedikus Märten Reef (förordn. $\frac{24}{9}$ 1760—1764).

Fältskärene (kirurgerne): öfverdirektör Evald Ribe (1737—1748), lifkirurgen Carl Fredrik Ribe (förordn. $\frac{25}{5}$ 1749), öfverdirektör Salomon Schützer (1737—1757), öfverdirektör Herman Schützer ($\frac{18}{10}$ 1757—1766), professor Ol. Acrel (förordn. $\frac{24}{9}$ 1760—1766).

Politieborgmästarene: Elias Torpadius (förordn. $\frac{2}{4}$ 1742—1748), J. B. Schening (förordn. $\frac{25}{5}$ 1749), G. Seth, G. J. Rath.

Rådmännen: Niclas Poppelman (1737—1742), E. M. Ström, Johan Israel Torpadius, Engelbr. Gother.

Bland sundhetskommisionens sekreterare må nämnas J. Gyllenstjerna, C. J. Adlerberg, Chr. Holler, Harald Appelbom, C. Odelström, A. Arnell, Jakob L. Arrhenius (sedan 1750).

IV.

SERAFIMERORDENSGILLET.

1740-1742. Hist. Kalendar, Gumb. 2, 1741. von Salomon
 von Ostry. Gumb. 2, 1742. Friedrich von Strassburg. Gumb.
 1743.

Kommunikat: Jakob von Rokoszy. Gumb. 2, 1744.
 1728. Ernst von Holsten. Johan. Gumb.

Assessor: Lutz Jakob. Gumb. 1745. von Ju-
 stin. von Dahn. Gumb. 2, 1745. Karl Gustav. Gumb. 1746.
 Gumb. 2, 1745. 4. Hagg. 1746.

Lehrer: Johann Heinrich Wollschlaeger. Gumb. 1747.
 Gumb. 1747. 1748. Gumb. 1748. Gumb. 1749. Gumb. 1750.
 1751-1752. Gumb. 1751. Gumb. 1752. Gumb. 1753. Gumb. 1754.
 1755. Gumb. 1755. Gumb. 1756. Gumb. 1757. Gumb. 1758.
 1759. Gumb. 1759. Gumb. 1760. Gumb. 1761. Gumb. 1762.
 1763. Gumb. 1763. Gumb. 1764. Gumb. 1765. Gumb. 1766.
 1767. Gumb. 1767. Gumb. 1768. Gumb. 1769. Gumb. 1770.
 1771. Gumb. 1771. Gumb. 1772. Gumb. 1773. Gumb. 1774.
 1775. Gumb. 1775. Gumb. 1776. Gumb. 1777. Gumb. 1778.
 1779. Gumb. 1779. Gumb. 1780. Gumb. 1781. Gumb. 1782.
 1783. Gumb. 1783. Gumb. 1784. Gumb. 1785. Gumb. 1786.
 1787. Gumb. 1787. Gumb. 1788. Gumb. 1789. Gumb. 1790.
 1791. Gumb. 1791. Gumb. 1792. Gumb. 1793. Gumb. 1794.
 1795. Gumb. 1795. Gumb. 1796. Gumb. 1797. Gumb. 1798.
 1799. Gumb. 1799. Gumb. 1800. Gumb. 1801. Gumb. 1802.
 1803. Gumb. 1803. Gumb. 1804. Gumb. 1805. Gumb. 1806.
 1807. Gumb. 1807. Gumb. 1808. Gumb. 1809. Gumb. 1810.
 1811. Gumb. 1811. Gumb. 1812. Gumb. 1813. Gumb. 1814.
 1815. Gumb. 1815. Gumb. 1816. Gumb. 1817. Gumb. 1818.
 1819. Gumb. 1819. Gumb. 1820. Gumb. 1821. Gumb. 1822.
 1823. Gumb. 1823. Gumb. 1824. Gumb. 1825. Gumb. 1826.
 1827. Gumb. 1827. Gumb. 1828. Gumb. 1829. Gumb. 1830.
 1831. Gumb. 1831. Gumb. 1832. Gumb. 1833. Gumb. 1834.
 1835. Gumb. 1835. Gumb. 1836. Gumb. 1837. Gumb. 1838.
 1839. Gumb. 1839. Gumb. 1840. Gumb. 1841. Gumb. 1842.
 1843. Gumb. 1843. Gumb. 1844. Gumb. 1845. Gumb. 1846.
 1847. Gumb. 1847. Gumb. 1848. Gumb. 1849. Gumb. 1850.
 1851. Gumb. 1851. Gumb. 1852. Gumb. 1853. Gumb. 1854.
 1855. Gumb. 1855. Gumb. 1856. Gumb. 1857. Gumb. 1858.
 1859. Gumb. 1859. Gumb. 1860. Gumb. 1861. Gumb. 1862.
 1863. Gumb. 1863. Gumb. 1864. Gumb. 1865. Gumb. 1866.
 1867. Gumb. 1867. Gumb. 1868. Gumb. 1869. Gumb. 1870.
 1871. Gumb. 1871. Gumb. 1872. Gumb. 1873. Gumb. 1874.
 1875. Gumb. 1875. Gumb. 1876. Gumb. 1877. Gumb. 1878.
 1879. Gumb. 1879. Gumb. 1880. Gumb. 1881. Gumb. 1882.
 1883. Gumb. 1883. Gumb. 1884. Gumb. 1885. Gumb. 1886.
 1887. Gumb. 1887. Gumb. 1888. Gumb. 1889. Gumb. 1890.
 1891. Gumb. 1891. Gumb. 1892. Gumb. 1893. Gumb. 1894.
 1895. Gumb. 1895. Gumb. 1896. Gumb. 1897. Gumb. 1898.
 1899. Gumb. 1899. Gumb. 1900. Gumb. 1901. Gumb. 1902.
 1903. Gumb. 1903. Gumb. 1904. Gumb. 1905. Gumb. 1906.
 1907. Gumb. 1907. Gumb. 1908. Gumb. 1909. Gumb. 1910.
 1911. Gumb. 1911. Gumb. 1912. Gumb. 1913. Gumb. 1914.
 1915. Gumb. 1915. Gumb. 1916. Gumb. 1917. Gumb. 1918.
 1919. Gumb. 1919. Gumb. 1920. Gumb. 1921. Gumb. 1922.
 1923. Gumb. 1923. Gumb. 1924. Gumb. 1925. Gumb. 1926.
 1927. Gumb. 1927. Gumb. 1928. Gumb. 1929. Gumb. 1930.
 1931. Gumb. 1931. Gumb. 1932. Gumb. 1933. Gumb. 1934.
 1935. Gumb. 1935. Gumb. 1936. Gumb. 1937. Gumb. 1938.
 1939. Gumb. 1939. Gumb. 1940. Gumb. 1941. Gumb. 1942.
 1943. Gumb. 1943. Gumb. 1944. Gumb. 1945. Gumb. 1946.
 1947. Gumb. 1947. Gumb. 1948. Gumb. 1949. Gumb. 1950.

Tillsynen öfver fattighus och hospital i Sverige tillhörde enligt gammal sed kyrkan och dess tjänare. De sjuke och elände voro, såsom man träffande yttrat, kyrkans skatt. Äfven vissa riddareordnar voro förbundna att vårda sig om värlösa, fattiga och sjuka. En sådan tanke låg väl till grund för den i svenska serafimerordens stadga af den $23/2$ 1748 förekommande bestämmelsen: «Riddares plikt vare att sjelfmante åtaga sig öfverinseende vid sjuk- och fattighus och gifve de derom till ordensgillet en noga berättelse, äge ock att föreslå medel til deras understöd och på alt sätt sig om deras bästa vårda» (§ 30).

Detta stadgande vann sin första tillämpning i det att inseendet öfver det nya tillärnade sjukhuset, det senare s. k. Serafimerlasarettet i Stockholm, uppdrogs åt tvenne serafimerriddare. Genom k. brefvet af den $16/1$ 1751 förordnades And. von Höpken och Gabr. von Seth «att åtaga sig öfverinseendet så vid lasarettsinrättningen härstädes, som det dertill upphandlade husets reparerande oeh i stånd sättande, samt hos Kongl. Maj:ts förordnade sundhetskommision requirera de dertill erforderlige medel» af lasarettets samlade tillgångar. Ehuru sundhetskommisionen fortfarande förvaltade lasarettets penningemedel och besörjde de ekonomiska detaljerna, utgjorde likväl de tvenne serafimerriddarene dess egentliga styrelse. Under de olika skeden sjukhusets förvaltning sedermera genomgick, kvarstodo alltid tvenne serafimerriddare såsom sjelfskrifne ledamöter i den tillförordnade direktionen.

Genom k. brefvet af den $29/3$ 1773 upplöstes den 1766 inrättade direktionen öfver barnhusen och hospitalen i riket och äfven inseendet öfver dem anförtroddes åt tvenne serafimerriddare, för hvilka instruktion tillika utfärdades samma dag. Om denna viktiga åtgärd innehöll nämnda k. bref endast följande:

«Som Wi i anledning af Wår Seraphimer Ordens statuter i nåder godtfunnit att uppdraga samma ordens kansler samt riddare och commendeur hr riksrådet grefve Carl Fredrik Scheffer och riksrådet, riddare och commendeur af berörde orden grefve Beckfriis öfverstyrseln af alla Hospitaler och Barnhus i riket, enligt Wår här nu utfärdade nådiga instruktion, och den wård och tillsyn Eder hittills öfver dessa inrättningar i nåder warit anförtrodd, således hädanefter kommer att uphöra, så wele Wi eder sådant till eder efterrättelse härmed hafva tillkänna gifvit».

Kort derefter blef medels k. brefvet af den $17/7$ 1776 en förening emellan länslasarett och hospital på en del orter tillåten och inseendet jemväl öfver lasaretten uppdragen åt nämnde två serafimerriddare i samråd med landshöfdingen i länet. Det svenska sjukvårdsväsendet, hvars uppkomst bör räknas från denna tid, kom sålunda att för många år framåt höra under serafimerordensgillet. De för vården af barnhusens, hospitalens och de civila sjukhusens angelägenheter förordnade serafimerriddarene erhöilo derigenom ett bestämmande inflytande på dessa viktiga och betydelsefulla områden af medicinalförvaltningen. I alla hithörande frågor blef deras röst af afgörande vikt. I en följande afdelning skall förf. närmare redogöra för hrr serafimerriddares åtgöranden till de svenska och finska sjukvårdsanstaltarnas uppkomst och utveckling.

Vid sjukvårdsinrättningarnas tilltagande antal i landet och de i följd häraf ökade göromålen af rent medicinsk natur uppstod snart behovet att till biträde för hrr serafimerriddare anställa en fackman och den $13/5$ 1776 förordnades Olof Acrel att vara «generaldirektör för alla lasarett i riket, hvarvid han äger att med dess mogna råd tillhandagå de hrr Seraphimerriddare, som vården öfver lasarettarne är anförtrodd». Ett viktigt ny inrättadt embete, oberoende af collegium medicum, infördes nu för första gången i den svenska medicinalförvaltningen och den splittring i vården om hithörande angelägenheter, som började i medlet af seklet, fortsattes för en lång tid framåt. För generaldirektörsembetet utfärdades instruktion först den $8/3$ 1794. Honom tillkom att på kallelse infinna sig vid gillet sammanträden, afgifva utlåtanden åt serafimerordensgillet, upprätta sammandrag af sjukförslagen

från samtliga lasarett, hvilka årligen infördes i tidningarna, sjelf vid behof besiktiga lasarettinrättningarna eller anmäla annan pålitlig läkare dertill, granska apoteksräkningarna, föreslå läkare till sjukhusen m. m.¹⁾ Olof af Acrel qvarstod vid serafimerordensgillet ända till den 25/2 1800, då han, tyngd af ålder och arbete, begärde och erhöll afsked från sin befattning, dervid Kongl. Maj:t förklarade «det Wi förvänte af hans kärlek och ömhet för lasarettinrättningen att han, då hälsa och krafter medgifva, följer den med sin uppmärksamhet och mogna råd». Efter Acrel förordnades assessorn och öfverkirurgen vid serafimerlasarettet Carl Fredrik von Schulzenheim att «vara generaldirektör och hafva inseende öfver sjukskötseln vid länslasarettene i riket» och efter hans död 1808 blef anatomie professorn i Stockholm och assessorn i collegium medicum Anders Johan Hagström den 22/10 s. å. kallad att med bibehållande af sina öfriga befattningar öfvertaga detta embete.

För att ytterligare i någon mån belysa förhållandet emellan generaldirektörsembetet öfver lasarett och den öfriga medicinalförvaltningen må för fullständighetens skull och i ett sammanhang anföras, att, då Hagström afled den 8/3 1830, blef detta embete obesatt till dess professorn vid karolinska institutet Carl Johan Ekström den 2/6 1837 nämndes till generaldirektör icke blott öfver länslasarett och kurhusen, utan äfven öfver hospitalen i riket, med säte och stämma i sundhetskollgium, hvarvid han bibehöll sin profession. Ehuru Ekström 1849 blef ordförande i sundhetskollgium, qvarstod han såsom generaldirektör vid serafimerordensgillet till sin död 1860. När Magnus Huss derefter den 27/9 s. å. blef ordförande i sundhetskollgium, utnämndes han ännu den 9/10 s. å. till generaldirektör öfver hospitalen, lasarett och kurhusen, samt förordnades den 26/11 s. å., att tillika vara ledamot i serafimerordensgillet. Från ordförandeskapet i sundhetskoll-

¹⁾ Besiktningar af lasarett torde likväl aldrig förekommit. Åtminstone tala icke ser.-ord.-gillet's protokoll derom. Den enda gång en antydning dertill finnes är, när P. von Afzelius, som förordnats att besiktiga fältlasarett i landet, anmodades, att, såvidt tid och tillfälle medgäfvos, undersöka förhållandet ej mindre med hushållningen, än ock läkarevården vid de under ser.-ord.-gillet's förvaltning lydande hospitalen och lasarett. Ser.-ord.-gillet's protokoll den 13/8 1812.

legium och generaldirektörsembetet öfver lasaretten och kurhusen tog Magnus Huss afsked 1864, men kvarstod såsom generaldirektör öfver hospitalen till serafimerordensgilletts upplösning 1876.

Efter denna afvikelse till en senare tid, återgå vi till vår framställning. Sedan lasarettsväsendet vunnit stadga och ett antal länssjukhus blifvit inrättade, vann serafimerordens verksamhet, så vidt den gällde medicinalangelägenheterna, en fastare organisation genom Kongl. Maj:ts instiftelsebref för serafimerordensgillet af den ²⁵/₁₁ 1787, hvarigenom detsamma ombildades till en öfverstyrelse för barnhusen, hospitalen och lasaretten i riket, omfattande en vidsträckt icke mindre administrativ, än kamoral förvaltning ¹⁾. Serafimerordensgillet hade sålunda att förvalta alla hospitalshemman, -jorðar, -qvarnar och fiskevatten, antingen tillhörande hospitalsväsendet i allmänhet eller enskilda hospital, uppbära arrenden, kronotionen, öfverskottsspanmål, ensaksböter, befordringsafgifter till lasaretten från olika embetsverk, handhafva vården om lasaretten (samtliga länslasarett jemte Filipstads och Löwenströmska sjukhuset i Stockholms län), samt hospitalen, uppköpa för dem nödiga inventarier och instrumenter, besörja hospitals- och lasarettbyggnadernas uppförande och reparationer, granska lasarettens apoteksräkningar, öfvervaka barnhusen och värlösa barns vård, bestämna om sinnessvagas intagning m. m.

Ofvannämnda instiftelsebref uttalar till en del konung Gustaf III:s uppfattning af serafimerorden i följande ord:

Kongl. Maj:t har, vid öfvervägande af de vidsträckte och besvärlige göromål, som åtfölja öfverinseendet af Barnhusen, Hospitalen och Lazaretterne, så väl som af svårigheten att bland Herrar Seraphimer Riddare utse dem, som af allmänna och enskilda förrättningar icke äro hindrade att på längre tid följa denna mödosamma förvaltning med den drift och det nit, som hittills utmärkt dess förande, i nåder varit omtänkt, att å ena sidan bibehålla Herrar Seraphimer Riddare wid en uti deras Ridderliga pligt och förbindelse grundad och af Kongl. Maj:t sjelf dem engång återstald rättighet, samt att å andra sidan förese desse angelägne och menskligheten hedrande inrättningar med en jämn, uppå

¹⁾ Serafimerlasarettet i Stockholm, Sahlgrenska sjukhuset i Göteborg och de akademiska sjukhusen voro likväl undantagna från gilletts öfverinseende.

flere personer fördelad och derigenom mindre hastiga ombyten underkastad styrelse. I denna aktning har fördenskull Kongl. Maj:t såsom Seraphimer-Ordens Herre och Mästare, sedan Ordens-Capitlets tanke blifvit inhämtad, i nåder beslutat och stadgat: Att tre commendeursvärdigheter under namn af Commendeurer af alla Kongl. Maj:ts orden och med dem förknippade tre embeten, nemligen ett vice Cantzlers, ett Öfversteskatmästares och ett Öfverste ombudsmans embete, instiftas i Serafimer orden, «att det öfverinseende af Barnhusen, Hospitalen och Lazarettene i riket, hvilket, enligt Seraphimer-Ordens stadgar, så väl som Kongl. Maj:ts i Ordens-Capitlet den $26/11$ 1750 tagne beslut, samt förnyade constitutorial och instruction af den $29/3$ 1773 är tvänne Seraphimer Riddare anförtrodt, kommer att hädanefter och alltid föras af ett särskildt Ordens-Gille, uti hvilket äro ledamöter, å Konungens såsom Stormästares vägnar, Ordens-Cantzleren och de trenne Commendeurer af alla Kongl. Maj:ts orden, samt, å Capitlets vägnar, tvänne Seraphimer Riddare, som komme att hvarvt tredje år af Capitlet väljas och till Stormästarens bekräftelse anmälas».

Denna bestämning att ordenskapitlet genom utsedde ledamöter borde representeras i ordensgillet blef efter någon tid icke iakttagen. Ännu vid den $5/12$ 1807 anställt val blefvo öfverstemarskalken Wächmeister och greve Brahe af ordenskapitlet enhälligt valde att fortfara som ledamöter i gillet, hvilket val af Kongl. Maj:t fastställdes den $16/12$ s. å. Senare utgjordes gillet endast af ordens kanslern och de serafimerriddare, hvilka innehade nämnda inom orden stiftade embeten.

Derefter utkom den $23/4$ 1791 «Kongl. Maj:ts nådiga Instruction för det till öfverstyrelsen vid Hospitalen, Barnhusen och Lazarettene instiftade Seraphimer-Ordens-Gillet». Yttermera utfärdades den $29/2$ 1792 särskilda instruktioner för «K. Seraphimer ordens gillet så väl Cancellie som kamererare Contoir». Här må nämnas att serafimerordensgillet stat 1791 upptog lön för en sekreterare med 333 rdr 16 sk., för en kamrerare 333 rdr 16 sk., för en notarie 138 rdr 1 sk., för en kammarförvandt 200, en revisor 200, en registrator 120, en kammarskrifvare 100, en kanslist 100, en vaktmästare 66 och en kammardräng 45 rdr eller inalles 1,631 rdr specie. En kopist antogs ytterligare den $25/2$ 1800 med 83 rdr 16 sk. i årlig lön, hvarutom slottskonduktören Pfeiffer på grund af k. brefvet af den $24/11$ 1800 erhöll ett årligt arvode för att bi-

träda serafimerordensgillet vid pröfningen af inkommande kostnadsförslag till byggnader och reparationer af hospitalen och lazaretten, för eftersyn dervid och till reskostnader i detta syfte.

Serafimerordens-penningen i guld var ett hederstecken, som med konungens bifall utdelades af kapitlet för förtjenster om fattighus, barnhus m. m.

Sedan serafimerordensgillet sålunda utvecklats sig till ett centralt embetsverk och kunnige embetsmän hunnit utbildas, utkommo efter hand en mängd för det svenska lasarettsväsendet högst viktiga instruktioner, cirkulärer och bref, hvilka skola i det följande omnämnas. Att likväl ser. ord. gillet, hos hvars ledamöter i följd af deras öfriga embetsverksamhet ett vaket och odeladt intresse för sjukvårdens behof knappt torde kunna förutsättas, icke i väsentligare mån förmått verka för lasarettsväsendets utbildning, måste man medgifva. Vid granskning af det sätt, hvarpå de löpande göromålen inom gillet sköttes, kan man icke undgå det intryck, att i anseende till de sällan hållna sammanträdena, dervid vanligen en eller flere ledamöter saknades, ärendenas behandling, åtminstone under de första trettio å fyrtio åren, var mycket långsam. Många ärenden hafva under väntan på infordrade upplysningar sent eller aldrig afgjorts eller rent af bortglömts. Deras beredning och utredning synes också varit helt och hållet öfverlemnad åt de underordnade tjänstemännen. Å andra sidan läto så väl myndigheter, som enskilde embetsmän mycken försummelse komma sig till last. Icke blott att ser. ord. gillet ofta fick göra påminnelser om insändandet af sjukförslag och räkenskaper, utan till och med gjorda förfrågningar kunde under lång tid lemnas obesvarade. Sålunda erinrades landshöfdingen i Mariestad den 29/4 1803 om de i gillet skrifvelse af den 26/4 1800 infordrade underrättelserna rörande påtänkta förbättringar i lasarettet. Ja, icke engång räkenskaperna vid detta lasarett hade under de 3 å 4 senaste åren blifvit afgifna. Initiativ, beroende på gillet egen verksamhet och åsyftande förbättringar, motsvarande tidens fordringar, förekomma under denna tid ytterst sällan. Man måste dock erkänna, att vid bristen på särskilda anslag för lasaretten gillet fick åtnöja sig med hvad öfriga fonder kunde lämna i öfverskott. Förvaltningen af den betydliga fasta egendom och kapitalför-

mögenhet, som stod under gillet's vård, utgjorde det hufvudsakliga föremålet för dess uppmärksamhet ¹⁾.

Denna i korthet antydda, olikartade verkningskrets behöll serafimerordensgillet under hela den tidrymd detta arbete omfattar och ännu länge derefter. Endast inskränkta partiela förändringar i omfånget för gillet's administrativa befogenhet infördes under årens lopp. Till afslutning af detta kapitel må därför anföras:

att länslasarettens och kurhusens förvaltning genom k. brefvet af den ¹⁷/₁₂ 1817 öfverlemnades åt särskilda direktioner under landshöfdingens i länet ordförandeskap;

att, enligt Kongl. Maj:ts nådiga stadga angående sinnessjukes behandling och vård af den ⁵/₃ 1858, den närmaste styrelsen öfver hvarje hospital tillkom en direktion, bestående af landshöfdingen och biskopen samt fyra ledamöter, och

att serafimerordensgillet's befattning med tillsättandet af sysslomän och läkare vid länslasaretten och kurhusen upphörde genom k. brefvet af den ⁹/₉ 1859.

Efter att frågan om hospitalsväsendets ombildning varit föremål för flera riksdagars pröfning och behandlats af särskilda komiteer ²⁾ blef serafimerordensgillet upplöst genom nådiga förordningen af den ¹²/₅ 1876, dess göromål fördelade på andra myndigheter, särskildt kammarkollegium, och dess befattning såsom öfverstyrelse för hospitalen i riket uppdragen åt sundhetskollegium (medicinalstyrelsen).

¹⁾ Serafimerordensgillet's protokoll för åren 1776—1787 saknas. De öfriga jemte en del räkenskaper finnas i medicinalstyrelsens arkiv. Registraturet och andra handlingar förvaras dels i k. riksarkivet, dels i k. domänstyrelsen.

²⁾ Jfr komitébetänkandena af den ¹¹/₁₀ 1844, den ³¹/₇ 1850 och den ³¹/₁₂ 1870.

DE UNDER COLLEGII MEDICI INSEENDE STÅENDE
PROFESSIONERNA I STOCKHOLM.

v

DE UNDR COLLEGI MEDICI INSEENDE STÄNDE
PROFESSIONERNA I STOCKHOLM

1. Professionen i anatomi.

1. De första spåren till anatomiska öfningar i Stockholm.

Det af ålder i Stockholm varande barberareembetet hade genom sin fasta sammanhållning, sina privilegier och sina förbindelser med många af rikets inflytelserika män vunnit erkännande. De viktigare militärläkareplatserna bekläddes visserligen till stor del af utländingar, hvilka för en tid åtminstone inträdt i rikets tjenst, men dock utgick äfven från Stockholm, så väl till arméen, som landsorten, en mängd fältskärer, hvilka vid barberareembetet derstädes vunnit sin utbildning. Bland mästerfältskärerne funnos redan mot slutet af 17:de seklet flere, som efter i utlandet idkade studier förvärfvat sig namn som skicklige operatörer, såsom Herm. Fuchs, P. Boltenhagen, M. B. Salinus, M. Ribe m. fl. Då det tillika, som känt är, ålåg fältskärerne att förätta förekommande medikolegala likbesiktningar och öfver dem afgifva utlåtanden till domstolarne, var det naturligt att en, om äfven ytlig, anatomisk undervisning icke kunde helt och hållet umbäras i Stockholm och att i följd deraf anatomiska dissektioner någongång förekommo. Huru och på hvad sätt en sådan undervisning varit ordnad, kan förf. likväl icke närmare utreda.

Bland de första spåren dertill att fältskärerne känt behof af anatomiska kunskaper är följande k. bref, gifvet i Kongsör den 27/4 1682, till öfverståthållaren i Stockholm:

»Efter som Bardberare Embetet i Stockholm giöra hoos Oss en underdånig ansökning om något beqwemligt rum at wijsa sina operationes

chirurgicas oeh sectiones i anatomien, som ähr det förnämste fundamentet i deras profession, gifwandes förslag på rundelen öfver Söderport, dy hafwom Wij sådant nådigst aggreerat och alt derföre Eder hermedh nådeligen befalle, at I strax inrymme Bardberare Embet samma rundel att låta den samme til et Anatomie huuss reparera och förfärdiga, och när något subjectum af een missgierningsman, som har stådt sitt straff, begiäres utaf Embetet till at anatomiceras, skohle I sådant affölja låta, efter som dermed fullgiöres wår nådige wilje».

Collegium medicum, som ansåg sig på grund af gällande privilegier böra bevaka den anatomiska undervisningens bästa och för öfrigt äga företrädesrätt till begagnande af den derför utlofvade lokalen, torde å sin sida hos Kongl. Maj:t anmält sin önskan att vid lämpligt tillfälle anordna efter tidens sed offentliga anatomiska demonstrationer. Härom upplyser k. brefvet till collegium medicum af den 17/9 1684:

»Och som Wij hafve längst för detta gifvit Eder wår nådige förtröstning och tillsägelse att der skulle bli inrymt ett Anatomie huus, icke allenast för Bardberare uthan ock för unge studiosis medicinæ, som wid Academiene haa lagdt dheras goda fundament i dhett Studii genere, och åstunda att få wiisa sine prof af dheras lärdom och ehfarenheet, så williom Wi foderligst låta Eder niuta effecten dheraf och skall Directionen af Anatomien och Anatomie huuset med alla dess appartinentier dependera af eder, hvarför I ock skohle tilsee att åhrligen någre sectioner hållas så på mans- som qvinnspersohner, till hvilkas erhållande Wår Öfverståthållare tjenliga subjecta skall, när så lägenhet dhertil gifs, låta afföllia, då ock I vid sectionerne såsom annorstädes ähr brukeligt skohle af dhe personer, som anatomien willia bijwista, hafve en billigh recognition att emottaga och till Collegii nödtorffter använda.»

Inredningen af i fråga warande rum för anatomiska ändamål synes likväl icke hafva blifvit verkställd, eftersom collegium medicum ännu s. å. begärde hos Kongl. Maj:t att öfverståthållaren måtte tillhålla borgmästare och råd att »låta med foderligaste denna höst låta förfärdiga den till anatomien för 2 1/2 år sedan af Kongl. Maj:t destinerade rundelen öfver söderport, på det Collegium ännu inom detta åhr må kunna administrera sectiones anatomicas», hvartill konungen äfven biföll den 7/11 s. å.

Snart nog måste likväl collegium medicum klaga deröfver att stadens »Handels-Collegium» fordrade hyra för de rum kollegium fått sig

tilldelade i stadshuset på Södermalm och begärde hos Kongl. Maj:t »att efter inga andra rum hvarken på rundelen vid södra sluss eller på mynnet äro Collegium förundte, thessa rum wij nu innehafva uti stadshuset till våra sammankomster samt anatomiska demonstrationer oss frie måge efterlätas». Härtill biföll Kongl. Maj:t den $\frac{3}{5}$ 1697.

Från denna tid började de vedervärdigheter, med hvilka collegium medicum sedermera under mer än ett halft sekel måste kämpa för erhållande af en någorlunda lämplig anatomisk lokal.

2. Offentliga anatomiska demonstrationer i Stockholm.

Förrän vi likväl fortgå i teckningen af den anatomiska institutionens yttre förhållanden, blir det nödigt att yttra några ord om det sätt, hvarpå de allmänna anatomiska dissektionerna, för hvilka staden nödgades upplåta lokal, verkställdes och ur hvilkas, man kan säga, historiska häfd behovet af en anatomisk profession med oafvislig nödvändighet framgick.

För att fatta betydelsen af collegii medici skyldighet att genom sina medlemmar anställa anatomiska demonstrationer, till hvilka intresserade åskådare inbjödos, måste vi erinra oss, att den tiden och ännu långt senare betraktades sådana offentliga förevisningar, som ett den medicinska vetenskapens åliggande mot allmänheten. De praktiska vetenskaperna lågo i sin linda och tillfällen att genom egen åskådning få blicka in i naturens hemligheter voro ytterst sällsynta. Läkekonsten, outvecklad som den var, hade ännu mindre än öfriga vetenskaper trädt i någon förbindelse med den allmänna bildningen. Tillbakaträngd till de lärdes ofruktbara spekulationer ägde medicinen blott ett enda område, anatomien, der hon kunde uppvisa ett verkligt innehåll. Genom tillfredsställandet af den mänskliga nyfikenheten, att lära känna människokroppens sammansättning, kunde läkaren, när han tolkade dess byggnad, vara viss på att han förskaffade sin vetenskap anseende och sitt i allmänhet missaktade yrke erkännande.

Måhända var det en orsak, hvarför offentliga anatomiska förevisningar och föreläsningar blefvo en fordran icke endast på de medicinska

fakulteterna, utan äfven på öfriga, mer eller mindre officiella läkareföreningar. Sällan förekommande, begagnades de tillika såsom gerna emotsedda undervisningstillfällen af dem, hvilka sysselsatte sig med medicinska studier eller egnade sig åt fältskärskonsten. Emedan lång tid kunde förflyta, innan en anatomisk demonstration åter ägde rum, väckte därför tillkännagifvandet om en sådan allmän uppmärksamhet.

De anspråk myndigheterna ställde på iakttagandet af medicinalordningarnas föreskrift om anställandet af offentliga liköppningar, och det sätt, hvarpå desamma verkställdes af collegium medicum, framgå ur samtida handlingar, hvilka till belysande af tidens uppfattning och seder må här meddelas. Förberedelserna dertill voro ganska omständliga. Den $13/3$ 1705 aflät öfverståhållaren Christoffer Gyllenstjerna en skrifvelse till Kongl. Maj:ts Råd, Lunds akademi kansler, »k. Collegii medici direktor», greve Nils Gyldenstolpe, äfvensom till collegium medicum, så lydande:

»Det lærer Högwällborne Hr Grefven och kongl. Rådet samt dett kongl. Colleg. medicum draga sig til minnes, huru som den 9 § k. medicinalförordningarne förmåhr, det hwart åhr sectiones anatomicæ så uppå mans-, som på qvinspersohner skohla skie, och att Öfverståhållaren til deras wärkställande, när så lägenheten der till gifwes, tienliga subjecta skall anordna och affölja låta, men likwäll på många åhr ingen section är skiedd. Fördenskull och såsom Kongl. Maj:t så uti de senare som förr uthgångne kongl. Medicinalförordningarne och jämbwäl uti dess speciale till mig afgångne bref, mig allernådigst anbefallt öfver högbem:te förordningar alfvarsam hand hålla, så at dee måge blifwa noga efterlevade; Ty hafwer jag intet underlåta bordt, at såsom nu nästkommande den $20/3$ så mans- som qvinspersohner skola gå uth till döden, så at Collegium tienlige subjecta bekomma kan, sådant Collegium in antecessum notificera och wijd ofwanbem:te tilfalle min embetes assistence förut tillsäija, på dett af Collegio i tijd måtte behörig anstalt giöras, och de som til Medicinæ och Chirurgiæ studium sig applicera, härom kunna behörigen blifwa adverterade, hälst omskiönt intet anatomiehuus till sådane operationer ännu är Collegio medico inrymt, som Kongl. Maj:t uti bemälte § allernådigst tillsagdt, hwar till ännu ej kunnat warit tillfalle, ändock tienliga ruum af privatis här i staden mångenstädes äro til hyra och penningar der till så wäll som till annat behof derwidh af specta-

toribus kan bekommas, detta jag intet underlåta bordt Collegio medico wijd handen gifwa, på dett hoos mig intet må warda eftersatt af den underdånigste lydriad, som Kongl. Maj:ts allernådigste willje och förordningar samt Öfverståthållare Instruction requirerar, lärandes de icke heller för sin andehl, som så lärde och förnähma män, mindre låta sig wara om hiertadt, hwad Kongl. Maj:ts allernådigste behag och willje liikmätigt ähr, så wijd detta som andra tillfällen sig till behörig rättelse ställa, än andre K. Maj:ts trogne undersåtare, så at icke något som för detta uti ett och annat måhl är skiedt må warda eftersatt».

Härpå afgaf collegium medicum den $16\frac{1}{3}$ s. å. följande svar¹⁾:

»Med anledning af Ed. Excellences höggunstiga offert den $13\frac{1}{3}$ af ett bequämt subjectum anatomicum swaras ödmjukeligen at Collegium denna efter Kongl. Maj:ts förordning gjorde offert med skyldig wyrdnadh emottager och är till underd. lydriad af Hans K. Maj:ts nådigst gifne medicinalordning Collegium beredd sådån sectionem anatomicam på sig at taga, der Ed. Excell. den edle Magistraten tächtes förordna ther till ett bequämt rum at anskaffa, emedan den vahnliga anatomie sahlen är åth ryska arrestanterna inrymt och thet heruti uprättade amphiteatrum omkull kastat och uthrifwit. Hwad angår dett at man kunde få hyra något rum uthi private huus och at hyran med dett, som af spectatoribus inkommer, betahlas kan, så är dett 1:o emot Hans K. Maj:ts nådigste förordning, ty uti bem:te § står ej at af denna inkomsten huushyran betalas skall, utan til Collegii nödtorffligheter användas, som största mödan thermed hafwer; 2:o Så lærer ingen privat willja tillstå, at en sådan missgjärnings persohns lijk uti sitt hus anatomiceras, 3:o Enär kongl. Collegium en sådan publik anatomie på sig tager, så skier den ej allenast Medicinæ studiosis, som här sällan finnas och barberare gesäller till godo, utan för alla så wähl högre som lägre, som hafwa lust sådant at åskåda, hwarföre thertill een saal requireras, som är så stor och med sådant fundament bygd, att några hundrade personer kunde wistas theruthi och så hög att ett amphitheatrum af 5 å 6 subselliis upbyggas kan, på det de alla kunna komma detta subjectum bequämligen till at see och een sådan sahl finnes ganska sällan utj private huus, om icke dett kunde skaffas uti något förnämnt pallais där ofta onödige orther stå ledige och för bonum publicum wähl kunde employeras. Detta requireras till een

¹⁾ Finnes jemte följande collegii medici protokoll tryckt i *Festskrift från patologisk-anatomiska institutet i Helsingfors*. Helsingfors 1890. Sidd. 10—15.

sådan publique section och så snart Collegio ett sådant inrättat ruum anwijsas, äro Collegii membra parati och beredda denna solenna Anatomien på sig taga och med all möjelig fiijth förrätta».

I collegii medici protokoll finnes sedan följande utförliga berättelse om sjelfva den anatomiska demonstrationen och dermed sammanhängande förberedelser dertill:

Den 17 mars. »När wi voro occuperade med visitation (på Apothek. Björn), kom båd af Hans Excellence Hr Öfverståhållaren, som bådade att Magistraten hade inrymt en ansenlig Sahl på södra stadshuset, hvilken att bese committerades D:es van Hoorn, Winge och Bromelius, dett de och dagen effter, som war d. 18:de, gjorde, och när han befants vara til denna publique anatomien dugelig och bequäm, ordonerede Magistraten timmerkarlarne i största hast att upsättja ett amphitheatrum, ther the åskådare hvar öfver annan på stå kunde». D. 20 Mars. »Gaf Dr van Hoorn åt Collegii pedel dal. 45 kmt att gifva åt Mästermannen, när han hade lefvereradt den döda kroppen på Anatomie sahlen, tingandes med honom dett nogaste han kunde. Af hvilka 45 dal. Doct. Winge 8 caroliner eller 15 dal. kmt den 22 huj. Collegii Syndico Dr van Hoorn restituerade, thervid berättandes att han hade frågat uthi Slotts-Cancellie om icke dal. 30 äth Mästermann var nog, hvarpå honom svarades att Mästerman thermed bör vara förnöjd, emedan han ej mehra får för dett han hängde up honom, hvarpå han de öfriga dal. 30 uthi Slotts-Cancellie lefvererade, hvilka de mottogo att tilstålla dem Mästerman.

Samma dag neml. den 22 hujus om morgonen kl. 10 citerades uthi kongl. Slotts-Cancellie Collegii syndicus Dr van Hoorn hvarest, när han comparerade, blef honom en stol satt och när han hade satt sig, berättade Hr Underståhållaren, att Doct. Winge hade dagen tilföre comparerat och begiärdt det månne Herr Directeuren Schultz anbefallas till ordonera att någon af chirurgis hulpe till vid præparation af den förestående anatomien, som allestädes brukeligen är, hvilket de hade låtit veta H. Directeuren Schultz, hvarpå H. Schultz med svar var inkommen, at dhe hade ordonerat Mons. Damm thertill, men att han begjarte en skälig recognition therföre, som bestod theruti att han skulle niuta hälften af allt, som vid denna anatomien inkomme. Hvilket Dr van Hoorn tog ad referendum, men interimis wiis svarade han att Collegium hade eij frija händer att sålunda disponera öfver desse medel, emedan kongl. Constitutiones lyda att de skola komma till Collegii nödtorfftheter och borde han nu så wähl som förra gången vara förnöjd med en discretion

af rdr 10. Hvarpå svarades att man kunde med Dammen therom tahl och accordera, hvarpå Dr von Hoorn sade sig sådant wilja Collegio referera, steg up och tog sitt afskied. Communicerade detta, så snart gjörligit, med Hr Archiatern, hvarpå Collegium convocerades samma dag på vanligt ställe till kl. 2 eftermiddagen; præsentos voro efterfölliande den 22 Martii uti sahl. Dr Wallants huus Hr Arch. Hjärne, Dr Ribe, Dr van Hoorn, Dr Winge, Dr Grim och Bromelius.

Beorderades Dr Ribe att han skulle dagen effter gå up uthi k. Slotts-Cancellie och berätta, att som dett ej står uthi Collegii frihet att gifwa hälften af thet, som wiid Anatomien inkommer, till Mons. Damm, som han för sitt omak prætenderar, altså vill Collegium heller öfvergifwa hela Anatomien.

D. 24 Mars. Præsentos Hjärne, Ribe, van Hoorn, Roberg, Winge, Grim och Bromelius. Proponerades af D:ne præside och uplästes ett prof. Robergs inlagde memorial, deruthinnan tvenne ting föreslås:

1:o att medici sinsemellan vid instundande Anatomie så wähl lectionerna partera, som och på sig taga præparationem cadaveris, att wiisa Collegium medicum ej dependerade af chirurgorum behag häruthinnan, hvilka ej uthan en summa penningar detta omaket på sig taga villa.

2:o at alla penningar, som vid denna anatomien inflyta, kunna subtractis expensis necessariis på Banco insättas och till Upsala Academie sjukstuga af Collegio medico förähras måtte, för orsaker skull, som widlyfteligen sjelfwa memorialet innehåller.

Efter något öfvervägande approberades enhelligen begge dessa förslagen, det första så väl som det sista, *aldenstund Collegium medicum nu för tiden ej hade någon synnerlig skull uppå att afbördas*, därtill desse penningar nödwändeligen behöfdes, så och på dett Collegium publice wiisa måtte sig ej af någon cupidine sordis lucri desse anatomiske demonstrationer förrättade. Och uthlofvade Dr Præses isynnerhet att han på sig taga wille Hans Excellens Gref Gyllenstolpes approbation att förskaffa, så ock att han ville skrifva till Hans Excellens Gref Piper, Upsala Academie Cancellarius och alla orsaker och motiver till denna Collegii medici föräring föreställa. Ja, Dr Præses påtog sig att willa svara för allt påtahl denna föräringen angående.

Dr Roberg tackade på de fattige sjukas wägnar. Bad att uti intimationerne med ett ord denna collegii medici intention införas måtte, så ock att han med det första denna Collegii resolution uthur protocollet skrifteligen erhålla måtte, det honom och lofvades.

Resolverades att spectatores skulle gifva hvar gång en half carolin och att begynnelsen med demonstrationen skulle skje tilkommande Måndag, som är den 27 hujus.

På dito Måndag begyntes Anatomien och sedan Hr Archiatern hade hållit en vacker och nätt oration och människans krop wijd åtskilliga ting liknat, begynte Stadsphysicus Doctor Winge Anatomien, gjorde kroppens fördelning och wiiste integumenta corporis samt viscera pectoris et abdominis in situ naturali. Den dagen räknades 112 tesserae, som spectatores hade betalt före, hvilka 112 halfva caroliner straxt vid det de emottogos, uti en af S:ti Jacobi kiörkies fattig bössa lades, hvaraf kyrkoherden Sijringen hade nyckelen och härmed ändades första dagens demonstration.

Om Tiisdagen, som var d. 28 dito, demonstrerade Hr Dr Bromelius med största beröm viscera abdominis, neml. magen, tarmarne, levern, mjälten, pancreas och kom den dagen in så uti tesseris som halfva caroliner 156 stycken.

Onsdagen d. 29 dito demonstrerade Dr van Hoorn partes genitales cum annexis, tog theraf lägenhet att wijsa partes muliebres af honom uthaf skin fabricerat, hvilka han brukar att underwijsa jordegummorna med och refererade han historiam parturientis, och wijste effter sin förfarenhet, med allas nöje, att foetus utli partu inttet annat än passive agerar. Wijd thenna lexan var uthgifne 161 tesserae, mot hvilka den inkomna penningen svarade neml. 161 halfva caroliner ¹⁾.

Torsdagen, som var d. 30 dito, demonstrerade Hr Professor Roberg viscera thoracis et cerebrum med allas nöije, hvarmed Anatomien slöts, derpå Herr Archiatern tackade auditores för att de sig med sådan ymighet hade infunnit, och läfvade therföre att man häreffter oftare skulle anatomier hålla, hvar till ett annat theatrum skulle upprättas, som vore bequämare och större än thetta, så att de öfversta så wähl som de understa skulle kunna se. Denna dag voro tesserae uthgifne 167 och så

¹⁾ Denna van Hoorns föreläsning blef sedermera öfversatt till latin och genom Lars Robergs försorg tryckt i Upsala 1709 under titel »*Anatomes publicæ anno MDCCV Stockholmie habite Lectio tertia, sive Omnipotentis mirabilia circa generationem humanam, publico sermone demonstrata. Nunc suasu quorundam edita et caletudinario Academiæ Upsaliensis dicata.* Upsaliæ 1709. 144 sid. 8:o.

Härom skref Roberg i »*Elogium Johannis van Hoornii*» »Hanc autem J. Hoornii lectionem de pregnatione et partu versam in Latinum sermonem et anatomicis quibusdam notulis auctam anno 1709 Upsaliæ edidit, defuncto nostro a primis annis cognitus socius æmulusque studiorum L. R.»

många halfva caroliner inkomne så att hela summan, som wijd denna anatomien är inkommen, är 298 caroliner, som gör dal. 558 24 öre kmt.

Den 8 April insättes medlen i Låne banken på intresse, sedan 18 dal. till necessaria expensa voro afdragne, hvartill prof. Roberg lade rdr 10 så att det blef jemt 600 dal.

Expensa necessaria, som afdrogos, voro:

åth Guardis karlarné som holt vacht 4 carol.

åth tvätterskan som tvettade kammaren, borden, bar up vatten 2 carol.

åth henne, som tvettade lakanen två gånger, 1 carolin, och för ved 1 carol.

Hvad som angår de 30 dal., som uthur Collegii Cassa gafs åth mästerman för kroppen, som de redan på Collegii cassa räkning stodo upförde, så återtogos de ej uthaf de influtna penningarne, uthan beror dermed, som dett nu är och skänker Collegium dem så väl som de inkomne penningar till bemälte siukstuga uthi Upsala, önskandes till detta förhafvande och wälmenta werket Guds välsignelse och god fortgång».

Ännu må meddelas om en 1729 af collegium medicum föranstaltad anatomisk dissektion, som har sitt särskilda intresse deraf att Linné, enkom inrest till Stockholm för att bivista densamma, uttalar sitt omdöme om de dervid hållna föreläsningarna¹⁾. Den $31/1$ inledde arkiater Bromell akten med ett föredrag och talade »öfver integumenta universalia samt musculi abdominis et manus. 2. Stadsphysicus Boy de situ partium naturali et vulneribus. Docte. 4 Febr. 3. Assessor Soem de contentis abdominis. Eleganter. 7 Febr. 4. Hofmedicus Ribe de cerebro et oculo. Doctissime. 11 Febr. 5. Assessor Alstrin de corde et pulmonibus. Mediocriter. 14 Febr. 6. Lifmedicus Nordenheim de Genitalibus. Egregie 18 Febr.» Till denna demonstration beslöt collegium den $8/1$ 1729 att alla mästerfältskärer i Stockholm till antalet 18 skulle erhålla fripolletter med kollegii stora sigill, hvilka borde sändas till direktor Ribe. Dessutom skulle alla doktorer »få frisedlar». Om den »publika anatomien» borde offentliga anslag utfärdas. Priset bestämdes till 16 dal. Den $27/2$ upplästes i collegium uppgift på omkost-

¹⁾ I Carl von Linnés *Ungdomsskrifter*, samlade af Ewald Ährling. I. Stockholm 1883. Sid. 5.

naderna »vid senaste anatomi samt kiällare räkningen», hvilka begge godkändes till betalning. Åt kirurgen Ernst Fredrik Müller, som biträdde vid prepareringen, utanordnades 300 dal. kmt »för hans omak», samt åt collegii medici skrifvare Waller i »discretion 18 dal. kmt».

Derefter omtalas icke vidare i collegii medici protokoll offentliga anatomiska demonstrationer. Dock nämnes det den $25/2$ 1737 att Nils Rosén (sedermera Rosén von Rosenstein) anmält sin önskan att anställa en sådan och begärde att collegium medicum ville det vederbörligen tillkännagifva.

3. Undervisning i anatomi och inrättandet af en profession i Stockholm.

I Stockholm hade likväl under en kort tid funnits en profession i anatomi. Karl XII hade i Lund den $23/11$ 1716 medelst en fullmakt af följande lydelse utnämmt assessorn i collegium medicum Magnus Bromelius att bekläda detta embete:

»Till ungdomens undervisning uti anatomien och de stycker, som till en menniskelig kropps kunskap höra, hafva Wij i nåder godt funnit i Stockholm att förordna en anatomie professor, som icke allenast på svenska publice och privatim deruti underrättar ungdomen, utan ock esomoftast, då lägenhet gifves, förrättar sectiones anatomicas, — bestående honom dervid den heder och rang, som andre professores medicinæ åtnjuta, men ingen annan lön, än hwad han af dess disciplar för private collegier kan uppbära, samt vid publice sectiones af dem, som lust hafva sådant att bivista».

Bromelius öfvergaf dock snart denna lönlösa tjänst och blef 1720 assessor i bergskollegium, hvarefter undervisningen i anatomi helt och hållet upphörde.

Först när behofvet af en ordnad regelbunden anatomisk undervisning vaknade och man började inse nödvändigheten att bibringa kirurgiska societetens i Stockholm vistande talrika elever mera omfattande insikter i detta grundläggande ämne, kunde den vetenskapliga anatomin vinna en säkare grund för sin framtid. På 1740 talet hade några af

hufvudstadens yngre kirurger idkat studier i utlandet och derunder öfvertygat sig om vikten af en mera vetenskapligt anlagd undervisning, än som dittills kommit fältskärerne till del. Säsom redan i det föregående blifvit nämndt, hade Nils Mathias Ramström kort efter sin hemkomst till Stockholm i ett till kirurgiska societeten 1746 inlemnadt memorial erbjudit sig att för fältskärerne hålla offentliga föreläsningar i kirurgi. Detta välvilliga anbud emottogs med tacksamhet af societeten och med Ramström förenade sig Olof Acrel, Carl Fredrik Ribe och Karl Gustaf Schenbom¹⁾.

Bristen i elevernas anatomiska underbyggnad gjorde sig dock snart kännbar, hvarför Ramström ingaf till Kongl. Maj:t den $\frac{3}{12}$ 1746 en skrift, hvaruti han framhöll att ändamålet med dessa föreläsningar icke kunde vinnas, »så framt ej E. Kongl. Maj:t skulle i nåder täckas samtycka till fria anatomiska föreläsningar. Till dessa fria föreläsningar skulle jag med största fågnad mig ärbjuda om mine wilkor det tillåta; men som detta ett giöromål är, hvilket sig ingen åtaga kan utan något tillräckeligt underhåld, jemwähl omkostningar tarfwas till instrumenters och andra förnödenheters anskaffande; Så underställes E. Kongl. Maj:t i djupaste underdånighet i anseende till den för hela riket af sådane föreläsningar tillförväntande nyttan och förmån, om icke E. Kongl. Maj:t skulle täckas fastställa något visst åhrligt salarium för then, som sig thesse föreläsningar kommer at åtaga, hvartill jag mig i underdånighet ärbjuder, i händelse E. Kongl. Maj:t skulle i nåder dertill samtycka.» Sedan Ramström tillika uppgifvit de för en anatomisk institution oundgängligaste behofven, försäkrade han »sig med yttersta sorgfällighet skola undervisa ungdomen alt hvad af anatomien och chirurgien nödigt är, jemte de förnämsta chirurgiska operationerna, hvilka ej annars än på cadavera visas kunna». Om Kongl. Maj:t på denna anhållan gaf ett bestämdt svar, kan förf. icke upplysa.

Samtidigt med dessa den kirurgiska societetens försök att upplifva den anatomiska undervisningen eller måhända med anledning deraf, hemställde kanslererne Joh. Gyllenborg, C. Gyllenborg och C. G.

¹⁾ Se ofvan sidd. 268—270.

Tessin hos Kongl. Maj:t om förbättring af de medicinska studierna vid landets universiteter. Collegium medicum, hvars yttrande inhemtades, uttalade sig på det varmaste för nödvändigheten att särskildt befrämja anatomins studium och förenade sig i sitt utlåtande derom, att akademierna finge på egen bekostnad uppbygga dissektionsrum, en prosektor anställas vid medicinska fakulteterna och till anatomiska öfningar aflemnas döda kroppar af sådana brottslingar, som antingen afdagatagit sig sjelfva eller för begångna brott blifvit hängda, men isynnerhet af alla de oäkta barn, som blifvit mördade eller döda ¹⁾. K. resolutionen af den ¹³/₁ 1747 förordnade på grund af de ingifna förslagen om inrättandet af en anatomisal och anställandet af en prosektor vid akademierna. Äfvenså ordnades rättigheten att erhålla lik till dissektionerna. Härvid tillerkändes Stockholms anatomisal rätt till lik både från Nyköpings och Stockholms län.

Kirurgiska societetens bemödanden att erhålla en anatomisk institution i Stockholm kunde icke annat än mana collegium medicum att i tid uppmärksamma detta sträfvande och söka att i sina händer få ledningen af denna viktiga angelägenhet. Från denna tid se vi under en följd af år en ihärdig täflan, ja, en häftig strid utkämpas emellan kirurgiska societeten och collegium medicum, hvem som skulle få räkna den anatomiska professionen som sin. Den vetenskapliga öfverlägsenheten tog slutligen ut sin rätt öfver routinen och collegium medicum, understödt af den medicinska fakulteten i Upsala, gick omsider som segrare ur den hårda kampen.

Detta hittills föga kända blad i den svenska medicinens historia förtjenar utan tvifvel en vidlyftigare framställning. Den ²⁸/₉ 1747 förfrågade sig collegii medici ordförande, arkiater Ewald Ribe, om icke collegii ledamöter vore hugade att under vintern hålla offentliga föreläsningar i anatomi. Den nyssutnämnde assessorn Abraham Bäck åtog sig då att under januari och februari månader på collegii vägnar föreläsa anatomi, så fram genom landshöfdingeembetets handräckning lik kunde för ändamålet anskaffas.

¹⁾ Collegii medici protokoll den ²²/₁₁ 1746.

Dessa föreläsningar vidtogo likväl först under hösten 1748 å ridarhuset efter föregånget tillkännagifvande derom i »Lärda tidningarne» och den 4/11 s. å. förklarade Bäck i collegium att orsaken, hvarför han icke förut fullgjort sitt löfte, varit den »efter ingen execution skedde hela vintern öfver. Deraf togo sig några tillfälle att för egna afsigter säga, det intet alfware wore med anatomien och att man allenast talte derom, till att afstånga fältskärerne ifrån de allmänna lectioner, som de velat hålla i anatomierummet». Men icke nog härmed. Bäck inlemnade redan den 7/11 1747 till collegium medicum ett memorial, i hvilket han framhöll sig hafva funnit att hans tillämnade anatomiska demonstrationer och föreläsningar icke kunde med nog drift och eftertryck utföras, »om icke han, som tillförene wanligt varit, under Collegii inseende finge allena fri disposition om anatomie rummet under titul af Anatomie professor publicus, underställande derfor k. Collegii behag och godfinnande, om icke Collegium täcktes föreslå honom att blifva benådad med professoris anatomie fullmakt samt att årligen hålla prælectiones och demonstrationes anatomicas, som ock sectiones in operationes chirurgicas». Collegium medicum beslöt först att Bäck sjelf »för vissa orsakers skull» borde anhålla om fullmakt som anatomie professor, men, då Bäck framställde »om icke detta hans välmenta förslag, som förmodligen torde lända till Collegii heder och nöje, men vore honom sjelf både besvärligt och hinderligt i praxi samt tilläfventyrs föga fördelachtigt, skulle genom collegii underdåniga förord hos Kongl. Maj:t vinna både framgång och önskligt utslag, varandes han annars sinnad att alldeles afstå med denna sin föresats», öfverenskoms att hemställan härom skulle af collegium till Kongl. Maj:t insändas.

Collegii medici skrifvelse till Kongl. Maj:t af den 7/11 1747, som återger tidens uppfattning af anatomie professionens åligganden och verksamhet, må här utförligare omnämnas. I den åberopas först att redan medicinalordningarna af 1688 § 9 föreskrifva att ett anatomihus skulle åt collegium medicum inrymmas, i hvilket årligen sectiones anatomicæ borde hållas å subjecta, som öfverståhållaren ägde anordna. Sådana hade äfven tidtals blifvit verkställda, »men det, som isynnerhet hafver hindrat Collegii membra ifrån årlige anatomiske föreläsningar och

betagit dem tiden till dessa öfningar, är deras trägna och mödosamma upwachtning hos de sjuke i denna stora och vidtbelägna residencestaden. Det är orsaken, hvarför anatomierna gådt så sacht, när Collegium skulle dela föreläsningarna sig emellan». Kollegium erinrar derefter att assessorn i kollegium Magnus Bromelius 1716 konstituerades att vara professor anatomiae och förrätta årliga anatomiska demonstrationer med biträde af en anatomiae och chirurgiae operator publicus. Efter det Bromell blifvit förordnad till assessor i bergskollegium, afbrötos de anatomiska föreläsningarna. Kollegium hemställde därför till Kongl. Maj:t:

»om icke högst nödigt wore att åter någon skickelig Medicus till Anatomiae professor skulle förordnas. Hvarje år efter slutad cursus anatomicus skulle denna professor hålla Lectiones in operationes chirurgicas och den, som E. Kongl. Maj:t behagar nämna till anatomiae et chirurgiae operator, förrättar hvar gång efter slutad föreläsning sjelfva operation på cadaver, såsom det i Paris skier uti Jardin de Roy och i L'Ecole de Medecine. Collegium förutser att flitiga åhörare skulle af en sådan Cursu anatomico et chirurgico så mycket vinna, at de omsider skulle kunna lägga handen vid sjelfva operationerna på lefvande och med tiden mindre behöfva antråda resor till fremmande orter, isynnerhet när man til ytterligare öfning kommer ändteligen til slut med et lazarets inrättande i Stockholm.

Som Kongl. Maj:t redan i nåder anförtrödt Collegium medicum at hafva behörigt inseende öfver anatomierne, så skulle det ock lända till denna nyttiga vetenskaps yttermera befrämjande, om i lika mätto förordnas, att Colleg. äfven tilhörer att i und. föreslå sådan professor, så ofta som den förre kommer under.

Collegium utbeder sig att E. Kongl. Maj:t tächtes befullmäktiga assessorn dr Abr. Bäck att vara Anatomiae professor och att i följe theraf årligen hålla in theatro anatomico lectiones et demonstrationes anatomicas, samt lectiones in operationes chirurgicas, då en wälförfaren Chirurgus såsom prosector et operator Chirurgiae gör præparationerna til anatomien och sjelfva manualoperationen förrättar, samt at til alla hinders förebyggande direktion af anatomierna och cursu operationum professorn allena å Collegii vägnar tillkommer, hvilken således efter yttersta förmåga äger att undervisa dem, som vinlägga sig om medicin och chirurgien.

Collegium gör sig underd. förhoppning om nåd. bifall, emedan professorn påtager sig at utan lön giöra sin syssla emot det ringa, som af

åhörarene efter vanligheten vid slika tilfällen contribueras på samma sätt, som för 30 år sedan Arch. von Bromell densamma förestod».

Under dessa collegii medici förberedelser till inrättande af en profession i anatomi, var icke heller kirurgiska societeten overksam. I oktober 1747 begärde societeten att få begagna collegii medici anatomisal för att två gånger i veckan hålla publika föreläsningar, men härtill svarade collegium att sådana redan voro anordnade. Samtidigt anhöll stadskirurgen Salomon Schützer, som den $\frac{1}{9}$ 1716 förordnats att vara anatomico-chirurgiæ operator publicus i Stockholm, hos Kongl. Maj:t att hans son Herman Schützer måtte få fullmakt på denna »förrättning.» Collegium medicum, häröfver hördt, förklarade i skrifvelse till Kongl. Maj:t af den $\frac{21}{11}$ 1747 »sig icke hafva något att erinra dervid, att Herman Schützer förbindes att såsom prosector biträda den, som å Collegii vägnar förrättar offentliga anatomierna med præparationerna till anatomica och vid de chirurgiske föreläsningarne såsom operator manual-operationerne förrättar, när det påfordras, samt då han af någon sysselsättning är uptagen och sjelf ej kan göra biträde, en sådan fullmakt icke måtte ligga ofvannämde anatomicus i vägen och hindra att antaga hvem han hälst behagar och till prosector skicklig finner». Dessutom inlemnade några af kirurgiska societetens mest framstående medlemmar, de redan nämnde Acrel, Rjibe, Schenbom och Ramström den $\frac{30}{10}$ 1747 till Kongl. Maj:t ansökan om tillstånd att »i stadsens anatomierum hålla publica chirurgiska operationer, så för sin egen öfning, som till deras gesällers och lärogossars undervisning, sedan de förut medelst frie och allmänna föreläsningar, neml. uthi den loflige societetens sahl, tydeligen och i ordning utlagt första grunden af chirurgien och vetenskapen af hvarje dess del isynnerhet, samt så mycket mer dess utöfning, som af tal och mundtlig uttydning någonsin hämtas kan.» Tillika anhöllo de att få sådana döda kroppar, som till dissektion voro förfallna eller eljest anslås kunde, uppförda till Stockholms stads anatomirum.

Collegium medicum understödde i infordradt utlåtande af den $\frac{28}{11}$ s. å. denna kirurgiska societetens anhållan så mycket hellre »som Collegium varit ömt om att anatomier, som äro chirurgiens grundwahl så väl som medicinens ljus, måtte blifva håldne här i k. residencestaden», och

yttrade att detsamma redan den 28/9, och således långt förr än Collegium hade den ringaste kundskap om dessa chirurgorum hedervärda företagande, hade beslutit att assessor Bäck skulle å kollegii vägnar förrätta en allmän anatomie. Collegium lofvade tillika att, »om någon skicklig chirurgus efter förrättad anatomi will visa några af deras manual-operationer, densamme i bästa måtton bispringa och understödja, som sig dertill beredd och willig wisar. Skulle också des emellan, när Collegium sjelf till präparerande och demonstrerande ej brukar dessa anatomierum, hvilka Collegio enskyt anslagne äro, och dessutom, såsom till staden hörande, äfven äro anordnade till barnmorskeinformationer så väl som till stadsphysici och chirurgi anbefallande visitationer, des emellan anatomierummen eller någotdera wara ledigt samt tjenliga lijk kunna erhållas, så är det Collegii fägnad, om då dessa nijtälskande chirurgi åstunda derstädes uti chirurgien upöfva sig och under sig sjelfwa undervisa sina unga ämnen».

Med detta collegii medici yttrande voro fältskärerne likväl icke nöjda, utan inlemnade den 9/12 s. å. till Kongl. Maj:t en ny anhållan och anförde »att deras afsigt endast varit att fullfölja sina år 1746 började föreläsningar med de till chirurgien hörande operationer och det årligen, om tiden så tillåter, och dertill skulle behövas ett eller högst tvenne subjecta om året, ett rum och en tid af tre veckor eller en månad, men att till sådana operationer icke någonstädes skola brukas de subjecta, som förut tjent till någon del af anatomien m. m.» Tillika föreslogo kirurgerne att ifall collegium medicum ville hålla sin anatomiska kurs under hösten och vintermånaderna, vore de nöjde att dröja till april månad eller om collegium ville begagna tiden från jul till påsk, lofvade de »afgöra sin cursum operationum till jul, så att hvarken tid eller cadavera skola varda försummade», »att då barnmorskeundervisningen för detta näppeligen blifvit lemnad vintertiden på stadshuset för rummens otjenlighet, den med större bequämlighet torde kunna utställas till sommarmånaderna», att de »utfunnit en fond till alla omkostnader, hvar till åhörarene icke det ringaste afgifva, hvarför de anhöllo det denna deras föreslagna jemkning om anatomiesalens bruk i anseende till tiden och subjecta emellan collegium och dem må vinna kraft och wärckstäl-

lighet och slutligen att de hyste det säkra hopp att få njuta del af den förmån, som uti medicinalordningens 9 § chirurgis i nåder blifvit förunnad».

I bref af den 10/3 1749 till collegium medicum förklarade Kongl. Maj:t:

»att enär anatomisalen till de af eder omförmälta behofven hädanefter ej wärkeligen brukas, förberörde Chirurgi då måga densamma tills vidare fritt och obehindradt till sina operationer få nyttja, och att I fördenskull, hvad Doctor Bäcks föreläsningar och sectiones jemte öfriga i detta rum vanliga förrättningar angår, efter öfverenskommande med vederbörande, dermed så hafven att jemcka och disponera, att hvarken de samma eller chirurgorum förberörde operationer derstädes måga hindrade och försvårade warda, till hvilken ända Wij och nu anbefalle Wår Öfverståthållare att föranstalta det till förenämnda nyttiga ändamål och chirurgorum öfning sådana döda kroppar, som till anatomien äro förfallne eller eljest dertill kunna anslås, måge hädanefter uppå anatomisalen upbringas, när de derom ansökning giöra».

Ännu ett viktigt och betydelsefullt steg till den anatomiska undervisningens ordnande och införande i Stockholm blef taget, då Kongl. Maj:t den 10/3 1749 på collegii medici ofvannämnda förord fann godt utfärda fullmakt för Abraham Bäck att vara anatomie professor i Stockholm.

Professionen i anatomi fanns dock till endast på pappret. Abraham Bäck hade af nit för collegii medici anseende och för att afvärja den fara, som hotade att tillintetgöra dess inflytande på den medicinska undervisningen, åtagit sig detta uppdrag. Utrustad med grundliga kunskaper hade han likväl icke valt anatomin till sitt hufvudstudium. Hans håg stod till den praktiska medicinens utöfning. En lönlös profession i anatomi var icke heller synnerligen lockande för den, som hade andra förmånligare utsikter. Redan samma år blef den nye professorn utnämnd till lifmedikus.

Vikten af anatomins studium hade dock blifvit erkänd och dermed var redan mycket vunnet. Bristerna i de närmast för arméens tjenst nödige fältskärernes undervisning och utbildning blefvo blottade och den allmänna uppmärksamheten väckt på det trängande behofvet af en

förbättring i detta hänseende. Vid 1752 års riksdag infortrade ständernas «landt- och sjömilite ekonomiedeputation» collegii medici utlåtande «huru ämnen af svenska barn, som uti chirurgiska vetenskaper äga erforderlig skicklighet, må erhållas, samt huru vederbörande regement hädanefter må blifva behörigen försäkrade så wähl om regementsfältskärernas, som gesällernas ägande grundliga kunskap och erfarenhet i de stycken dem tillhöra».

I sitt med anledning häraf afgifna betänkande af den $\frac{3}{3}$ 1752 yttrade sig collegium medicum:

«Orsaken, hvarför man hittills ännu måste räkna många odugelige fältskärer i fäderneslandet, är den, att inga tillfällen varit inom riket att grundeligen lära chirurgien eller att få god öfning och färdighet deruti. Det är onödigt och ledsamt att anföra, huru mästa delen af eleverna till långt andra sysslor af sin mästare under läroåren brukas, än dem, som han skall bygga sin chirurgie på.

Hvad öfningarne vidkommer, som en fältskärsgosse gemenligen inom riket får, så är dermed lika slätt beskaffat som med teorien. Han får lära raka och slå åder, förbinda några skador, kanske öppna någon böld, sällan eller aldrig se någon operation, än mindre lägga handen vid dem, som i fält skola förefalla. Undervisningen af en fältskärsgesäll i anatomi är nästan ingen och hvar och en finner lätteligen att utan grundlig kunskap i anatomen är alltid en chirurgus oduglig.

Att anatomins studium icke kunnat hafva framgång i Stockholm har berott derpå att undervisningen deruti varit lemnad åt dem, som för sitt lifsupphälle varit tvungne att sysselsätta sig med praktik. En professor anatomiae, som skall med så obehagligt arbete omgås dageligen, bör hederligen belönas. Att så många försök till anatomiens upprättande varit fåfänga beror derpå att man åstundat det, som varit omöjligt».

Till befordrande af anatomins studium föreslog collegium medicum hos ständerna att en anatomie och kirurgie professor skulle tillsättas i Stockholm med så tillräcklig aflöning, att han icke genom praktik hindrades från sitt arbete. Undervisningen borde ordnas så, att professorn i augusti och september månader föreläste osteologi och förevisade skeletter, under oktober till och med januari månad höll anatomiska föreläsningar och demonstrationer, samt under mars, april och halfva maj månad gjorde operationer på döda kroppar. Med biträde af en prosector borde de unge

kirurgerne inöfvas att sjelfve dissekera och verkställa operationer på lik. Äfven prosectorn borde så aflönas, att han för sin utkomst icke behöfde befatta sig med bisysselsättningar.

Äfven denna gång besannade det sig, att de militära behofven och det militära intresset icke sällan framför andra synpunkter bidraga till lösningen af viktiga samhällsfrågor. K. brefvet till collegium medicum af den $10/8$ 1752, som föredrogs af krigsexpeditionen, förordnade med afseende på klagomålen öfver de vid arméen och flottan anställde fält-skärens okunnighet och bristande insikter «att en pålitlig och erfaren anatomie och chirurgie professor här i Stockholm ju förr desto häldre tillsattes, tillika med prosector, hvilka endast och allenast borde vara sysselsatte med ungdomens undervisning i de hittills försummade wetskaper». Kongl. Maj:t förklarade tillika att desse lärare borde vara med så tillräcklige löner försedde att de hvar för sig kunde hafva sin utkomst, utan att blanda sig uti några andra göromål. Samtliga fält-skärsgesäller, regementsfältskärer eller fältskärer vid flottan skulle hädanefter, innan de finge undergå examen, kunna uppvisa intyg af anatomie professorn öfver erforderliga kunskaper i anatomi och kirurgi. Slutligen anbefalldes collegium medicum i följande ordalag att inkomma med förslag till verkställighetsåtgärder:

«Att nu allt detta, såsom lädande till arméens och flottans, samt följachteligen hela landets stora nytta och båtnad, måtte ju förr dess heldre kunna till värkställighet befordras, är till eder härmed Wår nådiga wilja och befallning det I ofördröjeligen med edert underdåniga betänckande inkommen både hvad lön en sådan professor och prosector årligen må kunna bestås, som ock hvilka personer I finnen skicklige att till dessa beställningar i underdånighet föreslå, samt hvad mera I kunnen hafwa, i anledning af hvad förbemält är, att vid handen gifva till denna angelägenhetens befordran».

Efter det Kongl. Maj:t så öppet och oförbehållsamt uttalat sin vilja, borde man väl kunnat anse den anatomiska professionens framtid betryggad. Men så var likväl icke fallet. Aflöningsfrågan fördröjde ännu länge den nya lärostolens tillsättande. Man tillgrep den mindre kostsamma utvägen att öfverlemna vården om den anatomiska undervisningen åt

någon af collegii medici ledamöter. Collegium medicum öfverraskades den $30/10$ 1752 af följande k. bref:

«Ehuruväl Wi nogsamta finna angelägenheten af studii anatomici upbringande här i riket, och at till den ändan nyttigt wore, at efter Deputations tilstyrkande en professor Anatomiae, åtminstone här i Stockholm, blefve förordnad med lön, at besörja om anatomiske demonstrationers anställande; dock som staten ej tål at graveras med någon ny löns bestämmande, så pröfva Wi bäst, at I söken förmå någon af edra ledamöter att mot skjälig betalning åtaga sig at hålla sådana anatomiske demonstrationer, hvarjemte I hafven att noga tillse det de ynglingar, som hos Chirurgos kunde wara i lära, samma demonstrationer isynnerhet flitigt bivista».

4. Sökande till professionen i anatomi.

I trots af ofvannämnda k. bref, som i tydlighet icke lemnade något öfrigt att önska, insände collegium medicum, anmärkningsvärdt nog, till Kongl. Maj:t den $17/2$ 1753 förslag till anatomie och kirurgie professionens besättande och anmälde dertill adjunkten i Upsala Jonas Sidrén, provinsialläkaren Roland Martin och dr Johan Gustaf Wahlbom. Till prosectorsbefattningen förordades David Schultz. Alldenstund anatomie och kirurgie professorn samt prosectorn enligt k. brefvet af den $10/8$ 1752 «endast och allenast borde vara sysselsatta med ungdomens undervisande och icke vara nödsakade att genom bisysslor söka förtjena någon del af deras nödtorftiga underhåld», begärde collegium «att hans lön borde vara så tillräcklig att han kunde dermed vara nöjd, utan att söka något annat, men i stället se sin goda utkomst och finna lust deruti att i hela sin lifstid refwa lik och blifva vid cadavera». Collegium föreslog därför «det professoren måtte bestås åtminstone 1500 dal. smt i årlig lön samt fria husrum i k. serafimerordens lasarettet, och prosectorn 800 dal. smt jemte fria husrum i samma hus, ther E. Kongl. Maj:t förordnar bequämt rum till theatrum anatomicum och bredvid ett rum till dissektionskammare». Äfven ville collegium föreslå att Kongl. Maj:t «tächtes låta then af these föreslagne personer, som kommer att antagas, med fulla lörens åtnjutande på ett år eller tu begifva sig till utrikes orter». Till uppköp af kirurgiska instrumenter borde anslås 1000 dal. smt.

Härpå fick collegium medicum emottaga följande k. bref af den 2/4 1753:

«Hos Oss hafven I wäl, till följe af wårt nådiga bref till eder under den 10/8 sistförledne åhr, inkommit med underdånigt betänkande och förslag till inrättande af en anatomiae och chirurgiae profession här i staden, men emedan Wi under den 30/10 därpå följande eder genom bref förstänadigt, det, i brist af nödig fond härtill, wore bäst at någon af edra ledamöter hölle anatomiska föreläsningar och demonstrationer emot skälig betalning, hvarå med det mera, som nästnämde Wårt bref innehöll, I ej ännu afgifvit något underdånigt swar; Ty hadn I ej bordt, som skiedt är, wid ofvannämde edert betänkiande utur akt låta och aldeles obesvaradt lemna Wårt i detta måhl den 30 octobris sistförl. till eder aflätne bref, hvilket på sätt, som förberördt är, ändrar hwad Wi uti Wårt förra af den 1/8 i nåder befalt. Och fördenskull är härmed till Eder wår nådiga wilja och befallning, at I med edert underd. utlåtande i anledning af meranämnda Wår senare skrifvelse, skyndsammelig inkommen».

Collegium medicum förlorade dock icke modet. Kongl. Maj:t hade visserligen förordnat att, sedan anatomie professionen af brist på medel icke kunde inrättas, någon af collegii ledamöter blefve anmodad att emot arvode hålla anatomiska föreläsningar och demonstrationer. Till collegii medici protokoll af den 2/6 1753 framställde Abraham Bäck «att då ingen af collegii medici ledamöter, hvilka alla af praxi och kronans tjenst förut nog sysselsatte äro, kan åtaga sig slik förrättning», kunde ändamålet ändock vinnas, om collegium af mineralvattenfonden ville anslå 600 dal. smt åt adjunkten i Upsala Jonas Sidrén, «att dermed först ånyo begifva sig till utrikes orter och der inhämta den insigt uti anatomie och chirurgie, som honom ännu fela kan, samt sedan vid återkomsten emot thesse 1800 dal. kmt i årlig lön förrätta anatomiae och chirurgiae professionen här i Stockholm».

Flertalet af collegii medici ledamöter ansågo likväl mera skäl vara förhanden att till professionen utse provinsialläkaren i Halmstad Roland Martin, som af riksens ständers kammar-, ekonomi- och kommerce deputations-förordningsutskott i stöd af några collegii ledamöters honom meddelade vittnesbörd blifvit «allena till berörde anatomiae et chirurgiae profession anmäld».

Härvid stannade för en längre tid frågan om anatomie professionens tillsättande. Var det blott och bart ekonomiska motiv, som medels k. brevet af den $30/10$ föranledde det plötsliga uppskofvet med den anatomiska professionens besättande och ställde hinder i vägen för dess slutliga inrättande, eller var det olika åsikter om de i fråga varande personernas lämplighet till professionen, som söndrade collegium och uppehöll afgörandet? Numera torde det vara svårt att genomtränga det dunkel, som hvilar deröfver. Hvilka voro då de, som på olika håll uppmanades att förbereda sig till den nya professionen? Derom erhålla vi upplysningar i några enskilda bref från den tiden. Det kan hafva sitt intresse att läsa dessa meddelanden om de anatomiska studierna på olika orter och blicka in i de förhoppningar en hvar af de i fråga komne gjorde sig om den nya professionen.

Abraham Bäck synes först hafva uppmanat sedermera assessorn i collegium medicum Johan Gustaf Hallman att utbilda sig för den anatomiska lärostolen. Hallman hade 1749 begifvit sig till södra Europa, för att taga kändedom om planterandet och skötseln af mulbärs-trädet, hvars allmänna införande i Sverige var en älsklingstanke hos flere af landets industriidkare. Med anledning af Bäckes anbud skref Hallman den $15/3$ 1752 från Bologna:

«Herr Archiatern behagar göra mig et project angående Anatomien i Stockholm och föreläsningar i den samma vid min hemkomst. Jag bekänner upriktigt, icke vetandes at Herr Archiatern var anatomie Prof. design., det jag öfver et åhrs tid haft i sinnet, at vid min hemkomst til fäderneslandet eller medan jag ännu reser och vistas i främmande orter, medelst et memorial hos konungen anhålla om Anatomie Professors fullmakt för målare academiens räkning. Jag har tänkt at derstädes göra för de unga emneswännerne föreläsningar två eller tre gånger i hwedan öfver myologien, angiologien, optiquen, perspectiv et c. Den nytta, som derigenom kan ärhållas, har upväckt hos mig denna tancka. Skulle jag ärhålla med fullmagten en pension endast af 50 ducater åhrligen, skulle jag tilswidare vara nögd. Utom den insigt jag hyser allaredan så i anatomieis som i skjälfa ritningen, hvilken jag ifrån min barndom öfwat äro de egenskaper, som kunna göra mig värdig en slik beställning. Skulle jag komma i consideration vid den i Herr Archiaterns bref omtalta syslan skall vara mig så mycket kårare. Dissectio anatomica har just varit

den samma, på hvilken jag mäst lagt mig och operationes chirurgicæ är jag så lyckelig at som oftast se och skielf göra i synnerhet hvad förlössningar angår, hvilka varit mig alt sedan min afresa ifrån fäderneslandet lyckeliga operationer. Utom dess har Chirurgien i almänhet ganska mycket behagat mig. Således förmodar jag, at äfven i denna konsten vid min hemkomst vara gagnelig.

At ovänner bjuda til at swärta mig och uppfylla Stockholm med lögnar, oroar mig ingalunda. Det är likt en stor dehl af våra Herrar Swänskar. Deras afwund är den säkraste egenskap man finner hos dem.

Anatomien har här, medan Carnavalen påstod, lästs på et prägtigt och uppbyggeligt sätt.

Gulielmini prof. anat. gjorde densamma. Jag har icke hört anatomien läsas på sådant sätt å någon annan ort. Klockan 7 på dagen öppnades Theatern, då Gulielmini höll föreläsningen, hvilken varade en timma. Så snart den var slutad började Herrar Professores at argumentera emot honom, han war obligerad at försvara sig, hvilket han ock gjorde med all heder. Sådanne härliga exersitier warade fyra hveckor. Alle delicate ämnen i Anatomien wore de, hvilka sysselsatte lärare och åhörare.

Nu hålles de vanlige Lectionerne på Universitetet och Wettenskaps Accademien och Anatomien läses i private scholarne, nemligen hos Galeazi, Bonaloli etc.

Af det redan förut anförda ser man mellertid att Bäck senare gynnade Jonas Sidrén och att denne var sinnad att ansöka professionen i anatomi. Han skref till A. Bäck från Sätra den $29/6$ 1753:

«Det vore ganska väl om kongl. Collegium behagade snart resolvera uti min ödmjuka ansökning, hälst som det i annor händelse blir nog svårt för mig, at resa ut så sent på hösten; om Herr Archiaterns ynnest är jag nog försäkrad och önskar allenast, at de andra Herrarne ville låta bequäma sig, hvilka som jag menar, söka att draga ut tiden, på det Doctor Martin emedlertid må få tilfälle att resa ut och i följd deraf hafva så mycket större prætension til den tilämnade Profession»

Deremot anmälde sig (sedermera assessorn) Johan Bergstral , som studerade i Paris och England, direkte hos Kongl. Maj:t till erhållande af professionen i anatomi. Bergstrals ansökan var af den $17/8$ 1752.

Den, som i början otvifvelaktigt hade den största utsikten att komma i fråga vid anatomiska professionen, var Johan Gustaf Wahlbom,

som äfven sjelf anmälde i collegium medicum sin önskan i detta hänseende ¹⁾. Han blef på det högsta rekommenderad af Linné, som sökte till hans förmån göra sitt stora inflytande gällande. Om sina anatomiska studier och framtidsplaner skref Wahlbom till A. Bäck från Berlin den ²¹/₁₁ 1752:

«För åtta dagar sedan begyntes först här præparationes anatomiae och är Meckel redan hemkommen ifrån sin resa. Han har ingen Prosector, utan är sielf lika som Professor Honorarius. Han är på allt sätt höflig emot oss; har ock sett oss hos sig til aftonmåltid. Nu arbetar jag hvar dag och afhörer dess wackra demonstrationer; men skada att här i förledit år utkommit ett starkt förbud, att ingen får taga något ifrån Anatomie Sahlen wid Marstrands straff, som förorsakats af en dehl personers illa upförande, hvilka kastadt på gatorna armar och ben. Det är således ej möjligt att arbeta längre, än ifrån kl. 9 f. m. och från 2 til 4 à 5 e. m. Om man ej om söndagarne kan muta sig til ett par timmar. Att eljest få något Cadaver på sin kammare är nästan ogjörligt. Dock när Professorn ej uppehåller med demonstration, kan man på de stunderna arbeta vackert nog, och läsa sedan sielf hemma. Här är en stor frequence af Chirurgi och Medici, öfver 200 st. och snart 100:de, som præparera. Hvad gör icke en god inrättning.

Det fagnar mig högeligen att höra det Kongl. Collegium Medicum wunnit en Profession i Stockholm, och tackar mer än mycket för Herr Archiaterns underrättelse derom. Jag har alltid haft den tanken att Doctor Bergstrahl skulle blifva af Kongl. Collegio Medico rekommenderad til samma bestälning, men finner af Herr Archiaterns högtärade att Hr Adjuncten Sidrén lærer wara den närmaste. Hvad mig angår, så har jag alltid känt min egen svaghet, hwarföre jag ock aldrig welat petulant söka någon förmån, isynnerhet när andra äldre warit för mig.

Ur Linnés bref rörande Wahlbom må meddelas, hvad Linné skref till honom sjelf från Upsala den ¹³/₂ 1753:

«Jag har längesedan prædicat för Archiater Bäck, som succederat salig Archiater Ribe, at ingen är tjenligare till Anatomiae professionen i Stockholm än Hr Doctoren och det samma är min oskrymtade mening; han har lofvat mig at giöra allt sitt af all hog och af alla krafter; Hr

¹⁾ Collegii medici protokoll af den ²/₁₂ 1752.

Doctoren har både vivacitet, utförande och mod at arbeta med Herrar Chirurgis i Stockholm».

och ytterligare den 20/11 s. å.

«Nu sträfvas i Stockholm om anatomie professionen. Saken blef remitterad från konungen, att några af medicis skulle hålla Anatomier, utan just att vara professor och att därför få ett litet arvode. Pluralitas Collegii föllo på Dr Martin, som nys upkommit: Archiater Bäck och Elf äro för Sidrén; få se utslaget. Mig tyckes denna tjensten vara nog osäker».

«Tänk fältsch. Schutzer har blifvit Archiater. Bone Deus, sådant har jag aldrig hört i werlden».

Till Abr. Bäck åter skref Linné den 1/6 1753:

«At det går så trögt med professionen in anatomicis fagnar mig. Ingen är mera fallen och ingen gjorde större nytta än Wahlbom, men favor måste i detta nyttiga ändamålet triumphera. Min k. Hr President, min nådige Herre; Öfverheten är sjelfva lyckan, genom hvilken gudarne utdela sina häfvor. M. H:re har den i sin famn; om Hr Presidenten hade öga i sig vid detta tillfället, så kostade det honom allenast ett enda knäfall. Men min grannes mågar måste fort. Wählan. Ach om Martin togo det; och Eder wahlfrihet blefwo där på depencerad, huru wähl wore det icke bestält till rikets nytta, collegii heder, wettenskapens drift, det blefve en vera nemesis divina, för det I gå förbij den bästa».

Sjelf synes Wahlbom, ehuru han i Berlin sysselsatte sig med anatomi och kirurgi, uppgifvit förhoppningarna på professionen. Han skref till Abr. Bäck från Berlin den 6/3 1753:

«Jag har fådt höra från Stockholm att Doctor Bergstrahl lærer genom Löwenhjelm blifwa recommenderad til Anatomie Professor, samt at han will tillika hafva adssessoratet uti Collegio medico. Jemväl har jag haft bref från Calmar, att der nu skall komma en provincialmedicus med 800 dal. smt eller 400 plåtars löhn. Är det sant, skulle jag gerna wilja komma dit. — Nu lider det med vintern och anatomien tager snart ända, hvarföre jag wäntar Hr Archiaterns ährade skrifvelse, huru jag skall vidare inrätta min resa. Blifwer det något af med professionen, så får jag penningar hemmanifrån, eljest tänker jag alenast resa härifrån till Frankfurt an d. Oder til Carthuser för Materia medica skull och sedan

derifrån till Göttingen och hem. Dr Haller har skrivit hit til en god vän och frågat, om jag ej kommer till Göttingen. Nu håller jag på med neurothomien. Här har i år varit nog swårt efter arbete i brist på cada-vera, så att många præparanter ej arbetadt mer än musclerna på arm och ben».

Det förmånliga anbud Wahlbom erhöll att som provinsialläkare nedsätta sig i Kalmar förmådde honom i sin mån, såsom vi längre fram skola finna, att öfvergå på den praktiska banan.

Samtidigt med Wahlbom vistades Lars Balk i utlandet för be-drifvande af anatomiska studier. I bref till collegium medicum af den 21/1 1753 begärde äfven han att blifva ihågkommen vid besättandet af den nya professionen. Under sin vistelse i Berlin meddelade han i bref till A br. Bäck af den 4/11 1752 följande om förhållandena derstädes:

«Just i rätt tid kom jag hit, ty anatomien börjas nästa måndag eller den 6 november.

Professor Meckels vistande i Paris öfver sommaren har varit orsaken, att den ej förr begynts. Nu är han änteligen hemkommen till vår nytta och fördel. En ny Prosector har i dessa dagar blifvit utnämnd, hvars namn jag ännu ej fådt veta. Han är en ung doctor och lär ännu vistas i Göttingen. Professorerna äro här nog höfligare än i Sverige, så at man dageligen kan se åtskilnaden. En sak, som ock hos oss borde vara mera öflig. En förmån är dock nu borta från Berlin, som tilförenej varit, neml. det man nu har största svårighet för at få uppå sina kamrar något cadaver, hilst en nyligen utkommen kongl. förordning det samma aldeles förbjuder, hvartill orsaken är at esomoftast ben och hufvuden efter cadavera funnits här och där utkastade på gatorne. Således får man för andras oförsigtighet nog lida. Wi beflita oss dock att efter görligheten ändå värkställa denna förmånen».

Den utsedde var dock i sjelfva verket Roland Martin, som bland kollegii ledamöter räknade flere gynnare. Martin skref om sina medicinska studier till A br. Bäck från Paris den 4/11 1754:

«Här har jag betjent mig af det promotorial Hr Doctorn och Assessorn Bergstrahl gifvit mig till prof. Petit och blifvit af honom om fidel handräckning försäkrad. Lectioner och dissectioner i anatomien bör-

jas nu först, men jag har emellertid hitintills gådt wissa delar af anatomie och chirurgie igenom, som efter auctorer kunna någorlunda inhämtas. Dertill har prof. Petit lånt mig squeleter och jag har sjelf efter Heister giordt mig bandager. — Jag låter här anatomie och chirurgie blifwa mina hufvudstudier mera för den rapport desse äga till all medicine, än at jag kan förwissa mig deruti warda vid hemkomsten emploierad, ty det lämnar jag försynen och mina förmän: och Gud är mitt vittne, at jag ej skall affectera den så länge ventilerade anatomie profession, om jag ej dömmes skicklig dertill. Jag ser den fordrar dryge förlag och önskelige tillfällen. Här vinnas nog de sednare igenom de förra; derföre om min förtjenst anses, lærer jag, så wäl till instrumenter och böcker, som kostnad uppå cadavera, framdeles föranlätas af k. Collegii medel begära hielp. Deribland lär någon del wara projecterad för skickelige ämnen.

Särdeles upplysande för stridigheterna inom collegium medicum, rörande den sväfvande anatomiska befodringsfrågan är assessor Zach. Strandbergs bref till Roland Martin från Stockholm af den $\frac{6}{12}$ 1754¹⁾:

«At Hr Doctorens resa ifrån Sverige gådt lyckeligen för sig till Paris, fagnar mig ej mindre än at förnimma Hr Doctorens wälmående på det utwalda stället att wistas uti. Lika fägnad har jag ock wunnit genom Hr Doctorens betygade beständighet i wår wänskap och försäkrar at ej något misstag å min sida med min witterliga åtgärd finnas skall åtminstone skall wiljan aldrig fela at fortfara uti de afsigter, Hr Doctoren wet till sitt bästa wara började, men beklagar om utslaget i anseende til wissas widrighet ej swarar emot min och Hr Doctorens önskan och förmodan.

Sedan jag af wår Præses för någre weckor sedan blef underrättad, at föga hopp för Hr Doctoren wore att winna Profession, i afseende till det, at Hr Doctoren siälf ej hade härutinnan wist beslut, hade sökt Stads-Physicaten i Götheborg och äfwen tilbudit Dr Rothman emot accord samma Profession, har jag tillika med Hr Lifmedicus Reef och Assessor Bergstrahl tänkt at få Hr Doctoren på Assessors förslaget, hwilket dock ej lätit sig giöra efter Assessor Kamecker kastadt sig och tillika med Præses och Assessor Elff fallit på Dr Balck i 3:die rummet af förslag, dock har wårt votum å part blifwit ingifwit och lærer följa med förslaget, fast det lærer förmodeligen af dissentientibus blifwa uti protocollet

¹⁾ Bergianska brefsamlingen. Tom IV. sid. 212.

refuterad på sätt och vis. Wi wore aldeles af den tankan, att i tredie rummet tänka på Dr Lindhult, men kunde ej hafwa så fult skähl till olikhet af meriter, som i comparaison med Hr Doctoren. Jag vet derföre ej bättre råd, än att Hr Doctoren befullmäktigar sin bror Mag:r. Martin eller Hr Borgmästaren Ström at klaga hos H:s Maj:t öfwer förslaget, dock med den limitation, i fall Dr Balck eller någon yngre kunde föredragas af Collegio. Likaledes bör ock Dr Lindhult anmodas at klaga öfwer förslaget, så wida han i anseende till sin tjänst med Electricerande på Riddarhuset giordt sig mera meriterad än Dr Balck. Får Dr Balck förslaget denna gången, så torde Dareljus gå miste derom eller åtminstone andra mera meriterade wid nästa förslag blifwa uteslutne. Hr Mr Martin har af Lifm. Reef blifwit obligerad at lägga in i Collegio för Hr Doctoren vid denna ledighet och säger sig i skriften der till wara af Hr Doctoren anmodad, som wid nästa bref torde ihogkommas.

Jag är willrådig at styrka Hr Doctoren till, at uti bref till Collegium eller till H:s Maj:t wid klagomåls skriften afsäja sig Professions sökandet, af den grund, at Præses och en del af Collegio beständigt warit Hr Doctoren emot, och at ehuru det genom pluraliteten i Collegio vore resolverat till brefs upsättiande til H:s Maj:t angående Profession, har dock det blifwit hindrat af obekant orsak eller till äfventyr derigenom at Præses haft expedition hos sig: At Hr Doctoren häldre därmed will afstå, i fall denna widrighet beständigt hädanefter blifwer Edert öde med mera. Widare at berättat det Dr Montin redan tagit emot syslan i Halland och Hr Doctoren ärnar blifwa Stockholmiensis at där framdeles visa at tid och tilfälle at profitera utomlands ej wore försummadt. Här om borde äfwen Herr Doctoren underrätta Ministren Hr Baron Scheffer, som till det bästa kunde recommendera Hr Doctoren hos H:s Excellence Riks Rådet sin broder, hvarest wår Præses utan twifwel redan giordt sin berättelse. Hr Archiatern talar till Hr Doctorens mindre fördel om accordet med Dr Naucclèr, med Sidrén wid Sätra Brun, med Montin i Halland och tror at vidare befordran i Collegio ej är billig. Ett annat skähl at Anatomie Professor ej bör wara assessor, deremot har ju Bromell och Bäck haft fullmagt såsom Anatomie Professorer. Om Hr Doctoren skall klaga, så bör skriften wara inne inom månad, efter förslaget lærer i andra weckan inkomma hos H:s Maj:t. Doctor Schultz, som nu är i Ängeland, tyckes wår Præses ärna Anatomie Profession, som wärkel. ock är qwick och förut hemma både i Anatomie och Chirurgie. Öfwerlägg wäl huru Hr Doctoren siälf finner sig härwid och tag sådana steg, som äro raisonableste. Jag står aldeles fast wid det jag

läfwat om v. stads Physicaten, och då kan Hr Doctoren begå sig lika wäl. Skrif äfwen till Hr Öfwerstelieutenant Rudbeck och Bergs Rådet om befordran till Assessoratet.

War gunstig och låt weta några artiga *methodi curandi* och några *remedia specifica* 1).

Nästan tre år hade förflutit efter det fråga om den anatomiska professionens tillsättande kom på dagordningen och uppväckte den strid emellan ledamöterna i collegium medicum, som antyddes i ofvan meddelade skrivelser. Af de täflande vann Roland Martin, som först 1754 begaf sig till utlandet på studieresa, det eftersträfvade målet. Den 6/3 1755 beslöt collegium medicum hos Kongl. Maj:t anhålla att Martin måtte utnämnas till professor i anatomi «aldenstund det lände honom till större uppmuntran, om han förut blefve benådad med k. fullmakt och försäkran om sina studiers vissa frukt». Hvad lönen anginge, ansåg collegium den 18/6 s. å. att Martin kunde sjelf anhålla derom sedan han erhållit fullmakten.

Inom collegium medicum herskade likväl mycken oenighet om förslaget till anatomie professionen skulle strax afgå eller om dermed

1) Bland personer, som tänkte på den föreslagna anatomiska professionen, nämnas i särskilda skrivelser äfwen den från Upsala bortvikne prosektorn Jakob Rothman, som den tiden uppehöll sig i London, äfvensom Ewald Ribben, sedermera en kort tid prosektor i Stockholm och derefter praktiserande läkare i Göteborg. Denne Jakob Rothman, hvars vexlande öden icke äro fullt kända, uppträdde senare efter sin återkomst till Stockholm som politisk skriftställare. Jfr. *Biogr. Lexicon*. Ny följd IX. Sthlm 1883 sid. 144. Om Rothman skref domprosten Sven Bælter till sin vän Abr. Bäck från Wexjö den 21/10 1754:

«Assessor Rothman har nyligen haft bref ifrån Svenska Pastoren i London Magister Carl Norring, som berömmar Jakob Rothman på det högsta och försäkrar att han är mycket afhållen af alla. Han vill dröja med sin ankomst till Sverige till nästa Riksdag. Jag har sjelf läsit Norings bref och önskar at det vore så sant, som det i bokstafven lyder, så torde väl denna olycklige komma någon gång på grön qvist. Unga Rothman har och sjelf skrivit till sin far med berättelse att en Anatomie profession skal inrättas i Stockholm, hvartill en Martin skal vara utsedd, som nu är stadd på sina resor. Denne Martin skall hafva skrivit til Jacob Rothman och försäkrat att som han sjelf vore närsynt och således icke med beqvämighet kunde förestå bemälte syssla, ville han gärna lemna sit rum til Rothman och därtill igenom sina vänner, på alt görligit sätt bidraga. Rothman är och fullkomligt hugad för denna station och beder sin far lägga därtill någon grund. Gubben vet icke, hvad han bör tänka om denna saken och derföre anmodat mig att göra derom förfrågan hos min käraste Broder, som visat för Jacob en faderlig omvårdnad intil denna dag.

borde anstå, till dess att förslaget till en ledig varande assessors plats i kollegium, hvartill Martin efter anförda besvär hos Kongl. Maj:t fått tredje förslagsrummet, blifvit afgjort. Af kollegii ledamöter fordrade Mårten Reef, Z. Strandberg och Johan Bergstral enständigt det förra. De öfriga, William Kammecker, Erik Elff och A. B. Bäck medgafvo det slutligen för «att en gång vinna enighet och förtroende inom Collegium», hvarvid Kammecker yttrade, att han gör det «för den så länge önskade, men svårligen till förhoppande enighetens skull, så länge något hvar framhärdat att föredraga egne afsigter den allmänna nyttan och angelägenheten, hvartill nog flera spår synas: Och må det komma an på deras samvete och heder i framtiden, som medelst sin vidrighet emot det uppsatta professionsförslagets tidigare inlämnande, till äfventyrs torde gifwa lägenhet thertill att chirurgien skiljes ifrån profession» ¹⁾. Först den ¹⁹/₁₁ blef beslutet justeradt. Emellertid hade Roland Martin genom sin broder, adjunkten vid St. Catharina församling Petter Anton inlemnadt till Kongl. Maj:t ansökan om professionen och den ³¹/₁ 1756 utnämndes han till anatomie och kirurgie professor i Stockholm. Martin tillträdde sin profession den ¹¹/₉ s. å. och höll dervid ett inträdes föredrag, hvars polemiska syfte redan i det föregående är antydt ²⁾.

En lärostol hade sålunda efter många förberedelser kommit till stånd i Stockholm. Utan närmare samband med landets öfriga medicinska undervisningsanstalter bibehöll den under en lång tid framåt sin plats som en fri vetenskaplig institution.

5. Anatomie professors lönn.

Anatomie professors lönn, som collegium medicum i början, för att få saken i gång, föreslagit till 600 dal. smt, måste snart höjas. Den ²⁶/₃ 1757 tillstyrkte collegium Roland Martins ansökning att ur medicinalfonden få sin lönn fördubblad och derjemte uppbära den från full-

¹⁾ Collegii medici protokoll af den ⁷/₈ 1755.

²⁾ Se ofvan sid. 271.

maktens datum. I sitt häröfver gifna betänkande af den $28/9$ s. å. förordade äfven sundhetskommisionen den begärda löneförhöjningen, «emedan anatomie professorn omöjligen hinner med några andra göromål till sin utkomst sig befatta». I k. brefvet af den $18/10$ 1757 till collegium medicum biföll Kongl. Maj:t den ansökta lönetillökningen af 600 dal. smt «dock utaf de under eder disposition stående medel, hvaraf han äfven den förra lönen åtnjuter, till dess medicinalfonden framdeles kan fåla att han dit warder transporterad». Då Martin 1761 inträdde i kirurgiska societeten och öfvergick till fältskärspartiet, erhöll han af societeten ett tillskott af 800 dal. smt om året för sina tjenster, men sedan han uppgifvit sin förbindelse med kirurgerne, ökade collegium medicum 1764 «till uppmuntran vid undervisningen» Martins lön med de för mineralvattenprivilegiat inflytande 2000 dal. kmt ¹⁾, hvarom han sjelf yttrade, «så har k. collegium medicum nu redan behagat sätta mig i stånd att cedera societeten denna sin offert». När sedan priset för detta privilegium efter en tid höjdes, blef Martins lön 2000 dal. smt.

Denna tillökning af 800 dal. smt, som enligt k. brefven af den $18/11$ 1766 och $24/4$ 1767 utgick från «tullfrihetsmedlen», öfverfördes till «staten» medels k. brefvet af den $17/3$ 1777, «sedan denna tullfrihet genom tullverkets bortarrenderande upphört». Efter gjord ansökning erhöll Roland Martin ytterligare en löneförhöjning af 150 rdr om året ur medicinalfonden medels k. brefvet af den $31/8$ 1778. På begäran undfick Martin den $10/11$ 1779 afsked emot åtnjutande af en del af professorslönen och tillika den honom personelt beviljade löneförhöjningen af 150 rdr om året.

Efter Martins död (1788) tillade Kongl. Maj:t medels bref till collegium medicum af den $7/1$ 1789 denna sistnämnda lönetillökning af 150 rdr sp. åt tienstgörande lifmedikus Daniel Rung, men hugnade anatomie och kirurgie professorn Lars Christian Tingstadius «med nådigt löfte och försäkran att vid första härnäst blifvande ledighet af någon på medicinalfonden anslagen pension varda ihågkommen». Först medels k. brefvet af den $11/4$ 1792 tillträdde Tingstadius sina

¹⁾ Collegii medici protokoll den $29/2$ 1764.

löneförmåner. Redan följande år den $\frac{4}{6}$ 1792 erhöi Tingstadius på begäran afsked med pension af 166 rdr 32 sk. ur medicinalfonden. Till hans efterträdare nämndes samma dag Anders Johan Hagström med lön af 333 rdr 16 sk., hvarom Kongl. Maj:t med afseende på Hagströms förtjenst och skicklighet tillade honom en «årlig pension af 166 rdr 32 sk. ur medicinalfonden».

Samtidigt hade rykten spridt sig derom att personer, hvilka icke kunde anses kompetenta till professionen i anatomi och kirurgi, ansökt densamma direkte hos Kongl. Maj:t. Då det likväl tillkom collegium medicum att till tjensten föreslå sådana, hvilkas skicklighet var höjd öfver alla tvifvel, begärde Odhelius ett extra sammanträde och föreslog att collegium skulle genast vända sig till Kongl. Maj:t med anhållan «att sökande, som möjligen kunde hafva hos Kongl. Maj:t sig direkt anmält, måtte nådigst till collegii pröfning hänvisas, på det Kongl. Maj:t ej må blifva missledd att lemna ungdomens undervisning i mindre säkra händer». Bäck ansåg väl att man icke borde öfverila sig med denna skrifvelse förrän man genom statssekreteraren fått visshet, huruvida någon obehörig person vore på högsta ort utsedd till professor, men de öfriga ledamöterna beslöto att den borde strax uppsättas och öfverlemnas åt statssekreteraren M. Rosenblad ¹⁾.

6. Instruktion för professorn i anatomi.

Instruktion för anatomi och kirurgi professorn utfärdades den $\frac{28}{6}$ 1768. I den stadgades att professorn borde under hela vintern hålla fyra timmar i veckan offentliga föreläsningar i anatomi och kirurgi, så att en hel kurs i anatomi årligen må genomgås, äfvensom en kurs i de s. k. operationerna. Med afseende å sina åhörare borde han «besynnerligen fästa sin flit, uppmärksamhet och bemödande på dem, som ärna sig till fältschiers sysslor». I detta afseende skulle han anteckna huruvida de kirurgiska eleverna «oförsummeligt» bivista föreläsningarna och

¹⁾ Collegii medici protokoll den $\frac{1}{6}$ 1793.

huru många terminer de infunnit sig. Tid efter annan borde han tillika «genom speciella förhör och att han förelägger dem wisse anatomiens delar» utröna hvad eleverna lärt, «öfver hvilket allt på begäran attest af professoren dem kommer att meddelas, med hvilken de måste vara försedde och förut böra ofelbart uppte, innan de den dertill nödvändiga och förordnade examen inför kirurgiska societeten i Stockholm uti Præsidis Collegii medici öfvervaro komma att undergå». Utom dessa för eleverna i medicin och kirurgi bestämda offentliga föreläsningar, ålåg det professorn «att emot särskild vedergällning för dem, som eljest kunna wara hugade att få någon insigt om människans kroppsbyggnad, 3 eller 4 gånger om året publice demonstrera de mäst nödige delar af anatomen och gifver professorn genom offentligt anslag eller allmänna tidningarne tillkänna, när han ernar hålla dessa föreläsningar». Om «sällsamma casus» vid dissektionerna skulle yppa sig, hvilka kundé befinnas nya och märkvärdiga eller lända medici och kirurger till upplysning, ålåg det professorn att deröfver göra anteckningar och derom lemna collegium medicum eller vetenskapsakademien del. Professorn var tillika förbunden att draga försorg om förfärdigandet af anatomiska preparat och skeletter.

Sedan collegium medicum den $20/3$ 1767 till Kongl. Maj:t insändt det uppgjorda förslaget till instruktion, inlemnade kirurgiska societeten, som i inrikes expeditionen fått genomläsa detsamma, den $1/6$ 1767 anmärkningar deremot. Med anledning häraf uppkom en ytterst häftig skriftvexling inför Kongl. Maj:t emellan kirurgiska societeten och Martin, hufvudsakligen angående §§ 5 och 6 i den föreslagna instruktionen eller anatomie-professorns examinationsrätt, hvilken societeten ville inskränka endast till utgifvande af intyg öfver elevernas flit och att de bivistat dissektionerna, åberopande härvid sina privilegier och förut gällande bestämmelser att alla kirurgiska examina «böra anställas inför hela societeten och icke annorstädes». Martin deremot ville att han tillika skulle afge betyg öfver elevernas insikt och praktiska färdighet i anatomin, stödjande sig härvid på k. brevet af den $10/8$ 1752 och k. cirkulärbrevet till regementscheferne och landshöfdingarne af den $26/9$ 1758, påpekande att tvärtemot ofvannämnda författningar intyg från ana-

tomiska inrättningen icke blifvit efterfrågade vid fältskärsexamina i landsorterna.

På mer än ett ställe i detta arbete antydast de strider, som föreföllo emellan collegium medicum och kirurgiska societeten. Dessa missförhållanden kastade sin skugga på hvarje åtgärd, i hvilken societeten trodde sig finna en inskränkning i sina rättigheter. Det visade sig äfven vid öfverläggningarna rörande den nu ifråga varande instruktionen för professorn i anatomi. Som prof på den hetsiga ton, som kirurgiska societeten tillät sig i sin replik mot Martins till Kongl. Maj:t inlemnade bemötande, må meddelas följande utfall:

«Då professor Martin icke anser att de af societeten anställda examina äro fullgiltiga, emedan han icke får hålla dem och deröfver attestata utdela, så borde han, som suttit som ledamot i chirurgiska societeten, icke hafva glömt att han der funnit ledamöter, hvilka äga lika så fullkomlig insigt i anatomen, som han sjelf tror sig äga och af hans för några år sedan af honom hållne tal och tryckta skrifter ytterligare kan styrkas. Han borde tillika påminna sig att framlidne prosectorn Hedin, som var societetens ledamot, för honom preparerat de allra finaste och mäst granlaga delar i hela anatomen, hvilka preparat han nu vid sina demonstrationer betjenar sig af och förmodligen icke så snart lär eftergöra. Societeten erinrar sig ock vid detta tillfället, huru hr professorn, då han i societeten examinerat kandidaten uti utöfningsvetenskapen, alltid sjelf ägt knapaste insigten. Den största hedern hr professorn sjelf så väl som dess profession kan vederfaras är att han sin syssla väl sköter».

Societeten sade sig förutse att om chirurgiska ungdomen sättes under annat inseende än societetens, under hvilken den i alla tider stått, «skall den afskräckas ifrån denna professions lärande och arméén, flottan och landet sättas i framtiden i mistning af en betjening, den de näppeligen kunna vara förutan, at förtiga det omilda förfarande fattiga lärlingar i längst aflägsna landsorter skulle vederfaras, om de af societeten vidtagne och i underdånighet föreslagne anstalter med desse lärlingar skulle rubbas och de ej förr kunna undfå deras gesällbref, än när de först till Stockholm med dryg kostnad uprest och sedan med ännu större dependce ett år eller längre sig här till anatomiens lärande

uppehålla och ändteligen kunna ernå anatomiae professorens vittnesbörd, hvilken senare kostnad på förutnämnde godtycke kan ankomma».

Å sin sida försummade icke Martin att tillbakavisa kirurgiska societetens anspråk i följande ord:

«Jag har i kirurgiska societeten varit ledamot och vet noggsamt att den examen, som der göres i anatomien, wäl är efter minnet så inrättad, som skulle det lyckas att candidaterna reciterade någon viss tysk auctor utantill, men det blifver alltid en stor skilnad emellan att på döda kroppar rätteligen utvisa de delar, som omtalas och dem memoriter upprepa. Det blefve alltid en discouragement för professorn, om han icke får controllera lärlingarnes vunna insigt, utan decisionen deröfver emot förra stadgarne skulle bero blott på societetens godtycke och dess ledamöter, hvilka för sin näring och utkomst endast betjena sig af ynglingarne i deras rakning och sjukbetjening, men allraminst lärt dem hvad de kunnat. Det är besynnerligt att societeten alltid reclamerar skråordningar och sina så kallade privilegier emot sådane k. bref, som påsyfta allmänt gagn och vettenskapens heder».

Den så länge omtvistade instruktionen för anatomie professorn förevar i rådet den 28/6 1768 och dervid yttrade för kirurgiska societeten gynnsamt stämde riksrådet Esbjörn Christian Reuterholm «att hufvudtvisten ankommer på en approbations- eller desapprobations magt, uti hvilken anatomie professorn änteligen will sig tränga att med kirurgiska societeten sig vid fältskärsagesällers och kandidaters examinerande och gillande deltaga» och ansåg han att «rättigheten att gilla eller ogilla endast blir kirurgiska societetens tillhörighet». Den af collegium medicum framställda fordran att få bestämna de demonstrationer och operationer, som vid de kirurgiska examina borde företagas, uteslöts. I Reuterholms yttrande instämde de öfriga riksråden och instruktionen fick den ordalydelse, som ofvan meddelades.

När Martin icke lyckades genomdrifva sin åsikt, sökte han på annat håll stöd för sin mening. I sin riksdagsberättelse af den 13/4 1769 omnämner han att collegium medicum låtit afgå en framställning till k. Svea hofrätt «om vederbörligare anatomiska insigters sökande vid inrättningen härstädes och approbation derå efter k. förordningar». Swea Hofrätt aflät i följd häraf ett cirkulär till de under dess jurisdiktion lydande

domstolarna. Enahanda framställningar gjorde collegium äfven hos öfriga högre domstolar och öfverrätter.

Replikerna emellan kirurgiska societeten och Martin upphörde icke härmed. När Martin inlemnade till riksdagen 1771 en särskild berättelse om den anatomiska inrättningen i Stockholm, gjorde kirurgiska societeten dervid påminnelser i «sekreta mindre deputationen» vid början af år 1772. Äfven i denna berättelse påyrkade Martin en vidsträcktare och mera ordnad examinationsrätt.

För vår tid förefaller det egendomligt att ett af myndigheterna redan inlemnadt förslag ytterligare blir föremål för polemik emellan personer, som anse sig beröras deraf. Under det striden emellan collegium medicum och kirurgiska societeten var som häftigast, finner man icke sällan, hurusom societeten anhöll att, med anledning af hvad den haft tillfälle i inrikes expeditionen genomläsa, få bemöta och gendrifva collegii medici utlåtande. Dessa försök att öfverrumpla sin motståndare och genom öfverraskning bereda sina önsknings framgång, gjorde det nödvändigt att inom embetsverken äga påpassliga och fullt pålitliga vänner. För utvecklingen af ett sådant system var partiväsendet under frihetstiden i hög grad gynnsamt. I detta den kirurgiska societetens stundom mer, stundom mindre mäktiga sidoinflytande kan man finna förklaringen till många af de öfverraskande motsägelserna och omkastningarna i medicinförvaltningen, på hvilka vi redan anfört flera exempel.

Från denna synpunkt har det sitt intresse att hafva utförligare berört denna specialfråga.

7. Anatomie prosektorstjensten. Strid om dess tillsättande. Aflöning. Instruktion.

I k. brefvet af den $10/8$ 1756 förordnade Kongl. Maj:t att utom en professor i anatomi honom till biträde en prosektor borde tillsättas «så snart något skickligt ämne vore att tillgå». Hans aflöning hade collegium medicum den $17/2$ 1753 föreslagit till 800 dal. smt jemte fria rum i lasarettet. Hugade sökande till anatomiska tjenster synas icke då för

tiden saknats, ehuru det ännu var oafgjordt, när den ifrågavarande prosektorsbefattningen verkligen skulle komma till stånd. Den förste, som synes varit påtänkt till prosektor i Stockholm, var David Schulz (D. Schulz von Schulzenheim). Om honom yttras det i collegii medici protokoll den $\frac{6}{2}$ 1753 «att han ordenteligen lärt chirurgien och sedan studerat anatomien i Königsberg under prof. Marquard, men nu i Upsala vinlagt sig om physiquen och tänker att företaga en resa till Paris». En annan sökande omnämnes i Linnés bref till A. Bäck af den $\frac{29}{1}$ 1753 med följande ord: «Med. studiosus (Erik Magnus) Linderantz Ostrogodus, som varit några åhr i Tyskland och lärt sig artig anatomien, har bedt mig recommendera sig hos ill. Præsidentem Regii Collegii medici till prosector för nya Anatomie professoren. Rosén lär recommenderat unga Schultzen, nog är Linderantz så god, fast han mindre skryter och inbillar sig».

Prosektorstjensten var allt fortfarande utan fastställd aflöning. Evald Ribben, som för sina studier uppehöll sig i Paris, ansökte dock denna befattning i bref till collegium medicum af den $\frac{1}{11}$ 1756. Den blef honom äfven lofvad, «derest han vid sin hemkomst kan visa prof på nödiga kunskaper» och han tilläts att vistas utrikes till hösten 1757. Medicine kandidaten Christopher Gedner förordnades efter sin hemkomst från Berlin till vikarie under tiden ¹⁾. Ribben återkom likväl först 1759, men trufdes icke länge i Stockholm, ehuru collegium medicum den $\frac{24}{2}$ s. å. beslöt begära 2400 dal. kmt i årlig lön åt prosektorn. Skiljaktiga politiska åsikter med Martin synes förmått honom att redan samma år återvända till England.

Med Ribbens afsägelse af prosektoratet öppnades en högst egenomlig och långvarig strid emellan collegium medicum och kirurgiska societeten om rättigheten att hos Kongl. Maj:t föreslå lämplig person till denna ännu lönlösa befattning. Redan den $\frac{31}{10}$ 1759 beslöt collegium på grund af Martins intyg förorda medicine licentiaten och sjukhusläkaren vid arméen i Pommern Nils Åman till prosektor, men först den $\frac{6}{2}$ 1760 anmälde collegium honom, «hvilken utom den bepröfvade

¹⁾ Collegii medici protokoll den $\frac{17}{11}$ 1756, den $\frac{19}{1}$ och $\frac{5}{10}$ 1757.

insigt han i medicin vid academien i Upsala sig förskaffat, är isynnerhet hos Collegium väl känd för skicklighet i anatomien och chirurgien jemte flera till denna sysslas förvaltande nödiga stycken», att erhålla fullmakt på prosektorssysslan vid anatomiska inrättningen mot åtnjutande af 2400 dal. kmts årlig lön ur medicinalfonden. Under väntan på Kongl. Maj:ts afgörande lät kollegium sin syndikus Lars Balk förfråga sig hos Åman i bref af den $\frac{1}{4}$ 1761, huruvida denne, då nödvändigheten fordrade att prosektorssysslan borde af någon förrättas, ville bestrida densamma mot 900 dal. kmt, «hvilket arvode kollegium så länge vill utbetala, till dess Kongl. Maj:t sig i nåder utlåtut öfver den projecterade prosektors lönen», men tillsvidare åtog Åman sig icke denna tjenst. Martin var därför tvungen att under tiden sjelf bestrida prosektorsgöromålen och erhöi af kollegii egna medel i ersättning 600 dal. kmt, så väl för 1761, som 1762.

Kollegium fick likväl en alldeles opåräknad motståndare just i frågan om prosektoratet, och det i Martin, som till allmän förvåning öfvergått till kirurgernes läger och snart skulle t. o. m. låta inskrifva sig i kirurgiska societeten bland öfriga mästerfältskärer. Under åberopande af k. brefvet af den $\frac{10}{8}$ 1752 trodde sig societeten kunna påstå att hela anatomiska institutionen «endast för chirurgiens uppkomst och bästa blifvit påtänkt» och att skickliga fältskärer därför borde komma i fråga vid besättandet af prosektoratet. Den $\frac{8}{5}$ 1761 inlemnade kirurgiska societeten till Kongl. Maj:t en anhållan att fältskären Magnus Hedin, «som sedan 1754 gått kirurgiska ungdomen till handa med undervisning i anatomien», måtte till prosektor utses och anhöll societeten att, om äfven lönefrågan ännu icke hunnit ordnas, han dock kunde erhålla fullmakt på tjensten. Denne Hedin hade för studier vistats en tid i Berlin och kirurgiska societeten företedde ett för honom af J. F. Meckel «vid k. Collegium medico-chirurgicum i Berlin» den $\frac{14}{6}$ 1753 utfärdadt förmånligt intyg, samt åberopade Martins yttrande «det anatomiska inrättningen verkeligen wore bäst belåten med Hedin, emedan han både ut och inrikes bevist sin färdighet häruti och i många år hållit allmänna föreläsningar».

I sitt häröfver den $\frac{1}{7}$ 1761 gifna utlåtande skref collegium medicum «att kirurgiska societeten och derunder äfven professor Martin, som redan anmält doctor Åman i collegio till prosector, icke desto mindre velat företaga det olagliga steget att blanda sig i Collegii ämbetes göromål genom dess förhastade recommendation för fältskären Hedin och sälunda tillegna sig en förrättning vid anatomieverket härstädes, som societeten efter k. förordningar och riksens ständers beslut ej på minsta sätt tillkommer».

I en ytterligare till Kongl. Maj:t ingifven skrift af den $\frac{27}{7}$ s. å. inlemnade kirurgiska societeten påminnelser vid collegii medici yttrande om Hedin, och bestred att collegium skulle dittills haft vård om prosectorstjenstens förrättande genom medicine doktorer eller licentiatier, samt «förundrar sig högeligen, huru collegium drister sådant inför E. Kongl. Maj:ts höga thron framlema. Hvilka doctorer eller licentiatier eljest, såsom prosectores, låtit sig härmed sysselsättas, skulle chirurgiska societeten önska att Collegium medicum hade utnämnt, då det ljusligen kunnat synas, om berörde Collegium inför E. Kongl. Maj:t med fullt grundade sanningar bestyrker, hvad det emot societeten anfört, ty inga sådane doctorer eller licentiatier betyggar sig professoren Martin veta af».

Den ton, som genomgår dessa kirurgiska societetens skrivelser till Kongl. Maj:t, röjer nogsam, på hvilken fot collegium och societeten stodo med hvarandra. Collegium uppbjöd mellertid hvad i dess förmåga stod att genomdrifva Åmans utnämning och förordnade honom, som numera förklarar sig dertill villig, att emot ett ringa arvode ad interim förestå prosectorssysslan. Med anledning af Balks ofvannämnda skrivelse hade Åman i bref till A. Bäck från Stralsund af den $\frac{16}{6}$ 1761 slutligen antagit collegii förslag:

«Kongl. Collegii beslut angående Prosectorssysslan, hade jag med sista påst igenom bref ifrån Herr Syndicus Balk inhämtat. Det projecterade arfvodet är likväl så knapt, att jag mycket tviflar, om jag därvid kan hafva min föda. Jag har dock ej kunnat låta sysslan gå utur händerna. Herr Archiatern, som nogsam lär finna hvad svårigheter, som härvid möta mig, och huru jag nödvändigt måste söka min utkomst med någon practique, då lönen vid sysslan är otillräckelig, torde af vanlig ynnest för mig och i afseende på vetenskapens idogare drift och fördel

drifva saken därhän at det utsatte arfvodet blefve något påökt, så att jag någorlunda kunde därmed komma till rätta. Skulle kongl. Collegium ej villa bestå någon tillökning, så nödgas jag taga emot det redan skedda anbudet, förbehållandes mig likvisst kongl. Collegii Constitutorial samt försäkran derom at blifva vid sysslan bibehållen, samt at lönen blifver så snart, som möjligt är, utvärkad.

Hos Herr Archiatern anhåller jag därför ödmjukeligen, Han täcktes af vanlig gunst och bevägenhet så gänka denna saken at det allmännas och vettenskapens nytta blifver befordrad utan min skada».

Med anledning af collegii medici försök att fästa Å man vid anatomiska institutionen fick collegium emottaga följande k. bref af den $\frac{9}{12}$ 1761.

«Sedan Wi af edert underdåniga utlåtande dateradt den $\frac{1}{7}$ sistl. inhemtat, hvad I haft att andraga angående Chirurgiska Societetens hos Oss gjorda underdåniga anhållan, at dess ledamot fältskären Magnus Hedin till den vid anatomiska inrättningen här i staden bestådda prosectorssysslan i nåder måtte förordnas, hafve Wi nu mera tagit detta mål uti öfverwägande samt funnit, att som uti Wårt nådiga bref till eder af den $\frac{10}{8}$ 1752 eder icke blifvit lemnad vidare åtgärd vid bemälda Prosectors sysslas besättande, än allenast att i underdånighet föreslå; så hade eder icke tillkommit att skrida till det steg, som I förmälen eder redan hafva gjort med en annans antagande till denna syssla, hvilket Wi således icke kunna gilla; Och alldenstund med förenämnde anatomiska inrättning enligt berörde Wårt bref, ej mindre afseende hafts på Chirurgiens, än Medicinens upphjelpande, och en Medicinæ Doctor redan till professor dervid är förordnad, ty pröfwa Wi i nåder eder skäligt härmed att anbefalla det I, sedan chirurgiska societeten om de skickligaste ämnen blifvit hörd, inkommen med underdånigt förslag på 3:ne Chirurgi till prosectors sysslans besättande och det fodersammast, på det inrättningen ej längre må sakna en så nödig betjening och hjelp, som densamma anslagen är».

Orsaken, hvarför collegium medicum så ihärdigt ville motarbeta kirurgiska societetens planer, framgår mer än tydligt af collegii skrifvelse till Å man af den $\frac{13}{1}$ 1762, i hvilken det heter: «Denna saken beifras så mycket mera af Collegio, som man supponerar att chirurgiska societeten, för att få inrättningen under sin disposition, arbetar derhän, att framdeles både professors- och prosectorssysslan kunna åt kirurgi upp-

dragas. Professor Martin, som nuvarande ledamot i kirurgiska societeten, söker med all outröttelig ifver gynna fältskären Hedin till prosectoratet, änskönt han för detta inför Collegii protokoll erkänt hr doctoren för den skickligaste och mäst kundskap ägande till en sådan sysslas förrättande».

Det var dock förgäfvos som collegium medicum i skrifvelse till Kongl. Maj:t af den $13/2$ 1762 sökte förklara sin åtgärd under åberopande af att Nils Åman, den tiden rekommenderad af Martin, redan den $6/2$ 1760 blifvit föreslagen till prosector och att ordet «interimsvis» blifvit af förbiseende i collegii skrifvelse utlemnadt. Kirurgiska societeten var den $29/3$ 1762 ånyo färdig med en skrifvelse till Kongl. Maj:t, deruti societeten sade sig i Kongl. Maj:ts skrifvelse af den $9/12$ 1761 och professor Martins inträde i societeten se ett tydligt bevis på «huru collegium medicum gemensamt med kirurgiska societeten bör hafva vård om anatomien, men icke collegium ensamt». Den $30/4$ s. å. utfärdades följande k. bref:

«Wi hafve låtit Oss föredragas eder underdåniga skrifvelse dat. den 13 febr. sistl., därutinnan I med åtskilliga derhos anförda omständigheter söken förklara eder åtgärd medelst Åhmans antagande till prosector vid den anatomiska inrättningen här i staden, hvilket steg Wi för detta, uti skrifvelse af den $9/12$ nästl. år hafve ogillat, jemte befallning det I till Oss skyndsammeligen haden att uppgifva underdånigt förslag uppå 3:ne skickelige Chirurgi till samma sysslas besättande, sedan Kirurgiska Societeten derom blifvit hörd. Och emedan Wi icke funnit denna eder förklaring vara uppå sådane skäl grundad, som kunnat föranlåta till någon ändring uti ofvannämnda Wår resolution, Ty är härmed Wår allwarliga befallning det I, inom fjorton dagar efter erhållandet af detta Wårt svar, ofelbart i verket ställa hvad berörde Wårt bref under den 9 december sistl. innehåller».

Af collegii medici tredska att efterkomma Kongl. Maj:ts befallning, hade mellertid kirurgiska societeten begagnat sig och omedelbart till Kongl. Maj:t den $26/2$ insändt förslag på tre fältskärer, Magnus Hedin, Adam Svedberg och Wilhelm Stützer, till besättande af anatomie prosectorstjensten, alldenstund «Collegium medicum med sin långsamma åtgärd att föreslå någon prosector, icke allenast förut föranlåtit E. Kongl.

Maj:t att derom utfärda allernådigtst befallning, utan ock nu sednare uppå samma allernådigtst utfärdade skrifvelse om förslag dertill och att deröfver höra chirurgiska societeten om de skickligaste ämnen, dock icke på 3:dje månaden häruti något företagit».

Collegium medicum nödgades dock slutligen den $19/5$ 1762 på grund af Kongl. Maj:ts uttryckliga föreskrift infordra kirurgiska societetens förslag på lämpliga personer till prosektorstjensten. Sedan societeten hos collegium uppgifvit ofvannämnde tre fältskärer Hedin, Svedberg och Stützer, förklarade collegium i skrifvelse till Kongl. Maj:t af den $28/5$ s. å. att kirurgiska societeten icke uppgifvit så många, som erfordrades för att collegium bland dem kunnat göra sitt val, att de föreslagne icke innehade så grundlig kunskap, som sysslan kräfde, att desamme hade sina barberstugor att sköta, att de idkade privat praktik, som var stridande emot k. brefvet af den $10/8$ 1752 och att de i öfrigt sysselsatte sig med ekonomiska göromål. På dessa grunder uppförde collegium medicum på förslaget Nils Åman, kirurgen d:r Johan Elias Sjöström samt medicine och kirurgie studeranden Theophilus Erdman Nathorst, «hvilka alla äro unge, nyligen komne ifrån sådane öfningar, som därtill höra, ej sysselsättas med praktik eller barberstuga och dessutom väl studerade».

Öfver detta collegii förslag besvärade sig kirurgiska societeten den $9/6$ 1762 och yttrade dervid «att detta förslag nogsamnt bevisar hvad skäl societeten haft att allerunderdånigst undanbedja sig detta collegii yttrande öfver dess underdånigste ansökningar. Societeten tryggade sig mera vid anatomie professorns och de utländske mäns bevis om desse (af societeten föreslagna) chirurgorum kunskap och studier än de fyra assessorer, som alltid underskrifva de mot societeten förgripliga skrifter i Collegii medici namn». Societeten begärde därför att de tre af societeten föreslagne måtte framför dem, som collegium uppfört å förslaget, bibehållas, så mycket mera, som de af collegium förordade icke sjelfve ansökt tjensten. Så väl Hedin, som Stützer besvärade sig derjemte för sin enskilda del öfver collegii medici förslag. Dessutom anmälde sig Nils Åman hos Kongl. Maj:t som sökande till tjensten.

Kongl. Maj:ts svar i brefvet af den $2/_{12}$ 1762 var tydligt och klart.

«Af det underdåniga förslag, som I uti skrifvelse af den 28 Maji sistl. afgifvit till besättjande af prosectors sysslan vid Anatomiae Professionen här i staden, hafve Wi icke utan mycket missnöje måst inhemta, att oagtdt Wi uti bref under den $9/_{12}$ förledit år och $30/_{4}$ sistl. befalt eder, att till berörde syssla föreslå 3:ne fältskärer, sedan chirurgiska societeten om de skickeligaste ämnen dertill blifvit hörd, I likväl annorlunda detta edert underdåniga förslag inrättat än med berörde Wåre befallningar enligt är. Wi föranlåtes fördenskull eder ånyo härmed alfvarligen at anbefalla det I skullen eder Wår derutinnan nog tydeligen förklarade vilja till obrottslig efter rättelse och utan vidare invändning med ett i noga följe deraf uppå 3:ne fältskärer upprättadt förslag till ofvannämnde beställning till Oss inkomma och det ofelbart inom fjorton dagars tid efter inhändigandet af detta vårt bref».

Nu återstod icke annat än att foga sig efter omständigheterna. I skrifvelse af den $15/_{1}$ 1763 anmälde väl collegium medicum de af kirurgiska societeten till prosectorstjensten föreslagna Hedin, Svedberg och Stützer, men tillade följande:

«Uti underdånig skrifvelse af den $28/_{5}$ 1762 har Collegium dristat anföra efter dess tanka gällande skäl, hvarföre ej någon af dem societeten föreslagit borde vid sysslans bortgifvande komma i nådig åtanka, såsom ofullkomlighet i academiska studier, ej nog insigt och kundskap att i framtiden bekläda professorsembetet, samt hinder af andra sysslor, som isynnerhet ligga Hedin i vägen, hvilken, ehuru han är den ende, som hafver namn för insigt i anatomen, likväl är i ordentlig syssla såsom chirurgus vid tullstaten i Stockholm. Kongl. Maj:t har likväl i bref den $10/_{8}$ 1752 förklaradt att hvarken professorn eller prosectorn, för att kunna fullgöra sina skyldigheter, böra hafva bisysslor eller blanda sig i några andra giöromål. Collegium tillåter sig därför recommendera fortfarande dr Åman, som varit Anatomiae professorn Martin till hjälp vid prosectors sysslan och i Stockholm hållit publique föreläsning i chirurgien, af bemälde professor begärd och rekommenderad till prosector och uti 2 år stådt på underd. förslag dertill, hvarför Collegium är öfvertygad att han ibland de sökande är mest förtjent och den skickeligaste».

Efter denna långa skriftvexling, dervid sannolikt mäktiga sidoinflytanden gjorde sig gällande, blef Magnus Hedin den $19/_{3}$ 1763 ut-

nämnd till prosektor vid anatomiska institutionen i Stockholm, dock utan lön, «för att vara anatomix och chirurgix professoren till hjelp vid undervisningen uti berörde vetenskaper samt att öfva unga ämnen uti dissectioner och operationer på cadavera». Martin, som emellertid vexlat partiåsikter, torde likväl slutligen icke varit nöjd med Hedin, eftersom han i collegium medicum begärde få adjungera Åman sig till biträde vid föreläsningarna och de vanliga öfningarna, hvartill äfven collegium samtyckte ¹⁾. Ja, den ¹⁶/₄ 1765 hemställde collegium medicum hos Kongl. Maj:t att Nils Åman, såsom känd för grundlig lärdom och insikt i alla till medicinen hörande delar, men isynnerhet i anatomi och kirurgi, måtte utnännas till e. o. professor, «dock utan lön eller statens gravation». Kongl. Maj:t fann dock den ²²/₅ 1765 «icke tillräcklig anledning att bifalla denna Collegii hemställan».

Frågan om prosektorns aflöning hade icke fortskridit längre, än att collegii medici anmälan af den ⁶/₂ 1760 öfverlemnats till utlåtande af sundhetskommisionen, som den ¹⁷/₁₂ 1764 infordrade collegii medici yttrande. Collegium medicum å sin sida föreslog att antingen de kirurgiska stipendierna skulle indragas och anslås till lön för prosektorn eller att de, hvilka åtnjutit undervisning och begagnat sig af dissectionerna samt befordras till regementsfältskärer och kirurger i de större städerna, borde erlægga någon viss afgift för detta ändamål eller ock att någon del af mineralvattenfonden kunde till hans aflöning bestämmas. Sundhetskommisionen ansåg sig likväl icke kunna tillstyrka någon af dessa utvägar, utan hemställde i skrifvelse till Kongl. Maj:t af den ¹⁸/₅ 1765 att Hedin skulle af statsmedel erhålla i årlig lön 1000 dal. smt «iffrån hans fullmakts dato eller åtminstone iffrån detta års början».

Dock — lönen lät vänta på sig. Hedin, som afled den ²²/₅ 1766, kom aldrig i åtnjutande deraf. Först den ¹⁸/₁₁ s. å. beviljade Kongl. Maj:t på riksens ständers tillstyrkan 400 dal. smt i årlig lön åt anatomi prosektorn, med villkor »att den, som till prosektor antages, skall vara försedd med academiska studier och äga den insigt och färdighet att han vid anatomix professors sjukdom eller annat förfall kan före-

¹⁾ Collegii medici protokoll den ¹⁸/₉ 1764.

stå hans syssla». På grund af ofvan anförda stadganden anhöll collegium nu hos kirurgiska societeten genom protokollsutdrag af den $18/12$ 1766, i hvilket Nils Åman nämndes som sökande, om underrättelse »huruvida några skickliga ämnen till den lediga prosectorssysslan sig hos societeten anmält», och den $3/2$ 1767 insände societeten förslag på doktor Nils Åman, fältskärerne Fredrik Krey och Carl Henrik Deneke.

Vid öfverläggningen öfver förslaget till anatomie prosektorsbefattningen uttalade Roland Martin, som fått nog af sin förbindelse med kirurgiska societeten, till collegii medici protokoll den $13/2$ 1767 sin uppfattning af denna tjänst, särskildt med afseende på de af societeten föreslagna Krey och Deneke. Nämnde fältskärer uppkallades äfven till collegii sammanträde den $16/2$ s. å. för att gifva närmare upplysningar och blefvo då tilltalade af Martin på latin, men svarade att de icke infunnit sig att stå examen och att deras forum icke var collegium medicum, utan kirurgiska societeten. När collegium medicum omedelbart derefter insände till Kongl. Maj:t det uppgjorda förslaget, uppå hvilket Nils Åman var uppförd, och omnämnde att kirurgerne Fr. Krey och Carl Deneke äfven anmält sig dertill i kirurgiska societeten, gaf detsamma ånyo anledning till klagomål från societetens sida. Dess i flere afseenden egendomliga skrifvelse är af följande lydelse:

»Hos chirurgiska societeten hafva tvenne dess ledamöter, neml. Fr. Krey och Carl Hindrich Deneke sig deröfver besvärat, det vid kongl. Collegii medici förslags uprättande till lediga prosectors sysslans besättjande vid Anatomie Salen, hvilket de i kongl. inrikes Civil Expeditionen ägt tillfälle at genomläsa, trodt sig förmärka det förslaget med mindre benägenhet för dem varit upsatt, isynnerhet besvärar sig Krey deröfver at ett af Herr Professor Meckel i Berlin honom medelst attestat öfver anatomiens lärande hos denna lärda mannen vid de documenter, som böra förslaget åtfölja, aldeles saknas ¹⁾. Societeten är af den under-

¹⁾ Fredrik Krey blef sedermera vid kirurgiska societetens upplösning 1797 förordnad till ledamot i collegium medicum och afled 1821 nära 89 och ett halft år gammal. Det öfver Kreys studier i Berlin utfärdade betyget finnes bland kirurgiska societetens handlingar i riksarkivet och har följande lydelse:

dåniga tancken det hade kongl. Collegium medicum ålegat att utom mannan ställa sig Regeringsformens 40 § vid detta förslags uprättande till underdånig efterlefnad, och Eders Kongl. Maj:ts aldråhögsta omprövande öfverlämna, hvilken till Eders Kongl. Maj:ts nåd giordt sig mäst wärdig.

Den, som kan dissiquera och i dagsljuset lägga människokroppens finaste delar, kan ock säkert demonstrera dem. Bägge förenämnda chirurgi hafva så wäl genom nödiga studier, som utländske resor och god frägd, giordt sig till Eders Kongl. Maj:ts aldrånådigaste ihåggommelse wärdiga. Societeten har altså ej annat kunnat än enligt Eders Kongl. Maj:ts allernådigste förordnande af den $\frac{9}{12}$ 1761 och den $\frac{30}{4}$ 1762 hos kongl. Collegium medicum recommendera dem till upförande på mernämnda förslag ¹⁾»

Collegium medicum vann dock ändtligen sin länge närda önskan att se Nils Åman som prosector, hvartill han utnämndes den $\frac{24}{8}$ 1767. Tjensten var och förblef lönlös, ty medicinalfondens tillgångar förslogo hvarken till detta eller andra behof. Collegium medicum ingick därför den $\frac{22}{9}$ s. å. till Kongl. Maj:t med hemstallan »om icke de till resestipendier för elever i chirurgien beviljade Ettusen dal. smt kunde få disponeras till löner för den prosector och artis obstetriciæ adjunct, som efter riksens ständers gifna handledning blifvit här i staden förordnade å 400 dal. smt för hvardera.» Kongl. Maj:t afslog den $\frac{21}{6}$ 1768 denna

Nobilissimo ac doctissimo Medicinæ Candidato Friderico Krey Stockholmensi, auditori suo per plures annos diligentissimo ac honoratissimo, abitum hinc Berolino, postquam biennium hic studiorum caussa nobiscum degit, paranti; his litteris diligentiam ac bonos mores testaturus, collegia, quibus mihi diligentissimus summeque attentus auditor interfui, enumerabo. Anatomiae, ceu fundamento totius medicinae ac chirurgiae, addiscendae omnem operam dedit. In omnibus hunc in usum publicis aequae ac privatis demonstrationibus anatomicis adfuit, in dissectionibus vero privatis anatomicis ipse per bina semestria hiberna omnes partes humani corporis elaboratione accurata disquisivit, superque elaboratas partes a me habitas demonstrationes sedulo audivit. Physiologiam repetitis vicibus, nec minus syndesmologiam privatim a me traditas audiendo edidit. Arti denique obstetriciae operam daturus, privatis a me de hac scientia habitis lectionibus interfuit; Theoretica aequae ac practica hujus studii addiscens. Nullam, ut verbo dicam, occasionem neglexit, nec ullum omisit tempus, quod perfectioni suae majori inservire potuerit. Eamque ob causam et cuivis bono se commendabilem, et patriae civibusque in scientia, quam excoluit, utilissimum reddidit.

In majorem fidem litteris his nomen meum subscripsi, sigilloque consveto eadem munivi. Berolini die 16 Maii 1757.

J. F. Meckel,

Dr Medic., Anatom., Phys. et Art. obstetric. prof. primar.

¹⁾ Karolinska institutets samlingar.

hemställan och »måste bemälte prosector och adjunct afbida den tid till lönernas undfående, då den af riksens ständer vid sistl. riksdag för medicinalverket utsedda fond kan blifva tillräckelig dertill, jemte de flere medicinal statens faststälta utgifter.»

Ännu 1773 hade icke den beviljade lönen utfallit. Collegium medicum anmälde då i skrifvelse af den $29/9$ s. å. att för den ånyo lediga prosectorssysslan väl 400 dal. smt blifvit för detta anslagna, men aldrig kommit dess innehafvare till godo och föreslog nu »att prosektorn kunde anses lika med provincialmedici och erhålla 600 dal. smts årlig lön.» K brefvet af den $5/11$ 1773 förklarade dock, att »som ännu icke med säkerhet kunnat utrönas, till huru stor summa medicinalfonden sig belöper, så kunna Wi icke ännu angående lörens förhöjning uttala oss, men förmoda likväl att sådana skicklige personer kunna wara att tillgå, som i hopp om lön med tiden och i afseende på de meriter de vid denna syssla kunna samla, wore hågade att densamma emottaga.»

Deremot hade man icke försummat att utfärda instruktion för anatomie prosektorn. Denna instruktion af den $28/6$ 1768, som icke blifvit tryckt, föreskref bland annat att prosektorn borde »egentligen sysselsätta sig med sjelfva dissektionerna och gå professorn tillhanda med utarbetandet af præparat till de allmänna föreläsningarne. När så fordras, böra delarne af kroppens ena sida ligga in situ blottade och väl synbare, och på den andra wäl åtskilde och efter konstens föreskrift uptagne och lossade.» Det ålåg prosektorn att dageligen »flera timmar» närvara vid elevernas öfningar och leda dissektionerna, samt »årligen igenomgå en cursum i bandagens anläggande.» Äfven ägde han att besörja utarbetandet af anatomiska preparat och förfärdigandet af skeletter, hvilka en hvar elev borde läras att sjelf anskaffa sig. »När artis obstetriciæ professorn önskar biträde vid anatomie inrättningen uti de delar, som dess profession tillhör och dess instruktion utstakar, tillkommer prosectorn att deruti lemna handräckning med de delarnes dissection, som till sådana lectioner fordras.»

Efter det Åman erhållit prosectoratet, wardt han likväl af collegium mest använd i praktiska läkareuppdrag i Jemtland och Medelpad, samt utnämndes 1773 till logices och physices lektor i Hernösand, der

han afled den $19\frac{1}{2}$ 1783. Den anatomiska institutionen i Stockholm synes således icke haft mycket gagn af hans anställning.

Under den saknad af lön, som förföljde prosektorstjensten i Stockholm, var det icke lätt att finna någon, som ville åtaga sig en besvärlig lönlös befattning. Abr. Bäck uppmanade nu Adolf Murray, som, ehuru blott student, redan 1771 under Åmans frånvaro bestridt prosektorsgöromålen, att ansöka tjensten. Härom nämner Murray i ett bref till Abr. Bäck från Göttingen af den $\frac{1}{3}$ 1773 följande:

»In anatomicis har jag ej kunnat här göra den ringaste förkofring. I Strassburg torde det gå bättre, häldst som jag får speciell recommendation till den snälle Lobstein¹⁾. Jag skall där lägga mig till en komplett samling af anatomiska instrumenter, af sprutor etc., men hvad præparata anatomica vidgår, som Herr Archiatern råder mig till att för egen räkning köpa, så måste jag bekymras att jag ej vågar gå in i sådan depense. Wissnerligen behöfver vår Anatomisal i Stockholm præparater, som insekterna haft sitt högqvarter i det lilla där är, men at anskaffa något vackert tillåta icke mina privata utgifter. Kan kongl. Collegium medicum stipulera någon viss summa därtill, blir det mig en utvald heder att vara mediator vid ett sådant godt wärck.

Herr Archiatern befaller att jag vid början af detta år inlämnar min ansökning på prosectoratet. Innan jag reste, tog jag mig friheten att incommodera härmed Hr prof. Martin, men Gud vet om någonsin denna syssla kan falla på min lott och om jag vid densamma någonsin kan vänta min tillbörliga utkomst. Jag hör ock att det talas om köpande och därtill kan min cassa icke finna sig. Dessutom har lönen härtill dags aldrig fallit ut, och man med 1200 dal. utan pratique aldrig kan soutinera sig, så det är nödvändigt att endera det ena eller det andra negligeras, är det sannerligen svårt att i detta fall fixera sig. Dock kunde hända att detta alt småningom kan bättre regleras sig. Som jag sätter all min tillitan på Herr Archiatern, som min så förträfflige gynnare, så vet jag ock att Herr Archiatern äfven i detta mål vakar för mitt väl. Emedlertid, som jag nu äfven ty värr endast får se på en i framtiden tillräcklig utkomst, kan jag icke låta nu en så god lägenhet förbigå, som provincialmedici sysslan i Westerås efter sal. Doctor Bjur tyckes vara.

¹⁾ En af Murray insänd berättelse om anatomins studium i Strassburg beslöt kollegium införa i »Dagligt Allehanda.» Colleg. med. prot. den $30/9$ 1773.

Jag känner wähl nog litet omständigheterna därvid och vet icke huru stor den årliga lönen är, men så äro ock i negden flera bruk och gårdar, hvilka lätt kunna ersätta hvad som manquerar på lönen. Mig roa icke sjuksängar nu så mycket att jag hade håg att helt och hållit gifva mig till practiquen.»

Murray blef förordnad till anatomie prosector i Stockholm den $13/4$ 1774, men redan den $21/6$ s. å. utnämnd till den nyinrättade anatomie och kirurgie professionen i Upsala med tillstånd att ännu i två år fortsätta sin vetenskapliga utländska resa. Kollegium åter erhöll den $30/11$ s. å. rättighet att sjelf hädanefter besätta prosectorstjensten.

Om prosectorlönen må här anföras att ännu i k. brefvet af den $13/8$ 1777 afslogs »i anseende till medicinalfondens otillräcklighet» collegii medici förnyade ansökning om utbekommandet af den till 400 dal. smt utlofvade lönen. Följande år erhöll dock den redan 1774 utnämnde prosectorn Lars Christian Tingstadius sin lön, som tillika på grund af collegii medici tillstyrkan höjdes till 600 dal. smt att utgå ur medicinalfonden »dock med vilkor att dr Tingstadius vid uppkommande brist bör förlora mark om mark med de öfriga.»

Några år senare föreslog collegium medicum hos Kongl. Maj:t i skrifvelse af den $2/5$ 1787 Anders Johan Hagström, som den $21/1$ 1782 tillträdit anatomie prosectorssysslan och den $22/5$ 1785 utnämnts till »extra ordinarie och andre anatomie professor» i Stockholm, till löneförhöjning Kongl. Maj:t förklarade sig väl i k. brefvet af den $29/5$ s. å. vara benägen att hugna honom med någon belöning och uppmuntran, »men då medicinalfonden var otillräcklig för de derå anvista utgifterna, kunde denna anhållan icke bifallas.»

Sedan Hagström den $4/6$ 1793 erhållit fullmakt att vara anatomie professor i Stockholm, blef regementsfältskären vid Svea Lifgarde Nils Almroth samma dag utnämnd till extra ordinarie eller andre anatomie och kirurgie professor och prosector, »hvilken syssla Wi velat för denna gången sjelfve tillsätta med åtnjutande af den prosectorssysslan på medicinalstaten anslagna lön af 100 rdr om året och med bibehållande af hans nu innehafvande regementsfältskärssyssla.» Redan året derpå erhöll Almroth löneförhöjning. K. brefvet af den $14/8$ 1794

innehöll att Kongl. Maj:t tillagt Almroth »etthundra rdr årligen såsom tillökning i hans förra lön samt med förbindelse att på de tider, då anatomiska demonstrationer icke kunna ske, undervisa dem, som biva dessa föreläsningar vid anatomiska inrättningen, om de nödigaste principer i chemien och de flere för chirurgiske wettenskapernes utöfning nödige delar.» När Almroth derefter den 7/5 1795 utnämndes till stadsfysikus i Stockholm med säte och stämman i collegium medicum, fick han bibehålla sin befattning vid anatomiska inrättningen jemte dermed följande lön och förmåner.

Vid Almroths afskedstagande från anatomie prosektorstjensten den 18/6 1799 återfick collegium medicum rättigheten att tillsätta prosektorsysslan, hvarom collegium tillförsäkrats i k. brefvet af den 30/11 1774. De följande prosektorerna voro Sam. Frölich, Josef Rossi, Erik Gadelius, J. M. Allgulin, H. H. Böcker och Nils Åkerman.

8. Lokal för de anatomiska öfningarna. Dissektionsmaterial. Kirurgiska societeten och dess anspråk.

Såsom vi af det föregående funnit, hade visserligen Martin motagit en anatomisk lärestol, men utan de för en anatomisk institution oundgängliga villkoren. Strax efter det han tillträdtt sin tjänst, inlemnade Martin den 15/9 1756 till collegium medicum ett tillkännagifvande, i hvilket han begärde att genom collegii försorg erhålla för undervisningens bedrivande nödiga hjälpmedel. Till dem räknade han rum, betjening, dissektionsmaterial, inventarier och instrumenter. Då de af Martin antydda, för den anatomiska undervisningens framgång oskiljaktiga betingelserna på det närmaste sammanhänge med institutionens egen utveckling och i väsentlig mån möjliggjorde det arbete, som förelåg densamma, torde det icke sakna skäl att i denna framställning af den anatomiska professionens i Stockholm öden skildra i ett sammanhang den successiva tillkomsten och utvidgningen af dess yttre hjälpmedel.

Hvad den lokal för anatomiska dissektioner vidkom, ur hvilken en anatomisk institution småningom utvecklade sig, är redan i det föregående omnämndt, att man i äldre tider betraktade det som ett stadens

åliggande att för de offentliga anatomiska förevisningarna tillhandahålla collegium medicum lämplig lokal. I medicinalordningarna utlofvades väl åt collegium ett »anatomihus, på det icke allenast de uti medicina studerande, utan också chirurgi måtte kunna hafva lägenhet till så mycken bättre öfning, vetskap och erfarenhet uti det studii genere», men då staden var i behof af ett rum, der besiktning å våldsamt dödade personer kunde af fältskär verkställas, låg det under då varande förhållanden nära till hands att begagna samma lokal äfven i undervisningens intresse. Ehuru anatomiska demonstrationer förekommo mindre ofta, än afsedt var, hade collegium medicum likväl mycket obehag att i detta afseende bero af stadsmyndigheterna.

Med anledning af en i fråga satt anatomisk dissektion, nödgades collegium medicum den $14/12$ 1704 anmäla hos sin »patronus» grefve Nils Gyldenstolpe, att magistraten inhyst ryska fångar i anatomisalen. När collegium derefter erhöll samlingsrum på k. myntet och derstädes sammanträdde första gången den $2/11$ 1706, inbjöds äfven grefve Gyldenstolpe att bivista mötet. Vid detta tillfälle uppkastade då varande ordföranden, arkiater Urban Hjärne planen »att bygga ett theatrum anatomicum nedanför myntet, hvilket Hans Excellence tyckte vara nog plausibelt, hvarpå han än en gång önskade Collegio lycka och tog sitt afträde, för hvilken gunst Collegium betackade och fölgde honom neder till wagnen.» Anspråken på en anatomisk »theater» torde icke varit synnerligen stora, emedan man hoppades kunna »af inkomsten af spectatoribus låtha upprätta densamma.»

De anatomiska öfningarna synas sedermera hafva helt och hållet afstannat, åtminstone antyda icke collegii medici protokoller några sådana. Visserligen förordnades Magnus Bromelius den $23/11$ 1716 till anatomie professor i Stockholm, men torde funnit sig mindre tillfredsställd med sin plats, alldenstund han, såsom redan nämnts, 1720 emottog ett assessorat i bergskollegium, ehuru han bibehöll säte och stämma i collegium medicum. Åtminstone heter det i collegii medici protokoll den $25/5$ 1720: »förfrågade sig assessor Bromell, som återkommit till Stockholm, huru han sig bete skulle med anatomisalen. Collegium tyckte vara bäst att låta denna saken hwijla in statu quo.»

Ehuru collegii protokoll derom intet förmåla, torde väl under årens lopp en och annan offentlig anatomisk dissektion för sig gått i Stockholm. Anatomisalen var fortfarande, åtminstone till namnet, i Södermalms stads-hus, men på 1740 talet uppgifves att den blifvit »intagen till rysk kyrka» och att anatomirummet numera var »på nya rådstugan.» Detta rum torde dock saknat hvarje för dess ändamål afpassad inredning, eftersom collegium medicum i bref till öfverståhållaren baron Rutger Fuchs af den $^{22}/_1$ 1748 anhöll, »att anatomisalen måtte förses med bänkar och andra förnödenheter, som pröfvas nyttiga till deras bequämlighet, hvilka lectionerna bivista.» Äfven anhöll collegium att aflifvade brottslingars lik måtte under februari, mars och april månader till anatomisalen aflennas.

Äfven denna anspråkslösa lokal skulle frångagas collegium medicum. I skrifvelse af den $^{11}/_4$ 1753 anmälde öfverståhållareembetet hos Kongl. Maj:t att staden vore i behof af densamma för sitt arkitektkontor och att magistraten föreslagit anatomisalens öfverflyttning till lasarettet. Collegium medicum, häröfver hört, förklarade den $^{21}/_{10}$ s. å. att detsamma, som redan den $^{17}/_2$ 1752 hos Kongl. Maj:t anmält om bristerna i det nuvarande anatomirummet, »gera återlemnar detta rum så mycket hellre, som det är till anatomiens förrättning icke allenast i sig sjelf för trångt och obeqvämt, utan ock dervid felas rum till præparationerna så väl som ett särskildt för anatomie professoren att deruti förvara instrumenter och præparata anatomica m. m., dock med det förbehåll att dessförinnan andra bequämligare i stället anordnas.» Anatomisalens öfverflyttning till lasarettet kunde så mycket mindre komma i fråga »som gemene mans ännu vidhängande nästan vidskeppeliga fruktan för dylika öfningar i den händelsen kunde förorsaka lasarettet förfång.» Äfven k. brevet af den $^6/_11$ 1753 medgaf det vara »betänkeligt att anatomiens förrättande må ske vid lasarettet» och enär staden af uråldriga tider bestått tjenliga rum för detta ändamål, anbefalldes staden att äfven nu utse och anordna sådana.

Härmed förblef frågan hvilande. På framställning af den till professor i anatomi nyss utnämnde Roland Martin, som till en början föreläste i collegii medici samlingslokal, inlemnade collegium medicum

den $^{15}/_9$ 1756 till Kongl. Maj:t anhållan om rum för den anatomiska undervisningens behof i den s. k. köksflygeln af förra kungshuset på riddarholmen, »såvida de äro tillräckliga, ligga i öppna och friska luften vid vatten, nära till kyrkogård och lasarettet i hänseende till cadaverum förande öfver sjön m. m.». På grund af d. v. öfverstemarskalken grefve Claës Ekeblads den $^6/_{11}$ s. å. gifna utlåtande biföll Kongl. Maj:t här till den $^9/_{3}$ 1757. För att göra denna lokal ännu mera lämplig och användbar för sitt nya ändamål, hemställde grefve Ekeblad ytterligare den $^{12}/_{12}$ 1759 om nödiga medel till nämnda köksflygels ombyggnad, hvartill kostnaden beräknades till 12,924 dal. smt. Sundhetskommisionen, hvars utlåtande häröfver infordrades, förklarade sig i skrifvelse af den $^{11}/_{10}$ 1761 icke äga därtill andra medel än de till smittosamma sjukdomars botande anslagna 1000 dal. smt. Ritning till den nya anatomiska institutionen, uppgjord af Carl Johan Cronstedt, upptog i nedra våningen dissektions- och tvenne preparationsrum samt rum för instrumenterna, i öfra våningen föreläsnings- och dissektionsrum, rum för skeletter och samlingar samt förmak ¹⁾.

Denna ombyggnad synes likväl af brist på medel icke hafva kommit till stånd. I collegii medici riksdagsberättelse 1765 anmärkes att den i fråga varande köksflygeln allt mer och mer förfallit och »nu lärers anses oduglig.» Under tiden blefvo föreläsningarna hållna i de rum i kungshuset, »hvärest förut varit rapportsal och corps de garde för k. lifgardet.» Utrymmet motsvarade icke heller numera behofvet, emedan Martini i nämnda riksdagsberättelse uppgaf att deras antal, hvilka åhört de publika lektionerna och bivistat de privata föreläsningar, som alla terminer hållits, vanligen stigit till 30 å 40 om året. För de anatomiska öfningarna, blefvo de förra »arrestrummen» begagnade, ehuru klagomål förekommo deröfver att rummen voro så kalla att liken och vattnet fröso. Dissektionerna måste af denna anledning upphöra för några månader under vintern ²⁾. Collegium medicum fick icke heller vara i oqvald besittning af dessa rum. Allt emellanåt användes de för helt andra ända-

¹⁾ I riksarkivet.

²⁾ Collegii medici protokoll den $^{11}/_{2}$ 1774.

mål. En tid anvisades auditorium till boningsrum åt en vaktmästare vid kammarkollegium och de senare erhållna dissektionsrummen måste på slottskansliets befallning afstås ofta nog till förvarande af statsfångar eller ett slags tyghus för lifgardet.

Vid en senare omflyttning, då collegium medicum erhöll rum i d. v. accouchementshuset, för hvilka hyran betaltes af medicinalfonden med 100 rdr, lemnades genom k. brefvet af den $28/7$ 1792 till anatomisal och anatomiskt auditorium de rum, hvilka collegium dittills disponerat i en flygeln af det s. k. gamla kungshuset på riddarholmen, ungefär der Birger Jarls staty står. Der drabbades anatomiska institutionen 1802 af en eldsvåda, som hotade att helt och hållet förstöra den, men som tack vare elevernas ifver och rådighet att rädda dess preparater och inventarier, dock aflopp så lyckligt att föreläsningarna åter kunde vidtaga under hösten s. å. ¹⁾. Institutionen blef likväl följande år uppsagd från denna sin lokal och erhöll rum i ett hus vid sjön å riddarholmen, der hofbageriet förut varit. Det var meningen att derstädes tillika inrymma farmacieprofessorns laboratorium och collegium medicum. Äfven professorn i barnförlossningsvetenskapen höll derstädes sina föreläsningar ²⁾.

I och med framställningen af de vexlingar, som lokalen för de anatomiska demonstrationerna och öfningarna var underkastad, böra äfven några ord i sammanhang härmed egnas åt sättet för anskaffande af dissektionsmaterialet. Dessa omständigheter böra och kunna så mycket lättare betraktas tillsammans, som man i det följande skall finna att äfven på dessa områden missämjan emellan kirurgiska societeten och anatomie professorn gaf sig mer än en gång tillkänna.

För de anatomiska förevisningarna användes ursprungligen endast afflivade brottslingars lik, hvilka öfverståhållaren »när så lägenhet der-till gifves, må anordna och affölja låta.» Dock synas vid behof lik erhållits äfven från annat håll. I collegii medici protokoll den $1/3$ 1698 nämnes att dr van der Hoorn i slottskansliet begärt »att få några subjecta utur fattigstugorna till en privat anatomi» och den $2/11$ 1707

¹⁾ Collegii medici protokoll den $22/11$ 1802.

²⁾ Collegii medici protokoll den $10/10$ 1803.

anmälde stadsfysikus Winge att han af öfverståthållaren begärt »att få öppna några cadavera, som förföllo uthi Danwijken och barnhuset.» K. brefvet af den $14\frac{1}{2}$ 1729 förordnade derefter på collegii medici framställning att »de deliquenter, hvilka blifvit med döden straffade och sedan anatomiserade, måge hädanefter framför andre sådane missgjerningsmän njuta den förmån att deras kroppar sedan af skarprättaren och dess betjente ej måge röras, utan af andra på fattig kyrkogården begrafvas.» Medels k. brefvet af den $13\frac{1}{1}$ 1747 stadgades att döda kroppar af aflifvade personer i Stockholm och Nyköpings län finge användas för anatomiska dissektioner i hufvudstaden.

När efter besättandet af anatomie professionen behofvet af lik för undervisningens behof blef större, anhöll collegium medicum i skrifvelse till Kongl. Maj:t af den $13\frac{1}{10}$ 1756 att lättare tillgång på döda kroppar måtte för ändamålet beredas och föreslog collegium att »iffrån allmänna sjukhus, hospitaler, lasarett och fattighus samt isynnerhet arrester, spinn-, rasp- och tukthus, så väl som af oäkta barn här och i tilliggande län döde måtte till anatomiska demonstrationer hämtas.» Hvad begrafningen vidkom, föreslog collegium medicum att »densamma må ske med klockor och för öfrigt på stadsens bekostnad och försorg så anständigt, som till alla vidriga omdömens betagande kan bidra.» Äfven nu infordrades sundhetskommisionens yttrande, hvilket afgafs den $9\frac{1}{11}$ 1756. I följd häraf utfärdades till öfverståthållaren i Stockholm och collegium medicum det ännu i vissa hänseenden gällande k. brefvet af den $8\frac{1}{12}$ 1756, i hvilket förordnades att döda kroppar från ofvananförda allmänna inrättningar, äfvensom lik af oäkta barn, måge på collegii medici requisition till anatomiskt ändamål användas och »efter fullbordad dissektion genom denne stadens politi-collegii försorg på brukligt sätt och med vanlig kostnad jordfästas, hvarvid Wårt Collegium medicum består betjeningen någon särskild lindrig betalning för den dubbla möda af likens bärande dem förorsakas» ¹⁾.

¹⁾ Sedan föreläsningar öfver vissa delar af anatomin börjat hållas vid »målare och bildhuggareakademien», anbefalldes collegium medicum i k. brefvet af den $3\frac{1}{12}$ 1773 så föranstalta, »det bemälte Academie uppå skeende requisition med nödiga subjecter

I sammanhang med ofvanstående bör nämnas, att consistorium ecclesiasticum i Upsala hade förfrågat sig hos Kongl. Maj:t af hvad ålder sådana oäkta barn borde vara, hvilka enligt k. brefvet af den $13/1$ 1747 komme att aflemnas till anatomisalen vid Upsala akademi. I utlåtande af den $2/4$ 1757 yttrade sig sundhetskommisionen derhän »att ehuru barn af alla slags ålder äro till anatomien tjenliga, synas dock de ifrån $1/2$ till och med 8 års ålder till denna vetenskaps föredragande isynnerhet fordras.» Denna förklaring, som sjelfallet fann sin tillämpning äfven på öfriga anatomiska undervisningsanstalter, godkändes af Kongl. Maj:t i bref af den $15/7$ 1757 till consistorium ecclesiasticum i Upsala, äfvensom till Upsala akademiansler.

De svårigheter en anatomisk institution icke sällan får vidkännas för att erhålla behöfligt och lämpligt material är mer än väl känt. Nedanstående till »Stockholms stads politikollegium» af Roland Martin 1768 aflemnade memorial må här till belysning af tidsförhållandena meddelas:

»Herr Casseuren vid Politie Collegium behagade så föranstalta att nu som förr döda kroppar uppföras till Anatomien i kungshuset. Det är för denna inrättning, som kongl. Maj:ts nådigste bref af den $8/12$ 1756 är afgifvit till Öfverståthållaren, hvilket äfven härhos i afskrift uppvises.

Det är ingalunda för min egen nytta, som detta requireras, ty af dissectionerne hafver jag endast mera besvär och omsorg. Ja, dervid blir äfven kostnad mera än vinning. Jag känner ingen förordning, som tillåter kroppar uphämtas till ett öfningsrum i rådhuset, utan böra vederbörande då först mig derom tillsäga, såvida ordning och redighet skall iakttagas. Wilja de det icke, så lämnar jag häldre alt ansvaret för dissectionerne och förfasckedar betjeningen dertill, sedan jag häröfver mig vederbörligen beklagat.

Jag hörer ock at politiebetjeningen påyrkar mera betalning än vanligt för upbärandet. I början gafs dem efter första öfverenskommelsen i Politie Collegio icke mera än 9 dal. kmt för hvart lik. Sedan har jag att bättre förnöja dem lämnat 12 dal. och nu hörer jag af waktmästaren att de häremot åter visa sig onögde. Will på detta wiset inrättningen, som med statens och cronans kostnad är börjad, af några orolige hufvuden

ifrån vederbörande ställen må vara försedd.» Vid val af lärare i detta ämne, synas profföreläsningar vid enskilda tillfällen hafva ägt rum.

begynna att undergrävas, så skall det ingalunda blifva min egen skada, ty jag känner mitt besvär härvid och för egen del får jag nog utkomst dissectionerna förutan; Men jag hyser till Herr Casseuren det förtroende, att han sjelf är kännare af hvad det vill betyda att befrämja hvar och en vid sin tildelte syssla. Skal det icke iakttagas, så ber jag endast tydeligen derom underrättas. Jag har räknat för anständigt att först yttra mig härmedelst för Herr Casseuren sielf, innan jag på annat ställe gör väsende häraf. Tålmod har icke felat mig häruti, ty förlidet år uptogos flere dylika kroppar utan att jag till anatomien hade behörig handräckning häruti och som jag mente det vara för ungdomens nytta, så lät jag då dervid bero, men som jag sedan fått höra att kropparne der lågo och skändes utan behörig dissection, hvartill icke heller är rum eller anstalt derstädes, så bör jag numera icke försumma hvad på mitt ämbetes åtgärd vidkommer. Vinner jag härmed intet, så nödgas jag oroas med att vidare beklaga mig och sker mig då icke hvad lag och ordning förmår, så skall jag med glädje nedlägga ett besvär, som publicum sedan torde ha svårt att få lika troget och väl besörgt.»

Detta memorial torde varit framkalladt af kirurgiska societetens ständigt fortsatta bemödanden att, så mycket som möjligt, isolera sig från den af anatomieprofessorn ledda institutionen och bedriva sina öfningar i afskild lokal på egen hand. Ehuru genom k. brefvet af den 10/8 1752 så väl den anatomiska professionen, som prosectorstjensten blifvit inrättade för handledningen af den i Stockholm studerande ungdomen, inlemnade kirurgiska societetens ledamot och blifvande förkämpe Herman Schützer redan den 27/8 1755 till societeten en skrift, deruti han framhöll vikten af att lemna de unge fältskärerne tillfälle till anatomiska studier. »Till ändamålets vinnande fordras allenast en prosector Anatomie, som af chirurgiskæ societeten utan någon gravation för kassan, som jag tillstår vara nog svag och liten, kunde betalas. I societeten är redan uppgjordt och fastställt, att de penningar, som i cassan finnas, skola på intresse sättas, hvilka intresse penningar stego till fyratio plåtar om året. Pro 2:o de penningar, som till årlig måltid, men mycket besvär för hr Öfverdirecteuren användas, måge hädanefter läggas till de 40 plåtars intresse, då allenast 20 plåtar till hundrade för prosectorn fattas, hvilka 20 plåtar, antingen af den allmänna cassan tagas eller på annat sätt lätt borde utfinnas och om ej annan utväg finnes, vill jag dem år-

ligen sjelf utlägga.» En egen af kirurgiska societeten antagen anatomieprosektor var sålunda målet för societetens eller åtminstone Schützers under årtal ihärdigt fortsatta sträfvanden. Att desamma slutligen i viss mån lyckades, då Magnus Hedin påtvingades collegium medicum som prosektor, är redan ofvanföre framställt.

Äfven den anatomiska dissektionslokalen fick icke vara gemensam. K. brefvet af den $10/3$ 1749 hade visserligen förordnat att, när anatomisalen icke af collegium medicum »werkeligen brukas, må kirurgi densamma fritt och obehindradt till sina operationer nyttja.» Så snart den nye anatomieprofessorn blifvit utnämnd och man kunde förstå att lokalen skulle för sitt närmaste ändamål användas, inlemnade kirurgiska societeten den $13/4$ 1756 till Kongl. Maj:t en skrift med anhållan att blifva bibehållen vid det anatomirum den hittills begagnat och med omkostnad vårdat eller att i annan händelse ett särskildt rum måtte vardas till societetens bruk anslaget. Begagnandet af i fråga varande »anatomierum, som för collegium medicum samfäldt med kirurgiska societeten anslaget och af loflige magistraten utsedt är, har hittills så mycket lättare låtit göra sig, som kirurgiska societeten allena varit med merberörde öfningar sysselsatt och rummet därtill nyttjadt, men då framdeles k. collegium medicum tillika med societeten någon ordentelig anatomie skulle anställa låta, blifver endera ofelbart rubbad i deras ömse giöromål, hvartill kommer att societetens samlingar i anatomierummet med præparater, instrumenter och dylikt märckeligen derigenom skulle lida, om 2:ne skiftevis disponerade ett rum.» Societeten anhöll tillika »att döda kroppar af utfattigt folk, som dö i stadens sjukhus eller fängelser och till anatomie endast äro nyttige,» äfvensom döde lifstidsfångar från Waxholms fästning, måge till societetens bruk aflemnas.»

Sedan collegium medicum erhållit rum för anatomiska institutionen i gamla kungshuset, bibehöll kirurgiska societeten det äldre anatomirummet i nya rådhuset och använde detsamma för sitt behof, äfvensom till förrättande af de medikolegala obduktioner, hvilka verkställdes af stadsfysikus och stadsfältskären. I Stockholm funnos sålunda samtidigt tvenne anatomiska lokaler, hvilka stridde med hvarandra om det nödiga dissektionsmaterialet. Deraf kan man lätt förstå häftigheten i

Martins ofvananförda memorial, men icke nog härmed. Martin gjorde å sin sida anspråk på att äfven begagna det förra gemensamma anatomirummet och var dervid utan tvifvel i sin fulla rätt. Den tiden var nu kommen att han icke försummade något tillfälle att förödmjuka kirurgiska societeten. Den $30/3$ 1768 insände han till kirurgiska societeten följande memorial:

»Som till underd. följe af Kongl. Maj:ts bref till Collegium medicum den $10/3$ 1749 de anatomie rum, hvilka äro staden tillhörige och uti nya rådhuset apterade, genom jämkning emellan de, som hålla föreläsningar i anatomien och chirurgien, böra ömsevis nyttjas, och jag skulle finna lägligare att till operationers demonstrerande i chirurgien betjena mig af detta rum, än de jag brukar vid anatomiska lectionerne, så anhåller jag hos den ädle kirurgiska societeten allervördsammast att få nyckeln till nämnda anatomisal, att deruti efter påskhelgen börja en cursum operationum.»

Kirurgiska societeten afslog den $23/4$ s. å. denna anhållan på den grund att professor Martin ville nyttja detta rum endast till sina privata föreläsningar. Mera tillmötes gående var collegium medicum. När Martin den $14/2$ 1772 anmälde att han af stadens byggnings- och embetskollegium blifvit tillfrågad »huruvida kirurgiska societeten vid sina publique examina och demonstrationer kunde få nyttja de till anatomie professionen lämnade dissectionsrummen, hälst de rum societeten nu af staden innehafver till andra behof måste inrymmas», samtyckte collegium medicum härtill.

Kirurgiska societetens stjärna var likväl i nedgående. Såsom nyss antyddes, underrättades societeten 1771 af Stockholms magistrat derom att de dittills till anatomiska och kirurgiska öfningar anvisade rummen i nya rådhuset voro behöfliga till andra behof. I stället erbjöd magistraten det numera onödiga mätarehuset på Södermalms torg eller ock en vind under taket på södra stadshuset till societetens begagnande. Det förra kunde efter stadsarkitektens uttalande måhända genom om- och tillbyggnad blifva användbart. Om det senare yttrade societeten i en till öfverståhållaren den $25/11$ 1771 ställd skrift »att man aldrig sedt något anatomie rum byggas uppe i en vind, som endast till klädes-

torkning och andra husbehof gemenligen nyttjas. För detta låga och ohyggliga rum torde hvar man hysa vedervilja och en trång och ohyggelig trappa up till vinden förordsakar första aversieusa impression. Huru wanhederligt för chirurgien i Sverige, den edle magistraten sjelf, ja hela riket wara skulle om vid öfningarne, som gemenligen händer, hederligt folk och utlänningar komme att uppföras uti ett så sällsynt och synnerligt anatomie rum! Sjelfva ungdomen skulle hafva betänckande att lära en profession, som så vanhedras och utländska unge fältskärer frukta, att komma in i ett rike, hvarest chirurgien är i förakt».

Af en anteckning i societetens protokoll den $13/3$ 1777 finner man emellertid att »Handelskollegium» på Kongl. Maj:ts befallning låtit till anatomisal för densamma inreda lämpliga rum i stadshuset vid Peter Myndes backe. Ordföranden hemställde att societeten borde med det allraförsta utrymma de förut innehafda rummen.

9. Anatomiska samlingar.

Om de anatomiska samlingarnas uppkomst och tillväxt saknas närmare underrättelser. I ett bref af den $9/1$ 1756 föreslog Erland Turson, som med allmänt understöd vistades i Berlin för idkandet af veterinärstudier, att collegium medicum måtte för 200 dal. smt inköpa en samling anatomiska och osteologiska preparat, men collegium svarade sig icke äga medel dertill ¹⁾. Sedan Martin öfvertagit den anatomiska professionen, lade han grunden till en preparatsamling och isynnerhet måste det erkännas att prosektorn Magnus Hedin vinnlade sig om anskaffandet af preparat så väl för den omedelbara undervisningens behof, som det anatomiska museet. Enligt instruktionen voro icke mindre anatomieprofessorn, än prosektorn förbundne att årligen öka institutionens samlingar. Desamma torde likväl varit ganska obetydliga. Martin meddelar sjelf, att han väl börjat anlägga en samling af anatomiska preparat, men »då både prosektorns håg och elevernas drift afstannade», inskränkte sig deras förfärdigande endast till de för lektionerna närmast nödiga

¹⁾ Collegii medici protokoll den $21/1$ 1756.

föremål. Härtill bidrog äfven bristen på sprit. Så mycket mer kärkommet var det anbud anatomie professorn Anders Johan Hagström 1803 gjorde att till den anatomiska institutionen förära en samling af anatomiska, kirurgiska och medicinska böcker samt anatomiska preparat och kirurgiska instrumenter¹⁾. Närmaste anledningen torde varit den eldsvåda, som kort förut öfvergått institutionen och dervid vållat densamma icke obetydliga förluster. Så väl denna beklagliga olyckshändelse, som de deraf framkallade följderna för de medicinska institutionerna i allmänhet belysas af collegii medici skrifvelse till Kongl. Maj:t af den $2\frac{1}{2}$ 1803:

»Sedan en vådeld tillika med större delen af E. Kongl. Maj:ts och rikets Collegiers våningar, äfven i betydande mohn förstört de rum, som varit till Collegii disposition uplätne för anatomiska inrättningen, til dissectioner, föreläsningssal, bibliothek, præparaters förvarande och en vaktmästares inrymmande, och Collegium undfått E. Kongl. Maj:ts befallning at til den $\frac{1}{4}$ utrymma dessa nu nödtorftigt efter branden i ordning ställda rum, vågar Collegium underdånigst bönfalla att E. Kongl. Maj:t af vanligt nådigt hägn för vetenskaperna täcktes af de publique byggnaderna, hvartill Collegium förslagsvis får uppgifva någon af de nedra våningarne och flyglarne i det hus, som af riksgäldskontorsverket är inköpt eller det hus och tomt, som förut varit fransk-luthersk kyrka, men nu är auctionskammare eller ock det hus, som disponeras til stall för H. K. Höghet Hert. af Östergöthland, hvars belägenhet är för ändamålet af anatomisk inrättning det mest tjenliga, och som, igenom E. Kongl. Maj:ts frikostighet i stånd satt, skulle kunna utan stor kostnad tillika så inrättas, att Collegium medicum för sessionsrum, archive, bibliothek, samt rum til chemiska och pharmaceutiska laborationer derstädes på ett ställe funne utväg för alla dessa inrättningsbehof. Eller ock om E. Kongl. Maj:t nåd. ville bevilja så stor summa årligen til hyra för de rum Collegium kunde komma att inrymma, som Barnbördshuset nu har af andra hyresmän och dessutom anslå nödig reparationsomkostnad, då hela detta hus kunde till Collegii sessions- och examens rum, bibliothek, anatomiesal och barnförlossningshus apteras. Utom det medicinska bibliothek, som för detta blifvit af Statsrådet Rönnow till Collegii disposition skänkt och medelst nya tillökningar förmeradt, har E. Kongl. Maj:t låtit förse

¹⁾ Collegii medici protokoll den $10\frac{1}{2}$ 1803.

Collegium med ifrån England inköpte dyrbara modeller för chirurgiska instrumenter, hvilka alla dyrbara och nyttiga samlingar äro hopträngda, utan att kunna göras för eleverna på vederbörligt sätt tillräckeligen nyttige. Härtill kommer, att Öfver Directeuren, Anatom. Prof. Hagström såsom skänk ärbudit sin värkeligen dyrbara samling af anatomiska böcker och tabeller, instrumenter, præparater och naturalier, hvaremot han dristat förbehålla sig af E. Kongl. Maj:ts höga nåd att i likhet med professorn vid publique barnbördshuset, om icke alldeles husfritt, åtminstone mot billig hyra få disponera och bebo tjenlige väningsrum vid den blifvande anatomiska inrättningen, dels för att kunna vara i stånd att handhafva de samlingar han nu uplåtit, dels ock för att fullkomna de redan påbegynte preparaten.

Till E. Kongl. Maj:ts nåd. godtfinnande öfverlemnar Collegium denna så viktiga angelägenhet, hvars utslag skall blifva det mäst afgörande för vetenskapen och dess framgena flor.»

Då likväl sådana rum icke funnos att tillgå i det hus, som blifvit uppbyggt för anatomiska institutionens behof och der äfven sessionsrum för collegium medicum blifvit anvisade, anmälde collegium i förnyad skrifvelse till Kongl. Maj:ts af den $\frac{1}{12}$ 1806 att Hagström icke desto mindre hembjöd dessa samlingar till ungdomens tjenst och nytta under anatomie och kirurgie professorns vård och collegii uppsikt »hvarigenom ett chabinett skall kunna uppvisas, hvilket i ordning stäldt i anseende till nyttan och rikheten icke här förut varit att tillgå.» I k. brefvet den $\frac{9}{2}$ 1807 anbefalldes collegium medicum att högtidligen förklara Hagström konungens nådiga välbehag.¹⁾

¹⁾ Vid collegii medici sammanträde den $\frac{10}{3}$ 1809 anmälde A. J. Hagström att prosektorn dr Gadelius hvarje dag kl. 12 emottog de elever och kirurgie studiosi, hvilka ville begagna den samling af böcker, instrumenter och præparat han skänkt till undervisningens befrämjande. Sjelf ville han hvarje tisdag kl. 6—8 e. m. emottaga alla legitimerade läkare. Dessa möten gäfvo upphof till en läseförening, som med hofkanslersembetets tillåtelse började för sin räkning införskrifva journaler och böcker, och sedermera gaf anledning till stiftandet af svenska läkaresällskapet. Hagströms boksamling, tillika med de af honom skänkta instrumenten, införlifvades derefter med det nya mediko-kirurgiska institutets bibliotek. Häröfver utkom en »Förteckning på de böcker, samt chirurgiska och anatomiska instrumenter och præparater, som tillhöra Theatrum anatomicum och undervisningsverket för läkare i Stockholm». Sthlm 1811. 100 sid. 8:o.

10. Kirurgiska operationsöfningar. Bandager.

Emedan anatomieprofessorn var skyldig att anställa operationsöfningar på lik, var det nödvändigt att anatomiska institutionen ägde tillgång till en samling kirurgiska instrumenter. Dermed gjordes början, när collegium medicum den $18/6$ 1755 gaf Martin i uppdrag att i Paris inköpa instrumenter för 1500 dal. kmt jemte några anatomiska preparat. Sedermera anslog collegium medicum den $29/3$ 1767 en tredjedel af de 400 dal. smt ständerna beviljat till uppköp af böcker m. m., att dermed bekosta instrumenter och fantom för undervisningen i anatomi, kirurgi och barnförlossningskonst. Alla anatomiska och kirurgiska instrumenter skulle inventeras i maj månad hvarje år¹⁾. Öfverdirektör Daniel Théels enka skänkte 1795 sin affidne mans samling af kirurgiska instrumenter till anatomiska institutionen. Derefter förärade konungen 1799 en betydlig samling kirurgiska instrumenter enligt engelska modeller.

Till de kirurgiska öfningarna räknades äfven konsten att regelrätt anlägga bandager, en färdighet, hvarpå de äldre kirurgerne lade mycken vikt och hvarpå man igenkände den erfarne fackmannen. I förra seklet utgjorde därför bandagerna med sin konstfulla sammansättning och invecklade form en viktig del af den kirurgiska undervisningen. Det tillhörde professorn i anatomi, att vid de kirurgiska operationsöfningarna inöfva sina elever i anläggandet af desamma. Också prosektorn ledde dessa öfningar. Sålunda anmälde Hagström att han under sommaren 1784 hvarje onsdag och lördag undervisade yngre medici och kirurger i bandageläran²⁾. För detta ändamål funnos särskilda modeller inköpta.

11. Anatomiska inrättningens inkomster och utgifter.

Till bestridande af anatomisalens behof och öfriga för den anatomiska undervisningen nödiga utgifter fanns icke något anslag. De för-

¹⁾ Collegii medici protokoll den $30/3$ 1757.

²⁾ Collegii medici protokoll den $15/7$ 1784.

sta nödvändigaste inventarierna lofvade collegium medicum betala ur mineralvattenfonden¹⁾, men derefter beslöt collegium att införa vissa afgifter för begagnandet af den anatomiska undervisningen. Enligt collegii medici beslut nödgades en hvar, som under ett helt läseår deltog i de anatomiska dissektionerna, erlägga 72 dal. kmt och för hälften af denna tid 36 dal. kmt. Öfver de inflytande medlen, hvarmed nödiga utgifter bestriddes, borde professorn redovisa inför collegium medicum²⁾. Till tjenaren, hvars lön utgjorde endast 90 dal. kmt årligen, fingo dissekanterna dessutom en hvar betala 6 dal. kmt³⁾. Medels k. brevet af den $23\frac{1}{2}$ 1802 antogs en vaktmästare vid anatomiska inrättningen med 45 rdr årlig lön. För det besvär kassören vid stadens politikollegium hade vid besörjandet af liken till anatomisalen, föreslog Martin åt honom en årlig diskretion, hvilken collegium medicum lofvade medgifva, om de inflytande afgifterna, utom till öfriga behof, förslogo dertill. En sådan utanordnades för den förflutna tiden med 90 dal. kmt⁴⁾.

Anatomisalens inkomster voro likväl ganska ringa och på långt när icke tillräckliga för de växande behofven. I en till vetenskapsakademien 1771 ställd skrift, begärde Martin af akademien, »som framför alla inser nyttan af en anatomisk inrättning i fäderneslandet, som i denna vetenskapernas class äger inom sitt lysande samfund fullkomlige kännare både af dess nödvändighet och sjelfva vetenskapen samt älskare af dess idkande och som redan visat dess nitiska biträde med understöd till andra inrättningar, som borde frias från undergång,» ett årligt understöd till bestridande af kostnaderna vid den anatomiska institutionen, »emedan af det allmänna alldeles inga medel bestås att underhålla nödiga utgifter i betalning till kropparnes upphämtande genom politiecollegii betjening, till vaktmästarens lön, till tvätt, linne, vedsågning, vattuhemtning, castruller, käril och baljor, till injectioner, ljus, stolar, bord, spiritus vini för præparater, glas och annan redskap dertill, som

¹⁾ Collegii medici protokoll den $15\frac{1}{9}$ 1756.

²⁾ Collegii medici protokoll den $1\frac{1}{2}$ 1757.

³⁾ Collegii medici protokoll den $23\frac{1}{11}$ 1757.

⁴⁾ Collegii medici protokoll den $4\frac{1}{10}$ och $20\frac{1}{12}$ 1758.

alt likväl är högst oumgämligt och måste ej allenast en gång vara i början inrättadt, utan ständigt underhållas.» Måhända var denna böneskrift en anledning att collegium medicum af sina osäkra tillgångar nödgades gifva 600 dal. kmt och lofva att årligen bidraga till anatomiska institutionens behof med 300 dal. kmt, hvilka påfördes instrument- och bokfonden¹⁾. Vid brist i institutionens kassa, måste collegium tid efter annan ersätta den ur sina enskilda fonder. Statsrådet Rönnow skänkte 1774 till institutionen 100 livr., för att dermed inköpa injektionsapparater.

Senare uppstod fråga att höja elevernas afgift för att dermed betäcka institutionens löpande utgifter. Martin anhöll i ett till collegium medicum 1774 inlemnadt memorial att deras årsafgifter icke måtte öfverstiga 60 dal. kmt per person. Han beräknade åtta dissekanter och af dem en inkomst af 480 dal. Dermed kunde omkostnaderna bestridas för liken, beräknade till tre för hvarje dissekant å 12 dal. och för anskaffande af injektionsmassa för en hvar å 18 dal. eller tillsammans 432 dal. Återstoden kunde användas till bekostande af fyra lik för sjelfva föreläsningarna²⁾. Mot slutet af seklet utgjorde elevernas terminsafgift 3 rdr 16 sk.

Tillgångarna voro och förblefvo ringa, ofta otillräckliga. Kollegii hemställan den 7/4 1788 att med 100 rdr årligen af medicinalfonden fylla bristen i anatomiska institutionens kassa, afslogs i k. brefvet af den 10/4 s. å. »emedan berörde fond redan till sina vissa behof blifvit anordnad.» Kollegium ingick visserligen redan följande år ånyo med en framställning i ämnet, »på det genom sådant understöd tillräckliga fältskärer både för rikets närvarande och tillkommande behof må kunna tilldanas och vid påfordran vara i beredskap,» men vid anmälan härom i k. regeringen den 9/6 1789 »fanns målet vara af den beskaffenhet, att det borde hvila.»

¹⁾ Collegii medici protokoll den 15/12 1772.

²⁾ Collegii medici protokoll den 14/2 1774.

2. Professionen i naturalhistoria och farmaci.

1. Inrättandet af en profession i naturalhistoria och farmaci.

Några år efter det professionen i anatomi och kirurgi inrättades i Stockholm stiftades ytterligare tvenne professioner, den ena i barnförlösningskonst, den andra i naturalhistoria och farmaci. Såsom i det föregående anförts, innehöllo redan medicinalordningarna af 1688 de första bestämmelserna rörande undervisning i barnmorskekonsten och fordrade af dess idkare vissa kunskaper i yrket, innan de voro berättigade till dess utöfning. Den förra af dessa professioner sköt sålunda, kan man säga, sina rötter långt tillbaka i tiden. «Informatorsbefattningen» för barnmorskor, inrättad 1723, förberedde i visst hänseende en mera vetenskaplig behandling af barnförlösningskonsten. Botaniken åter uppbars, i följd af den hänförelse Linné väckt för dess studium, af ett så allmänt intresse och dess vikt för landets ekonomiska framåtskridande ansågs så afgjord, att inrättandet af en botanisk profession icke kunde annat än påräkna det lifligaste deltagande.

En af Linnés mest utmärkte lärjungar Johan Gustaf Wahlbom erbjöd sig redan 1752 i collegium medicum att hålla offentliga föreläsningar i naturalhistorien och särskildt botaniken, hvarom collegium i sitt namn utfärdade tillkännagifvande. Det första steget till inrättandet af en profession i naturalhistoria togs äfven af en enskild man, den i svenska botanikens historia kände och för sin donation till vetenskapsakademien oförgätlige Petter Jonas Bergius. Den $22/4$ 1761 inlemnade han, sjelf en af Stockholms mest anlitade läkare, men varmt intresserad af botanisk forskning, ett memorial, i hvilket han på det högsta förordade en profession i botanik och farmaci i Stockholm. Enligt tidens åskådningssätt var den ekonomiska vinst, som derigenom otvifvelaktigt skulle

uppstå, en af de mest viktiga synpunkterna. Bergius framhöll, hurusom «genom naturalhistoriens vidare utbredande icke blott den sålunda vunna kännedomen om de oss af naturen förundta förmåner skulle tjena till att inbespara dryga penningesummor, hvilka för redan hos oss bekanta och i läkarekonsten brukliga naturens alster åtgå till utlänningar, utan ock genom ständiga rön och försök åtskilliga succedanea af svenska växter och naturalier kunna påhittas och bringas till nytta emot de, som årligen utifrån hemtas. De många elever i medicin, chirurgi och pharmaci, hvilka uppehålla sig i Stockholm, skulle genom dem meddelad undervisning få inhemta en så nyttig del af läkarekonsten, som naturalhistorien och materia medica är». Professorn i botanik borde anställa försök med «åtskilliga i läkarekonsten ännu icke använda växter och andra naturalier samt utröna deras kraft, natur och beskaffenhet, hafva inseende öfver lasarettsträdgården och med tillhjälp af demonstratorn, som nu i början kunde tillika vara som trädgårdsmästare, plantera och anlägga hvad som vederbör, äfvensom utröna ungefärliga behovet af svenska inhemska växter och andre i läkarekonsten här i riket befintelige naturalier. För en så simpel vara, som anis, fenkål och coriander, utgå omkring 60000 dal. kmt ur riket hvarje år, hvilket likväl med nog ringa möda lätteligen skulle kunna cultiveras hälst i södra delarne af Sverige, samt slutligen söka åvägbringa export af sådane saker, som vi äga till öfverflöd, men utlänningar sakna t. ex. Roob juniperi, muscus esculentus m. m. Den penning, som kunde utgå till dessa sysslors aflönande, skulle på detta sätt mångfaldigt betalas». Slutligen yttrade Bergius:

«Och om jag understode mig att gifva ödmjukt förslag på någon man dertill, så blefve det hr Rolander, såsom verkelig ägande vacker botanisk insikt och såsom en aldeles ruinerad rikets medlem, i fall han sitt tillslagna uppehälle mister, varandes ingen tvifvel att nu genom tjenliga författningar medelst instruction och behörig tillsyn han sitt rum skall hederligen försvara och mycken nytta åstadkomma. Men om han för ingen del kan dermed huggas, erbjuder jag mig till professionens förvaltande emot 500 dal. smts årlig lön. Jag finner nog att min praktik för långt mera än som kan svara emot denna summa kommer att lida, men af kärlek för naturalvettenskapens och läkarekonstens upkomst i vårt kära fädernesland är jag villig att härutinnan tjena det allmänna».

Dessa i tidens föreställningssätt djupt rotade synpunkter vunno lifligt medhåll i collegium medicum, som i skrifvelse till Kongl. Maj:t den $\frac{3}{6}$ 1761 på det varmaste understödde Bergius' förslag med följande ord:

«Detta d:r Bergii berömliga uppsåt anser Collegium så mycket mera bidragande till rikets allmänna nytta, som utom andra skäl Collegium beklagligen bör nämna, huru liten verkan åtfölgt alla hittills gjorda upmuntringar och föreställningar till apothekarene om de medicinaliers otillbörliga förskrifvande ifrån utrikes orter, som öfveralt växa och äro fångbara inom riket. Och som sådant i brist af nödig botanisk kundskap och tillämpning för apothekareämnena ovedersägligen synes härröra, då dem ifrån ungdoms åren hittills varit betagit snart sagdt all undervisning i de härtill hörande stycken, hvarigenom ingen håg hos dem upkommit att sådana medicinalier plantera på sina ställen, enär de blifva spridde som apothekare i landsorterna, så synes högsta nöden fordra, att sådant igenom undervisning må vidare blifva förekommet. Collegium har väl i senare åren upmuntrat vice actuarien Tuvén att undervisa alla dem, som till apothekare skola examineras, hvilket han ock med all flit och utan snart sagdt all belöning till Collegii nöje förrättat. Håg och lust till medicinaliers planterande saknas ändå och den tanken att få dem lättast och beqvämligast utifrån har härigenom ej kunnat förekommas.

Enligt Collegii tanke skulle icke blott apothekarenes studier derigenom upphjelpas, utan denna undervisning blifva gagnelig för all medicinsk och chirurgisk ungdom här i staden».

Öfver denna collegii medici hemställan inforrades sundhetskommisionens yttrande och på grund af dess tillstyrkan och sekreta utskottets samtidigt gjorda framställning, biföll Kongl. Maj:t till inrättande af en lärostol i naturalhistoria och farmaci i Stockholm. K. brefvet af den $\frac{22}{12}$ 1761, anmärkningsvärdt nog stäldt till sundhetskommisionen, är af följande lydelse:

«Sedan I uti underd. skrifvelse af den 30 sisl. oktober vårt nådiga ompröfvande understäldt, om icke den pension af 800 dal. smt, hvilken hittills varit anslagen medicinæ och historiæ naturalis studiosus Rolander kunde ännu, sedan bemälte Rolander gjordt sig deraf förlustig, få användas till Botanicus och Historiæ naturalis upphjelpande på det sättet att en professor och en demonstrator uti berörde vetenskaper blefwo här

i hufvudstaden förordnade, emellan hvilka denna pension kunde delas, så att den förre fingo njuta deraf uti årlig lön 500 och den sednare 300 dal. smt. Så hafver äfven Rikens Ständers secreta utskott till oss inkommit med underdånig föreställning uti samma mål, hvilken med dessa edra underdåniga tankar instämmer. I anledning hvaraf Wi och nu för de af Eder i underd. föreslagna personer med dr Bergius och vice actuarien Tuwén låta utfärda våre nådige fullmagter, den förre att vara Historiæ naturalis och Pharmaceutices professor och den sednare att vara Demonstrator, warande i öfrigt wår nådiga vilja och befallning det I till vårt fastställande i underd. projecteren behöriga instructioner för denne professor och demonstrator¹⁾.

Efter aktuarien, botanices demonstratorn Erik Tuwéns död den 24/5 1766 föreslog sundhetskommisionen den 2/8 s. å. historiæ naturalis studiosus Petter Strandman till hans efterträdare och den 19/12 s. å. blef denne af Kongl. Maj:t utnämnd till botanices och historiæ naturalis demonstrator.

2. Instruktion för professionen. Professorns åligganden.

Sundhetskommisionen hade visserligen hemställt att nämnda instruktion skulle utarbetas af collegium medicum, men dock erhöll, såsom af det ofvanstående framgår, kommisionen detta uppdrag. Collegium medicum synes i hela denna fråga blifvit skjutet å sidan, ehuru förslaget såväl i undervisningens, som apotekarekonstens intresse utgått från detsamma. Sundhetskommisionen insände den 15/10 1762 förslag till instruktion såväl för professorn, som demonstratorn i botanik. Instruktionerna stadfästade af Kongl. Maj:t den 23/3 1762 finnas icke tryckta.

Professorns i botanik och farmaci åliggande var att i trädgårdar och på tjenliga ställen om sommaren undervisa ungdomen hvar onsdags- och lördagseftermiddag, isynnerhet om de vegetabilier, som nyttjas i medicin och ekonomi. I fall en botanisk trädgård framdeles skulle komma att anläggas, borde föreläsningarna hållas der under sommaren.

¹⁾ Ofvananförda aktstycken finnas i riksarkivet under rubrik «Sundhetskommisionens handlingar».

De öfriga årstiderna tillkom det honom att fyra timmar i veckan föreläsa materia medica och demonstrera simplicia. Dessa sina föreläsningar höll Bergius i vetenskapsakademins lokal. Särskildt ålåg det professorn att undervisa sina elever om de officinella växternas odlingssätt. Honom tillkom det äfven att «när så åstundas» lemna apotekseleverna och de kirurgiska lärlingarna till deras examen betyg öfver flit och kunskaper. «På det apothekare så här i Stockholm som landsorterna måge mehr än hittills beflita sig om uppodlingen af hemma växande medicinalörter, ålåg det professoren att tid efter annan och när så åstundas att till collegium medicum inlemna hvad han genom sin uppmuntran och correspondence med apothekarne till väreckställande deraf kunnat uträtta».

Botanices demonstratorn borde alltid infinna sig vid professorns föreläsningar under sommaren, «de må ske inom eller utom staden», biträda vid undervisningen under exkursionerna och, om görligt är, anskaffa de örter, hvaröfver professorn föresatt sig att läsa. «Han borde ock vara försedd med inlagda herbarier på officinella växter att dermed tjena lärlingarna emot billigt pris, när de så åstunda och han derom i rättan tid blifver anmodad». När botanisk trädgård blefve anlagd, ålåg det demonstratorn att biträda vid dess vård och «enär han redan i flere år undervisat apothekaregesällerna, som undergå examen i k. collegio medico, om officinella växters rätta kännande och urskiljande m. m. och deröfver till collegium inlemnad dess attestatum, så ålåg det honom, så hädanefters som hittills sådant genom excursioner om somrarne med all flit väreckställa».

I en till collegium medicum 1765 inlemnad berättelse ämnad att ingå i kollegii riksdagsrelation, meddelade Bergius att han sedan februari månad 1762 om vintern föreläst materia medica, så väl i naturalhistoriskt, som farmaceutiskt och tekniskt hänseende. Då friska växter kunde erhållas, hade han gifvit praktisk undervisning i botanik. Demonstratorn hade anställt botaniska exkursioner och enskildt undervisat tjugi »apotheksgesäller», innan de erhållit examen i collegium. Bergius framhöll ånyo vikten af en botanisk trädgård för odlingsförsök med utländska nyttiga växter, hvilka sedan kunde utdelas i landet. Så hafva, yttrade

han, många nyttiga växter spridt sig. Genom några få lökar från orienten kom saffrans planteringen i England till stånd. Timotheigräset öfverfördes genom några frön från Amerika. Äkta rhabarber infördes till Holland af David Gorter, som ädelmodigt delade ut dess frö till sina vänner här och der i Europa.

För väckande af håg och intresse hos apotekarene för odlingen af officinella växter föreslog Bergius, att professorn i naturalhistoria och farmaci borde visitera medicinalträdgårdarna i Stockholm och provinsialläkarene de i landsorten anlagda samt till honom insända deröfver berättelser «på det han sedermera finge för collegium medicum göra reda för hela medicinalplanteringen i riket». Af Stockholms tolf apotekare hade icke flere än fem anlagt egna medicinalträdgårdar. De viktigaste medicinalväxter, som i dem förekommo, voro bland andra: *Salvia*, *Mentha crispa* och *piperitis*, *Pulegium*, *Hyssopus*, *Melissa citrina*, *Althæa*, *Melilotus*, *Carduus benedictus*, *Inula m. m.* En förteckning på alla medicinalväxter, som fördrogo Sveriges klimat, borde utarbetas och collegium medicum sedermera efter klimatiska och lokala förhållanden fördela deras odling på apotekarene, «hvarigenom hvar apothekare finge ett stadgådt antal medicinalier att svara för».

I och för noggrannare kontroll af elevernas flit och insikter borde intyg öfver deras kunskaper ovillkorligen fordras, innan examen tilläts, och icke blott på särskildt uttryckt önskan utfärdas. Slutligen begärde Bergius att professors lön måtte höjas till 2000 dal. smt och demonstrators lön till 800 dal. smt.

Detta Bergius' betänkande har synts förtjent af ett utförligare omnämmande, emedan det klart åskådliggör, hvilken uppfattning man då för tiden hyste om den botaniska professionens mål och syfte. Som man ser, nitälskade Bergius för odlingen af medicinal- och andra officinella växter. Han fattade det som en af sin professions viktigaste uppgifter att befordra kännedomen om och införandet af nya i medicinskt eller ekonomiskt hänseende användbara örter. Dessa rent praktiska sträfvan- den, för hvilka Bergius arbetade, voro så mycket mer berättigade, som de icke blott hade sin rot i tidens allmänna ekonomiska riktning, utan tillika på det innerligaste sammanhängde med läkekonstens då för tiden

synnerliga förkärlek för vegetabiliska droger. Detta mål fullföljde Bergius troget under hela sin tid, åt vetenskapens bearbetning egnade han sin verksamhet, åt betryggandet af dess framtid sin omtanke.

De ihärdiga bemödanden, med hvilka man i Sverige under en lång följd af år ifrade för anläggandet af medicinalträdgårdar, funno i Bergius en varm och sakkunnig målsman. Längre fram skall ett särskildt kapitel egnas åt de svenska medicinalträdgårdarna. Det synes som om det lifliga intresse många af Sveriges läkare och apotekare ända in i våra dagar hyst för trädgårds- och blomsterodling varit ett arf från denna tid. De frön Linné och hans närmaste lärjungar spridt i sitt land hafva icke varit utan frukt för den svenska odlingen.

I saknad af laboratorium var undervisningen i farmaci helt och hållet teoretisk samt inskränkt till förevisning af droger och preparat. Dock förekom det att en och annan apotekare i Stockholm lemnade eleverna tillfälle till praktiska arbeten. I sin riksdagsberättelse 1771 nämnde Bergius att apotekaren Lars Collin låtit hans elever «se utöfningen af de theoretiska grunder professorn i sin lection utstakat». För att bereda eleverna tillfälle till kemiska och farmaceutiska laborationer samt andra demonstrationer föreslog Bergius att «någon skäligen årlig förmån, såsom t. ex. tullfrihet till en viss bestämd summa» skulle anslås åt den apotekare, som i detta hänseende ville gå ungdomen tillhanda ¹⁾).

Hvad professorns i naturalhistoria och farmaci lön vidkom, förblef den länge sådan den från början varit på grund af k. brefvet af den

¹⁾ Här kan nämnas att magister docens i Lund Anders J. Retzius, som några år vistades i Stockholm, begärde af collegium medicum tillstånd «att hålla föreläsningar i den delen af pharmacien, som egentligen rörer medikamenters beredning, efter ett af honom ingifvet schema». Härtill gaf collegium med största nöje sitt bifall (protokoll den 7/3 1769). Senare erhöll lifmedikus Anders Christophersson medels k. brefvet till collegium medicum af den 15/1 1787 ansökt tillstånd att i Stockholm hålla offentliga föreläsningar i kemi, «dock med vilkor att han ej må anställa examina eller meddela bevis om någons insigt i wettenskapen, å hvilken I ändock icke mågen något afseende hafva». Äfven en farmacie studiosus Samuel Bergman anmälde i collegium sig vara sinnad att hålla föreläsningar i kemi och farmaci och det utan afgift för mindre bemedlade medicine och kirurgie studiosi, samt mot betalning för andra. Collegium förklarade sitt nöje öfver detta anbud, men fann sig icke äga rätt att auktorisera Bergman, som publik lärare. Collegii medici protokoll den 27/11 och 18/12 1800.

$\frac{22}{12}$ 1761 eller 500 dal. smt (= 83 rdr 16 sk.). Först medels k. brevet af den $\frac{27}{4}$ 1778 höjdes lönen till 1000 dal. smt eller 166 rdr 32 sk. om året i likhet med hvad assessorerne i collegium medicum åtnjöto och i enlighet med riksens ständers tillstyrkan vid 1769 års riksdag att utgå ur medicinalfonden.

Demonstratorns lön var och förblef länge obetydlig. Efter upprepade påminnelser härom af collegium, öfverlemnade k. brevet af den $\frac{14}{1}$ 1774 «till collegii egen försorg och omtanke, att framdeles till dess aflöning uppgifva någon mögeligare utväg än den, som af koppypningsfonden föreslagits». Samma år blef i enlighet med collegii redan förut gjorda förslag demonstratorbefattningen genom k. brevet af den $\frac{5}{8}$ förenad med notariebeställningen i collegium medicum «och skulle den kunna bortgifvas åt en och samma person, hvilken som sin hufvudsak har att sköta notariebefattningen, men ock tillika, så vidt hans tid tillåter, såsom demonstrator biträda botanices professoren». När derefter demonstratorn och notarien i collegium Daniel Wickman ansökte om 300 dal. smt eller 50 rdr sp. i förhöjning af dess förut innehafvande lön, afslogs denna begäran i k. brevet af den $\frac{11}{5}$ 1772. Senare begärde collegium den $\frac{14}{2}$ 1793 att dessa tjänster vid då yppad ledighet måtte skiljas och för hvardera lön anslås, men dertill biföll icke Kongl. Maj:t.

Olägenheterna af en sådan förening af botanices demonstratorstjänsten med notariebefattningen i collegium medicum lågo likväl i öppen dag. När den gamle 70-årige provinsialläkaren Johan Gustaf Wahlbom undfick afsked den $\frac{5}{6}$ 1794, erhöll han samma dag Kongl. Maj:ts tillstånd att ingå tjänstebyte med d. v. botanices demonstratorn Zacharias Colliander «hvarvid Wahlbom må, så länge han lefver, åtnjuta sin nu innehafvande provincialmedici lön, hvaremot Colliander lemnat allt anspråk på de vilkor demonstratorssysslan åtfölja». Följden var att hvarken notarie- eller demonstratorbefattningen blef vederbörligen skött. Sacklön omnämmer icke heller någon botanices demonstrator i Stockholm emellan 1794—1814.

3. Förändring af professionen. Ny instruktion.

Med Bergius' död den 10/7 1790 inträdde en betydande förändring i professionen. I skrifvelse till Kongl. Maj:t af den 26/7 s. å. hemställde collegium medicum «att sedan afledne professor Bergius till k. vetenskapsacademien skänkt en ansenlig plantage af så väl medicinal- som hushållsväxter, dervid han äfven försett en professor eller intendent med lön och andre bekvämligheter och hvilken i ofvannämnde stycken borde årligen gifva ungdomen undervisning, det efter Bergius lediga lärarembetet sålunda må förändras, att dess efterträdare jemte undervisning i pharmacien och de till läkemedels beredning oundgängliga kunskaper, äfven bör lära ungdomen känna och bota de allmänna här i landet härjande farsoter, fältsjukdomar och de, som på örlogsfartyg vanligen gångbare äro». Med bifall till collegii medici hemställda förordnade Kongl. Maj:t den 18/11 1790 att professionen numera skulle kallas *Medicinae och Pharmaciae profession* och blef Anders Sparrman utom förslaget dertill utnämnd, med säte och stämma i collegium medicum. Denne hade hos Kongl. Maj:t ansökt tjensten, åberopande dervid konungens löfte till honom i riksrådet «om nästa lediga syssla och lön». Icke mindre än sju sökande till tjensten hade anmält sig i collegium.

För den nu förändrade professionen uppgjorde collegium medicum ny instruktion, men begick den oförsiktigheten att, innan denna instruktion blifvit af Kongl. Maj:t fastställd, låta Sparrman aflägga embetsed. Med anledning häraf fick collegium medicum emottaga följande Kongl. Maj:ts skrifvelse af den 14/4 1791:

«Då enligt hvad af eder blifvit medgifvit, denna af oss således nu stadfästade instructionen bör af den tillträdande professoren vid edens afläggande besvärjas, hafve Wi icke förmodat att I utan afbidande af en sådan vår nådiga stadfästelse blott uppå edert uppgifne, men då ännu icke gillade project, redan låtit den utnämnde professoren sin embetsed aflägga, men som icke dess mindre dertill skall vara mycken anledning, så är härmed till eder vår befallning att I sådant upplysen, hvarefter Wi oss wele utlåta hvad afseende å slik händelse derå göras må».

Collegium medicum sökte väl förklara sin åtgärd, men Gustaf III lät collegium denna gång, liksom flera gånger förut, känna sitt höga missnöje i följande k. bref af den $18/7$ 1791:

«Wi hafve i nåder låtit oss föredragas alt hvad I uti underdån. skrifvelse af den $10/5$ sistledne anført ang. Pharmacie professoren doctor Sparrmans aflagde embetsed och den Instruction honom blifvit meddelad, men som Wi tillika af företedde bevis inhämtat, att I redan den $24/2$ låtit Sparrman aflägga eden och då tillika för honom utfärdat en af eder underskrifven instruction, utan att i underdånighet afbida vår nådiga stadfästelse, hvartill den var anmäld, men icke förr än den $14/4$ nästpåföljande af oss i nåder beviljades, så finne Wi edert förhållande härutinnan obehörigt och af en tilltagsenhet, hvilken Wi eder härmed velat alfvarligen förhålla».

Ur denna instruktion må anföras:

«Som den undervisning i läkarekonsten, hvilken förnämligast afhandlar de allmännaste epidemier, fältsjukdomar, på större och mindre flottor förekommande farsoter och de ibland kronans arbetsmanskap wanligast gångbara febrar, blir ett af professorens hufvudyrke, så bör han med en redig och för ungdomen lättast begriplig metod gifva sina lärlingar de kunskaper de såsom fältskärer behöfva vid sjukdomars botande, och icke utbreda sig i widlyftiga afhandlingar väl vetande att hans lärlingar icke skola inhemta den grundeliga lärdom, som fordras för Medicinæ Doctorsgradens erhållande. Särskildt bör han utbreda sig öfver den för helsa, lif och död så viktiga åderlåtningen».

Beträffande de pharmaceutiska föreläsningarna, så böra de med de medicinska ombytas och bör professoren behandla båda dessa delar i sammanhang, hvarvid han bör iakttaga att upplysa sina elever på ett redigt sätt om alla enkla och sammansatta läkemedel efter svenska Pharmacopéen. Härvid vore viktigt för kannedomen af simplicia att professoren hade till hands en efter pharmacopeerna inrättad Materia medica, för att visa sjelfva de simplicia, som böra ingå i den sammansättning, som förklaras.

Isynnerhet skall professoren undervisa sina åhörare att sjelfve kunna tillreda de i Pharmacopœa militari, navali och pauperum förekommande mest brukliga medel och underrätta dem om dosis och bruket af desse och lära dem undvika gamla med skäl ur bruket komne compositioner».

För öfrigt ålåg det professorn att medelst examina pröfva sina elevens framsteg och vitsorda deras kunskaper «på det vederbörande der- efter må kunna nyttja dem vid sjukhus och invärtes sjukdomars skötsel». Äfven var professorn förbunden att till collegium medicum afgifva yt- rande i farmaceutiska frågor och närvara vid apotekareexamina. Om detta hans åliggande gjorde sig olika meningar gällande. På anmälan af Sparrmans efterträdare Qvensel derom, att han, som icke liksom denne var ledamot i collegium medicum, enligt sin instruktion ansåg sig skyldig och berättigad examinera i farmaceutiska och kirurgiska exa- mina, beslöt collegium efter omröstning att han borde icke blott när- vara, utan äfven deltaga i förhören ¹⁾. Ehuru ärendet var afgjort, upp- tog Odhelius ånyo detsamma vid följande sammanträde, när collegii ordförande Elias Salomon var frånvarande, och hemställde att frågan om Qvensels examinationsrätt borde hänskjutas till Kongl. Maj:t. En häftig strid emellan ledamöterna uppstod derom att en redan afgjord fråga ånyo togs under öfverläggning. Beslutet blef beständande. I följd af Qvensels kort derpå timade död förföll saken, men, sedan Jacob Ber- zelius blifvit nämnd till professor, bestämde collegium ånyo efter omröst- ning att han borde examinera såväl i kirurgiska, som i provisors- och apotekareexamina. Från collegii herbarium öfverlemnades tillika åt ho- nom en samling af 174 officinella växter, för att tjena vid föreläsning- garna och examina «och väntar collegium att de felande af professorn anskaffas» ²⁾.

Sparrman lemnade sin profession 1803. Härvid tillgick det på följande sätt. I en den ²⁸/₆ 1803 inlemnad skrift anhöll Sparrman att, såsom den äldste lönlöse assessorn, erhålla det genom Carl Ribbens död ledig blefna arfvodet, åberopande att i likhet med professor Hag- ström få tillika åtnjuta professorslönen. Med afseende å vetenska- pens och undervisningens bästa och då medicine- och farmacieadjunk- ten Berzelius ej allenast genom ovanliga framsteg i kemin, utan ock genom flit och oegennyttia att gratis hålla kemiska föreläsningar

¹⁾ Collegii medici protokoll den ⁷/₇ och ⁴/₈ 1806.

²⁾ Collegii medici protokoll den ¹⁹/₁₁ och ³⁰/₁₁ 1807.

för kirurgerne särdeles utmärkt sig, ansåg Sparrman «vänskapen för honom och aktningen för dess förtjenst och kändedomen af hans behof och nit för vetenskapen fordra att, i det fall E. Kongl. Maj:t allernådigt ville med pharmacie profession belöna och uppmuntra denne högt förtjente man, jag då äfven uppoftar den för mig annars så viktiga fördelen af min anhållan om bibehållande af professors lönen». Med anledning häraf inlemnade äfven Berzelius samma dag till Kongl. Maj:t en anhållan om medicine- och farmacieprofessionen, hvilken Sparrman ville till honom afstå och afgaf collegium medicum i detta afseende ett tillstyrkande utlåtande. Sparrman erhöll äfven assessorslön i collegium genom k. brefvet af den $19/7$ s. å., men professionen i farmaci och medicin förklarades ledig till ansökning ¹⁾. Å det af collegium medicum den $29/9$ s. å. uppgjorda förslaget uppfördes botanices demonstratorn i Åbo J. Fr. Wallenius, som sedermera afsade sig detsamma, i första rummet, läraren i kemi och naturalhistoria vid krigsakademin Konrad Qvensel i andra och Jacob Berzelius i det tredje.

Qvensel lefde dock icke länge. Genom hans plötsliga död den $22/8$ 1806 blef professionen ånyo ledig. På förslaget uppfördes lasarettsläkaren och stadsfysikus i Uleåborg Anders Johan Ståhl, Jacob Berzelius och Magnus Martin Pontin. Äfven Sparrman sökte sin förra tjenst i hopp att, i likhet med några andra af kollegii assessorer, få förena assessors- och professorslönerna, men den $13/1$ 1807 blef Berzelius nämnd till professor i medicin och farmaci.

Naturalhistorien och närmast botaniken hade likväl, som man ser, blifvit nästan undanträngd från professionen. I dess ställe hade införts en till hälften populär undervisning i medicin för blifvande underläkare vid sjukhusen. Till denna förändring af den ursprungliga professionen hade sannolikt i väsentlig mån bidragit den omständigheten att Ber-

¹⁾ Aftalet emellan Sparrman och Berzelius var för den senare ganska betydande, enär han i enlighet med de då ännu tillåtna tjensteköpen förbundit sig att afstå fyra års, lön åt Sparrman. Förbindelsen var ovillkorlig och denne vidhöll aftalet äfven sedan Kongl. Maj:t förklarat tjensten ledig. Berzelius erhöi visserligen förordnande att bestrida densamma och höll föreläsningarna, men Sparrman uppbar lönen i tvenne år, till dess Qvensel utnämndes till professor 1805.

gius i ett den $20/12$ 1784 upprättadt testamente till svenska vetenskapsakademien donerat sin egendom, Bergielund kallad, bestående af tvenne gårdar i kvarteret Amsterdam vid Carlbergsalléen med dertill hörande jord, för att derstädes underhålla en «schola för trädgårdsskötseln eller hortikulturens upphjelpande i riket, under namn af Bergianska trädgårdsscholan» och tillika, utom sitt bibliotek och öfriga samlingar, skänkt ett kapital af 100000 dal. kmt (eller 5555 rdr. 26 sk. 8 rst.). Med räntan af detta kapital skulle bland annat vid trädgården anställas en professor som vetenskapsakademien ägde utse och välja. Hans åliggande vore att vår- och sommartiden hålla offentliga «demonstrationer i allt det, som rör trädgårdsskötseln och dess principer» samt deremellan arbeta i naturalhistorien, särdeles i botaniken till vetenskapens tillväxt och förkofran. Till professor vid Bergianska trädgården utnämndes Olof Swartz den $27/4$ 1791 och följande år skänkte Sir Joseph Banks till vetenskapsakademien ett kapital af 250 pund. sterl., med hvars ränta Bergianske professorns lön skulle ökas. På collegii medici anmodan åtog sig Swartz att föreläsa botanik och göra botaniska exkursioner med den i Stockholm studerande ungdomen ¹⁾. Senare blef Swartz förordnad att, såsom professor Bergianus, tillika vara botanices och historiae naturalis professor vid karolinska institutet.

En annan tid medförde nya anspråk och en förändrad instruktion för professionen i medicin och farmaci utfärdades den $11/9$ 1807. Professionen bibehöll i det hufvudsakligaste sin karakter att vara en förberedande teoretisk lärostol i allmän och speciel sjukdomslära samt farmaci. Nu hade dock praktiskt kemiska öfningar tillkommit. För anskaffande af material till den praktiska undervisningen beviljade k. brevet af den $5/1$ 1808 etthundra rdr banko om året. Föreläsningarna, tvenne medicinska och tvenne farmaceutiska i veckan, höllos i collegii medici lokal.

Till belysning af dåvarande fordringar på medicinsk undervisning i Stockholm må ur instruktionen meddelas:

¹⁾ Collegii medici protokoll den $28/7$ 1799.

«Föremålet med professorsns medicinska föreläsningar skall blifva, att genom ett enkelt och redigt framställningssätt meddela ungdomen de nödvändigaste begrepen i den theoretiska medicinen i afseende på känndomen af människokroppens friska och sjuka tillstånd.

I denna afsigt böra hans föreläsningar angå den allmänna sjukdomsläran (*Pathologia generalis*), så att ungdomen får rediga begrep om sjukdomarnes allmänna indelning i classer och om dessas characterer och kännetecken till skillnad ifrån hvarandra, om allmänna orsakerna till hvarje class sjukdomar, samt om deras olika förhållanden och indicationer under olika stadier och utgång.

Derefter går professoren öfver till *Pathologia Specialis* och afhandlar hvarje sjukdom särskildt, men emedan största delen af hans åhörare äro ämnade till underläkare vid arméen och på landet och sakna den academiska underbyggnaden, bör professorn undvika fruktlös vidlyftighet och hufvudsakligen med omsorg söka bibringa dem all nödig kunskap om de sjukdomar, hvilka i fält hos troppar till lands och sjös samt under namn af epidemier vanligen förekomma, så att ungdomen väl lär att urskilja och känna dem, samt deras vanligaste complicationer, jemte de orsaker, som hos lands- och sjötroppar föranledt till dessa sjukdomars upkomst och medlen till deras afböjande. För den del, som angår sjukdomarnes cur-method och de egentliga botemedlens användande kan professoren hänvisa sina åhörare till de cliniska föreläsningarne på k. seraphimerordens lasarettet.

Hvad de pharmaceutiska föreläsningarna vidkommer, bör professorn följa den hädanefter utkommande *Pharmacopoea svecica*.

«Alla *Simplicia* och *Composita*, som der stå antecknade, böra i sin ordning upvisas, så att ungdomen lär att känna dem till deras rätta godhet, utseende, lukt och smak, samt till hvilket naturens rike hvarje enkelt medel hör; och bör prof. för detta ändamål hafva tillgång till de *simplicia* och preparater, hvilka under *Collegii* vård finnas. Då växterna förehafvas, hvilka friska böra upvisas, när årstiden det tillåter, bör någon kunskap om dem gifvas efter von Linnés system.

Härjemte bör prof. afhandla medlens nytta, bruk och dosis, samt alla af dem brukeliga tillredningar, äfvensom sättet, att utröna deras möjliga förfalskningar. Och på det de mera försigkomne chirurgiæ studiosi måtte vinna om pharmaceutiske operationerna en praktisk kunskap, bör prof. en gång i veckan under hvarje läsetermin, hälst onsdag eller lördag, låta sådane studerande uti laboratorium sjelfve under hans inseende lägga handen vid desse operationer, samt tillika däröfver sjelfve föra jour-

nal, hvilken vid hvarje termins slut uti Collegium upvises till utrönande af studerandenes framsteg.

Vid dessa operationer böra de i Pharmacopoea militari, navali et pauperum förekommande mest brukelige extemporaira medel hälst väljas, på det de studerande måtte vinna färdighet att sjelfve, vid behof, dem tillreda».

Professorn i medicin och farmaci kunde, i likhet med de andra professorerne, af collegium vid behof tillkallas och ägde sjelf i sitt ämne examinera alla blifvande kirurgie kandidater, äfvensom närvara vid apotekare- och provisors examina. Vid hvarje termins slut borde professorn anställa examen med sina åhörare och öfver deras dervid erhållna vitsord till collegium medicum inlemna förteckning. För öfrigt var professorn skyldig «att hvad hans lärareembete angick collegium hörsamma».

Genom D. von Schulzenheims inflytande hos rikets ständer fördubblades kemieprofessorns lön 1809 och höjdes till samma belopp som de öfrige professorernes eller 333 rdr 16 sk.

Hvad de öfriga i Stockholm inrättade medicinska professionerna vidkommer, så behandlas professionen i barnförlossningskonsten i sammanhang med barnmorskeväsendet och professionerna i teoretisk och praktisk medicin i afdelningen om militärläkarevården.

VI.

LÄKARENES ALLMÄNNA SKYLDIGHETER OCH RÄTTIGHETER.

Faint, illegible text at the top of the page, possibly a preface or introductory section.

Second block of faint, illegible text, continuing the introductory or preface content.

LÄKARNES ALLMÄNNA SKYDDSHETER OCH

RÄTTIGHETER

Third block of faint, illegible text, likely the beginning of the main body of the document.

Fourth block of faint, illegible text.

Fifth block of faint, illegible text.

Sixth block of faint, illegible text.

Seventh block of faint, illegible text at the bottom of the page.

1. Praktisk medicinsk undervisning i Stockholm.

Innan vi öfvergå till den egentliga framställningen af den medicinska förvaltningens olika områden, torde det icke vara ur vägen att med några ord beröra vissa allmänna förhållanden under förra seklet i lag och sed, så vidt de hänförde sig till läkareyrket och dess idkare med afseende på undervisning, förvärfvandet af lärd grad, erhållandet af tjänst, läkarenes rang, politiska rättigheter, ekonomiska villkor m. m.

Hvad beträffar undervisningen i läkekonsten vid början af den tid detta arbete omfattar, kan en fullständig och uttömmande skildring deraf icke här ifrågakomma. Den hör egentligen till universitetens historia. Endast de åtgärder till undervisningens befrämjande och utveckling, hvilka stodo i närmare samband med collegii medici verksamhet och voro en följd af dess initiativ och inflytande eller omedelbart återverkade på läkarenes anställning i det allmännas tjänst, kunna i detta arbete komma i betraktande. För att likväl i största korthet vinna en öfversikt af de väsentligaste synpunkter, som vid denna tid voro bestämmande för den medicinska undervisningen, må vi erinra oss att dess högsta uppgift ansågs vara att inviga den blifvande läkaren i en noggrann kännedom af de för tiden giltiga lärosatser, hvilka han skulle tillämpa i sin praktiska verksamhet. Det var den herskande skolans aprioriska system, som läkaren skulle fullständigt tillägna sig, för att kunna fylla sitt värf. Med tillhjälp af dess formler och regler hoppades man kunna med lätthet reda sig i kampen mot sjukdomens makter. Åtminstone kunde man vara trygg för de vetenskapliga auktoriteternas dom. Då den egentliga medicinen nästan helt och

hållet låg fången i de spekulativa teoriernas och förutsättningarnas bojar, var dess studium inskränkt till läsning af vissa klassiska författare och åhörande af de föreläsningar, i hvilka deras läror utvecklades. Det var endast dess hjälpvetenskaper, framför allt botaniken och till en del anatomien och kemin, som voro föremål för egen åskådning, iakttagelse och undersökning.

Då de för Upsala akademi den 27/6 1655 utfärdade konstitutionerna tydligt återspegla den tidens uppfattning af den medicinska vetenskapens mål och metod, ett åskådningssätt, som nära ett århundrade karakteriserade den svenska läkarebildningen, innan den af Linnés snille väckta naturforskningen tryckte på den sin prägel, må några i dem ingående bestämmingar här till förklaring meddelas.¹⁾

1. Ex professoribus Medicinæ primus practicus erit, et ex institutionibus medicinæ quotannis proponet, quæ sanitatem tam tuendam, quam restituendam, medendique methodum et media diætetica, chirurgica et pharmaceutica concernunt.

2. Secundus quotannis tradet physicam, et ex institutionibus medicinæ eam partem, quæ agit de corpore humano, morbis et signis morborum: atquæ ideo anatomicen, botanicen et chymicen, suo quamque modo et tempore, convenienter tractabit et juventuti ob oculos ponet. Sectionem vero anatomicam ad minimum quolibet biennio semel instituet, suppeditante præfecto arcis humanum cadaver. Spectatores singuli unam marcam solvent, ex quibus anatomico dimidium, reliquum fisco facultatis medicæ cedit. Professores tamen et studiosi medicinæ gratis ad inspectionem admittentur.

3. Quod si uterque ei labori per vices præesse voluerit, tum duo illi medici pecuniam anatomico debitam inter se æqualiter dividunt.

5. Uterque autem medicus aliquid ex Hippocrate et Galeno per vices proponet. Danda insuper opera, ut chymica laboratoria habeantur et exerceantur, ut usus physicæ in medicina plenius elucescat.

Vid en blick på dessa viktiga stadgar finna vi att i dem icke ens omnämnes läkarens praktiska utbildning för sitt kall. För detta ända-

¹⁾ Dessa »Upsala Universitets Konstitutioner af år 1655» finnas numera utgifna af Claes Annerstedt. Upsala 1890. Som bekant, var det vanligt att betrakta Upsala universitets konstitutioner, såsom i tillämpliga delar gällande äfven för akademien i Åbo. Först 1828 erhöi det till Helsingfors flyttade nya universitetet sina statuter.

mål saknades helt och hållet läroinrättningar och vid den fullkomliga bristen på sjukvårdsanstalter kunde sådana icke heller finnas. Icke förr än i början af följande sekel blef det första egentliga sjukhuset i Sverige, afsedt tillika för klinisk undervisning, grundlagdt af Lars Roberg, eller det s. k. »Nosocomium Upsaliense», hvars inflytande på den praktiska läkarebildningen under ledning af Rosénstein, S. Aurivillius, Jon. Sidrén, J. G. Acrel, P. von Afzelius m. fl. varit af ganska stor betydelse. Oaktadt sitt inskränkta antal sjuksängar var dock det akademiska Nosocomium i Upsala det första svenska sjukhus, der verkliga föreläsningar höllos vid sjukbädden.¹⁾

Det vanliga och enda sättet för den unge läkarens praktiska inöfning i sjukdomarnas igenkännande och behandling var likväl seden, att som elev sluta sig till en äldre ansedd läkare, medfölja på hans

¹⁾ Derom kan man lätt öfvertyga sig genom undersökning af Upsala akademis föreläsningsskataloger. Redan 1744 heter det i dem: »Nic. Rosén in ædibus vero Nosocomii academici medicinæ studiosis per quotidiana ægotantium exempla ad praxin manducandis fidelem non minus, quam assiduum pollicitur operam». S. Aurivillius skref 1757: »ordinariis prælectionibus casuum interpositurus explicationem, quos incremens ægotorum in nosocomio academico 1767 numerus obtulerit» och Jon. Sidrén »medendi methodum ad lectulos ægotantium in nosocomio academico tradet. Jfr prælectionsskatalogerna t. ex. för åren 1744, 1756, 1757, 1759, 1766—1768, 1770—1771, 1775—1779 m. m.

Att äfven medicinska fakulteten i Lund var betänkt på klinisk undervisning, ser man af ett numera ganska sällsynt tillkännagifvande, utfärdadt den ²⁰/₁₂ 1740 och undertecknadt af Joh. Jak. von Döbeln och G. Harmens, under titel »*Medicinska facultetens i Lund välmänta Förslag huruledes de fattiga sjuka i städerne och på landet, i brist af ett sjukhus med ringa kostnad hjälpas kunna. Jemväl Medicinæ studiosi vid k. academien till praxin anföras*». (Karolinska institutets bibliotek).

Fakulteten hade redan 1735 begärt att ett akademiskt sjukhus skulle inrättas för den medicinska undervisningens behof och äfven vid föregående riksdag påmint derom. I ofvanförda förslag tillkännagifvo professorerne att de måndagar och tisdagar klockan 10 f. m. emottogo medellösa sjuke i medicine studerandenas närvaro utan annan kostnad, än hvad medikamenternas pris utgjorde. Man var betänkt på en fond för anskaffande af medicin och hade annars »utsökt sådana läkedomar, som till nyttan äro härliche, men till priset ganska ringa. De dyraste komme ej att kosta mer än 12 öre smt.» Akademi kirurgen skulle verkställa åderlätning utan ersättning och konsultationerna vidtaga den ²/₃ 1741.

Huru länge en sådan poliklinisk anordning ägde rum är icke kändt. Föreläsningsskatalogerna från Lund under förra seklet, såvidt de varit för förf. tillgängliga, innehålla icke några antydningar om praktisk undervisning i medicin.

sjukbesök, biträda honom i hans praktik och vid förefallande behof vädja till hans erfarenhet. Tidens enkla vanor och inskränkta anspråk gynnade detta förhållande emellan yngre och äldre läkare, hvilket fortfor under hela förra århundradet och ännu länge fortlefde i den omständigheten, hvartill äfven i detta arbete finnas antydningar, att yngre läkare utöfvade sitt yrke under inseende af äldre eller till och med stodo i deras tjenst.

Denna tanke synes äfven föresväfvat collegium medicum, när det samma 1748 hemställde hos Kongl. Maj:t om anställandet i Stockholm af fyra läkare för den fattiga och nödställda befolkningens behof. Detta förslag åsyftade tillika att kunna använda dessa konsultationer till den medicinska undervisningens fromma. Då till en början några af collegii medici ledamöter och sålunda de mest ansedda af Stockholms praktiker erbjödo sig att tillhandagå den medellösa befolkningen med läkare-råd, kunde man hoppas att medicine studerande och yngre läkare skulle infinna sig vid deras mottagningstimmar, för att biträda vid denna sjukvård, »isynnerhet som dessa öfningar i hufvudstaden kunna ej annat än vara dem kära och högst nödiga, till dess sjuka kunna herbergeras i nosocomie huset i Upsala och de studerande på det sättet föras ad praxin clinicam». ¹⁾

Vid anmälan om nödvändigheten att tillgodose den fattiga befolkningens behof af läkarevård och fria medikamenter yttrade collegium i sin skrifvelse till Kongl. Maj:t af den 14/9 1748 om medicinens dåvarande tillstånd:

»Dessutom när hvar och en, som allenast äger djerfhet nog thertill (kundskap eller skickelighet frågas sällan eller aldrig efter), fritt får åtaga sig allehanda curer och uppenbart bedraga them the hinna öfverkomma, så är ingen liknelse at hindra en medicinæ studiosus, sedan han theoretice igenom gådt vetenskapen, att å egen hand åtaga sig the giöromåhl, som alla Barberare och Badare, ja theras gesäller och pojkar, at förtiga många andra, hålla sig sjelfwa och äfven af myckenheten ärkännas nog skickelige och berättigade til.

¹⁾ Collegii medici protokoll den 7/9 1748.

Altså synes oförgripeligen detta nådiga och högst nyttiga föranstaltande ej kunna bringas i värkställighet förr än medicinen til fäderneslandets wältrefnad och innevånarenes allmänna säkerhet blifver sat i det stånd och then ordning, som under framfarne Swerigis glorwyrdigste konungar varit handhafd och efter kongl. Medicinalförordningarne ännu borde vara.»

Af icke ringa vikt för en framtida omgestaltning af läkarens mångsidigare utbildning i sitt kall var k. brefvet till universitetens kanslerer af den 14/1 1752, som ålade medicine studerandene att förvärfva sig åtminstone någon kännedom om den operativa kirurgin. Ännu den tiden ansågs nämligen verkställandet af de enklaste kirurgiska operationer icke tillhöra läkaren, utan böra öfverlemnas åt fältskärerne.

»Emedan förfarenheten visat, att på the orther, hvarest tjänliga Chirurgi icke varit att tillgå, som oftast händt, att då en medicus blifvit kallad till en sjuk, har han befunnit sjukdomen af then beskaffenhet att antingen ådern borde öppnas eller något annat medel vidtagas, som han i brist af kundskap och öfning i Chirurgien icke kunnat åstadkomma, då sjukdomen merendels blifvit förvärrad innan någon chirurgus långväga ifrån kunnat anskaffas, then lidande till dubbel omkostnad; förden-skull och till förekommande häraf hafve Wi i nåder godt funnit att förordna att alla, som vid våra Academier studera medicinen, böra därjämte vara förbundna, att inhämta så mycken kundskap uti chirurgien, att the vid påkommande tillfällen kunna själfve lägga handen, åtminstone vid de mindre chirurgiska operationerne, såsom åderlåtning, förbindningar med mera.»

Tyvär saknade dock de svenska högskolorna ännu länge derefter lärare i kirurgi. Ja, prof. J. G. Acrel i Upsala påminde vid medicinska fakultetens sammanträde den 14/4 1796 »att faculteten borde noga iakttaga att ingen finge söka den practiska examen, innan han visat att han i dessa stycken och isynnerhet i åderlåtning äger fullkomlig färdighet».

En åtgärd af vida mer ingripande betydelse för den praktiska läkarebildningen vidtogs dock på förslag af lasarettsdirektionen genom k. brefvet af den 4/4 1753 till akademi-kanslererne och collegium medicum,

hvarigenom obligatorisk tjänstgöring infördes vid det nyinrättade serafimerlasarettet i Stockholm:

»Som Wi i anseende till de hos oss förekomne skäl och omständigheter i nåder för godt funnit, att ingen til provincialmedicus, stads- eller regementsfältskär hädanefter antagas må, som icke åtminstone ett eller halft år tilföre varit uti lazarettet och derstädes vant sig vid medicinska och chirurgiska operationerne, hvarigenom så väl lazarettet härstädes fullkomligare warder betjent, som medicinska vetenskapen upphulpen, så är härmed till eder vår nådiga vilja och befallning, det I dragen försorg att detta vårt nådiga förordnande må till behörig efterrättelse blifva dem bekant, som sig til medicinska och chirurgiska vetenskaperna nu förtiden och framdeles applicera».

Verkningarna af denna åtgärd, en naturlig följd af de förhoppningar om läkekonstens utveckling i Sverige man fäste vid den nya sjukvårdsanstalten, hämmades visserligen till en början dels deraf att hvarken öfverläkarene vid lasarettet voro förbundne att meddela regelbunden klinisk undervisning, dels deraf att eleverna så väl läkare, som fältskärer, icke underkastades förhör öfver sina framsteg eller behöfde aflägga prof på insikt och praktisk färdighet.¹⁾ Ett intyg, som vid ansökan om tjänst uppvisades för collegium medicum, att de under den föreskrifna tiden bivistat ronderna vid sjukhuset, var tillräckligt. Många skydde icke att mer eller mindre försumma den föreskrifna tjänstgöringen eller att till och med helt och hållet undandraga sig densamma. Sålunda förordade collegium medicum i bref till sundhetskommisionen af den ¹³/₁₁ 1754 provinsialläkaren i Borgå Jakob Rudberg till enahanda tjänst i Skaraborgs län framför Lars Gumaelius på den grund,

»thet ingen medicus bör till befordran eller någon provincialmedici syssla föreslås och promoveras, innan han af k. Collegio medico

¹⁾ En undersökning af de tjänstgörandes vunna insikt och erfarenhet skedde måhända i början under en eller annan form. I sin berättelse till Kongl. Maj:t 1761 om lasarettet anförde Claes Ekeblad och Gabr. von Seth att »medici och chirurgi hafva med särdeles nytta och förmån alla gjort tjänst vid lasarettet, ingen under sex månader, men många derutöfver, hvarom dem behörige bevis af medico och chirurgo blifvit meddelte, sedan de så väl förr, som efter deras tjänstetid blifvit förhörde».

gjort sig känd, upvist der sitt doctorsbref, blifvit erkänd för tillydande membrum, samt therstädes aflagt sin ed m. m., af hvilket allt berörde dr Gumaelius ingenthera ännu efterkommit, ej heller visat någon flit med upvachtning vid lasarettet efter Kongl. Maj:ts senare nådigste förordnande».

Kort efter det serafimerlasarettet kommit i verksamhet, föreslog amiralitetskollegium hos Kongl. Maj:t den 4/7 1758 att, emedan vid örlogsflottan i Karlskrona en större medicinalbetjening vore behöflig än den, som enligt stat fanns antagen,

»sjukbaraquerna derstädes, som utgöra ett långt mera betydande lasarett än på något annat ställe i riket, finge den rättigheten, som lasarettet i Stockholm, att unge medici och fältskärer i riket borde, innan de få tillträda någon publicque syssla, först uti amiralitetsbaraquerna derstädes, de förre under amiralitetsmedicorum och de sednare under mästerfältskärens inseende och styrsel ett halft år, utan någon vedergäldning göra betjening och aflägga prof af sin skicklighet, emedan genom de i berörda baraquer förefallande märkvärdiga och annorstädes sällsynta händelser tillfälle dertill gifves så uti medicina interna, som externa, hvarjente ej heller brist på cadavera till deras vidare förkofring och uppodling i anatomien skola tryta».

I häröfver infordradt utlåtande afstyrkte sundhetskommisionen den 22/11 1758 detta förslag »helst till förmodandes är, det bättre tillfälle för så väl medici som chirurgi härstädes gifves att i medicinska vetenskaperna grundeligare kunskap få inhemta och det ej kan förorsaka dem någon särdeles kostnad att härstädes uppvakta, emedan de ändock äro förbundne isynnerhet chirurgi att till den vanliga examens afläggande hitresa».

Först genom k. brefvet till collegium medicum af den 29/9 1802 blef en läroanstalt i Karlskrona för utbildning af fältskärselever till örlogsflottans behof inrättad. Det var förste amiralitetskirurgen Lars Adolf Palander, som i ett till Kongl. Maj:t inlemnadt memorial väckte fråga om inrättandet af en kirurgisk skola för örlogsflottans behof mot erhallande af 150 rdr. Vid ärendets behandling i collegium anmärkte Hedin, att under det han var förste fältmedicus i Karlskrona 1789, hade klinisk undervisning för fältskärseleverna blifvit derstädes införd och be-

slut fattats att dermed fortfara. Sedan collegium medicum i utlåtande af den 7/9 1801 och derefter »Committerade öfver örlogsflottan» tillstyrkt det väckta förslaget, förordnade nämnda k. bref följande:

»1. Föremålet för de cliniska föreläsningarne, som komma att hållas i Amiralitetssjukhuset i Carlskrona, blir så väl den invärtés, som utvärtés läkarekonsten, börande dessa föreläsningar emot ett årligt arvode af 100 rdr hållas vid sjuksängen och öfver de dervid förekommande sjukdomar.

2. Den inom sjukhuset tjenstgörande Amiralitetsmedicus och förste Amiralitetschirurgen äro skyldige att hålla dessa föreläsningar emot ett årligt arvode af 100 rdr för hvardera.

3. Föreläsningarne hållas Månd., Tisd., Thorsd. och Fred. hela året igenom tvenne timmar hvarje dag, sommarmånaderna ifr. kl. 3 till 5 och vintern från 2 till 4 e. m.

4. Alla i tjenst varande underchirurgi, äfvensom medicinæ eller chirurgiæ studiosi och elever, som ämna sig till detta yrke, hafva rättighet att utan afgift begagna sig af dessa föreläsningar.

5. Eleverna tillkallas till förefallande chirurgiska operationer och böra under lärarens uppsigt och undervisning få tillfälle att sjelfve lägga hand dervid.

6. Obductioner eller människokroppars öppnande efter döden böra äfven vid gifna anledningar till elevernas upplysning anställas, då en af lärarene åtminstone alltid är närvarande.

7. Sjukhusbefälhafvaren äger hålla uppsigt deröfver att föreläsningarne oafbrutet och i föreskrifven ordning hållas.

8. Förändringar eller förbättring vid denna inrättning anmälas hos committerade för örlogsflottans ärender eller den, som på stället förer högsta befälet, som efter omständigheterna i samråd med Collegium medicum har att sådant Kongl. Maj:ts ompröfning underställa».

Huru länge denna kliniska sjukvård och den dermed förbundna undervisningen fortfor och meddelades enligt gällande instruktion, torde numera vara svårt att afgöra. Från en långt senare tid må meddelas att sundhetskollegium den 25/11 1817 gjorde en förfrågan angående de vid örlogsflottans sjukhus anbefallda föreläsningarna till unge läkares danande. I memorial af den 1/2 1818 förmälde befälhafvande amiralen i Karlskrona friherre Lagerstråle att öfverfältläkaren Faxé och fältläka-

ren Palander med stöd af k. brefvet af den 29/9 1802 och den deruti åbe-ropade instruktionen höllo »kliniska föreläsningar, hvilka, oaktadt stundom timadt afbrott i anseende till brist på elever, likväl hade åstadkommit god nytta förmedelst de vid örlogsflottan befintlige underläkares danande och fullkomnande i vetenskapen».

Sundhetskollegium, som äfven ansåg i fråga varande föreläsningar böra medföra nytta, förmedelst det tillfälle derigenom bereddes till anskaffande af skicklige underläkare vid örlogsflottan, beslöt anmoda befälhafvande amiralen derom föranstalta att de läkare, hvilka meranämnde föreläsningar bestridde, skulle vid hvarje halft års utgång till kollegium afgifva rapport rörande såväl föreläsningarnas fortgång, som angående de elever, hvilka under loppet af senast förflutna sex månader af undervisningen sig begagnat.¹⁾

Ofvannämnda förslag att ställa flottans sjukhus i Karlskrona till undervisningens tjänst, hade den verkan att samtidigt med denna anordning regelbunden klinisk undervisning vardt anbefald äfven vid serafimerlasarettet i Stockholm, som från denna tid och hufvudsakligen i följd af denna åtgärd utvecklade sig till den framgångsrika betydelse för Sveriges läkarebildning, som det numera innehar. Det var förste lifmedikus, assessorn i collegium medicum Sven Anders Hedin, som framhöll huru angeläget det vore att äfven serafimerlasarettet beträdde detta område. »Der saknas», tillade han, »ännu den kliniska metoden, den första och förnämsta af alla och detta är den nästan enda ofullkomliga punkt i det förträffliga reglemente konungen utfärdat för den kirurgiska undervisningen»²⁾. Det nu väckta förslaget gaf Kongl. Maj:t anledning att infordra lasarettsdirektionens utlåtande öfver införandet af s. k. kliniska lektioner vid k. lasarettet i Stockholm.

Häröfver hörde, yttrade sig O. af Acrel och C. F. von Schulzenheim att, »ehuru de här i Stockholm studerande unga chirurgi alltid tillförene under de vanliga sjukbesöken vid k. lasarettet haft tillfälle att

¹⁾ Arfvodena för denna undervisning indrogos först sedan flottans medicinalstat blifvit ökad genom k. brefvet af den 12/8 1836.

²⁾ Jfr härom afdelningen om serafimerlasarettet.

af lasarettsläkarene undfå undervisning, hafva dock få af denna förmån sig begagnat». De föreslogo att den vid lasarettet tjenstgörande underkirurgen finge emot ett visst årligt arvode hålla de kirurgiska föreläsningarna under deras anvisning och ansvar. J. Lor. Odhelius föreställde sig att, om någon skälig ersättning för möda och tidspillan utfästes, dessa föreläsningar kunde beqvämligen hållas inom lasarettet vid sjuksängarna två gånger i veckan, ena gången i medicinska och andra gången i kirurgiska ämnen.

Den $31/7$ 1802 aflemnade lasarettsdirektionen sitt betänkande, hvaruti anfördes

»att då, jämte sjukas tillbörliga skötsel och räddning, danandet af skickelige läkare och fältskärer samt medicinska och kirurgiska vetenskapernas däraf väntade förkofran äro de angelägna föremål, som, vid en sjukhusinrättning af den egenskap och vidd, som den i Stockholm anlaggde, böra säkrast sökas, skulle till dessa viktiga delars befrämjande knappast kunna användas något mera verksamt medel, än at genom scientifica undervisningar vid sjuksängarne följa practiquens lopp i alla därvid förefallande händelser, hvilken anstalt directionen anser af desto större nödvändighet, som enär de om medicinalverket vidtagne författningar utstaka det ofelbara vilkor för alla såväl medicinæ, som chirurgiæ studiosi, att icke äga rättighet till befordran, förrän de visat sig hafva i sex månader bivistat sjukskötseln vid k. Lazarettet, nyttan af denna dem ålagda cours icke vederbörligen svarar emot afsigten, så länge deras uppmärksamhet icke därunder ledes hufvudsaken närmare, än blott till åskådandet af recepter och någon öfning i de kirurgiska handläggningar».

Direktionen ansåg att de kliniska lektionerna borde »hädanefter hållas tvenne gånger i veckan, så på den kirurgiska, som den medicinska sidan, med skyldighet för så väl öfverfältskären, som lazaretsmedicus att sjelfve desse lectioner förrätta, samt genom anställande repetitioner utröna discenternes uppmärksamhet och görande framsteg, äfvensom att i det betyg, hvilket hvarje medicinæ eller chirurgiæ studiosus öfver dess fulländade lazarets cours af läkarne derstädes meddelas, jämväl bör utsättas den grade af mer eller mindre använd flit och visad skicklighet, som han därunder ådagalagt». Underfältskären kunde dock till en del öfvertaga undervisningen.

I anseende till den kort förut beviljade löneförhöjningen för lasarettets öfverläkare och öfverkirurg från 166 rdr 32 sk. till 333 rdr 16 sk., ansågs någon förhöjning af deras arfvoden icke böra ifrågakomma. En underläkare borde anställas med 100 rdr årligen, som det ålåge att biträda vid vården af den medicinska afdelningen och vid laga förfall för öfverläkaren bestrida hans föreläsningar. Underfältskären, som vid behof borde öfvertaga de kirurgiska lektionerna, kunde till ersättning derför erhålla ett af de kirurgiska stipendierna af 75 rdr. Äfven underläkaren, som skulle uppföras på lasarettets stat kunde, när han dertill anmälde sig, uppmuntras med enahanda understöd.

Detta för den medicinska undervisningen i Sverige viktiga förslag biföll Kongl. Maj:t till alla delar i k. brevet af den 21/9 1802. Först från denna tid kan man anse att klinisk undervisning varit införd vid k. serafimerlasarettet.

Stora, genomgripande förändringar i medicinalverket hade mellertid ägt rum och de återverkade i väsentlig mån äfven på läkarebildningen. Vid den kirurgiska societetens upplösning 1797 hade vården om den kirurgiska undervisningen öfvergått till collegium medicum, under hvars styrelse de i Stockholm inrättade professionerna i anatomi och kirurgi, naturalhistoria, medicin och farmaci, samt barnförlossningskonst stodo. Det af Kongl. Maj:t utfärdade »Reglementet för chirurgiska undervisningen och dem, som i fältskärskonsten sig vilja inöfva» af den 28/10 s. å. åsyftade att ställa »den chirurgiska undervisningsmetoden på en mera scientifique fot, än den hittills varit». Ännu kunde likväl icke, hufvudsakligen med hänsyn till elevernas bristande förkunskaper, en full sammanslutning af medicinens olika grenar äga rum. Dertill fordrades en förberedelsetid, under hvilken det var nödigt att tillsvidare bibehålla en del af de föräldrade formerna och först småningom, i mån af tidens behof, förändra dem. För att förstå en mängd i detta arbete förekommande uppgifter, beträffande de fordringar man ställde på kirurgernes utbildning, deras kvalifikation, anställning m. m., är det af vikt att känna de i detta hänseende uppkomna förhållanden.

Man bibehöll sålunda seden att hos examinerade mästefältskärer i och för erhållande af undervisning i konsten låta på viss tid inskrifva

Ynglingar, hvilka önskade egna sig åt kirurgin. Den öfverenskomna tiden borde vara minst tre år, hvarom, äfvensom om öfriga öfverenskomna villkor, vederbörligt kontrakt skulle upprättas. Afskrift af detta kontrakt, jemte öfriga företedda intyg, borde inom viss tid, för Gottland och Finland bestämd till sex månader, inlemnas till collegium medicum, för att i en särskild matrikel antecknas. Tilloppet af lärgiriga ynglingar hade under de senare åren varit ytterst ringa, hvarför collegium i cirkulär till regementscheferna af den $14/3$ 1799 anmodade dem att tillse det regementsfältskärerne läto som elever inskrifva sina biträden och ville collegium för sin del i frågan om undervisningen göra hvad på det samma kunde ankomma, hvarför Hagström åtog sig att författa en anvisning på böcker, tjenliga vid kirurgins studium. ¹⁾ Hedin åter fäste collegii uppmärksamhet på nödvändigheten deraf att föreläsningar i »chirurgia theoretica» borde hållas af anatomie professorerne i Åbo och Lund, i likhet med hvad fallet var i Upsala. ²⁾

Upprättandet af inskrifningskontrakt försummades likväl ofta, hvarför collegium till förekommande af uppkommande tvister om de ömse-sidiga förbindelserna emellan »läromästaren» och eleven utfärdade påminnelser. ³⁾ Den förre var ansvarig att eleven fick undervisning i anatomi och den s. k. lilla kirurgin, samt förkofrade sig i kannedomen af latinska, tyska och franska språken. Efter lärotidens slut anmäldes eleven till utskrifningsexamen, som i Stockholm anställdes af några bland collegii ledamöter, men i landsorterna af dertill af collegium utsedde kirurger eller läkare, hvilka ägde att insända examensprotokollet. Blef förhöret godkänt, förklarades eleven för kirurgie studiosus. Collegium beviljade vanligen examen, äfven om den öfverenskomna lärotiden ännu icke var fullt tilländalupen, så snart »läromästaren» intygade att eleven vunnit erforderlig mognad. ⁴⁾ Ynglingar, hvilka på annat än förenämnda sätt

¹⁾ Collegii medici protokoll den $19/7$ 1798. — Denna anvisning finnes tryckt under titel »Anvisning på tjenliga böcker för dem, som studera chirurgiska vetenskaperna». Sthlm 1799.

²⁾ Collegii medici protokoll den $21/10$ 1798.

³⁾ Collegii medici protokoll den $27/4$ 1807.

⁴⁾ Collegii medici protokoll den $29/9$ 1800.

förskaffat sig insikt och öfning i kirurgins elementer och derpå kunde uppvisa betyg, voro äfven berättigade att efter anmälan i collegium erhålla examen som studiosi. Hvar denna examen skulle anställas, derom voro meningarna delade. Collegium omfattade likväl den åsikt att endast de ynglingar, som hos kirurgie magistrar afslutat sina läroår, finge i landsorten undergå studioexamen, medan alla andre borde personligen infinna sig i Stockholm och inför collegium aflägga detta förhör.¹⁾ Afgiften till collegii kassa var en rdr banko. Kirurgie studioseden aflades antingen inför collegium eller inför magistrat i stad eller annan domstol. En kirurgie studiosus var förbunden att hvarje år uppgifva i collegium sin vistelseort och ägde rättighet att antagas till kompani- och squadrons-fältskär i arméen eller underläkare vid flottan och sjukhusen. Mycket vanligt var äfven att äldre läkare valde kirurgie studiosi till biträde i sin sjukvård eller öfvertogo ansvaret för deras praktik. Seden att fältskärer höllo öppen rakstuga, fortfor ännu länge. För att erhålla de dermed förenade »kirurgiska privilegierna», fordrades likväl att hafva undergått föreskrifna prof. När kirurgie studeranden Christ. H. Schaumkel anmälde sig vara sinnad att öppna rakstuga, samt uppviste en 1793 utfärdad afhandling, hvarigenom stadskirurgen Adam Sundbergs enka på honom öfverlätit sina rättigheter, afslog collegium medicum denna ansökning 1802, emedan Schaumkel icke var legitimerad. Likaså förbjödos kompanifältskärer och lärjungar ännu s. å. att göra stadsfältskärerne intrång med »barberande» eller annan praktik, utan att vara i tjänst hos någon kirurg.

Till iakttagande af författningarnas föreskrift om *venia practicandi* tillät eller förordnade collegium ofta dem, hvilka ännu icke aflagt full-

¹⁾ Filosofie kandidaten och medicine studeranden Anders Johan Orrström begärde att anställas som kompanifältskär vid Åbo läns regementes lätta infanteri bataljon och att få examineras i Abo; collegium fordrade att han borde infinna sig i Stockholm till studioexamen, men tillät honom förestå tjänsten. När Orrström kort derpå aflade medicine kandidatexamen, begärde han befrielse från studioexamen, men collegium afslog denna begäran, emedan »nämnda examina äro bevis på särskilda ägande kunskaper och således den ena icke kan gälla för den andra» (collegii prot. den 11/ och 28/10 1799).

ständiga examina enligt gällande kirurgiska reglemente, att under legitimerade läkares inseende utöfva praktik.¹⁾

Efter tagen examen, borde en kirurgie studiosus fortsätta sina studier under en tid af minst fyra år antingen hos en examinerad fältskär eller vid ett universitet och derunder inhemta kännedom om »alla anatomins finare delar, physiologien, diagnosis et cura morborum så i fält som till sjös, historia naturalis, chirurgia theoretica, chemia pharmaceutica, barnförlossningsvetenskapen samt slutligen handlagen, så vid bandagers anläggande, som vid alla kirurgiska större och mindre operationer, först på döda kroppar och sedan vidare på lefvande menniskor». Sedan en kirurgie studiosus företett bevis deröfver att han i sex månader tienstgjort vid serafimerlasarettet i Stockholm samt begagnat sig af undervisningen vid anatomiska inrättningen och accouchementshuset, var han berättigad att anmäla sig i collegium till undergående af offentlig »mästerfältskärsexamen». Senare fordrade collegium äfven att kirurgie studiosi borde vara försedde med intyg deröfver att de afhört föreläsningar i rättsmedicin²⁾ och slutligen lät collegium dem, som undergingo examen, utarbета skriftliga svar på vissa uppgifna ämnen.³⁾ Denna examen sönderföll i tre särskilda förhör, a) i den »omständligare» anatomien, naturalhistorien och farmaceutiska kemin, så vidt de röra kirurgin, b) i fysiologien, diagnosis et cura morborum isynnerhet af de sjukdomar, som förekomma i fält till sjös och lands, teoretiska kirurgin och barnförlossningskonsten, och slutligen c) i den operativa kirurgin, hvarvid examinanden borde ådagalägga sina kunskaper genom utförandet af operationer på lik. Detta prof aflades på anatomisalen i

¹⁾ Härigenom uppkommo egendomliga förhållanden. Sålunda ställdes hofkirurgen Johan Georg Kyhn, som icke tagit några examina, under inseende af assessor Odhelius (collegii medici protokoll den 13/7 1801). Till förekommande af den obehöriga praktik kirurgie studiosi icke sällan utöfvade, beslöt collegium medicum att ingen kirurgie studiosus må öfver en viss tid få förblifva (eller erkännas) i denna egenskap, utan vara förpligtad att fortsätta sina studier »efter erfarenheten visar att gauska många i en vidsträckt praktik fortfara och således eludera utan åtal alla k. författningar» (collegii protokoll den 28/3 1808).

²⁾ Collegii medici protokoll den 8/9 1806.

³⁾ Collegii medici protokoll den 1/2 1810.

närvaro af collegii ledamöter och blef dervid genom lottning bestämdt, hvilka operationer komme att af en hvar kandidat utföras.¹⁾ Endast tvenne kandidater fingo på en gång aflägga detta prof.²⁾ Med afseende på svårigheten att under den varmare årstiden verkställa dessa operationsprof, beviljade collegium i allmänhet icke kirurgie magisterexamen under maj till och med augusti månader.³⁾ Ville en medicine licentiat eller doktor, som var kompetent till »medicinska sysslor», söka en »kirurgisk befordran eller blifva såsom mästervältskär ansedd», ålåg det honom att i collegium förete intyg öfver ägande kunskap i barnförlossningskonsten och styrka att han under en tid af sex månader vid serafimerlasarettet fullgjort allt, som för undergående af mästervältskärsexamen var föreskrifvet, samt derefter inför collegium undergå sistnämnda förhör i operativ kirurgi. Dervid kunde förekomma att en medicine licentiat blef ogillad och hans prof underkända. Huruvida professorerne i anatomi, farmaci och obstetrik sjelfve borde deltaga i »mästervältskärs-examen» eller collegium ensamt anställa den, var länge en häftig stridsfråga i collegium. Slutligen segrade den åsikten, att de borde examinera en hvar i sitt ämne.

Sedan de föreskrifna förhören godkänts, förklarades den examine-rade för kandidat och erhöi af collegium diplom på kirurgie magister-värdigheten samt blef, liksom medicine licentiaterna, inskrifven som mem-brum collegii. Efter aflagd ed var han berättigad att på egen hand ut-öfva kirurgin och emottaga samt undervisa elever.⁴⁾ Han var tillika

¹⁾ Collegii medici protokoll 1801.

²⁾ Collegii medici protokoll den $18/12$ 1809.

³⁾ Collegii medici protokoll den $23/5$ 1801.

⁴⁾ Kirurgie magister eden hade följande lydelse:

»Alla, som för sjukdom eller skada sig til min vård anförtro, medellöse eller förmögne, skall jag efter yttersta förmåga, med ömhet och oförtrutenhet natt eller dag sköta; alla operationer af vigt skall jag i samråd företaga, så vida lägenhet därtill gifves; intet läkemedel, som någon till hälsa eller lif skada kan, med upsåt gifva eller gifva låta; alla besigtning- eller sjukdoms betyg, efter sakens verkliga förhållande, och under edelig förbindelse aflämnas, och för öfrigt uti mitt kall, efter bästa vett och samvete ungä.

De Ynglingar jag till Chirurgiens lärande antager, skall jag efter min bästa insigt söka undervisa, samt dem till arbetsamhet och goda seder tillhålla; derjemte

kompetent till regements- och amiralitets mästervärdstjänster. Undantagsvis tilldelade collegium läkare, hvilka utmärkt sig som lyckliga operatörer, kirurgie magistervärdigheten och diplom utan föregående examen.

Införandet af dessa examina, med deras skilda rättigheter, ådagalade noggsamt att föreningen af de medicinska och kirurgiska studierna ännu icke var fullständigt genomförd. De egentligen medicinska vetenskaperna ansågos fortfarande tillhöra universiteten, medan de kirurgiska studierna nästan uteslutande, som förut, bedrefvos i Stockholm och föllo under collegii medici pröfning. Följden häraf var den att collegium medicum ville mer och mer utvidga sin befogenhet med afseende på hela det medicinska examensväsendet.

Anledningar dertill saknades icke. Sedan krigskollegium i cirkulär af den 27/8 1806 med stöd af k. brefvet af den 6:te i samma månad förordnat att icke någon annan numera kunde å förslag till regements- och högre fältskärssysslor uppföras, än den, som vunnit både medicine doktors- och kirurgie magistergrad, ett förordnande, som ytterligare inflöt i reglementet för fältläkarekåren af den 9/6 1812, väckte collegium medicum hos Kongl. Maj:t fråga derom, att medicine studerande, innan de blefve medicine licentiater och vunne doktorsvärdighet vid universiteten, borde vara kirurgie magistrar. Kollegium framhöll att flere yngre läkare, efter vunnit kirurgie magistergrad, utrikes förskaffat sig doktorsdiplom och derefter genom ett s. k. »colloquium amicale» legitimerat sig inför collegium, samt sålunda i sjelfva verket kringgått författningarna. Kollegium hemställde därför att Kongl. Maj:t ville förordna att de, som före den 9/8 1806 erhållit kirurgie magistergrad, borde, för att vinna förslagsrättighet till ifrågavarande militärläkaretjänster, ådagalägga sina insikter i den invärtens läkekonsten genom ett inför collegium an-

ej någon annan tjänst af dem fordra, än hvad till inhämtande och utöfning af vetenskapen hörer.

Till Studiosus Chirurgiæ skall jag någon sådan lärling ej anmäla, hos hvilken jag antingen uptäkt elaka och skadeliga böjelser, eller ock saknar de insigter, som § 5 af Kongl. Maj:ts Reglemente för Chirurgi fordrar. Äfvensom jag ej heller någon den sig till examens ärhållande skicklig gjort, skall af ensidig afsigt söka derifrån utestänga.

ställdt »Colloquium medicinale», hvarefter de finge tillgodonjuta samma rättigheter, som utrikes promoverade och sedermera af collegium approberade medicine doktorer. Kongl. Maj:t fann likväl icke godt att meddela ett allmänt sådant förordnande, men tillät medels k. brefvet af den $17/1$ 1811 collegium att efter anställdt förhör anmäla dem, som af en sådan förmån kunde finnas vara förtjente. Slutligen förklarade Kongl. Maj:t sig vilja inhemta den tillförordnade läkarekomiténs yttrande öfver den väckta frågan om skyldigheten för dem, som söka vinna medicine doktorsgraden, att jemväl undergå kirurgie magisterpromotion.

Med anledning af det »Colloquium medicinale», som collegium nu ägde anställa, inlemnade öfverfältläkaren Samuel Frölich, tillika assessor i collegium medicum, den $18/4$ 1811 ett memorial, i hvilket han påyrkade att detsamma borde sönderfalla i tvenne skilda förhör och vara tillbörligt strängt, emedan det motsvarade utdelandet af doktorsgraden.

Läkarekomitéen tillstyrkte i hufvudsak collegii medici hemställan, men föreslog tillika att den medikofilosofiska kandidatexamen vid universitetet borde anställas endast i de vetenskaper, som för det medicinska studiet vore nödiga och användbara, att disputationen pro exercitio borde upphöra och promotionskostnaderna inbesparas. Endast de läkare, hvilka ville vinna befördran vid universitetet och gymnasierna borde enligt komiténs tanke undergå filosofie kandidatexamen i hela dess vidd. Härefter utfärdades följande k. bref af den $3/6$ 1812:

»Wi hafve detta ärende i nådigt öfvervägande tagit samt dervid med afseende å de af faculteterne anförde skäl icke för godt funnit i nåder föreskrifva det alla utan undantag, för att blifva medicinae doctorer, böra förut undergå Chirurgiæ Magister Examen, äfven anse Wi ej heller dem, som antingen af egen böjelse eller till följe af hvad nu kommer att stadgas, med den medicinska Doctorsgraden vilja eller böra föräna den af Chirurgiæ Magister, nödvändigt behöfva taga den sistnämnde före Doctorsgraden, utan kommer sådant att bero af deras egen önskan och omständigheter. Deremot och då redan är stadgadt, att ingen, ehuru Medicinae Doctor, kan erhålla någon militaire Läkare beställning, utan at vara Chirurgiæ Magister, så med afseende å behofvet och nödvändigheten att de, som på landet skola vårda folkets hälsa, må kunna gå till handa så väl med inre som yttre läkarehjelp, vele Wi nu i nåder för-

ordna att ingen af Collegio medico må till någon provincialmedici eller någon läkarebeställning af enahanda beskaffenhet i underdånighet föreslås, som icke jemte Medicinæ Doctorsgraden efter undergången vederbörlig och med författningarne enligt Examen blifvit för Chirurgiæ Magister förklarad».

Kirurgie magistergraden, aflagd inför collegium medicum, hade sålunda införts såsom kompetensvillkor för nästan alla offentliga läkarebefattningar. I den låg likväl fröet till framtida förvecklingar emellan collegium och karolinska institutet å ena samt medicinska fakulteterna å andra sidan.

2. Medicinsk doktorsgrad.

Det har redan förut blifvit antydt, att förvärfvandet af doktorsgrad var det ofafvisliga villkoret för att erkännas som vetenskapligt bildad läkare. Ju färre de voro, som vunnit denna utmärkelse, desto högre måste den ställas. Öfverskattandet af en yrkesmässig utöfning af läkekonstens särskilda delar, som hade börjat blifva allmän sed och hotade att helt och hållet nedsätta dess vetenskapliga innebörd, bekämpades ifrigt af collegium medicum, hvars ständiga strider med qvacksalvare och »empirici» redan blifvit utförligt skildrade. Det spända förhållande, som sålunda i äldre tider rådde emellan läkarene och andra personer, hvilka äfven erhållit tillstånd att utöfva vissa delar af läkekonsten, utbröt stundom till och med i handgripliga våldsamheter. Bland de märkligaste episoder den svenska medicinens historia i detta afseende har att uppvisa, torde vara ett äfven inför rätta anhängigt gjordt uppträdande emellan dr Lars Micranders och den redan i det föregående nämnde »oculisten» Gerhard von Öltken med anledning deraf att denne tillvällat sig doktorstiteln¹⁾.

¹⁾ Vid ett tillfälligt möte i staden tredje dag påsk år 1700, uppkom emellan dem ordvexling, när Öltken af en annan tillika närvarande person benämndes »doktor». Det ena ordet gaf anledning till det andra. Öltken yttrade då till Micranders, »förrän jag kände eller såg eder, var jag doktor i min profession», hvartill denne genmälte »jag är nu en gammal karl, som eder i många år känt och då voren I en pojke i läran hos

Målet blef föremål för rättslig undersökning inför kämnärs- och rådstugurätten i Stockholm, dervid det upplystes att Öltken blifvit af enkedrottningen Hedvig Eleonora den 8/6 1697 »i anseende till hans goda vetenskap och erfarenhet i operatör-oculist konsten» benådad med ett anslag af 200 dal. smt om året. Då Öltken tillika återopade sig hafva i ett af enkedrottningen utfärdadt respass blifvit kallad »doctor», intygade Urban Hjärne, »att han hos H. Kongl. Maj:t förfrågat sig om det så vore att Hennes Maj:t velat Öltken med doctors titel benåda, hvarpå hon svarat att det skett utan hennes vetskap och att det skett allenast af concipistens förseende, emedan han Öltken synes det sjelf hafva uppsatt och gifvit vid handen, vetande Hennes Maj:t väl hvad en Doctor och hvad en Oculist är och hvad för åtskilnad dem emellan».

Med anledning af denna händelse fann sig collegium medicum befogadt att den 16/5 1700 i en särskild skrifvelse af följande lydelse utlägga hvad doktors titeln egentligen innebär:

»Varandes det emot allt förnuftigt och genom studier excolerat folks antagna praxin och maner strijdande, det man ville missbruka Doctare namnet och kalla en Doctor oculorum, Herniæ, Lithotomiæ, en liktornskärare Doctorem clavorum eller en som skiär fistulam ani Doctorem Fistularum, hvilket alt så oanständigt är, som man ville kalla en klockare Kyrkoherde eller en stadstjänare Rådman och en Hofrätts post en Domare, hvilka intet annat äro, än deras underhafvande och tjänare. Men att allmogen och den gemene pöbeln här i riket alla öfver hufvudet, som sig i någon medicinæ eller chirurgiæ deel innäma, som quacksalvare, bräcksnijdare, oculister och annat sådant fålck för doctor kalla, det tillskrifver man deras dumbhet och stora oförstånd, börandes ingen, som will passera för förnuftig och förständig, därutinnan göra någon confusion, mycket mindre att sådant slags fålck derföre häfde sig eller præterdera den titulen».

mäster Michel Heyn». Öltken gaf nu Micrander flera slag i hufvudet och ett blodsår uppkom äfven på hans venstra hand. Micrander, som förklarade sig icke vilja hafva med Öltken något att göra eller inlåta sig med honom i slagsmål, aflägsnade sig.

Ur handlingar, förvarade å k. biblioteket i Stockholm och af bibliotekarien dr H. Wieselgren till begagnande mig benäget meddelade. Huru saken slutligen afgjorts, framgår icke ur dem, emedan de omfatta endast början af rättegången.

Såsom motsats till detta uttalande må här meddelas landshöfdingen i Gefle, general Carl Gustaf Frölichs bref till Kongl. Maj:t af den 30/12 1698¹⁾, hvaruti denne, med anledning af en kringvandrande skarprättaregesäll Anders Pehrsson Trafwares från Stockholm ankomst till länet och emedan icke någon ville antaga honom i tjänst eller arbete, föreslog, »att skarprättaren i hvart län borde hålla en gesäll, som kunde brukas till vallackare och annat bondearbete och vid behof i skarprättarens ställe förrätta executionerne». För öfrigt ville landshöfdingen framhålla att skarprättaren i och för sin tjänst icke borde föraktas och ytttrade »desslikes är utömlands brukeligit, at enär de en viss summa hafwa aflifwat, de då till Doctores medicinæ göras, ej heller vid deras embettes antagande för oärlige hållas». 2)

Fortfarande rådde brist på legitimerade, vetenskapligt bildade läkare i Sverige. Icke blott staten försummade inrättandet af läkaretjänster, utan äfven städerna saknade, på få undantag när, aflönade medicinskt bildade personer. Deraf kan man förstå, hvarför antalet svenske ynglingar, som egnade sig åt medicinens studium, var så ytterst ringa. Under dåvarande betryckta förhållanden torde äfven de, som utöfvade läkekonsten, haft svårt att finna sin bergning. Endast sålunda kan man förklara, hvarför provinsialläkaren i Östergötland Magn. Gabr. von Block den 17/10 1708 skref till professor Lars Roberg:

»I medlertid kan jag intet underlåta at begiära af Hr Professoren underrättelse, hvarföre han styrker så många til medicinæ studium, hvarutaf änteligen hända lærer at större deln af älände warda undergående och för theras myckenhet i föracht råkande, emedan man måste allaredan spörja sådana glosser, som wore en Doctare til finnandes i hwar Buske.

¹⁾ I riksarkivet.

²⁾ En sådan föreställning »om Mästermannens» medicinska insikter torde varit allmän mångenstädes, äfven i Sverige. Chr. Carlander skref i ett bref till J. H. Gistrén af den 9/11 1794. »Bland practici här må ock nämnas en quacksalvare från Bohus län, som kallas Doctor Sven Sluger. — Item har jag en annan medbroder, som på höflig svenska kallas för Mästerman, hvilken practiserar starkt». Som känt är, hade konung Fredrik I i Preussen det infallet att till en tid antaga skarprättaren Coblenz till sin lif- och hofmedikus. Om dessa förhållanden se G. Fischer, *Chirurgie vor 100 Jahren*. Leipz. 1876. Sid. 62.

Songez y, je vous en prie. Sal. Drossander, Micrander och Odelstjerna rådde flere af än til thet studium och thet icke utan wiktiga skähl; mig ångrar at jag theras råd icke åtlydt hafwer, hålst emedan jag finner infensissimum ac infestissimum hostem uti then mannen, som var auctor och instigator at jag continuerade thetta studium, herr professorn kan väl gissa hvem jag menar.¹⁾

I det föregående är äfven anfördt, huru som tidens sed fordrade att den medicinska graden skulle vinnas vid utländskt universitet. Vanligen var det i Holland vid någon af fakulteterna i Leyden, Utrecht och Harderwyk, som de svenske läkarene togo doktorsgraden, någongång äfven i Rheims och Angers. I allmänhet synas svenskarne blifvit väl emottagna och förvärfvat sig ett visst anseende i utlandet. Vid dessa utländska resor var det vanligt och nödigt att medföra rekommendationsbref af framstående eller annars kända personer. När Olof Bromelius, som 1672 i egenskap af läkare åtföljde de svenska ambassadörerne Peder Sparre och Edvard Ehrensteen till Holland, önskade vinna medicine doktorsgraden i Leyden, vexlades emellan dem och medicinska fakulteten derstädes följande skrivelser.²⁾

»Quæ est celebritas nominum vestrorum non domi tantum et in sedibus musarum vestrarum, sed etiam in exteris, ea juvenem eximium Medicinæ perquam studiosum Olaum Bromelium nostræ nationis pellexit uti collegia vestra invisere, et apud vos honores academicos ambire maxime exoptat laudique sibi ducat. Cumque conatibus suis præter merita studiorum imprimis profuturum existimet, si nostra commendatione instructus ad vos veniat, quo faciliori ac breviori via ad speratos honores pervenire ei contingat, amice vos compellare volumus ut dicto Bromelio omnia benevolentia ac humanitatis officia impertiri dignemini, desideriiisque ejus omni meliori modo favere. Speramus non omnino indignum esse, quem et nos commendemus et vos in consortium Doctorum recipiatis, futurus est nobis dehinc tanto acceptior, quo vobis exstiterit probatior Optaremus quidem uti temporis satis haberet, quo pensum suum debito modo pro præmio academico solenniter obtinendo persolvere posset, sed veremur ne ei hoc non liceat, cum nobis continuo adesse et nobiscum

¹⁾ Bergianska brevsamlingen. II. 199.

²⁾ Bergianska brevsamlingen. II. 202-205.

una forsitan brevissimo tempore huic discedere necessum habeat: itaque gratum nobis foret si vel aliquo saltem specimine facto pro temporis conditione, ad ritus admitti, iisque si non adeo celebribus, saltem perfunctoriis defungi possit, prout regulis Academiae vestrae consentaneum vobisque æquum visum fuerit. Spondemus, vos non tantum habituros esse dictum Bromelium beneficiorum memorem, vobisque devoto cultu addictissimum, sed nos quoque illustri facultati vestrae, adeoque unicuique vestrum amicos obligatissimos. Scripsimus Hagæ Comitum d. 29 Februarii Anni 1673».

Härpå svarade dåvarande dekanus Carl Drelinecourt.

»Perhonorificas Vestrum, honorandi Viri, literas accepimus grati; sed vices nostras dolemus, quod nos penes nihil sit, quo propensiozem nostram in Viros tantos voluntatem reapse testemur. Si quippe in Olauum vestrum Bromelium beneficii quidpiam contulimus, id neutiquam Excellentissimis Vestris, sed ejus meritis acceptum ferendum est. Is quippe quadruplex eruditionis specimen edidit, in tentamine, in examinibus uno et altero, atque demum in disputatione inaugurali. Quibus profecto in actibus, spartam suam tam strenuus ornavit, ut unanimi nostrum suffragio summos in Apollinis, quam profitemur, arte, sit sibi honores adeptus. Privatos quidem illos nactus est, sed publicos egregie doctus promeruit. Dolemus itaque, sibi oblatos illum recusasse, sed satius duxit, tantos illos promeritum non vero consecutum esse, quam eos si consecutus esset inmerito.

Deum F. O. M. comprecamur, ut quidquid honorum vester ille dignus alumnus reportet, in Patriæ decus, in vestrum tantorum Virorum privatas utilitates, in ægrotantium salutem, et in Altissimi gloriam, id omne refundat.

Velit Supremus rerum arbiter, pacis Deus, Vos Pacificatores Viros in deliciis habere, oculis clariores tenere, atque pacificum vestrum interventum prosperare, Vosque memorandis factis illustres et gloriosos in patriam reduces, et jam pridem multigena Lauro Martia redimitos, olivæ frondibus cingere».

Scripsimus Lugduni in Bataviis, VI Idus Mart. 1673».

3. Medicinska doktorspromotioner vid de svenska universiteten.

Bland hindren för en kraftigare uppblomstring af den medicinska vetenskapen i Sverige var otvifvelaktigt, såsom redan i det föregående

antydts, seden att i utlandet afsluta de medicinska studierna. De dermed förenade så väl kostnaderna, som andra af tidsförhållandena beroende omständigheter afhöllo mången, som måhända annars egnat sig åt läkekunstens studium, att beträda den medicinska banan. Med denna sed sammanhängde äfven föreskriften att hvarje läkare, som ville utöfva medicinsk praktik, var skyldig att underkasta sig examen inför collegium medicum, utan afseende derpå, om han förvärfvat sig medicinsk grad i eget eller fremmande land, en föreskrift, som icke kunde annat än förefalla mången förhatlig ¹⁾. Det räckte emellertid länge, innan man insåg vikten af de medicinska studiernas afslutande i eget land och fattade betydelsen deraf, att den vid de inhemska fakulteterna vunna graden erkändes fullt motsvara den i utlandet förvärfvade. Endast en verklig brytning med den traditionella uppfattningen af utlandets obestridda öfvervikt kunde framkalla ett nationelt vetenskapligt arbete och derigenom äfven småningom medföra genomgripande förändringar i hela det svenska medicinska undervisningsväsendet. Genom sträfvandet att förlägga de medicinska studiernas tyngdpunkt inom eget land och söka stöd för deras, liksom alla öfriga vetenskapers framgång och inflytande, i det inhemska bildningsarbetet har den svenska läkarebildningen utvecklats till den framstående plats den nu intager inom den allmänna medicinska vetenskapen.

Visserligen innehöllo konstitutionerna för Upsala akademi följande bestämning »Qui sacræ regię Majestati parent et hujus regni indigenæ sunt, accipient gradum in regni hujus academiis. Qui secus faxit, in docendo munere publico, in scholis, ecclesiis primariis, cæteris erit posterior, et graduum privilegiis in hoc imperio carebit», men detta stadgande efterlefdes icke, åtminstone med afseende på medicinska fakulteten.

För vinnande af medicine doktorsgrad föreskrefvo konstitutionerna ytterligare:

»Quicumque examinandus est in medicina, is ad examen non admittetur, nisi habuerit testimonium a facultate theologica de necessaria arti-

¹⁾ Se ofvan sidd. 116—117.

culorum fidei cognitione etc. Is etiam habebit testimonium a facultate philosophica de necessaria cognitione, pro ratione instituti, historiae universalis, linguarum et disciplinarum philosophicarum.

In heterodoxæ religionis academiis nemini licebit gradum accipere. Examina cum candidatis bina instituentur, unum privatam, alterum publicum. In loco publico accuratum cum candidato instituitur examen, in quo medici sex horas consument diligenterque ejus progressum in omnibus, quæ ad facultatem spectant, remoto itidem omni prorsus sumptu, examinabunt, minus peritum repellent.

Publicum examen consistet in disputationibus, orationibus et lectionibus.

Singuli candidati per disputationes publicas examinati legendo etiam suam industriam probabunt. Sument autem materiam utilem, cum consensu illius facultatis, in qua promoventur; et hanc materiam recte tractatam in facultatibus superioribus quatuor, in philosophia vero duabus lectionibus absolvent.

Äfven innehöllo de följande edsformulär för de medicinska promotionerna:

»Ego — — sancte promitto, me velle in vera fide, sacris scripturis patefacta, et ecclesiae symbolis, apostolico, nicæno, athanasiano breviter expresso, ac in invariata confessione Augustana et Upsaliensi concilio et decreto recepta, constanter usque ad finem vitæ perseverare; in tradenda quoque arte medica, a veterum præscripto et recentium probatissimorum medicorum institutis et recepta ac longo tempore probata medendi ratione non temere discedere, eandem quoque rationem in morborum curatione sectari, incerta et periculosa non adhibere, sed ea solum, quæ quam maxime ægrorum sanitati conducere intelligam. In periculosis morbis et casibus aliorum medicorum consilia studiose exquirere: auxilia quoque, si æger flagitat, non detrectare, occultorum morborum publicatione neminem affligere, sed in omni officii mei exercitio id agere, quod honestas, pietas, amor proximi et christiana dilectio requirit, secundum modum industriae meæ. Ita me Deus adjuvet».

Redan den 9/7 1699 finner man att collegium medicum var betänkt på en anhållan »att H. Kongl. Maj:t allernådigst täcktes bringat derhän vid Upsala academie, att omkostningarne vid promotion in facultate medica ej månde komma så högt till ståendes; emedan sådant

hindrar mången fattiger att han ej kommer till att taga graden». Härom innehålla nämnda konstitutioner:

»Facultatum superiorum candidati nonaginta marcas exponent, quarum octodecim cedent fisco. Philosophiæ candidatus decano quadraginta duas marcas numerabit.

Sumptus promotionis et conviviorum omnes moderabitur decanus cum promotore, ut impensa philosophiæ candidati universa summam thalerorum triginta non excedat. Cæterarum facultatum centum et quinquaginta, vel si solus sit ducentorum viginti quinque.

Promotori, pro opera in ipso promotionis actu præstita honorarium philosophiæ magistri singuli sex thaleros, in superioribus facultatibus conjunctim sexaginta dabunt».

Men först den $\frac{8}{2}$ 1734 aflät collegium medicum till Kongl. Maj:t en skrifvelse i ämnet:

»Som den hälsosamma kongl. förordningen, angående promotioner uthi medicina här hemma vid våra Academier, hit intill ej vunnit sin behöriga underdåniga wärckställighet, så hemställa wij uthi djupaste underdånighet E. Kongl. Maj:ts allernådigste ompröfvande, om icke 1:o Uthi nåd. anseende dertill, att äfvenså i Frankrike, Dannemareck, Preussen och flerstädes förbudt är att ingen af deras undersåtare uthi medicinen får promovera uthomlandz, utan allenast widh deras inhemska academier; 2:o Uthi nåd. afs. dertill att penningarne blifva inom Sveriges rike; 3:o Uthi nåd. afs. dertill att studium medicum måtte så mycket bättre exceleras och upparbetas här hemma till publici nytta och gagn, hvarest promovendi få låta för sina landsmän genom examina medica och derpå följande publiques disputationes inaugurales, som af dem sjelfwe utarbetas, sitt snille, wettenskap och uthi nosocomio förvärfvade erfarenhet till allas så mycket större säkerhet och förtroende blifva allment kunnige och bekante, samt 4:o att ingen af fremmande nation kommer hit at promovera hvarken uthi de andra facultatibus eller uthi medicina. Och ändteligen 5:o i nåd. afseende dertill att wåre academier, som alla dagar äro så goda och berömvärda, som någonsin utlänningarnas, måtte få behålla och behörigen utöfwa den dem i nåd. tillagga heder, myndighet och authorité uti medicinske gradens, tillika med de andre faculteter, wärdiga utdelande, som ej alltid skier vid främmande Universiteter, utan sända oss tillbaka sådana, som de emottagit».

Oförklarligt nog väckte detta collegii medici förslag ovilja och misstroende. Sälunda skref C. Linnæus den 23/8 1734 till landshöfdingen Gabriel Gyllengrip:

»Nu ligger jag i Fahlun så länge Högvälborne Hr Landshöfding Reuterholm består mig kost och kammar, sedan måste jag wähl till det bedröfweliga Upsala. Huru det går med mig framdeles råder den store Guden, som böjer mäktige Gynnares hjertan mig till undsättning. Jag har hört at dett Dr Rosén drifvit, att ingen skall få blifwa Doctor utomlands, skall Collegium medicum redan utwärcat, hwilket är värekel. mäst intenderat på mig, at jag skal näkas hemma genom vänner och vänners vänner och utresa ej få, der lyckan engång skulle gifwa klar sohl. Jag bönfaller hoos Högwälborne Hr Landshöfdingen om åtancka der någon öpning gifves»¹⁾.

Collegii medici hemställan blef icke af Kongl. Maj:t omedelbart afgjord, men med anledning af under tiden inträffade »omständigheter», utfärdades k. brefvet af den 26/4 1737, som befriade »de vid inrikes academies promoverade medicinæ doctorer att undergå examen inför collegium medicum». Frågan hade således förts längre än collegium åsyftat. Då collegium medicum kort derpå till de medicinska fakulteterna öfversände Kongl. Maj:ts resolution, jemte sitt uttalande i ärendet, begagnade collegium tillfället, att i bref till professor von Döbeln af den 1/7 s. å. påpeka:

»huru hr Professorn theraf kan benägit see och finna at Collegium för sin dehl ej är mindre mohn om medicinska faculteternas intresse och fördehl ånskiönt thes underdånigste och oförgripeligen att säija skiälige föreställning om promotionerne ej blef efter förmodan attenderad; doch ther faculteterna skulle finna nödigt och mödan löna at sjelfwa i anledning af Constitutionerne widare genom Hrr Cantzelärerne och höga vederbörande therpå yrcka, så lär det wara Collegium ett särdeles nöije at thertill yttermera bidraga, hvad det någonsin kan och får lägenhet till förmodandes, att när man således med förtroligit samhäll arbetar på den i vårt k. fädernesland redan beklageligen nästan aldeles förfallna medicins uphielpande något werkeligen omsider uthwärka»²⁾.

¹⁾ Ur Ew. Ährlings samling.

²⁾ Se ofvan sid. 129.

Det första steget till erhållande af medicinsk grad vid Upsala universitet togs likväl af sedermera provinsialläkaren i Karlstad Peter Hamnerin¹⁾. I bref till medicinska fakulteten från Kristinehamn af den $\frac{2}{3}$ 1738 anhöll han att blifva vederbörligen promoverad:

»Jag hade fuller tänckt förledne höst mig vid Academien åter inställa, at bekomma mitt Doctors bref och undergå promotionen, men mina knappa vilkor hafva mig det förbudt alt härtills. Derföre är nu till Nobilissima et experientissima facultas min ödmjuka begäran, det täcktes Nobilissima et experientissima Facultas medica utsättja en viss dag, inom den $\frac{10}{5}$, och mig det vid handen gifwa, då jag, will Gud, skall mig infinna och de återstående 178 dal. kmt förut betala. Men det förbehåller jag mig, att ingen owärdig samma gång blifwer framdragen, då jag i widrig händelse mig exciperar, och promotionen, så för Academiens, som min egen heder, tills vidare ej åstundar».

Härtill samtyckte fakulteten den $\frac{20}{3}$. I en till Upsala akademis kansler grefve G. Bonde ställd skrift af den $\frac{3}{4}$ utbad sig Hamnerin dennes bifall:

»Och som detta är ett af mig påbegynt wärck, i anledning af Collegii medici hos Hans Kongl. Maj:t utwerkade nådiga resolution, som syftar förnämligast på Academiens heder och goda medicorum förskaffande, så förmodar jag i underdån. ödmjukhet, at de allenast hädanefter tillåtas promotion, som äro i sjelfva werket fullkomligen approberade och pröfvade».

Sättet, huru denna första medicinska promotion, som anställdes inför consistorium academicum den $\frac{10}{5}$ 1738, för sig gick, beskrefs i en af professorerne Olof Rudbeck och Lars Roberg till kansler afgifven berättelse:

»Angående Illustrissimi Cancellarii senare remiss af den $\frac{10}{4}$ och på hvad sätt som promotionsacten med Peter Hamnerin kommer att anställas: så är Facultas medica uti den oförgripeliga meningen, först att den med D:ne Hamnerin allena företages, efter som han det expresse

¹⁾ Mathæus Neuman var den förste, som den $\frac{4}{12}$ 1689 undergick promotion i Lund. I Upsala hade sedermera lektor Magnus Detterberg redan den $\frac{20}{12}$ 1697 disputerat för medicinska graden, men blef icke promoverad.

begärrar, också ingen påstår med honom at blifva combinerad; och för det andra at promotio sker uti Consistorio majori pleno, således: at sedan Facultas erhållit Illustrissimi Cancellarii bifall till acten, promotor, som för dess gradualdisputation præsiderat, i Consistorio upräknar Candidatens vitam, mores, studia och petitum. Derpå warder af Secretario upläsit Illustrissimi Cancellarii höggunstiga svar och tillstånd. Sedan aflägger Candidaten sitt juramentum inför Procancellarium præsentem eller Rectorem magnificum. Derpå promotor med korta ord formulam renunciationis afsäger, hvarmed acten ändas: och Doctor Brefwet utlöses åtta dagar derefter. Hwilket alt således och vanligt är på de utländska academierna, dem man här för besparing af omkostnaderna skull, heller följer, än som hvad Constitutionerne föreskrifva, eller de här införda philosophiska promotionerna med sig hafva. Och som en expresse Consistorii majoris sammankomst hedras bör och dessutom många andra expenser besparas för kandidaten, jämväl detta beneficium af 2:ne stipendeterminerne oförtänt honom tillfaller, förutan at sådant ock utomlands sker, så lefvererar novus Doctor till hvar professor præsens 1 rdr eller 6 dal., så väl som Secretario academiæ och absenti Facultatis medicæ Doctori Adjuncto; men intet Promotori, som förut för sitt besvär är förnögder worden. Om middagen spisar novus Doctor med Promotore: och vidare inga ceremonier, utan allenast at till kongl. Collegium medicum facultatis medicæ notification afgår. Hwilket härmed altsammans til vidare venerandi Consistorii ompröfvande, samt Illustrissimi Cancellarii nådiga bifall lemnas och framställes¹⁾.

Sedan det första steget blifvit taget, förekommo promotioner tidt och ofta vid de svenska universiteten. Lars Roberg utdelade ännu under sin lefnad den $\frac{4}{3}$ 1739 och $\frac{26}{1}$ 1740 den medicinska graden. De för sin tid och mannen karakteristiska promotionstalen, dem Roberg höll vid dessa tillfällen, utkommo under titel »Lars Robergs, *quondam Prof. med. Ups., Tal holne, för publique promotioner, vid Upsala academie, nu först efter auctorns död utgifne af C. L. (Carl Linnæus). Sthlm 1747.*

En närmare skildring af promotionerna hör likväl icke hit. Dock må några enskilda omständigheter från deras historia här omnämnas, så vidt de äga sammanhang med sjelfva den medicinska förvaltningen.

¹⁾ I Bergianska brefsamlingen.

Vanligen erhöles flere licentiatier samtidigt den medicinska graden. En tid blef det dock sed att begära promotion, en hvar för sig, hvarför då varande kanslern C. Rudenschöld i bref till medicinska fakulteten af den 13/4 1775 förklarade sig icke vidare tillåta anställandet af enskilda promotioner. Senare förekom det äfven att medicine licentiatier på ansökan hos Kongl. Maj:t erhöles tillstånd att, ehuru frånvarande, promoveras.

Promotionernas betydelse och det värde man fortfarande lade på dem framgår tydligt deraf, att endast promoverade läkare egentligen kunde komma i fråga vid besättandet af tjenster. Gradualdisputationen ansågs vara af den vikt att, när k. brefvet till collegium medicum af den 4/6 1788 beviljade några licentiatier tillstånd att, ehuru frånvarande, promoveras och tillät dem att efteråt utgifva sin doktorsafhandling, collegium anbefalldes

»at då I finnen eder nödsakade vid lediga sysslors besättande eller andra förrättningar antaga eller föreslå dem, som ej ännu undergått doctorsgraden, påminna sådane personer, at densamma vid näst påföljande promotion söka och i denna afsigt både erinra dem at fullgöra hvad författningarne stadga, och i den mohn, som på eder ankomma kan, samt omständigheterna medgifva, för dem göra möjligt att inställa sig vid academien, utan at tjensten och sjukvården deraf måtte lida».

Sedermera förklarade Kongl. Maj:t ytterligare i skrifvelse af den 15/11 1803 att, innan en medicine studiosus till licentiatexamen admitteras, skall honom äligga att hafva utarbetat sin disputation. Skulle han icke hinna samma termin, som examen afläggas, ventileras sin afhandling, så bör han ofelbart näst påföljande termin fullborda ventilationen. Så länge denna skyldighet icke är fullgjord, tillkommer honom icke att såsom sökande till någon läkare syssla sig, anmäla eller dertill blifva föreslagen». Med anledning häraf begärde collegium medicum den 19/12 1803 af fakulteten i Upsala att erhålla underrättelse om alla de licentiatier, som ofvannämnda specimen vid akademien ännu icke fullgjort.

Till förekommande deraf att medicine licentiaterna icke måtte undandraga sig författandet och ventilerandet af sin gradualdisputation, be-

slöt medicinska fakulteten den $10\frac{1}{2}$ 1810 »att, som disputationen pro gradu enligt constitutionerna utgör en del af licentiatexamen, denna hvarken kan anses undergången eller betyg deröfver från faculteten utfärdas, innan gradualdisputationen äfven behörigen blifvit ventilerad».

Till slut må meddelas Carl Petter Thunbergs bref till C. M. Blom den $21\frac{1}{5}$ 1810:

»Det har alt hittills varit osäkert om promotion. Nu börjar jag tro, at det blir alfvare af. De Licentiati hafva hos Cancelleren begärt blifva befriade från all solennitet; förmodeligen i afsigt at få promotionsafgiften nedsatt. De betala icke mer nu, än för 70 år sedan, lika mycket, som vi betalt på 60- och 70-talet, neml. 100 plåtar. Men då kostade chartan til diplommet 6 dal., nu 3 rdr banco; afgiften då till bibliotheket $1\frac{1}{2}$ rdr, nu 4 rdr banco. Hatten går nu öfver 5 rdr och sic in ceteris. Och ändock är det känbart, alt otroligt dyrt utom säden, och fattigdomen stor, almän och tryckande, undantagande hos dem, som på källrar och verdhus dricka utur stora bålar. Nu är dock promotor befriad från at göra kalas, som förut 2:ne gånger satt mig i mycken skuld. Det skulle oändel. glädja mig, at få se och omfamna, vid sådant tillfälle här, min äldste Academiske vän och om vi framlefvat 2:ne år till, skulle jag haft äran å nyo promovera dig, efter 50 år».

4. Medicinsk doktorsgrad, vunnen i Greifswald.

Det var dock ett af de svenska universiteten, som icke förmådde tillvinna sig fullt förtroende hos de medicinska myndigheterna och det var universitetet i Greifswald. Mer än engång uppkastades frågan, huruvida den der vunna medicinska graden kunde anses motsvara den vid de begge svenska universiteten och akademien i Åbo förvärfvade doktorsvärdigheten. Man öfverlade mer än en gång om de af medicinska fakulteten i Greifswald promoverade doktorerne kunde likställas med de »inrikes promoverade» ooh således på grund af k. brefvet af den $26\frac{1}{4}$ 1737 befrias från undergåendet af examen inför collegium medicum. Orsaken till detta misstroende mot universitetet i Greifswald låg hufvudsakligen dels i bristfälligheten af de förberedande studierna, dels i de mindre fordringar fakulteten ställde på dem, hvilka der aflade sina examina.

Åtminstone var det en jembforelsevis kort tid, inom hvilken de kunde medhinnas och många ynglingar, för hvilka det icke ville lyckas att vid de svenska universiteten vinna den medicinska graden, erhöilo den utan svårighet i Greifswald. Att man med mycken misstro betraktade dem, som studerat medicin i Greifswald, framlyser ur följande bref af Jonas Böckman till Abr. Bäck, dateradt Stockholm den $10/9$ 1754. Denne Böckman hade, efter att under åren 1747—1751 varit professor i Greifswald, nedsatt sig som praktiserande läkare i Stockholm och blef 1767 stadsfysikus derstädes.

»Jag har troligen förmant Gumælius, att uppvachta Hr Archiatern och besöka lazarettet. Han försäkrar sig det hafwa giordt, men ärfarit sådan ogunst och swåra förewitelser att han nogsamst från vidare försök blifvit rebuterad. (Förlåt mig att jag af egen erfarenhet har anledning till att tro det;) Jag lämnar det derhän; men så mycket wet jag, att han ingalunda drar sig undan för alt, hwad som skiäligen åstundas, när honom skier samma wänlighet, som herrar promotis Upsalensibus.

Tillhåller Hr Archiatern de öfriga Medicos, att bemöta Gumælio med skyldig wänlighet och ej påbörda honom förneka sin gradum och fara till Upsala, att studera på nytt igen, ej heller för sin egen del handterar honom som hittills med hårda ord och owenlig imperieusite, så vägrar han ej sin tjänst wid lazarettet: Elliest förmimmer jag nog wara sandt hwad jag hittills förmodadt att honom, som mig tillförene, endast varit ämnadt persecution. Men det ena kan lyckas så, som det andra».

Det var egentligen under kriget i Pommern 1757—1762, som de i svenska arméen anställde kirurgerne begagnade sig af tillfället att utan synnerliga omgångar vinna medicinska graden i Greifswald. Linné, som med bekymmer såg de medicinska studiernas förfall, skref till Abr. Bäck den $30/3$ 1759 och den $29/5$ 1760:

»Jag har haft bref af några wåra unge Medicinæ studiosis i Pome-
ren, at de ärna mäst alla samman där ute taga graden, då får Collegium
medicum wackra Doctorer. Då blifwer fåfängt mera hålla tillbakes och
söka att skaffa goda Doctorer. Då få chirurgi skiähl att säga sig wara
så goda som Doctorerne, ja wähl bättre. Eo ipso blifwer gärdet upgifvit
och i wår tid blifwer intet mer at tänka på goda Doctorer i Swerige.
Hwar och en råkar då samma väg till honores Doctorales».

»Nästkommande den $16/6$ blifver här promotion i medicinen, jag har stådt emot så mycket jag kunnat; en hop örter äro rätt goda, men några af edra medicis vid expeditionen, som fingo så starkt promotorial af commenderande Generalen och Illustrissimi råd, at låta dem komma fram och blifwa promoverade, som wähl kunnat wänta et par år; dock äro och desse någorlunda passable, men jag hisnar, då jag hörer at en hop gossar blifwit promoverade i Gripswald, som jag vet wisst ej kunna läsa medicinen innan till. Maken har wähl Sverige aldrig haft, ehuru många varit släta nog. Det gör mig ondt att under min k. Br. rege- mente sådane skola existera».

Med anledning häraf började collegium medicum 1762 öfverlägga om nödvändigheten att låta de doktorer, »som blifwit antingen præsentés eller absentes till doctorer promoverade vid Greifswalds academie» undergå examen inför sig¹⁾. Den $15/1$ 1763 beslöt collegium anmäla hos Kongl. Maj:t »att Collegium ålagt dem, som redan äro promoti, till Collegium inlemna något specimen, hvarigenom de kunna till någon del kännas, och beslutit att pålägga dem, som hädanefter vid Greifswalds academie promoveras, sådan examen, som tillförene med doctores medicinæ blifwit anstald». En sådan skrifvelse torde likväl icke hafva afgått och återfinnes icke heller bland collegii handlingar. Collegium ansåg sig väl utan vidare äga rättighet att kräfva detta förhör. Vid sammanträdet den $15/3$ 1764 beslöt collegium

»att sedan ganska många med ringa och opålitelig insigt, särdeles en del fältskärsgesäller, erhållit doctorsgraden vid academien i Greifswald och aldenstund Collegium finner, om sådant på samma sätt hädanefter skulle tillåtas, riket blifwa upfyllt med oöfvade medicinæ doctorer, som tilförde innevånarene mera skada än nytta, genom skrifvelse antyda sådane doctores Gryphici att inom viss tid sig i Collegio till examens afläggande infinna enligt medicinalordningarnes 3 och 5 §§ och att sådant så mycket snarare må ske, begäres anten landshöfdingeembetes eller cheffernas handräckning».

¹⁾ Collegii medici protokoll den $7/4$ 1762. — Dock innehåller redan protokollet för den $15/6$ 1757 att »promotion skedd vid en sådan academie, som i k. brefvet den $20/4$ 1737 ej nämnes bland dem, hvars doctorer ifrån vidare examen här i Collegio i nåder frikallas, icke kan gillas».

Nedanstående, ehuru odaterade cirkulär, torde varit följden af detta beslut:

»Kongl. Collegium Medicum hafver låtit sig berättas, att Tit. skaffat sig Medicinæ Doctors bref vid Greifswalds universitet och nu vistas inom riket och här förmodeligen utöfvar praxin medicam. I följe deraf hafver Collegium väntat att Tit. längesedan till underdånig åtlydnad af Hans Kongl. Majestets nådigaste förordnande, hade icke allenast uppvisat i Collegio sitt diploma och disputationen, utan ock presenterat sig till vederbörlig examen. Men som det emot Collegii billiga förmodan hittills icke skett, så nödgas kongl. Collegium med detta antyda Tit. att aldrasist inom fyra månader efter datum infinna sig i kongl. Collegio Medico att afgöra den examen medico-practicum, som kongl. medicinalordningarnes 3 och 5 §§ bjuda och befalla.

Tit. lärer så mycket villigare efterkomma denna Collegii åstundan som Tit. derigenom får tillfälle att gifva prof af sin förvärfvade insigt i alla medicinens delar, såvida tillförene föga tillfällen lärer hafva varit, att vid något af Universiteterna inom riket göra sig känd, än mindre vinna Collegii förtroende, som kunde en gång vara Tit. till någon förmån. Collegium kan ej underlåta att låta detta vara sig angeläget, såvida med dess ämbete är förenadt den nödvändiga, med ansvar förknippade skyldigheten att förse riket med sådana medici, som äro kände för bepröfvad insigt och erfarenhet¹⁾.

Äfven Linné uppmanade i bref till Abr. Bäck af den $27/3$ 1764 att anställa examen med de Greifswaldska doktorerne:

»Alla de, som ej blifwa Doctorer hos oss, gå till Gripswald, som Petersen, Ramström etc. och 3:ne äro nu på vägen, som wij ej kunna släppa fram att gå samma genväg; på slutet gå alle. Renaste vägen wore när Collegium ser sig få owärdige Doctorer, att examinera dem ifrån Gripswald allesammans; approbera de skickelige, improbera andra. När man gör i sin tjenst till publici nytta och inbyggarnes säkerhet det som gagnar, är man ej så lätt att angripas och har publicum på sin sida».

Till och med i sin till riksdagen 1765 afgifna relation klagade collegium medicum öfver den lätthet, hvarmed den medicinska graden

¹⁾ Finnes i Bäckska samlingarna.

kunde i Greifswald erhållas, och den efterlåtenhet dervarande medicinska fakultet lät komma sig till last vid anställandet af de föreskrifna profven. Härom yttrade collegium:

»Det är en myckenhet unga medicinæ studerande och regements- samt bataljonsfältskärer så väl som fältskärsgesäller, hvilka facultas medica i Gripswald, Collegium kan ej säga för hvad orsak, under sista Pomerska kriget promoverat till Medicinæ Doctorer och som hvarken hafva humaniora eller insigt i de nödigaste medicinens delar, så att de ej utan fel kunna skrifva ett recept eller läsa en latinsk bok.

Hvilka prof och examina dessa undergått, kan hvar och en dömma af deras insigt och man vet att de mästa utan examen eller disputations försvarande blifvit stämplade med Doctors prägeln och är det ej underligt att det myntet är af elakt skrot och halt.

De hafva på det sättet frustrerat Eders Kongl. Majestäts nådigste inrättningar med Anatomie Professoren, med Accouchements lärande, som de hade så nödigt, ehuru de stanna vid fältskärssysslor i landsorterna.

Collegium hafver infordrat dessa till examen, så vida ej Gripswalds academie begripes under de inländska universiteter, der promoti Doctores äro fria för ytterligare examen i Collegio Medico, men förnämligast därför att, om möjligt är, kunna förmå dessa Doctorer, att upparbeta sig i vetenskapen, så vida det låter sig göra efter illa lagd grund, eller ock betaga unga medicinæ och chirurgie studiosi att äfven framdeles komma sig till en illa förtjent och vanhedrad Doctors titel, som ändteligen skattar barbarie i stället för lärdom och kunskap och skadeligt quacksalveri i stället för nyttig wettenskap och helsosam konst för land och rike.

Eders Kongl. Majestäts nådigste ompröfvande underställer Collegium, om icke nödigt vore, att ytterligare förnya i detta målet förr nådigst utgifna befallning, att Doctores Medici, som vid någon annan Academie än de tre inom riket, taga graden, innan de släppas till praxis Medica, nödvändigt måste undergå examen i dess Collegio medico».

I sekreta utskottet understödde professor Amnell den $14/8$ 1766 collegii medici klagomål med följande ord:

»I enlighet med hvad för detta om svenska ungdomens promoverande till Magistrar i Greifswalds Academie i nåd. stadgat blifvit, må äfven angående doctoral-promotioner i medicinen derstädes wara förordnat, att ingen svensk må dertill admitteras, som icke in loco med behörig approbation aflägger alla de prof, som efter svenska academiernes consti-

tutioner af en promovendus fordras, samt att icke dess mindre må Collegio medico tillkomma at sedan pröfva och godkienna de i Greifswald promoverade Doctorer, å sätt, som vanligen skier med dem, som vid den ena eller andra utländska academien promoverade blifvit, innan de till praxin medicam i riket admitteras, enligt hvad för detta i nåder är förordnad till Collegii medici underd. efterrättelse. Det öfver alt bekanta och stora missbruk vid doktorsgradens utdelande i Greifswald åt unge svenske studenter, fältskiärer och fältskiärsGesäller har föranlåtit mig till denna anmärkning¹⁾.

Något egentligt bemyndigande för collegium medicum att examinera i Greifswald promoverade doctorer torde likväl icke finnas. Dock trodde sig collegium på grund af k. brefvet af den $18/11$ 1766, i hvilket endast de i Upsala, Lund och Åbo promoverade läkarene omnämnas, kunna fordra examen af dem, som studerat i Greifswald. Knappt någon af dem synas dock hafva hörsammat collegii uppfordran att infinna sig till förhör. När professor D. Schultz föreslog Christian Ludvig Ramström till sin vikarie, förklarade collegium medicum den $3/10$ 1765 sig icke kunna antaga honom, såsom promoverad i Greifswald, innan han undergått »den utländska doctorer ålagda examen, hvarefter han först kunde erkännas som Collegii membrum och till något medicinskt embete inom riket befordras». Ramström förklarade mellertid den $7/10$ s. å., att han icke ville eller kunde undergå examen inför collegium, emedan icke någon annan i Greifswald promoverad doktor underkastat sig en sådan. Kort derpå eller den $8/11$ 1765 examinerades dock Johan Victor Siefert, promoverad i Greifswald 1762. Följande år den $25/6$ 1766 anmälde sig äfven Ramström till examen, men undan-

¹⁾ I sammanhang härmed må anföras, att Kongl. Maj:t i bref af den $20/3$ 1764 förordnade »det ingen af rikets infödde, som vid Greifswalds academie antingen sina studier idka eller önska att blifva promoverade, må vara tillåtet att der undergå magister promotion, förr än han derstädes aflagt alla och samma slags lärdomsprof, som vid academierna här i riket äro bruklige». Denna k. skrifvelse blef uppläst vid de årliga inskriptionerna i Upsala, Lund och Åbo. — Ytterligare anbefalldes Kongl. Maj:t i skrifvelse till samtliga universitetskanslererna af den $31/10$ 1768 »att inga infödde svenske undersätare måge frånvarande creeras till Theologiæ, Juris och Medicinæ doctorer i Greifswald med mindre de derstädes aflagt de vid academierna här inom riket vanliga specimina till doctorsgradens undfående».

drog sig densamma ånyo och blef på grund deraf den $11/5$ 1767 af collegium utesluten från förslaget till adjunkten i barnförlossningskonst.

Häröfver besvarade sig Ramström och anförde att collegium medicum i bref till medicinska fakulteten i Greifswald af den $19/2$ 1755 »förklarar sig alltid hafva ansett den bland de inländska och icke velat vidare fordra examen af dess doctorer, hvilket tänkesätt jag intet kunnat tro af ett och samma k. collegium skulle undergå den märkelige ändring, att då den ena tiden Greifswald nämnes för inländsk, det en annan tid efter behag kunde kallas utrikes». Under öfvertygelse om kollegii engång fattade besluts orygglighet hade han vid akademien i Greifswald förvärfvat sig doktorsgraden. Vidare anförde han att collegium redan till membra antagit flere vid akademien i Greifswald omkring år 1760 promoverade doktorer eller just vid den tiden collegium påstått att medicinska fakulteten derstädes meddelat åt alla sökande doktorsgraden, utan föregången examen, hvarför Ramström ansåg att collegium »snarare arbitrerade än följde någon lag».

Collegium medicum åter anmärkte i sin förklaring af den $19/7$ 1767 att Greifswald icke vore nämndt i det k. bref af den $26/4$ 1737, som befriade inrikes promoverade medicine doktorer från afläggandet af examen inför collegium. Det påståendet att akademien i Greifswald dock inbegreps under antalet af inhemska akademier vore så mycket mer ogrundadt, som berörda akademi sjelf utfärdade sina decreta »auctoritate cæsarea». Hertigdömet Pommern kunde icke heller anses som en med konungariket Sverige incorporerad province, utan som en andel af tyska riket, ägande sina egna konstitutioner, hvilka med Sveriges fundamentella och civila lagar hade ingen gemenskap. Alla Pommern rörande mål voro anförtrodda utrikes expeditionen i Kongl. Maj:ts kansli. Collegium hade redan förut nödgats i kanslikollegium göra framställning om missbruket af medicine doktorsgradens utdelande vid Greifswalds akademi. Likaså hade de filosofiska fakulteterna genom riksens ständers bemedling för detta utverkat Kongl. Maj:ts förordnande att de till öfverflöd vid Greifswalds akademi promoverade magistrarne icke finge äga kompetens med dem, som i landet promoverade blifvit. Ofta hade collegium kallat Greifswaldska doktorer till examen, men det vore icke kolle-

gii fel, om dess myndighet varit otillräcklig att förmå samma illigitimerade läkare till efterkommande af deras skyldigheter. De yppersta lagar hafva icke blifvit exequerade».

Ramström vann icke sitt syfte. Deremot underkastade sig Carl Fredrik Schulzen (Schulzenheim), som blifvit promoverad i Greifswald 1770, förhör inför kollegium den $6/12$ 1773. När J. Chr. von Heidenstam och Ramström begärde vara närvarande, samtyckte kollegium icke dertill, «som inga andra än membra collegii få bivista vid sådana tillfällen, hvilka desse ej voro». Heidenstam blef derefter membrum collegii den $9/12$ s. å. och befriades i anseende till sina knappa tillgångar från erläggandet af den bestämda inskrifningsafgiften. Slutligen underkastade sig äfven Ramström förhör inför kollegium och blef den $16/5$ 1774 efter en kort diskussion med arkiater Bäck om uttagandet af placenta vid förlossningar och de omständigheter, som dervid kunna förekomma, inskrifven som membrum. Samme Ramström blef redan följande år assessor i kollegium medicum och är känd som grundläggare af barnförlossningsanstalten «Pro Patria». Till och med Johan Gustaf Hallman, som 1750 blifvit medicine doktor i Padua och 1756 nämnd till andre lifmedikus, men 1773 förordnad till assessor, inträdde först efter ett samtal med arkiater Bäck inför kollegium som dess medlem och intog sitt säte den $17/5$ 1774.

Ett egendomligt förfaringssätt valde kollegium med Herman Linderholm, som blifvit promoverad doktor i Greifswald 1777 och samma år stadsfältskär i Ystad. När han begärde, att såsom frånvarande få enligt § 2 i collegii instruktion legitimera sig mot erläggande af den vanliga afgiften, förklarade kollegium den $7/8$ 1780 att hans kunskaper borde först pröfvas i kollegium, men till undvikande af den dryga reskostnaden till Stockholm kunde det tillåtas honom att inför medicinska fakulteten i Lund undergå detta förhör, hvarefter, när bevis deröfver inkommit, intet vidare vore att påminna. Senare ändrade dock kollegium sitt beslut derhän, att han medelst insändande af några «observationes medico-practicæ» kunde uppfylla collegii och sin egen önskan. Efter deras inlemnande till kollegium blef Linderholm inskrifven som membrum collegii 1781.

Kort efter det den nya medicinalstaten blifvit godkänd, nya provinsialläkaretjenster inrättade och så väl för dem, som för collegium medicum förändrade instruktioner utfärdade, tog sig collegium anledning att inför konungen uttala sitt bekymmer öfver bristen på skickliga personer till de medicinska sysslornas ändamålsenliga besättande och att tillika frambära klagomål öfver den medicinska undervisningens förfall. Collegii medici skrifvelse härom af den 8/6 1774 har följande lydelse:

«Då Ed. Maj:ts Collegium medicum har med alla rikets innevånare ordsak, att glädja sig öfver de oförlikneliga författningar Eders Kongl. Maj:t behagat i nåder taga angående medicinalwärdet samt de till folkhopens conservation närmast tilltagande medel, nödgas Collegium i underdånighet anmäla dess bekymmer öfver en efter all liknelse tillstundande brist på goda och rätt skickliga ämnen till de medicinska sysslornas besättjande. Collegium vågar ej oroa Eders Kongl. Maj:t med uppräknandet af åtskilliga omständigheter, som i de sistförflutna åren bidragit till både medicinens och andra nyttiga vetenskapers förfall här i riket, ty det skulle derigenom ledas in i ett för sig kanske fremmande ämne. Men det Collegium tror sig ej böra dölja är att vid en del af de allmänna lärosäten ej alltid varit svårt för mindre kunniga och skickliga att undfå Doktorsgraden och derigenom rättighet att söka sådana sysslor, som tarfva mogna och med mycken skicklighet och kundskap begäfvade män.

Till förekommande af ett för det allmänna så skadligt missbruk och till underdånigt följande af Eders Kongl. Maj:ts nådiga befallning at Collegium medicum bör hafva sig högt om hjertat alt det, som till medicinalvärdets förkofran i någon måtto kan bidra, dristar Collegium i underdånighet anhålla det täckes Eders Kongl. Maj:t förnya dess nådiga befallning till Gripswalds academie, at vid ansvar ej till Doctorer promovera andra än dem, som enligt academiska constitutionerne aflagt nöjaktiga prof af erforderlig lärdom och skicklighet. Collegium håller äfven i underdånighet före, att om alla medicinska faculteterna ålades mot slutet af hvar år insända till Collegium förteckning på dem, som studera medicine, tillika med deras academiska specimina, så kunde Collegium sättas i stånd vid förslagenas upprättande närmare känna de sökandes skicklighet och förtjenst, än hittills varit möjligt».

Om collegium med denna af Nils Dalberg uppsatta skrifvelse ville säga något mera eller syftade längre, än att blott gifva luft åt sitt missnöje med medicinska fakulteten i Greifswald, torde vara svårt att

utreda. Anmärkningsvärdt är att skrifvelsen icke är undertecknad af de akademiska institutionernas mångåriga vän Abr. Bäck, af D. Schulz von Schulzenheim m. m., utan endast af N. Dalberg, J. Bergstral, J. af Darelli, J. L. Odhelius och Is. Svensson, af hvilka åtminstone några icke voro synnerliga vänner till fakulteterna och deras män. Dunkla rykten gingo om en plan att upphäfvade de medicinska fakulteternas rättighet att promovera doktorer och öfverflytta den på collegium medicum i Stockholm. Hvilket syfte denna kollegii skrifvelse än månne haft, kunde dess sväfvande innehåll lätt missförstås. Skrifvelsen, hållen i allmänna ordalag, hade icke någon annan påföljd, än en af Kongl. Maj:t gifven varning att utdela medicine doktorsgrad åt andra än dem, som i stadgad ordning gjort sig deraf förtjenta. Mot slutet af sin akademiska bana fick Linné upplefva förödmjukelsen att medicinska fakulteterna erhöilo följande tillrättavisning, meddelad i k. brefvet af den 14/6 1774:

«Som Oss är i underdånighet wordet vid handen gifvit, huru som i de sistförflutna åren det mycket bidragit till medicinens och andra nyttiga vetenskapers förfall här i riket, att vid en del af de allmänna lärosäten, ej alltid varit svårt för mindre kunnoga och oskickeliga att undfå Doctorsgraden och därigenom rättighet att söka sådana sysslor, som tarfva mogna och med mycken skicklighet och kunskap begåfvade män; altså till förekommande af ett för det allmänna så skadeligt missbruk, finna Wi oss nu föranlåtne, att i nåder förnya de för detta skedda befallningar, att vid ansvar inga andra vid våra academier böra promoveras till Medicinæ Doctorer än de, som enligt akademiska constitutionerne aflagdt nöjaktiga prof af erforderlig lärdom och skicklighet, hvarjemte alla medicinska faculteter emot slutet af hvarje år, böra insända till vårt Collegium medicum förteckning på dem, som studera medicinen, tillika med deras akademiska specimina, hvarigenom bemälte collegium kan sättas i stånd att vid underdåniga förslagers upprättande, närmare hafva tillfälle att känna de sökandes skicklighet och förtjenst, än hittills varit möjligt».

Att medicinska fakulteten i Greifswald allt fortfarande tillät sig en oförklarlig slapphet vid utdelandet af doktorsvärdigheten och bragte densamma i vanrykte, torde man kunna sluta af kollegii medici redan samma år den 3/10 till Kongl. Maj:t inlemnade skrifvelse:

«Sedan Collegium medicum genom en af medici practici i Altona med allmänna tyska avisorna öfver hela Europa kringsspridd tryckt protest, kommit i erfarenhet thet medicinska faculteten i Gripswald till medicinae doctor proclameiat en skomakare i Altona, vid namn Johan Petter Menadiè, anser collegium sin skyldighet fordra att enligt E. Kongl. Maj:ts nådigste Instruction i underd. anmäla denna så oförmodade, som för vetenskapen vanhedrande händelse.

Som bemälte facultet igenom dylika oförsvärliga promotioner missrfimar E. Kongl. Maj:ts höga namn genom dess tryckande på Diplomerne, såsom Academiens höge skyddsherre, så lefver Collegium uti thet underdåniga hopp att E. Kongl. Maj:t täcktes ogilla thenna olagliga promotion, hvarigenom faculteten får erfara det misshag E. Kongl. Maj:t hyser för dylika steg, som så snörrätt strida emot the bud och befallningar uti medicinalverket, hvilka E. Kongl. Maj:t så nyligen med dess nåd. underskrift stadfästat».

Konungen förklarade «sig med all nådig ömhet för medicinska vetenskapens uppmuntran, likväl icke kunna så omedelbart göra någon ändring uti detta facultetens göromål», utan öfverlemnade åt kanslern vid Greifswalds akademi, generalguvernören¹ och riksrådet grefve Sinclair att dervid förfara efter hvad omständigheterna kunde fordra ¹). Kollegium fick nöja sig med följande k. bref af den 8/10 s. å.:

«Sedan af den anledning att en i Altona varande skomakare, benämnd Menadiè, vid Greifswalds Academie vunnit promotion till Doctor Medicinae, I genom skrifvelse af den 3 i denna månad hos Oss i underdånighet föreställt huru medicinska faculteten vid bemälta Academie sin i dy måhl erhållna frihet oförsvärligen skal misbruka, och det utan afseende på författningarne, samt vår icke längesedan dit aflätne nådiga warning och befallning at doctorsgraden ej androm tilldela, än dem, hvilka genom bepröfvade studier ådagalagt nöjaktiga prof af lärdom och erfarenhet med mera, hafwe Wi i nåder godt funnit att genom transsumt af samma eder skrifvelse lämna Herr Riks Rådet och General-Gouverneuren samt Riddaren och Commendeuren af vår Orden Grefve Sinclair såsom warande Cantzler wid bemälte vår Academie behörig del af hwad I härwid andragit, jemte nådig befallning att I härutinnan efter omständigheterna förfaren».

¹) Ur Conseil. och Cabinetts protokollet den 8/10 1774.

Huruvida med anledning af nu anförda missförhållanden särskilda åtgärder vidtagits att stäffa de öfverklagade missbruken inom medicinska fakulteten i Greifswald eller försök gjorts att bringa fordringarna för medicine doktorsgradens vinnande derstädes i öfverensstämmelse med de i Sverige gällande, känner förf. icke. Först Kongl. Maj:ts instruktion för kanslersgillet af den 27/10 1801 innehöll antydningar härom:

«Som k. academien i Greifswald utgör en del af rikets uppfostringsverk, bör Cantzlersgillet med noggranhet skärskåda och pröfva, huruvida dess författningar i tillämpning till svenska snilleämnens beredande kunna utan hinder stå tillsammans med de stadgar, som för de inrikes läroställena bestämmas, samt i annor händelse, i samråd med förenämde academies Cantzler, hos Kongl. Maj:t i underd. anmäla och föreslå, i hvad måtto berörde författningar måga gifvas den jemkning, att äfven i afseende på dem, det emellan allmänna uppfostringsverkets särskilda grenar angelägna samband warder behörigen iakttagit».

Vid frågan om de medicinska förhållandena i Pommern kan här ytterligare nämnas professor Andr. Westphals i kanslikollegium 1767 gjorda anhållan, att medicinska fakulteten i Greifswald måtte bemyndigas att som ett «Collegium medicum» examinera fältskärer och barnmorskor för städerna och landsbygden. På grund af ett af Jonas Böckman afgifvet yttrande föreslog collegium medicum att, så länge fakulteten saknade lärare i kirurgi och barnförlossningskonst, pröfning af kirurger och barnmorskor borde ske i Stralsund, der skickliga läkare funnes att tillgå. De anatomiska studierna deremot kunde bedrivas bäst i Greifswald, der en professor i anatomi fanns anställd, om utvägar vidtoges att till anatomiska institutionen derstädes anskaffa tillräckligt dissektionsmaterial.

Collegii medici yttrande den 20/3 1767 var af följande innehåll:

«När Lifland och Ingermanland woro under Sveriges Crona hade k. Collegium medicum i Stockholm uppsigten öfver städernas och landets medicinalverk, så att medici practici i de orterna examinerades i Collegio och blefvo dess membra. Likaså i Stralsund, som Collegii acter intyga, fastän det efter år 1718 kommit ur bruk. Sedan den tiden har collegium icke tagit sig del af medicinalvärdet i Pommern, men kan vid detta tillfälle ej undgå att hos Ed. Excellencier, samt högl. k. Cancelliecollegium, anmäla att facultas medica i Greifswald har dessa sednare åren, isynn. från

år 1760, samt sedermera årligen hedrat med Doctorsgraden sådane, som hvarken haft de för en medicus oundgängeliga studia humaniora eller de öfriga insigter, som för en doctor medicinæ äro nödvändiga. Huru desse afgjort examina och disputationen må faculteten bäst veta. Desse hafva öfversvämmat fäderneslandet och bidraga på intet sätt till scientiæ medicæ uppkomst eller uppmuntran i riket. Collegium har wäl efter medicinalordningarne infordrat dem till examen, men de hafva alla, utom en enda, uteblifvit.

Collegium anhåller derföre ödmjukast, att Edre Excellencier och högl. k. Cancellie-Collegium behagade genom dess gällande åtgärd förmå faculteten att ändra detta dess förhållande, som ej annat kan än införa det grofwaste barbarie i studio medico.

Efter en lång mellantid, under hvilken Greifswald icke vidare omnämnas i kollegii handlingar, finner man i början af detta sekel att collegium medicum åter rådfrågats i angelägenheter rörande Pommern. Sålunda tillstyrkte collegium i utlåtande af den $\frac{4}{2}$ 1802 inrättandet af ett barnbördshus i Stralsund framför det af generalguvernören von Essen i Greifswald föreslagna och att detsamma måtte blifva större, än ämnadt var. Äfven afgaf collegium vid införandet af ny medicinalordning derstädes yttrande öfver förslaget ¹⁾. När Gustaf IV Adolf sedermera genom kungörelsen af den $\frac{26}{6}$ 1807 införde svenska statsförfattningen och Sveriges rikets lag i Pommern och Rügen, upplöste regeringen derstädes samt bemyndigade generalguvernören Hans Henrik von Essen att ensam och allena utföra konungens bud och befallningar i Sveriges tyska stater, blef äfven collegium medicum underrättadt härom med afseende å de på collegium ankommande åtgärder. Icke långt derefter ankom till collegium en skrivelse från riksdrotsen grefve A. C. Wachtmeister af den $\frac{16}{10}$ s. å., som meddelade att på konungens befallning ett sammandrag af gällande ekonomiska stadgar och förordningar skulle utarbetas. För detta ändamål borde tvenne embetsmän från hvarje collegium utses, som ägde att uppgöra detta sammandrag och under tiden åtnjuta tjänstledighet. Till verkställande af detta uppdrag utsåg collegium assessorerne Odhelius och Hedin, hvilka efter en tid anmälte

¹⁾ Collegii medici protokoll den $\frac{2}{5}$ 1805.

att deras arbete var färdigt ¹⁾. Äfven förslag till medicinaltjenster i Pommern uppgjordes numera af collegium och blef Joh. Karl Haken på grund af collegii förord utnämnd till provinsialläkare derstädes den 18/2 1807. Inträffande politiska händelser gjorde ett hastigt slut på denna collegii medici ökade embetsmyndighet.

5. Förening af medicinska och kirurgiska studier.

På flera än ett ställe i detta arbete har den skarpa skillnad, som enligt det gällande åskådningssättet förefanns emellan medicin och kirurgi, blifvit framhållen. Huru djupt denna uppfattning inverkade så väl på förhållandet emellan idkarene af den medicinska vetenskapens olika grenar, som på medicinalväsendet öfverhufvud, torde nog samt framgå ur en mängd meddelanden i denna skrift. Dessa missförhållanden insågos och behjertades väl af mången, som nitälskade för den medicinska vetenskapens utveckling och uppblomstring i landet, men att finna de rätta medlen till deras afhjelpande var icke lätt under all den öreda, som sed, fördomar och af ålder existerande privilegier i förening framkallat.

Tanken på att lägga gemensamma vetenskapliga studier till grund för medicinens och kirurgins sammanslutning uttalades, så vidt förf. funnit, första gången i ett af Peter Hamnerin till Kongl. Maj:t inlemnadt förslag af den 7/2 1741. I detta sitt anmärkningsvärda memorial uttalar han sin «oförgripeliga tanke» derom, «att en doctor medicinæ, förutan det att han är en god pharmaceuticus, bör oumgängeligen vara en god chirurgus, så vida han skall vara försvarlig att anförtros någon provincial-medici beställning». För vinnandet af detta mål borde medicinska fakultetens lärare vara förbundna att förskaffa sig så tillräckliga insikter i den kirurgiska vetenskapen, at de «sedermera måtte vara i stånd att handleda medicinæ studiosos till theoriam et praxin tam medicam, quam chirurgicam». Genom att «uppehålla sig någon tid hos erfarna chirurgis», skulle medicinæ studiosi inöfvas i de praktiska göromålen.

¹⁾ Collegii medici protokoll den 6/11 1806 och 10/2 1807.

Hamnerins skrift remitterades den $10/11$ 1742 till kanslikollegium «som härom har att sammanträda med Hrr Academie Cantzlererne och sedan med deras gemensamma betänkande deröfver inkomma». Någon synnerlig brådska synes man icke gjort sig med frågan. Först den $18/2$ 1743 blef förslaget uppläst i kanslikollegium. Hvar det sedan dröjde är svårt att säga, men den $11/10$ 1746 finner man att medicinska fakulteten i Upsala inlemnade sitt yttrande till consistorium academicum. Fakultetens memorial till kanslikollegium, skrivet med Nils Rosén von Rosensteins handstil, undviker i det hela frågans besvarande med följande ord:

«Provincialmedici och Doctorens Herr Hamnerins med faculteten communicerade tanckar och påstående, att en Medicinæ Doctor bör förstå chirurgien, har faculteten med nöje genomläsit och ser åtskilliga lärda mäns derom gjorda påminnelser i mycket god mening deruti upprepade. Som faculteten redan haft sig dem bekanta, samt vid den studerande ungdomens informerande långt för detta användt och än dageligen använder dem, så har den, vid en så allment kunnig sak, icke funnit sig föränlåten något vidare att påminna.

Skulle Herr Doctoren genom den kunskap han eger uti chirurgien hafva upptäckt något i medicin, som kunde vara faculteten obekant, så vill den, när deraf lemnas del, alltid med tacksamhet sådana, så väl som andra påfund emottaga och Herr Doctoren med den heder ihogkomma, som tillägges alla dem, hvilka till publici och egentligen den lärda werldens tienst med nytta uppföra sin tid och möda¹⁾.

Hamnerin, som erhållit del af fakultetens utlåtande, yttrade sig ånyo i en senare till kanslikollegium ställd skrift af den $20/2$ 1747, men derstädes uppläst först den $30/9$ s. å.:

«Så mycket det skulle glädja mig om wettenskaperne så lärdes och skiöttes, att de nödlidande kunde af en och samma person undfå den upwackning, skiötsel, råd och hjelp, som de nu hos 2:ne oftast och icke utan dubbel omkostnad måste söka, så mycket grämer det mig at jag

¹⁾ Hithörande handlingar finnas i riksarkivet under rubrik «Bihang till Collegium medicum 1738—1753».

har all orsak att tvifla, om detta ändamålet någonsin vinnes, så länge icke något högre förordnande föranlåter docentes och discentes att sammanfoga wettenskaperne och att låta dem lära och läras tillika. Saken är intet min, utan angår alla och kan jag för min del ingenting vidare göra härvid; men är allenast nögd dermed, at jag gifvit nödvändigheten häraf tilkienna, och således frälst mitt samvete.

Så mycket mer förvånande är det att collegium medicum i afgifvet utlåtande af den ²¹/₁₁ 1747 fullkomligt afböjde Hamnerins förslag att «befordra och upphjelpa medicinens studium genom dess förening med chirurgien, i det collegium får tillfälle att visa huru litet förenämnda, så vidlyftiga och dierfwa, som ogrundade och enfaldigt författade skrift förtjenar namn af ett välment förslag». Kollegium antyde att det är omöjligt «att i begge delarne (medicin och kirurgi) excellera och de skadliga följder, som auctor tillskrifver den efter hans tycke förderfvade delningen, härflyta tvärtom deraf att en och samma person ju mindre han förstår och ju oskickligare han är, ju snarare tilltror han sig alt och åtager sig gjöromål, som stadna til dens fördärf, som hjelp sökte». De i skriften yttrade «grofva insinuationer» förmodade collegium härflyta af «pur enfaldighet och icke af argt uppsåt». Kollegium slutade detta märkliga aktstycke, «till Collegii stora nöje uppsatt af assessor Kammecker», med den begäran att kanslikollegium «måtte foga den eftertryckliga anstalt, att medicinalförordningarne måge framdeles blifva i det nogaste efterlefda och icke, som nu beklagligen tillgår, af hvar och en, som hälst behagar, dierft och utan försyn uppenbarligen öfverträdas».

Härmed förföll denna framtidstanke, som först vid seklets slut skulle finna sitt förverkligande, när collegium medicum vid kirurgiska societetens upplösning 1797 fick «en odelad styrelse och tillsyn öfver hela medicinalverket i riket, så i hvad till chirurgien, som medicinen hörer».

Bristerna i den kirurgiska undervisningsmetoden lågo dock i öppen dag för alla dem, som sjelfve förvärfvat sig högre vetenskaplig kirurgisk bildning och nitälskade för kirurgins upphjelpande ur dess djupa lägervall. Högst upplysande i detta hänseende är följande yttrande af Olof af Acrel i ett utlåtande om läkarekonstens förbättrande i Sverige af

den $11/10$ 1760, ¹⁾ som visserligen icke då ännu ledde till förverkligande af de deruti uttalade ideerna, men dock förberedde sinnen för framtida förändringar och hos enskilda väckte hågen för grundliga studier på vetenskapens hela område:

«Det vanliga undervisningssättet är hos chirurgos otillräckligt. Af egen erfarenhet kan jag besanna, huru svårt det fallit att meddela dem af mina elever, som inga grunder till studio förut egt, de kundskaper, som immediate åtfölja praxis chirurgica och huru lätt detta värcket deremot varit hos dem, hvilka förvärfvat sig principia artium liberalium vid universiteter, scholor eller privat information. På 16 års tid har jag ej hunnit lemna från mig till det allmänna mer än 11 discipular, men från k. lasarettets början hafva enligt k. förordnande ett antal af 60 chirurgiska ämnen och candidater nyttjat min handledning.

Efter min mening borde de, som till egen heder och fäderneslandets nytta hädanefter vilja lära och utöfva chirurgien, först i yngre åren, ant. strax efter schole studierne, privat information eller 1 à 2 års vistande vid academierna, ordentligen lära chirurgien hos någon lärd och välförfaren chirurgus eller, om de hellre vilja, vid k. lasarettet i Stockholm under deras anförande, som nu eller framdeles förestå lasarettet som läkare. Sedermera vid academien förvärfva sig fundamenta theoretica medicinæ et chirurgiæ, deruti visa prof af framsteg genom vanliga examina och specimina academica eller andra öfvertygande sätt, i begge delarne af läkarekonsten. Då detta är fullgjordt, böra de ha öppen och ostridig rätt till honores et munera utriusque medicinæ, sedan de uppvaktat i lasarettet, ifall sådant ej in antecessu är uppfyllt.

Sättet och stället till pröfning af sådane litterate chirurgi, deras kallelse och föresläende till lediga tjänster underställer jag höga vederbörandes ompröfning och utstakande.

Då kunna de med nöje och gerna se sig med chirurgiska societeten incorporerade, hvilken småningom, utan att mista sina fri- och rättigheter, ikläder sig dräkten af en litterat corps under namn af facultet eller Collegium och afskuddar sig de hinderliga och servile fjettrar, som hålla handtvärks embeten och skrän från et nyttigt och hederligt täflande tillbaka. Societeten bär i sjelfwa värcket deraf mycken likhet och ser utan den minsta båtnad för dess ledamöter chirurgiens flor snarare aftaga än

¹⁾ Upsala universitets bibliotek.

tillväxa, om ej tidiga och kraftiga författningar tagas till dess försättande på en hederlig och lönande fot».

Den rikliga tillgången på fältskärer och deras användbarhet vid olikartade sjukdomstillfällen öppnade småningom läkarenes ögon för den oafvisliga nödvändigheten att förvärfva sig praktiska kunskaper i kirurgi. Man måste slutligen inse att allmänhetens behof icke lät bestämma sig af reglementen och stadgar. Mot medlet af förra seklet inträdde derfor en och annan blifvande läkare sjelf, åtminstone för någon tid, i fältskärslära eller började läkarene i sin tjenst och för sin praktik anställa kirurgiskt biträde. Sålunda skref And. Magn. Wählin till Abr. Bäck från Jönköping den $\frac{3}{5}$ 1758:

«Äfvenledes vill jag i ödmjukhet hos välborne Herr Archiatern förfråga mig, huruvida det kan vara mig tillåtit, at få hålla sjelf en fältskärsgesäll, att under mitt inseende gå dem tilhanda i orten, med hvilka jag årligit accord ingått. Kongl. Hofrätten vill i följe af sina privilegier gifva honom försvar, men som de ingen annan villja hafva än den, som jag sjelf kan disponera, så villja de ej kalla någon beständig fältskär, utan at jag skulle hos mig hålla en gesäll mot årlig lön, och den där kunde lätta mitt besvär hos fattiga och gå de andra med rakning och åderlåtande tillhanda, hälst stadens fältskär både för sin liderlighet och försummelse kommit så utur allas tycke, att jag måste ofta betjäna mig af drängar och bönder, att sända till de förnämsta Herrskaper på landet, när jag i staden är occuperad och en Chirurgi åtgärd behöfves. Jag skulle länge sedan afgjort några saker med vår fältskär, som kunnat uträtta at han fallit på den tankan, som honom rådeligast vore att lemna chirurgien, men hans hustru och många barn upväcka hos några medlidande.

Jag wore väl häldre nögd, att taga någon medicinæ studiosus, men som saknaden i orten endast är af hvad en Chirurgus bör göra, så finna de sig ock icke nögda, om jag på annat sätt än föreslagit är undsätter dem. Nu måste jag sjelf vara nögd, at låta slå mig åder af en dräng och Herrskaperna måste jag på detta sättet betjäna. Skulle jag ombestyra att en examinatus Chirurgus komme till orten och satte sig här ned, så torde hända att mina inkomster blefve framdeles nog minskade, men får jag sjelf hafva honom såsom under min direction, så skall han hålla sig ifrån det stora modet, hvaraf Chirurgi nu för tiden yfvas».

I följd af det privilegii skydd, hvarmed fältskärerne kringgärdade sin verksamhet, beredde det dock stundom läkarene svårigheter om de i sin praktik ville använda personer, dem de sjelfve inöfvat i enkla kirurgiska göromål. Abr. Bäck anmälde hos Kongl. Maj:t 1753 att magistraten i Hernösand väckt åtal mot dr Nils Gissler, «emedan han undervisat en ung fältskärsgesäll och öfvat honom till en förnuftig medico-chirurg hos sina sjuka och att betjena allmogen. Magistraten hade vid 20 dal. smts vite förbjudit denne amanuensis att betjena doctorn hos de sjuka, emedan de låtit komma en annan fältskärsgesäll för stödens betjening, som de vilja påtvinga doctorn».

Under och efter Pommerska kriget, då flere af de i arméens tjenst anställde yngre fältskärerne hastigt förvärfvade sig medicine doktorsgraden i Greifswald, synes tanken på att egna sig åt kirurgins konst vaknat hos några af arméens läkare. M. Bæckner skref från Stralsund den 10/3 1759 till Abr. Bäck:

«Jag ärindrar mig, att välborne Herr Archiatern en gång uti ett bref rådde oss att med flit tänka på chirurgien. Sedan den tiden har jag ock mäst använt mina lösstunder derpå samt öfvat mig dageligen på sjukhuset med åtskilliga skadors utwärtas skjötsel: Och då jag eftersinnat, det fältskärerne innehafva i allmänhet de mäst importanta syslorna och i fredliga tider de commodaste, hafver jag resolveradt, att, om tillfälle gifves, söka en regements fältskärssysla. För en vecka sedan var jag hos Öfverste Fock och skjötte dess yngre son uti dess sjukdom. Ut i ett sällskap af flere regimentets officerare nämde jag då, att jag skulle tycka om nämnda beställning, hvilket de sedan nämnt för Öfversten. Detta hade den wärkan att, då patienten war frisk och jag skulle taga afsked, tillböd Öfversten mig sin handräckning, i fall jag wille fortfara i dessa tankar. Råder Herr Archiatern också dertill, så resolverar jag straxt. Men jag är alldeles okunnig om sättet att komma dertill, om examen dertill fordras och hvem skall examinera. Jag anhåller allra ödmjukast, att välborne Herr Archiatern framdeles wille yttra sig något uti denna saken».

Härom skref ytterligare N. Åman från Greifswald den 28/11 1760:

«Hade jag penningar, ville jag gifva mig i accord med Stabschirurgus Bergström, men han berättar mig at Doctor Grufberg redan

budit honom 4000 plåtar, hvilket är en enorme summa, hälst jag tror honom aldrig kunna sielf begära halfparten. Det blir nu snart nödigt, at Doctorerne tänka på at blifva fältskärer, sedan regements- och kompanie-fältskärer låta giöra sig till doctorer. Greifswalds Academie har nyss hedrat sig därigenom att de gjordt unge Voigtlander till doctor och 2:ne fältskärsgeßaller vid artilleriet hålla nu på at accordera om hatten. Det faller oss svårt att hafwa sådana vederlikar».

Här må nämnas att medicinska fakulteten i Åbo öppet uttalade sin tanke om förvändheten i det kirurgiska examinationsväsendet och framhöll orsakerna till den ständiga bristen på vetenskapligt bildade läkare för arméens och flottans behof. I en skrifvelse af den $21/4$ 1773 till collegium medicum förklarade fakulteten «orsaken till bristen på chirurgiska ämnen vid academierna» ligga i den ringa uppmuntran de enligt författningarna ägde, då de all skicklighet oaktadt icke kunde få undergå kirurgisk examen och befordras till sysslor, så framt de icke tjenat vissa år på en barberstuga. Fakulteten anmodade collegium att häruti söka ändring och collegium beslöt äfven att anmäla detta ärende hos Kongl. Maj:t ¹⁾. Utom Haartmans memorial, inlemnade öfver professor Martin ett projekt i ämnet. Frågans afgörande uppsköts likväl, emedan ledamöterna skulle genömläsa dessa andraganden. Under tiden försvunno de inlemnade förslagen och saken förföll ²⁾.

Emedan blott af kirurgiska societeten examinerade personer woro enligt gällande författningar berättigade till militärläkaretjenster, förekom det derfor, ehuru undantagsvis, att en medicinlicentiat underkastade sig en sådan examen. Sälunda hade medicine licentiaten Lars Zenius anmält sig i collegium medicum till expeditionskirurg vid flottan. Han antogs visserligen, men ålades att «innan afresan inför kongl. chirurgiska societeten ådagalägga sin ägande kunskap och skicklighet i alla till chirurgien hörande stycken». Zenius undergick denna examen och begärde att den måtte anses tillräcklig för erhållande af «mästarebref» ³⁾.

¹⁾ Collegii medici protokoll den $4/5$ 1773.

²⁾ Collegii medici protokoll den $14/1$ 1774.

³⁾ Collegii medici protokoll den $9/6$ och $12/6$ 1796.

Det svåraste hindret för läkarene att egna sig åt kirurgins studium var just den under hela seklet gällande bestämningen, att endast de kirurger, som varit inskrifna i kirurgiska societeten, genomgått de föreskrifna läroåren och] blifvit af densamma examinerade, kunde göra anspråk på regementsfältskärssysslor. För dem, som vant sig vid akademiska studier kunde det icke kännas annat än motbjudande att underkasta sig det lärosätt och lärotvång, som gaf kirurgins studium dess karakteriska prägel och utgjorde styrkan i societetens ålderdomliga skrämmässiga organisation. Annan utväg fanns dock icke. Läkarene sjelfve tillstyrkte att foga sig i omständigheternas kraf. I detta syfte skref J. O. Hagström den 28/2 1770 till P. Wargentin:

«Jam ad novitium Chirurgum, h. e. min brorson Anders Johan Hagström, som är i lära hos regementsfältskären Lilljenwalld i Stockholm. Det är denne yngling, som jag bedt at Bror recommenderar hos Doctor Åman och professor Bengt Jonas Bergius! Glöm det icke vid något tillfälle. Min bror Jacob Hagström ville enteligen, at des son Anders Johan skulle välja studium medicum i stället för chirurgicum. Men då jag förestälte fadren, att en regementsfältskär har 100 tunnor spanmål och dessutom boställe till lön om året, när deremot en provincialmedicus, för det falska myntets skull, haft knappast 15 tunnor säd om året, när tunnans kostat 10 plåtar: somliga år har den gält 11 à 12 plåtar på vår ort. Denna sanfärdiga demonstration utvärkade att Johan Anders valde studium chirurgicum med säker lön, än studium medicum med lägre mynt till lön. Wåre riksdagsmän hafva rest magre nog till riksmöten, men alltid nu, på 30 år, kommit tillbaka stinne, proppade, förmögne, pecuniosi. Utlagorna hafwa omåttligen vuxit från riksdag till riksdag. Yppighet, högmod och list hafva nu stigit till omåttelig högd, så att en Tålfman och nämndeman åstundat länsmans character, för sin fru skull och drillat med allehanda konster, at bedraga sin nästa, till yppighetens underhåll. Bokhållaren vid sockerbruket i Norrköping, som lät införa uti Norrköpings Vickoblad, at R. Ständer ei förmått uträtta något nyttigt på 5 månaders tid, nu sist i Stockholm, för den där varande corruption skull, har fått Götha Häf-rätts dom, att sitta 14 dagar på vatn och bröd, doch at domen förut skall underställas konungen. Denne bokhållare dömdes från lifvet vid underrätten i Norrköping förut. Så att Häf-rätten varit christeligare, än Norrköpings domare»¹⁾.

¹⁾ K. Vetenskapsakademins samlingar.

I det af kirurgiska societeten envist vidhållna lärosättet låg emellertid grunden dertill att, vid stigande upplysning och vetenskapens utveckling, sjelfva den uråldriga lärobyggnaden måste falla sönder. Ju mer behovet af akademisk undervisning vaknade hos kirurgerne, ju flere af dem började förena medicinska och kirurgiska studier, desto lättare måste de gamla rämärkena emellan medicinens hufvuddelar falla. Under årens lopp blef det sed, att en mängd unge fältskärer tillbragte en del af sin studietid vid universitetet och togo den medicinska graden. Till en början hade väl de akademiska lärarene svårt att vänja sig vid dessa nyinträdande elever, som ville utbyta rak- och barberstugans sysselsättningar mot vetenskaplig undervisning och betraktade med misstroende denna nya riktning, men i den mån sjukhus blefvö inrättade i landsorten och den kirurgiska konsten började vid dem utövas af verkliga läkare, desto lättare veko de inrotade fördomarne ¹⁾.

Denna betänklighet uttalade sig synnerligen tydligt i Linnés bref till Abr. Bäck af den ²⁶/₄ 1765:

»M. k. Broder föranlåtes jag rådfråga uti en casu conscientiae, såsom warande Archiater regni och præses R. Collegii, doch privatissime et sub rosa silentii, gif mig råd såsom en vän och wis man. Jag har intet i ämbetes saker warit mera willrådig.

Regementsfältschiären vid Artilleriet Lenberg blef student 1752, disputerade under mig de nutrice noverca, rätt wacker; blef sedermera fältschiär etc., förlidet åhr kom åt honom att blifva Doctor; reste hit; bewistade Wallerii och philosophorum approbation, nu kommer han till oss och begär examen, som bör näkas ingen, som det gitter. Examen blef anställt i förrgårs. Han hant knapt pundnaglen; hvarföre jag suspenderade att afsäga judicium om examen till nästa onsdag för fölliande considerationer. Ty ehuru edert intresse är alient ifrån vårt, will jag gierna i min tid jämka mig, så mycket är möjligt.

Jag wet att Eder plan wore den, det alla medici borde lära chirurgien, at där igenom winna regementsfältschiärs poster, som äro betydande; då häldre söktes en chirurgus, som woro doctor än en annor.

Jag wet att prof. Acrell åstundades af Eder till Doctor att där igenom mera inlifwas med Eder.

¹⁾ Ännu vid medicine doktorspromotionen i Upsala 1793 besvarades doktorsfrågan »an studia Medicinæ atque Chirurgiæ in Patria sejungenda sint?» jakande.

Jag wet intet om Hrr:ne åstunda at flere chirurgi på det sättet skulle kunna söndras äller om chirurgi sjelfwe drifwa där på för sine orsaker och uträkningar.

Lätt mig därför wetta hvad existimation bemälte L. har ibland chirurgos äller i sin societet, samt äfven hos allmänheten, att stöta en hedransvärd man så publice woro både för honom och oss sensibelt. Excellerar han in sua arte, bör därpå göras någon reflexion. Hade han gått öfwer pundnaglen hos oss, hade wi ej frågat äfter om han varit jude eller græc, utan gjort honom till Doctor. Nu äro wij rädda om både hans och facultetens existimation.

Detta skrifver jag under cavalliers parole, att m. Hr Bror icke upptäcker för någon, men som en vän säger mig circumstantierne, ty man gör och något i anseende till publicum.

Verbo: men om de bäste chirurgi blefwo Doctores, de icke då skulle sjelfwe söndra sig ifrån plebem och tyckas de woro bättre än de andre.

Mon icke då skulle vinnas att cheferne skulle willia med tiden alltid hafwa Doctorer till regementsfälttschirur?

Contra: om sämbre och förachtade Chirurgi af sin societet, blefwo promoverade, mon icke då Honores doctorales skulle komma hos dem i föracht och de skulle säga att våra sämste chirurgi kunna blifwa Doctorer? ty de kiänna sina bäst.

Judica ipse politice vel in favorem vel justitiam et da consilium».

Denne Fredrik Lindberg torde likväl blifvit af Linné ogillad. Om honom skrifver Sacklén att han »tänkte kunna ernå doktorsgraden, men hade dertill nog svaga kunskaper, hvarför han sedan endast höll sig till kirurgien».

6. Anställandet af läkare som lektorer vid gymnasierna.

Bland de åtgärder, hvilka under äldre tider vidtogos för att i vidsträckt kretsar sprida kännedom om sjukdomarne och deras behandling, samt derjemte öka antalet läkare, var äfven den att vid rikets gymnasier, såsom lektorer, anställa medicinskt bildade män, hvilka jemte sin lärarebefattning ägde att som provinsialläkare betjena ortens befolkning.

De första spåren dertill återfinnas i medicinska fakultetens i Upsala betänkande öfver förslaget till skolordning 1664, då fakulteten yrkade

att ingen skulle antagas till physices lektor, som icke »giort sig capabel i medicina» och derpå erhållit intyg af fakulteten, på det att han sedan måtte utom sin undervisning i fysik kunna »praxin medicam exercera». Vid 1668 års riksdag framlade äfven regeringen för prestandet det förslaget att lektoratet i fysik skulle besättas med personer, som studerat medicinen och derigenom kunde tillhandagå allmänheten med läkareråd¹⁾. Dessa förslag ledde icke till någon åtgärd.

Deremot förordnade Karl XI 1692 att en provinsialläkare skulle anställas i Kronobergs län »till stiftets och provinsens bestånd» och erhålla »physicæ lectoris lönen vid gymnasium i Wexiö». Dan. Lindeblad blef s. å. logices et physices lektor och tillika provinsialläkare, men dog redan 1694. Under den följande tiden till 1712 innehades dessa befattningar af Johan Lindelius, men 1714 skildes tjänsterna från hvarandra, då Joh. Flachsenius blef lektor och Johna Stensson Rothman provinsialläkare. Båda befattningarna återförenades 1720, då Rothman »så länge de äro combinerade och förvaltas af en person» erhöill 100 dal. smt af »cronones medel» i egenskap af provinsialläkare, men skulle mot åtnjutande af lektorslönen undervisa i medicin vid gymnasium. Tillika beslöto riksens ständer att vid hans afgång eller »när beggö beställningarne skiljas från hvarandra», borde provinsialläkaren i Kronobergs län i likhet med de andra provinsialdoktorerne njuta 300 dal. smt af kronan i lön »hvarom en mening i staten införes»²⁾. När Rothman 1751 tog afsked från lektorssysslan och 1755 från provinsialläkarebefattningen, ville konsistorium i Wexiö med åberopande af riksens ständers beslut vid 1720 års riksdag utnämna en särskild lektor i logik och fysik, men detta tilläts icke vid riksdagen 1756 och efter Rothmans död 1763 erhöill hans efterträdare i lektoratet P. Wickelgren fullmakt äfven på provinsialläkareysslan. Johan Georg Colliander var den siste, som i Wexiö förenade lektors- och provinsialläkaretjänsterna (1771—1795).

¹⁾ H. Hernlund, *Bidrag till den svenska skollagstiftningens historia under partitidehvarfvet 1718—1809*. I. Sthlm 1882. Sidd. 13 och 14.

²⁾ Sekreta utskottets protokoll den 14/6 1723.

Under frihetstiden upptogs åter frågan om anställandet af medicine lektorer vid landets gymnasier. Landshöfdingen i Gefle Erik Odelström aflät i detta syfte den $28/7$ 1743 till sundhetskommisionen följande bref:

»Då tillgång på tjenliga och uti medicinen erfarna personer icke finnes i länet, och 2:ne Lektorer, bland hvilka Matheseos lectionen, befinnas vid Gymnasium i Hernösand lediga, har jag fallit på den tanken, att i den händelsen H. Kongl. Maj:t skulle förordna det en af de lediga lectionerne med en uti medicin erfaren och graduerad man, hvilken äfven ägde god kundskap och framsteg uti mathesi, besättjas skulle, så kunde det kringliggande landet af en sådan hafwa nöjachtig tjenst vid påkommande svåra sjukdomstider och grasserande farsoter, hvarutom de af ungdomen, hos hvilka vore hug och lust samt böjelse til det medicinska studium, hade tillfälle att ifrån deras första inträde till bokelige konster till samma vettenskap grund lägga; den personen, som dertill på berörda sätt torde förordnas, kan ock af Lectors lönen ej allenast hafva dess nöjachtiga utkomst, utom det Gymnasii sysslorne ej lära vara så vidlyftige, det ju han kan medhinna att biträda dem af landet, som hans tjenst kunna behöfva tillita».

Samtidigt öfverlemnade Odelström detta förslag till konsistorium i Hernösand. I skrifvelse af den $3/8$ meddelade likväl konsistorium att

»Kongl. Maj:t under den $19/12$ 1741 på riks. högl. ständers und. föreställning bland annat förordnat, att de missionairer i Lappmarken, hvilka äga sådana studier, som fordras till en lectors sysslas bestridande här vid Gymnasium, böra framför andra, som äro lappska språket icke mäktige, dertill befordras, i underdånigt följe hvaraf Consistorium på högl. kongl. Directionens öfver Ecclesiastique werket i Lappmarken hit ankomna, promotorial under den 12 passato lemnat under d. 27 ejusdem thet svar att Magister Holmbom till matheseos lectionen befordras skall. Och kan altså til värkställande af Högw. Hr Landshöfdingens gunstiga förslag Consistorium intet utgiöra».

Odelström lät likväl icke sin plan falla, utan vände sig ånyo till sundhetskommisionen den $10/8$ s. å. med följande förslag:

»Consistorium i Hernösand har, ehuru 2:ne lectioner eller Lectors sysslor äro ledige derstädes, på min skrifvelse svarat allenast om en sådan ledig beställning, hvartill de föreslagit missionairen Petrus Holm-

bom, men då, utom matheseos lectionen, äfven en theologiae lection skall der vid Gymnasium vara ledig, så synes det tjenligare om han till denna senare lectionen blefve antagen, varandes matheseos lectionen af den beskaffenhet att den fogligare med medicinska faculteten synes kunna combineras än med den theologiska, så at om bem. Consistorium vore hågadtt eller ock finge befallning att antaga et subjectum, som applicerat sig till medicinen och mathesin och om vid nuvarande 2:ne vacanser observeras at, derest den ene theologiae lectionen tillika förrättade græcæ linguæ lectionen, som genom succession torde blifva ledig, blefve för medicinæ och physices lectionen tillräckelig öpning».

Frågan om en läkares anställande vid gymnasium i Hernösand förekom äfven vid riksdagen 1743 och vann ständernas bifall. På grund af riksens ständers skrifvelse den 12/9 s. å. utfärdades följande k. bref till konsistorium i Hernösand den 3/11 1743:

»Och alldenstund det förnimmes att en eller annan Lectorsbeställning vid Gymnasium uti Hernösand, såsom äfven det bequämligaste stället, hvarest en medicus till allmän betjening för öfra delen af Westernorrland sig skulle kunna uppehålla, med första torde blifva ledig, ty finne Riksens Ständer att vid dess återbesättjande förbemälte nyttiga ändamål kan på det sättet ernås, att vid första öpning någon uti medicinska vettenskapen grundeligen förfaren man till Lector vid berörde Gymnasium warder förordnad, och I genom de andre Lectorernes flyttning under hvarandra sedan så jämken, att samme medicus får blifva vid physiquen, såsom den Lectionen, hvilken närmast kommer öfverens med hans öfriga göromål, hvarvid han sedermera med all bequämlighet lærer hafva tid och lägenhet att betiena dem, som honom behöfva anlita och om han, vid någon sig yppande siukdom eller eljest, wore föranlåten att resa utur staden, torde noggsamt finnas tillgång på någon annan person, som uti hans ställe kunde förrätta Lectorsbeställningen, igenom hvilken inrättning, som jämväl redan för detta skiedt i Wexjö, Gymnasii staten lika fullt blefwo i dess förra skick och ordning».

Det nyinrättade lektoratet i logik och fysik i Hernösand öfvertogs af Nils Gissler (1743—1771), som blef medicine doktor i Upsala 1744. Gissler var en nitisk och kunnig läkare samt förordnades 1762 att tillika vara provinsialläkare i Wester-Norrland. Hans närmaste efterträdare, såsom »Philosophiæ lektor» i Hernösand, Nils Åman (1773—1783)

och Johan Salberg (1783—1810), hvilka ofta omnämnas i denna skrift, voro läkare, den senare derjemte en tid både lasarettsläkare i Hernösand och provinsialläkare i Ångermanlands distrikt. Efter assessor Salbergs död 1810 hemställde collegium medicum, »att den lediga lectionen i logik och fysik, hvilken i tvenne successationer varit af medicinæ doctorer bestridd, måtte med en sådan lärare nu och framgent tillsättas, hvarigenom ungdomen kunde med erhållande af undervisning uti grunderna af philosophien jämväl undervisas i naturalhistorien, så vidt den angår de naturens producter, hvilka äga ett erkänt värde i landtöconomien och medicin, samt Hernösands län erhålla lättnad i sin läkarevård». I bref till collegium medicum af den 29/1 1812 tillät Kongl. Maj:t »att för denna gång en medicinæ doctor må vid Gymnasium utses till lector uti någon af de tvenne nu lediga lectionerna antingen i den philosophiska eller matematiska lectionen efter aflagdt specimen, men förklarade,

»att den medicus, som till lection befordras, bör under läseterminerna ständigt vara i Hernösand samt ställa sig till efterrättelse, hvad i Scholordningen om lectores resor och frånvaro stadgas, så att han icke under förevändning af medicinsk practique må försumma sina göromål eller utan vederbörligt tillstånd bortresa, kommandes denne Lector medicus att såsom de öfrige Lektorer stå under Ephori och Consistorii in-seende. Hvad framdeles blifvande ledighet till den lection, som af en medicus kommer att tillsättas, vidkommer, vill Kongl. Maj:t då stadga, huru med tillsättningen bör förhållas».

Beträffande hemställan derom att en medicinæ lection vid alla rikets Gymnasier hädanefter måtte få inrättas, hafve Wi funnit densamma innefatta ett ämne, deröfver samtelige Biskopar och Consistorier böra afgifva underdåniga betänkanden, hvarefter Wi öfver den härutinnan väckta fråga vele oss i nåder yttra».

När sedermera en extra provinsialläkare 1832 tillsattes i Hernösand, upphörde den 1812 till lektor utnämnde Gustaf Lunell att sys-selsätta sig med officiella läkaregöromål. Efter hans död den 22/10 1838, ingick domkapitlet med hemställan att föreskriften om en läkares anställning som lektor måtte såsom numera obehöflig upphöra och dertill biföll Kongl. Maj:t den 23/11 s. å.

Sedan ofvannämnda förslag att i Hernösand anställa en medicine lektor godkänts af ständerna, upptog äfven collegium medicum tanken på anställandet af läkare såsom lärare vid rikets gymnasier, då det hop-pades deruti se en utväg att få provinsialläkare anställde på orter, der de ännu saknades. Den närmaste anledningen dertill var att medicine licentiaten Johan Gustaf Wahlbom, som blifvit föreslagen till provinsialläkare i Kalmar, anhöll hos collegium om rekommendation att, jemte sin läkarebefattning, förordnas till lektor i naturalhistorien vid gymnasium derstädes. Collegii medici skrifvelse till Kongl. Maj:t af den 7/11 1750 är betecknande för tidens uppfattning af fordringarna på en lektor och läkare:

»Collegium medicum understår sig E. Kongl. Maj:t underställa om icke vid alla Gymnasier uti riket kunde tillsättjas uti medicinen ärfarna och graduerade personer, såsom det uti långliga tider varit vid Gymnasium uti Wexjö brukeligt och för några år sedan E. Kongl. Maj:t allernädigst täckts förordna vid Gymnasium uti Hernösand.

E. Kongl. Maj:t har allernäd. behagat stadga att de, som vid Academierna uti riket vilja ernå Magistergraden, samt de, som tänka antaga sacros ordines, böra förut genom examen pröfvas, om de lagt någon grund uti oeconomic, physique, chemie och historia naturali, på det de sedermera, när de uti landsorterne employeras, må kunna vara i stånd att bibringa allmogen sundare begrepp om sin hushållning. Utom det de mästa prästerna ordineras wid gymnasierne, der ingen finnes, som dem kan uti föreomtalta stycken examinera och således det påsyftade ändamålet ej vinnas, vore det af vigt att lust till naturalhistorien inplantades redan vid gymnasierne och lägga dertill en god grund, hvarpå sedan med större bequämlighet kan byggas vid academierna.

Emedan Calmare län saknar provincialläkare och i sjelfva staden Calmar nu finnes endast en apothekare och en badare, kanske ock någon fältskiärsge-säll, vore det nu önskligt tillfälle att hugna bemälta län med en läkare, om E. Kongl. Maj:t uti det lediga rummet i Gymnasiet derstädes ville förordna någon skickelig person, som både kunde bispringa landet med nödiga råd vid förefallande sjukdomar och uti Gymnasium informera ungdomen uti naturalhistorien. Dertill understår sig Collegium medicum att föreslå med. licent. Johan Gustaf Wahlbom, om hvilken Collegium tror att han skulle vara lähnet till mycken förmån samt gagna det allmänna så med ungdomens informering uti naturalhistorien och

physiquen, som ock at han ej allenast kunde cultivera medicinal- och färgerigräs, utan och besörja, at sådana måtte färskas hämtas, emedan Öland, som ligger Calmare så nära, gifwer deraf ett öfverflödigt förråd, hvilka eljest torra och odugliga åhrligen hämtas ifrån utrikes orter».

Denna Wahlboms begäran understöddes af landshöfdingen Georg Bogislaus Stael von Holstein, som i bref till sundhetskommisionen af den 22/11 1750 på det varmaste förordade detta förslag. Sundhetskommisionen, som redan den 5/9 hos Kongl. Maj:t framställt behovet af provinsialläkare i rikets alla län, tog sig deraf anledning att för sin del i en ny skrifvelse af den 23/1 1751 yttra att

»då af staten för provincialmedici visar sig att endast 11 län äro dermed försedde, kan Commissionen icke undgå att hos E. Kongl. Maj:t hemställa att äfven vid de öfrige Gymnasierne i riket en medicine Lector måtte förordnas, som tillika tills vidare kunde vara provincialmedicus och isynnerhet under somrarne eller ferierne, då de mesta och farligaste smittor existera, resa omkring länet och vårda sig om innevånarene. Lectoratet i hebraiska och grekiska kunde förenas och en lectio medicinæ et historiæ naturalis i det stället inrättas.

Wid de mindre Gymnasierne, såsom Calmar, Carlsstad och Borgå, synes svårighet möta i det lectionerne redan äro förenade, men E. Kongl. Maj:t täcktes samtycka att adjunctus Gymnasii, som efter scholæordningen och E. Kongl. Maj:t särskilda förordnande af den 15/12 1724 framför de öfrige scholæ betiänte äger tour till ledig blifvande lectorat, förordnades att företräda Eloqv. lection och på det sättet en medicus i Eloqv. lectorens ställe vid Gymnasium tillsattes.

Utom nyttan af en medicus vunnes äfven det af riks. ständer påsyftade målet med historiæ naturalis läsande för ungdomen, hvarom E. Kongl. Maj:t des nådiga bref und. den 6/3 1747 tillika med d. v. Just. cantzleren baron Lövenhjelm's memorial låtit afgå».

Hvilken vikt sundhetskommisionen lade på denna fråga finner man deraf, att, sedan rikens ständer, såsom af det följande framgår, tillbakavisat det väckta förslaget, kommissionen redan den 13/9 1753 beslöt att i sin riksdagsberättelse ånyo göra föreställning derom »då rikens ständer vid nogare eftersinnande lärar finna en dylik profession helt nödig».

Äfven kanslikollegium, till hvars utlåtande collegii medici ofvannämnda förslag blifvit hänvist, förordade detsamma så mycket mera, som

1747 års ständer tillstyrkt naturalhistoriens införande som undervisningsämne vid skolor och gymnasier. Kongl. Maj:t godkände kanslikollegii yttrande och anbefalldes i skrifvelse af den $19/12$ 1750 konsistorierna i Göteborg, Karlstad, Kalmar, Skara och Strengnäs att vid inträffande ledighet af lektorstjänst vid gymnasierna i dessa län, hvilka ännu saknade egna provinsialläkare, derom anmäla hos konungen. Detta k. bref var af följande lydelse:

»Som Wi finna nödigt att en physices och medicinæ lector vid gymnasium hos eder må förordnas, hvilken tillika kan vara provincial-medicus uti något af de län, hvaröfver det eder i nåder anförtrodda stift sig sträcker, så är härmed till eder vår nådiga vilja och befallning, det I med edert utlåtande hos oss skyndesammast inkommen, huruvida och hvilka vetenskaper, som till tvenne lektorer äro fördelade, må kunna sammandragas och utan ungdomens saknad af en lektor allenast föreläsas, då enderas rum till en sådan physices och medicinæ lection kan inrymmas, viljande Wi eder emellertid lika nådigt hafva befalt, att när någon lectorsledighet vid gymnasium sig yppar, I den samma icke besätten, förr än I derom först vår nådiga vilja inhemten».

Vid 1751 års riksdag beklagade sig likväl presterskapet öfver de förändringar, som sedan senaste riksmöte vidtagits i strid mot dess privilegier, de akademiska konstitutionerna, skolordningen och andra författningar. Ständerna afläto derpå en skrifvelse till Kongl. Maj:t, i hvilken bland annat ogillades det genom ofvannämnda k. bref afsedda inträttandet af lektorat i medicin och fysik med indragning eller förändring af förut varande tjänster. Följden var att detta k. bref upphäfdes genom en ny Kongl. Maj:ts skrifvelse till nämnda domkapitel af den $12/8$ 1752.

Högst anmärkningsvärdt är dock, att samma riksdag, på grund af kammar-, ekonomi- och kommersedeputationens betänkande om medicinalverkets ordnande, uttalade i en annan till Kongl. Maj:t ställd skrifvelse af den $29/7$ 1752 motsatta åsigter i frågan. Provinsialläkares tillsättande i de län, der sådana saknades, förmenades kunna med lätthet genomföras, om vid gymnasierna i länsresidensstäderna en af lektorerna skulle undervisa i naturkunnighet och tillika vara provinsialläkare, hvarigenom landshöfdingen blefve i tillfälle att inhemta hans råd rörande länets helsovård. Skillnaden är blott den att medgifvandet nu sträckte sig en-

dast till gymnasierna i residensstäderna, medan det för de öfriga ansågs tillräckligt, om physices lektorn kunde undervisa i naturalhistoria och medicinens teori, utan att hafva tagit medicinsk grad. Dock medgaf man att det äfven för de läroverk, som voro förlagda i residensstäderna, vore bättre, om en särskild provinsialläkare blefve anställd, jemte physices lektorn, i fall de mera aflägsse boende innevånarens sjukvård skulle kunna tillgodoses och undervisningen icke försummas¹⁾.

Ehuru förslaget att vid samtliga gymnasier skapa läkarebefattningar, hvilka borde innehafvas af medicine doktorer, denna gång förföll, var det en fråga, till hvilken, såsom redan blifvit anmärkt, collegium medicum ofta återkom. Med det medicinska lektoratet skulle äfven undervisning i naturalhistoria förenas. I ett till Kongl. Maj:t den 21/3 1785 afgifvet utlåtande om sättet att förekomma och bota den veneriska smittan föreslog, collegium att till beredande af lättare tillgång på läkarevård i landsorterna, en eller tvenne lektorstjänster vid hvart och ett af rikets gymnasier alltid borde besättas med medicine doktorer. Härpå afgaf väl icke Kongl. Maj:t ett bestämdt svar, men i k. brefvet till konsistorierna af den 21/8 1786, »angående åtskilligt, som kommer att i akt tagas vid prestesysslors besättande m. m.», förekommer följande:

»Huru och uti hvilka stycken prestexamen hållas må, stadgar kyrkolagen uti XIX Capitlet 2 §, hvarwid Wi den nådiga tilläggnig nödig anse, att examinandus, som bör hafva fyllt sin ålders tjugufem år, äfven förhöres uti elementis matheseos, hvilka numera vid alla öfre lärohus läsas och förklaras, samt att Biskoparne och Consistorierne icke allenast skola anmana studerande ungdomen under lärotiden att vinlägga sig om kundskap uti medicinens grunder, utan ock vid berörde prestexamen uti de Consistorier, hvarest en af Lectores är medicus, derutinnan framdeles anställa förhör, på det presterskapet må kunna med nyttiga råd och hjälp bispringa sina åhörare vid påkommande sjukdomar och farsoter; wiljandes Wi med nådigt wälbehag anse Biskoparnes och Consistoriernes nitiska åtgärd uti en så angelägen sak²⁾.

¹⁾ H. Hernlund a. a. sid. 51.

²⁾ Detta k. bref upptages särskildt i årstrycket och är utgifvet i Lund under titel »K. M. nådigste rescript till Consistorium Ecclesiasticum i Lund af den 21/8 1786». Är äfven infördt i *Modées* a. a. XIII. Sid. 439.

Af detta Kongl. Maj:ts uttalande betjenade sig collegium medicum särskilda gånger att påyrka införandet af undervisning i medicin vid gymnasierna. Sven Hedin föreslog att collegium borde vidtaga några åtgärder i detta syfte och söka förmå konsistorierna att gemensamt med sig befordra verkställigheten af hvad Kongl. Maj:t icke otydligt i detta cirkulär täckts vid handen gifva. Collegium beslöt att skrifvelse härom skulle omedelbart afgå till konungen¹⁾. När denna hemställan icke hade önskad påföljd, upprepade Hedin några år senare sitt förslag att k. cirkuläret af den 21/8 1786, i hvilket han såg en befallning om anställandet af en medicine doktor vid hvarje gymnasium, skulle efterlefas. Denne lektor borde undervisa ungdomen i medicin och naturalhistoria, hålla föreläsningar för de ynglingar, som voro såsom bataljonsfältskärer förlagde i städerna, utöfva tillsyn vid lasareterna och der meddela undervisning, samt under ferierna biträda vid farsoter och den veneriska smittans botande. Till dessa tjänster borde utan afseende på indigenatsrätt collegium få upprätta förslag och utnämna den skickligaste. Lektorn vore skyldig att i collegium göra reda för sina göromål, »likväl den ordning bibehållen, som i öfrigt iakttages vid gymnasierna». Äfven serafimerordensgillet borde genom ett särskildt bref förmås deltaga i bedrifvandet af denna angelägenhet, »som i anseende till en bättre skötsel inom lasareterna utan fondens betungande kan leda till mycken redighet». Äfven härom förenade sig collegium²⁾. Men de, hvilka icke derom förenade sig, utan tvärtom alltid motarbetade införandet af undervisning i medicin vid gymnasierna, voro domkapitlen.

Fattade af den allmänna hänförelsen för naturalhistoriens studium, som Linné väckte bland sina elever och som sedan spridde sig i vidsträckt kretsar, voro deremot läkarene å sin sida intresserade att meddela undervisning i naturkunnighet och särskildt i botanik. Man finner från den tiden att de på flera orter frivilligt gifvit undervisning i detta ämne. Sålunda skref J. O. Hagström till A. Bäck den 21/8 1754:

1) Collegii medici protokoll den 27/11 1786.

2) Collegii medici protokoll den 25/11 1793 och 12/3 1794.

»Petivi in Consistorio Lincopensi ut mihi concederetur botanices excursiones cum juventute gymnastica instituere. Responsum dedere Patres venerabiles, juvenibus haud dari tempus excurrendi ob occupationes scolasticas, variaque alia negotia pernecessaria, quibus hoc tempore distrahantur discentes. Amat Episcopus antiquitates solum modo, quas nec praesens, nec postera aetas extricare valet. Sic in abstractis, abstrusis, remotis et peregrinis teritur tempus juvenile».

Vid enskilda läroverk funnos dock läkare anställde som lektorer med eller utan förening med annan befattning. Utom Wexiö, Hernösand och Strengnäs, till hvilket senare läroverk vi ännu återkomma, må här nämnas att i Westerås var naturalhistorien en tid förbunden med lektoratet i matematik. Vice lektorn Mathias Gottlieb Schulzen anlade derstädes till och med en botanisk trädgård samt odlade medicinska och ekonomiska växter. Schulzen blef sedermera 1764 stadsfysikus i Göteborg.

I Kalmar, Skara och Linköping hade läkare erhållit anställning, vanligen som lektorer i logik och fysik, någongång i filosofi, matematik eller teologi.

Det medicinska lektoratet i Strengnäs förtjenar att särskildt omnämnas. Vid gymnasium derstädes fanns redan från äldre tider anställd en lektor i naturvetenskaperna. Konung Gustaf II Adolfs för läroverket utfärdade fundationsbref af den 3° 1626 bestämde i dess konstitutioner bland annat: »Philosophus tertius physicam Magiri leget et institutiones medicinæ herbarumque nomina et virtutes docebit. Stipendium erit 100 T. frumenti cum prædio Præstetorp etc.¹⁾. I Strengnäs var Johan Palmberg, som i Åbo studerat medicin och utom några medicinska afhandlingar författat den första svenska floran, anställd som lektor i fysik och medicin. Lektoratet blef dock under tidens lopp förändradt. Först när landshöfdingen Nils Adam Bjelke vid 1765—1766 riksdag väckte frågan om anställandet af en provinsialläkare i det

¹⁾ *Samling af k. författningar angående medicinæ och historia naturalis lectionen vid k. gymnasium i Strengnäs.* Strengnäs 1809.

Thyselius P. E., *Handlingar rörande svenska kyrkans och läroverkens historia.* 2. Örebro 1841. Sid. 89.

s. k. lifgedinget och föreningen af denna syssla med lektoratet i fysik och matematik vid Strengnäs gymnasium, medgaf sekreta utskottet den $30/7$ 1766

»att then medicinæ Lection, som af Konung Gustaf Adolf vid bemälde Gymnasii första foundation therstädes varit anordnad, men i sednare tider nedlagd, må med then förändring åter upprättas, at thenne Lector, som tillika bör vara Chirurgus, i stället för att publice läsa medicinen, undervisar ungdomen, som har lust thertill, privatim uti naturalhistorien samt medicina domestica och underrättar uti åderlätning, emellan thet att han betjenar hospitalet, staden och landet i practiquen, kunnandes han antagas och förordnas af Consistorio efter plägat samråd med Collegio medico och faculteten i Upsala».

Till aflöning för denne lektor anslogo ständerna 37 tunnor spanmål och vanlig provinsialläkarelön. Ständernas beslut godkändes af Kongl. Maj:t i bref till sundhetskommisionen af den $1/9$ 1766 och Magnus Gabriel Österman utnämndes till denna befattning den $8/11$ 1767. Om honom skref A. Bäck till biskop J. Serenius den $23/11$ 1766:

»Det allmänna så wäl som res medica är herr Biskopen mycken tack skyldig, för det at saken äntel. kommit til slut om en Lectors tillsättjande wid Högl. Gymnasium i Strengnäs, som är Medicus och kan betjena orten både i praxi medica et chirurgica etc.

Jag för min del önskar kunna swara emot herr Biskopens förtroende, och hafwa lyckan at gifva godt råd vid wahlet.

Fältdtmedicus Dr Lindecrants känner jag ej så noga til studierna. Jag hafwer orsak at tro det bästa, efter han är promoverad i Upsala och hafwer med heder förrättat andra Fältdtmedici sysslan i Pomerska kriget. Hafwer der förskaffat sig skickelighet både i chirurgicis och medicis. Han är äldst och behöfver hjelpas til något tjenligit.

Dr Österman känner jag närmare, hafwer godt uppförande och skulle efter min tanka wara skickelig till denna sysslan. Jag tror mig med godt samvete kunna recommendera honom dertil. Likaledes Licentiaten Pihlgren, som är yngre, men rätt flitig och snäll.

Men, Högvördige Herr Doctor och Biskop, skulle thet icke wara nödigt at först se, hwilka förmåner med visshet kunna säijas följa denna sysslan, innan wahlet skier. Mig tyckes af omständigheterna, at det åhret, som kommer, behöfves innan något wisst kan utsättjas. Dock

tror jag at Licentiaten Pihlgren torde finnas villig at emottaga den sysslan på förhoppning om utkomst¹⁾.

Vid 1769 års riksdag indrogs mellertid den ur medicinalgfonden utfallande lönen à 300 dal. smt. Sedan landshöfdingen Pehr Abraham Örnsköld »uppå ridderskapets och adelns, äfvensom samteliga innevärenes i Lifgedinget ömma andragande gjort föreställning om nyttan och nödvändigheten af en medicinæ lections inrättande vid Strengnäs gymnasium», fann Kongl. Maj:t den 17/9 1772 godt bifalla att den »förut tillförordnade lectorn dr Österman, som utom föreläsningar i sin wetenskap, i sjukdomar äfven betjenar ungdomen så wäl som staden, länet och hospitalet, undfår den ledige eloquentiæ lectionslönen» m. m. Från medicinalgfonden skulle Österman tillika undfå ersättning med 300 dal. smt för hvardera åren 1770 och 1771 och för öfrigt af samma fond äfven njuta de 300 dal. smt årligen, som ifrån början blifvit anslagna till denna syssla »och derest något af samma fond skulle brista till de särskilte aflöningar den är anslagen till, bristen då bör falla den ene som den andre till saknad, i lika proportiön på en hvar, som deraf lön njuter». På Östermans anhållan att utfå sin under en tid af sex år och derutöfver innehållna lön lofvade collegium medicum utbetala den, så snart medicinalgfonden tillät det²⁾.

Ännu engång hotades Österman med att förlora en del af sin lön, då serafimerordensgillet den 26/1 1782 hemställde att Strengnäs hospitalsfond måtte frikallas från utgörande af de 12 tunnor spanmål, hvilka ingingo i hans aflöning. Kongl. Maj:t förklarade likväl den 8/4 s. å. »att frågan om dessa 12 tunnor spannemåls återindragande till hospitalet icke synes kunna äga rum, innan Lector Österman afgår».

Emellertid hade biskop Jakob Serenius medels testamenterisk disposition af den 6/12 1775 anslagit 45,000 dal. kmt till inrättande af ett lektorat i naturalhistoria vid gymnasium i Strengnäs och donationen den 5/6 1776 vunnit Kongl. Maj:ts stadfästelse. Den af justitiekanslern Joachim Wilhelm Lilljestråle uppsatta instruktionen för denna tjenst

¹⁾ Bergianska brefsamlingen. XII. 179.

²⁾ Collegii medici protokoll den 29/9 1774.

stadfästes af Gustaf III med dessa ord i bref till Upsala akademis kansler af den $10/12$ 1779 »och ehuru väl Wi funnit facultetens erindringar wälgrundade, hafve Wi dock i den förmodan att mycket, som nu sökes, med tiden torde kunna vinnas, berörda project till alla delar gillat». Härpå förordnade Kongl. Maj:t i bref till collegium medicum af den $1/6$ 1791 »att historiae naturalis och medicinae lectionerne vid Strengnäs gymnasium, när endera warder ledig, böra förenas emot den lön och de förmåner, som historiae naturalis lectionen nu enligt biskop dr Serenii testamente tillhöra, bestående uti 83 riksd. 16 sk. i penningar och femton tunnor domkyrkotonde», hvarutom samma lektorat borde såsom tillskott i staten undfå 30 tunnor spanmål och ett prebende hemman. Deremot skulle innehafvaren af detta lektorat upphöra att vara provinsialläkare i orten och särskild provinsialläkare komma att efter lektor Östermans afgång eller fränfalle förordnas emot vanlig lön. Enligt Kongl. Maj:ts samma dag till serafimerordensgillet aflättna skrifvelse skulle den ur hospitalsfonden med tolf tunnor utgående spanmålslönen vid detta tillfälle indragas.

Österman, den ene af provinsialläkarene i Nyköpings län, hade egentligen bordt vara bosatt i Eskilstuna, men såsom tillika medicine lektor i Strengnäs, hade han på grund af k. brefvet af den $17/6$ 1772 sitt hemvist derstädes. För att likväl staden icke måtte sakna läkare, erhöill han en medhjälpare med 200 dal. smts årlig lön, »som under det provinsialmedicus ej kan vara derstädes närvarande, må vid påkommande sjukdomar gå stadens innevånare med råd och hjälp tillhanda». Denne tjänstförrättande »provincialmedicus» var tillika »fristadsläkare» i Eskilstuna.

När Österman dog den $14/4$ 1794, anmälde collegium medicum i skrifvelse till Kongl. Maj:t af den $12/5$ s. å. sig befara att flera olägenheter kunde med afseende å dessa omständigheter uppstå,

»om nuvarande Lector Serenianus Mag. Haggren, som i medicinen ej skall äga nödig underbyggnad och erfarenhet, skulle tillika komma att förestå medicinska lectionen, hvilken I förmenen endast med sådana, som i medicinska faculteten vunnit graden, böra besättas och isynnerhet edre mera förtjente medlemmar förbehållas, hvarföre I underdånigst anhållen,

att sistnämnde lection måtte varda bibehållen sådan som den år 1772 blifvit inrättad.

Äfven Lilljestråle, såsom executor af biskop Serenii testamente, besvärade sig öfver 1791 års förordnande. Kongl. Maj:t fann likväl icke några skäl förebragta, som till denna författnings upphäfvande kunde ge anledning, utan förklarade i k. brefvet af den 6/11 1794 att, »då anmaldt blifvit att lector Haggren sökt transport till eloquentiæ lectionen, consistorium ägde tillfälle att förse medicinæ och historiæ naturalis lectionen med en lärare, som uti dessa vetenskaper obestriddigen äger erforderlig kunskap och skicklighet, viljande wi särskildt pröfva och oss utlåta, i fall den blifvande medicinæ och historiæ naturalis lectoren gör underdånig ansökning om provincialmedici sysslan, om och med hvad vilkor samma syssla må honom tillika uppdragas». Slutligen stadgade k. brefvet af den 5/2 1795 »att provincialläkaresysslan bör ifrån medicinæ och historiæ naturalis lectionen i Strengnäs afskiljas och stationen för provincialläkaren hädanefter blifva i Eskilstuna». Östermans närmaste efterträdare Albrekt Julius Segerstedt (1795—1810) och Pehr Lundmark (1811—1827) voro blott lektorer i medicin och naturalhistoria.

Till och med i skolorna sökte man vinna adepter i läkekonsten. Här må nämnas att prosten, sedermera biskopen Serenius underrättade sundhetskommisionen i skrifvelse af den 3/2 1761 derom att assessor J. Siefvert sedan 1758 af Biörssonska testamentsmedlen erhållit 100 dal. k. mt årligen med det villkor att han hvarje år skulle lära vissa elever i Nyköpings trivialskola att öppna åder »på det de måtte få håg och handalag till chirurgien, kunna vid tillfälle hvar i sin ort betjena allmogen och vid högre läroställen slå sig till andra nyttiga studier och näringsfång än sådane, som mästa delen af dem nu för tiden söka».

Ännu i början af detta sekel och sannolikt i sammanhang med det framställda förslaget om inrättande af medikoteologiska stipendier, utgaf A. J. Segerstedt en skrift om »*Möjligheten af en allmännare läkarevård genom undervisning vid gymnasierne i medicinens grunder*». Strengnäs 1810. Samtidigt såg en uppsats i samma syfte dagen: *Erfarenhetsberis för den väckta frågan om presterna af-*

ven böra vara kunnige uti läkarekonsten, jemte erinran om en ny vigtig förbättring i vårt skolverk (af C. Zetterström, anonymt).¹⁾ Zetterström inlemnade derjemte till collegium medicum en skrift om behovet och nyttan af en medicine doktors anställande vid hvarje gymnasium i riket för att undervisa ungdomen i naturalhistorien och flera grundvetenskaper, hörande till läkekonsten²⁾.

7. Medicinska stipendier och reseunderstöd.

Reseunderstöd och stipendier för befordrande af medicinens studium voro i Sverige under äldre tider mycket sällsynta. Endast undantagsvis blef ett sådant understöd beviljadt. På grund af arkiater Gustaf Lohremans skrifvelse till Kongl. Maj:t af den $15/3$ 1694 erhöilo Reinhold Friderici, Mathias Ribe (sedermera adlad Riben) och Nils Wallerius understöd för bedrivande af medicinska studier i utlandet. Denna Lohremans skrifvelse är af följande lydelse:

»Det är beklageligt att bland den studerande ungdomen sällan finnas the, som sikh till medicinska studier slåå, för dhes stooro svårhet, så wäl i tiiden och mödan, som omkostnaden. Der en annan, inom fåå åhr, kommer antingen till predikstohlen eller Collegierne uthan stoor omkostnad, swåra hufwudbrytande studier och reesor, winnandes sin näring i godh tiidh och avancerandes ifrån den ene tiensten till dhen andra. Där emoth een medicinæ studiosus haar många trappor at stiiga, innan han till praxin skickeligh är, som häär för wijdhlyftigt wore at opräkna. Deraf kommer at fast alla sökia dhe kortaste wägar och efter knapt lagde första fundamentet sökia andre tjenester. Och där någon af naturlig inclination och lust, oachtad all dhen swårhet, til Medicinam sig slåår, hinner han doch icke för dessa tjiders knapphet, at råda sikh dhe därtill nödvändiga ting; fast mindre att giöra alla dhe reesor till Tyskland, Frankrike, Engeland, Holland, deräst man samma wettenskaper bör sammanhämpta. Tächtet nu Eders Kongl. Maj:t med samma nåder ansee denna faculteten och de fåå persooner, som sig därtill slåå, wore det

¹⁾ I bibang till »Journal för Litt. och T.» 1810 N:o 8—10.

²⁾ Collegii medici protokoll den $16/12$ 1811.

een saak, som kunde lända E. Kongl. Maj:t och fäderneslandet till stoor nytta. Och om sådan nådh wore at niuta, äre nu wiidh handen 3 à 4 dugelige och skickelige personer, som medh all flit söka att giöra sikh sliik nåd wärdige och kunna straxt peregrinationen medh nytta tillträda». ¹⁾

Under närmaste tidskifte utföll icke alltid ett utlofvadt stipendium. Ehuru konung Karl XII hade 1699 beviljat Johan Christopher Heyn (adlad Nordenheim) ett årligt reseunderstöd af 300 dal. smt i tre års tid, hvilket »statscontoiret vid så stoor vacance på den summan, som i staten till gratialer och stipendier är anslagen, hafver honom derföre att uppföra», inlemnade Heyn 1704 en klagoskrift deröfver att han förgäfvades anhållit om stipendiets utfående.

Ehuru det är möjligt att reseunderstöd sedermera då och då utdelats ²⁾, har förf., åtminstone i collegii medici handlingar, icke funnit någon annan uppgift än att k. brefvet af den ²¹/₁₂ 1759 beviljade medicine licentiaten Pehr Theodor Björnlund ett stipendium af $666\frac{2}{3}$ dal. smt eller 2,000 dal. kpmt i tre års tid af extra utgiftsmedlen till fortsättande af hans studier å utrikes ort.

När kirurgiska societeten upplöstes och collegium medicum erhöi en odelad styrelse och tillsyn öfver hela medicinalverket i riket, anslog Kongl. Maj:t den ²⁸/₁₀ 1797 en summa af 2,000 rdr till stipendier för trettiosex sådane kirurgie studerande, som efter föregången pröfning af collegium befunnos äga verklig håg för vetenskapen och gifva de bästa förhoppningar för framtiden. Stipendierna fördelades i tjugu à 40 rdr och i 16 à 75 rdr för att tillgodonjutas i tre år. Till öfvervakande af stipendiaternas flit och uppförande utsågs för en hvar af dem en inspektor bland collegii ledamöter eller andre af collegium dertill utsedde läkare. Under stipendietiden anställdes då och då förhör af collegium, för att undersöka stipendiaternas framsteg. De, som erhöi det högre stipendiet, ålades att före sista stipendieårets utgång undergå kirurgie

¹⁾ I riksarkivet.

²⁾ Om sedermera arkiatern Ewald Ribe känner man att han under sin studieresa på 1720-talet hade 1,000 dal. smt i årligt understöd från konungens handkassa. Emedan universitetet i Paris den tiden icke utdelade doktorsgrad åt andre, än katoliker, blef han promoverad i Rheims.

magister examen, kommandes samma års stipendiemedel att dessförinnan icke utbetalas.¹⁾

Dessa stipendier befordrade i hög grad kirurgins studium och för-
måde många medellöse medicine studiosi att enligt författningarna in-
skrifva sig som elever i kirurgi. Sålunda tillkännagaf i kollegium P.
Afzelius, sjelf examinerad mästervältskär, att några medicine stude-
rande, deribland Jacob Berzelius, anmält sig till erhållande af un-
dervisning i kirurgi och insände, jemte den vanliga inskrifningsafgiften,
betyg öfver deras examen²⁾. De kunde derigenom komma i fråga vid
bortgifvandet af dessa stipendier, som för den tiden icke voro så obe-
tydliga. Efter någon tid föreslog likväl J. A. Hagström att anslaget
för dem borde höjas till 4,000, »då 6,000 rdr kan proponeras till inrätt-
ning för de döfve och dumbe, som, ehuru högst nyttig för dessa olyck-
liga individer, likväl ej lärer kunna uppväga det gagn, som väl öfvade
medici och chirurgi göra landet så i krig, som fred»³⁾. Härom anhöll
äfvén kollegium i skrifvelse till Kongl. Maj:t af den $11/12$ 1809.

Snart skedde dock på förslag af medicinalkomitén den förändring
med dessa understöd, att den till kirurgiska stipendier anslagna summan
af 2,000 rdr genom k. brevet af den $11/4$ 1811 fick af kollegium, efter
professorernes hörande, användas till understöd å 66 rdr 32 sk. banko
åt trettio »för flit och fallenhet i vetenskapen» utmärkta elever vid me-
diko-kirurgiska institutet, hvilka i öfrigt kunde vara inskrifna vid de
medicinska fakulteterna. Då likväl k. brevet af den $4/12$ 1811 kort
derpå förklarade att begge underläkarene vid serafimerlasarettet borde
bibehållas vid den aflöning af 75 rdr, som sedan införandet af kliniska
föreläsningar vid sjukhuset eller 1802 utgått från denna stipendiefond,
fördelades på grund af k. br. af den $12/2$ 1812 stipendierna sålunda, att 27
stipendiater erhöles 66 rdr 32 sk. och en 50 rdr om året. Detta under-
stöd fingo eleverna åtnjuta, såvida ej anmärkningar mot deras flit och
uppförande gjordes, in till dess de till ordinarie eller andra sysslor med

¹⁾ Collegii medici protokoll den $11/1$ 1802.

²⁾ Collegii medici protokoll den $6/6$ 1799.

³⁾ Collegii medici protokoll den $4/12$ 1809.

större förmåner befordrades, »emot skyldighet att under tiden uppfylla allt hvad dem af collegium och professorerne ålades, samt att mottaga den tjenstgöring, hvartill de i krig eller fred kunde utses». Senare förändringar med dessa stipendier falla icke inom tiden för detta arbete.

Utom dessa för studerande afsedda understöd, hvilka, såsom nämndes, inrättades 1797, blef samtidigt de i framställningen af kirurgiska societetens öden omnämnda resestipendiernas belopp höjdt till 300 rdr om året att bortgifvas åt en examinerad kirurg, som »för vissa operationers inhemtande» ville besöka utlandet, dock borde han ställa borgen för sin återkomst till riket och ställa sig den af collegium medicum utfärdade instruktionen till efter rättelse. Detta var tills vidare det första och enda regelbundet tillgängliga resestipendiet för läkare. I 1810 års stat är detta stipendium upptaget till 400 rdr.

Framställningen af de åtgärder, hvilka tid efter annan vidtogos mot de herskande farsoterna, skall ådagalägga att man vid deras bekämpande isynnerhet räknade på presterskapets medverkan. I följd deraf blef det mer och mer vanligt att, vid förekommande sjukdomsfall på landsbygden, af församlingsläraren vänta råd och hjälp. Såsom vi längre fram skola se, har det icke heller saknats prestmän, hvilka äfven i detta hänseende varit sin församling till mycken åtnad. Småningom uppstod hos mången tanken på möjligheten att förena teologiska och medicinska studier och den önskan uttalades att landets presterskap borde förvärfva sig nödiga insikter i läkekonsten. Utan att vi dock nu närmare kunna ingå på dessa uttalanden, vilja vi blott erinra derom att denna tanke sökte sig uttryck i det nyss ofvanförelämnade, af collegium medicum lifligt omhuldade och af särskilda anledningar vid många tillfällen framträdande förslaget att vid alla landets gymnasier införa undervisning i naturalhistoria och medicin.

Frågan om spridandet af medicinska insikter bland presterne och deras användande som folkläkare blef dock plötsligt föremål för allmän uppmärksamhet, när C. Trafvenfelt den 18/8 1809 till ridderskapet och adeln inlemnade ett memorial i detta syfte, innehållande »förslag till vinande af en nödig, mera allmän läkarevård på landet» och ytterligare i ett diktamen af den 6/9 närmare utvecklade sina tankar i ämnet. Till

åstadkommande af en allmännare och hastigt tillgänglig läkarevård på landsbygden föreslog han att blifvande prester borde förvärfva sig och aflägga prof på den medicinska och kirurgiska kunskap, som, då läkare icke kunde erhållas, vore behöflig för att tillhandagå allmänheten med nödiga råd och lemna hjälp vid förefallande tillfällen. »Presterne på landet borde derföre äga tillräcklig insigt och öfning uti läkarevetenskapen, så att en hvar innom sin församling kunde befatta sig med läkarevården vid vanliga förefallande så in- som utvertes sjukdomar, och i svårare fall rådföra sig med provincialmedici, hvilka borde erhålla en sådan lönetillökning eller förses med boställen, att de icke behöfde för blotta utkomsten utöfva deras vettenskap, utan fast mer för deras insigters fullkomnande och öfning, nödlidandes hjälp samt biträde åt presterskapet vid svårare händelser». Läkare, som blifvit medicine doktorer och kirurgie magistrar, samt ingått i presteståndet, skulle få räkna dubbla tjänsteår och hafva företräde vid förslags upprättande till pastorater. Sedan vissa år förflutit efter författningens utfärdande, borde ingen vidare få prestvigas, som icke vore medicine doktor och kirurgie magister eller åtminstone kunde uppte betyg af medicinska fakulteten om nödiga insikter i medicin och af någon välkänd läkare om skicklighet i konstens utöfning.

För vissa tjänster torde likväl denna förening af presterliga och medicinska studier icke böra föreskrifvas, såsom för lärare i teologiska fakulteten, domprosteembeten m. m. Regementsfältskärerne kunde tillika vara regementspastorer och deras lön användas till förbättring af kompanifältskärernes förut altför knappa löner. Förslaget helsades på en del håll med mycket bifall. Medicine professorn i Lund Joh. Henr. Engelhart inlemnade till Kongl. Maj:t den 9/11 s. å. en skrift, deruti han under påpekande att, då förslaget icke åsyftade att bibringa presterne en lika vetenskaplig bildning, som läkarene, utan endast att meddela dem kännedom af den populära medicinen eller, som han kallade den, »*medicina ruralis*», borde vid rätt undervisningsmetod en yngling på 2 å 3 akademiska terminer kunna inhemta en mot ändamålet svarande medicinsk kunskap, utan att under tiden försumma sina teologiska studier. Engelhart erbjöd sig att, jemte sin innehafvande profession i praktisk

medicin, hålla föreläsningar i rural- och pastoralmedicin, men, för att denna undervisning måtte blifva fruktbarande, borde teologie studerande åläggas att begagna sig af dessa föreläsningar och icke få aflägga prest-examen, förr än de inför domkapitlet upptett intyg öfver ägande erforderlig insikt i den populära medicinen.

Öfver dessa förslag infordrade kanslistyrelsen så väl medicinska fakultetens, som consistorii academici i Upsala utlåtande. Vid medicinska fakultetens sammanträde den $14/3$ 1810 uppläste P. Afzelius ett yttrande, hvaruti han anförde, hurusom det framkastade förslaget åsyftade icke mindre än att göra ett nytt och i sanning icke litet tillägg i de viktiga göromål, som staten redan uppdragit åt en stor och betydande klass af sina embetsmän. Endast i den svenska lagstiftningen hade genom k. brefvet af den $21/8$ 1786 försök gjorts att förena tvenne befattningar, hvilka under en förbättrad samhällsställning af sig sjelf skilts åt. För att kunna pröfva om förslaget vore riktigt, borde först det nuvarande medicinalverket bringas i behörig ordning, läkarene få bättre utkomst, sjukvårdsanstalterna utvidgas och de orsaker, som framkalla sjukdom bland befolkningen, så mycket möjligt vore, undanröddas. Dess möjlighet berodde på om medicine professorerne ägde tid att undervisa och examinera i rural- och pastoralmedicin, eller teologie studerandene befunde sig i de omständigheter, att de tillika kunde egna sig åt läkekunstens inhemtande. Äfven borde det utredas, om prester med vanlig verksamhet eller en sådan, som oftast förekommer hos menniskan, äro i stånd att i egenskap af läkare biträda sina åhörare, utan att derigenom antingen försämra eller mindre fullkomligt fullgöra de plikter, som tillhöra deras egentliga kall. Förslagets nytta skulle icke kunna framstå, förr än man ådagalagt, huruvida derigenom det sökta ändamålet, en förbättrad läkarevård, med någon sannolikhet vunnits eller icke och hvilken inflytelse den på presteståndet troligen skulle hafva.

Då minst tre och ännu flere år fordrats för studerande, som utslutande sysselsatt sig med läkekunstens inhemtande, innan de hunnit deruti förvärfva sig nödiga kunskaper till afläggande af sina examina, huru skulle den yngling, som bereder sig till ett annat och för honom hufvudsakligare ändamål, kunna på 2 å 3 terminer göra sådana framsteg,

att något gagn kan förväntas af honom i det han måste anse som bisak? De kunskaper man möjligtvis kunde påtruga honom, kunde han inhemta ur tillgängliga skrifter. Tryckta och skriftliga råd af kunnige läkare gagna mer än mundtliga af okunnige. »Hvarför vilja gifva medicina popularis en syster med vidunderligt namn, liksom vore människorna i staden och på landet i fysiskt afseende olika, liksom borde en läkare i prestdrägt handla efter andra regler, än en i borgerlig». Men presten skall i sin egentliga embetsutöfning ha många olägenheter och hans verksamhet, hans embete nedsättas, om han tillika skall utöfva medicinsk praktik. Utan medikamenter kan han lika så litet som läkaren uträtta något, sällan skall han hafva råd att lemna dem utan betalning, om han bor på landet måste han gifva anvisning på apoteket och då flera svårigheter på många ställen torde uppstå vid läkemedlens anskaffande på allmän bekostnad, bör han hafva hemma hos sig ett förråd af dem och derigenom förvandlas till handlande, ett yrke, som visserligen icke sätter själasörjaren i en förmånlig dager. På dessa grunder borde sjukvården icke böra åläggas presterskapet, som en embetet tillhörande skyldighet.

Då likväl erfarenheten nödvändigt måste leda till ett säkrare stadgande af den allmänna opinionen i denna fråga, än alla slutsatser à priori, föreslog Afzelius «att det af professoren Engelhart uppgifna förslaget må, så framt Consistorierne på stället icke deremot anmäla desto viktigare betänkligheter, på försök och på en viss föreskrifven tid sättas i verkställighet i Lunds stift och vid Lunds akademi, hvarest locala och tillfälliga omständigheter måhända göra dess nödvändighet mera tydlig och dess nytta mera sannolik än annorstädes, och han undfå nådigt tillstånd att hålla föreläsningar i sin medicina ruralis och pastoralis för dem, som ärna ingå i presteståndet, att examinera dem och deröfver meddela dem betyg. Om nu genom detta försök blir utrönt, att folkökningen i Skåne under den bestämda tiden vunnit någon ovanlig tillväxt, att sjukdomar bland allmogen gjort mindre förödelse än förut, att en kraftfullare människorace der blifvit bildad, att tillgången på prester icke aftagit och att stiftets presterskap, sedan dess göromål blifvit fördubblade, med lika fullkomlighet kunnat fullgöra sina hufvudsakliga skyldigheter, då först synes rätta tiden vara inne att låta riket i sin hel-

het komma i åtnjutande af så stora och då icke mera tvifvel underkastade fördelar.»

Författaren har trots det vara skäl att något utförligare meddela P. Afzelii vidlyftiga betänkande i frågan om föreningen af medicinska och teologiska studier, emedan det återger hvad man från praktisk synpunkt kan invända mot förslaget. Härom förenade sig äfven fakultetens öfriga ledamöter, professorerne Jak. Åkerman och C. P. Thunberg. ¹⁾

Trafvenfelts förslag hade mellertid i så måtto vunnit rikens ständers bifall, att ständerna i sin skrifvelse om förbättrad läkarevård i riket fäste styrelsens uppmärksamhet på vikten af de teologiska och medicinska studiernas förening hädanefter hos blifvande prester. ²⁾ För att vinna det dermed åsyftade ändamålet anslog ständerna 5,000 rdr banko till inrättande af 50 stipendier à 100 rdr för studerande, hvilka med presterliga kunskaper förbundo medicinska, jemte det särskilda förmåner med afseende å tjensteårs beräkning ställdes i utsigt för dem, hvilka ville aflägga både teologiska och medicinska examina.

Öfver denna fråga inhemtade Kongl. Maj:t så väl läkarekomiténs, som kanslistyrelsens utlåtande. I sitt betänkande af den $\frac{9}{8}$ 1810 upptog

¹⁾ Medicinska fakultetens i Upsala protokoll den $\frac{14}{3}$ 1810. — Detta Afzelii utlåtande är skildt tryckt «på Högvs. presteståndets begäran och med författarens tillåtelse till trycket lemnadt vid riksdagen i Stockholm 1810.» Sthlm s. å. 8:o. Härtill sluter sig en särskild skrift «*Anmärkingar vid utlåtandet till medicinska facultetens protokoll i Upsala den 14 Mars 1810, huruvida det är nödigt, möjligt och nyttigt, att vid rikets universiteter förena teologiska och medicinska vetenskapernas lärande för blifvande prestmän; såvidt detta äfven rör det vid n. v. Riksdag ingifna förslaget till vinnande af en nödig och mera allmän läkarevård på landet, samt vid arméens och flottorna.*» Sthlm 1810. 56 sid. 8:o (Karol. Instit. bibl.). Är egentligen samma skrift, som sist omnämnda utlåtande, men med tillägda noter och utgör särtryck ur «*Vetenskaps-journal för läkare och fältskärer, utgifven af J. Berzelius och E. Gadelius.*» I. 4 häft. Sthlm 1810. I denna tidskrift förekomma i öfrigt talrika uttalanden rörande denna fråga i samband med Trafvenfelts förslag om en mera allmän läkarevård på landet.

²⁾ Allmänna besvärs- och ekonomie utskottets betänkande af den $\frac{30}{1}$ 1810. Utskottet föreslog för undergången kirurgie magister examen två tjensteår och för vunnit medicine licentiat grad tre år. Presteståndet afslog den $\frac{14}{2}$ 1810 tjensteårsberäkningen, men vid eljest jämlik förtjenst skulle den, som genom synnerlig insikt i läkarevården gjort sig förtjent, hafva företräde.

läkarekomitén alldeles icke den allmänna frågan om presternas medicinska bildning, utan ville endast tillförsäkra dem fullkomlig frihet att icke blott vid universitetet, utan äfven vid det föreslagna medikokirurgiska institutet erhålla medicinsk och kirurgisk undervisning. ¹⁾ Utom stipendier kunde de prestmän, «som tillika äro i stånd att uppfylla den både genom christendom och mensklighet helgade pligt att rädda och hjälpa sjuke och sårade», som uppmuntran få räkna vissa tjensteår.

Kanslistyrelsen åter utgick i sitt yttrande af den ¹⁸/₁ 1811 från den förutsättningen, att det helt och hållet skulle bero på de blifvande presternes eget val att efter fallenhet, råd och tid samt andra omständigheter antingen vinnlägga sig om medicinska studier eller ock undandraga sig dem. Medan kanslirådet Bergstedt ansåg att genom stipendiens inrättande tillfälle öppnats för läkare att inträda i presteståndet och yrkade på samma kunskaper hos läkareprester, som öfriga läkare, föreslog af Leopold inrättandet af »en särskild prestgrad i medicinen» eller införandet af en medicina pastoralis eller ruralis i undervisningen. De af riksens ständer anslagna stipendierna ville kanslistyrelsen endast betrakta som uppmuntran för ynglingar, som ämnade bli prester och tillika önskade inhemta nödiga insikter i läkarevetenskapen. Det åsyftade ändamålet kunde icke vara annat än att presterne, jemte utöfning af sin egentliga embetsplikt, måtte kunna äga skicklighet att vid förekommande allmänna sjukdomsfall och i brist på läkare med tjenliga råd och föreskrifter biträda sina åhörare, intill dess ordentlige läkares åtgärd, i fall den erfordrades, kunde erhållas. Presten skulle därför icke heller hafva samma förbindelse, som läkaren, att kunna påkallas när och af hvem som helst, då hans hufvudsakliga embetsverksamhet derigenom komme att i många afseenden lida. Läkekonsten borde af presterne utöfvas icke som ett yrke, utan blott som ett kärleks- och kristendomsverk af egen god vilja, då deras egentliga embetsåligganden dertill medgäfvade tillfälle. Kanslistyrelsen hemställde därför att Kongl. Maj:t ville vid afgörandet af denna

¹⁾ En sådan föreläsningkurs gaf Erik Gadelius i Stockholm under sommaren 1810, hvarje onsdag och lördag. Hans tal vid afslutningen af dessa föreläsningar i populär medicin för religionslärare den ¹⁹/₁₂ s. å. finnes infördt i *Journal för Litterat. och Theat.* 1811. No: 7.

fråga tillkännagifva och utmärka denna viktiga åtskillnad emellan officielle läkares ovillkorliga plikt och presternes frivilliga, välgörande befattning med medicinens utöfning.

Genom k. brevet af den 10/7 1811 till läkarekomitén förordnades att af de anslagna 50 stipendierna skulle 34 tilldelas Upsala och 16 Lunds universitet, «kommandes desamma att sedermera fördelas emellan nationerne med afseende på stiftet och deras större eller mindre brist på egentlige läkare, samt deraf uppkommande större eller mindre behof af läkare, som tillika äro prester.» I öfrigt infortrade Kongl. Maj:t komiténs yttrande «om vilkoren och sättet för stipendiernas bortgifvande, samt framför allt om medlen att vid tvenne särskilda kunskapsgrenars inhemtande förebygga en sammanblandning och en förhastande gång, hvilka alltid skola blifva skadeliga», äfvensom «om allt hvad vid dessa frågor kunde hafva ett särskildt förhållande till det chirurgiska institutet.» Vidare ägde läkarekomitén yttra sig om i hvad mån ständernas afsikt att införa en allmän läkarevård i riket skulle genom medicina pastoralis kunna vinnas, hvilka ämnen borde ingå i densamma, hvilken examen och hvilka elementarkunskaper dervid borde fordras. Som den egentliga kirurgin och barnförlossningskonsten äro delar af medicinen, hvilka svårast torde kunna förenas med prestembetet, ägde komitén föreslå jemväl andra utvägar till afhjelpande af den brist, som i detta afseende blifvit öfverklagad från flera orter, hvarvid, hvad kirurgin angår, en utvidgning af klockares skyldigheter borde tagas under öfvervägande, liksom fordran på ett mera verksamt deltagande från presternes sida i vaccinationens utförande.

Frågan om de teologiska och medicinska studiernas förening var således i princip afgjord. Det gällde nu att ordna densamma med afseende på undervisning och stipendier. I följd häraf afgåfvos under åren 1811–1812 vidlyftiga betänkanden af medicinska och teologiska fakulteterna i Upsala och Lund, samt läkarekomitén. ¹⁾ Vi kunna icke

¹⁾ Dessa finnas samlade och utgifna i *Handlingar angående medicinska kunskapers inhämtande af blifvande prester, för att dermed kunna gå församlingarnes innevägnare tillhanda*. Sthlm 1816. 174 pag. 8:o. Denna fråga behandlades äfven i

ingå på en närmare framställning af deras innehåll, emedan de, ehuru afvikande i mindre omständigheter, likväl förordade en kortare populär kurs i medicin för blifvande prester och till sina hufvuddrag återfinnas i de författningar, som närmare ordnade hithörande förhållanden. Snart fann man dock stipendiernas antal vara för stort, med afseende derpå att tillräckligt många skickliga stipendiater icke genast voro att tillgå, hvarför k. brefvet af den 25/9 1811 till collegium medicum inskränkte dem tills vidare till 21 vid Upsala och 10 vid Lunds universitet. Stipendii medlen, beräknade till 50 rdr banko för hvarje stipendiat, ägde collegium att efter fakulteternas requisition före terminernas utgång öfversända. I händelse någon af stipendiaterna med behörigt tillstånd vistades i Stockholm, för att vinna praktisk öfning vid medikokirurgiska institutet, kunde han derstädes erhålla sitt stipendium. En mängd i nämnda betänkanden föreslagna åtgärder till genomförande af de presterliga och medicinska studiernas förening hos blifvande prester vann dessutom stadfästelse i k. brefvet af den 25/9 s. å. till komitén för allmänna läkarevården. Denna «prestmedicin» betraktades visserligen på flera håll med oblida ögon, men det återstod icke annat än att lägga hand vid verket. Den satir, hvarmed P. Afzelius trott sig kunna gissla *medicina ruralis et pastoralis*, hade gifvit vika för ett blidare betraktelsesätt, mera förenligt med den på höjderna rådande uppfattningen, och han blef villig att utarbета detaljbestämningarna för den nya idéns genomförande. Här om skref C. Zetterström till G. Wahlenberg den 17/10 1811.

«Som nu icke vidare var fråga om sjelfva prästmedicin, utan om sättet att ställa den i verket, så var nu ingen, icke engång öfverdirektör Afzelius, som tillät sig några utfall emot den, utan faculteternas resultat voro hufvudsakligen: att stipendierna borde utdelas vid slutet af hvarje termin till dem, som under termin afhört både medicinska och theologiska föreläsningar och nu uti anställdt förhör också bevisat sig hafva dragit nytta deraf, att hvar och en, som så qualificerade sig, kunde

Danmark. I *Journ. f. Litteratur* den 5 Okt. 1810 finnes utdrag ur pastor Larsens afhandling, «*Kunna presterne på landet befatta sig med medicinsk praktik?*» i Fallesen *Theol. Maanedskrift* 1808, dessutom särskildt utgifven under titel: *Något om Prestmedicin. Hämtadt ur en dansk journal* af S. P. L. Ups. 1810. 16 sid. 8:o.

få uppbära dem i 6 terminer; för medicina pastoralis måste af adjuncterna egna föreläsningar hållas, eftersom de skulle utgöra en slags kort medicinsk cours, till hvilken professorernas vanliga föreläsningar, såsom ämnade att dana doctorer, icke voro passande. Nu har jag hört att med förra posten har Kongl. Maj:ts nådiga svar kommit och faculteternas yttrande skall i det närmaste blifvit följt, men att i stället för 34 skola till en början allenast 21 stipendier utdelas. Förmodeligen hafva Landshöfd. Rosenstein med Pehr Afzelius, som äfven var till Stockholm att tala med Rosenstein i detta ämne, och andra sådane gynnare för denna sak tillstått att, ehuru kronprinsen är ifrig att detta skall gå i verkställighet, den ändå skall blott ske i miniatur. För min del måste jag bekänna att jag häldre skulle läsa prästmedicin än fältmedicin, som jag nu åter på befallning läser. Jag kommenterar öfver Heckers »*Medicinisches Taschenbuch für Feldärzte und Wundärzte deutscher Armeen*», hvilken är öfversatt på svenska af en chirurgie magister Tidén, förledet år.»¹⁾

Sedan under de nu närmast följande åren försök gjorts med populär medicinsk undervisning för blifvande prester, utkom Kongl. Maj:ts reglemente för de medikoteologiska stipendierna af den $31/3$ 1813. Däruti stadgades bland annat, att stipendierna icke finge åtnjutas längre tid än sex terminer och att ingen kunde till stipendiat utnämnas, som icke undergått filosofie kandidat- eller mediko-filosofisk examen, samt innehade nödig teologisk kunskap och åtminstone någon kännedom af grunderna för läkekonsten. Läkare och kirurger, som erhöilo stipendium, voro förbundne att taga prestexamen och låta prestviga sig innan stipendietidens slut. Stipendiaterna voro, då behovet fordrade, skyldige att under krigstid effer omständigheterna göra tjänst dels som läkare, dels som prester.

Då man genom de medikoteologiska stipendiernas inrättande åsyftade bibringa eleverna den kunskap, att de i brist på egentlige läkare skulle vid förefallande sjukdomar kunna vara sina åhörare till tjänst, är det af stort intresse att se, hvaruti denna särskilda undervisning i medicin och kirurgi bestod. Föreläsningarna, som bestriddes af medicinska

¹⁾ Upsala universitets bibliotek.

fakulteternas adjunkter och kemie laboratorn, borde omfatta det mest nödvändiga af naturalhistorien, materia medica, kemin, farmaceutiken, anatomin, fysiologin och allmänna patologin; de allmännaste, isynnerhet barns och epidemiska sjukdomars kännetecken och behandling, medikamenternas verkan och sättet att nyttja dem, framför allt sådana, som i otid eller orätt använda kunna medföra skadlig verkan; den åtgärd, som förekommande hastiga sjukdomsanfall och olyckshändelser fordra; allmänna dietetiska regler, samt medlen att förekomma smittor och hindra deras utbredande tillika med en fullständig underrättelse om sättet att författa skriftliga förfrågningar om råd, så att de kunde tjena läkaren till nödig upplysning, samt om de ovanor, missbruk och fördomar, som hos allmogen dels åstadkomma sjukdomar, dels lägga hinder i vägen för deras botande. Vidare, hvad kirurgin vidkom, borde eleven lära sig skötseln af de allmännast förekommande utvärtes skador och åkommor, isynnerhet af sådana, som fordra snar hjälp, samt sättet att förrätta de mindre kirurgiska operationerna.

Åt stipendiaterna borde, så vidt möjligt var, tillfälle beredas att sjelfve lägga hand vid sjukskötseln. Men framför allt borde de göras uppmärksamme på den gräns, vid hvilken de under läkekonstens utöfning voro skyldige att stanna och sådana fall noggrant utmärkas, i hvilka det ålåg dem att tillkalla en egentlig läkare.

Den medicinska kursen var beräknad för tre terminer, på det eleverna, om möjligt, måtte äga tillfälle att under stipendietiden afhöra densamma tvenne gånger. Utom ett vid hvarje termins slut anställt förhör, underkastades stipendiaterna vid lärotidens slut examen.

Utom förmånen af stipendier, stadgades derjemte i k. brefvet till sundhetskollegium af den $3/3$ 1813 att de prester, som tillika voro läkare, skulle vid förslag och befordringar hafva företräde framför dem, hvilka hade lika många tjensteår, dervid borde de dock bestyrka att de fortfarande med utöfningen af läkekonsten.

Af uppkomna besparingar i stipendiefonden erhöles genom k. brefvet till sundhetskollegium af den $8/9$ 1813 medicine adjunkterna i Upsala och Lund en hvar 50 rdr banko för hvarje termin de varit sysselsatta med stipendiaternas undervisning, hvarutom de, liksom kemie laboratorn

i Upsala, emottogo löfte att framgent för detta sysslande få uppbära 100 rdr banko om året. Anatomie prosectorn i Upsala H. W. Romanson erhöll äfvenledes 50 rdr för ett af honom 1812 utgifvet «*Utkast till föreläsningar för begynnare i kirurgin*» och P. Afzelius för sin möda vid utarbetandet af stipendiatreglementet 500 rdr banko. Återstoden af besparingarna anslogs till förbättring af universitetets kliniska undervisningsanstalter, «på det blifvande prester måtte vid universiteterna äga ett annars saknad tillfälle att inhemta praktiska kunskaper i medicin.»

Längre vilja vi icke här följa de mediko-teologiska stipendiernas öden. En framtida skildring skall väl teckna dem och söka utreda, om och huruvida det dermed afsedda ändamålet i något afseende vunnits. Så mycket må nämnas att de genom riksens ständers skrifvelse af den 15/12 1840 förvandlades till rent medicinska och rent teologiska stipendier. Vid Upsala universitet blefvo 8 och vid universitetet i Lund 5 medicinska stipendier à 150 rdr inrättade. Till lämplig afslutning af denna fråga må här meddelas ett bref af Samuel Ödman till C. Magn. Blom från Upsala af den 28/6 1813.

«Våra medicinska ställningar lofva sparsamt sådane kärnfulla män. Man studerar fort och blandar mycket. Speculationen tager lofven af erfarenheten. Man vill veta af priori och jag menar, att all medicinsk kunskap måste hämtas af erfarenhetens utslag. Systemer stiga och falla. Irritabiliteten undersökes: Brownianska lärans anhängare strida och patienter falla såsom strå. Humoralpathologien nedtrampas. Solida äro ensamt målet för läkaren. Nu är giftmedicinens tidevarf. Arsenicum gäller för alt. Visserligen; det curerar radicalt. Tusende chemiska preparater af antimonium, samt metaller i allehanda kalkform, hepar, flores och Gud vet alla namn, som skapas, fylla våra laboratorier. De blifva svärd i den okunniges händer. Lägg härtill luftarter, gaser m. m. Hvilken arsenal!

Änn vår prestmedicin? Jag har alltid ansett nyttigt vara, at en präst känner så mycket deraf, som fordras vid allmänna farsoter till förekommande af oråd; äfven att han vet vid vanligare tillfällen gifva ett hälsosamt råd. Jag har sjelf erfarenhet deraf. Men då prästen blir doctor, uphörer han att vara präst. Jag ser det dageligen. Medicinska studiosi komma i Seminarium. Jag har sagt: Ni studerar ju medicinen. Ja! svaras, men jag wille läsa en smula theologi, för att få stipendium.

Mine seminarister gå upp för medici af samma orsak, för att få ett stipendium, men ofta blifva de hvarken medici eller präster; och blifva de bådadera, så måste någotdera lida. Wåra stipendiexamina äro jämmerliga vid denna blandning. Jag roade mig att examinera en seminarist, som en hel termin läst materia medica. Jag gick icke djupt. Jag började med absinthium och han visste ej, om det växte i Sverige. Jag frågade efter assa foetida och han visste icke, om det var sten eller frugt. Sic itur ad astra.»

Redan förrän fråga om de medikoteologiska stipendierna uppstod, hade brukspatron Karl Fredrik Geijer 1794 anslagit till stipendiefond vid Upsala universitet 1000 rdr banko, hvars ränta borde tillfalla en studerande af Vermlands nation, som egnat sig åt teologins studium, samt visat håg för «medicinalvetenskapen, för att kunna, då han får en syssla på landet, lära sina åhörare använda de växter Gud planterat till vår nytta i medicin och hushållningen och gå till handa med råd och hjälp uti sjukdomar och farsoter, då en provincialmedicus ej så snart kan vara tillhands.» Han borde därför underrätta sig om de allmänaste sjukdomarnes botande.¹⁾

Medan förslaget om de allmänna medikoteologiska stipendierna var under ompröfning, hade denna tanke på en förening af medicinska och teologiska studier funnit en varmhjertad målsman. Genom D. von Schulzenheim inlemnade en okänd gifvare till kollegium 300 rdr såsom uppmuntran i detta syfte. Kollegium beslöt tillkännagifva, att den prest, som tilltrorde sig på kortare tid än två år taga kirurgie magisterexamen och ville vinna detta understöd, borde anmäla sig och under 1811 aflägga kirurgie studiosförhöret, samt inom följande år magisterexamen. Skulle icke någon anmäla sig vara beredd derpå, så komme stipendiet att tillfalla den, som inom 1811—1813 aflagt kirurgie magisterexamen. Det fanns dock några, som, jemte medicin, studerat teologi. Prestman- nen och med. licent. S. N. Sellman ansökte väl stipendiet, men synes

¹⁾ Geijer hade redan förut anslagit medel till inrättande af ett lektorat vid Karlstads gymnasium, för att eleverna derstädes skulle erhålla undervisning i ett af de för medicine studerande nödiga ämnena. (Inrik. Tidn. 1811. N:o 9.)

icke tagit någon kirurgisk examen. Derefter förklarade sig teologie och medicine licentiaten Per Fredrik Wistrand villig att blifva kirurgie magister, sedan understödets okände gifvare i en ny skrift förordnat att, om en med teologisk lärdom utrustad medicine licentiat ville anmäla sig, skulle han för afläggande af kirurgiemagisterexamen bekomma stipendiet. Kort derpå erhållen kallelse till Hjorteds pastorat i Linköpings stift hindrade dock Wistrand att fullfölja denna sin afsikt och Trafvenfelt anhöll i särskild skrifvelse att kollegium icke måtte förblanda honom med en del vanliga «bekragade fäder, som hafva buken till sin Gud och sedan ett godt pastorat är erhållet, icke kunna eller gitta höja sig till högre ändamål» ¹⁾.

I samma syfte bildade viktualiehandlanden M. Rydberg 1810 och 1813 en stipendiefond vid Upsala universitet af 2400 rdr banko «för befordrande af förening utaf teologiska och medicinska kunskaper». Äfven «Södermanländska Gillets» stipendium, grundadt 1809 och 1816, å 200 rdr banko tilldelades den studerande af «Natio Suderm. Nericia» i Upsala, som undergått medicine licentiatexamen och blifvit prest eller ock förut är prest och sedan aflagt examen för vinnande af medicine doktors grad.

Ännu må nämnas några ord om öfriga stipendier under förra seklet, afsedda för de medicinska studiernas förkofran. Vid Upsala universitet funnos G. Kähres stipendium å 39 rdr (1684), Chr. Pipers å 45 rdr (1719), C. G. Faltzburgs å 45 rdr (1750), J. H. Lidéns å 115: 50 (1779), Olof af Acrels två stipendier å 140 rdr (1782 och 1790), Z. Strandbergs 2 stipendier å 100 rdr (1786), Casten Rönnows å 50 rdr (1787) och Z. Stjernereutz' å 150 rdr (1794). Stipendiernas be-
lopp är här upptaget, såsom förhållandet varit under senare tider. Till Östgötha nation hade Strandberg äfven donerat ett kapital, hvars ränta skulle tillfalla en medicine licentiat eller doktor af samma nation, i egen-
skap af amanuens vid akademins sjukhus.

Vid universitetet i Lund funnos icke några särskildt för medicinens studium anslagna understöd. Hvad Åbo akademi vidkom, förklarade

¹⁾ Collegii medici protokoll den 16/1 1812. — Vid denna tid omnämnas för öfrigt i kollegii protokoll flere prestmän, hvilka undergått examen i kirurgi, såsom en Lundholm, Medén, G. M. Brandstén, Olof Lidin och Klosterberg.

kanslersbrevet af den $28/9$ 1758 icke någon annan utväg till medicinska vetenskapens upphjelpande vid akademien vara att tillgå än att «de, som applicera sig till studium medicinæ, varda med särdeles understöd af stipendier hulpne; Till hvilken ända och emedan stipendierne vid denna academie äro ganska små, jag till Consistorii ompröfvande vill hafva lemnadt, om icke för någre sådane studiosis medicinæ, som äga god böjelse och hafva gjordt vackra framsteg, stipendierne måga fördubblas, jemväl ock ett eller annat tjenligt stipendium inrättas af academiens återvundne hemmans räntor».

Efter en tid underrättade statskontoret i bref af den $27/8$ 1776 collegium medicum derom, att i ett till Kongl. Maj:t afgifvet betänkande rörande akademien i Åbo bland annat blifvit framställt det förslag, att af den fond, som collegium ägde till aflönande af medhjelpare åt provinsialläkare, hälften af Finlands andel kunde åt akademien upplåtas och till medicine studerandes understöd användas. Collegium förklarade sig visserligen gerna söka någon utväg att för fattiga och skickliga studerande underlätta medicinens studium, men vågade icke tillstyrka nämnda projekt på den grund att Kongl. Maj:t behågat i § 6 af provinsialläkare instruktionen uttryckligen befalla att inga ständiga medhjelpare må förordnas, förrän medicinalfondens tillgångar kunna med tiden det medgifva ¹⁾.

Den om medicinens studium i Finland högt förtjente professor Johan Haartman stiftade de första medicinska stipendierna vid akademien i Åbo. Medels testamente af den $9/12$ 1786 skänkte han 24000 dal. kmt eller 1333 rdr 16 sk. till stipendier för tvenne medicine studerande vid Åbo akademi, hvilka hvardera borde åtnjuta 33 rdr 16 sk. Till stipendiernas erhållande voro sådane studerande närmast berättigade, som i framtiden kunde bli värdiga lärare vid akademien eller för fakulteten hedrande praktici i fosterbygden, i hvilket senare fall de borde kunna finska. Genom särskildt tillägg till testamentet af den $15/10$ 1787 skulle ett ytterligare tillskott aflemnas, om den i Åbo stad påtänkta arbetshusinrättningen icke inom tre år blefve företagen. Testamentets verkställare

¹⁾ Collegii medici protokoll den $2/9$ 1776.

G. E. Haartman inlemnade den $\frac{2}{2}$ 1791 ytterligare 113 rdr, emedan arbetsinrättningen icke kommit till stånd ¹⁾.

8. Rättighet att idka medicinsk praktik.

Medicinalordningarna tillerkände hvarje promoverad svensk medicine doktor frihet att utan vidare examen sysselsätta sig med medicinsk praktik. Kollegium höll strängt på doktorsvärdigheten. När Johan Rothman, sedermera amiralitetsmedikus i Karlskrona, undandrog sig att aflägga det förhör inför filosofiska fakulteten, som enligt statuterna erfordrades för vinnande af medicine doktorsgraden, hvartill han i öfrigt var fullt kompetent, blef han af kollegium tillsagd att förskaffa sig ett «testimonium publicum». Härom innehåller kollegii protokoll den $\frac{20}{9}$ 1671:

«Dominus Rothman inkallades, tiltaltes af Doctoren Durieto, hvarför han praxin exercerar här uthi staden, intet varandes promotus doctor och förmantes att han skulle resa till academien och promovera, på det han må legitime kunna practicera, eller ock sub auspicio medici practici här uti staden curera.

Dominus Rothman sade sig ej aspernera titulum, men hafva försvurit att doctorera och det för den orsaken, att i Ubsala något rigidius gås till wärcke, än annorstädes, der man examen philosophicum först måtte undergå och, såsom facultas philosophica honom mycket gramse war, wille han icke hazardera, wetandes föruth, hvad swar han skulle fåå.

Beropade ock Rothman sigh på sina præceptorum testimonier, men Collegium svarade det ej nogh wara och een eller två præceptorum particularium testimonia ej sufficera, utan honom böra publico gaudere testimonio, som uti alla academier och universiteter brukeligit är.

Han sade sig ock ad finem vitæ willia allenast göra profession af medicinæ studioso och icke desiderera titulum, som mången sine merito defereras. Resp. Abusum optimarum rerum non tollere earum usum.

Resolv. Han måtte låta sig examinera uti någon academia och således skall han recipieras här uthi collegium och få permission att practicera här uti staden Stockholm och der uti Ubsala ej wore nogsampt de,

¹⁾ Åbo Tidn. 1801 N:o 10.

som kunde examinera honom, wille doctor Durietz sigh den mödan gifva, och till Ubsala resa, att der supplerare numerum examinantium».

Den svenske läkare, som ville i Stockholm utöfva medicinsk praktik eller söka allmän tjänst, var deremot förbunden icke blott att vara promoverad doktor, utan tillika att underkasta sig examen practicum inför collegium medicum. Hvad särskildt Stockholm vidkom, stadgade medicinalordningarna att den läkare, som ville nedsätta sig derstädes, borde «till det ringaste i sex års tid, antingen här i riket eller annorstädes sin praxin medicam tillförene idkat och drifvit hafva». Detta villkor iaktogs likväl icke alltid så noga. I skrifvelse till Kongl. Maj:t af den $15/10$ 1716 begärde collegium medicum därför att «unge och skicklige doctores, utan att först practicera i sex år, måtte få strax förevisa sitt doctorsbref i collegium och efter examen publicum strax practicera i Stockholm». Tiden beräknades icke «ab dato examinationis, utan promotionis academæ».

Tolkningen af medicinalordningarnas föreskrift med afseende å *venia practicandi* var öfverhufvud vacklande. I början af förra seklet var det «*promoti medici*» icke förmenadt att nedsätta sig här och hvar som praktiserande läkare. Det var icke engång uttryckligen föreskrifvet att de derförinnan borde anmäla sig i collegium medicum. Landshöfdingen i Visby hade genom resolution af den $27/8$ 1739 förbjudit en doktor Olaus Holstén att idka medicinsk praktik, innan han undergått examen och fått *collegii medici* «speciela tillstånd att ther nedsätta sig». När denne Holstén, som icke finnes omnämnd af Sacklén i hans arbete, deretter sände till collegium medicum den $29/8$ en bankotransportsedel å 150 dal. kmt och erbjöd sig att undergå examen, samt bad om tillstånd att fritt praktisera i riket, förklarade kollegium att «k. medicinalordningarne ingenstädes förbjuda en infödd *promotus medicus* öfva sin *practique* inom riket, utan deremot säger § 3 att ingen får practisera här i Stockholm, innan han annorstädes in- eller utom riket åtminstone 6 år idkat sin *praxin medicam*, i kraft hvaraf han intet kan förbiudas att hvarken der eller annorstädes inom riket practisera, allenast han det gör med tillbörlig försiktighet, lärandes altså högvälb. Landshöfdingens resolution, som stöder sig på de puncter af medicinalförordningarne, som

egentligen syfta på Stockholms stad allena, hvad promotis medicis angår, således af sig sjelf falla». Holstén, som skrivit en afhandling «de plantis diureticis», infann sig likväl i collegium och blef examinerad den 21/11 1739, samt aflade föreskrifven läkareed.

I detta fall tolkade collegium författningarna till förmån för utrikes promoverade läkare. Det gällde dock en viktig principfråga. K. brefvet af den 26/4 1737 stadgade väl att «inrikes promoverade doctorer» finge åtnjuta befrielse från examen, men voro skyldige att i collegium uppvisa sina diplom och inskrifva sig som tillydande membra. Konsekvensen hade fordrat att vid utländska universitet promoverade svenske läkare fortfarande bordt undergå examen practicum och äfvenledes anmäla sig i collegium. Denna fordran synes likväl på få undantag när hafva förfallit, åtminstone under de närmaste årtiondena, ty examina inför collegium omnämnas, såvidt förf. funnit, icke i collegii medici protokoll. Linné, Cl. Sohlberg m. fl., hvilka vunnit medicinsk grad i utlandet, blefvo, ehuru de uppträdde som praktiske läkare, icke enligt författningarna underkastade förhör i collegium medicum. I det föregående uppräknas sådana examina från och med 1770-talet.

Småningom inrotade sig den osed att läkare, hvilka afslutat sina akademiska studier och vunnit medicinsk grad, helt och hållet försummade att före vidtagandet af sin praktik uppvisa i collegium sitt vittnesbörd, aflägga vederbörlig ed och låta inskrifva sig som medlemmar. Detta gaf anledning till en mängd oordningar. Särskilda gånger lät collegium utgå offentliga påminnelser derom, att de läkare, hvilka ännu icke företett sina diplom eller efter aflagd trohetsed blifvit till membra collegii antagna, borde uppvisa dem. För collegium var det så mycket mera behöfligt att känna landets läkare, som k. brefvet af den 16/7 1795 innehöll att, om icke tillräckligt antal sökande till en plats anmält sig, förslaget borde kompletteras med kända och skickliga personer. Dessutom uppmanades collegium tidt och ofta att vid besättandet af olika slags tjänster, vid utrustandet af sjöexpeditioner m. m. gifva förslag på dertill lämplige läkare ¹⁾).

¹⁾ Det dröjde länge, innan uppgifter om Sveriges läkare blefvo synliga. I «*Theatrum medico-anatomico-chirurgicum Svedicum anno 1729 florerande Sverige af* And. Joach. von Henell», upptagas äfven

Rörande frågan om *venia practicandi* kan ännu nämnas att regeringen någongång beviljade icke legitimerade personer ansökt tillstånd att bedrifva läkareyrket. Medicine studeranden Mylius erhöll 1704 på magistratens rekommendation af «k. senaten» tillstånd att praktisera i Reval «och när bättre tider tillåta, skall han præstera præstanda, emedan de begge, som äro der (Happel och Enitzel, begge oexaminerade), endels äro gamble, endels sjuke»¹⁾. Senare blef man mera nogräknad. Ehuru en Hans Nikolai Rose genom resolution af den $\frac{2}{7}$ 1777 erhållit tillstånd att med läkarevård betjena de innevånare i Marstrand, som honom ville anlita, afslogs genom k. brefvet af den $\frac{14}{11}$ 1780 hans begäran «att vid påkommande sjukdomar utan någons åtal få besöka skärgårdsallmogen». När murarehustrun Elisabeth Hörling anhöll hos

namnen på de sju ledamöterna i Collegium medicum och meddelas att ännu finnas «några doctores medicinæ förordnade i landshöfdingedömena». Genom k. brefven af den $\frac{10}{1}$ 1735 och $\frac{11}{11}$ 1736 anbefalldes kollegium att, i likhet med alla andra embetsverk, till vårt och riksens Cancellie årligen inlemna noggranna förteckningar öfver alla underlydande tjänstemän, för att tillhandahållas och begagnas för majoren A. J. Henells «Florerande Sverige». Från denna tid ingå i «Historisk Almanach», «Sveriges krigs- och civil calendar», äfvensom i «Sveriges hof- och stats calendar», mer eller mindre fullständiga uppgifter om de i statens tjänst anställda läkarene. Äfven till apotekarene i Stockholm plägade collegium medicum tidtals inlemna förteckning på dem, hvilka voro berättigade att i staden utöfva läkekonsten. Först i «Läkaren och Naturforskaren» IV. (1783) finnes en förteckning på svenske läkare vid början af året. Enligt denna förteckning ägde Sverige vid denna tid 140 promoverade läkare och omkr. 150 kirurger. Sedan beslöt kollegium den $\frac{11}{11}$ 1803 låta trycka en matrikel på alla i riket varande legitimerade läkare med uppgift på deras tjänstebefattningar och vistelseort. Efter många svårigheter blef en sådan förteckning uppgjord på «samtliga svenske medici och fältskärer, hvilka, efter behörigen aflagda examina, enl. författningarna legitimerat sig som k. collegii medici membra och således äga rättighet att utöfva vetenskapen och föreskrifva medicamenter». Den finnes införd i *Läkaren och Naturforskaren* XIV, Strengnäs 1805 s. 320 och upptager, jemte tillägg, 242 i Sverige och 40 i Finland praktiserande läkare, utom 36, hvilka icke legitimerat sig som collegii medici membra, men, såsom examinerade eller ock enligt fullmakter eller förordnaden insatta i publika sysslor, ägde rättighet att i och för dessa sysslor föreskrifva medikamenter. Denna förteckning finnes äfven särskildt utgifven och tryckt i Strengnäs 1805, 31 sid. 8:o. Senare utgaf S. Hedin «Förteckning på K. Collegii medici Ledamöter och samtliga dess tillhörande medlemmar af medicinæ doctores och chirurgiæ magistrar, deras embeten, befattningar och vistelseort. Sthlm 1811»¹⁾ ursprungligen tryckt i «Samlingar i blandade ämnen för läkarevetenskapen och naturforskningen», tredje häftet. Sthlm 1811.

¹⁾ Collegii medici protokoll den $\frac{20}{6}$ 1704.

²⁾ I Karolinska institutets bibliotek.

Kongl. Maj:t att, oaktadt Kongl. Maj:ts befallningshafvandes i Blekinge förbud, «fritt få nyttja och utöfva sin egande medicinska insigt», förklarade Kongl. Maj:t i brevet af den $17/4$ 1798 sig icke kunna tillåta henne att «utöfva dess förmenta medicinska kännedom, innan hon inför Collegium ådagalagt sin egande insigt och kunskap om sjukdomar i allmänhet och isynnerhet veneriska smittans botande, samt tillika uppgifvit sina medicamenter». Anmärkningsvärdt är att, då en sjöman Johan Hultman ifrån Kalmar län ansökte tillstånd «att få bota fattigt folk, som äro behäftade med venerisk sjukdom», Kongl. Maj:t den $11/11$ 1800 icke blott förbjöd detta, utan anbefalldes Kongl. Maj:ts befallningshafvande «att granska sökandens företedda bevis, samt i händelse af deras origtighet låta derå laga åtal anställa».

Ehuru egentligen icke hörande hit, vill författaren i brist på annat lämpligt tillfälle här anföra att bland läkares skyldigheter med afseende på utöfvandet af hans yrke, äfven ingick plikten att i förekommande fall tillkalla själasörjare åt den sjuke. Konsistorium i Stockholm hade i skrifvelse af den $11/5$ 1756 hemställt till collegii medici «ömna ompröfvande, om icke i händelse någon sjuk vore så obetänkt, att han, oaktadt skiedd ärhindran, försummade eftersända någon prästman, som kunde göra sig underrättad om hans sjelatillstånd, den medicus, som då är närvarande, kunde genom någon af husfolket lämna presterne i församlingen derom underrättelse, då dem på tjenligt sätt åligger att förmå den sjuka till christlig beredelse och eftertanka. Skulle anhöriga ej vara för handen, så borde presten af läkaren eftersändas, utan att den sjuka derom underrättas».

Collegium medicum beslöt den $21/6$ 1756 svara konsistorium att det fann allt vara «billigt ärhindradt och påmint, samt att anstalt skulle göras till wärkstället häraf så wäl här i staden, som genom cirkulärbref till provincialläkarene i landsorterne». Härom samt om några andra omständigheter underrättades läkarene i cirkulärbrevet af den $17/9$ 1757.

9. Läkareed.

För att gifva läkareyrkets utöfning större anseende och tillvinna dess idkare allmännare förtroende, infördes redan tidigt edsförbindelse för lä-

karene. Drottning Christinas lifmedikus Anders Nils Sparrman, adlad Palmkron, aflemnade den 27/2 1641 en edsförbindelse, som ännu finnes i behåll. Den ed Karl X Gustafs arkiater Gregoire Francois Du Rietz aflade den 24/3 1663 är af följande lydelse:

«Ego subscriptus Gregorius Durietz constare volo: Quandoquidem serenissimus et potentissimus Princeps ac Dominus, Dominus Carolus Sveecorum etc. Dominus meus clementissimus, me in numerum medicorum suorum recipere et Archiatrum sive primarium suum medicum constituere voluerit; Quapropter speciali hac mea obligatione sancte promitto et juro, velle me M:tis suæ commodum semper ac ubique promovere, pericula et damna ingruentia indicare et, quantum in me est, fideliter avertere, cumprimis vero, in M:tis sanitate curanda quancumque necessitas et rei ratio postulaverit, ut æquum, probum et fidelem Ministrum decet, omnem operam, fidem, diligentiam et obsequium comprobabo; postremo ita me in cunctis comparabo, ut munus meum integraque et ingenua fides exigit, atque Ego ipse coram Deo, conscientiae meae atque ipsi Regiæ Majestati iisque, quorum interest, justam et debitam rationem reddere queam, ita me Deus bene adjuvet. In fidei testificationem majorem hocce manu propria subscriptum sigillo meo munire volui» ¹⁾.

Men det var icke blott vanlig tjensteed, som fordrades af läkaren. Äfven flera med läkareyrket nära sammanhängande enskilda omständigheter inflöto i densamma, hvilka läkaren förband sig att beakta. Det edsformulär, som i medlet af förra seklet var gällande, må här i detta afseende införas: ²⁾

«Men isynnerhet skall jag uti thenna min medici beställning låta mig högst angelägit vara, at wisa mig trogen, redelig och upriktig och efter all mennisklig möjlighet och mitt bästa och yttersta förstånd söka och thereafter trakta, at kunna, så vida Gud behagar sin wälsignelse ther-till gifwa, the patienter, som sig min cur och omvårdnad anförthro, til hälsan befordra och them behörigen och oförsummeligen skiöta och gå tillhanda ej allenast för arfwodet, utan therjemte för en christelig kärlek skull.

¹⁾ I riksarkivet.

²⁾ R. G. Modées *Utdrag utur publique Handlingar*. VI. sid. 4725.

Jag skal icke heller upsåteligen wetandes eller wiljandes tilfoga någon i ringaste måtto men, eller låta mig ther till öfvertala hvarken för min eller andras båtnad och fördel skull, mycket mindre skal jag sjelf eller genom andra gifwa och förordna någon thet, som hans hälsa eller lif i hvarjehanda måtto kan skada, utan hållre på alt sätt hindra och förekomma, samt i tid wara och uppenbara thet jag till någon del förmärker sådant wara å färde, hvarunder också barnen så födde som ofödde skola förstås, them jag hållre i bästa måtto skall söka at hjelpa och styrka än skada och förderfva. Thet som mig af patienter eller å deras wägnar blifwer anförtrodt, thet ware sig igenom rådgiörande eller eljest, som angår deras bräckeligheter eller annat, som them til nesa eller blygd lända kan, eller fördölgt wara bör, skal jag för ingen, ehvem thet ock wara må, uppenbara, utan alt stadigt hos mig tyst och förteगत behålla.

Jag skall ock desslikes alla goda ordningar, the reglor och läkarestadgar, som Kongl. Collegium medicum mig såsom dess ledamot förelägger, instructioner och medicinalordningar och hvad mera, som til patienters handhafvande och hjelp kan lända, oryggeligen hålla och på bästa sättet befordra, men alla oordningar, så mycket mig giörligt är, afböja och afwärja.

Utom alt thetta skal thet wara min plikt och skyldighet, at alla besiktningar och döda kroppars öpningar med ther till hörande undersökningar, hvilka til Domarens uplysning mig anbefalt blifwer at biwista, utan drögsål med högsta flit, trohet och försiktighet förrätta, och sedan efter sjukdomens, skadans eller sårets beskaffenhet, sanfärdiga attestata och witnessbörder gifwa; likaledes alla andra attestata, patient-attester och dylika, som af mig såsom läkare kunna erfordras, skal jag med mycken akksamhet och granskning författa, samt med samma redlighet och owäldighet utgifwa, som jag them hvarje gång skulle lagligen beswärja. Låtandes mig therwid hvarken för slägt, vänskap, befördran, mutor, hat, afwund eller något annat sådant, hvad hälst det wara kan, ifrån sanningen på minsta sätt ledas.

Thetta alt will och skall jag troligen efterkomma, som en upriktig och rättwis Medicinæ doctor wäl ägnar och anstår, utan alt påfund och arga list, och til then ändan wid thetta mig nådigst anförtrodde embete efter instruction uti allt mig så förhålla, som jag thet inför Gud, Kongl. Maj:t, Riks. Ständer och hvarje man tryggeligen wil och kan försvara. Så sant mig Gud hjelpe til lif och själ.

Detta edsformulär godkändes den $14\frac{1}{2}$ 1758 i rådet, som tillika resolverade att provinsialläkare, sedan de aflagt sin embetsed, befriades från

att vid domstolarne beediga sina attester emot det att de vid desamma tillade denna klausul, «hvilket jag härmed ej allenast på min redan aflagda embetsed intyggar, utan ock med denna min edeliga förpligtelse, så sannt mig Gud hjelpe till lif och själ, bekräftar». Härom utfärdades kungörelse till hofrätterna.

Ett kortare edsformulär infördes den $12\frac{1}{2}$ 1799 och har följande lydelse:

«Alle som mig för sjukdom anlita, skall jag efter bästa förstånd, kundskap och samvete med oförtruten omsorg vårda, ingen för dess fatigdom hjälp och råd försaka, hemliga förtroenden icke obetänksamt yppa, ej heller sjukdomars beskaffenhet för andre upptäcka, utan att domaren mig sådant ålägger; Inga medel, hvaraf någon människas lif förspillas kunde, med berådt mod gifwa eller föreskrifva. Vid besigtningar på levande eller döda skall jag sanfärdigt upgifwa allt hwad till säker kännedom af saken lända kan och mitt betyg derom, såwäl som om sjukdomar, alltid med edelig förbindelse bekräfta».

Läkareeden, jemte tro- och huldhetsed, kunde efter anmälan i collegium medicum afläggas inför konungens befallningshafvande af den, som icke personligen aflagt den i collegium, hvarefter eden skulle skriftligt insändas. Enahanda var förhållandet med membri collegii eden.

10. Besättande af medicinska statstjenster.

Hvad vidkom besättandet af de få medicinska tjenster, hvilka ända till medlet af förra seklet funnos i Sverige och hvartill en läkare på grund af vunnen medicinsk grad var berättigad, må nämnas att de i början icke besattes efter upprättadt förslag, utan att de myndigheter, hvarunder innehafvarene af dessa platser lydde, anmälde hos Kongl. Maj:t dertill lämplig och villig person. Vid den under en stor del af förra seklet herskande osäkerheten, hvem det tillhörde att kalla och äfven stundom med fullmakt förse läkare, finner man, att flera embetsverk delade denna rätt. Landshöfdingarne och militärcheferne hade befogenhet att omedelbart föreslå läkares utnämmande. Magistraterne i städerna antogo sin läkarepersonal och till och med hofrätterna kunde anställa sådana.

Sålunda var provinsialläkaren i Jönköping vanligen tillika «K. Hofrättens medicus», dertill af nämnde rätt särskildt bemyndigad. Den redan förut nämnde Johan Fjellström emottog 1734 kallelse att vara «Hofrätts-medicus» i Jönköping, ehuru ännu icke legitimerad. Först den $24/5$ 1735 promoverad i Lund, qvarstannade han i denna egenskap i Jönköping ända till 1737, änskönt orten under tiden erhållit egen provinsialläkare.

Ehuru landshöfdingarne och öfriga myndigheter vanligen rådförde sig med collegium medicum och inhemtade dess yttrande, hände dock ofta att collegium icke engång blef hört öfver de sökandes kompetens. Författningarna stadgade visserligen att alla vid «inrikes Academier» promoverade medicine doktorer borde anmäla sig i collegium medicum och der antagas som membra, innan de finge tillträda någon syssla, men, såsom redan nämndes, uraktlåto många läkare att fullgöra denna föreskrift. Collegium kunde i följd deraf bland annat icke öfvervaka att föreläsningarna i anatomi och barnförlossningskonst blifvit i behörig ordning besökta eller tienstgöringen vid serafimerlasarettet undanjord m. m. Collegium medicum beslöt därför den $20/3$ 1770 anhålla det Kongl. Maj:t ville genom cirkulär anbefalla samtliga landshöfdingar att icke på förslag till medicinska tjenster uppföra andra än dem, som blifvit till membra collegii antagne, hvarjemte collegium anhöll att alla förslag till sådana sysslor måtte till collegium insändas, «på det collegium må hafva tillfälle att inse huruvida dessa författningar, som både i äldre och nyare tider äro gjorde, fast iakttagandet deraf nu mera af vederbörande merendels blifvit åsidosatt, hädanefter ställas i verket».

Anmärkningsvärdt är det uttalande om grunderna för besättandet af medicinska tjenster, som förekom i sekreta utskottets bref till Kongl. Maj:t af den $9/1$ 1770 och hvilket äfven meddelades collegium medicum den $15/2$ s. å., hvaruti ständerna yttrade sig derhän att vid besättandet af läkarebefattningar «mera bör hafvas afseende på skicklighet, flit och erfarenhet, än tour och anciennité». Såsom redan i det föregående anfördes, fäste regeringen icke någon vikt vid detta uttalande ¹⁾.

¹⁾ Se ofvan sid. 165.

I början plägade tjenster icke engång anslås lediga. K. förordningarna af den $27/2$ och $9/5$ 1739 hade visseligen stadgat, att förslag till tjenst, som af Kongl. Maj:t bortgafs, skulle upprättas inom två månader ifrån den dag embetet blef ledigt, men huru hugade sökande derom borde underrättas, var icke bestämdt. Det s. k. tjenstebetänkandet af den $23/11$ 1756 föreskref nu att en sådan ledighet borde kungöras i «avisorna», och förordningen af $8/11$ 1757 förklarade att ledigheten skulle räknas 56 dagar ifrån den dag, «då ledigheten verkligen skedde». Emellertid upphäfdes i k. förordningen af den $12/11$ 1766 nämnda 1756 års tjenstebetänkande i allt det, som icke genom grundlag och förra stadgar var förordnad. Ehuru k. brefvet af den $31/3$ 1767 förklarade att äfven hädanefter, som tillföre, ofvannämnda tvenne månader till ansökningars ingifvande om lediga tjenster böra räknas till 56 dagar, oberäknad den dag, då ledigheten verkligen skedt, jämväl ock att, efter samma tids förlopp, ingen må äga frihet sin ingifna ansökning att återkalla eller återtaga, voro likväl meningarna delade, om ledig tjenst borde i tidningarna tillkännagifvas eller icke.

Upplysande i detta hänseende, liksom för läkarenes ställning i allmänhet, är And. Magn. Wählins bref till Abr. Bäck från Jönköping af den $21/4$ 1770:

«Utaf Herr Doctorn och Fältmedicus Zetzell har jag blifvit underättad att 2:ne sysslor i kongl. Collegio medico med 1000 dal. smts lön hwarthera, neml. efter sal. Lifmedicus Reef och Hr Ass. Lindhult skola besättas, hvarom aldrig i allmänna Tidningar annonserat blifvit eller någon människa kunde drömma till, efter som Ständerna 1766 sade at sysslorna och lönerna skulle efter någons afgång indragas och de endast befordras til Assessorer, som hade enskilda löner i Stockholm. Härmed måste nu mera förändring skedt, men hvad vore obilligare och emot våra tjenstestadgar, än at sådant skulle döljas innom Herrarne i Stockholm och sådana slafwar, som trälät i orterna, icke skulle få söka det minsta til sin räddning. Jag hoppas derföre och beder ödmjukast at intimation måtte ske i avisan at dessa 2:ne syslor komma successive at besättas, oachtat de supernumerairer, som äro i Collegio, dem allmänheten och följaktligen jag trodt enl. Ständers beslut intaga de dödas ställen. Stadsphysici sysslan i Stockholm, som äfven hafwer rum i kongl. Collegio, kan ock icke på annat sätt considereras än Assessors sysslorna och beder jag der-

före ödmjukast at Hr Archiatern täcktes i kongl. Collegio föreställa den ordning, som Sveriges befodringslagar utstaka, at då inom et wärk flere sysslor af samma värde och beskaffenhet äro lediga, förslager dertill icke på en gång, utan successive måtte upsättas, på det at icke den, som söker den ena, men ej af Hans Kongl. Maj:ts nådiga utnämmande får fägna sig, måtte af mindre förtjenta på det andra förslaget och 3:dje utestängas från sin rättighet, som Hans Kongl. Maj:t ändteligen efter 1756 års tjenstebetänkande täckes honom tildela.

För min del kan jag icke mer säga, än at jag måste härifrån, eller swälta ihjäl, ty orten kan ej lifnära sig, mindre föda sin läkare, ehuru högt alla mig älska och vilja hindra min afflyttning. Jag har ej drömt om dessa Assessors sysslor förr än denna post, utan nu afsändes min ansökning till stadsphysici förslaget, och sedan i Guds namn tänker mig resa upp, så snart jag får höra huru Herrarna ställer med förslagen, hälst jag ogörligen kan tro, at ju stadsphysici syslan först bortgifwes och sedan successive Assessors sysslorna. Jag har inga andra än kongl. Collegium at förtro min välfärd i händer; hafwa Herrarne hjerta at låta mig ohulpen crevera, sedan jag som en slaf i 14 år trälät, så är hela min uppmuntran en desperation, och jag må kalla mina dagar osälla, som för en otacksam vetenskap äro upoffrade».

Med anledning af Wählins besvär deröfver att collegium skridit till upprättande af ett assessors förslag, innan förut i tidningarna kungjorts om denna sysslas tillsättande, förklarade collegium, att förordningen af den ²³/₁₁ 1756 väl stadgade ett dylikt tillkännagifvande, men som denna författning, så väl som allt annat rörande tjensters besättande, hvilket icke uttryckligen föreskrefs i grundlag och äldre stadgar, ånyo blifvit upphäfdt i 1766 års förordnande om lagarnes efterlefnad, «så fann collegium så mycket mindre någon sådan kungörelse nödig eller lag likmätig, som i förberörde förordnande år 1756 alla academie stater undantagas, under hvilken klass medicinska sysslor genom E. Kongl. Maj:ts sista nådiga förordnande om medicinalverket synas vara förda».

Kongl. Maj:t, som lät dervid bero, förständigade collegium i skrifvelse af den ¹²/₁₂ 1770 att låta i posttidningarna till sökandes efterrettelse kungöra «om de ledigheter hvartill I hafven att upprätta förslagen, samt att I dervid, hvad ordningen och rummen derå bland de sökande vidkommer, hädanefter ställen eder de allmänna befodringslagarne till

efterrättelse». K. brefvet af den $16/7$ 1795 inskräppte ytterligare lediga tiensterns tillkännagifvande i tidningarna.

Om kompetensvillkoren till olika slag af läkaretjenster handlas på dithörande ställen i detta arbete.

11. Ackordsystem och pensionsväsende.

Ett för tiden egendomligt sätt att erhålla statstjenst, var det s. k. ackordsystemet, i det innehafvaren af en befattning förband sig att emot erhållande af öfverenskommen ersättning taga afsked eller afstå sin plats till förmån för en annan. Redan den $30/3$ 1751 utfärdades till stälfjande af detta ofog ett k. bref af följande lydelse:

«Som et rikets wälgång och en wälsinnad Öfwerhets heder och nöje aldramäst befordras därigenom, at til hwart och ett ämbetes utförande förordnas och brukas sådane män, som igenom flit, öfning, arbete och upmärksamhet gjort sig dertil skickelige och förfarne, det åter allena kan upmuntra folk at söka all nödvändig skickelighet, at de wid förefallande tilfällen blifwa genom tjenlige befordringar framdragne til mera heder och utkomst; men denna belöningen aldeles skulle hindras, om igenom accorder och cessioner de förmögnas penningar skulle kunna bana dem wäg och tillfälle at blifwa befordrade, och utestänga de mindre förmögnas möda och skickelighet, samt förvärfwade kunskap, ärfarenhet och förtjenst; Altså och emedan befordran genom penningar ej altid kan grunda sig på förtjenst, utan en sådan biwäg til tienst, ämbeten och titlar mera skulle förqwäfja än upmuntra dygd, flit, arbetsamhet och en ädel täflan, hwilka tillika med skickelighet och ärfarenhet likwäl äro de rätta grunder, hwar efter alla befordringar böra ske, och alla nådetecken af en Öfwerhet böra mätas, warandes dessutan at befrukta, det många af otidig längtan at snart göra en större lycka, än förtjensten skulle tilwägabringa, gripa sig an i det yttersta, och förlösa, til tienstens ärhållande, hwad de eljest wäl kunde behöfwa til dess wärdiga utförande. Fördenskull hafwe Wi funnit nödigt eder härmed i nåder kungöra, det för sådane orsakers skull, som ofvan til anförde äro, Wi hädaneffter platt icke wele tillåta någre cessioner och accorder, af hwad namn och beskaffenheter de wara måge, och at ej heller något sådant mål, wid wår onåde, må vidare hos oss annälas, warandes wår uttryckelige nådige befallning, at I wid alla förslags uprättande noga efterlefwen hwad regeringsformen derom stadgar,

efter som i annor händelse alt hwad deremot förelöper, skall på edert eget hårda ansvar stadna.

Trots detta förbud voro dessa tjensteköp en tid mycket vanliga. Under en eller annan form kunde gällande lag kringgås och det med så mycket större lätthet, som styrelsen vid bristen på ett ordnadt pensionsväsende såg sig tvungen att mer eller mindre öppet gynna ifrågasvarande tjensteöfverlåtelser, för att tillförsäkra gamla tjenstemän helst någon förmån. Sålunda skref J. O. Hagström till Abr. Bäck den $\frac{4}{9}$ 1780:

«Entligen har min gode Herr Lifm. Stapelmohr accorderat med stadsfältskären i Stralsund Professor Witkopp, hvilken gifvit 30,000 daler kmt i contant och årligen dessutom betalar 100 Riksd. specie samt 24 tunnor spanmål om året i Stapelmohrs listid. När konungen konfirmerat accordet, betalar Witkopp straxt 20,000, då 10,000 få innestå emot 600 dalers ränta om året, tills Stapelmohr dör, då des änka får lyfta hufvudstolen. En quarn vid Tandfors är på lön tillslagen regementsfältskären för 10 daler smt om året, denna quarn aflemnar 24 tunnor årligen till innehafvaren, således behåller Stapelmohr på listid denna quarntull, 24 tunnor. Witkopp har fått underrättelse utaf regementsskrifvaren vid Cavalleriet, at år 1778 och 1779 steg Stapelmohrs indelta lön, efter markegång till 12000 dal. kmt om året, utom förtjenta store summor af Herrskaperne i orten».

Ytterligare skref Hagström om sina egna förhållanden den $\frac{31}{10}$ 1785.

«Under förväntan at Doctor Lodin skulle inkomma med Herr Grills caution för accordets utbetalning till slutet af mars månad nästa år, har jag icke kunnat besvara Herr Archiaterns nådiga sista bref. Nu får jag berätta att endast caution återstår till Lodins succession efter mig. Som Lodin säger sig ej blifwa ledig at mottaga sysslan efter mig, förrän i slutet af nästkommande mars, altså brådskar icke med mitt memorials aflämnande om afsked. Om jag inom den tiden dör, som kan hända, så har min maka ingen caution och likväl är Lodin då min successor blewen. Derföre är, som Herr Archiatern skrifver, bäst at taga säker caution till viss utsatt tid med betalningen, hvilken, i fall Gud kallar mig hädan, bör öfverlämnas til min maka. Lodin berättar, det Gubernator försäkrat Lodin sysslan, utan at afgifva en fyrk i accord, allenast Lodin nu pousserar ansökningen medan Gubernator vistas i Stockholm, då

Gubernator ville prompt expediera affären hos konungen, utan k. Collegii vetenskap och handräkning. Jag ryser vid dessa bivägars utstakning. — Det skulle vara lätt att accordera med Lodin, om jag icke ägde maka, då kunde han få genast sysslan och jag behålla lönen, men för ovisshet om min lifstid, måste jag tänka på min maka, hvars ägendom soutenerat mig i hela 30 åren. Derföre sker accordet för hennes uppehälle skull.

Denna sed att emot en öfverenskommen afgift öfverlåta sin tjänst åt en annan yngre läkare, som var hugad att bosätta sig på en ort och tillika var villig att erlægga den bestämda summan, förklarar det i ögonen fallande förhållandet att läkarene den tiden ofta dels bytte tjänst med hvarandra, dels ovanligt tidigt drogo sig undan till det enskilda lifvets lugn, ehuru pensionsförmånerne icke voro så ordnade, som i vår tid. Härpå syftas i följande bref af d:r D. Wickman, dat. Stockholm den 14/11 1784 till C. P. Thunberg. Wickman hade af provinsialläkaren i Karlstad Johan Herman Ekman fått i uppdrag att efterhöra ett lämpligt läkarebiträde och Thunberg rekommenderade dertill en medicine kandidat Fredrik Wilhelm Mannererantz, hvilken dock dog som apotekare i Enköping 1796:

«En viss provincialmedicus i landsorterne, som i anseende till sina tilltagande år börjar tröttna vid practiquen och är min bästa vän och gynnare, har anmodat mig att skaffa honom en medhjelpare, sedan kongl. Collegium redan i början af innevarande år beviljat ur medhjelparefonden 33 rdr 16 sk. till dess aflönande. Utom denna förmån har bemälte provincial medicus lofvat bemöda sig om att skaffa honom af stadsassan rdr 16: 32 sk., så at dess årliga lön kan blifva 50 rdr sp. utom några små sportlar. Han är lika nöjd om den tillkommande medhjelparen ej är för närvarande så kallad spränglärd, allenast han äger et hederligt hjerta och beskedeligt uppförande samt har håg att lära och lust at utöfva läkarevetenskapen. Vore han tillika något öfvad in chirurgicis och af den förmögenhet att han med tiden kunde accordera är så mycket bättre, i hvilken händelse han beslutit at till honom afstå sin innehafvande provincialmedici syssla, sedan de å ömse sidor blifvit kände».

Tjänstemännens osäkra lefnadsställning föranledde dock att behofvet af vissa allmänna grunder för deras pensionering småningom gjorde

sig gällande. I skrifvelse af den $30/1$ 1770 anmälde ständerna sig hafva funnit «för det allmännas härunder beroende förmåns skull» vara skäligt att en embetsman i civilstaten vid uppnådda 70 års ålder, som länge och väl tjent, må tillåtas taga afsked med bibehållandet af hela lönen. Detta riksens ständers beslut stadfästades genom k. cirkuläret af den $13/3$ 1770 och k. förordningen om den förbättrade embets- och löningsstaten den $24/1$ 1778. Härmed hade visserligen en utväg öppnats för ålderstigne embetsmän att draga sig tillbaka från utöfningen af sin tjenst, men den blifvande efterträdaren nödgades i stället tjena utan lön i förhoppning att efter den förre innehafvarens död få tillträda densamma. När provinsialläkaren i Westerbotten Johan Gabriel Geringius tog afsked 1775, föreslog kollegium Johan Grysselius till hans efterträdare, «kommandes successor, så länge assessor Geringius lefver, att denna syssla i ett vidsträckt län utan lön bestrida, så framt icke Kongl. Maj:t täcktes medgifva ett understöd af medhjelparefonden, i händelse H. Kongl. Maj:t icke härtill nådigst pröfvar någon annan utväg tjenligare» ¹⁾.

Detta förhållande fortfor ända in i detta sekel. Man insåg dock både vådorna och olägenheterna deraf och var betänkt på deras afhjelpande. I en annan skrifvelse af den $30/1$ 1770 förmälde nemligen ständerna, att när 1756 års riksdag «af ömhet för arméen» anslog tillräckliga pensioner för officerare och militärbetjente på deras ålderdom, hade ständerna redan varit betänkta på en «dylik inrättning» äfven för civilstaten. Vid 1761 års riksdag inlemnades äfven förslag till reglemente i detta syfte, men af flera skäl antogs det icke. Ett nytt projekt till en pensionskassa för civilstaten blef derefter utarbetadt, men borde enligt ständernas beslut af vissa deputerade ytterligare genomses och jämkas. För att likväl underhjelpa inrättandet af den ifrågavarande pensionskassan, föreslogo ständerna

att under de första femton åren må erläggas af statsmedlen 60,000 dal. smt, men sedermera endast hälften eller 30,000 dal. om året för så lång tid, som kassans bestånd och upprätthållande kräfver, hvaremot utfallande begravningshjelp kommer att af kassan betalas;

¹⁾ Collegii medici protokoll den $5/6$ 1775.

att denna kassa må tillgodonjuta all vid civilstaten inbesparad lön under de två och fyra månader tjensterna enligt förordningarna böra stå lediga;

att alla kassans delägare under beviljad tjenstefrihet eller permission på viss tid må betala de förre 6 % och de senare 3 % för den del af deras lön, som under tjenstefrihets eller permissionstiden utfaller, och

att kassan tillerkännes 8 % advancements recognition vid alla hädanefter timade ledigheters besättande inom de civila verk och stater, som äro i kassan delägare, samt 8 % af dem, hvilka undfå fullmakt på högre titel vid hvad stat som helst, militären undantagen, räknad efter den lön, som åtföljer en sådan tjenst på stat. Denna afgift bör äfven erläggas för erhållet pensionsbref.

Dessa af ständerna uttalade grunder för tjenstemännens pensionering stadfästades i k. brefvet af den 19/3 1770. Den tillämnade pensionskassan kom likväl icke till stånd, ehuru en direktion fanns utsedd att bringa denna viktiga angelägenhet till verkställighet. I skrifvelse af den 23/10 1771 meddelade direktionen åt collegium medicum ett nytt förslag till ifrågavarande pensionskassa, med begäran att låta innehållet deraf komma till samtliga underlydandes kännedom och sedan insända deras utlåtande öfver den projekterade 2 % frivilliga afgiften af lönerna m. m. Collegium medicum fann för sin del nyttigt att deltaga i denna pensionskassa dock «med villkor, 1:o att pensionerna ökas i den 3 och 4:de klassen, men minskas i de två första; 2:o att medici få deltaga i kassan ifrån den tid de varda till membra collegii antagna; 3:o att äfven medicinalstaten måtte få en ledamot i direktionen och att medicorum löner riktigt upptagas i pensionslängden och att stadsphysicus i Stockholm med flere ej förbigås»¹⁾. Ett nytt projekt till reglemente för allmänna enke- och pupillkassan utkom ytterligare 1782. Kassans bildning lät dock vänta på sig. J. O. Hagström skref till A. Bäck den 18/11 1782:

«Männe medicinalfonden nu kommit i stånd att kunna bestå 200 dal. smt till medhjelpare åt en gammal, sjuklig medicus? Eller kan man

¹⁾ Collegii medici protokoll den 24/1 1772.

få behålla lönen på lifstid och taga afsked? Många hafva fått det, men, om det ock händer mig, vet jag icke». — «Mellertid är icke orädeligt att medici söka bemedlade makar för framtidens skull. Det sägs att d:r Westring gjort sådant val, fästmon påstår dock, att han med kongl. fullmakt (bör vara) försedd, innan hon träder med honom i brudstol; derföre affecteres delningen af provinciälläkaredistriktet emot 50 riksdalers lön. Sed et hoc sub rosa. Hon har 80 tusen daler i fäderne och försäkran om en tunna guld efter dess gamla mormor, fru Norston. På denna grund förer nu d:r Westring stor stat och frågar litet efter Dullkopf eller Ulspiegel Gafche (tvenne i Norrköping vistande kirurger)»¹⁾.

Ackordsystemet kunde dock finna sin motvikt först i ett ordnadt pensionsväsende. Ett steg närmare målet var Kongl. Maj:ts den 29/6 1798 utfärdade kungörelse «om pensioner för sådane afskedstagande civile embets- och tjenstemän, som, innan de uppnått sjuttio års ålder, befinnas oförmögne att tillbörligen bestrida Kongl. Maj:ts och rikets tjenst». För ändamålet anslog Kongl. Maj:t 10,000 rdr årligen «till en början och grundläggning af en framtida fullständigare pensionsinrättning för rikets civile stat». Desse pensionsförmåner utsträcktes dock icke längre än till ett visst antal tjenstemän, som ägde konglig eller rikskollegiernas eller andra publika verks fullmakt, och icke heller till innehafvare af större lön, än 600 rdr kontant eller 300 rdr indelt samt derunder. När någon af dessa embets- och tjenstemän begärde afsked vid 60 års ålder, efter att i rikets tjenst tillbragt 35 å 40 år, erhöill han pension till 3/4 delar af sin innehafvande lön. Antalet af pensioner var inalles 48 och efter lörens storlek indelade i sex klasser.

På grund af collegii medici hemställan den 14/11 1799 förklarade Kongl. Maj:t i bref af den 17/12 s. å.

«Uppå eder underdåniga anhållan, att Läkarecorpsen i riket må lika med öfrige civile embetsmän blifva med vår kongl. nåd omfattad, enär någon af denna corps om afsked gör underdånig ansökning, vele Wi i nåder hafva förklaradt, att sistlidet års pensions reglemente äfven må sträcka sig till embets- och tjenstemän af medicinalstaten»

Huru strängt det förfors vid läkares afskedstagande framgår bland annat deraf, att Kongl. Maj:t samtidigt icke beviljade ofvannämnde J.

¹⁾ I bref af den 3/12 1782 och 21/7 1783.

H. Ekman afsked, alldenstund läkarebetyget «endast intygade att han var ur stånd att färdas ridande», utan förordnade att en medhjelpare skulle mot vanligt arvode sändas honom till biträde. Likaså, när provinssiälläkaren i Hedemora C. M. Blom efter nära 40 års tjänst som provinssiälläkare vid 71 års ålder begärde afsked, förvägrade k. brefvet den 29/5 1809 honom pension i anseende dertill att han icke vid afskedstagandet gjort underdånig ansökning derom, samt att hans efterträdare innehade lönen. Collegium medicum hade likväl i särskild skrifvelse vitsordat hans förtjänster och tillika intygat hans fattigdom med tio oförsörjda barn.

Längre hade man icke kommit med ordnandet af tjänstemännens pensionsinrättning under den tid detta arbete omfattar, ehuru Kongl. Maj:t den 14/6 1803 förordnade att utarbetandet af en plan till en allmän pensionskassa för rikets civile embets- och tjänstemän borde uppdragas åt en ledamot och en af betjeningen i hvarje kollegium. Denna åtgärd ledde icke heller till någon påföljd, förrän särskilde kommitterade under den 23/1 1823 afgåfvo ett underdånigt betänkande i ämnet och ständerna i skrifvelse af den 2/9 s. å. medgåfvo bidrag till bildande af civilstatens pensionsinrättning.

Hvad tjänstemännens enkör och barn vidkom, så uppkastades i medlet af förra seklet planen till en frivillig förening i syfte att grunda en kassa för civilstatens enkör och omyndiga barn. Denna förenings stadgar af den 3/12 1740 blefvo af Kongl. Maj:t stadfästade den 1/2 1743. En hvar till civilstaten hörande tjänsteman kunde teckna sig för ett visst kapital i denna kassa, minst 200 dal., högst 2000 dal. smt. Vid teckningen erlades 2% och yttermera hvarje år 2%. Understödet beräknades efter de erlagda afgifterna från 1/12 till högst 1/5 af det tecknade kapitalet. Emedan de årliga utgifterna icke svarade emot inkomsterna, visade sig beräkningarna vara oriktiga och 1779 hade kassans obestånd blifvit så stort, att den icke vidare kunde på dittills antagna grunder bestå. De utgående pensionerna måste därför minskas. Äfven en 1747 på enahanda grunder inrättad militärens enke- och pupillkassa kunde icke uppfylla sina förbindelser. Sedan fråga om dessa kassors sammanslagning blifvit väckt och en ny plan för deras organi-

sation utarbetad, fastställde Kongl. Maj:t det nya reglementet för allmänna enke- och pupillkassan den $23\frac{1}{2}$ 1784. Äfven staten kom slutligen till hjälp. Kongl. Maj:ts reglemente angående en förbättrad pensionsstat för militäre och civile embets- och tjenstemäns i fattigdom efterlemnade enkor och barn utgafs den $29\frac{1}{6}$ 1798. Förut hade endast 5000 rdr i ett för allt funnits upptagna i staten till pensioner och understöd åt sådana enkor och barn, nu anslogos ytterligare 9480 rdr och pensionernas antal ökades till inalles 390 samt utdelades efter rangklasserna. Högsta pensionen var 250 rdr och den lägsta $7\frac{1}{2}$. För kollegii assessorerers enkor utgjorde den 36 rdr, men i öfrigt hade, såvidt författaren känner, läkares enkor och barn mycket ringa nytta af denna fond, emedan i allmänhet de fleste läkare stodo lågt på rangskalan. Den, som ägde egendom till nödortfölg bergning eller annat näringsfång, kunde icke antagas till pensionär. För söner upphörde pensionen vid 18 års ålder, efter modrens död för dotter vid 21 års ålder, derest hon icke förut blifvit gift.

Bland enskilda förslag till förbättrande af läkareenkornas ställning, må ytterligare omnämnas ett af assessor Chr. L. Ramström utarbetadt projekt till inrättande af en enke- och pupillkassa för medicinalstaten ¹⁾.

Ännu må anmärkas att begrafningshjälp, uppgående till ett halft års lön, utbetalades åt tjenstemans enka och barn efter k. förordningarna af den $13\frac{1}{3}$ 1686, $16\frac{1}{10}$ 1723 och $24\frac{1}{11}$ 1724. Begrafningshjälpen upphörde i Sverige 1851, men fortfar ännu i Finland.

12. Läkares rang, bevillningar och politiska rättigheter.

I skildringen af collegium medicum och dess embetsställning äro redan omnämnda de bemödanden collegium gjorde för att åt sina ledamöter vinna assessors rang. Dervid nämndes tillika att denna titel samtidigt utdelades åt en mängd andra läkare. Efter någon tid skedde utdelandet af assessorstiteln sparsammare och det fordrades en längre och mera framstående tjenstgöring, för att hugnas med denna utmärkelse.

¹⁾ Collegii medici protokoll den $21\frac{1}{10}$ 1782.

Icke sällan begärde läkarene sjelfve i collegium medicum att blifva rekommenderade hos Kongl. Maj:t till erhållande af denna titel. Var det denna titel professorn i Lund Johan Jakob von Döbeln eftersträfvade, då han anhöll om kollegii underdåniga «intercession hos H. Kongl. Maj:t om nådig ihågkommelse till hederligare character i anseende till dess 33 åhrs gjorda tjenster och dess yngre medbröders befordrande till högre character och heder»? Collegium medicum beslöt den $12/10$ 1730 svara «uthi höfligaste måttan det Collegium ej understår sig detta att göra för många orsaker skull, som skola framdragas». När provinsialläkaren i Nerike Johan Hesselius den $20/3$ 1733 sjelf anhöll hos Kongl. Maj:t om assessorstitel, beviljades den honom. Efter tidens föreställningsätt ansågs det vara alldeles i sin ordning. Någon gång afslog likväl Kongl. Maj:t kollegii i sådant afseende gjorda framställningar, såsom den $7/11$ 1760 föreslagen assessorstitel åt provinsialläkarene B. R. Hast och Olof Kalmeter, samt den $12/11$ s. å. professorsvärdighet åt Nils Gissler. När provinsialläkaren i Lovisa C. D. Ekmark begärde assessorstitel och collegium tillstyrkte den 1775, beviljades den först 1784.

Om äfven de med assessorstitel benådade läkarene icke hunnit särdeles högt i rangordningen, så fingo öfriga läkare fortfarande vänta på att ens upptagas i ranglistan. Då det blef känt att collegium medicum var betänkt på att hos riksens ständer utverka för provinsialläkarene «ej allenast förbättring på deras vilkor, utan ock på deras heder och anseende medelst rum uppå k. rangordningen», inlemnade Lars Balk och P. J. Bergius å egna och sina medbröders vägnar den $21/2$ 1756 till collegium nedanstående memorial:

«Wi anhålla fördenskull ödmjukast det tächtes Wälborne Herr Archiatern och Kongl. Collegium medicum i ofvanförmälta hänseende, uti den underdåniga föreskrift, som kommer at afgå till Riksens Högl. Ständer, höggunstigt föreslå oss (och våra medbröder, Doctores practici i Stockholm) rum på N:o 38 i kongl. rangordningen, hvilken numer, ehuru han är högre up än den, som för provincialmedicis lärer föreslås, kan så mycket mindre synas för hög, som, utan at uprepa de förr andragna skäl, med Borgmästare, Rådmäns och snart sagdt alla Stockholms stadsbeställningar större rang och anseende gerna följer, än i andra städer vankas. Wi torde också ytterligare uti lika ödmjukhet få anhålla, at, efter prac-

ticus Holmensis icke är någon sådan titel, som i dageligt samtal lärer kunna beqvämligen nämnas, oss då höggunstigt af kongl. Collegio måtte föreslås någon annan, såsom Assessor extra ordinarius eller någon dylik, som med större lätthet kunde brukas. Långt ifrån at derföre begära någon session eller votum uti kongl. Collegio, enär k. Collegii oeconomiska mål och ärender förehafvas, äro wi nögda nog, at kunna rätteligen uppfylla den skyldighet, som kongl. Collegium sjelf i sitt underdåniga hemställande till konungen af den $31/12$ 1736 af oss äskat, och Kongl. Maj:t i dess höga kongl. rescript af den $26/4$ 1737 oss allernådigtst har befalt¹⁾.

Collegium medicum fäste mycken vikt vid assessorstiteln. När vice landshöfdingen Johan Roselius von Rosenheim hade föreslagit regementsfältskären Eggert Lundström för visadt nit vid koppypningen till assessorstitel, tillstyrkte kollegium den $5/6$ 1777 öfverdirektörstitel, «såsom mera enlig med chirurgorum göromål, medan assessorstiteln vore mest passande för provincialläkare och dem, som efter fulländade academiska studier gjort sig genom utmärkt skicklighet eller långvarig och trogen tjenst en sådan nåd värdige». Kongl. Maj:t gaf dock Lundström assessors titel. När denne sedermera i en ansökning till Kongl. Maj:t af den $18/3$ 1779 begärde 32 sk. eller en rdr sp. eller någon årlig lön för hvarje af honom i Westernorrland och Dalarne ympadt barn, afstyrkte kollegium denna begäran, alldenstund Lundström «allredan är i den lyckliga öfvertygelsen att, tecknad med ett så utmärkt prof af k. nåd, vara på det kraftigaste förvissad om det välbehag, hvarmed E. Kongl. Maj:t ansedt dess göromål, hvilket vida öfvergår den genom denna senare underdåniga anhållan om arvode påsyftade uppmantran».

Denna titelsjuka fortfor ännu långt senare. Sålunda skref Carl Magn. Blom till A. Bäck från Hedemora den $22/11$ 1781:

«Det är vist sant, att vi på en tid fått så många titulaire As. . . i vår vetenskap, at man just må förundra sig deröfver! Jag såg icke längesedan att Assessomanien också inkommit i Helsinge- och Gestrike-land. O Tempora! Men ordspråket skal wäl engång sannas: Vir bene vestitus, pro vestibus esse meritis, creditur etc. etc.»

¹⁾ Se ofvan sid. 127.

Hvilken vikt man lade på erhållandet af en viss titel och hvilka krafter i detta hänseende blefvo lagda i rörelse, röjer sig synnerligen karakteristiskt i Johan Lindvalls bref till A. Bäck ifrån Karlskrona af den $10/4$ 1785:

«Men min nådige Herre, som alltid bevisat mig mer än faderlig ömhet, tillåt mig aldra ödmjukast anhålla, det min Nådige Herre värdes, då Kongl. Maj:t öfverlämnar min underdåniga böneskrift (om ersättning för föregående tjänstegöromål) til förklaring eller communication, vid det tillfället i afgifvande förklaringen anmäla mig för den flit och osparda mödan jag har här i länet haft med dryg kostnad för de veneriska sjukas skull och all den granlåt kongl. Collegium mera kan upreckna, till kongl. Lifmedici eller assessors caractair, då jag för det förflutna besväret finner mig nögd, men för det nu påstående besväret tächtes min nådige Herre understödja med egen gällande recommendation om dubbelt arfvode.

Jag nämner Lifmedici caractair, för at ej vara en feltskiär lik, som vunnit Assessors värdighet. Jag skall nu hos grefvarne Wachtmeister begå saken at Justitiæ Cancellairen står på min sida och äfven genom bref till grefvinnan Brahe bedia henne gifva Kongl. Maj:t med sin syster, som har en Leijonhufvud, et godt förord, utom det hvad kongl. Secreteraren Elers kan värka. Treffar min Nådige Herre någon af dem, så fäll en god bön och bidrag äfven för egen del hos min nådige Herres Patrones, at jag måtte vinna Lifmedici värdighet. Detta tillfället har jag ansedt för det största, jag kan få til att vinna den saken. Monne Hejdenstam, Hallman och andra kongl. ledamöter behöfvas sonderas för att vinna den önskade caractairen».

Till och med en så förtjent man, som Erik Carl Trafvenfelt, begärde, då han 1801 tog afsked från sekreterarebefattningen i collegium medicum, professors namn, heder och värdighet. På grund af § 2 i k. brefvet af den $24/7$ 1773 och 17 § i kollegii instruktion af den $28/10$ 1797 tillstyrkte collegium denna anhållan. Trafvenfelt erhöil professorsvärdighet den $15/11$ 1801.

Det är känt att ganska många bland Sveriges läkare blifvit adlade. I förra seklet torde det lika väl, som i vår tid, varit vanligt att på olika vägar och genom inflytserika gynnares bemedling söka erhålla adelskap. I detta hänseende må införas J. G. Wahlboms bref till A. br. Bäck af den $24/5$ 1787:

«Både min hustru och de mina må väl, fast mina söner glädja oss, så plåcka de dock bort alla fiädrarna genom accorder och påkostningar. Wi depenserade dock gerna vår egendom på dem, om allenast tiderna icke vore så förändrade att skicklighet och meriter ej gälla emot anor och vapen. Herr Archiatern har alltid varit min hjälpare och visat mig mera än faderlig kärlek; säg mig då nu huru jag skulle kunna vinna Hans Maj:ts nåd, för mina barns skull, hvaraf 2:ne äro vid militairen och den 3:dje i Upsala, en genom snäll gosse. — Hans Maj:t har flera gånger låfvat mig sin nåd genom sal. General-Ammiralen Trolle. Sal. Herr C. Rönnow begärde at adoptera mig; G. Am. Trolle presenterade inlagan, men då svarade Hans Maj:t at han ville låta det namnet dö ut, men at jag skulle blifva uptagen under Björnstjernska familien. Jag vet ock att jag verkligen stått på listan. Olyckligt! General-Ammiralen Trolle dog kort derefter, och Adelberg, min trogna vän, som dref på saken, dog och sedermera har väl konungen glömt bort det. Ingen kunde bättre tala för mig hos Hans Maj:t, än Herr Archiatern sjelf, men jag vet förut huru svårt det är at få et sådant tillfälle, men jag vet dock at Herr Archiatern har långa armar; jag menar flera vänner af de stora och at Herr Archiatern vet vägarna och tillgångarna at få någon betydande, som talade för mig i denna vägen. Kostnaden vill jag bestå. Var gratieuse nu såsom alltid tillföre! Min son är nu i Stockholm, om Herr Archiatern finner nödigt at nyttja honom, så skall han få befallning at upvakta.

Ut i min rapport i dag till kongl. Collegium medicum har jag till slut gifvit anledning at få någon recommendation till Hans Maj:t, allenast i den afsigt, om detta skulle kunna gifva någon anledning för Herr Archiaterns opererande i den vägen. Men skulle Herr Archiatern finna omöjligheten att gå igenom med detta, hvilket jag endast önskade för mina barns skull, så måste jag väl denna gången fåla mig, tills bättre tillfälle gifves. Det vore något om jag, så väl som Nyander, kunde få medhjelpare lönen såsom tillökning under de hvilkor jag anført. Jag har den egenkärleken, att jag förtiente någon upmuntran. Finner Herr Archiatern för godt eller at det kunde facilitera min adoption at jag finge Lifmedici character, så var nådig och arbete i den vägen till en början, men kunde det essentielaste vinnas, så känner Herr Archiatern at jag ej frågar efter munväder, isynnerhet nu sedan åren och ålderdomen nalkas.

Jag vet väl att ingen kan vinnas till adoption utan penningar, och således ville jag derföre wåga 1000 plåtar, i fall Herr Archiatern finner nödigt at emplojera dem. Var då god och gif depositions sedel, så skall

jag straxt skicka dem till Herr Archiatern, eller ock gifva min son befallning at genast deponera dem.

Nu har jag tagit mig den dristigheten att fly till Herr Archiatern, men tag ej onådigt up min näsvishet; jag vill häldre förlora alt än den kärlek jag altid åtnjutit af Herr Archiatern» ¹⁾.

Enskilde praktiserande läkare voro utan afseende på större eller mindre inkomst underkastade allmän bevillning. Redan förordningen af den ²²/₅ 1719 föreskref att medicine doctorer skulle i likhet med assessorerne i collegium medicum betala 8 dal. smt. Tillika gjorde sig den grundsats gällande «att de som hafva characterer utan bestälning och lön, anses efter characteren, såsom deras vederlikar, som sitta i värdelig tjenst» ²⁾. Bevillningsförordningen af den ⁷/₄ 1743, som bestämde att af all lön och underhåll i penningar, som bestås Kongl. Maj:ts och kronans betjente, «betalas åtta af hundra», förordnade åter att «doctores medicinæ och chirurgi böra taxeras hvar i sin ort 2, 3 à 4 gånger så mycket, som 1734 års bevillningsförordning utsätter för dem, som der nämnde äro, allt efter deras vilkor och förmögenhet».

I senare bevillningar deremot föreskrefs för läkarene en bestämd årlig afgift. Sälunda stadgade förordningen af den ¹⁵/₁₀ 1766 att medicine doktorer i Stockholm, Götheborg och Karlskrona, med eller utan lön, skulle i ett för allt erlægga, de förmögne 80 och de mindre förmögne 40 dal. smt., i de öfrige städerna 40 och 20 dal. smt, stadsfysikus och stadskirurgen i Stockholm, utom hvad de erlade af lönen, 60 dal. smt, men öfriga chirurgi i dessa städer med eller utan lön i ett för allt, förmögne 40 och mindre förmögne 30 dal. smt. I andra städer skulle kirurgerne erlægga från 30 till 6 dal. smt.

¹⁾ Wahlboms önskan gick i fullbordan. Han var gift med erkebiskopen M. Beronius' dotter Elisabeth Christina och hans son blef 1799 adlad och adopterad på sin moders adliga ätt Björnstjerna.

²⁾ Senare, såsom i 1766 års bevillningsförordning, stadgadés att de, som undfått högre «characterer» än deras tjenester tillhörde, skulle erlægga bevillning särskilt för «charactererne» lika med verkliga tjänstgörande af samma rang, utom den bevillningsavgift, som belöpte sig på deras innehafvande befattning.

Samma grundsats af en bestämd bevillningsavgift, ehuru modifierad efter vistelseort, följdes sedan fortfarande, men nedsattes redan vid 1770 års riksdag. Efter införande af riksdalern som gällande mynt, bestämdes 1789 den personella bevillningsavgiften för collegii medici assessorer eller medicine doktorer till 5 rdr 16 sk., för öfverdirektören för kirurgien till 10 rdr, för regementsfältskärer från 8 till 4 rdr, för stadsfysikus i Stockholm och stadskirurgen till 6 rdr 32 sk., samt för andra kirurgi från 4 till 2 rdr. Härtill kom bevillningen af löner och inkomster. Tjenstemän, som innehade kontant penningelön, skulle erlægga 7 %, stadsfysikus och stadskirurgen i Stockholm, utom lönen, 20 rdr, öfrige kirurgi i Stockholm, Göteborg och Karlskrona med eller utan lön i ett för allt, förmögne 13 rdr 16 sk., mindre förmögne 10 rdr, kirurgi i andra städer från 16 till 2 rdr, medicine doktorer i Stockholm och Göteborg med eller utan lön i ett för allt, förmögne 26 rdr 32 sk., mindre förmögne 13 rdr 16 sk. I öfriga städer från 13 rdr 16 sk. till 6 rdr 32 sk. Man ser häraf att läkarenes bevillningsavgifter vid nämnda tid voro i förhållande till penningens värde icke obetydliga.

Bevillningsförordningen af den $\frac{15}{6}$ 1800, hvaruti, utom personel avgift, infördes icke mindre en progressiv beskattning af löner, inkomster och annan egendom från 1 till 4 %, än avgift för öfverflöds- och njutningsmedel, ekipager m. m., olika för olika klasser af medborgare, bibehöll för öfrigt i det närmaste ofvanstående avgifter. I densamma upptages dock för generaldirektören öfver lasaretten en personel avgift af 13 rdr, för lifmedici 11 rdr, för regementsfältskärer 15 å 8 rdr m. m. Bevillningsavgiften för stadskirurgens i Stockholm lön och praktik bestämdes till 30 rdr, medan provinsialläkarene uppskattades till 5 rdr.

Vid 1812 års riksdag indelades slutligen bevillningen för medicine doktorer med praktik, «utom tjensten», i fyra klasser å 50, 30, 20 och 10 rdr, men för kirurger med praktik samt badare och dem, som höllo rakstugor, i tre klasser å 20, 10 och 5 rdr.

Vid olika tillfällen sökte collegium medicum bevaka läkarenes intressen. Med anledning af 1766 års bevillningsförordning hemställde collegium att för de medicine doktorer, hvilka åtnjoto «publik lön», bevillningen därför borde räknas dem till godo med afseende å ifråga-

varande 40 å 80 daler. Vidare anhöll kollegium, att de yngre läkare, hvilka uppehölo sig i Stockholm dels för studier och tjenstgöring vid lasarettet, dels för att vänta på lämpliga tjenstbefattningar, borde befrias från denna bevillning och anses lika som extra ordinarier utan lön vid andra embetsverk, der de erlade från 2 till 6 dal. smt. Ytterligare begärde kollegium befrielse från bevillnings utgörande för ekipager, som praktiserande läkare nödgades hålla, «ej för någon yppighet, utan för nöd skull». Ärendet föredrogs i rådet den 18/2 1768 och förklarades att omförmälte medicine doktorer icke öfver den utstakade bevillningsafgiften borde med någon vidare pålaga besväras, men hvad de tvenne öfriga gjorda hemställandena angick, så fanns icke anledning att till någon slags förklaring i bevillningsförordningen styrka.

När läkare upphörde med sin praktik eller öfvergick till annan verksamhet, var det vanligt att af kollegium begära intyg deröfver, för att undgå den praktiserande läkare påförda beskattningen ¹⁾. Å andra sidan sammankallade kollegium hufvudstadens läkare till erhållande af nödiga upplysningar om en hvars särskilda «belägenhet» och ingaf deretter till öfverståthållaren en klassificerad förteckning på dem, som ägde någon praktik ²⁾. Här må ännu en principfråga omnämnas. Landshöfdingen i Uleåborg förfrågade sig, «huruvida en medicine licentiat «kan som membrum collegii och den der uti allt practicerar» i afseende å bevillningens utgörande anses lika med promoverade doktorer. Kollegium svarade, att licentiaten Jakob Lindebäck, hvilken ännu icke till doktorsgradens vinnande fulländat sin akademiska kurs och således i det afseendet fortfor att tillgodonjuta de akademiska konstitutionerna, borde så mycket mindre erlægga någon bevillning i likhet med promoverade doktorer, som honom i egenskap af membrum collegii någon bevillningsafgift icke ålåg ³⁾.

Särskilda gånger förspordes klagomål från läkarenes sida öfver dem pålagd bevillning. Flere läkare anhöllo, att collegium medicum

¹⁾ Collegii medici protokoll den 9/12 1773.

²⁾ Collegii medici protokoll den 24/9 1789.

³⁾ Collegii medici protokoll den 29/6 1796.

ville hos Kongl. Maj:t vid riksdagen i Norrköping 1800 anmäla besvär deröfver, att de dem påförda utskylderna för utöfningen af deras «vetenskap» vore allt för ojämnt fördelade, och begära att taxeringsmännen måtte anbefallas att rådfråga collegium ¹⁾. Vid 1809 års riksdag anförde collegium ånyo i skrifvelse till Kongl. Maj:t af den 14/4 s. å. klagomål deröfver att genom 1800 års bevillningsförordning en dryg årlig kontribution blifvit ålagd läkarene i och för deras verksamhet, utöfver den för innehafvande tjänst, ehuru alla andra idkare af vetenskaplig teologisk och juridisk sysselsättning voro i nämnda förordning taxerade endast för de befattningar i rikets tjänst de innehade. På dessa klagomål fästes likväl icke något afseende.

Under hela den tid ståndsförfattningen var gällande, saknade läkarene, såsom sådane, politiska rättigheter, emedan de i och för sig icke hörde till något stånd. Politiken har dock, som erfarenheten i alla tider ådagalagt, utöfvat synnerlig dragningskraft på läkarene, hvilka öfverhufvud gerna sysselsätta sig med allmänna angelägenheter. Det saknar därför icke sitt intresse att finna, huru redan långt tillbaka i förra seklet den önskan uttalades att äfven läkarene borde förklaras berättigade att deltaga i riksdagsgöromålen. Den 8/5 1769 inlemnade Johan Lorens Odhelius till collegium medicum följande skrift:

»Ingen större förmån gifwes i et fritt samhälle än deltagande i dess lagstiftning. I den proportion kan man kallas fri medborgare. Den, som icke har en sådan rättighet, måste åtnöija sig med andras göromål, som den hafva och utaf deras wälbehag beror således denna hufwudsakeliga del af hans frihet.

I den senare belägenheten befinner sig hela Medicinal Corpsen i Swea rike, och måste så förblifwa, så länge den icke är införlifwad uti något af de fyra magtägande riksstånd; men om den beskaffenheten är antingen nyttig, eller indifferent, eller skadelig, torde förtjäna upmärksamhet.

Wij hafwa bewis i händerna huru wi blifwit taxerade, utan at weta när och specielt af hwilken, ganska högt och drygare än mången af oss i proportion af dess inkomst kan bära.

¹⁾ Collegii medici protokoll den 3/3 1800.

Våra allmänna angelägenheter under riksens ständers sammanvaro hafwa wi måst lämna til andras försorg, som i anseende til ämnets och föremålets egna beskaffenhet det icke kunnat kiänna och jag wet just icke om wi funnit oss mycket väl därwid.

Hwem wet hwad hädanefter ske kan; Rikets mångfaldiga behof torde kräfwa contributionernes förökande, och wi kunde därwid ihugkommas på ett sätt, som blefve oss så mycket kiänbarare, som wi knappast kunna tåla wår närvarande del; i sådan händelse hafwa wi ingen ibland oss, som kan bewaka wårt gemensamma bästa.

Hwilka förmåner utomdess Medicinal Corpsen skulle kunna tilflyta igenom ändring i detta tilstånd, håller iag för widlöftigt at upräkna, lärande de icke undfalla hwar och ens omtanka.

Desse och flere skiäl hafwa bewekt mig at härmedelst föreslå Kongl. Collegium och samtelige mine medbröder, *om* och *huru* wi böra söka oss en sådan qwalification, som efter rikets lagar gör oss berättigade til en så ypperlig delagtighet i Swänsk manna frihet.

För min del will iag styrka därtill på det högsta, och til den ändan föreslå, at wi anmäla oss hos denna stadens loflige Magistrat om burkskap för de här wistande Medici, med begiäran, at få utgiöra bland borgerskapet en särskilt class, under titel af *Stadens practicerande Medici*, på samma sätt som fabriqueurer och manufacturister det nu göra, hwilka utse twänne af sit antal til deputerade bland stadens älste, hafwa wid alla wal 2:ne electorer, och til riksdagar igenom desse electorer låta utse en utaf egna medlemmar til riksdagsfullmäktig.

Men om wi åstunda ändamålet, så böra wi ock wara betänckte på medlen. Wi böra i händelse detta förslag gillas och lyckas, deltaga hwar och en i mer eller mindre proportion uti stadens contributioner. Lagarne säga at den, som kan blifwa elector, måste årligen gifwa minst 30 dal. smt, och den, som kan blifwa riksdagsman, måste därjemte wara bofast man. Huru stor eljest hela summan af afgiften för en dylik rättighet och delagtighet i borgerliga beneficier kan blifwa, lærer den lofl. Magistraten i detta fallet underrätta oss om; iag har fådt weta at den varierar efter tid och omständigheter; til 1765 års riksdag betaltes för hwar elector 888 dal. smt, och till 1769, 680 dal. d:o mynt.

Dessa utgifter, dem Kongl. Collegium torde kunna finna utwäg til, ehuru dryga, torde dock efter min förmodan mångfaldigt årsättas igenom de rättigheter oss därigenom förvärfwas.

Om och huruwida det woro nödigt at invitera Herrar Chirurigos eller Apotheqvare eller ock begge, at häruti deltaga, lämnar iag obemält.

At detta mit wälmenta förslag må uti protocollet warda intagit och med hela Corpsen af Medici, som här i staden exercera praxin medicam, communiceras, til deras ompröfwande och utlåtande, anhåller jag ödmjukeligen¹⁾.

Odhelius' förslag, som gick ut på att läkarene genom deltagande i de borgerskapet tillhörande utlagor finge som en skild klass räknas till detta stånd, medförde icke någon förändring i deras ställning.

13. Läkaretaxa.

Frågan huruvida staten är befogad att för andra, än i tjänst anställde läkare, föreskrifva den ersättning, som de i och för utöfvandet af sin konst äga att påräkna, har, som bekant, varit föremål för mycket olika meningar. I Sverige har detta spörsmål öfverhufvud icke ansetts vara af synnerligen stor praktisk betydelse. I 1688 års medicinalordning innehåller § 12 vissa allmänna grunder rörande ersättning åt läkare, »på det hvar och en må veta hvad han en doctori medico, för hvar gång han honom besöker eller något förordnar, gifva bör, på det att icke någon, som till praxin medicam sig plägar låta bruka, må sitt arbete efter eget behag stegra, och hvar och en, som medicorum consultation, undervisning och hjälp behöfver, ej heller må draga sky och afskräckas för dess stora omkostnad, utan så mycket dristigare och oftare medicis och deras collegio ålita; jemväl doctores medici sjelfve så mycket vissare om deras vedergällning och inkomst vara. Dock skall hvars och ens liberalitet emot medicum, anfingen i anseende till hans oförtrutna omsorg och flit eller ock till en särdeles god villia, härigenom ej hämmas eller hindras». I medicinalordningen förutsattes i öfrigt redan årsackord med läkaren, ersättning för konsultation, särskild vedergällning vid vården af farliga och kontagiösa sjukdomar, för obduktioner m. m. Första sjukbesöket skulle betalas med en riksdaler, de följande med en karolin och ett recept i läkarens hus med en half karolin. Sjuk-

¹⁾ Bergianska brefsamlingen. XIII. 647.

besök nattetid skulle ersättas med två karoliner. Vid resor till landet skulle läkaren utom fri resa och underhåll erhålla för hvar mil en riksdaler ¹⁾. »Dessutom lärer hvar och en christlig medicus mot de arme sig således veta att förhålla, att de dem barmhertighets gerningar ej lära försaka, utan högst nödträngdom gå med råd tillhanda, så mycket hos dem står».

Dessa under en lång följd af år gällande bestämningar rörande läkares godtgörelse i enskild praktik hafva endast sällan, såvidt författaren funnit, gifvit anledning till klagomål hos myndigheterna ²⁾. Det var

¹⁾ Om det dåvarande myntets värde se ofvan sid. 101.

²⁾ Ett hithörande, för tiden karakteristiskt fall må dock här meddelas och det från Finland. Magister docens Wilhelm Ross klagade hos Kongl. Maj:t den ¹⁵/₁₀ 1757 att magistraten i Åbo emot medicinalordningarna och apotekaretaxan af år 1739 dömt honom att i läkarelön för en salivationskur betala åt regementsfältskären Geitel 270 dal. kmt. Ross vände sig först till collegium medicum i förmodan att collegium »sägde dom i värje», men sedan han erfarit att collegium saknade sådan, vädjade han till Kongl. Maj:t och anförde att enligt 1744 års instruktion tillkom Geitel icke högre arvode, än 65 dal. 20 öre kmt efter en half carolin hvarje dag i 10 veckors tid. Ehuru ett skålpund species lignorum Hamburgensium pro decocto kostade endast 6 dal. kmt och ett skålpund förslog till begagnande i två veckor, hade i stället för 30 dal. kmt honom tilldömts 90 dal. Vidare påstod Ross att Geitel dragit ut på tiden i tio veckors tid »mot all praxis och plägsed här, ty hade icke regementsmötet kommit emellan, så hade jag måst tåla Geitel ännu några veckor, fast han i förstone lofvade uträtta alltsammans på 14 dagar». Ross sjelf påstod sig hafva lidit af ulcera ani benigna sive simplicia.

»Om E. Kongl. Maj:t täckes låta Geitel sig till godo njuta 1688 års medicinalordning, hvarpå magistraten tyckes syfta, sågandes 1744 års medicinalordning allenast angå provincialmedici, så hade rådstufvurätten ej bordt tilldömma honom mer än 131 dal. 8 öre kmt för 10 veckor. Finge andra domstolar i Svea rike efter denna Åbo method afdöma medicinska processer, så skulle inga medicinalordningar och apothekaretaxor mera behövas i hela riket, utan alltsammans skulle ankomma på en bevägen och partisk domares godtyckio, samt på fältskärernes egennyttiga pretension och utdräkt på tiden, hvarigenom konungens trogna undersåtare i landet skulle komma att lida till heder, hälsa, lif och gods, som med mig och andra beklageligen är skedd».

Collegium medicum, hos hvilken Ross klagade öfver Geitells förfarande, beslöt den ¹⁹/₅ 1756 att hos Kongl. Maj:t förfråga sig, huru collegium borde sig förhålla i detta mål, då så väl kämnärsrätten, som magistraten i Åbo tvärtemot förordningarna fällt dom uti en sak, som är pure medico-legalis, utan att communicera målet till collegii medici utlåtande.

Ytterst sällan finnas för öfrigt antydningar i collegii medici protokoll derom att sjuke skulle klagat öfver för stora fordringar å läkares sida. Vid ett sådant tillfälle uppmanade collegium medicum läkaren att ingifva specifikation på huru många recept han skrivit

den ringa ersättning staten gaf läkarene för deras göromål, som underhöll det allmänna missnöjet, hvarpå i det följande så många prof skola lemnas. Emedlertid blef utarbetandet af en ny medicinaltaxa anbefaldt genom k. brefvet till collegium medicum af den $21/4$ 1773¹⁾. Taxan kom likväl icke så lätt till stånd. Kirurgiska societetens djupt inrotade afvoghet mot collegium medicum fördröjde dess färdigblifvande. I skrifvelse af den $12/12$ 1775 anmodade collegium medicum kirurgiska societeten att till den under omarbetning varande medicinaltaxan, i hvilken äfven kirurgernes arfvoden komme att upptagas, insända förslag till taxa för kirurgiska operationer, sjukskötsel m. m., »emedan Collegium ej har sig bekant hvad som härvid kan vara stadgadt». Detta anbud beslöt kirurgiska societeten den $12/1$ 1776 afböja och »jemte ett vänligt och tacksamt svar förståndiga k. Collegium att, så vida chirurgiska societeten hittills ej har i taxationsvägen några tilkomna författningar, hoppas chirurgiska societeten att chirurgi i riket hädanefter, som hittills, finna sig nögda med det arfvode, som hvar och en efter råd och läglighet dem gifva kan».

Collegium medicum utfärdade derpå den $19/1$ 1776 en ny skrifvelse till kirurgiska societeten:

»Som Hr Doctoren och Öfverdirecteuren samt chirurgiska societeten ej behagat uti sitt afgifna svar uppgifva något project till taxa för chirurgiska operationer och sjukskötsel, hvilket likväl är nödigt till allmänhetens rättelse i juridiska händelser, till fullbordande af den af Kongl. Maj:t nådigst anbefalta medicinaltaxa, så har k. Collegium ej kunnat underlåta härmedelst ånyo begiära at Hr Doctoren och Öfverdirecteuren samt chirurgiska societeten, inom åtta dagar efter detta brefs undfäende täckes ett sådant project inlemna, på det Collegium då må kunna detsamma bifoga med den allmänna medicinaltaxan, som då ofelbart varder i underdånighet ingifven och derest detta project från Herr Doctoren och Öf-

och huru många besök han gjort, men sade sig helst se »att han i vänlighet komme öfverens med sin patient». Collegii medici protokoll den $12/10$ och $9/11$ 1775.

¹⁾ Betecknande för collegii medici ställning under Gustaf III:s tid är, att collegium ansåg sig på grund af medicinalordningarna af 1663 och 1680 böra insända förslaget, när detsamma blefve färdigt, till öfverståhållaren och magistraten. Collegii medici protokoll den $19/10$ 1773.

verdirecteuren samt kirurgiska societeten ej ankommer, nödgas Collegium sådant hos kongl. Maj:t i underdånighet anmäla».

Oaktadt denna förnyade uppmaning insände kirurgiska societeten icke något förslag till taxa på inom dess område fallande göromål, utan begärde af collegium att få del af förslaget till läkarenes arfvoden, hvarigenom societeten trodde sig kunna på kort tid och med mera lätthet föreslå den åstundade taxan. Collegium ansåg ett sådant meddelande vara under sin värdighet. Ass. Ramström lofvade uppgöra förslag till kirurgernes taxa och skulle detta förslag kommuniceras med Ol. Acrel och Dan. Théel¹⁾. Deremot finner man att societeten till Kongl. Maj:t inlemnade följande skrift:

»Kongl. Collegium medicum har i sistlidne februari månad i underdånighet uppgifvit projectet till en ny medicinaltaxa, hvarutinnan äfven skall finnas chirurgorum operationer och göromål af välbemälte Collegio både specificerade och taxerade. Och som Eders K. Maj:t lär högst upplyst finna nyttan och nödvändigheten deraf att kirurgiska societeten får afgifva sitt underdåniga utlåtande öfver en sak, som så directe tillhör dess kunskaper och åtgärd, så vågar kirurgiska societeten derföre i underdånighet anhålla om nådig del af hwad Collegium medicum dem angående i berörde taxa anfördt»²⁾.

I sitt den 16/7, 1776 infortrade yttrande anhöll societeten:

att, då medicin och kirurgin kunna anses för människoslägtet vara af lika oumgänglighet och nytta, 1688 års medicinalordning måtte läggas till grund äfven för kirurgernes taxa,

att ersättning för särskilda operationer i den högre kirurgien finge ankomma på enskild öfverenskommelse,

att 1774 års för provinsialläkarene utfärdade taxa måtte gälla för provinsial- och stadsfältskärer och

att den af collegium medicum för mindre kirurgiska göromål föreslagna taxa måtte beräknas i speciemynt.

¹⁾ Collegii medici protokoll den 9/2, 1776.

²⁾ Förslaget till taxa insändes af collegium medicum först den 3/5, 1776.

Detta kirurgiska societetens förslag att likställas med läkarene vann dock icke nådigt bifall. I bref till societeten af den 24/10 1776 förklarade Kongl. Maj:t:

»Wi hafva i nåder låtit Oss föredragas edre ingifne underdåniga påminnelser vid den af Wårt Collegio medico projecterade taxa för chirurgi, men som Wi vid öfvervägande så väl af de skäl I anført, som de grunder, hvaruppå projectet blifvit författat, i nåder funnit bäst att det samma gilla och fastställa, så sände Wi eder nu berörde Taxa härmed till behörig efter rättelse i nåder tillhanda och hafven I dervid endast den förändring att iagttaga det arfvodet, som i dahler kmt blifvit utsatt, kommer at beräknas uti rdr specie».

Äfven badarene, hvilka utöfvade den mindre kirurgin, hade af collegium medicum anmodats att uppgifva förslag till taxa för åderlätning, blodiglars anbringande, spanska flugors skötande, olika bad m. m., men afböjde anbudet och förenade sig med »chirurgi om det de kunde föreslå». Kollegium beslöt anhålla hos Kongl. Maj:t att badarembetet, i hvad de mindre kirurgiska göromålen angick, finge ställa sig till efter rättelse «taxan för chirurgi»¹⁾.

Sedan collegium medicum på befallning förvandlat koppar- och silfvermynts räkningen till rdr specie, utgafs taxan, ehuru stadfästad redan den 24/10 1776, först den 6/8 påföljande år, emedan myntförändringen icke förut blifvit kungjord. Densamma innehöll taxa för medicine doktorer, collegii medici ledamöter eller medlemmar, grundad på 12 § af 1688 års medicinalordning, taxa för kirurger, äfvensom apotekaretaxa²⁾. Hvad läkaretaxan vidkom, så voro prisbestämningarna fullkomligt likalydande med dem i nämnda medicinalordning upptagna; myntets olika värde utgjorde enda skillnaden. Taxan för kirurgerne omfattade ersättningen dels för operationer hörande till den »högre fältskärskonsten», dels för mindre kirurgiska göromål. Härvid var en maximi och minimi

¹⁾ Collegii medici protokoll den 13/2 1776.

²⁾ Dessa taxor äro, jemte apotekaretaxan af den 6/8 1777, tryckta under gemensam titel »K. M. nåd. medicinaltaxa, gifven Drottningholms slott den 6/8 1777». Ytterligare utgaf collegium medicum den 4/9 1777 en »Underrättelse för allmänheten», hvaruti förklaras att dessa taxor i myntvärdet grunda sig på k. förordningen om myntet af den 27/11 1776.

godtgörelse införd. Sålunda vexlade priset för starroperation från 5 rdr 26 skill. 8 runst. till 16: 32., för stenoperation från 6: 32. till 33: 16., för en amputation från 3: 16. till 16: 32 sp. o. s. v. Kirurgernes dagtraktamente beräknades till hälften emot provinsialläkarenes och deras öfriga göromål i samma proportion.

Denna, närmast för collegii medici ledamöter och tillydande utom tjänst stående medlemmar afsedda, nya medicinaltaxa medförde icke någon förändring i den för provinsialläkarene utfärdade taxan af den $29/7$ 1774, hvarom längre fram utförligare. Vid provinsialläkarenes förrättningar utom distriktet, blef dock den för medicine doktorer fastställda högre taxan tillämpad. De ansågo sig därför vara förfördelade. Professor J. Haartman uttalade detta missnöje i ett bref från Åbo till A. B. Bäck af den $14/5$ 1778:

»Jag har haft tillfälle att se den nya Apothekaretaxan. Efter min tanka hade den bordt ligga otryckt, till dess den nya Pharmacopoen hunnit framkomma och sedan prisen derefter apteras. Där är ock Hans Majestäts faststälta taxa för Herrarne i Collegio medico, dess medlemmar och för Herrar Chirurgi, men, om jag får lof at yttra mig derom, så hafva Herrarne deri varit alt för egennyttiga; de hade gordt långt försiktigare om de lämpat och taxerat sina göromål efter 9 dal. riksdalern. Efter 18 dal. riksdalern äro Collegii ledamöters besvär taxerade 6-dubbelt mehr än provincial doctorernes, hvilken proportion svarar ungefärl. såsom i prästeståndet mellan kyrkioherdar och kläckare; jag tycker det hade varit billigt att anse provincialmedici såsom Capellaner. Så hade ock provincial medicorum göromål altid bort komma i någon slags parallele med chirurgorum, hvilket ock skedt till landets gemensamma bästa, om arfvodena blifvit modererade till hälften mindre, h. e. efter 9 dal:s riksdaler. Det är sant, at det tyks vara likmätigt med varuprisen, då de jämnföras i våra tider med 1688, men deremot bör ihågkommas den allmenna förmögenheten de store då besutto, och då var medicinalväcket på en svårare fot, och medici så sällsynte at de med stora arfvoden måste inläckas etc. Derigenom har ock vägen blifvit öpnad till det scharlatanerie, som varit in til våra tider, och nu åter lærer insmyga sig».

14. Läkarenes ekonomiska villkor.

Ännu kunde det återstå att med några ord beröra de ekonomiska villkor, under hvilka de praktiserande läkarene i allmänhet lefde och verkade, huru olika på skilda orter och efter olika individuella behov de än kunde vara. Anmärkningsvärdt är, att ganska många läkare under förra seklet vid jemförelsevis yngre år öfvergåfvo läkareyrket och egnade sig åt landtbruket eller andra sysselsättningar. Var det otillfredsställelsen med läkarekonstens dåvarande tillbakasatta ställning och outvecklade tillstånd eller var det de ringa ekonomiska fördelar den skänkte sina idkare, som förmådde dem till detta steg? Antydningar i dessa hänseenden saknas icke i deras brevexling, och äfven i detta arbete, isynnerhet längre fram, förekomma talrika bevis på läkarenes klagomål öfver de inskränkta ekonomiska utsikter yrkets utöfning gaf dem. Vi skulle likväl i denna fråga kunna alltför lätt ledas in på en mängd enskilda förhållanden, hvilka det är bäst att med tystnad förbigå. Några uttalanden må dock anföras.

Efter vår tids behof voro läkarenes inkomster icke stora. Provinsialläkaren i Jönköping Anders Magnus Wåhlin, som i början af sin verksamhet derstädes från 1757 hade anledning klaga öfver svårigheter och missförhållanden, skref den $12/11$ 1760 till Abr. Bäck:

»Men hvad min utkomst angår, så är den så god och stäld på de fötter, att jag ej vägrar ehvem det vore att söka sin credit här i orten, hvilket sker utan min skada. Min lön är, som bekant är, 200 dal. smt. Härtill har kongl. hofrätten höggunstligt behagat lägga 300 dal. smt samfält. Särskildta accorder med 26 hus i staden utgöra 650 dal. smt, accorder nära staden 333 dal. smt. Af brunnen (Lindals brunn) årligen 150 dal. Således är min säkra inkomst 1633 dal. smt årligen»¹⁾.

Den i detta arbete ofta nämnde provinsialläkaren i Kalmar J. G. Wahlbom, som ägde rykte att vara en framstående och anlita läkare, men önskade öfverflytta till Stockholm, lemnar oss i ett bref till Abr. Bäck af den $16/7$ 1764 en inblick i sina ekonomiska förhållanden.

¹⁾ Enligt beräkning af sex daler smt på en riksdaler motsvarande $272 \frac{1}{6}$ rdr.

»För en postdag sedan hade jag äran att upwachta Herr Archiatern med bref. Jag tar mig nu åter den friheten at falla Hr Archiatern besvärlig at rådgöra om mina angelägenheter. Sedan min kära hustru nu måste mista sina k. föräldrar härifrån, vore hennes hjertliga önskan att äfven komma dem något närmare. Hr Archie-Biskoppen har ock gifvit mig det rådet att söka flyttning till Stockholm el. Upsala. Nu vill jag först säga mina omständigheter här på orten. Min ordinarie lön är 800 dal. smt och med practique kan jag årligen göra densamma till 2000 dal. smt plus minus: På denna orten kan jag därmed ha min nödiga utkomst och tillika spara 2 el. 300 plåtar. Utom detta har jag egen gård och fastighet i staden och nyligen köpt mig en liten fastighet på landet, ett litet säteri, som årligen kan kosta af sig 1000 dal. kmt. Gården på landet, som ligger alenast $1\frac{1}{4}$ mil från staden, kostade mig 4000 plåtar, hvarpå jag dock är skyldig 1000 plåtar. Gården i staden kostar 2000 plåtar. Provinsialsysslan är nog besvärlig, men så har man ock den friheten att ej stå i band inom tullportarna. Det ledsammaste är det, att här i landsorterna är ett gement folk, i allmänhet, som väl äro mjuka så länge det svider, men betalar mycket litet, ty pänningebriiten är allmän och man kan aldrig lita på deras honetta omdöme på baken.

Men dock ett annat motive för mig till flyttning. Om jag kunde få något accord här och sedan söka med el. utan accord til Stockholm, ex. gr. till k. collegium medicum; vore icke det ett refugium för en gammal och utarbetad medicus? Och kunde man icke då, under åtnjutandet af lönen i Collegio, få respirera vissa tider, ex. gr. på landet, eller ock under afsked få behålla lönen till dödsdagen? Kunde en sådan förmån på slutet vinnas, så vore speculationen god, om ej straxt, dock till slut. Men jag vet ej så noga inrättningen i Collegio nu, och om sådant kan låta sig practiceras. Man behöfver väl ej frukta så mycket för en orkeslös ålderdom, ty det händer sällan medici, men det är dock skäligt, att tänka litet förut.

Min nådige Herr Archiater, tröttas ej vid, att härvid gifva mig faderliga råd, sedan jag nu upgifvit både mina fördelar och olägenheter. Ty jag vet hvad jag nu har, men ej hvad jag kan få».

Om förhållandena i Stockholm skref Anders Sparrman, som redan i sin tidiga ungdom varit i egenskap af skeppsläkare rest till Ostindien och derefter längre tid under åren 1772—1776 vistats i södra Afrika m. m., till C. P. Thunberg den $\frac{6}{11}$ 1785:

»Undra ej att jag ännu tänker på Indien och, oagtadt jag har mycken practique här, förtjenar jag ej öfver 8 à 900 Rdr, som jag oaktat ungarl till större delen hinner väl emploijera till behofver, och sliter mycket ondt bitti och sent, ty Stockholms practiquen är genant. Årligen blir värre. Upsala skapar till så många Dres och både adel och borgare här betala dåligt, samt ofta intet dels i anseende till lätta tillgången på många medici, dels emedan de äro nu så mycket fattige och i skulder och andra utgifter själfve. Enfin, här får jag tråla jämt för måttel. utkomst och lefver jag och ej så orkar flänga gator och trappor, som nu, blir utkomsten ännu sämre. Monne ej 7 à 8 års vistande i Ostindien skulle sätta mig i stånd att lefva independent af practique och sysslor hemma? Om min vän har en stund ledig, skrif några ord i saken och bränn medlertid upp detta. Climatet med flussar och gikt samt kylda fingrar, är mig dessutom vidrigt. Sådant wankas väl ej på Batavia?»¹⁾

¹⁾ Upsala universitetets bibliotek.

